HET LEVEN

VAN

WILLEM DEN TWEEDE.

Willem

HET LEVEN

VAN

WILLEM DEN TWEEDE

KONING DER NEDERLANDEN

EN

GROOTHERTOG VAN LUXEMBURG

BESCHREVEN

DOOR

JOHANNES BOSSCHA

Hoogleeraar te Amsterdam.

MET NEGEN PLANS EN KAARTEN.

Tweede herziene Uitgave.

AMSTERDAM,
C. M. VAN GOGH.
1854.

Boekdr. van M. H. Binger & Zonen, Amsterdam.

AAN

HARE MAJESTEIT

ANNA PAULOWNA

GROOTVORSTIN VAN RUSLAND

KONINGIN-WEDUWE

VAN

ZIJNE MAJESTEIT

WILLEM DEN TWEEDE.

MEVROUW, KEIZERLIJKE EN KONINKLIJKE VORSTIN!

Het heeft aan Uwen zoon Koning Willem den Derde behaagd, den wensch te kennen te geven naar een werk, dat door zijnen inhoud een gedenkboek zou zijn der roemruchtigste daden van Koning Willem den Tweede, en

door zijnen oorsprong een gedenkteeken der hulde eens dankbaren Zoons aan de nagedachtenis van een onvergetelijken Vader. Zijne Majesteit liet daarbij aan hem die met de taak der uitvoering vereerd werd, eene volkomene vrijheid ten aanzien van omvang en vorm. Een gevolg der begeerte van Zijne Majesteit is geweest, dat de Schrijver met het vertrouwen des Konings bevoorregt, bij allen tot wie

hij zich gewend heeft ter bekoming van berigten, ophelderingen en bescheiden, de meest gewenschte welwillendheid heeft gevonden. Hierdoor is het hem gelukt, uit eene menigte bijzonderheden, door navorsching verkregen en zorgvuldig gezift, een tafereel zamen te stellen van den geheelen levensloop des hoog-vereerden Konings: het Gedenkboek, waarvan Zijne Majesteit Willem de Derde de verschijning ver-

langd heeft, is eene Geschiedenis geworden van het leven van Koning Willem den Tweede.

Dit werk, Mevrouw, heeft de Koning Uw Zoon gewenscht aan Uwe Majesteit te zien opgedragen, opdat het in die Opdragt tevens eene hulde zou bevatten aan Zijne Koninklijke Moeder, de Keizerlijke Vorstin, die Zijnen Vader in de moeijelijkste tijdperken zijns levens standvastig en trouw heeft ter zijde gestaan.

Uwe Majesteit heeft zich willen voegen naar het verlangen des Konings, en den Schrijver verwaardigd met de aanneming dezer eerbiedige toewijding. Zijn werk had geen Geschiedboek kunnen worden, indien daarin het beeld van den Held en Koning met ijdelen wierook had moeten omneveld worden: maar Uwe Majesteit had de volkomene overtuiging, dat het merkwaardige leven van Haren Koninklijken

Gemaal te glansrijker zou uitkomen, hoe meer het door het licht der waarheid bestraald werd.

Indien Uwe Majesteit, met den inhoud van het werk bekend geworden, daaraan eenige goedkeuring zal kunnen schenken, dan wacht den Schrijver eene onwaardeerbare voldoening. Maar Uwe Majesteit, die Haar levenslot verbonden heeft aan het Nederlandsche Vorstenhuis, zal hem den wensch vergeven dien hij

bovenal koestert, dat de lezing van dit boek bij zijne Landgenooten de overtuiging zal bevestigen, die ook de overtuiging was van Uwen Koninklijken Gemaal, Mevrouw, dat Gods wil Nederland en Oranje aan elkander verbonden heeft door de gebeurtenissen van het verledene, door de behoeften des tijds, en door de voorwaarden van beider geluk in de toekomst.

Onder een gevoel van onbeschrijfbare dankbaarheid wordt aan Uwe Majesteit de hulde aangeboden van opregte zegenbeden en van zeer diepen eerbied,

MEVROUW, KEIZERLIJKE EN KONINKLIJKE VORSTIN!

DOOR

VAN UWE MAJESTEIT

DEN GEHOORZAMEN EN ONDERDANIGSTEN DIENAAR

J. BOSSCHA.

EERSTE BOEK.

EERSTE BOEK.

I.

Op den Acht-en-twintigsten December van het jaar 1792 werd in de St. Jacobskerk te 's Gravenhage, door het Sacrament des Heiligen Doops, in de gemeenschap der Hervormde Kerk opgenomen een kind van Vorstelijke ouders, 't welk daarbij deze namen bekwam: Willem Frederik George Lodewijk. De beide eerste waren die van den vader, Willem Frederik, Erfprins van Oranje, de derde gaf de bloedverwantschap van den doopeling te kennen met de Koningen van Groot-Brittannië, en in den vierden vond de moeder, de Pruissische Koningsdochter Frederika Louiza Wilhelmina, op haren zoon den naam overgebragt van een door haar teeder geliefden broeder.

De Prins die daar toen gedoopt werd, was op den Zesden dier maand, des morgens ten acht ure, geboren in een der vertrekken van het Oude Hof, en weinige oogenblikken na die geboorte had in hetzelfde

vertrek een tooneel plaats gehad, kenschetsende den vromen ernst van den Vorst, die toen het Hoofd was van het hoogaanzienlijke Stamhuis van Oranje-Nassau: Zijne Doorluchtige Hoogheid Prins Willem de Vijfde, uit het Stadhouderlijk Hof derwaarts gesneld, had zich dáár op de knieën nedergebogen, en God gedankt voor den zegen, van de allereerste der Nassausche Prinsen van Oranje te zijn, die zich Grootvader mogt hooren noemen. Zoo dikwijls de Stadhouder daarna den jonggeborene voorstelde aan Aanzienlijken of Staats-Collegiën, uitte hij zijne dankbaarheid daarover, dat in de geboorte van dat kind hem een voorregt boven zijne voorzaten was te beurt gevallen.

Het was namelijk bij Willem den Vijfde een geliefkoosd denkbeeld, dat hij, die niet, gelijk zijne voorgangers, bij zijn leven tot het gezag geroepen, maar de eerste geboren Stadhouder was, ook door de Goddelijke Voorzienigheid was bestemd, om het door erfregt verkregen gezag, voor vele volgende geslachten in zijn Huis te bevestigen. De woorden uit de Heilige Schrift, door den Leeraar tot onderwerp der dooprede gekozen, woorden van den Profeet Nathan tot Koning David: „Doch uw huis zal bestendig zijn," moesten daarom bij den Godvreezenden Vorst eene welgevallige toepassing vinden. Wel is waar, de tijden waren donker: reeds was een naburige Troon nedergeworpen, en de zee der Volksregering, plotseling in

Frankrijk tot eene onstuimige hoogte gerezen, had, van-daar-uit, zich met ontzettende veerkracht gestort over België, en stond reeds dreigend voor de borstwering van het Stadhouderlijk Gebied. Maar het Godvruchtige geloof van velen beschouwde de betrekking tusschen Nederland en Oranje als eene ordening Gods, waartegen de woeling der volken niets vermogen zou, en ook voor den scherpstzienden Staatsman lag de naaste toekomst verborgen.

Het wordt echter somtijds aan een sterveling gegeven woorden te spreken, waarin de nakomelingen eene vervulde voorspelling kunnen lezen, om hen te wijzen op de draden, waardoor in het schijnbaar verwarde weefsel der wereldgebeurtenissen de toekomst met het verledene zamenhangt. Zoo geviel het, dat op denzelfden dag, waarop Prins Willem de Vijfde zijn dankgebed had uitgestort in de kamer waar hem kort te voren een kleinzoon geschonken was, de Raadpensionaris Van de Spiegel, in de Vergadering der Staten van Holland eene aanspraak houdende, bij de hernieuwing zijner Ambtsbetrekking, zijne rede, als had hij een voorgevoel van de vernedering en de herrijzenis, beide van den Nederlandschen Staat en het Huis van Oranje, besloot met den wensch, dat de Prins, dien morgen geboren, zijn zou „tot eenen nieuwen „roem van zijn Stamhuis, tot eenen nieuwen zegen in „Nederland."

Waarin de nieuwheid van dien roem en de nieuwheid van dien zegen bestaan zou, was hij, die zoo sprak, zelf zich niet bewust; maar zij weten het die het beleefd hebben, dat in de Groote Kerk te Delft Koning Willem de Derde, op de doodkist zijns Vaders eenen lauwerkrans zullende nederleggen door de handen zijner Keizerlijke en Koninklijke Moeder gevlochten, deze merkwaardige woorden plegtig heeft uitgesproken:

„Dezen lauwerkrans leg ik, als Koning der Neder-„landen, neder op het stoffelijk overschot van Neêr-„lands onvergetelijken Tweeden Koning, in naam van „zijn edel en getrouw Volk, in naam van het geheele „Koninklijke geslacht."

Het was de wensch des Konings die deze woorden gesproken heeft, dit schriftelijk gedenkteeken te zien vervaardigd zijner hulde van eerbied en erkentelijkheid aan de nagedachtenis van zijnen Koninklijken Vader. Moge het aan de veder der Geschiedenis gelukken, in 't licht te stellen, dat op de lijkkist van Koning Willem den Tweede het zinnebeeld voegde van overwinning, daar nedergelegd uit naam van het Huis van Oranje, omdat hij het tot roem, en van het Nederlandsche Volk, omdat hij het ten zegen was.

II.

De oudste kleinzoon van den laatste der Stadhou-

deren, de Prins van Oranje die Koning Willem de Tweede geworden is, heeft het ongeluk niet gehad van in zijne jeugd bedorven te worden door de weekelijkheid van een weelderig Hof: maar hij heeft ook het geluk niet gehad van te worden opgevoed en gevormd voor de hooge waardigheid, waarmede hij bekleed staat in de Geschiedenis. Opgegroeid in dagen van tegenspoed voor zijn Vaderlijk Huis, heeft hij, als kind en jongeling, noch de rust van een onbezorgden familiekring aan een Ouderlijk Hof leeren kennen, noch het volksleven in zijn Vaderland. Inzonderheid hebben de gebeurtenissen van den tijd zijner jeugd hem elke gelegenheid onthouden om te leeren in de Vaderlandsche taal, vlug, juist en met gezag, zijne gedachten uit te drukken, eene onschatbare gave voor een Vorst van een Volk, 't welk de taal beschouwt als den spiegel zijner nationaliteit. Niet meer tijds dan om de voorwerpen der kinderwereld te leeren noemen, bragt de jonge Prins op den Vaderlandschen bodem door. Het was het tweetal jaren waarin zijn vader, als Opperbevelhebber van de Nederlandsche krijgsmagt in Vlaanderen en aan de Sambre strijdende tegen de onstuimige overmagt der Fransche Republikeinen, te vergeefs tot bescherming van het Stadhouderlijk Gebied, eene krijgsbekwaamheid heeft aan den dag gelegd, welke niet naar verdienste gewaardeerd is. Toen daarna het Huis van Oranje door al zijne Bondgenooten ver-

laten, in zijne verwijdering van den Nederlandschen bodem het eenig middel zag om het Vaderland voor grootere onheilen te bewaren, toen bragt in den morgen van den Achttienden Januarij des jaars 1795 eene vischpink, gevoerd door Stuurman Michiel de Heijer, den tweejarigen Prins met zijne moeder en grootmoeder naar Engeland, gevolgd, na weinige uren, door zijn grootvader, vader en oom.

In Engeland werd het kasteel Hampton-court, in het Graafschap Middlesex, aan de Vorstelijke ballingen tot verblijfplaats aangewezen. De vruchtbare weilanden der vallei waarin dit kasteel gelegen is, en de gronden die het omringden, ten tijde van Willem den Derde aangelegd in den toen-heerschende Hollandschen smaak, konden daar nog aan het Vaderland doen denken, maar de Nederlandsche spraak was er eene vreemde. De dichter Willem Bilderdijk heeft nog in ver-gevorderde jaren er roem op gedragen, dat hem — toen ook balling — op het kasteel Hampton-court het verbannen Vorstengezin bezoekende, het aanvallig kind met stamelenden mond „den goeden Hollander" genoemd heeft: maar een Hollander was voor het knaapjen een vreemdeling geworden.

Reeds na verloop van een jaar scheidde zich het Stadhouderlijk Gezin. Terwijl de Erfprins door velerlei ontwerpen meestal in Duitschland werd opgehouden, voerde de Erfprinses haren zoon naar Berlijn.

Zoo werd deze op driejarigen leeftijd in een kring verplaatst, waarin hij dertien jaren met Duitsche taal en Duitsche zeden heeft omgegaan. Menigen uitgewekenen Hollander heeft hij in dat tijdsverloop gezien, en een man als Bilderdijk, even gehecht aan al wat Hollandsch heette als aan het Huis van Oranje, den knaap toesprekende, toen deze zich eenigen tijd te Brunswijk bevond, zal hem een voorbijgaande herinnering van Hollands taal niet hebben kunnen onthouden; doch de kracht en de verscheidenheid der indrukken van elken dag in het vreemde land, wischten al de voorstellingen der twee eerste levensjaren spoedig geheel uit. Voor den kleinzoon van den laatste van Neêrlands Stadhouderen werd Nederland een vreemd Land, en hij — een vreemdeling voor Nederland. Beslissend uit dien hoofde, voor zijne zielsontwikkeling gelijk voor zijn uitwendig leven, is het oogenblik geweest, toen hij als tweejarig kind in de vischpink werd gedragen om mede te gaan zwerven in ballingschap.

Doch voor de beslissende oogenblikken van 's menschen leven neemt — in de beeldspraak der dichterwereld — de Almagtige Hemelheer eene weegschaal in de hand, om geluk en ongeluk voor hem af te wegen. Hij die uit het poëtisch omkleedsel van deze voorstelling de kern van waarheid weet te nemen, verkrijgt de trootsrijke gedachte, dat wanneer voor iemand

de schaal van tegenspoed wat zwaar wordt belast, dikwijls zonder dat eenig sterveling het weten kan, voor de andere schaal een tegenwigt wordt toebereid door Hem die den evenaar houdt. Zoo gebeurde het dat op denzelfden Achttienden Januarij van het jaar 1795, toen het eenzaam en stil werd in het Hof te 's Gravenhage, er leven en blijdschap was in het Paleis der Czaren van Rusland, en dat het kanongebulder te Petersburg verkondigde dat aan Keizer Paul eene dochter geboren was, wier naam Anna zou wezen.

III.

Het rigtsnoer van Staatkunde door Prins Willem den Vijfde na zijne uitwijking, en dat door zijn zoon den Erfprins in hunne handelingen gevolgd, vormden twee uit-één-loopende lijnen. De Vader had reeds als Regerend Vorst eene loopbaan afgelegd, en verlangde geene voortzetting daarvan dan in overeenstemming met de Regeringsbeginselen van het verledene. De Zoon, met het oog op de nieuwe tijden die waren aangebroken, begreep voor zijne toekomst te moeten zorgen en voor die van zijn Huis.

Willem de Vijfde was het met den Grooten Engelschen Staatsman William Pitt daarin eens, dat hij de Fransche Omwenteling beschouwde als de zwaarste bezoeking der Voorzienigheid over de volkeren der

Aarde. Het was hem eene ergernis dat Pruissen, door op den Vijfden April van het jaar 1795 den vrede te Bazel te teekenen, de hand reikte aan de Fransche Demokraten. Even weinig kon hij zich vereenigen met het geheim traktaat, een jaar later tusschen die Mogendheid en de Fransche Republiek gesloten, waarbij aan het Huis van Oranje, en bij het uitsterven der mannelijke linie, aan Pruissen zelve, het uitzigt werd gegeven op het verkrijgen der Bisdommen Wurzburg en Bamberg, welke in een wereldlijk Keurvorstendom zouden herschapen worden: omdat de naauwgezette Stadhouder het beginsel eener secularisatie van geestelijke goederen, bij dat traktaat aangenomen, beschouwde als een revolutionair beginsel van wederregtelijke berooving. Zoolang Pitt aan het roer der Britsche Regering stond, vestigde de verdreven Stadhouder eeniglijk zijne hoop op Engeland. Doch toen die Regering, na de mislukte Expeditie der Engelschen en Russen tegen Noord-Holland, eene andere Staatkunde was begonnen te volgen en Pitt was afgetreden; toen die Regering, na zich meester te hebben gemaakt van de Vloot en de Koloniën der Nederlanden, door het teekenen der Preliminairen van den vrede van Amiëns, zoowel de Bataafsche als de Fransche Republiek erkend had: toen werd het hem duidelijk, dat hij van Groot-Brittannië de herstelling van zijn Huis niet mogt verlangen en niet kon verwachten. Eerst toen

verliet ook hij, erkentelijk voor de blijken van meewarigheid, hem door het Hof en vele Grooten betoond, maar verontwaardigd over de veranderde Staatkunde van het Kabinet, in 't laatst van het jaar 1801 met zijn Gezin Engeland. De vrede van Amiëns kreeg daarop zijn beslag, en bij een afzonderlijk traktaat tusschen Pruissen en de Fransche Republiek, werd voor het Huis van Oranje eene schadeloosstelling in Duitschland bedongen: maar de gewezen Stadhouder, standvastig in zijne beginselen, deed van het regt daarop, hem toegekend, afstand aan zijn zoon den Erfprins bij eene Acte verleden den Negen-en-twintigsten Augustus 1802.

De Erfprins daarentegen bleef meer bijzonder zijne verwachtingen vestigen op Pruissen, 't welk reeds vroeg de nieuwe baan eener Revolutionaire Staatkunde was ingeslagen. Hoe meer Duitsche Vorsten, ten einde zich eene betere toekomst te verzekeren, ook die baan intraden, hoe meer voorbeelden hij had die hem moesten verleiden om even zoo te handelen, te eer daar hij niet, gelijk zij, de integriteit van het Duitsche Rijk had te handhaven. Nogtans liet hij Engeland niet los; maar met welberekenend overleg de bakens zettende naar het getij liep, trok hij in 1799, toen eene herovering van het Gezag in het Vaderland mogelijk scheen, met de Engelschen te velde in Noord-Holland voor de Staatkunde van Pitt, en

nam hij in 1802 uit de handen eener tegenovergestelde Staatkunde een nieuw Gezag aan in Duitschland.

Het kon niet missen, of deze loop van zaken moest eenigen invloed hebben op de opvoeding van den oudsten zoon van den Erfprins. Nu de Vader als Regerend Vorst in Duitschland optrad, kon de vermoedelijke erfgenaam van zijn Gezag niet anders worden aangemerkt dan als een Duitsche Prins. Ook bleef, terwijl de vader den zetel van zijn Bestuur te Fulda had, zijn Hofgezin te Berlijn. Daar was de verstandelijke opvoeding van zijn oudsten zoon en diens broeder Frederik aangevangen en werd zij voortgezet onder de oogen van het Pruissische Hof; en aan dat Hof, van 't welk in 1795 het bevel was uitgegaan om het zoogenoemde Rassemblement van Oranjevrienden te Osnabruck des noods met de bajonnetten uiteen te drijven, was het strijdig met de aangenomene Staatkunde en met geslotene traktaten, dat een Oranje-Vorst er nog aan dacht zijn zoon te vormen tot een Regeerder van het Nederlandsche Volk. Het lag ook buiten alle berekening, dat die zoon eenmaal uit de handen van zijn vader den scepter van een Koningrijk der Nederlanden zou moeten overnemen. Nogtans heeft de Erfprins, bij het besturen der opvoeding van zijn oudsten zoon, altijd het oog op een andere toekomst gehad dan in Duitschland voor hem zou kunnen dagen. Bij elke

schemering van uitzigt op eene herstelling in het Vaderland rigtte hij zich daarheen, en ook hierbij lette hij zorgvuldig op het getij der Staatsgebeurtenissen. Vooreerst werd besloten, dat Prins Willem, na het onderwijs van den kinderlijken leeftijd te hebben genoten, de lessen zou bijwonen aan de Militaire Akademie te Berlijn.

Hoewel eene Pruissische moeder de kinderlijke opvoeding van den Prins geleid had en hij nu eene verdere vorming ontving aan de Militaire Akademie te Berlijn, kon evenwel de Pruissische eigenaardigheid geene diepe indrukken op hem maken. Die moeder, zelve opgevoed aan een Hof waar Fransche taal en manieren heerschten, paarde aan al de teederheid en diepte van gevoel, waarvoor het gemoed eener Duitsche vrouw vatbaar is, eene aangenaamheid en lieftalligheid, waardoor zij ook in Nederland aller harten gewonnen had; en onder de mannen in wier omgang zich 's Prinsen aanleg te Berlijn is begonnen te ontwikkelen, verdienen er twee bijzonder genoemd te worden. Beiden waren zij van Fransche afkomst en behoorden tot geslachten die de geloofsvervolgingen ontweken waren, welke Frankrijk van zoo vele nijvere, bekwame, welvarende en Godsdienstige huisgezinnen beroofd hebben.

De een, die 's Prinsen Mentor geweest is gedurende al de jaren van diens jongelingschap, die hem later meermalen ter zijde heeft gestaan, die eindelijk

hem overleefd heeft, en aan wiens geschreven Dagboek de Schrijver dezer Levensgeschiedenis onschatbare bijzonderheden heeft te danken, was Jean Victor Baron de Constant Rebecque.

Te Genève geboren en een volle neef van dien Benjamin Constant, die later Frankrijks welsprekendste voorstander van een grondwettig Koningschap geweest is, had Jean Victor Baron de Constant, als negentienjarig Luitenant, met den rang van Kapitein, bij de Zwitsersche Garde van Louis den Zestiende, het afgrijsselijk tooneel van volkswoede in het Paleis der Tuileriën op den Tienden Augustus 1792 bijgewoond en was hij ter naauwernood aan de vermoording dier getrouwe Lijfwacht van den ongelukkigen Koning ontsnapt. Vandaar in Holland gekomen, waar een gedeelte van zijn geslacht reeds lang gevestigd was, door dat velen daarvan sedert de helft der Zeventiende eeuw met veel onderscheiding in de Nederlandsche legers gediend hadden, was hij door den Stadhouder Prins Willem den Vijfde bij het Regiment Hollandsche Garde geplaatst, en de Prinsen van Oranje bij hunne uitwijking uit Nederland zijnde gevolgd, was hij in het jaar 1798 in Pruissische dienst overgegaan en Kapitein-Instructeur geworden van het Adellijk Kadetten-korps te Berlijn. De banden, door welke zijn geslacht sedert lang aan Nederland gehecht was, had hij zelf vermeerderd door zijn huwelijk met eene Jonk-

vrouw uit het oud-adellijk geslacht Van Lynden. Alzoo trouw aan Nederland vereenigende met militaire kennis en ervaring, verdiende hij bij uitnemendheid de onderscheiding, waarmede de Koning van Pruissen hem in het jaar 1805 vereerde, door hem te benoemen tot Militairen Gouverneur van den jongen Prins Willem van Oranje. Met den Baron de Constant werd nu de Prins in dezelfde woning gehuisvest. Hij verzelde den Prins naar de lessen aan de Militaire Akademie, welke deze in Mei van het jaar 1806 begon bij te wonen, bestuurde zijne studiën te huis, en gaf hem daar afzonderlijk onderrigt.

Een tweede, van wien de jonge Prins eene andere taal hoorde dan de Duitsche en andere indrukken ontving dan van Pruissische vormen, was Jean Pierre Frédéric Ancillon.

Eerst, even als zijn vader, Predikant bij de Fransche Gemeente te Berlijn, werd Frédéric Ancillon in het jaar 1792 Professor in de Geschiedenis aan de Militaire Akademie; en het voortreffelijk werk, waarin hij het Tafereel schildert der Revolutiën van het Europische Statenstelsel, heeft hem vervolgens de betrekking van Koninklijken Geschiedschrijver doen verwerven en den roem van oordeelkundige Historiekennis. De Prins woonde niet alleen de lessen in de Geschiedenis bij aan de kweekelingen der Militaire Akademie gegeven, maar ook tot zijne bijzondere leering heeft

Ancillon eene Schets van de Nederlandsche Geschiedenis in schrift gebragt. Het is voor een derde niet mogelijk te beoordeelen, hoe veel invloed op iemands denkwijze in lateren tijd een leermeester gehad heeft, maar een feit is het, dat de jonge Prins van Oranje dien Ancillon te Berlijn onder zijne toehoorders gehad heeft, als Koning Willem de Tweede deze lessen niet had vergeten en er met belangstelling van gesproken heeft. Het mag ook voor 't minst eene zonderlinge overeenkomst genoemd worden met hetgeen er van het laatste Regeringsjaar van Willem den Tweede zal te vermelden zijn, dat Ancillon in zijne verdere loopbaan door den gematigden en verzoenenden geest, waarvan hij én als Publicist én als Staatsman bij de invoering der Pruissische Stenden heeft doen blijken, bij sommigen het verwijt heeft ondergaan van de ontwikkeling der Volksvrijheden niet ver genoeg te hebben gedreven, door anderen geoordeeld is meer te hebben losgelaten dan bestaanbaar was met eene noodzakelijke magt, om de gehoorzaamheid aan de Wet tegen de willekeur der Menigte te verzekeren.

Weinige maanden nadat de studiën van den Prins aan de Militaire Akademie te Berlijn waren aangevangen, hadden er gebeurtenissen plaats, welke voor zijn volgend leven beslissend zijn geweest. Het was het jaar 1806. Het oude Statenverband van Europa werd meer en meer losgemaakt; de Keizersstaf van Oosten-

rijk was in het vorige jaar geknakt en geknot te Ulm en bij Austerlitz; Zuid-Duitschland was een Fransch Vasallenland geworden; Napoleon begon de familie-regering van het geslacht Bonaparte te vestigen; Louis besteeg een Koningstroon van Holland, en ook oude Oranjevrienden daar, toonden zich ingenomen met de nieuwe Monarchij en den vreemden Vorst. Het was even alsof met Prins Willem den Vijfde, die den Negenden April van datzelfde jaar te Brunswijk overleden was, het Huis Oranje-Nassau voor Nederland had opgehouden te bestaan. En niet voor Nederland alleen: als regerend Huis scheen het van het Europische Staatstooneel te zullen verdwijnen. Tot hiertoe had het bij het Pruissische Hof nog eenige bescherming gevonden; maar voor Pruissen brak in dit jaar de dag van Jena aan, en nu stegen voor het Nederlandsche Vorstenhuis de tegenspoeden ten top. De kapitulatie eener Pruissische legerafdeeling te Erfurt deed Prins Willem Frederik krijgsgevangen worden; het Vorstendom Fulda werd door Fransche troepen ingenomen, en een Fransch legerberigt verkondigde, dat de Prins van Oranje voor altijd had opgehouden te regeren. Op de aannadering van Napoleons Adelaren vlood het Hof uit Berlijn, en de veertienjarige Prins Willem mede, naar Stettin en Dantzick; en toen met den wapenstilstand te Charlottenburg gesloten, het einde der vijandelijkheden aangekondigd

was, en de Prinses van Oranje zich haastte om haren zoon naar zijne studiën terug te geleiden, toen werd voor de edele vrouw de maat der beproeving vol gemeten: — te Feyerwalde zag zij haar zesjarig dochtertjen Pauline, een beminnelijk kind, den doodsnik geven, en daags daaraan, in de eerste overstelping der moedersmart te Berlijn teruggekeerd, stond zij weêrloos ten doel aan allerlei smaad en aan dreigenden hoon van den vreemdeling, die bevelen gaf in het Hof harer Vaderen.

Wanneer de Geschiedschrijver eene beleediging, aan eene Vorstin aangedaan wier edele hoedanigheden voor zijn Vaderland weldadig zijn geweest, wreken kan, al is het alleen door den naam van den beleediger voor zijne lezers te schandvlekken, dan is dat een ridderpligt dien hij vervullen moet. De man, die de moeder van Koning Willem den Tweede toen honend bedreigd heeft tusschen gewapende Ruiters naar Parijs te zullen doen vervoeren, werd destijds Generaal Henri Jacques Guillaume Clarke genoemd, later Duc de Feltre, Minister zonder bekwaamheid en Maarschalk zonder roem.

Voorwaar de weg, waarlangs het Huis van Oranje geleid is tot den Grondwettelijken Koningstroon, is een weg geweest van duisternis, bitterheden en vernedering, waarvan het tafereel verdient gesteld te worden naast dat van de schande en de jammeren,

door het Nederlandsche Volk geleden onder de vreemde heerschappij, opdat in beiden het gevoel levendig blijve van den zegen hunner hereeniging.

Het is niet met zekerheid bekend, hoe Prins Willem Frederik gedacht heeft over de Staatkunde, waardoor het onweder aangetrokken werd, 't welk over de Pruissische Monarchij met zooveel vernieling gewoed had; maar dit is zeker, dat hij na den vrede van Tilsit in Berlijn teruggekomen, van Pruissen, in den toestand waarin deze Mogendheid door dien vrede gebragt was, voor zijn Huis niets meer kon hopen. Hij verliet dus de dienst bij het Pruissische leger, waarin hij den rang van Luitenant-Generaal bekleedde, en wendde voor zijn zoon, den Kadet te Berlijn, de oogen weder naar Engeland. Zijn blik in het Hof en het toenmalig Kabinet van St. James deed het plan kiemen om de opvoeding van Prins Willem, toen Erfprins van Oranje, te doen voltooijen aan eene der Universiteiten van Groot-Brittannië. Daartoe werd eerst Edinburgh in aanmerking genomen, later Oxford gekozen.

Intusschen had de Erfprins, voor dat het jaar 1806 zijnen noodlottigen loop besloot, zijne studiën reeds weder aangevangen onder den leidsman zijner jeugd, den Kapitein De Constant, die hem tijdelijk had verlaten om als Adjudant van den Prins van Oranje den veldtogt bij te wonen, en in zijne kortstondige

afwezigheid was vervangen door een uitgeweken Nederlandsch Edelman, Graaf Van Bijlandt. Zij die bij ondervinding weten hoe verstrooijend zulke onrustige tijden en dagelijksche oorlogsgeruchten zijn, en hoe weinig bevorderlijk voor het studieleven inzonderheid van jongelieden die voor de loopbaan der wapenen worden opgevoed, zullen het te meer beteekenend oordeelen, dat toen op den Tweeden April van het jaar 1807 de Prins tot de Eerste Klasse aan de Militaire Akademie werd bevorderd, dit geschiedde onder zeer vereerende getuigenissen wegens zijne vorderingen. Deze getuigenissen worden daardoor bevestigd, dat op de Registers van Gedrag, Leerzaamheid en Vorderingen der Kweekelingen van de Militaire Akademie, welke te Berlijn bewaard worden, Prins Willem van Oranje in de maand September van het jaar 1807 staat aangeteekend als behoorende tot de meest uitmuntende der Eerste Klasse. Uit diezelfde Registers blijkt voorts, dat de Prins in het Latijn toen nog weinig gevorderd was en dat zijne taalstudiën het minst lofwaardig waren. Bijzonder staat daarin vermeld, dat hij in zijne Opstellen of Schrijfcompositiën — *Ausarbeitungen* worden zij genoemd — op de Orthographie niet altijd opmerkzaam was. Voor 't overige worden die Opstellen meermalen goed en voortreffelijk genoemd, bepaald de Historische voor Ancillon, de Wiskundige voor Burja en de Natuur-

kundige voor Erman. Van zijn gedrag getuigen de Censuurlijsten onafgebroken, dat het voortreffelijk en voorbeeldig geweest is.

Zoo echter uit die getuigenissen iemand had willen opmaken, dat hij, wien zij betroffen, een van zulke leergierige en gezeggelijke jongelingen was, die in hunne vroege jeugd reeds hoop geven, dat zij tot beminnelijke, bekwame en verdienstelijke menschen zullen opgroeijen, hij zou zich bedrogen hebben: zoo een was meer zijn broeder Frederik: Prins Willem was altijd een wilde knaap geweest, en bleef ook nu meer behagen vinden in waagstukken en ligchaamsbewegingen dan in het rustig zitten tot overpeinzing, in de bepaalde gedachtebeelden van zijn eigen brein dan in de algemeenheden van wetenschap hem door anderen medegedeeld. Maar door de juistheid van zijn blik en de vlugge werking van zijne verbeelding had hij een voorwerp of een feit spoedig in volle klaarheid voor den geest, zonder er al de deelen en bijzonderheden van onderzocht te hebben.

Toen de leertijd van den Prins aan de Militaire Akademie ten einde liep, werd het tijdstip zijner bevordering vandáár tevens bepaald tot het afleggen der Belijdenis van zijn Godsdienstig geloof. Het daartoe leidend onderrigt werd hem gegeven door den Godsdienstleeraar van het geheele geslacht van Friedrich Wilhelm den Tweede, Friedrich Samuel Godfried Sack.

een der warmste voorstanders van de meening, dat Kerkgeschillen als rustverstorende bestanddeelen in het Volksleven moeten onderdrukt worden, en den werkzaamsten bevorderaar der vereeniging van de Protestantsche Kerken in Pruissen.

Op den Dertigsten Maart van het jaar 1809 vereenigden zich om den Prins in het Paleis zijner Ouders de Vorstelijke Bloedverwanten. Daar las hij overluid zijne Geloofsbelijdenis voor, en op de plegtige verklaring, dat hij de verpligting tot de dienst van God naar de leer van het Evangelie, door den Doop op hem gelegd, erkende en wenschte na te leven, werd de zestienjarige Erfprins van Oranje tot Lidmaat der Hervormde Kerk door den Leeraar Sack aangenomen en bevestigd. Op het volgende Paaschfeest, den Tweeden April, bekrachtigde hij openlijk deze belijdenis door het nemen van het gebroken brood en den vergoten wijn aan het Avondmaal des Heeren. Acht dagen later wijdde eene andere plegtigheid hem in tot het leven van Krijgsbevelhebber. Na behoorlijk afgelegde proeven van bekwaamheid werd de Prins op den Tienden April van de Militaire Akademie bevorderd tot den rang van Officier in het Pruissische leger.

Het voornemen om zijnen zoon naar Engeland te zenden was inmiddels bij den Prins van Oranje tot geheele rijpheid gekomen. Om het ten uitvoer te bren-

gen was de vergunning van den Koning van Pruissen noodig, en om die te verkrijgen begaf zich de Erfprins naar Koningsbergen, waar de Koning toen verblijf hield. Dáár voor 't eerst in het dienstkleed van zijn nieuwen rang aan 't Hof ter maaltijd zijnde, op den Tienden Mei, ontving de Prins uit de hand van Koning Friedrich Wilhelm den Derde de ordeteekenen van den Zwarten Adelaar. Mogt die onderscheiding nog geen loon van verdiensten wezen en alleen een blijk van Koninklijke toegenegenheid: in het vurig gemoed van den jongen Prins moest zij als een ridderslag zijn van den nieuweren tijd, als eene inzegening tot een leven van heldenmoed, door de bijzonderheid, dat de versierselen der orde hem werden aangehecht door de vrouw, wier beeld Theodor Körner gewenscht heeft in elke banier, waaronder voor Duitschlands vrijheid gestreden wordt, de heldin van Pruissen, de edele Koningin Luïse.

En nu sloop op den Eersten Junij een jagt, Anna Maria, uit de haven van Kolberg, aan boord hebbende twee personen, die, vergezeld van een trouwen dienaar, Eulner geheeten, door andere namen voor het scheepsvolk verborgen hielden wie zij waren. De geheimzinnigheid van dat vertrek was noodig: want in Noord-Duitschland, smadelijk verdrukt door de dienaren van Napoleon, heerschte groote gisting, en de Fransche Policij was werkzaam tegen alle zamenspan-

ning met eene Engelsche flotilje op de kusten van Zweden. Hunne gesprekken liepen inzonderheid over de tijding even voor hunne afreize ingekomen, dat de Geweldenaar eindelijk eens geslagen was en dat de Aartshertog Karel eene schitterende overwinning had bevochten bij Aspern en Essling. Het vaartuig zette koers naar de Sond, juist terwijl daar in 't verschiet binnen Straalsund de Hollandsche troepen van Koning Lodewijk huisden, die in de straten dier vesting den vorigen dag Schill, den dolleman, hadden verslagen. Het oog der Voorzienigheid zag de geheele toekomst van Holland en van Lodewijk, en waakte over het vaartuig. Bij de Engelsche vloot voor Gothenburg aangekomen, legden de reizigers een bezoek af op het oorlogsschip The Victory. Het was alsof de jongste hunner opzettelijk aan boord van dat schip wierd gebragt, en men hem dáár op de plek zelf waar Nelson gesneuveld was, de onvergeetbare woorden deed hooren: "Engeland verwacht van ieder dat hij "zijn pligt zal doen;" opdat de kiem van heldenmoed in zijne jeugdige borst eene nieuwe bezieling ontvangen en hij leeren zou het leven veil te hebben voor de eer van het Vaderland. De jongeling heeft in verderen leeftijd getoond, dat hij het geleerd had en er den moed toe bezat: want deze reizigers waren de Erfprins van Oranje en zijn Mentor. Te Gothenburg gingen zij over op de Engelsche korvet Rolla, alwaar

de Prins een eerebezoek ontving van al de Officieren der Engelsche Vloot. Op den Zeventienden Junij deed de Bevelhebber der Rolla, Kapitein Clark, het anker ligten, en de korvet na een wijl door Deensche kruisers gejaagd te zijn, stevende voorspoedig naar de haven van Yarmouth.

IV.

Het was op den Twintigsten Junij van het jaar 1809, dat de Erfprins van Oranje, gekleed in de uniform van het Pruissische leger en geleid door de Hertogin van York, eene half-zuster zijner moeder, werd voorgesteld aan Koning George den Derde. Aldus onder de persoonlijke bescherming van Zijne Groot-Brittannische Majesteit gesteld, stond hij nu te vertrekken naar eene der twee aloude kweekscholen van Engelands Edelen en meest beroemde mannen. Vooraf werd met zeer bijzondere oplettendheid alles voor het verblijf van den Prins in Engeland geregeld. Een plan van zijne levenswijze te Oxford, in eene Memorie van den Hertog van Portland op den Zesden Junij voorgedragen, werd bij een Kabinetsschrijven van den volgenden dag door den Koning zelven vastgesteld, die daarbij zijn genoegen betuigde, dat juist de Hertog van Portland - uit den Engelschen tak van het hoogadellijk Nederlansch geslacht Ben-

tink, - in zijne dubbele betrekking van Kancelier der Universiteit en van Minister, de persoon was, aan wien de hoofdleiding dezer belangrijke zaak was toevertrouwd.

Aan den Baron De Constant en aan den kundigen en regtschapen Nederlandschen Edelman Hendrik Fagel, een der in Engeland geblevene uitgewekenen van 1795, had de Prins van Oranje de plaatsvervanging der vaderlijke magt opgedragen; doch tot de regeling der studiën van zijn zoon werd de kennis vereischt van den geest en de instellingen der Engelsche Universiteiten. Te dien einde werd, door hetzelfde besluit van Koning George den Derde, de leiding der studiën van den Erfprins van Oranje opgedragen aan Dr. Howley, een man, bekend door Godsvrucht, zuivere zeden, beschaafde manieren en groote geleerdheid, en die later als Aartsbisschop van Canterbury een toonbeeld is geworden van een Prelaat der Anglicaansche Kerk. Tevens was bepaald, dat de Prins te Oxford geenerlei uitnoodigingen zou mogen aannemen, behalve van zijnen Tutor Dr. Howley, van den Vice-Kancelier der Universiteit Dr. Parsons en van den Bisschop van Oxford. Hij vond zich daardoor gestadig omringd van edele en ijverige voorstanders der Bisschoppelijke Kerk. Het veranderd besluit van zijn vader, om hem niet naar Edinburgh maar naar Oxford te zenden, was in dit opzigt van veel

beteekenis. De Edinburghsche Universiteit was het middelpunt der Puriteinsche regtzinnigheid, en de kweekschool voor de Schotsche Kerk met hare zeer eenvoudige eerdienst en hare gelijkheid in kerkelijk gezag voor allen. Wat er in den geest van Willem Frederik hebbe omgegaan, toen hij besloot de opvoeding van zijn zoon bij voorkeur te doen voltooijen onder de oogen van de Hooge Geestelijkheid der Heerschende Kerk van Engeland, is niet met zekerheid gebleken. Maar wat hij wenschte dat de vrucht van het verblijf te Oxford zou wezen, heeft hij destijds zeer bepaald te kennen gegeven. Hij begreep namelijk, dat het karakter van den jongeling, als hij verwijderd was van het Ouderlijke Hof, beter zou kunnen gevormd worden tot die zelfstandigheid, welke voor ieder mensch wenschelijk is en voor een Vorst eene eerste behoefte. Hij wenschte ook, dat zijn zoon zich er op zou toeleggen om bekend te worden, behalve met de algemeene beginselen van Staatsregt, ook bijzonder met de Staatsinstellingen en de gewoonten van eene natie, waar mede het Huis van Oranje in velerlei betrekkingen geweest was, en van wier Regering, wanneer eenmaal het verward Europa tot een toestand van vrede mogt terugkeeren, hij voor zijn Huis eene toekomst verwachtte, welke hij bij het besturen der opvoeding van den Erfprins nimmer uit het oog verloor; en hij verlangde bovendien, dat het Universiteits-

onderwijs, gegrond op Latijnsche taalstudie — het zijn altijd de denkbeelden destijds door Willem Frederik schriftelijk uitgedrukt — den zoon die gemakkelijke welbespraaktheid en verstandige spreekkracht zou aanbrengen, waarvan de vader destijds erkende het gemis te gevoelen.

Oxford is eene stad waarvan het voorkomen zeer scherp geteekend is door hare Universiteit, wier stichting tot de regering van Koning Alfred en tot in nog hoogere oudheid wordt teruggebragt. Inzonderheid staken, destijds althans, de groote en indrukwekkende Akademie-gebouwen sterk af tegen de woonhuizen en onregelmatige straten. Vele dier gebouwen van Middeleeuwsche Architectuur voeren onwillekeurig de verbeelding naar de heldentijden der Christenheid, en sterk moest daarvan de indruk zijn op den jongeling, gewoon aan den aanblik van Berlijn, waar de Oudheid geen sporen heeft achtergelaten en de Middeleeuwen niets gebouwd hebben. Van de vele bijzondere stichtingen, waaruit de Universiteit van Oxford bestaat en welke meest den naam dragen van College, is de Fundatie, genaamd Aedes-Christi of Christ-Church, de aanzienlijkste en rijkste. Zij bestaat uit een Deken, een Kapittel van Kanoniken en een bepaald getal Studenten. De waardigheid van Deken werd destijds bekleed door Dr. Cyril Jackson, en Dr. Howley was een der Kanoniken. Dr. Jackson, aan wien was op-

gedragen de betrekking van den Prins tot de Universiteit te regelen, oordeelde het voegzamer dat Zijne Hoogheid niet als student werd ingeschreven. De Prins was derhalve van alle Akademische verpligtingen ontslagen, en uit dien hoofde wordt zijn naam op geen der Examen-lijsten van de Universiteit gevonden. Hij werd echter beschouwd als een student van Christ-Church, een "Ex Aede Christi alumnus honoris causa." Onder de gebouwen van dit College trekt een, boven welks ingang zich een achthoekige toren verheft, de aandacht door schoonheid van Gothischen bouwtrant en door eene zaal, langen tijd de grootste van Engeland, waarvan de zoldering rust op eene houtverbinding bewonderenswaardig door ligtheid en schoonheid van vorm. Hoe diepen indruk deze bouwkunstige vormen op den Prins gemaakt hebben, is in later tijd gebleken.

Op den Twaalfden Julij geleidde De Constant zijnen kweekeling naar de grijze Akademie-stad, waar deze werd opgewacht door den Vice-Kancelier der Universiteit en door den Deken van Christ-Church Dr. Jackson. De Akademische Gehoorzalen werden toen, gelijk jaarlijks, juist gesloten voor drie maanden, een vruchtbaren tijd van eigen studie voor de Locke's en Blackstone's, de Pitt's en Canning's, maar voor velen die met hen te Oxford zijn geweest, alleen eene schorsing van de gelegenheid om naar eigen lust te

drinken en te paard rijden. Door den Prins werd die tijd doorgebragt geheel overeenkomstig de bedoelingen van zijn vader. In de eerste weken van zijn verblijf te Oxford, waar hij met zijn opvoeder eene afzonderlijke woning had betrokken, bragt hij dagelijks vier der morgenuren door bij Dr. Howley, in leerzame gesprekken en door onderscheiden oefeningen zich bekend makende met de eigenaardigheden der Engelsche taal. Tot het voort-te-zetten onderwijs in het Latijn en de Fraaije Letteren werd hem een verdienstelijk kweekeling van Christ-Church toegevoegd, Henry Allen Johnson, een Ier van geboorte en zoon van een bekwaam Generaal in het Engelsche Leger. Eene reis door het Zuid-Westen van Engeland in de maand Augustus, onder geleide van De Constant en Johnson werd voortgezet tot in het begin van October, wanneer de Akademische lessen weder stonden aan te vangen.

In het eerste studiejaar aan de Universiteit te Oxford, had de Prins bij Dr. Howley, die toen juist tot Hoogleeraar der Godgeleerdheid benoemd werd, lessen in de Regtswetenschap, de Logica, de Zedekunde en ook in de Godsdienstleer, waarin het onderwijs te Berlijn geacht werd te vroeg te zijn afgebroken en, wat Godsdienstige kennis betreft, zeer oppervlakkig en onvolledig geweest te zijn. Wiskundige lessen hoorde hij van Robertson, een man die bij William Pitt in

groote achting gestaan en aan deze gewigtige diensten bewezen had. Door De Constant en Johnson werd onafgebroken het onderrigt voortgezet in de Militaire Wetenschappen en de Letterkunde. Eerstgenoemde bragt nu meer bijzonder de Geschiedenis in toepassing en leidde, door Historische voorbeelden en militaire kritiek, zijnen kweekeling tot de wetenschap der Strategie.

In het leven van merkwaardige personen is het moeijelijk te bepalen, welke bijzonderheden, onbeduidend in dat van anderen, meldenswaardig zijn of niet. In een tooneel dat zij gezien, of in eene rede die zij gehoord hebben, heeft soms de kiem gelegen van een denkbeeld, waarvan de toepassing later van gewigt is geweest. Het zou anders kunnen schijnen naauwelijks eenige vermelding te verdienen, dat de Erfprins van Oranje op den Tienden Januarij van het jaar 1810 de inwijding heeft bijgewoond van Lord Grenville tot Kancelier der Universiteit van Oxford, in de plaats van den Hertog van Portland, die op den Dertigsten October overleden was. Maar bij zulk een wijdingsfeest vertoont zich de Universiteit, met haren Kancelier uit den Hoogen Adel, met hare getabberde Geestelijken, met hare middeleeuwsche gebruiken en hiërarchische vormen, in een indrukwekkend verband met Aristokratie en Heerschende Kerk. Het is bovendien opmerkelijk, hoe rijk het geheele leven van

Willem den Tweede is geweest in gelegenheden om velerlei indrukken te ontvangen en veel van nabij te leeren kennen.

De Prins van Oranje had bepaald zijn verlangen te kennen gegeven, dat zijn zoon de Erfprins bijzonder zou worden bekend gemaakt met Engeland en het Engelsche Volk. Daartoe werd in het laatst der maand Mei van het jaar 1810 eene tweede reis ondernomen, welke thans door het Noorden van Engeland ging, vandaar door Schotland en vervolgens door Ierland: eene reis welke vier maanden geduurd heeft en waarbij den Prins al het opmerkenswaardige door zijne leidsmannen De Constant en Johnson naauwkeurig werd aangewezen. Op de beide reizen door Engeland is den Prins op menig Adellijk Kasteel een gastvrij onthaal te beurt gevallen, en onder de herinneringen, welke hem zijn geheele leven zijn bijgebleven, behoort de indruk van de huisselijke Godsdienstoefening bij Engelsche Grooten toen door hem bijgewoond. In een bidvertrek van de dagelijksche woning, in eene eigene Slot-Kapel de leden en onderhoorigen van een huisgezin vereenigd te zien, om uit den mond van een geordend Geestelijke, die dan veelal in Engeland tevens de opvoeder is van de kinderen des huizes, een plegtig woord van Godsvereering te hooren, dat was hem stichtelijk. Want het onderwijs 't welk hij in Godsdienstige kennis ontvangen had, mogt niet zoo

volledig zijn geweest, als voor eene Protestantsche Geloofsbelijdenis vereischt wordt, aan opwekkingen van zijn Godsdienstig gevoel had het niet ontbroken.

Na de terugkomst van de tweede reis, op den Derden October, werden de Akademische lessen meer geregeld voortgezet. De Regtswetenschap, waarvan den Prins reeds te Berlijn de beginselen waren medegedeeld en welke hij ook in het eerste jaar te Oxford had hooren voordragen, werd hem nu door Howley verklaard. Van welken aard zijne regtsstudie in dit tweede jaar geweest is, laat zich opmaken uit de twee werken, waarvan de lezing den Vorstelijken Student naar het voorschrift van zijn Hoogleeraar bezig hield. Het waren vooreerst de in Engeland zeer hooggeachte lessen, door Blackstone te Oxford gehouden, en vervolgens in 't licht gegeven onder den titel van „Commentariën over de wetten van Engeland." Het andere was het werk van De Vattel, over het Volkenregt, waarin deze Protestantsche Zwitser uit het begrip van den Staat, als zijnde een Genootschap van vrije menschen, die zich door vrijwillige overeenkomst vereenigd hebben, de regten afleidt van Volken en Vorsten, en waarin hij betoogt, dat de Volken het regt hebben, zich eene Constitutie te kiezen en daarvoor eene andere in de plaats te stellen, en hunne Regeringsvormen te veranderen door eene eenvoudige meerderheid van stemmen. Het laat zich vermoeden,

dat de tweede helft van dit werk, waarin de Schrijver de regtsbeginselen ontvouwt welke in den oorlog behooren in acht genomen te worden, meer bijzonder de aandacht van den Prins zal getrokken hebben. Althans het besef zijner bestemming tot krijgsman werd door de Strategische lessen en de zamenwoning van zijn krijgskundigen Opvoeder dagelijks verlevendigd. Het lag ook in den aanleg van den Prins om door de redenering van een Regtsgeleerd of Wijsgeerig betoog niet bijzonder te worden aangetrokken, wanneer daarbij zijne verbeelding geene stof vond tot eigen werkzaamheid. Want de natuur had hem begaafd met eene groote mate van hetgeen de Wetenschap Scheppende Verbeeldingskracht noemt. De tooneelen zijner jeugd, door zijne ziel nu eens hier - dan eens daar - heen te trekken, hadden dat zielsvermogen in hem gewend om in gedurige werkzaamheid te zijn. Het was juist eene der hoofdeigenschappen waarin zijn aanleg tot Veldheer bestond. Zonder levendige verbeeldingskracht is er nooit een groot Veldheer geweest, omdat, zonder eene groote vaardigheid en gemakkelijkheid om zich voorstellingen te vormen, niet van ieder bevel de mogelijke gevolgen, van ieder voordeel het mogelijk gebruik, van ieder nadeel de mogelijke herstelling, van iedere vijandelijke beweging de mogelijke bedoeling eensklaps voor den geest kunnen worden gebragt. Het is eene zielseigenschap, waarvan de onrustige bewegin-

gen de rede-ontwikkeling belemmeren, het oordeel en zedelijk gevoel kunnen doen verstompen, maar welke zamenhangt met krijgsmansgenie en met kunstzin, en met de edelste werkzaamheden van den menschelijken geest.

Te midden der bovengemelde studiën over het Staatsregt, toen bij Robertson eene reeks van voorlezingen over de Sterrekunde was aangevangen en de Prins, door zijne weetlust gedreven, ook lessen in de Ontleedkunde bijwoonde, kwam er een ontwerp in overweging, 't welk zoo zeer de jeugdige verbeelding in vlam zette, dat er van nu aan voor het bespiegelend denken over onderwerpen van wetenschap geen aandacht meer zijn kon. De Constant, die met zijn wakkeren krijgsmansgeest ook zelf zich te Oxford niet op zijne plaats kon gevoelen, en wiens wensch het wezen moest zijnen kweekeling in den werkelijken oorlog aan te wijzen, 't geen hij dagelijks hem leerde uit Theorie en Geschiedenis, had aan den Prins van Oranje voorgesteld, om den Erfprins een veldtogt in Spanje te doen bijwonen: "de twee jaren voor het verblijf aan de Universiteit bepaald, liepen ten einde." De Prins antwoordde met aan zijn zoon de keuze te laten tusschen een jaar verlenging van het verblijf te Oxford en een veldtogt in Spanje. Maar welk eene keuze voor den achttienjarigen Vorstenzoon, wien reeds als knaap het vuur in de oogen had geblonken wanneer hij van wapenfeiten hoorde spreken, en wien in roemrijke toonee-

len der Geschiedenis de werking der oorlogskrachten onophoudelijk voor de verbeelding werd gebragt — welk eene keuze, tusschen de zwarte tabberden van Oxford en een schitterenden Leger-Staf in het romaneske Spanje! Bovendien — de vijand die daar te bevechten viel? — het was dezelfde die het wapenschild van Oranje te Fulda had onder den voet getreden. Voorwaar het laat zich gereedelijk verbeelden, toen op den Een-en-twintigsten April van het jaar 1811 de keuze bepaald werd, met welk eene geestdrift het in 's Prinsen woning uit zijnen mond zal geklonken hebben: "naar Spanje! naar Spanje!"

In het begin van het genoemde jaar was, uit hoofde van de herhaalde ziekte-aanvallen, welke de geestvermogens van George den Derde gekrenkt hadden, het bestuur van het Groot-Brittannische Koningrijk opgedragen aan 's Konings zoon, George August Frederic, Prins van Wales, onder den titel van Prins-Regent, en een der eerste regeringsdaden van deze was geweest, zijn broeder Frederic, Hertog van York, te herstellen in het Opperbevel over het Leger. Aan dezen zijnen oom schreef derhalve de Erfprins van Oranje een brief, waarbij hij verzocht, dat het hem overeenkomstig het verlangen van zijn vader en zijn eigen vurigen wensch, vergund mogt worden, in het Engelsche Leger te dienen onder Lord Wellington; en daar hij den leerrijken omgang van De Constant en Johnson

had leeren op prijs stellen, voegde hij het verzoek er bij om door dezen te mogen verzeld worden. Deze brief, den Derden Mei door De Constant aan den Hertog van York overhandigd, had ten gevolge, dat met Koninklijke goedkeuring, op den Twintigsten dier maand, de Erfprins van Oranje werd aangesteld tot Luitenant-Kolonel en Aide-de-Camp in het Engelsche Leger, en aan De Constant en Johnson vergunning werd gegeven den Prins te verzellen.

Kort daarop, den Vier-en-twintigsten Mei, werd de Prins in het Doctorale plegtgewaad gekleed en door de Pedellen met hunne staven en insigniën binnengeleid in de Senaatskamer der Universiteit: het was de dag bestemd voor zijne Akademische Promotie. In het Diploma, aan den Vorstelijken Doctor uitgereikt, werd 's Prinsen verblijf te Oxford genoemd een nieuwe luister voor de Universiteit, die het zich tot een eeuwigdurende eere rekende een Prins van Oranje, nadat deze zich daar gedurende twee jaren met gelukkig gevolg op Letteren en Wetenschappen had toegelegd, tot Doctor in het Burgerlijk Regt te mogen bevorderen. In dezelfde oorkonde, waardig om door de Geschiedenis bewaard te worden, drukte de Universiteit hare erkentelijkheid uit aan het Doorluchtig Huis van Oranje voor de uitstekende diensten door dat Huis bewezen aan de Kerk en het Staatsbestuur van Engeland. Het stuk luidt aldus:

"Cancellarius, Magistri et Scholares Universitatis Oxoniensis "omnibus ad quos praesentes literae pervenerint, Salutem in "Domino Sempiternam!

"Cum Academiae nostrae novum decus accesserit ex adventu "Serenissimi Principis Gulielmi Friderici Georgii Ludovici, "Arausionis et Nassaviae Principis Hereditarii, qui jam per in- "tegrum fere biennium has inter Musarum Sedes in literis et "disciplinis humanioribus feliciter versatus est, placuit Acade- "miae, Omnium Suffragiis lubentissime conspirantibus, quo tanti "nominis alumnum sibi vindicaret, simul quo propensam grati "animi voluntatem erga Domum Illustrissimam de Ecclesia et "Republica nostra optime meritam, luculentis indiciis testaretur, "eundem Principem Serenissimum Doctorem in Jure Civili re- "nunciare, omnibusque Doctoratus juribus et privilegiis in per- "petuum Academiae honorem insignire. In cujus rei testimonium "commune Universitatis sigillum hisce literis apponi fecimus. "Datum in domo nostra Convocationis XXIV die mensis Maji "Anni Domini MDCCCXI."

Wederom lag nu een Engelsch oorlogsvaartuig gereed om den Erfprins van Oranje te voeren over den oceaan naar een nieuw tooneel van zijn afwisselend leven. Den Een-en-twintigsten Junij van het jaar 1811 ging de Prins met De Constant en Johnson, dragende alle drie de kleeding van Aide-de-Camp bij het Engelsche Leger, op de reede van Spithead aan boord van het Fregat The Mermaid, 't welk, onder de bevelen van Kapitein Percy, denzelfden dag onder zeil ging, bestemd naar den Taag.

V.

Het was juist drie jaren geleden, sedert twee Spanjaarden, de Burggraaf de Materosa en Don Diego De-la-Vega in Engeland de eerste tijding waren komen aanbrengen, dat de Spaansche natie uit den slaap van twee eeuwen was opgestaan. Reeds de eerste held van den opstand, de overwinnaar van den Franschen Generaal Dupont bij Baylen, Don Francisco-Xavier de Castaños, had zich aanstonds in betrekking gesteld met den Engelschen Bevelhebber van Gibraltar, Sir Hew Dalrymple; en zoodra de Junta van Seville, middelpunt geworden van gezag en bestuur van de in opstand zijnde gewesten, op den Zesden Junij des jaars 1808, in naam van Koning Fernando den Zevende en van het Spaansche Volk, den oorlog verklaard had aan Napoleon en Frankrijk, had zij terstond de hulp ingeroepen van Groot-Brittannië.

Voor stuurlieden, die zonder kompas op een stormige zee varen, kan de plotselinge verschijning van de Noordstar tusschen de wolken niet meer gewenscht zijn, dan de Spaansche opstand was voor hen, die aan 't roer stonden der Engelsche Staatkunde. Had Engeland tot nog toe zich tegen den Dwinger van het Vaste Land vrijgewaard, door overal waar tegen hem gestreden werd, aan te sporen en te helpen door on-

derhandelingen en beloften, door toezendingen van wapenen en onderstandgelden, waarvan niet weinig vruchteloos was verspild: van toen aan kon er eene bepaalde rigting worden gegeven aan de oorlogskrachten van Groot-Brittannië ter bedwinging van den grooten Geweldenaar. Levendig was dan ook in Engeland, op het ontvangen dier tijding, de algemeene blijdschap geweest, eenparig de zamenwerking van Ministers en Oppositie; reusachtig waren de Oorlogstoerustingen, van toen aan begonnen. Het is waar, de Spaansche fierheid had zich uitgelaten, en de Spaansche Geestelijkheid had die meening aangekweekt, dat er geen andere hulp noodig was dan van geld en van wapenen; strijders zou Spanje zelf geven in overvloed: — was het niet het Vaderland van de Pelayo's en de Cids? — Maar er is genoegzame grond om te beweren, dat Napoleon met zijne heirlegers, aangevoerd door zijne bekwaamste Veldheeren, Soult, Ney, Victor, Mortier, Gouvion St. Cyr, Suchet, Masséna, Marmont, en anderen, in Spanje het hoofd niet zou gestooten hebben, indien de opgewondene Spanjaarden, met hunne talrijke troepen-afdeelingen zonder krijgstucht, en onder Hoofden die begrip noch ondervinding hadden van groote en zamenhangende oorlogs-operatiën, niet een middelpunt van gemeen schappelijk overleg gevonden hadden in één Hoofdkwartier, en een rigtsnoer voor hunne geestdrift in de

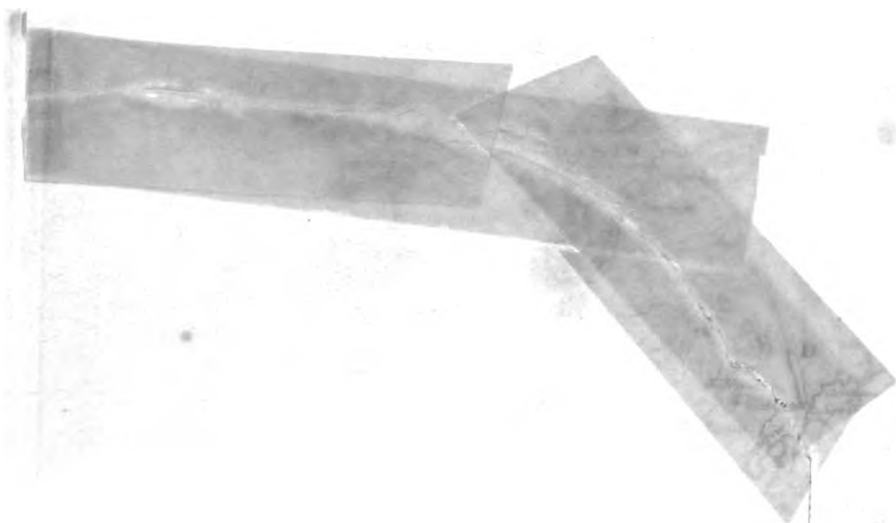
rustige en welberekende bewegingen van een krachtig georganiseerd leger. Maar hiertoe was vertrouwen noodig, en het was niet gemakkelijk dat vertrouwen in te boezemen aan de Spaansche natie in een Engelsch leger en een Engelschen Veldheer.

Evenwel had reeds de ondervinding der drie verloopene jaren doen zien, dat het lot van Spanje niet van de geestdrift der menigte en de stoutheid der Guerillero's alleen zou afhangen. Sedert dat in het jaar 1809 Sir Arthur Wellesley aan het hoofd van een Engelsch leger langs den Taag naar Madrid opgerukt, met zijne overwinning bij Talavera de la Reyna weinig meer gewonnen had dan den eernaam van Burggraaf Wellington van Talavera en hij naar Portugal had moeten terugkeeren, - sedert dien tijd hadden de voordeelen door de Franschen behaald duidelijk getoond, dat bij de Spanjaarden al de vruchten van persoonlijken heldenmoed voor de beslissing van den oorlog zouden verloren gaan door gebrek aan bekwaamheid hier, aan vastberadenheid dáár, aan overeenstemming overal. Het Engelsche leger daarentegen had zich in eene ontzagwekkende houding gehandhaafd achter de vermaarde liniën van Torres Vedras, en het had vervolgens een Fransch leger onder den Maarschalk André Masséna, Hertog van Rivoli en Prins van Essling, gekomen om Portugal te heroveren, alleen door krijgskundig beleid uit het veld geslagen. Door

het voorzigtig overleg en de volharding van den Engelschen Veldheer, was Masséna genoodzaakt geworden op den Vijfden April 1811 met verlies van dertigduizend Soldaten en van zijn Veldheersroem over de grenzen van Portugal naar Spanje terug te trekken. Toen begon het ook duidelijker te worden, dat het Engelsche leger in het Pyreneesche Schiereiland eene veel belangrijker taak zou te vervullen hebben, dan Portugal voor het Huis van Braganza te beschermen en de vraag te beslissen wie op den troon te Madrid zou zetelen, Fernando of Joseph. De volken zuchtende onder den druk der Fransche overheersching, begonnen reeds hoopvol de oogen te wenden, nu eens naar de overzijde der Pyreneeën, dan eens naar het Noorden. De Staatkunde van het Kabinet van St. Petersburg zag niet meer zoo vriendelijk als in den Schouwburg tè Erfurt, en Napoleon, al mogt hij nog het tijdstip der uitbarsting verschuiven, kon reeds vooruit zien, dat hij zich gereed had te maken tot eene reuzen-worsteling, zoo als hij nog niet had doorgestaan.

Wellington, wien gedurige twisten met de Portugeesche Regering, herhaald misverstand met het Britsche Kabinet en dagelijksche onaangenaamheden van allerlei aard reeds hadden doen verlangen, van dit oorlogstooneel te worden teruggeroepen, vond nu in het vooruitzigt van tot de vervulling eener grootsche

taak bestemd te zijn, een grond tot nieuwe veerkracht. Zijn lang gekoesterde wensch om Portugal tot een vasten grondslag te kunnen nemen voor uitgebreide aanvals-operatiën tegen de Fransche Legers in Spanje, stond nu vervuld te worden. Het Leger onder zijne bevelen was aanzienlijk in sterkte en geoefend in het oorlogsveld. Zijn broeder Lord Wellesley had Mr. Canning in het Ministerie voor de Buitenlandsche Zaken vervangen, en hij had alzoo van daar krachtige ondersteuning te hopen. De beide vijandelijke Generaals, die hij 't naast tegen zich over had, Auguste Frédéric Louis Viesse de Marmont, Hertog van Ragusa, en Nicolas Jean de Dieu Soult, Hertog van Dalmatië, na eerst, door hunne geheele krijgsmagt uit Andalusië en uit de beide Castiliën te vereenigen aan de Guadiana, hem genoodzaakt te hebben het beleg van Badajoz op te breken, hadden ten gevolge van zijn voorzigtig beleid, toen zij gereed waren hem een beslissenden slag te leveren aan de oevers van de Caya, hunne legers weder gescheiden. Nu kon de hervatting der belegering van Badajoz en de bemagtiging van Ciudad-Rodrigo ondernomen worden, en zonder het bezit van deze twee Spaansche grensvestingen zou het Engelsche Leger zich niet zonder gevaar dieper in Spanje kunnen wagen; daarom ook werd door de Franschen op dat bezit groote prijs gesteld, daarom was Badajoz tweemaal door de Engelschen belegerd,

tweemaal door de Franschen ontzet, en werd Ciudad-Rodrigo telkens van het noodige voorzien om eene hardnekkige verdediging te kunnen volhouden.

Het was in dit gewigtig tijdperk van den oorlog, dat de Erfprins van Oranje in het Schier-Eiland aankwam. Juist op den dag toen van de zijde des vijands de laatste aanvallende beweging aan de Guadiana plaats had, voor dat Soult aftrok naar Andalusië en Marmont naar de vallei van den Taag, op den Zes-en-twintigsten Junij (1811), verkondigde eene begroeting van vijf-en-twintig kanonschoten, dat een Engelsch oorlogsschip uit zee op den Taag gekomen, een Vorstelijk persoon aan boord had: dit schip was het Fregat The Mermaid.

VI.

De Prins had te Lisbon, waar hij in het hôtel van den Engelschen Gezant Charles Stuart gehuisvest was, niet vele dagen vertoefd en inmiddels de stad en hare omstreken bezigtigd, toen het volgend schrijven tot hem kwam uit het hoofdkwartier van het Engelsche Leger:

Quinta de St. João, 29th June, 1811.

Sir,

"I have had the honor of receiving your Highness' letter of " the 27th instant, and I assure you, that I shall be happy to

"see your Highness with the army whenever it will be conve-
"nient to you to join it.

I have the honor to be, &c.

Wellington."

"His Serene Highness the Prince of Orange."

Nu nam een vaartuig te Lisbon den Prins en zijn gevolg in, met de benoodigdheden van het Officieren-leven in het Veld en rijpaarden en muilezels, om het reisgezelschap te brengen naar Aldea-Gallega aan den linker Taag-oever, van waar de togt te paard kon worden voortgezet naar Elvas. In deze vesting, digt aan de Spaansche grenzen, tegenover Badajoz, kwam men, na eene reis van vier dagen, in den voormiddag van des Zesden Julij aan, en terstond werd er weder te paard gestegen en het eerste bezoek bij Wellington afgelegd, wiens kwartier was op de Quinta of het landgoed De St. Joâo, in het gehucht San Vicente, een half uur gaans van Elvas.

Het moet een treffende groep geweest zijn — in de herinnering althans van hen die latere tijden beleefd hebben was de ontmoeting treffend! — aan de eene zijde de rijzige gestalte van den twee-en-veertigjarigen Engelschen Veldheer, wiens doordringend verstand zich uitdrukte in zijne turende oogen, gelijk de vastheid van zijn karakter in een scherpbesneden aangezigt, door de zon van Hindostan en Portugal gebruind; aan de andere zijde de blonde

Nederlandsche jongeling, wien het in zijne zwevende blikken en spelende gelaatstrekken was aan te zien, dat, zoo bij zijne ontwikkeling in mannelijken leeftijd zijne zedelijke volkomenheid aan die van zijn uitwendig voorkomen gelijk zou zijn, hij ter goeder ure gebragt werd in eene school van gestrengheid, van geestkracht, van werkzaamheid, zoo als hij die vinden zou in den omgang met den man die daar voor hem stond. Welke gesprekken wederzijds bij die eerste ontmoeting gehouden zijn, en met welke oogen de Engelsche Officieren, uit de naastbijgelegene kantonnementen aan de tafel van den Opperbevelhebber gekomen, den Oxfordschen Student, die nog geen vijandelijk kruid geroken had, hebben aangezien, daarvan is noch melding noch geheugenis. Maar dit weet men, dat voor sommigen hunner de ongedwongene wellevendheid van dezen nieuweling dien dag tot den eersten gemaakt heeft eener levenslange vriendschap; dat voor den Prins die dag het begin is geweest eener levenslange vereering van Wellington, en toen deze na den maaltijd in persoon te paard den Prins terug geleidde naar Elvas, dit blijk van onderscheiding de aanvang is geweest eener onafgebrokene reeks van oplettendheden, waarvoor het Huis van Oranje en de Nederlandsche Natie den Edelen Lord dank zijn verschuldigd.

Spoedig na de komst van den Prins bij het En-

gelsche Leger bleek het, dat het oorlogstooneel in de eerste twee maanden niets belangrijks zou opleveren. Het ongezonde klimaat van Estremadura bij de buitengewone hitte van het jaargetij deed het raadzaam zijn, het Leger in kantonnementen binnen de Portugeesche grenzen te houden. Daarenboven, de onderneming, wier uitvoering zich in de eerste plaats voordeed als wenschelijk en mogelijk tevens, was de bemagtiging van Ciudad-Rodrigo; en de toebereidselen daarvoor vereischten een geruimen tijd. Wellington namelijk achtte het noodig zijn voornemen voor den vijand verborgen te houden en had daartoe de volgende maatregelen beraamd. Er was te Lisbon een nieuw belegeringspark uit Engeland aangekomen, en dit werd in groote schepen den Taag weder uitgevoerd, onder het voorgeven, met eenigen ophef, van bestemd te zijn naar Cadiz. Deze groote schepen werden in zee overgeladen in kleinere en zeilden ledig naar Cadiz en Gibraltar, terwijl intusschen de lading naar Oporto gebragt werd, om de Duero op naar Lamego, en vandaar verder vervoerd te worden. Dat acht-en-zestig zware vuurmonden, met al de daartoe behoorende benoodigdheden, waarvan de trein alleen om getrokken te worden vijfduizend ossen vereischte, over vijftig mijlen bergland, waar duizend soldaten bezig waren den weg te herstellen, hebben kunnen vervoerd worden, zonder dat de vijand er kennis van gekregen heeft, is bijna on-

gelooflijk. Maar de moeijelijkheid van dat vervoer en de velerlei kunstgrepen, die er moesten gebruikt worden om de aandacht der Fransche bespieders af te trekken of hen te misleiden, veroorzaakten dat er eenige weken moesten verloopen. Dien tijd kon de Prins, na de eerste kennismaking met de voornaamste Legerhoofden en Stafofficieren, met het omliggende terrein en de legerstelling, nuttiger besteden dan in het werkeloos kantonnementsleven: een door hem te kennen gegeven verlangen tot een uitstap naar Cadiz en Gibraltar vond derhalve bij den opperbevelhebber gereeden ingang. Deze noodigde bij een schrijven van den Vijf-en-twintigsten Julij uit het Hoofdkwartier, 't welk sedert twee dagen te Portalegre was, den Vice-Admiraal George Berkeley, bevel voerende over de scheepsmagt voor den mond van de Guadiana, uit om een oorlogsvaartuig gereed te houden, ter beschikking van den Erfprins van Oranje; en ook de Officier die in Algarve bevel voerde, Kolonel Austin, ontving eene aanbeveling om den Prins overal gemak en eerbewijzing te doen vinden.

Aan den mond van de Guadiana ligt het stadje Villa-Real-de-Santo-Antonio, op last van Portugals Colbert, den Markies de Pombal, gebouwd om eene Portugeesche mededingster te zijn van het tegenover liggende Spaansche Ayamonte. Daar ging de Prins, onder de eereschoten en het vlaggen der op de reede

liggende flotilje, aan boord van het Portugeesche Fregat La Sabrina, om in de eerste plaats Gibraltar te bezoeken. In het voorbijzeilen van Kaap Trafalgar zal er ongetwijfeld gesproken zijn van den roem door de Engelsche Zeemagt behaald bij de victorie dáár bevochten, en het bezoek aan boord van The Victory voor Gothenburg zal herdacht zijn, en de beroemde woorden en de heldendood van den Engelschen Admiraal: maar is bij het binnenzeilen in de baai van Gibraltar den Prins ook het woord herinnerd van Jacob van Heemskerk: "Ik zal zorgen dat het Vaderland mij levend of dood zal danken;" en is hem de plaats gewezen, dáár in de baai van Gibraltar, waar, ten bewijze dat Jacob van Heemskerk zijn woord had gehouden, de Nederlandsche vloot zegevierende gelegen heeft te midden van de drijvende wrakken der Spaansche Koningsschepen, en voerende in haar Admiraalschip het lijk van dien Nederlandschen Nelson, die daar ook voor zijn Vaderland den heldendood gestorven was? — Hoe dit zij, althans toen de Prins Gibraltar bezigtigde en zijn heusche gastheer, de Opperbevelhebber der vesting, Generaal Colin Campbell, hem deed opmerken, hoe die reusachtige rots met breede kruin, van top tot teen overdekt met geduchte vestingwerken, eene bezitting is van onschatbare waarde voor eene mogendheid die de sleutels tot alle zeeën in handen hebben wil, zal deze hem wel niet gezegd

hebben, hoeveel aandeel Nederlandsche schepen en Nederlandsche soldaten er aan gehad hebben om Groot-Brittannië in het bezit daarvan te stellen. Elke voorstelling van de magt en de glorie eener andere natie moest in den jongen Vorstenzoon, zoo ligt verleidbaar door den schitterglans van grootheid, de gedachte terugdringen aan zijn gezonken Vaderland.

Het gezigt uit Gibraltar van den Afrikaanschen wal en een gunstige wind noopten tot een overstap naar Ceuta, dien eersten schakel van de gouden keten van koloniën, waarmede zich Portugal in de vervlogene dagen van grootheid getooid heeft: nu had de Gouverneur van Gibraltar bewerkt, dat er Engelsche Bezetting was toegelaten.

Op den Elfden Augustus bragt La Sabrina den Prins te Cadiz aan, waar hij zijn intrek nam bij den Gevolmagtigde van Engeland Henry Wellesley, die door zijn broeder Wellington van 's Prinsen komst verwittigd was. Cadiz was sedert eenigen tijd eene stookplaats van partijschappen, listen, en twisten, waaruit een verjongd Spanje - zoo als velen hoopten - gelijk een Phenix zou te voorschijn komen. Te weten, toen de opperste Junta, uit Seville voor de aanrukkende Franschen naar Cadiz gevlugt, in minachting was geraakt, had zich het verlangen doen hooren naar eene bijeenkomst van Cortès. De verkiezingen, daar de Franschen door geheel Spanje verspreid waren,

hadden in 't geheim en ongeregeld plaats gehad, en de aldus gekozene afgevaardigden, ter sluik naar Cadiz gekomen, waren nu daar, terwijl de stad van de landzijde door de Franschen ingesloten werd gehouden, sedert een jaar bezig met het ontwerpen eener grondwet voor eene nieuwe Spaansche Monarchij. Het is vroeger reeds opgemerkt dat het leven van Koning Willem den Tweede zeer rijk is geweest in verscheidenheid van aanschouwde tooneelen. Daartoe behoort ook, dat hij toen te Cadiz eene zitting heeft bijgewoond van de Algemeene en Buitengewone Cortès, welke Vergadering toen in de verwachting was van het weinige dagen later door Arguelles voorgedragen ontwerp dier Constitutie, welke sedert de oorzaak of het voorwendsel is geweest van zoovele onlusten. Hoe men over die grondwet en over de handelingen dier Cortès moge oordeelen, dat de Vergadering, welke zich bevoegd en in staat heeft geoordeeld, eene verjonging van den Spaanschen Staat te bewerken, althans niet bijzonder geschikt is geweest of er niet veel prijs op gesteld heeft, politieke toestanden in het juiste licht te beschouwen, heeft de Erfprins van Oranje kunnen opmerken, toen dáár in de vergaderzaal zijne oogen vielen op eene afbeelding van Koning Fernando den Zevende, hebbende aan zijne voeten liggen een leeuw die een haan in de klaauwen had: — Koning Fernando zelf om erbarming smeekende, in de klaauwen

van een adelaar, zou den toestand meer naar waarheid hebben uitgedrukt.

Den Negen-en-twintigsten Julij had de Prins het Hoofdkwartier te Portalegre verlaten: door La Sabrina van Cadiz weder naar den mond van de Guadiana gevoerd, kwam hij den Acht-en-twintigsten Augustus in het Hoofdkwartier terug; het bevond zich toen te Fuente-Guinaldo.

VII.

Terwijl de Prins de Zuidkust van Spanje had bezocht, onbezorgd en overal met onderscheiding ontvangen, was de Opperbevelhebber van het Engelsche Leger, te midden zijner veel omvattende bezigheden, met meer dan vaderlijke bezorgdheid aan hem blijven denken.

Toen bij de komst van den Prins in Portugal de betrekking had moeten bepaald worden, waarin hij bij het Engelsche Leger dienen zou, had hij het verlangen te kennen gegeven om aan den persoon des Opperbevelhebbers verbonden te mogen blijven, liever dan troepen onder zijne bevelen te bekomen. Die keuze was ook geheel overeenkomstig met den aanleg van zijn geest, welke de voorkeur gaf aan overzigten in 't groot boven de behandeling van de bijzondere deelen. Altijd aan de zijde van den Veldheer te we-

zen, en uit dat hooge standpunt, als in vogel-perspectief, een geheel oorlogstooneel te overzien, om dan in vliegenden galop bevelen en berigten af en aan te brengen — welk een vooruitzigt voor de jeugdige verbeelding! Het schijnt echter dat Wellington het voor een nieuweling in 't veld wenschelijk heeft geoordeeld, dat de dienst bij den Staf van een Veldheer worde voorafgegaan door de dienst bij de troepen. Althans met eene edele kieschheid gaf hij wel gereedelijk gehoor aan 's Prinsen verlangen, maar poogde hij te verkrijgen, dat aan het volgen van zijn eigen inzigt eene voorwaarde wierd verbonden, waardoor 't geen hij voor den Prins nuttig oordeelde deze ook zelven aangenaam kon worden. Zoo had de Edele Lord, terwijl de Prins zich te Gibraltar bevond, aan den Secretaris van Staat voor de zaken van Oorlog, Graaf Liverpool, geschreven, dat hij den Erfprins van Oranje op het door Zijne Hoogheid te kennen gegeven verlangen benoemd had tot zijn Aide-de-Camp, en dat het niet mogelijk was dat iemand zich meer gepast en naauwgezet van zijne pligten kweet, dan de Prins deed in alle opzigten; maar dat hij den wensch moest te kennen geven, Zijne Hoogheid spoedig bevorderd te zien tot Kolonel, ten einde hem bij eene Brigade te kunnen plaatsen, waar hij in een rang overeenkomstig met zijnen stand in het maatschappelijk leven, gelegenheid vinden zou om de dienst bij het leger in de bijzon-

dere deelen te leeren kennen. De brief luidde woordelijk aldus:

"Sabugal, 8th August, 1811.

"My dear Lord,

"I wish to draw your attention to the situation of the Prince "of Orange with this army. I have appointed him, with his "own consent, to be one of my aides-de-camp, and it is impos-"sible for any body to conduct himself with more propriety than "he does in every respect.

"I think, however, that if His Highness was promoted in "the course of a short time to be a Colonel in the army, I "could attach him to a brigade, in a situation in which he would "have a better opportunity of seeing how the detail of the "army was conducted, and how the duty was done, at the same "time that it would be more suitable to his rank and situation "in life.

"I shall be much obliged to you if you will consider of this "subject.

"The Prince is now gone to Cadiz, and I expect him in about "a fortnight.

"Believe me, *&c.*

"Wellington.

"The Earl of Liverpool."

Aan den wensch in dezen brief uitgedrukt werd voldaan, en de bevordering van den Prins tot Kolonel volgde op den Een-en-twintigsten October. Maar het voornemen om hem bij eene Brigade te plaatsen is zonder gevolg gebleven. Men leerde in den Prins meer en meer eigenschappen opmerken, welke hem

inzonderheid geschikt deden zijn tot Staf-Officier; zijne vaardige en stipte waarneming van de dienst werd door den Opperbevelhebber dagelijks meer op prijs gesteld; zijne openhartige wellevendheid en gulle vrolijkheid, waaraan het zout van wetenschap en kennis niet ontbrak door den gestadigen omgang van De Constant en Johnson, maakten dat zijn gezelschap door velen begeerd werd, en dit alles bragt te weeg, dat de Prins, overeenkomstig zijn verlangen, aan het Hoofdkwartier van het Engelsche leger is verbonden gebleven van de grenzen van Portugal tot over de Pyreneeën.

Zoo aanvaardde dan de Erfprins van Oranje na zijne terugkomst uit het Zuiden de dienst van Aide-de-Camp bij Lord Wellington in het Hoofdkwartier te Guinaldo. Nog voor zijn vertrek was het Leger uit de Kantonnementen aan de Caya opgebroken en gedurende zijne afwezigheid was het te Villa-Velha den Taag overgegaan, en had Wellington zijn Hoofdkwartier achtervolgens verlegd naar Castello-Branco, Penamacor, Sabugal, Guinaldo, steeds digter aan Ciudad-Rodrigo. De uitvoering van zijn toeleg tegen deze vesting werd nog vertraagd door de zekerheid van 's vijands overmagt, die in de nabijheid gereed stond om de bedreigde stad ter hulp te snellen. Die overmagt werd vergroot door dat de troepen dezerzijds een ontzettend aantal zieken hadden, ook de

leger-afdeelingen die, door den overgang naar den regter-oever van den Taag, de koortsen ontweken waren welke aan de Guadiana gedurende de groote hitte plegen te heerschen; en het is opmerkelijk, hoe zich destijds nog in het Engelsche leger de gevolgen hebben doen gevoelen van de koortsen, toen twee jaren geleden bij de landing in Zeeland opgedaan, in die mate, dat Wellington den Elfden September aan Graaf Liverpool schreef: "het is aandoenlijk, te zien, welke uitwerkselen de Walcherensche koorts gehad heeft op de gestellen van Officieren en Soldaten beiden."

Intusschen bevond zich de Prins al aanstonds in eene leerschool van allerlei oorlogsbedrijf. De toebereidselen tot den aanval op Ciudad-Rodrigo werden voortgezet. Het geschut en de overige belegeringstrein waren op de reeds vermelde wijze van Lamego aangekomen te Villa-de-Ponte; de soldaten waren aan 't vervaardigen gezet van schanskorven en faschinen; een gedeelte werd door de Ingenieurs onderwezen in den Sappen-arbeid; over de rivier de Coa, welke tusschen Villa-de-Ponte en Almeida stroomt om zich in de Duero te werpen, werd een nieuwe brug geslagen en de werken van Almeida, in 't voorjaar door Hollandsche Mineurs op last van Masséna vernield, werden hersteld, om daar de groote wapenplaats voor de belegering te vestigen. Het voornemen van den

Engelschen Veldheer kon nu voor de Fransche Generaals niet langer twijfelachtig blijven: tegenover de middelen van aanval werden de middelen aangevoerd van verdediging, en de Erfprins van Oranje stond den vuurdoop te ondergaan te El-Bodon.

VIII.

In de helft van de maand September viel den Engelschen Veldheer een brief in handen, geschreven in cijferschrift door den Franschen Generaal Montbrun aan den Opperbevelhebber van Ciudad-Rodrigo, waarin deze laatste verwittigd werd van het voornemen van den Maarschalk Marmont om een groot transport van allerlei voorraad in de vesting te brengen; doch de dag waarop die onderneming zou plaats hebben was geschreven in cijfers, waarvan men aan 't Engelsche Hoofdkwartier vruchteloos den sleutel gezocht had. Het bleek voorts uit onderscheidene berigten, dat er op dien tijd zoo weinig aan eene bemagtiging van Ciudad-Rodrigo te denken was, dat er zelfs geen hoop bestond om den vijand te beletten van de vesting door het aangekondigde transport voor eenigen tijd van het noodige te voorzien. Twee Fransche Legers bevonden zich in de nabijheid, die de vesting konden beschermen en zich nu gereed maakten haar op nieuw te voorzien. Het eene, het Noorder Leger,

onder den Generaal Dorsenne, was twintig-duizend man sterk en stond tusschen Salamanca en de Duero, het andere onder Marmont had vijftig-duizend man onder de wapenen en bevond zich tusschen Bejar en Plasencia. Toen bij elk dezer legers het noodige was bijeengebragt en de beide transporten te Tamames zich vereenigd hadden, vormde het geheel een konvooi van vijftien-honderd wagens, gedekt door een Leger van zestig-duizend Sabels en Bajonnetten en meer dan honderd stukken geschut. Doch, ofschoon er geen hoop was om, in de tegenwoordigheid van eene zoo groote vijandelijke magt, te beletten dat het konvooi in de vesting wierd gebragt, waren er echter voor den Engelschen Veldheer redenen om eene dreigende houding te blijven aannemen. Het Leger van Dorsenne namelijk was reeds begonnen vorderingen te maken in Gallicië, waar de krijgsmagt van den Spaanschen Generaal Abadia, alleen bestaande uit slecht-uitgeruste Infanterij zonder krijgstucht, in de vlakte tegen de Franschen geen stand hield. Het bezit van Gallicië echter was van het allergrootste gewigt; en daarom was er meer voordeel in Dorsenne af te trekken van Gallicië, dan er nadeel in gelegen was, dat de bemagtiging van Ciudad-Rodrigo nog eenige maanden wierd verschoven. Onder de eigenschappen van Wellington in het oorlogvoeren, was inzonderheid deze, dat hij geduld had; daarom is hij met Fabius Cunctator vergeleken.

Ciudad-Rodrigo ligt aan den regter-oever van de Agueda, welke rivier, voordat zij aan de vesting komt om zich daarna in de Duero te werpen, onderlangs hoogten vloeit, waarop Guinaldo gelegen is. Deze hoogten, waarover de weg loopt van Guinaldo naar Ciudad-Rodrigo, strekken zich op den linker-oever van de Agueda uit tot bij de dorpen El-Bodon en Pastores binnen een uur gaans van de vesting. Hier was het midden der stelling waarin de Engelsche troepen geplaatst waren, ofschoon de linker-vleugel, om het belegeringspark te Villa-de-Ponte te dekken, breeder uitgespreid en verder vooruit geschoven was tot aan de Beneden-Agueda: zonder deze onregelmatigheid had de stelling de gedaante van een waaijer, waarvan Guinaldo de spil was. Bij El-Bodon vormt de hoogte waarover de weg van Guinaldo loopt eene hoogere heuvelvlakte, van waar men een ver uitzigt heeft over den omtrek. Van daar was het, dat de Prins, op den vier-en-twintigsten September, voor 't eerst een vijandelijk leger in vollen opmarsch tegen zich over zag: de Franschen ontwikkelden dien dag hunne geheele magt in de vlakte ten noord-oostên van Ciudad-Rodrigo en bragten hun transport ongehinderd in de vesting. Doch hoezeer zij aldus het eenige doel van dien geheelen optogt hadden bereikt, zij meenden den Engelschen Veldheer nu eindelijk, gelijk zij gaarne zich uitdrukten, op heeterdaad te zullen betrappen!

Met dit oogmerk bleef hun leger in tegenwoordigheid van het Engelsche, en wel zoo nabij, dat in den laten avond twee rijknechts van den Prins met een zijner rijpaarden en een bepakten muilezel, die zij van Guinaldo naar de Stelling moesten geleiden, onder de Fransche voorposten geraakten en in de vesting werden opgebragt. Den volgenden dag was de beschrevene hoogte bij El-Bodon het doelpunt van 's vijands voornaamsten aanval.

De Generaal Montbrun, die de Fransche voorhoede aanvoerde met veertien bataljons, dertig eskadrons en twaalf vuurmonden, in den morgenstond de Agueda zijnde overgetrokken deels over de brug van Ciudad-Rodrigo, deels door de rivier waar deze doorwaadbare plaatsen had, sloeg den weg op naar Guinaldo tegen het geweer en kanonvuur in, waarmeê de Engelschen uit de hoogte den opkomenden vijand poogden te stuiten. Dat vuur door een wederkeerig vuur tot zwijgen te brengen en de hoogte met geweld te bestijgen was de hoofdhandeling van het gevecht bij El-Bodon van de zijde der Franschen, en juist daar bevond zich de Prins om hunne bewegingen gade te slaan; daar zag hij hoe de Fransche Ruiterij van drie zijden tegen den hoogen grond opsteeg en de Portugeesche Kanoniers bij hunne stukken neêrsabelde en het geschut vermeesterde, en hoe toen het Vijfde Engelsche Regiment zich tusschen die Ruiterij inwierp

en het geschut hernam. Toen daarop Montbrun versche troepen tegen den linker-vleugel deed oprukken en de Prins met eene order daarheen was gesneld, bevond hij zich eenige oogenblikken te midden van een vechtenden hoop, waarin vriend en vijand dooreen waren gemengd. Het zal daar geweest zijn, dat hij voor 't eerst eene ernstige proef heeft genomen van de deugdelijkheid van den sabel, door hem bij alle volgende gelegenheden tegenover den vijand gedragen en, als een geschenk zijner moeder, tot aan het einde van zijn leven in kinderlijke vereering gehouden.

Er wordt van hem getuigd, dat hij bij dit eerste slagtooneel 't welk hij bijwoonde en terwijl de vijandelijke kogels langs hem heen vlogen, eene groote blijdschap heeft aan den dag gelegd. Dat kan niet geweest zijn de blijdschap van 't vooruitzigt eener zegepraal: want reeds spoedig zal hij aan den Veldheer hebben kunnen ontdekken, dat de stelling voor de vesting zou moeten worden opgegeven en er naar eene wijkplaats achter de veldwerken van Guinaldo zou moeten omgezien worden. Eene barbaarsche vreugde van bloed en wonden en stervenden te zien kon ook niet opwellen uit een hart vol menschlievendheid en medelijden. Het moet dus de blijdschap geweest zijn van den jongeling, die de zelfbewustheid bekomt eener eigenschap, waardoor hij zich ver-

hoogd gevoelt tot hetgeen in zijne schatting menschen-grootheid is: den Prins verraste hier de ontdekking, dat hij den dood op het slagveld niet vreesde.

Ook aan Wellington gaven deze dagen gelegenheid om zijnen jongen Aide-de-Camp te leeren kennen. De terugtogt na het gevecht bij El-Bodon eischte van den Opperbevelhebber en van degenen die hem ten dienste stonden eene buitengewone inspanning. In den nacht na den dag waarop dat gevecht plaats had, wilde het geluk, dat Marmont, niet genoeg, naar het schijnt, zijne overmagt kennende noch het voordeel door zijne troepen behaald, even zoowel den terugtogt aanving als Wellington. Doch toen hij, beter ingelicht, zijne beweging voorwaarts hervat had, stond hij den volgenden dag met zestig-duizend man in het front van Guinaldo. Wellington achtte het niet raadzaam, met zijne veertig-duizend man, waarvan hij maar veertien-duizend te Guinaldo had, dáár een aanval af te wachten, en koos in den nacht eene stelling meer achterwaarts bij het dorp Aldea-de-Ponte. Toen nam de vijand in den morgen van den Zeven-en-twintigsten bezit van Guinaldo, en deed zijne voorhoede doortrekken ter vervolging tot bij Alfayates. Hevig werd er dien dag gestreden om het bezit van Aldea-de-Ponte, en dit dorp beurtelings door de Franschen en Engelschen genomen. Wellington zelf was in 't heetst van het vuur, en moest te gelijk met de uiterste

bedachtzaamheid den weg verordenen voor de onderscheidene kolonnen van zijn terugtrekkend leger. Het gelukte hem echter zich van zijne vervolgers los te maken en in den vroegen morgen van den Acht-en-twintigsten zijn Leger eene sterke stelling te doen bereiken, die, in 't midden behoorlijk gedekt, op den linkervleugel bij het dorp Rendo steunde aan de Coa, en regts tegen de Sierra de Mesas. Toen trok Marmont af, ziende dat hem de kans ontslipt was om zijn tegenstander in een algemeenen veldslag te wikkelen: hij had Ciudad-Rodrigo van leeftogt voorzien, maar de gunstigste gelegenheid om in Gallicië te vallen verloren. Het moge waar zijn of niet, 'tgeen verhaald wordt, dat Marmont in deze dagen den profetischen uitroep zou gedaan hebben: "ook van Wellington is de ster aan 't schijnen gegaan:" zeker is het, dat de behouden terugtogt van Wellington's Leger na het gevecht bij El-Bodon en de bewaring van het belegeringspark, bestemd tegen Ciudad-Rodrigo, beslissend zijn geweest voor den oorlog in Spanje; en indien daarom de heldere geest, die dezen oorlog bestuurd heeft, van toen aan met regt wordt vergeleken bij eene blinkende ster aan den Europeeschen Staatshemel, dan mag er worden bijgevoegd, dat die ster te gelijker tijd een wachter nevens zich blinkend heeft zien opgaan.

Aan het einde van het legerberigt dezer vierdaagsche krijgsbewegingen door Wellington aan Graaf

Liverpool geschreven en gedagteekend: "Quadreseis 29th September 1811" leest men eene zinsnede, waarvan de vertaling aldus luidt: "Zijne Doorluchtige Hoogheid de Erfprins van Oranje vergezelde mij gedurende de operatiën, waarvan ik de bijzonderheden aan uw Lordschap heb medegedeeld, en was voor 't eerst in het vuur, en hij heeft eene kloekmoedigheid en eene juistheid van bevatting aan den dag gelegd, — of gelijk het oorspronkelijke luidt: "he conducted himself with a spirit and intelligence," — welke de hoop geven dat hij een sieraad voor zijn stand zal worden."

De twee rijknechts van den Prins, die in den avond van den Vier-en-twintigsten onder de vijandelijke voorposten geraakt waren, zijn door de Franschen teruggezonden; maar het paard en de muilezel zijn prijs verklaard, en Marmont heeft daarvan gebruik gemaakt om, tot verheffing van zijn wapenfeit, dien buit te doen voorkomen als de vrucht der gevechten, die later geleverd zijn en om zijn legerberigt op te sieren met deze grootspraak: "Wij hebben de bagaadje van den Prins van Oranje buit gemaakt." Het geviel, dat de Fransche Keizer juist in Holland was, toen dat legerberigt tot hem kwam; en de aangehaalde woorden zijn toen in Nederland, doch naauwelijks opgemerkt, te lezen geweest in dezelfde Dagbladnommers, waarin de vleitaal staat opgeteekend, met welke Napoleon, in die dagen, door Overheden en Regters en Leden van

Kamers van Koophandel die Nederlanders waren, begroet is als "de Wijze en Vaderlijke Weldoener van hun Vaderland." Deze herinnering ter dezer plaatse moet niet strekken om de mannen die zoo spraken, meedogenloos te veroordeelen: — het zou vermetel geweest zijn, in dat tijdsgewricht den geduchten Magthebber uit te tarten; — maar het is de pligt der Geschiedenis, dergelijke toestanden in 't geheugen te bewaren, om den hoogmoed van Volken en Vorsten neder te buigen. Waartoe dan hier die herinnering? Opdat uit de beschouwing van dat volk in Nederland, angstig kruipend voor een Dwingeland en niet meer denkend aan Oranje, en van dien jongeling in Portugal, de bewustheid erlangend van zijn heldenmoed en niet meer denkend aan zijn Vaderland, de geest opklimme tot de gedachte: de menschen berekenen krachten en ontwikkelen eigenschappen en volgen lusten, maar

"het Lot
Vervolgt zijn loop en kent geen meester dan in God."

IX.

In de eerste drie maanden, welke op de gevechten bij El-Bodon en Aldea-de-Ponte gevolgd zijn, kon er door het Engelsch-Portugeesche Leger geenerlei aanvallende beweging worden uitgevoerd. Zware regens,

na de herfst-evening in Portugal gewoon, toenemende ziekten, inzonderheid bij de Engelsche Infanterij, die ten gevolge van den togt naar Zeeland noch tegen nachtlucht noch tegen eenig ongemak bestand was, en de moeijelijke aanvoer van alle benoodigdheden uit Oporto of Lisbon, waren oorzaak, dat alleen eene flaauwe blokade van Ciudad-Rodrigo kon onderhouden worden. Middelerwijl werden de uitgebreide ontwerpen van Napoleon tegen Rusland meer en meer zigtbaar. Zij deden zich reeds in Spanje opmerken door eene nieuwe organisatie der Fransche Legers en door het bevel derwaarts gekomen, om veertig-duizend man gezonde troepen naar Frankrijk te doen terugkeeren. Hoe meer een oorlog tegen Rusland ontwijfelbaar werd, hoe meer het geduld van den Engelschen Veldheer door langere werkeloosheid tot het uiterste werd gebragt. Het kon toch als zeker worden gesteld, dat, wanneer gedurende een Russischen oorlog het Engelsche Leger zich niet beslissend deed gelden, het Schiereiland voor Engeland verloren zou zijn. Voor zoo verre dus de beletselen waardoor men verhinderd werd zich voorwaarts te bewegen, door inspanning van menschenkrachten konden overwonnen worden, werd bij het Hoofdkwartier alles voorbereid om het tijdstip te vervroegen, waarop het Engelsche Leger aanvallend zou kunnen optreden. Ciudad-Rodrigo te overrompelen, dan spoedig te Villa-Velha over den Taag te gaan

en Badajoz te vermeesteren, moesten de eerste stappen zijn tot verdere ondernemingen. De belegeringsmiddelen, tegen eerstgenoemde vesting bestemd, werden nader bijgebragt, en Almeida, waarvan de werken hersteld waren, was eene veilige wapenplaats geworden. De grootste geheimhouding was daarbij in acht genomen; het daar gebragte geschut werd door het volk, ook door den vijand en zijne verspieders, beschouwd als meer ter verdediging bestemd dan ten aanval, en zelfs de Engelsche Ingenieurs wisten niet, dat een aanslag op eenige bepaalde vesting spoedig op handen was. Op gelijke wijze werden te Elvas de noodige toebereidselen gemaakt tot de belegering van Badajoz.

Zoo ving het jaar 1812 zijnen loop aan, zwanger van akelige en ontzettende gebeurtenissen; en het eerste wapenfeit daarin voorgevallen was het tweede 't welk de Erfprins van Oranje bijwoonde.

De hoofdbevestiging van Ciudad-Rodrigo bestond in eene oude, eenvoudige en tien el hooge omwalling, met eene onderwal of fausse-braye, welke vier el hoog was, en voorts in eene drooge gracht en een bedekten weg. Buiten deze omwalling lag, aan de Oostzijde, de voorstad Francisco in eene zwakke Spaansche aarden verschansing besloten, zijnde als geflankeerd door de kloosters San-Francisco en San-Domingo, welke door de Franschen versterkt waren. Aan de Noord-Westzijde

der stad, tusschen de voorstad en de rivier Agueda, lag het klooster Santa-Cruz, toen insgelijks in een buitenwerk van de vesting herschapen. Tusschen dit laatste klooster en dat van San-Francisco verheffen zich achter elkander twee heuvel-ruggen, Tesons genaamd, waarvan de hoogste, langste, en verst van de stad gelegene, op een afstand van vijfhonderd-veertig ellen, zich zoozeer verheft, dat het oog van daar over de wallen der stad heen en tot op den bodem der gracht zien kan. Op dezen Grooten Teson hadden de Franschen eene gepalisadeerde redoute gebouwd, waaraan zij den naam Francisco hadden gegeven en welker verdediging ondersteund werd door twee kanons en een houwitser, geplaatst op het platte dak van het klooster San-Francisco. De bestorming van deze redoute, in den nacht na den Achtsten Januarij, gaf aan de Fransche Bezetting het eerste teeken, dat de belegering begonnen was. Men meende in de vesting zoo zeker, dat de slappe winter-blokade nog altijd werd voortgezet — het sneeuwde ook en de vorst deed zich gevoelen — dat in den loop van dien dag de Engelsche zoogenoemde Ligte Divisie en eene Portugeesche Divisie langs een omweg hadden kunnen komen post vatten achter den Grooten Teson en zich daar gereed houden tot eene overrompeling. Toen werd in den avond de redoute door eenige Engelsche Kompagnieën, deels beklommen met stormladders, deels inge-

nomen door de keel waarvan de afsluiting door een uit de vesting geworpen bom verbrijzeld was; van de Bezetting werd een klein gedeelte over de kling gejaagd, de veertig overgeblevenen gaven zich gevangen. Van de bestormers lieten slechts zes soldaten het leven, veertien anderen en drie officieren waren gekwetst. Ter zijde van het veroverde werk werd in denzelfden nacht, onder een geweldig vuur uit de vesting, de eerste ingraving bewerkstelligd, en van-daaruit de eerste parallel aangelegd, en de belegering begonnen. Bij deze bestorming van de redoute Francisco was de Prins tegenwoordig.

Gedurende den verderen loop der belegering was hij dagelijks in de loopgraven, of waar iets gewigtigs voorviel. Hij leerde daar den Sappen- en Batterijarbeid onder het vuur van den vijand kennen, maar voor 't overige hebben hem de tien dagen van geopende loopgraven, waarin de parallellen voortgezet, het klooster Santa-Cruz overrompeld, dat van San-Francisco stormenderhand ingenomen, de belegeringsbatterijen in werking gebragt en twee bressen geopend werden en de verovering volbragt is, minder gelegenheid gegeven om de regelen der belegeringskunst te zien toegepast, dan om te zien, hoe doortastende stoutheid somtijds die regelen kan doen versmaden. Daardoor vond de Prins hier inzonderheid gelegenheid om zich aan gevaren te gewennen en onversaagd-

heid te leeren. Dagelijks was hij onder het bereik van het werkzame vuur der belegerden, die, ofschoon niet meer dan zeventien-honderd strijdbare manschappen sterk, op eene gevoelige wijze deden blijken, dat zij hunnen overvloed van geschut en munitie niet wilden sparen, en bovendien hunne wakkerheid getoond hebben toen zij, gebruik makende van hunne opmerking dat de aflossing van de loopgravenwacht niet altijd met orde geschiedde, eens, wanneer de af-te-lossen wacht hare standplaats verlaten had voor dat de opkomende dáár was, dat oogenblik waarnam om een inval in de loopgraven te doen, welke den dienstdoenden Ingenieur het leven kostte.

Op den Zestienden werd de stad opgeëischt, maar vruchteloos, gelijk te verwachten was: want voor alle werpgeschut hadden de belegeraars slechts twee houwitsers ten gebruike gehad. Nogtans werd op den Negentienden Januarij de vesting rijp bevonden om stormenderhand te worden aangetast. Wel waren de loopgraven nog niet tot aan de kruin van het glacis gevorderd; maar twee bressen, de eene grooter tegenover de redoute Francisco, de andere kleiner, naderbij de voorstad van dien naam, werden dien dag bevonden beklimbaar te zijn; en het bevel ging uit van den Opperbevelhebber: "Ciudad-Rodrigo moet dezen avond bestormd worden." De troepen tot den aanval bestemd werden in vier afdeelingen gesplitst, om vier punten

van de stad te gelijk aan te tasten: van de rivierzijde het kasteel tegenover de Agueda-brug gelegen, voorts de groote en de kleine bres; en tegen de San-Jago poort, aan de tegenover liggende zijde der stad, zou eene Portugeesche Divisie een schijn-aanval doen. Ook van het klooster Santa-Cruz zou eene vijfde afdeeling den aanval op de groote bres ondersteunen. Wellington en de Prins begaven zich naar het klooster San-Francisco, waarachter de Engelsche Ligte Divisie post vatte, om den storm op de kleine bres te ondernemen. Staande op een hoop puin van een nedergeschoten gedeelte van het klooster, wees de Veldheer aan de Officieren, die de bestormers zouden aanvoeren, den weg dien zij nemen moesten om aan de bres te komen.

Het was zeven uur in den avond en de heldere maan bescheen de troepen rondom op hare posten, en de vesting nog geheel onbewust van het lot dat haar wachtte. De stormladders lagen gereed benevens eene groote menigte linnen zakken met de bladeren der in deze streken menigvuldige Lavendula Stoechas gevuld, om daarmede de gracht te dempen of, waar het ergens bij de bres noodig wezen mogt, tegen rug- of flankvuren eene vlugtige borstwering daarvan zamen te stellen. Op eenige dezer zakken had de Opper-Veldheer zich nog voor weinige oogenblikken te slapen gelegd; maar de Prins stond met ongeduld te

wachten naar het sein tot den aanval. Voordat dit gegeven werd rukten reeds de troepen van de rivierzijde op en de aanval verspreidde zich weldra langs de geheele linie. Driehonderd Vrijwilligers van de Ligte Divisie, voorafgegaan door een verloren troep van vijf-en-twintig man, waren bestemd om de kleine bres te bestormen: zij werden aangevoerd, de eersten door den Majoor George Napier, in later tijd Gouverneur van de Kaap de Goede Hoop, de Voortroep door den Luitenant Gurwood, aan wien de Geschiedvorscher, mede door dit wapenfeit, de uitgave te danken heeft van Wellingtons "Dispatches." Met de grootste snelheid doorliepen de bestormers den afstand van tweehonderd-zeventig ellen, welke hen scheidde van de kruin van het glacis; dáár, te midden eener hagelbui van kartets- en geweerkogels, sprongen zij neder van de buitengrachtsboord in eene diepte van elf voet, worstelden zich door de hindernissen in den bodem der gracht heen en bereikten de bres van den onderwal. Doch toen zij deze en de bres van den hoofdwal tot op twee derden der hoogte waren opgeklommen, had er een oogenblik van aarzeling plaats. De verdedigers boden een geweldigen tegenstand. De Engelsche soldaten, vergetende dat hun verboden was de geweren te laden, wilden schieten; Napier werd door een kartetskogel ter aarde geworpen. Het was in dit hagchelijk oogenblik, dat en de Prins en andere Staf-Officieren

en daaronder ook De Constant, die met Wellington en de Ligte Divisie den stormtroep onmiddellijk volgden, in de gracht sprongen waarin inmiddels eenige lavendel-zakken tot demping geworpen waren. Het waren voorzeker dappere mannen die dezen sprong deden; maar niemand hunner heeft zich ooit de eer aangematigd van daarbij de eerste te zijn geweest: het was eene eenparige vaart, waarin allen gelijktijdig werden medegesleept door de plotseling oprijzende gedachte, dat het gelukken van den storm afhing van eene enkele voortstuwende drukking. En zoo was het: oogenblikkelijk werd de stem van Napier, die met een verbrijzelden regterarm ter aarde zeeg maar zijne manschappen nog toeriep dat zij op de bajonnet moesten vertrouwen, verdoofd door een algemeenen aanvalskreet, en werd de fausse-braye ter wederzijde van de bres met ladders beklommen en de kruin der bres door den stormtroep bereikt, en rukten op den hoofdwal de opkomenden regts en links voorwaarts.

Dat de Prins, met anderen in de gracht gesprongen, onder de allereersten op de bres geweest is blijkt uit eene bijzonderheid, aandoenlijk, als een bewijs hoe reeds toen in dat gemoed twee drijfveeren werkten, eene van heldhaftigheid om de eerste te zijn in den strijd, eene van medelijden om de eerste te zijn tot helpen. Dezelfde George Napier heeft later aan zijn broeder William eene schriftelijke verklaring gegeven ter

bevestiging van hetgeen door den laatstgenoemde in zijne "History of the War in the Peninsula" over de bestorming van Ciudad-Rodrigo is te boek gesteld: en daarin verhaalt hij het volgende: "Zoodra ik gevallen was, op twee derden der hoogte van de bres, ben ik geholpen om van de bres af te komen door den Prins van Oranje - die mij zeer vriendelijk zijne sjerp gaf om mijn verbrijzelden arm mede op te binden, welke sjerp ik thans in mijn bezit heb - en door den tegenwoordigen Hertog van Richmond en door Fitz-Roy Somerset, die alle drie, geloof ik, aan den eigenlijken storm een werkzaam deel namen."

De vermeestering van de kleine bres bespoedigde die van de groote; ook de aanval op de andere punten gelukte en zelfs de Portugeezen aan de San-Jago-poort drongen door beklimming de stad binnen. Nog eene korte poos poogden de Franschen achter versperringen in de straten zich te verdedigen, maar ten laatste vlood alles naar het Kasteel, waarin de bevelvoerende Generaal Barrié werd gevangen genomen. In een half uur was de bestorming afgeloopen, en voor het tooneel dat toen aanving mag het gordijn vallen. Het Britsche Leger mogt zich beroemen door wel-opgevoede en kundige Officieren te worden aangevoerd; maar de Veldheer heeft meer dan eens verweten aan het stelsel volgens 't welk in Engeland de groote menigte der Gewapende Magt wordt verkregen, dat hij

soldaten gehad heeft die verdienden het uitvaagsel des aardbodems genoemd te worden en het schuim der menschheid.

Twee malen daarna zag de veroverde vesting den Prins aan de zijde van Wellington weder, de eerste maal tot eene rouwplegtigheid, later onder vreugdgeschal. Bij de bestorming der kleine bres had de Generaal Craufurd, die de Ligte Divisie aanvoerde, zeer nabij den Prins op het glacis eene wonde bekomen, waaraan hij den Vier-en-twintigsten overleed. Aan den voet der bres zelve werd het lijk door den Opperveldheer en zijn geheelen Staf ten grave gebragt, en de gedachte aan de talenten van den krachtvollen man en de plaats en de omstandigheden hebben die plegtigheid aandoenlijk gemaakt zelfs voor verharde soldaten: hoe zou zij zonder indruk gebleven zijn op het gemoed eens gevoeligen jongelings!

Onder geheel andere gewaarwordingen zag de Prins weinige weken later de veroverde stad weder. De vestingwerken waren met spoed in beteren staat van verdediging gebragt. Wellington, inmiddels door de Cortès te Cadiz tot Grande van Spanje en Hertog van Ciudad-Rodrigo verheven, begaf zich uit het Hoofdkwartier, 't welk van Galegos naar Freneda verlegd was, ten einde de werken in oogenschouw te nemen. De komst van den nieuwen Hertog in de vesting werd door de bevolking tot een ongekunstelden triomftogt

CIUDAD RODRI
1812.
0 50 100 200
Sta Cruz
Kasteel
AGUEDA RIV.

gemaakt. De Prins vergezelde daarbij den zegepralenden Veldheer en kreeg zijn deel aan de bloemen, waarmede de dochteren van Spanje dansende en zingende den Britschen Overwinnaar bestrooiden. Met moeite alleen konden de Veldheer en de Prins en de overige Staf zich een weg banen door de jubelende volksmenigte. Het "Leve de Hertog van Ciudad-Rodrigo," het lofgeschater en de blijdschap dezer uitgelatene bevolking waren een weerklank op het besluit der Spaansche Cortès, en het was het eerste teeken met ongedwongen geestdrift gegeven, dat de Spaansche Natie haren volkstrots en den naijver harer eigene Legerhoofden wilde ter zijde zetten om ter verdrijving harer onderdrukkers den weg te volgen, die door het beleid en de standvastigheid van den Britschen Veldheer zou worden aangewezen. De Regering van Portugal droeg te dezer gelegenheid aan Wellington den titel op van Markies van Torres Vedras, en de Prins Regent van Groot-Brittannië verhief hem tot de Graaflijke waardigheid: de overtuiging won veld, dat met de verovering van Ciudad-Rodrigo de oorlog in het Schiereiland eene nieuwe wending genomen had. Een tweede stap op deze nieuwe baan ten aanval en ter overwinning moest de bemagtiging zijn van Badajoz.

X.

De dienst van Aide-de-Camp baant wel veeltijds den weg tot onderscheiding en bevordering, maar brengt bijna nooit eene gelegenheid aan, waarin men aan eenig wapenfeit zijn naam met roem kan verbinden. Van het Legerhoofd tot den aanvoerder van de kleinste troepen-afdeeling, ieder hunner kan, of door een strategisch plan, of door taktische uitvoering, of door een behaald voordeel op een enkel gewigtig punt, een onvergankelijken roem behalen: zijn naam vertegenwoordigt dan de som der verdiensten van allen die onder zijne bevelen zijn geweest. Maar niet alzoo de Aide-de-Camp. Hoedanig de betrekking van deze is, duidt de naam aan, aan de Franschen ontleend en eene verkorting zijnde van "Aide du Maréchal de Camp." Hij is als 't ware de verlenging beurtelings van het oog en het oor en de stem van den Generaal in het Veld. Juist waar te nemen en liever tot in 't heetst van het vuur te dringen dan met een twijfelachtig berigt te volstaan; vlug te bevatten, maar te zorgen, dat eigen meening nooit in de plaats trede van de bedoeling des Veldheers; wel ter taal te zijn, en te weten te zwijgen; snel eene zending te volbrengen al voert zijn kortste weg hem door een kogelregen: - dat is de lof van den Aide-de-Camp. Zijne verdiensten, die dikwijls hoogst gewigtig zijn, kunnen daarom door hem-alleen regt ge-

waardeerd worden, dien hij ter zijde staat, en zoo dikwijls ten aanzien van den Erfprins van Oranje eene vereerende getuigenis van den Hertog van Wellington gelezen wordt, behoort dit wel in het oog te worden gehouden. Van den Levensbeschrijver mag echter gevorderd worden, dat hij de gebeurtenissen doe kennen, waartoe die getuigenissen betrekking hebben. Het is zelfs zijn pligt, daarbij met de geschiedpen niet te karig om te gaan, omdat het tot de kennis van het zieleleven van een mensch behoort, te weten, hoe de rigting van zijn aangeboren aanleg veelzijds heeft kunnen gewijzigd worden door den aard der omstandigheden waarin hij werkzaam is geweest, der tooneelen welke hij bijgewoond, en der indrukken welke hij ontvangen heeft. Zoo mag ook van de belegering van Badajoz iets meer hier te boek gesteld worden, dan dat de Prins zich een deel heeft mogen toeëigenen van Wellingtons getuigenis, dat hij bij die gelegenheid alle mogelijke hulp gehad heeft van de Officieren van zijnen persoonlijken Staf.

Badajoz is de hoofdvesting van Spanje in 't Zuiden naar de zijde van Portugal. Gothen en Mooren, Spanjaarden en Portugeezen hebben in den loop der eeuwen menigvuldige malen om haar bezit gestreden. De stad ligt op een hoek lands, gevormd door de linker-oevers van de kleine rivier Rivillas en van den hoofdstroom La Guadiana, ter plaatse waar die door deze wordt

opgenomen. Dat punt van zamenvloeijing wordt beheerscht door eene rotshoogte, waarop de Romeinen hun Pax Augusta gebouwd hadden, en zich nu een oud kasteel verhief. De stad, in wier bevestiging dit hooger gelegen kasteel begrepen was, lag met hare vijftien-duizend inwoners besloten in negen regelmatige bastions door cortinen verbonden en omgeven door een stevigen buiten-grachts-boord, een bedekten weg en glacis. Door de Rivillas kon er eene onderwaterzetting plaats hebben, en het daartoe ingerigte sluiswerk werd gedekt door eene lunet San-Roque genoemd, op den regter-oever van het riviertjen gebouwd. Aan denzelfden oever, digter aan den oorsprong der kleine rivier, verhief zich eene hoogte, waarop eene op zich zelf staande redoute La Picurina was gebouwd, driehonderd-veertig ellen van de stad. Een ander buitenwerk, voor het Zuidelijk front der vesting en honderd-tachtig ellen daarvan verwijderd, heette Las Pardaleras en was een Kroonwerk. Het Westelijk front, onder welks glacis mijnen waren aangelegd, was daardoor beveiligd tegen een vijand, die noch Mineurs had noch ondervinding van den onderaardschen oorlog. Op den regteroever van de Guadiana was de overschoone brug van acht-en-twintig bogen door een bruggenhoofd gedekt, en hooger op verhief zich aan die zijde een heuvel, gekroond met een regelmatig fort San-Christoval genoemd.

De burgerij van Badajoz had zich in het jaar 1808 door het erkennen van de Junta van Seville tegen de Staatkunde van Napoleon verklaard; maar in Maart van 1811 was de stad door de lafheid of het verraad van den Spaanschen Bevelhebber in de handen der Franschen gevallen. De Engelschen hadden kort daarop tweemalen de vesting vruchteloos belegerd, en daar het de eerste ernstige belegering was, welke zij in het Schiereiland ondernamen, zoo was het vertrouwen in hunne krijgskundige bekwaamheid daardoor zeer geschokt geworden. Het ontbrak ook inderdaad in het Engelsche Leger aan ervaring zoowel als aan de noodige hulpmiddelen tot hetgeen men eene geregelde belegering noemt, wanneer de aanvaller voet voor voet door ingegravene gangen en achter opgeworpen borstweringen nadert, en de hindernissen, door welke hem de toegang tot binnen de vesting betwist wordt, stap voor stap met de meest-mogelijke besparing van menschenbloed, uit den weg ruimt. De steden van Spanje met bommen en granaten te vernielen, streed met het doel van dezen oorlog, welke noch tegen het Spaansche volk noch tegen eene Spaansche regering gevoerd werd, maar tegen eene Fransche krijgsmagt, die de heerschappij van Napoleon in het Schier-eiland poogde te vestigen; en al hadden de Engelsche Ingenieurs en Artilleristen de kunst verstaan van Coehoorn, om zonder de onmenschelijkheid van een bombarde-

ment te plegen, door talrijk werpgeschut de overgave eener vesting te bespoedigen, het ontbrak hun aan mortieren, en in de werking van het kartets-granaat-vuur, naar den Kolonel Shrapnell genoemd, waarmede de Engelsche Artillerij bovenmate was ingenomen, stelde Wellington geen vertrouwen.

Zoo was het gekomen dat Ciudad-Rodrigo door onverhoedsch geweld had moeten vermeesterd worden, en dat twee aanvallen op Badajoz mislukt waren, omdat eene talrijke Bezetting onder een bekwamen Bevelhebber de kunst van eene vesting te verdedigen met standvastigen moed had in werking gebragt. Dezelfde Bezetting, vijfduizend man sterk, en diezelfde Bevelhebber, de Generaal Philippon, waren ook nu bereid de vesting tot het uiterste te verdedigen. Zij hadden in dien tusschentijd niet stil gezeten, maar door ravelijnen, contregarden, binnenverschansingen en versterkte gemeenschapsgangen met de buitenwerken, het wederstandsvermogen der vesting aanmerkelijk verhoogd. Het leger daarentegen waarover de Engelsche Veldheer te beschikken had, was even weinig toegerust om een geregelden vesting-aanval uit te voeren, als bij de twee mislukte belegeringen. Daarenboven waren de maatregelen, vereischt om te verhoeden dat Marmont Ciudad-Rodrigo hernam terwijl de Engelsche Hoofdmagt zich ten Zuiden van de Taag bevond, oorzaak dat de aanval op Badajoz noch vroeger noch

later kon ondernomen worden dan in het midden van Maart, en de nacht-evening, dan weder invallende, stond de gewone regens aan te brengen, waardoor eene belegering, tot over dat tijdstip gerekt, met troepen zoo vatbaar voor koortsen, eene bedenkelijke onderneming werd. Maar de bemagtiging van Badajoz, waarop men tweemaal het hoofd had gestoten, was niet alleen eene zaak van strategisch belang, zij was ook eene zaak van eer. Om dit dubbel gewigt der onderneming vestigde Wellington zijn Hoofdkwartier in het open veld voor de vesting. Naast de Veldheerstent werd de tent opgeslagen voor den Erfprins van Oranje.

De berenning geschiedde op den Zestienden Maart door vijftien-duizend man onder den Maarschalk Sir William C. Beresford en den Luitenant-Generaal Sir Thomas Picton, terwijl dertig-duizend man onder de Luitenant-Generaals Sir Thomas Graham en Sir Rowland Hill over de Guadiana zich in beweging stelden om den Maarschalk Soult met zijn leger op een afstand te houden. Doch de voorjaarsregens begonnen te gelijk met het openen der loopgraven in den nacht van den Zeventienden Maart, en toen de Prins met den Opperbevelhebber de belegeringstroepen in haar bivak rondging werd het noodig bevonden haar onder tenten te legeren. De eerste parallel werd echter, en ofschoon de Eerste Ingenieur bij een uitval der be-

legerden een zware wond bekwam, op den Twintigsten voltooid. Maar de stortregens vielen aanhoudend en de grond werd niet alleen doorweekt maar derwijze overstroomd, dat van de Veldheers-tent tot de tent van Beresford, die meer bepaald het bevel over de belegeringstroepen voerde, een dam moest gelegd worden. De hooge waterstand der rivieren vermeerderde de moeijelijkheden, en er kwam een oogenblik dat het beleg van Badajoz voor de derde maal scheen te zullen moeten opgebroken worden. Dat de Bevelhebber in de vesting tot volharding gezind was, bleek vooreerst uit een brief door hem aan Soult geschreven, welke een Spanjaard op zich genomen had aan den Franschen Maarschalk over te brengen doch verraderlijk aan den Engelschen Veldheer bragt; en het bleek vervolgens toen in den morgen van den Tweeen-twintigsten de belegeraars in hunne loopgraven onverwacht begroet werden uit drie vuurmonden, die de belegerden op den regteroever der Guadiana hadden weten in batterij te brengen. Want even weinig als het belegeringsstelsel van Coehoorn, was de les van Vauban opgevolgd, dat geene belegering behoort ondernomen te worden zonder dat de vesting in haren geheelen omvang is ingesloten. Die insluiting werd eerst toen voltooid. Het plan van aanval kwam eenvoudig hierop neder. Het bastion La Trinidad kon beschoten worden van de hoogte waarop La Picurina

lag. Dit fort zou men dus eerst bemagtigen, van daar bres schieten in het genoemde bastion en in het nevensliggend bastion Santa-Maria, en dan zou men stormenderhand binnen dringen. De loopgraven waren daarom tegen La Picurina geopend geworden: maar, zonder dat er eenig geschut tegen het fort was in werking gebragt, werd het in den avond van den Vijf-en-twintigsten in een verwoed gevecht vermeesterd, door dat eene afdeeling van de bestormers, het fort geheel zijnde omgetrokken, de poort vond en in stukken hieuw en zóó met de bajonnet binnen stormde. De Prins stond in de nabijheid op eene hoogte, om van den loop van het gevecht aan den Opperbevelhebber berigt te brengen.

Na den val van La Picurina verdubbelden de belegerden hunnen arbeid om dat gedeelte der verdedigingswerken, 't welk zij nu ontwijfelbaar wisten dat het front was voor den aanval gekozen, tegen eenen storm te beveiligen. Voor den belegeraar werd het dringend noodzakelijk, het oogenblik der beslissing te bespoedigen. Er kwamen berigten in dat Marmont, kennis hebbende gekregen van den marsch van het Engelsche Leger over den Taag, Ciudad-Rodrigo bedreigde. Soult was in aantogt naar Badajoz met eene geduchte magt, en die van Wellington was niet sterk genoeg om te gelijker tijd slag te leveren en eene zoo krachtig verdedigde vesting in te nemen. Ieder uur

maakten de belegerden zich op het bedreigde punt sterker, en met ieder uur klom bij de belegeraars de ongerustheid der Legerhoofden en het ongeduld der soldaten. Op den Een-en-dertigsten Maart hadden zes-en-twintig stukken geschut uit de tweede parallel begonnen eene bres te openen in de zuid-oostelijke face van het bastion La Trinidad en eene andere in de tegenoverliggende flank van het bastion Santa-Maria, en op den Vijfden April werden beide verklaard bestormbaar te zijn. Maar toen Wellington zelf de bressen ging verkennen, ontwaarde zijn geoefend oog zulke geduchte toebereidselen ter verdediging, dat hij twijfelen moest of een storm daarop zou slagen. Op zijn last werd dus den volgenden dag in het gebrekkige metselwerk der cortine tusschen de twee genoemde bastions eene derde wijd-gapende bres geopend, door welke de twee andere zouden kunnen worden omgetrokken. Nu mogt den vijand geen tijd gelaten worden tot het aanbrengen van nieuwe hindernissen. Eene opeisching tot overgaaf heeft in 't geheel niet plaats gehad; hetgeen aldus verklaard is: dat de verdediger door zijne standvastige houding zich te achtenswaardig betoonde voor de beleedigende gedachte dat hij tot de overgaaf zou kunnen besluiten. Na eene hernieuwde verkenning werd de storm tegen dien avond bepaald. Het uur was gekomen waarin het eergevoel der Engelsche Legerhoofden, in eene algemeene geest-

drift ontvlamd en tintelende tot in de punten der bajonnetten, triomferen zou over sterkte, bekwaamheid en moed!

Aan elke afdeeling der belegeringstroepen werd eene taak te vervullen gegeven: zoo had het gespannen ongeduld van ieder eene baan om los te springen. Toen ten negen uur in den avond van den Zesden April de schildwachten op de wallen elkander nog toeriepen dat alles wel was binnen Badajoz, stonden daar buiten achttien-duizend strijders te wachten op het sein om zich op de betwiste prooi te storten. Het was te verwachten, dat de worsteling bloedig en ijsselijk zou wezen: zoo bloedig en ijsselijk is zij geweest, dat de Geschiedenis bij het vermelden der afgrijsselijkheden van dien nacht, om geloof te vinden bij de nakomelingschap, het noodig heeft geoordeeld zich te beroepen op talrijke ooggetuigen, die nog in leven waren toen zij die het eerst heeft te boek gesteld.

Onder de tooneelen van dit ontzettend treurspel, in welke de Erfprins van Oranje is werkzaam geweest, kunnen er twee bepaald aangewezen worden. De verbeelding heeft zich te dien einde te plaatsen bij eene steengroeve op den hoogen grond voor het glacis tegenover het bastion Santa-Maria. Het is een donkere avond, en Wellington staat hier met zijn Staf te paard in koelbloedige overlegging het tijdstip te verbeiden, waarop overeenkomstig zijne beschikkingen de elemen-

ten des oorlogs zullen worden losgelaten. Het is halftien, en daar ziet men ginds een lichtkogel van het kasteel geworpen het voorliggend terrein een oogenblik beschijnen, en meerdere daarop volgen, en kort daarop verkondigt het geflikker en geknetter van het kleingeweer-vuur, dat de Derde Engelsche Divisie haren aanval tegen het kasteel begonnen heeft. Het was een half-uur voor het bepaalde tijdstip: maar nu de aanvallers ten storm geschaard gezien waren van het kasteel, scheen het hun toe dat de verpligting ontstaan was, om den aanval te vervroegen. Hierdoor echter moest het verband der gezamenlijke bestorming verloren gaan, 't welk berekend was op de gelijktijdigheid der aanvallen, zoo als deze voor de verschillende Divisiën verordend waren. Ter zijde van de steengroeve trok nu de Ligte Divisie voorwaarts, bestemd om op de bres van het bastion Santa-Maria te stormen, en een weinig verder, op haren regtervleugel, de Vierde Divisie om door de beide andere bressen in te dringen. De stormtroepen konden reeds tot op den bedekten weg gekomen, tot in de gracht afgedaald, tot aan de bressen genaderd zijn, en nog was het daar stil en donker, toen eensklaps en als door den slag eener tooverroede, zegt in zijn verhaal de Kolonel William Napier, eene breede vuurvlam opsteeg en het ontzettend tooneel deed zien, 't welk van weêrskanten in de stilte en de duisternis was

voorbereid: aan de stad-zijde, wallen en breskruinen digt bezet met donkere menschengestalten en flikkerend metaal; in de gracht de vijf-honderd dapperen die vrijwillig ten storm waren voorgegaan door eene vreesselijke ontploffing van honderden granaten en met springladingen gevulde kruidzakken in een oogenblik doodgeslagen en verbrand; en aan deze zijde de Engelsche storm-kolonnen in hare roode kleeding naar gloeijende lavastroomen gelijkende, over glacis en bedekten weg golvende naar den buiten-grachts-boord.

Er verliep voor Wellington en die hem omgaven eenige tijd van pijnlijke onzekerheid, waarin het vervaarlijk geschreeuw der vechtenden zich mengde in het gedreun en gebulder en geknal, 't welk nu aan alle zijden der stad gehoord werd. Maar zoodra was niet het berigt gebragt, dat de beide aanvallende Divisiën door elkander waren geraakt, dat men een onvoltooid ravelijn had aangezien voor de bres in La Trinidad, dat in die verwarring ontzettende verliezen waren geleden, en dat de storm op geen der bressen gelukte ofschoon herhaald met steeds verdubbeld pogen, of men merkte op, dat uit de groep, die den Veldheer omringde, de Erfprins van Oranje verdwenen was. Het is niet met zekerheid te bepalen, of hem toen ook reeds het berigt heeft kunnen treffen, hoe ginds bij den eerstbegonnen aanval een Kolonel met eigen hand de stormladder had geplant en met zijne Stentor-stem roepende

om te volgen, aan 't hoofd zijner soldaten in 't kasteel was binnen gedrongen, en of dit heldhaftig voorbeeld het gemoed van den Prins heeft in vlam gezet; en of hem ook de sarkastische uitjouwingen waren ter ooren gekomen, die eenige Franschen van de wallen bij de bressen daar tegenover hem deden hooren, en of dit zijne fierheid heeft kunnen prikkelen: maar zooveel blijkt uit zijn vrijwillig heengaan en zijne ongemerkte verwijdering, dat zijn hart sterker trok naar de plaatsen van gevecht en gevaar, dan zijne aandacht geboeid kon blijven door het koel beraad van een bedaard hoofd. Naar de kruin van het glacis was de Prins gesneld, om te beproeven door toespraak en voorgaan tot het wagen van een nieuwen storm aan te sporen. Dan, het eenparig oordeel dat elke nieuwe poging een nutteloos bloedvergieten zou wezen, werd hem bevestigd door het schouwspel, 't welk het telkens ontvlammend buskruid-vuur hem zien deed: de gracht en de voet der bres welke hij voor zich had, vol gekwetsten en dooden op velerlei wijzen getroffen, en deels verbrand en deels verdronken in een diepe geul, waarvan men geen kennis had gedragen, en achter ieder dekkingsmiddel soldaten leunende op hunne geweren hijgende en uitgeput: daarentegen de verdediging nog in hare volle sterkte; waar het oog zien kon alles digt bezet met troepen vaardig tot een krachtdadigen tegenstand; in de opening aan de kruin der bressen het schitte-

ren van sabelklingen en lansen tot eene soort van Friesche-ruiter-versperring onderling verbonden en onverwrikbaar stevig in den grond bevestigd; de helling der bres overdekt door losliggende planken met scherpe pennen bestoken: in 't kort overal teekenen, dat, zoo de Bezetting van Badajoz bezwijken zou, de beslissende schok langs een anderen weg komen moest en het niet wezen zou door het stormgeweld van een front-aanval op de bressen.

En zoo geschiedde het. Terwijl de Portugeesche Divisie het bruggenhoofd aan de Guadiana bestookte en de Engelsche Vijfde Divisie een valschen aanval ondernam op Las Pardaleras, sloop eene Brigade, die zich van deze laatste Divisie had afgescheiden, ongemerkt naar de westzijde der stad en drong daar in het bastion San-Vicente binnen, niet zonder groote inspanning: want hier, gelijk in den geheelen omvang der vesting, was de gracht te diep en de wal te hoog voor de lengte der in klein getal medegevoerde stormladders, en hier, gelijk overal, boden de verdedigers een krachtdadigen tegenstand. Maar de Bezetting van dit Westelijk front had niet meer hare geheele sterkte, zijnde gedeeltelijk afgeroepen om tot eene poging ter herneming van het kasteel mede te werken. Hierdoor gelukte het, uit het bastion San-Vicente in de hoofdstraat te komen welke uitloopt op het Groote-Kerks-Plein, waar de hoofdwacht zich bevond. Terwijl in deze straat

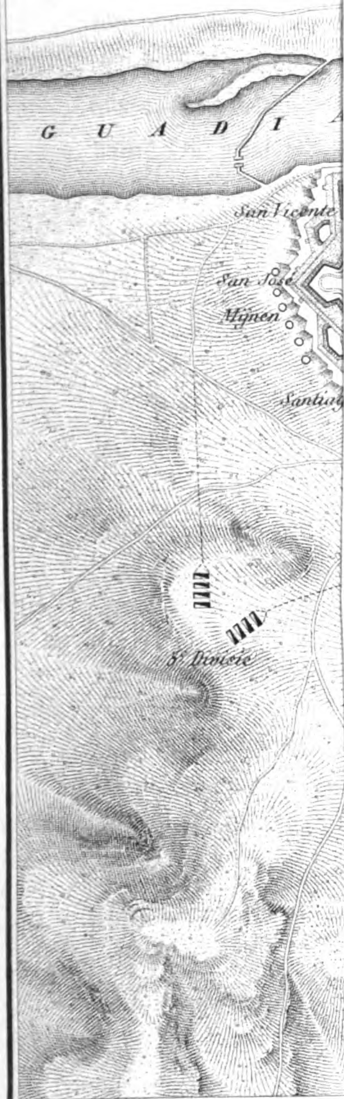
eene kolonne voorwaarts trok, verspreidden zich uit het kasteel en van elders afzonderlijke troepen in de zijstraten en geraakten handgemeen. De Bezetting van de bressen en van het geheele Oostelijke front zag zich nu uit de stad zelve in den rug bedreigd en begon aan 't wankelen en uit-één te geraken. En zoodra was het niet zigtbaar geworden, dat de verdediging verflaauwde, of de Opperbevelhebber, die zich nu bij eene batterij bevond op de hoogte van La Picurina, zond bevel om de bressen te gaan bezetten. Het was de Erfprins van Oranje die deze order moest overbrengen aan den Kolonel Andrew Bernard vooraan zijnde aan 't hoofd der Ligte Divisie. Op het tooneel der gruwzaamste slagting, 't welk thans door het doorgebroken maanlicht duidelijker zich deed onderscheiden, haalde de Prins den Jager-Kapitein Barney in, die dienst doende als Ingenieur, de bres ging verkennen, en den Prins eenigen tijd ter zijde bleef. Afgrijsselijker togt om eenen last te volbrengen kan men zich niet voorstellen. De opstijgende reuk van gezengd haar en verbrand menschenvleesch wekte walging en afschuw; het gekerm der gekwetsten en de vloeken die zich daaronder mengden, waren hartverscheurend en ijzingwekkend; het was niet mogelijk het paard een stap voorwaarts te doen brengen zonder dat het trapte op lijken of levende ligchamen: twee-duizend lagen hier voor de bressen gesneuveld of gewond. — Ten

twee ure na middernacht was de inneming van Badajoz volbragt. Zij had een verlies van drie-duizend-zeven-honderd man aan dooden en gekwetsten gekost, en van de zeven Generaals die de troepen hadden aangevoerd, waren er zes gewond. Het hoofdkwartier trok terstond door de poort La Trinidad de stad binnen, om zoo het mogelijk ware, eenige orde te bewaren. Doch de soldaten, tot den storm aangehitst en door het gevecht verhit, rukten na de zege alle teugels van krijgstucht los en werden ontembare duivels.

Eenige uren later zat de Erfprins van Oranje in de Veldheerstent aan de ontbijttafel met den Franschen Generaal Philippon, die het bevel had gevoerd in de veroverde vesting en bij hare verdediging eene wond had bekomen. De overwinnaars betoonden eer en onderscheiding aan den heldhaftigen overwonneling. Deze had in het uiterste oogenblik zich met een klein gedeelte troepen over de Guadiana-brug in het fort San-Christoval geworpen, waar hij zich in den morgenstond op eene opeisching van den Kolonel Warre, vergezeld van Wellingtons Aide-de-Camp Lord Fitz-Roy Somerset aan dezen had overgegeven. Pijnlijk moet het gevoel van den Prins getroffen zijn, bij de gedachte aan de vele betrekkingen waardoor zijn Huis aan Duitschlands Vorsten verbonden was, toen hij dáár, aan den disch van den Engelschen Veldheer, zag aanbrengen de vaandels van twee Bataljons van Hessen-

Darmstad, juist die Bataljons der Fransche Bezetting, welke de bressen en het kasteel zoo dapper verdedigd hadden — geen Keizerlijke Adelaars, welke de Fransche troepen in de vesting niet hadden, maar Duitsche Vaandels, om naar Engeland te worden gevoerd als zegeteekenen van een Britsch Leger, en tevens als gedenkteekenen der schande van het Rijnverbond in de dagen van Duitschlands vernedering.

De belegering van Badajoz had den Prins op nieuw de gelegenheid gegeven om zich bij Wellington te doen kennen, en het was blijkbaar, dat hoe meer hij die gelegenheden vond, hoe meer de belangstelling van den Edelen Lord in hem toenam. Bleek dit in de oplettendheden van het dagelijksche leven, inzonderheid is daarvan een bewijs te vinden in den brief op den Tienden Junij aan Graaf Liverpool geschreven, en waarvan het eenig onderwerp is, voor den Prins de gouden eermedaille te verwerven, ingesteld om tot onderscheiding te strekken van Britsche Officieren, die als bevelvoerders van eenige troepen-afdeeling in Spanje zich loffelijk hadden gekweten. Die brief is van te meer beteekenis omdat Wellington uiterst karig was in het vragen van onderscheidingen voor de Officieren van zijnen persoonlijken Staf, en omdat de Prins als hebbende nooit eenig afzonderlijk kommando gevoerd daardoor een der vereischten miste tot het

BADAJOZ.
1812.
0 100 200 300 400 500 600 Ned.El
G U A D I A
San Vicente
San José
Mijnen
8e Divisie

bekomen van dien eerpenning bepaald. Als bij uitzondering derhalve werd de medaille voor hem gevraagd, omdat hij den rang bezat van een kommando te voeren en omdat hij in het gevecht bij El-Bodon en in de belegeringen van Ciudad-Rodrigo en Badajoz het onderscheidingsteeken "buiten allen twijfel verdiend had." De brief luidde aldus:

"Fuente Guinaldo, 10th June 1812.

"My Dear Lord,

"I wish to know from your Lordship whether it could be "possible to give the medal to the Prince of Orange. He has "been in the action at El-Bodon, and in the sieges of Ciudad-"Rodrigo and Badajoz; and although he is not exactly in the "situation which would entitle him to it, he has the rank, and "certainly deserves it, and would be highly flattered at obtaining "it. I shall be much obliged to your Lordship if you will let "me know if it can be given to him.

"Believe me &c.

"Wellington.

"The Earl of Liverpool."

Het duurde tot in de maand November eer de Prins het eermetaal ontving: maar toen prijkte het ook nog met den naam van Salamanca.

XI.

Een oorlogsplan van den Engelschen Veldheer, om,

na de inneming van Badajoz in Andalusië te vallen, den Maarschalk Soult op de oevers van de Guadalquivir tot een beslissenden veldslag te dwingen, en na de overwinning, de Fransche magazijnen te Seville te gaan vermeesteren, — dit oorlogsplan kon niet worden ten uitvoer gebragt. Marmont had van zijnen Keizer den stelligen last bekomen om door een inval in 't Noorden van Portugal de Engelschen te noodzaken zich van Badajoz af te wenden, en daar noch de Portugeesche noch de Spaansche troepen, welke hij tegen zich over had, hem weerhielden, was hij over de Agueda in Beira gevallen. Ciudad-Rodrigo en Almeida met den Engelschen belegeringstrein welke zich daar bevond, waren in het grootste gevaar: de schrik voor de Fransche wapenen verspreidde zich tot in Coimbra: de meest verontrustende berigten kwamen in het Engelsche Hoofdkwartier, 't welk voor het veroverde Badajoz nog vijf dagen na de bestorming in het veld gelegerd bleef. Marmont moest nu in de eerste plaats worden teruggedreven: het Hoofdkwartier werd eerst overgebragt naar Elvas, toen naar Niza, en, nadat de zekerheid verkregen was dat Soult op het vernemen van den val van Badajoz was teruggetrokken, ging het met het leger den Taag over en kwam achtervolgens te Castello-Branco, Pedrogaô, Penamaçor, Sabugal, Alfayates, en wederom te Fuente-Guinaldo. Op de verschijning van Wellington ten

Noorden van den Taag, trok Marmont den Vier-en-twintigsten April de Agueda weder over; het Engelsche Leger werd toen in uitgestrekte kantonnementen gelegd; de toebereidselen werden nu gemaakt om over Salamanca in het hart van Spanje te dringen; den Dertienden Junij geschiedde de overtogt over de Agueda — en de merkwaardige veldtogt van 1812 in Spanje nam een begin. Maar den Erfprins van Oranje bleven de tooneelen van het oorlogsveld niet meer onverdeeld de gedachte vervullen: aan den gezigteinder zijner toekomst begon zich eenig schijnsel te vertoonen.

XII.

Op den tweeden marschdag in Spanje werd te Aldehuela-de-la-Boveda het Engelsche Hoofdkwartier ingehaald door een aanzienlijken bode voor den Erf-Prins van Oranje. Het was Timon Cornelis Baron van Heerdt tot Eversberg, Kamerheer van den Prins van Oranje. Wat was de boodschap van den vader aan den zoon, door den Nederlandschen Edelman overgebragt?

De kroon van Groot-Brittannië nog rustende op het kranke hoofd van George den Derde, zou eenmaal, naar het zich liet aanzien, vervallen aan de dochter van dien zoon des Konings, die onder den

titel van Prins-Regent met het Koninklijk gezag bekleed was, en later Koning George de Vierde zou worden. De Prinses Charlotte Augusta was op den Zevenden Januarij van het jaar 1796 geboren. Aan eene schoone gestalte paarde zij vele begaafdheden welke eene Vorstin tot sieraad strekken. Maar bij de ergerlijke oneenigheden tusschen haren vader en hare moeder Carolina van Brunswijk, ten gevolge van welke de Raadslieden der Kroon de vrijheid der dochter in den omgang met hare moeder hadden beperkt, had reeds de zestienjarige Prinses eene wilskracht in haar karakter aan den dag gelegd, waaruit veeleer Engeland zich de zelfregering eener Koningin kon voorspellen, dan een Gemaal de liefelijkheden eener aanminnige vrouw.

Gelijk het Erf-dochteren van regerende huizen pleegt te gaan — de hand der Prinses Charlotte was reeds vroeg het voorwerp van berekeningen voor de toekomst. Een huwelijks-ontwerp 't welk weinig ondersteuning heeft gevonden was gebroeid in 't brein van Doña Carlotta Joaquima, oudste dochter van den gewezen Koning van Spanje Carlos den Vierde. Deze Prinses was getrouwd met den Portugeeschen Prins João, die, uit hoofde der krankzinnigheid van de Koningin zijne moeder, sedert het jaar 1796 Regent was van Portugal. Carlotta was wel met het overige Portugeesche Konings-gezin bij het aanrukken der Fran-

schen in 1807 uitgeweken naar Brazilië, maar door de Fidalgo's die haar Hof te Lisbon hadden uitgemaakt hield zij het oog en de hand in de Staats-aangelegenheden van Portugal en Spanje. Niet minder in al de bestanddeelen van haar vurig karakter dan in hare git-zwarte haren en donker-bruine oogen zich als eene echte Spaansche doende kennen, was zij door het drijven van .velerlei vonden en listen een rustelooze plaaggeest voor de Engelsche Staatslieden en Legerhoofden bij hunne ondernemingen in het Schiereiland. Niet alleen beweerde de Prinses Carlotta dat zoo lang haar broeder Fernando de Zevende door Napoleon in Frankrijk werd gevangen gehouden haar het Regentschap van Spanje door Erfregt toekwam: hare ontwerpen gingen verder. In de maand Augustus van het jaar 1810 deed zij aan den Engelschen Gezant te Cadiz, Henry Wellesley, in 't geheim eene Memorie overhandigen, waarvan de onderteekening door één Lid der Cortès moest doen gelooven hetgeen werd voorgegeven, dat daarin het verlangen van de geheele Vergadering der Cortès werd uitgedrukt. Volgens dat verlangen zou, uithoofde van de onmogelijkheid om Fernando en zijn broeder uit de gevangenschap te bevrijden, Carlotta geroepen worden tot den troon van Spanje en haar zoon Don Pedro huwen met de Erf-Prinses van Groot-Brittannië. Om dit ontwerp bij de Engelsche Staatslieden ingang te doen vinden werd de uitvoering daarvan voorgesteld

als den doodsteek te zullen geven aan Napoleons Keizersmagt. Maar bij den gloed der oorlogstoorts, niet bij den glans der huwelijksfakkel zou Groot-Brittannië het vonnis schrijven van den ontzaggelijken geweldenaar.

Met betere uitzigten dan die welke eene wederopbeuring beoogden van het Huis van Braganza, werd een aanzoek om de hand der Prinses Charlotte voorbereid door het Hoofd van 't huis Oranje-Nassau. Hoe meer Prins Willem Frederik de mogelijkheid om hulp te erlangen van Duitschlands Vorsten, zelve magteloos geworden, zich zag ontzinken, hoe begeeriger hij moest worden om in Engeland eene hand te vinden tot opheffing van zijn Huis uit de vernedering waarin de Revolutie het had nedergeworpen. Met dit oogmerk was de Erfprins naar Oxford gezonden. George de Derde in zijne gezonde dagen had groote toegenegenheid voor den jongen Prins betoond en alzoo voedsel gegeven aan den wensch des Vaders; de Prins Regent deed zijn welgevallen blijken in eene hernieuwing der banden, welke het Engelsche Koningshuis en het Huis van Oranje-Nassau vroeger hadden verbonden; de Erfprins zelf had te Oxford, en nu bij zijne eerste schrede in het oorlogs-veld, de aandacht en de toegenegenheid van aanzienlijke Engelschen beginnen tot zich te trekken: de tijd scheen gekomen om hem zelven te wijzen op de toekomst welke de vaderlijke bezorgdheid hem

had toegedacht: — met een brief en eene mondelijke mededeeling tot dat einde was de Baron van Heerdt naar Spanje gekomen.

De Prins die altijd meer geneigd was om te luisteren naar de dadelijke ingevingen van zijn hart dan naar de berekeningen van een ver-uitziend hoofd, kon zich niet onvoorwaardelijk overgeven aan beschikkingen voor zijn volgend leven. Hij wist echter hoe zijns vaders Huis van magt en aanzien was vervallen; hij was ingenomen met de Engelschen en hunne instellingen; het streelde hem van zijne Engelsche wapenbroeders dagelijks meer blijken van onderscheiding te ontvangen: zoo gaf hij een antwoord 't welk, zonder hem zelven te binden, den vader geene teleurstelling kon brengen. Het mogt den Baron van Heerdt niet gebeuren dat antwoord naar Berlijn over te brengen. Op zijne reis over London derwaarts werd hij op den Acht-en-twintigsten September niet ver van Hamburg door zes Mannen van Wapenen van de Fransche Policij als een verdacht reiziger gevat, van de brieven welke hij bij zich had beroofd, terstond naar Frankrijk gevoerd en in het Donjon van Vincennes opgesloten. Zoo groot gewigt hechtte men aan het onderstelde doel zijner zending, dat hij voor eene Militaire Commissie gebragt en als verspieder ter dood werd veroordeeld. Door tusschenkomst echter van Russischen en Pruissischen invloed te Parijs werd de uitvoering van dit vonnis

geschorst, en Van Heerdt in de maand Januarij des volgenden jaars op vrije voeten gesteld. De Prins had intusschen in zijne gedachte eene stof gekregen, waaruit zijne fantasie de toekomst van zijn leven kleuren kon met beelden van aanzien en invloed. Aldus vervolgde hij den togt met het Engelsche Leger, en stond hij den Zeventienden Junij naast Wellington op een der omgangen van den toren der Hoofdkerk van Salamanca, ten doel aan de vijandelijke kogels van Marmonts Leger.

XIII.

Hetgeen den Hertog van Wellington bewogen heeft om op den Zeventienden Junij 1812 den kerktoren van Salamanca te beklimmen, was de kalme geest van voorzigtigheid welke, hem eigen, zich niet ligt verschalken en nooit bedwelmen liet.

Het Engelsche Leger had den vorigen avond, na de achterhoede van Marmonts Leger in vinnige schermutselingen te hebben teruggedreven, zich nedergeslagen in het gezigt van Salamanca en den nacht onder den blooten hemel doorgebragt aan de rivier Valmaasa. De Fransche Maarschalk had in dien nacht de stad ontruimd, welke nu, toen de dag verrezen was, open lag voor het nabijliggend leger. Wellington, vroeg op marsch gegaan bij het schoonste zomer-

weder, trok in den morgen, hebbende aan zijne zijde den Erfprins van Oranje, vergezeld van een vijftigtal Officieren en gevolgd door een Regiment Dragonders en eene Brigade Artillerij, de statige zetelstad van Spaansche geleerdheid binnen. De blijdschap der uit alle straten toestroomende bevolking maakte die intrede tot een triomf, en de geestdrift steeg ten top, toen na de komst van den stoet op La Plaza-Grande, waar de Hertog van Ciudad-Rodrigo, van het paard gestegen, door het Stadsbestuur, Aanzienlijken en Hoofden van Geestelijke gestichten begroet werd als de bevrijder van Spanje, eene Divisie Infanterij almede kwam oprukken in de aangrenzende straten, en de muzijk van de Regimenten waaruit zij bestond, met de bezielende kracht van alle toongeluiden op den Spanjaard, hare uitwerking daarbij voegde. De uitgelatenheid der jubelende menigte scheen toen gelijk aan dronkenschap.

Doch de Veldheer onttrok zich spoedig aan het gedrang en het gewoel, en besteeg met den Erfprins van Oranje, den Majoor De Constant en eenige andere Officieren, den toren der hoofdkerk, om van een der omgangen 's vijands stellingen in den omtrek te overzien. Marmont had, de stad ontruimende, eene achterhoede gelaten in drie kloosters, San-Vicente, Los Cayetanos en La Merced, welke door de Fransche Ingenieurs in drie verdedigbare forten herschapen wa-

ren, waartoe de afbraak van vijf-en-dertig gebouwen de materialen geleverd had. Het waren de Bezettingen van deze forten, welke, op de verschijning van Engelsche Officieren op den toren, hare kogels derwaarts afzonden.

Het was noodig deze sterkten te bemagtigen, eer men verder trok: een plan van aanval werd terstond beraamd en nog in den volgenden nacht had de opening der loopgraven plaats. Zes dagen verliepen er, terwijl Marmont in de nabijheid manoeuvreerde, en veel bloed kostte het, eer men deze versterkte kloosters kon meester worden. Het waren dagen, waarin elders een groot oorlogstooneel werd geopend: — Napoleon trok de Niemen over.

Toen Marmont in den avond van den Zeven-en-twintigsten vernam dat de forten gevallen waren, trok hij onverwijld af naar de Duero in de rigting van Toro en Tordesillas. Den volgenden dag bevond de Erfprins van Oranje zich omgeven door een tooneel bijzonder geschikt om zijne verbeelding te prikkelen: de aftogt van het Fransche leger werd gevierd door een Te Deum in de hoofdkerk te Salamanca, en Wellington woonde met een groot aantal Officieren de plegtigheid bij. Nooit misschien hebben de toongolvingen van een orgel zich over eene meer bonte mengeling van toehoorders uitgebreid, dan op dien dag die van het orgel in de kerk van Salamanca; en in-

dien het buitengewoon behagen in costuum-verscheidenheden, 't welk Willem den Tweede eigen geweest is, zijn oorsprong heeft gehad in de groote menigvuldigheid van kleederdragten gedurende den geheelen loop van zijn leven in verschillende landen aanschouwd, dan heeft gewis het Te Deum te Salamanca daaraan niet weinig toegebragt. Het was daar eene zeldzame verscheidenheid van vormen en van kleuren, door eene gemeenschappelijke zielsgewaarwording — hoezeer dan ook in zeer verschillende mate — tot een treffend geheel gebragt. Ginds, de dienstdoende Priesterschap in plegtgewaad op het koor; hier, onder de volksmenigte welke het groote kerkgebouw vulde, een groot aantal geestelijken en kloosterlingen, wier zwarte en donkerbruine kleeding men zou gezegd hebben, ware het een geschilderd tafereel geweest, opzettelijk te zijn aangebragt om door hare somberheid het scharlaken der Britsche uniformen te levendiger te doen uitkomen; en wederom het rood, de hoofdkleur der gewapende toehoorders, afgewisseld door het jager-groen der Riflemen, door het blaauw-zwart der Portugeezen, door het hemels-blaauw der Lindors - gelijk de Engelsche Ligte Dragonders om hunne coquette kleeding door de Franschen spottenderwijs genoemd werden, - en deze kleuren door-een-gemengd met witte vederbossen, blinkende helmen en goudgeschitter aan de onderscheidingsteekenen der Officieren; voorts de Heeren van de Stad

in zwierigen dos, en van de boeren uit de naastbijgelegene dorpen het vriendelijk voorkomen en de nette kleeding vermengd tusschen de Guerillero's met hunne norsche knevels en avontuurlijke uitrusting; eindelijk talrijke mantilla's en wuivende waaijers en lonken uit de bruine oogen der schoonen van Salamanca: — dit alles moet treffende contrasten gevormd hebben en de meest schilderachtige groepen welke men zich verbeelden kan.

Het bijwonen dezer Roomsche kerkplegtigheid door zoo vele Onroomsche Officieren, niet ieder op zich zelf uit nieuwsgierigheid, maar als eene Godsdienstige verrigting met den Opperbevelhebber aan 't hoofd en op last van deze, heeft gewis de bevolking dier streken gunstig gestemd voor het Engelsche Leger. Het behoorde misschien ook tot de bedoeling van den Engelschen Veldheer, door zijnen eerbied voor de Kerk zich in tegenstelling te plaatsen met de Fransche Bevelhebbers, die de Spaansche Geestelijkheid als hunne vinnigste vijanden beschouwden en gedurende hun verblijf te Salamanca twee-en-twintig van hare gebouwen voor Hooger Onderwijs en dertien kloosters verwoest hadden. Desniettemin stond de tegenwoordigheid van Wellingtons Staf bij het Te Deum te Salamanca, noch als een betoon van Godsdienstigen eerbied op zich zelf in de huishouding van het Engelsche Leger, in welks dienstreglementen aan de Godsdienstpligten van

den soldaat een afzonderlijk Hoofdstuk gewijd is, noch als blijk van verdraagzaamheid op zich zelf in het leven van den man, die zeventien jaren later voor de gelijkstelling der Katholieken in de Staatsregeling van Groot-Brittanië zijn leven in een tweekamp gewaagd, en als Hoofd van het toenmalig Ministerie de vermaarde Emancipation-bill heeft doorgedreven. Welke denkbeelden over de verschillende wijzen van Godsvereering onder de menschen de Erfprins van Oranje in den omgang aan het Engelsche Hoofdkwartier in zijnen geest heeft opgenomen, laat zich meer in 't algemeen vermoeden dan bepaald aanwijzen.

In den avond van den dag waarop de kerkplegtigheid plaats had, verliet Wellington met het Hoofdkwartier Salamanca. Het Leger begaf zich op marsch naar La Guareña, en aan dit riviertjen 't welk een weinig boven Toro zich in de Duero stort, sloeg het zich op den Dertigsten Junij neder met het Hoofdkwartier te Fuente-la-Peña.

XIV.

Wanneer een leger in de onmiddellijke nabijheid van een vijandelijk leger manoeuvreert met het vooruitzigt dat een hoofdtreffen nabij is, dan verkeert de Aide-de-Camp van den Opper-veldheer in de hoogste werkzaamheid van zijne dienstbetrekking; dan wordt zoo

wel van zijne ligchaamskrachten als van zijne geesthoedanigheden het uiterste gevergd. Als ieder uur op alle punten de mogelijkheid kan doen ontstaan van overvallen te worden, vordert de onzekerheid van 's vijands bedoelingen onophoudelijk berigten en bevelen. Elke vijandelijke maatregel, al kan niemand er de bedoeling van gissen, moet door een tegenmaatregel ontzenuwd, tegen elke bedreigende stelling moet eene verdedigende stelling gekozen worden. Dan moeten er plotseling naar alle zijden nieuwe bevelen uitgevaardigd; de marschregeling, de vereenigingspunten, de verbindingslijnen, de terugtogtswegen, alles moet eensklaps in een nieuw verband gebragt; de scherpzinnigheid van den Veldheer is onophoudelijk in de hoogste spanning, en de Aide-de-Camp door wien hij hoort en ziet en spreekt, met even gespannen opmerkzaamheid op alles behalve op zich zelven, altijd te paard of gereed er op te stijgen, is onverpoosd in eene bedrijvigheid, te meer afmattend naar mate de eischen van den Veldheer hooger zijn op naauwgezette pligtsbetrachting: en nergens waren stiptheid en vaardigheid in het geven, overbrengen en uitvoeren van bevelen grooter dan toen in het Engelsche Leger.

Bijzondere waakzaamheid werd er tegen-over Marmont vereischt, omdat deze, door een langdurig verblijf in die streken, volkomen bekend was met al de bijzonderheden van het terrein waarop het Engelsche

Leger zich bewoog. De vermoeijenis werd vergroot door de hitte der zon, waartegen nergens eenig geboomte schaduw bood; zoodat de Veldheer zelf en zijn gevolg weleens, na den nacht in hunne mantels gewikkeld onder het schijnsel der starren te hebben doorgebragt, des daags tegen het branden der zon geene andere beschutting vonden dan een uitgespannen stuk doek of laken, waaronder verscheidene der dienstbrieven van die dagen geschreven zijn, mede opgenomen in de verzameling van "Dispatches," aan wier hoofd met volkomen regt de woorden van Horatius geplaatst zijn: "Monumentum aere perennius."

Drie-en-twintig dagen na het verlaten van Salamanca bragt men aldus door in rustelooze slagvaardigheid zonder hoofdtreffen. Marmont poogde den Engelschen Veldheer van zijne gemeenschap met Ciudad-Rodrigo af te snijden: Wellington wilde die gemeenschap tot allen prijs behouden. Marmont zocht onder gunstige omstandigheden zijn tegenstander tot een veldslag te dwingen: Wellington had vast besloten geen slag te wagen, dan wanneer de verhouding van stellingen en strijdkrachten in zijn voordeel zou zijn. De bewegingen der beide Legers, door welke de twee Veldheeren wederzijds hunne ontwerpen poogden te volvoeren, gaven aanleiding tot menigvuldige schermutselingen en enkele meer ernstige gevechten. Van

een dier gevechten is eene Episode gedenkwaardig, omdat die bijna veroorzaakt heeft, dat de dag van Waterloo noch zijn Wellington noch zijn Prins van Oranje zou gehad hebben. Het was het gevecht bij Castrejon.

Marmont, namelijk, meester van al de overgangspunten van de Duero, met eene sterke Magt deze rivier te Toro zijnde overgetrokken den Zestienden Julij, was in den nacht daarop weder over de rivier teruggeweken, en zijn Leger, den Zeventienden op nieuw de rivier zijnde overgetrokken te Tordesillas, had zich door een zeer snellen marsch vereenigd te La-Nava-del-Rey. Van Wellington's Leger, dat op het berigt van 's vijands overtogt te Toro mede eene zamentrekkende beweging had aangevangen op La Guareña, stonden twee Divisiën Infanterij en eene Brigade Kavallerij te Castrejon, en, na het bekend worden van de veranderde rigting van 's vijands marsch, was de tijd te kort geweest om aan deze troepen eene orde tot terugmarsch te doen toekomen. Zoo werden zij bij het aanbreken van den Achttienden plotseling aangevallen en op haar linker flank overvleugeld. Wellington en zijn Staf, vergezeld van den Maarschalk Beresford, op het berigt hiervan derwaarts gesneld, reden juist de glooijing eener hoogte op, toen een Engelsch Eskadron Ligte Ruiterij, 't welk op de topvlakte dier hoogte gestaan had ter bedekking van

twee stukken geschut, aldaar aangevallen door eene troep Fransche Ruiterij — stoute en onversaagde gasten, — overhoop geworpen werd en al vechtende, vriend en vijand onder-een-gemengd, van de helling kwam nederstorten en Wellington en zijn Staf medesleepte, zoodat ieder zich met de sabel in de hand een weg uit het gedrang moest banen. Dit gelukte met moeite, toen een Eskadron Zware Dragonders, 't welk in reserve gestaan had, ontzet kwam aanbrengen: maar een Ordonnans van den Prins, die achter hem reed met een handpaard, werd door een sabelhouw in het hoofd getroffen.

Na het gevecht bij Castrejon manoeuvreerden de twee Legers gedurende twee dagen in evenwijdige marschlijnen tegen-over elkander, binnen het bereik van elkanders geschutvuur of zelfs binnen de dragt hunner geweerkogels. Het werd nu de vraag van ieder uur, of ook de avond nog op een bloedend slagveld zou nederdalen, en bij ieder schot 't welk gehoord werd verlevendigden zich de gewaarwordingen, welke het nabijzijn van een veldslag pleegt te weeg te brengen. Meent iemand dat zulke gewaarwordingen en zulke inspanning van geest en ligchaam bij de negentigduizend strijders, die dáár in twee vijandige Legers gesplitst bij elke beweging nader kwamen aan een hoofdtreffen, geen duurzamer uitwerking kunnen hebben te weeg gebragt, dan de wasem die terstond

wegtrekt van een spiegelglas: hij bedriegt zich en beoordeelt het wezen van den mensch naar de grovere bewerktuiging van eenigen, of naar de schors eener langdurige verharding. Een fijne en edele aanleg eener menschelijke natuur, wanneer die nog in zijn tijdperk van weekheid en ontvankelijkheid is, neemt eene bepaalde rigting en ontwikkeling aan wanneer hij eenigen tijd onderworpen blijft aan de werking van gemoedsbewegingen, geestinspanning en verhitting van het ligchaam, omdat deze de drie oorzaken zijn eener verhoogde werkzaamheid van die overfijne zilvervezelen der zenuwen, welke uit de hersenen in duizenden van takken door al de ledematen uitgeschoten, het onnaspeurlijk verband uitmaken tusschen ligchaam en ziel. Aan die driedubbele werking is de Erfprins van Oranje in de hoogste mate en langen tijd achtereen blootgesteld geweest in de dagen, welke den dag voorafgegaan en gevolgd zijn, waarop hij voor 't eerst heeft deel genomen aan een algemeenen kampstrijd van twee geheele Legers.

Op den Een-en-twintigsten Julij was alles in de uiterste spanning. Dien dag trokken de beide Legers de Tormes over, het Fransche tusschen Alba-de-Tormes en Huerta, het Engelsche over de brug van Salamanca en door de waadbare plaatsen in de nabijheid. De dag was heet, het stof onder den marsch schier ondraaglijk, de vermoeijenis groot, het allermeest voor

hen die den Opperbevelhebber ten dienste stonden. De nacht bragt niet veel rust aan. De losbarsting der natuurkrachten van den dampkring in een geweldig onweder 't welk ook de paarden deed opschrikken zoodat zij zich losrukten en overal verwarring bragten, voegde zich bij het overige van den toestand, om den slaap te verhinderen zijne vleugelen uit te spreiden over hen die zich nog ter ruste konden leggen. Terwijl de laatste bliksemstralen nog door het zwerk schitterden, stegen Wellington en zijn Staf te paard; de morgenschemering vond hen reeds opgezeten: het was de dag waarop de beide Legers door eene algemeene worsteling tot eene Strategische beslissing moesten komen.

De veldslag op den Twee-en-twintigsten Julij 1812 in de nabijheid van Salamanca geleverd, is bij de Engelschen naar deze stad genoemd geworden: de Franschen hebben daaraan den naam gegeven van twee hoogten, Dos Arapylos, liggende negen-honderd schreden van elkander verwijderd, nabij een dorp van gelijken naam. Tegen de kleinste dezer hoogten had het Engelsch-Portugeesche Leger in de stelling welke het den vorigen avond had ingenomen, zijn regtervleugel aangeleund, strekkende zich met den linker uit tot aan de Tormes beneden het overgangspunt te Santa-Martha. Met het aanbreken van den morgen werden van beide zijden sterke troepen-afdeelingen afgezonden om de

andere hoogte te bezetten. Dit gelukte aan de Franschen: en de Arapylos, de een door de Franschen, de ander door de Engelschen bezet, als waren het twee forten, schenen de spilpunten te zullen worden, om welke zich de slag bewegen zou. Doch Marmont, na met aanvallende en uittartende bewegingen onder geschut- en geweervuur en bijzondere gevechten den geheelen morgen te hebben doorgebragt zonder eenig bepaald voornemen te doen blijken, deed in den namiddag zijn linker-vleugel een flankmarsch ondernemen, ten einde, om den regter-vleugel zijns vijands heen, zich in diens rug te werpen op den weg naar Ciudad-Rodrigo, en alzoo, in plaats van hem eene gouden brug ten aftogt te bereiden, hem in zijne stelling in te sluiten. Hij had in zijn grooten Meester bij Wagram een voorbeeld, hoe een flankmarsch gedurende den slag ter overwinning kan leiden: aan welk gevaar die onderneming blootgesteld is tegen over een waakzamen en werkzamen vijand, daarvan gaf hij door zijne nederlaag een voorbeeld aan volgende Legerhoofden.

Men zegt dat de Hertog van Wellington slechts in twee oogenblikken van zijn militaire leven eenige gemoedsaandoening over hetgeen er voorviel op zijn gelaat heeft doen lezen: in beide is de Erfprins van Oranje aan zijne zijde geweest. Het was bij de steengroeve op het glacis van Badajoz, toen hij verbleekte bij de tijding van hetgeen er bij de bestorming der

bressen plaats had, - en het was, toen hem, zittende een koud middagmaal te nuttigen onder het gefluit der kogels op de steenen Plaats eener hooggelegene hoeve van het gehucht Las Torres, door een Aide-de-Camp, die met een verrekijker den vijand gadesloeg, berigt werd, dat Marmonts linker-vleugel onder een vermeerderd kanonvuur linksaf marscheerde. Op te springen, zelf den kijker te nemen, de bedoeling van zijn tegenstander te doorgronden, te besluiten om onverwijld over te gaan tot den aanval, de bevelen daartoe uit te deelen met de gewone kalmte van stem en nuchterheid van uitdrukking, maar terwijl men een buitengewoon vuur zag schitteren in zijne oogen - was het werk van weinige minuten. Van nu aan nam de slag eene beslissende wending. Ook in het front rukte het Engelsch-Portugeesche Leger aanvallend op, en dáár mislukte eene poging om den vijand van de grootste der Arapylos te verdrijven; eene Engelsche Divisie werd zelfs een wijle tijds aan 't wijken gebragt: maar de ontknooping lag niet meer dáár. Marmont had door zijne flankmanoeuvre de beslissing afhankelijk gemaakt van den voorspoed waarmede zijn linker-vleugel strijden zou, en die strijd was geen oogenblik twijfelachtig. De regter-vleugel van het Engelsche Leger, door het kloek beraad van den Opperbevelhebber terstond met drie Divisiën versterkt, tot aanvals-kolonnen en reserven gevormd en met bekwaamheid aangevoerd, geweer-

en kanonvuur, sabel en bajonnet met kracht doende werken, verijdelde ten-eenen-male de onderneming van Marmont, die zelf aan 't hoofd zich hebbende geplaatst zijne stoutheid met eene zware verwonding door een houwitsergranaat bekocht. De terugwerking der nederlaag van den linker-vleugel des Franschen Legers op de overige deelen der verbrokene slagorde bleef niet achter en, toen de nacht zijn lijkkleed kwam spreiden over de dooden en stervenden op het slagveld, was het Fransche Leger in vollen aftogt, vlugtende van heuvel tot heuvel, en vervolgd van stelling tot stelling. Eerst diep in den nacht werd de vervolging een poos gestaakt. De Prins, die eene kneuzing bekomen had onder de regter-knie, doch daardoor niet was verhinderd te paard te blijven, bragt dien korten tijd van rust door gewikkeld in zijn mantel, even gelijk Wellington, liggende op de straatsteenen van Calvarassa-de-Abaxo. Met het aanbreken van den dag werd de vervolging voortgezet en de achterhoede van het vijandelijk Leger op de hoogte van La Serna verslagen door de Hannoversche Dragonders van het Kings-German-Legion in eene der stoutste en gevolgrijkste charges, welke de krijgsgeschiedenis van dien tijd wist aan te wijzen. Het getal der krijgsgevangenen, die met veroverd geschut, treinwagens, Adelaren en vaandels, de zegeteekenen waren, klom daardoor tot nabij zevenduizend. De Prins nam een zoo levendig deel aan de

vervolging, dat hij met eigen hand een Franschen Dragonder bij het lijf vatte en dwong om zich krijgsgevangen te geven.

In welke gevechtstoestanden van den slag zelven hij tot de overwinning heeft medegewerkt, daarvan geeft geenerlei Oirkonde eenig bepaald berigt. Maar in Wellingtons Legerrapport aan den Oorlogs-minister Graaf Bathurst, beknopt, eenvoudig en bescheiden, gelijk zijne Berigtschriften gewoonlijk zijn, schitteren deze veelbeteekenende woorden: "Ik ben bijzonder "veel verpligt aan de Officieren van mijn persoonlij- "ken Staf. Onder deze verzoek ik uwe Lordschap de "aandacht van zijne Koninklijke Hoogheid den Prins- "Regent in 't bijzonder te vestigen op Zijne Door- "luchtige Hoogheid den Erfprins van Oranje, wiens "gedrag op het slagveld, gelijk bij elke andere gele- "genheid, hem aanspraak geeft op de hoogste aanbe- "veling, en de opmerkzaamheid getrokken en hem de "achting verworven heeft van het geheele Leger."

Voegt men bij de waarde dezer getuigenis den invloed, welken de zegepraal der Britsche wapenen gehad heeft op onderscheiden politieke toestanden in den toen gevolgden gebeurtenisvollen tijd, dan zal men eenige historische beteekenis kunnen hechten aan de persoonlijke levensbijzonderheid, dat op de gouden eermedaille, door het Hoofd der Regering van Groot-Brittannië aan den Prins van Oranje bij uitzondering

geschonken, gelijkelijk als of hij eene troepen-afdeeling in Spanje met roem had aangevoerd, bij de namen El-Bodon, Ciudad-Rodrigo en Badajoz, ook de naam is gegrift geworden van Salamanca.

XV.

De nederlaag van den Hertog van Ragusa opende den toegang tot de Hoofdstad van Spanje voor het overwinnend leger; doch de Generaal Bertrand Clausel die, met de bekwaamheid welke hem twintig jaren later tot Gouverneur van Algerië verheven heeft, den aftogt van Marmonts Leger bestuurde, mogt niet zoo spoedig worden uit het oog verloren. Uitgeplunderde en halfverwoeste dorpen, gekwetsten en lijken, wezen den weg waarlangs het geslagen Leger was afgetrokken. Die weg bragt Wellingtons Hoofdkwartier 't welk daags na den slag op de hoogten bij Alba-de-Tormes geweest was, over Flores-de-Avila te Arevalo.

Het was niet voor de eerste maal dat een Prins van Oranje zich binnen de muren van Arevalo bevond. Filips Willem, Graaf van Buren, oudste zoon van Willem den Zwijger, toen zijn vader naar Duitschland geweken was om met te beter gevolg de Nederlanden van het Spaansche juk te ontheffen, opgeligt van de Hooge-School te Leuven door den beruchten Vargaz en gevoerd naar Spanje, heeft daar acht-en-twintig

jaren onder gewapende bewaring weg gekwijnd, en het was te Arevalo, dat hem, inmiddels bij erfregt Prins van Oranje geworden, op den Vierden September 1595 werd aangekondigd dat hij de vrijheid wederkreeg.

Te Olmedo namen de Staf-Officieren van den Engelschen Veldheer deel aan een Bal door de vreugde der inwoners uitgelokt. Zoo is het leven van den krijgsman in het veld: den eenen dag onrust, krachtinspanning, ontbering, doodsgevaar, den anderen zelfvoldoening, vermaak, overvloed en zegepraal; gisteren onder den opgeheven sabel van een vijandelijken ruiter bij raauwe kreten en kogelgegons, heden bij dartele dansmuzijk en vleijend gefluister onder de vriendelijke lonken en aan den arm eener Castiliaansche. Voorzeker: mannen die eene gelijke zielsgesteldheid mede ter wereld gebragt hebben, moeten verschillende mannen worden, onder andere verzoekingen, andere indrukken, andere ontwikkelingskrachten, de een gevormd in het vreemde oorlogsveld, de ander in de stille werkplaatsen van den geest en de vaderlandsche verblijven des vredes.

Van Olmedo ging de marsch naar de oude zetelstad der Spaansche Koningen - toen dezen beheerschers der twee werelden genoemd werden en ook beheerschers van de Nederlanden waren - naar Valladolid, nu somber door het voorkomen van armoede bij ver-

vallene paleizen, somberder nog door de herinnering der auto-da-fés. De intogt te Valladolid onder klokgelui en triomfgejuich deed dezelfde gezindheid der ingezetenen blijken, als de verlatene dorpen naar welke de bewoners terugkeerden wanneer de Engelschen naderden. Koning Joseph, die tijdens den slag bij Salamanca een Leger te Blasco-Sancho had bijeengetrokken, deed nog eene poging zijne Hoofdstad te dekken, en was voornemens zich te Aranda-de-Duero aan te sluiten aan de troepen van Marmont. Te dien einde had hij zich naar Segovia begeven; doch vernemende dat het Leger van Marmont den terugtogt voortzette naar Burgos, en vermoedende dat Wellington het oog op hem hield, trok hij op den Eersten Augustus af naar Madrid, latende te Segovia eene achterhoede, bestaande voornamelijk uit Ruiterij, onder den Generaal Espert. Denzelfden dag kwam het Hoofdkwartier met den regter-vleugel van het Engelsche Leger te Cuellar, in-der-daad om het oog te houden op Koning Joseph.

Gedurende het vierdaagsch verblijf te Cuellar trok het overoude kasteel met zijne dikke ronde torens inzonderheid 's Prinsen aandacht. Volgens de overlevering heette het vroeger Colenda, en was het een gedenkteeken van Spaansche dapperheid uit de dagen toen Celtiberiërs en Cantabriërs andere Adelaren deden sidderen, en ook dit kasteel langdurigen wederstand

aan de Romeinen had geboden. Van Spanjes latere heldengeslachten had het kasteel nog kortelings talrijke gedachtenis-voorwerpen bevat in eene prachtige wapenzaal, waar eene groote menigte oorlogstuig nevens drie-honderd volledige wapenrustingen waren ten toon gesteld, bijeengebragt door de Hertogen van Albuquerque, tot wier heerlijke goederen Cuellar behoorde. Maar de jongste heldenzonen van Castilië, toen zij zich tot Guerilla's gingen vormen, hadden de wapenzaal onder den voet gehaald om zich met hetgeen daarvan nog bruikbaar was te wapenen, en menig zwaard 't welk een Moorschen schedel gekliefd had te beproeven op den Franschen soldaat. De Prins verlustigde zich met te doorzoeken hetgeen van die verschoonbare plundering was overgebleven, en het verblijdde hem nog een fraai-bewerkt stuk wapentuig te ontdekken, een overblijfsel uit de Riddertijden, 't welk hem vergund werd mede te nemen tot aandenken aan zijn bezoek van het kasteel van Cuellar. Hij heeft steeds eene bijzondere belangstelling betoond voor vormen en voorwerpen uit die tijden. Het was alsof hij gaarne zich met de verbeelding verplaatste in de dagen, toen de voldoening voor aangedanen hoon en de beslissing van een betwist regt, noch voor iederen burger op den omslagtigen weg eener koele Regts-praktijk, noch voor de volken langs de omwegen eener sluwe Diplomatie behoefden gezocht te worden, maar door beiden

in het eerste vuur der warmste belangstelling werden verkregen met het zwaard in de vuist, onder opzien tot Hem, dien de Heilige Schrift den Regtvaardige noemt die het zwaard wet en den boog spant.

Te Cuellar kwam de Engelsche Veldheer tot het voornemen om Koning Joseph te dwingen of tot een veldslag of om zijne Hoofdstad prijs te geven. Doch daartoe was het van belang omtrent de troepen onder den Generaal Espert te Segovia achtergelaten, zeker berigt te hebben. Cuellar is ruim negen-en-veertig Nederlandsche mijlen of ongeveer negen uren gaans van Segovia verwijderd. In den morgen van den Vierden Augustus steeg de Prins te paard. Moest een dichter bezingen den rid dien de Prins toen volbragt heeft, hij zou niet ongepast in zijn zang de gedachtenis kunnen ophalen van een edel ros, 't welk zeven eeuwen geleden die streken doorrend heeft met een held in den zadel: want ginds in de stad waarheen de togt ging, stond op het oude Konings-slot Al-cazar het beeld van Babieça, het trouwe paard van den Cid, vereeuwigd in de Romancen van Castilië. Alleen met zijn onvermoeibaar dier rent de Prins tot binnen Segovia, vóór den gewonen tijd van het middagmaal is hij terug van zijn sneltogt, en geeft den Veldheer het zekere berigt dat de Generaal Espert afgetrokken is over San-Ildefonso. Daarheen ving nu den volgenden dag de algemeene marsch aan over Segovia. Te

San-Ildefonso was, gedurende een rustdag van het leger, de Prins gehuisvest in het geliefkoosd verblijf der Spaansche Bourbons, het Versailles van Spanje, het paleis La Granja. Zonder tegenstand te ontmoeten trok het Engelsche Leger door de Puerto van de Sierra de Guadarama op Madrid aan. Koning Joseph was met zijn Leger langs de wegen van Toledo en Aranjuez afgetrokken; het Hofgezin had de Hoofdstad verlaten, en de voornaamsten der Afrancesados waren eene wijkplaats gaan zoeken onder de Fransche banieren van den nieuwen Hertog van Albufera.

Den Twaalfden Augustus had de intogt in Madrid plaats. De uitgelaten blijdschap der burgerij ging alle beschrijving te boven. De Hertog van Ciudad-Rodrigo werd als voortgedragen door de jubelende menigte, en met moeite kon zijn Staf zich een weg banen door het gedrang der zingenden en dansenden. In de straten welke naar het Stadhuis liepen, waar de plegtige ontvangst bij de Magistraat zou plaats hebben, waren alle balcons der huizen met scharlaken stoffen bekleed, en hier waar in 't gevolg van den Veldheer, een Nederlandsche Prins binnentrok in de hoofdstad van Spanje, pasten volkomen de woorden, waarmede Hooft den intogt beschrijft van een Spaanschen Prins in eene hoofdstad van de Nederlanden: "De vensters laaghen "bestuwt met vrouwen en dochters, jonk, bejaart, van "aadelijken, van burgherlyken staate, yder om 't prach-

"tighst opgetooit. Bloemen, kruidt en kransen, bij deeze "geworpen, bestooven d'inrydende Heeren: een lieflyke "reeghen uit zoo heldere wolken."

De blijdschap van het Spaansche volk overal waar het Engelsche Leger zich overwinnend vertoonde, werd grooter naarmate de haat tegen het Fransche vermeerderde. Die haat nam toe hoe onbeschaamder de Fransche Legerhoofden, bij de toenemende waarschijnlijkheid dat zij ten laatste Spanje zouden moeten prijs geven, zich de berooving van kerken, paleizen en bijzondere eigendommen veroorloofden. Zoo had Koning Joseph bij zijn aftogt uit Segovia de kostbaarheden der kerk en eene groote som gelds, als oorlogsbelasting van de ingezetenen afgeperst, medegenomen. Zoo werden de paleizen van het Escuriaal, van Aranjuez, van La Granja, beroofd van de schatten waarmede Karel de Vijfde en zijne opvolgers die versierd hadden. De regtschapen Franschman ontkent niet, dat de begeerlijkheid der vertegenwoordigers van Napoleons magt in vreemde landen zulke ongeregeldheden gepleegd heeft: hij weet er geene andere verontschuldiging voor dan het regt van den oorlog en het voorbeeld van de Scipio's, van een Marcellus, van een Paullus Aemilius, en, wat Spanje betreft, de opmerking, dat alzoo de schimmen van Montezuma en de Ynca's nog na drie eeuwen gewroken werden op de nazaten hunner roofgierige overwinnaars. De Engelsche Veldheer daaren-

tegen zocht alles te vermijden, wat de meening zou kunnen tegengaan, dat de verschijning van zijn Leger geene andere bedoeling had, dan Spanje te beschermen tegen willekeurig geweld. Het Spaansche volk moest de overtuiging hebben, dat Groot-Brittannië daartoe aan de voeding, de kleeding, de wapening van haar Leger schatten besteedde, en aan dat Leger alleen veroorloofde, naar het woord van haren grooten dichter, "de zeepbel Roem na te jagen tot in den mond van het kanon." De Spanjaarden zagen ook dat de Engelsche Veldheer, terwijl hij hunne bezittingen spaarde zooveel in zijne magt was, voor de zaak welke zij geloofden de zaak hunner vrijheid te zijn, het bloed zijner soldaten niet spaarde. De veldtogt van dat jaar had dit tot zoo ver bewezen; de Hoofdstad zou daarvan een nieuw bewijs gezien hebben, indien het versterkte Konings-slot Buen-Retiro, met den omliggenden grond door de Franschen in een geretrancheerd kamp herschapen en door hunne troepen bezet gebleven, zich niet bij verdrag had overgegeven toen alles tot de bestorming gereed was. Doch dit stelsel van oorlog-voeren mogt de Viva's der Spanjaarden vermeerderen, het vermeerderde ook de zorgen van den Engelschen Veldheer en wikkelde hem in onnoemelijke moeijelijkheden. Uit de paleizen der Spaansche Koningen moest hij aan zijne Regering berigten, dat het Leger in staat van kennelijk onvermogen was en

overal schulden had. In verscheidene maanden was zijn Staf zoo wel als de troepen verstoken geweest van alle betaling, en de muilezeldrijvers, van wier goede diensten de bewegingen van het Leger even veel afhingen als van de krachten der soldaten, hadden vele maanden loon te vorderen. De belemmeringen hierdoor veroorzaakt, hebben Wellington ten doel gesteld aan velerlei ongunstige beoordeeling. Ofschoon het een feit was, dat de Spanjaarden toen, in het vijfde jaar van den oorlog, nog altijd zonder Regering en zonder Leger-organisatie waren, hield men het echter voor overdreven wanneer hij zich beklaagde zijne plannen verijdeld te zien door hunne volstrekte onkunde in Staats- en Oorlogszaken. Men wilde het niet gelooven wanneer hij verzekerde, dat na zijnen zegepralenden intogt in de Hoofdstad van Spanje hij de middelen niet had om een enkel stuk kanon naar buiten te vervoeren. Men kon niet begrijpen, dat een vijftig- of zestig-tal muilezels te weinig, of gebrek aan eenige bossen stroo om tot voedsel dezer dieren te dienen, ooit eene belangrijke oorlogsoperatie kon belemmeren. Men verwachtte het allerminst, dat na de schitterende voordeelen in dezen veldtogt behaald, het Britsche Leger het hoofd zou stooten voor een kasteel en na die mislukking den gewonnen grond met Hoofdstad en al weder zou moeten prijs geven om naar Portugal terug te keeren. Nogtans, dit gebeurde.

XVI.

Het doordringen van het Engelsch-Portugeesche Leger tot Madrid, deed de Hoofdbevelhebbers der Fransche krijgsmagt in het Schier-eiland besluiten om hunne legers meer zamen te trekken. De Maarschalk Soult deed het beleg van Cadiz opbreken, Estremadura door den Generaal Drouet Graaf d' Erlon, en Andalusië door zijne overige troepen ontruimen, en het Leger onder zijne bevelen oostwaarts trekken naar Valencia om aldaar zich te vereenigen met de Legers van den Maarschalk Suchet en van Koning Joseph. In het Noorden bevond zich een Fransch Leger, waarover Auguste Graaf Caffarelli het bevel voerde, bestemd om tot algemeene reserve te dienen, en de Generaal Clausel was van Valladolid op de nadering van Wellington's overwinnend Leger noordwaarts getrokken om zich aan het Leger van Caffarelli aan te sluiten. Het oorlogsplan 't welk zich nu het eerst aan den Engelschen Veldheer voordeed was, het legerkorps onder Sir Rowland Hill uit Estremadura tot zich te trekken en met zijne dus vereende Magt Soult te gaan bevechten voordat deze zich met Suchet en Koning Joseph zou vereenigd hebben. Daartoe werden aan Hill bevelen gezonden om zich een weg te banen naar Toledo. Middelerwijl, en terwijl het bezit der hoofdstad door

de tegenwoordigheid van de kern der Britsche troepen verzekerd bleef, achtte Wellington het noodig, alvorens zich verder naar de zijde van Valencia te begeven, zich tot bescherming van zijn gemeenschapsweg met Ciudad-Rodrigo en van zijn linker-flank, op de Duero eene uitgebreide verdedigingslijn te verzekeren, waarvan de posten moesten in verband gebragt worden met de Spaansche troepen in Gallicië, aanzienlijk in getal maar weinig uitrigtende door gemis van plan en zamenhang. Die noodzakelijkheid werd nog meer dringend, toen Clausel met versterkte Magt door de valei van de Pisuerga op de Duero kwam aanrukken.

Met het voornemen derhalve om Clausel zoo ver mogelijk terug te werpen en door de bemagtiging van Burgos een steunpunt te verkrijgen tegen het Fransche Noorderleger, vertrok Wellington met zijn Staf den Eersten September uit Madrid, om zich aan 't hoofd te stellen der troepen, welke door hem daartoe waren aangewezen. Den Zesden de Duero zijnde overgetrokken bereikte hij den Zevenden Valladolid, welke stad door den vijand op nieuw bezet, den vorigen avond andermaal door hem ontruimd was. Nu volgde er eene reeks van bewegingen, waarbij Wellington, omdat hij dagelijks de aankomst verwachtte eener versterking van Spaansche troepen, zijnen terugtrekkenden tegenstander niet met bijzonderen nadruk opdrong, totdat op den Zestienden Clausel eene sterke stelling innam te Cel-

lada-del-Camino, waardoor Burgos gedekt werd. Dienzelfden dag namelijk bereikten twaalf-duizend Spanjaarden onder den Generaal Castaños het leger van Wellington te Pampliëga, en nu besloot deze den volgenden dag de Franschen aan te tasten en om het bezit van Burgos een hoofdtreffen te wagen. Doch Clausel trok in den nacht af, door de stad heen, en deed, na zich met Caffarelli in verbinding te hebben gebragt, het dus vereenigd leger eene stelling nemen bij Briviesca. De Generaal Jean Louis Dubreton bleef achter in het kasteel, om die sterkte te verdedigen, welker weerbaarheid door de Fransche Ingenieurs, met behulp van Hollandsche Mineurs, in vier jaren arbeids door alle vonden der versterkingskunst verhoogd was. Zoo ontstond de noodzakelijkheid om tot eene geregelde belegering over te gaan in de nabijheid van een vijandelijk leger. De berenning daartoe geschiedde op den Negentienden.

In het Hoofdkwartier te Villa-Toro op den derden dag dezer belegering werd de Prins aangenaam verrast door de tijding, dat de Prins-Regent van Groot-Brittannië hem op den Achtsten dier maand had benoemd tot zijnen Adjudant. Die onderscheiding was te meer vereerend, omdat zij door gelijktijdige eerbewijzen aan Lord Wellington toegebragt, bleek een weerklank te zijn op de betuigingen van lof en achting uit het Leger in Spanje naar Engeland overgekomen.

Een verhaal van de belegering der Citadel van Burgos zou rijk kunnen zijn in lessen en waarschuwingen voor de belegeringskunst, maar dan ook eene grootere plaats innemen, dan daaraan hier kan worden ingeruimd. Hij, om wien zich als om een middelpunt elk verhaal in deze bladen zooveel mogelijk bewegen moet, heeft ook te Burgos de hem eigene vlugheid, scherpzinnigheid en onverschrokkenheid aan den dag gelegd; hij heeft gezien hoeveel menschenlevens het vermeesteren van het hoornwerk op de hoogte van San-Miquel in den avond na de berenning gekost heeft; hij is in de loopgraven geweest toen Wellingtons ongeduld, om de belegering te bekorten door de eerste linie der werken voor het kasteel in den nacht van den Twee-en-twintigsten te bestormen, op eene noodlottige mislukking uitliep; hij heeft te middernacht na den Acht-en-twintigsten de mijn zien springen, welke door eene bres den weg moest banen aan stormtroepen die het hoofd hebben gestooten of verdwaald zijn in de duisternis: kortom hij heeft al de wisselvalligheden der belegering bijgewoond: maar het ontbreekt aan eene aanwijzing van meerdere bijzonderheden, waarvan de vermelding zijne persoonlijkheid zou kunnen te voorschijn brengen uit de overige Officieren die den Veldheer omgeven hebben. Hetgeen door Wellington, met de openhartige waarheidsliefde welke zijne berigtschriften meer dan andere tot historische bewijsstukken verheft, als de

voorname oorzaak der mislukking van de belegering is opgegeven, was ook eene oorzaak van verdubbelde werkzaamheid voor de Officieren van zijnen Staf. Hij had namelijk de onvoorzigtigheid gehad, de beste Engelsche Divisiën welke aan zijne persoonlijke leiding gewoon waren, rondom Madrid te laten, en het leger, aan welks hoofd hij zich te Burgos bevond, zamen te stellen uit troepen van vier natiën, Engelschen, Portugeezen, Hannoveranen en Spanjaarden, en uit de minst beproefde Divisiën, waarvan niet eene de vorige belegeringen had bijgewoond. De over te brengen bevelen, de persoonlijke leidingen en teregtwijzingen waren daardoor meer dan gewoonlijk menigvuldig.

Terwijl Lord Wellington werd beziggehouden met de belegering der Citadel van Burgos was de Fransche krijgsmagt tusschen die stad en Vittoria aangegroeid tot vijf-en-veertig-duizend man, waarover de Generaal Joseph Graaf Souham het bevel aanvaardde. Deze, onderrigt dat Koning Joseph aanstalte maakte tot eene poging om zijne Hoofdstad te heroveren en dat de Maarschalk Soult uit Granada op marsch was naar den Taag, welke rivier meer doorwaadbare plaatsen begon aan te bieden, kwam tot het besluit om Burgos, zoo het mogelijk ware, voor het Fransche Leger te redden. Eene ernstige beweging tot dat einde op den Achttienden liet geen twijfel over omtrent het voornemen des Franschen Generaals. De Engelsche Veld-

heer ontving gelijke berigten en vernam bovendien, dat de Spaansche Generaal Ballasteros, die in de helft van September Granada was binnen gerukt, niets deed van hetgeen hem bevolen was en daardoor La Mancha onverdedigd en de omliggende gewesten met hunne hulpbronnen ter beschikking liet van Soult. Aangezien in dezen toestand van zaken Hill zich zou kunnen genoodzaakt vinden tot bewegingen, waardoor Lord Wellington in een afgesloten toestand kon geraken, zoo besloot deze de belegering op te breken en den terugtogt aan te nemen, ten einde te beproeven het Legerkorps van Hill en de troepen welke hij te Madrid gelaten had tot zich te trekken en alzoo zijne geheele legermagt te vereenigen.

De reden, waarom in de schatting van den krijgsman een goed bestuurde en wel geslaagde terugtogt dikwijls even hoog wordt gesteld als eene behaalde overwinning, is hierin gelegen, dat daarbij veel meer dan bij eenige andere oorlogsoperatie afhangt van het overleg des aanvoerders en van de deugdzaamheid zijner Officieren. Op den soldaat valt daarbij weinig te rekenen. Terwijl zijne vermoeijenissen en ontberingen grooter zijn, is zijne kracht om die te verduren geringer, omdat hij ontmoedigd wordt door de ondervinding van 's vijands overmagt. Alle bevelen worden minder stipt opgevolgd en de krijgstucht verslapt, omdat het vertrouwen van den soldaat in de Bevelhebbers

en van dezen onderling geschokt is. Daar ieder weet, dat het behoud van het leger het doel is der teruggaande beweging, zoo wordt de menigte ligt in den waan gebragt, dat ieder best doet met zich zelven te redden: hierdoor treedt, bij ieder treffen, de zucht om op den verderen terugtogtsweg zelfbehoud te zoeken in de plaats van de aandrift om tegen den vijand in te streven. Deze oorzaken van ontbinding vorderen eene verdubbelde inspanning van alle krachten aan het Hoofdkwartier des Veldheers, wanneer het terugtrekkend leger zoo zamengesteld is als dat was, waarmede Wellington uit Burgos is teruggeweken. Nogtans, tot het waarderen van het welslagen van dien terugtogt, moet deze omstandigheid gewogen worden, dat ook het leger van Graaf Souham niet die vastheid bezat welke een langdurig verband van hetzelfde troepengeheel onder hetzelfde Hoofd pleegt te doen ontstaan. Ook in dat leger was de krijgstucht niet voorbeeldig: toen het aftrekkend leger te Torquemada was gekomen, werd een voorraad wijn geplunderd en binnen weinig tijds lagen twaalf-duizend manschappen in volslagen dronkenschap op de straten en in de huizen; maar toen daarna de Franschen kwamen, wierpen zij zich op het overige van den voorraad, en Souham moest zijn marsch twaalf uren staken, omdat zijn leger een nog grooter aantal beschonkenen had. Bovendien werd het Fransche leger verontrust door Guerilla's,

die overal omzwierven en de gemeenschap met de andere Fransche Legers gedurig onderschepten.

Het gezegde van Napoleon, dat de oorlogskunst eene berekening is van tijd, vindt zijne bijzondere toepassing op een terugtogt. Een halven dag, een half uur in den marsch op den vervolgenden vijand te winnen, kan eene beslissende uitkomst geven. Daarom ondernam Wellington in den nacht van den Een-en twintigsten October zijn aftogt langs den kortsten weg, ofschoon die de gevaarlijkste was, loopende over de bruggen en waadbare plaatsen van de Arlanzan, welke onder het bereik lagen van het geschut der Citadel. Met al de stilte en al de snelheid, welke eene zoo bedenkelijke operatie vorderde, werd zij zoo gelukkig volbragt, dat Wellington reeds stelling genomen had te Cellada-del-Camino toen Souham eerst laat in den avond van den Twee-en-twintigsten den aftogt vernam. Op dit berigt zette de Fransche Veldheer zijn wegtrekkenden vijand na en bereikte op den Drie-en-twintigsten diens achterhoede te Venta-del-Pozo. Hier, en bij Cellada-del-Camino, werd dien dag scherp gevochten en met groot verlies aan beide zijden. De Erfprins van Oranje was onder de Officieren die geacht werden den Luitenant-Generaal Sir Stapleton Cotton verdienstelijk te hebben geholpen om de achterhoede los te maken van hare vervolgers, die te Villa-Drigo stand hielden, terwijl de vervolgden Torquemada bereikten. De Prins werkte

mede tot de leiding van het meest-opmerkelijke gevecht van dien dag bij Venta-del-Pozo. Bij die gelegenheid zag hij een Kolonel, - Engelschman van afstamming, maar Nederlander van geboorte, wiens voorouders sedert de tijden van Koningin Elizabeth in Nederland geboren zijn en in het Nederlandsche leger gediend hebben, maar die met het Huis van Oranje uit het Vaderland geweken was, - aan het hoofd van twee bataljons Hannoveranen in quarrés geplaatst, de aanvallen der Fransche ruiterij verijdelen. Het was dezelfde Colin Halkett, dien hij later onder zijne eigene bevelen, op een grooter slagveld, denzelfden vorm van slagordening met nog gewigtiger uitkomst heeft zien aanwenden.

Den volgenden dag nam het terugtrekkend leger eene stelling tusschen Dueñas en Villa-Muriel aan de rivier Carion. Terwijl men op den Vijf-en-twintigsten in deze stelling bleef, werd de linker-vleugel dien dag bij Villa-Muriel door den vijand aangevallen. Men had namelijk gemeend, door de steenen brug, die over de Carion naar dit dorp leidt, te doen springen en eene zwakke bezetting daar achter te laten, vooreerst den vervolgenden vijand lang genoeg te zullen ophouden. Doch deze, eene waadbare plaats hebbende ontdekt, trok op den morgen van dien dag onder bescherming van kanonvuur door de rivier heen, nam het dorp in, bezette een droog kanaal evenwijdig loopend met de

rivier, en nam eene dreigende houding aan tegen de Britsche troepen, die in geslotene kolonnen teruggeweken waren naar eenige hoogten. Wellington, tegen den avond van eene topvlakte dier hoogten den vijand verkend hebbende, begreep meester te moeten zijn van Villa-Muriel, zou hij veilig zijn aftogt in den volgenden nacht kunnen voortzetten. Hij gaf derhalve aan den Generaal John Oswald last om den vijand over de rivier terug te werpen en het dorp met sterkere magt te bezetten. De Franschen na hunne stelling hardnekkig verdedigd te hebben, werden ten laatste teruggeslagen. In dit gevecht ontdekte Wellington dat zijne troepen zich bij het kanaal te veel bloot gaven. Op zijn bevel om haar eene andere rigting te geven snelt de Prins daarheen en volbrengt dien last te midden van een geweldig geweer- en kanonvuur met zijne gewone koelbloedigheid.

Wanneer op de lijst der oorlogsgebeurtenissen, waarbij de Prins tegenwoordig geweest is, elk gevecht en elke schermutseling zou vermeld worden, bijna iedere dag van den terugtogt zoo als die nu werd voortgezet over de bruggen Puente-de-Duero en Puente-Tudela tot achter de Duero, zou zijne bijdrage te leveren hebben. Den Dertigsten October nam het leger eene stelling op de hoogten tusschen Rueda en Tordesillas, van waar de Prins, om berigten in te winnen van den vijand, alleen naar Toro weêr een dier snel-

togten deed, waarbij behoedzaamheid aan vlugheid moet gepaard worden.

Op den Achtsten November kwamen de twee Britsche legers aan de Tormes met elkander in gemeenschap. Van toen af begon de waarschijnlijkheid te ontstaan, dat het jaar 1812, waarin reeds zooveel bloed gestort was, nog een grooten veldslag zien zou, andermaal in de nabijheid van Salamanca. In de dagen toen de jammeren van het Groote Leger in Rusland een aanvang namen, in de helft der maand November, was de geheele strijdbare krijgsmagt der Franschen in Spanje, uitmakende niet minder dan tachtig-duizend en misschien wel negentig-duizend sabels en bajonnetten, onder het opperbevel van Koning Joseph vereenigd voor het front van Wellingtons leger. Deze had vier-en-zestig-duizend man in het vuur kunnen brengen, maar verloochende ook hier zijne behoedzaamheid niet, en besloot zijn leger aan geen veldslag te wagen onder omstandigheden en in stellingen welke de vijand zich gekozen had. Daar het onmogelijk was meer voordeelige te bekomen, week hij naar de boorden van de Agueda om zijn leger te doen overwinteren. Het was een terugtred — om een forscher sprong te doen.

XVII.

Een half jaar bleef het Engelsche leger gekantonneerd in Portugal, zich voorbereidende tot een nieuwen veldtogt. Het eentoonig kantonnementsleven gedurende dezen tijd van rust werd nu en dan door eenige afwisseling verlevendigd. De Prins bereikte op den Zesden December zijn twintigste jaar: de Majoor Constant, die acht jaren zijn leidsman geweest was, legde zijne taak van opvoeding voltooid neder. De getrouwe vriend en raadsman werd echter niet geheel van zijnen kweekeling verwijderd, maar bleef, ontslagen uit de Pruissische dienst met den rang van Luitenant-Kolonel, verbonden aan het Engelsche Hoofdkwartier in Portugal. Terstond nadat het opzigt van den Mentor zijner jongelingsjaren had opgehouden, opende zich voor den vrijen Vorstenzoon een kring van velerlei verleiding. Eene afspraak met eenige Engelsche Officieren, gevolgd door een Verlof van den Opperbevelhebber, deed hem den Vijftienden December vertrekken naar Oporto, om dáár ter verpoozing na de vermoeijenissen van het oorlogsveld, een gedeelte van den winter door te brengen in onbezorgd vermaak.

Oporto of Porto "wiens haven" - gelijk Camoëns in zijn Epos zingt - "gebogen tot een halven cirkel "om de wateren des Oceaans te ontvangen, zich met

"reden verhoovaardigt van het land 't welk haar heeft "zien geboren worden, Portugal genoemd te hebben;" Porto, wiens naam welgevallig is aan alle tafels der weelde waar een krachtige teug wordt begeerd, stad van handel en nijverheid, van kloosters en liefdadige gestichten, lag toen in de bedwelmende atmosfeer van het militaire leven tusschen twee veldtogten. Het was te verwachten, dat de bezorgdheid van een gestrengen vader zou gewekt worden door de tijding, dat zijn Willem te Oporto was, vrij als een vogel. Inderdaad deed de Prins van Oranje de gangen van zijn zoon in deze stad vol bekoring ongemerkt gade slaan en hij smaakte de vreugde van op den Acht-en-twintigsten April aan een vriend te kunnen schrijven, dat de berigten uit Oporto ontvangen hem de streelende zekerheid gaven, dat, gelijk zijn zoon tot hiertoe zich had doen kennen — de uitdrukking is ontleend aan den in 't Fransch geschreven brief zelven — als een Ridder zonder vrees, Oporto hem gelaten had een Ridder zonder blaam.

Op den Zeven-en-twintigsten Januarij van het jaar 1813 in het Hoofdkwartier te Freneda teruggekeerd, vond de Prins daar ook Wellington weder, die inmiddels een uitstap had gedaan naar Cadiz. De Britsche Veldheer was door de Cortès van Spanje aangesteld tot Opperbevelhebber van alle Spaansche troepen, en het verlangen om hem in die betrekking hulde te

bewijzen, gaf aanleiding dat het Hoofdkwartier in de maand April verrast werd door een bezoek, 't welk een voorbeeld gaf van die ondernemende stoutheid, waardoor de namen van El Empecinado, El Pastor, de Twee Mina's en anderen, bij de Franschen geducht zijn geworden.

In Biscaye namelijk stond Don Francisco Thomas Longa aan het hoofd eener door het Gezag erkende Guerilla, welke hij aanvoerde met den rang van Kolonel. In den omtrek waar zijne Guerilla zich ophield, was geen weg veilig voor afgezonderde troepen-afdeelingen of transporten van den vijand. Zoo had zij in de laatste dagen van Maart een konvooi van levensmiddelen opgeligt, bestemd voor de tafel van Koning Joseph. Toen ondernamen twintig Guerillero's, eene proef van den behaalden buit te gaan brengen naar het Hoofdkwartier van den Opperbevelhebber te Freneda. Dien verren afstand van Biscaye legden zij af door streken met vijandelijke posten bezet, over de scherp-bewaakte Duero, en behouden kwamen zij te Freneda, waar zij op den Elfden April de toegedachte geschenken van den koninklijken tafel-voorraad aanboden, en daaronder aan den Erfprins van Oranje eene Hollandsche kaas.

Doch terwijl den Prins aldus door eene Spaansche Guerilla herinnerd werd, dat Holland zijn Vaderland was, hadden er gebeurtenissen plaats en werden er

ontwerpen gevormd, welke begonnen een nieuw licht te doen schijnen op zijnen levensweg. Wellington had op nieuw het voornemen opgevat, om hem aan het hoofd eener Brigade te stellen. De wensch daartoe ontstond nu niet zoo zeer, of niet alleen, uit genegenheid voor den Prins, en uit het verlangen om hem door eigene bevelvoering meer zelfstandigheid te leeren; maar die wensch stond in verband met de behoeften van het leger. Op den terugtogt van Burgos en inzonderheid bij de laatste bewegingen in de omstreken van Salamanca, had men gezien, dat de geest van Insubordinatie ook de hoogere rangen had aangetast. Het was gebeurd, dat Hoofd-Officieren eigendunkelijk en gezamenlijk, onder verklaring dat de Veldheer onbekwaam bleek te zijn om het leger aan te voeren, den marschweg hun voorgeschreven veranderd en daardoor hunne troepen in groot gevaar gebragt hadden. Het was derhalve noodig, dat bij een nieuwen veldtogt aan het hoofd der Brigaden zoo veel mogelijk Officieren geplaatst werden, die gewend waren de bevelen van het Algemeen Legerhoofd stipt, vaardig, en met liefde op te volgen. Niemand zeker beantwoordde beter aan dit vereischte dan de Erfprins van Oranje. Doch, berigten uit Engeland deden de volvoering van het voornemen om den Prins eene Brigade te geven, eerst uitstellen, toen geheel achterblijven.

Zoodra Napoleons negen-en-twintigste Legerberigt de werking deed waardoor het vermaard is geworden, en de nederlaag van het Groote Fransche Leger op den terugtogt uit Rusland in haren geheelen omvang bekend werd, ontstond bij den Prins de gedachte, dat dáár in het Noord-Oosten een nieuwe tijd voor hem kon dagen. Reeds toen het, door den afval van de Pruissische Leger-afdeeling onder den Generaal Von York, waarschijnlijk werd, dat Pruissen zich eerlang aan de zijde van Rusland zou scharen, gaf hij aan Wellington den wensch te kennen om zijne kracht te mogen gaan wijden aan dien strijd, welke meer regtstreeks in verband zou staan met de belangen van zijns vaders Huis. Met eenige tegenbedenkingen ontving hij den raad, om de meening van den Prins-Regent in te winnen. Kort daarop werd het bekend, dat Pruissen werkelijk ter bevrijding van Duitschland was opgestaan, en nu, daar de Prins bleef aandringen op het voldoen aan zijn verlangen, oordeelde Wellington niet te mogen nalaten daarvan kennis te geven aan den Minister van Oorlog Graaf Bathurst. De brief waarmede hij dit deed luidde aldus.

"Freneda, 4th April, 1813.

"My dear Lord,

"I think it proper to mention to you, that since the accounts "have been received of the defection of the king of Prussia

"from the cause of France, and his junction with the Emperor "of Russia, the Prince of Orange has expressed a desire to go "to Germany to join the King. I recommended him to con-"sult the wishes of His Royal Highness the Prince Regent, "and he proposes to write to the Duke of York on the subject "by the first mail.

" Believe me, &c.

"Wellington.

"Earl Bathurst.

Ook de Prins schreef aan Graaf Bathurst, maar meer bijzonder aan den Hertog van York: "Geenerlei mededeeling van zijn vader hebbende ontvangen omtrent de nieuwe wending welke de zaken van Duitschland namen, riep hij den raad in van den Hertog zijn oom. Hij achtte het niet waarschijnlijk dat Groot-Brittannië troepen naar Duitschland zou zenden; hij zou anders bij voorkeur in het Engelsche leger blijven dienen: nu moest hij wenschen bij den Koning van Pruissen in eenige betrekking te komen. Zoo hij niet vreesde een oogenblik, beslissend voor zijne familiebelangen, ongebruikt te laten voorbij slippen, hij zou niet kunnen besluiten om zich van Lord Wellington te verwijderen, die hem steeds met dezelfde onderscheiding bejegend had gedurende den tijd dat hij het geluk gehad had tot diens Staf te behooren, een tijd dien hij nooit zou vergeten." Dit was de hoofdzakelijke inhoud van den brief, dien de Prins, met de hem eigen

geworden gevatheid om het gewigt van ieder tijdstip te beseffen, op den Zevenden April van het jaar 1813 aan zijn oom den Hertog van York schreef. De brief zelf luidde dus:

"Freneda, April 7th, 1813.

"Sir!

"The kindness uniformly shown towards me, by Your R. H. "and in particular at the time I was about to enter the army, "make me hope that You will not withhold from me Your "advice and assistance, in the case I am going to lay before "Y. R. H.

"Since the events in the north have take so favorable a "turn, as to allow the King of Prussia to join Russia, I think "Y. R. H. can but find it natural in me, to wish being enabled "to take a part in that cause, which by that coalition, has be-"come of a family interest to me. I therefore take the liberty "to apply to Y. R. H. as my oncle; having had no communi-cation as yet upon the subject from my father, and thinking "that the present moment ought not to be lost, to give me "Your advice here upon. It not appearing likely that any "british troops are going to be sent to Germany, to which "otherwise I would of course be most desirous to be attached, "wishing on no account to quit the british army and the ser-"vice of His Majesty: nothing but the consideration that the "interest of Germany and those of my nearest relation are "united in the northern war, could induce me to quit at pre-"sent the peninsula and the marquis of Wellington, to whom I "am under so many obligations for the distinguished manner "in which he has uniformly treated me, during the time I have "been so happy as to belong to his staff, and which I can "never forget.

"In case His R. H. the prince Regent should be pleased to "signify his approbation of what I have above proposed, I would "beg H. R. H. to offer him my services in any capacity near "His Prussian Majesty that H. R. H. may think proper to point "out. Not knowing in what light H. R. H. the prince Regent "might consider this offer, I venture to refer it entirely to Y. "R. H. trusting in Your accustomed kindness towards me, and "assuring Y. R. H. that in case it is in the least disapproved "of, I will forsake all thoughts of it, fearing nothing so much, "than to occur either H. R. H. the prince Regent or Your "displeasure.

"William heriditary Pr. of Orange.

"His Royal Highness the Duke of York."

Bij het schrijven van dezen brief volgde de Prins zijne herinneringen uit Berlijn, de vroegste tot welke zijn geheugen reikte: hij verwachtte eene herstelling van zijn Geslacht onder de regerende Vorsten-huizen van Duitschland door de hulp van Pruissen. Doch terwijl hij dus met zijne eigene gedachten een greep deed om de gelegenheid van het oogenblik te vatten, onbekend met de bedoelingen zijns vaders, volgde deze geheel andere inzigten. Prins Willem Frederik verwijderde zich uit Pruissen toen daar alles te wapen snelde, en begaf zich naar London, alwaar hij den Vijf-en-twintigsten April aankwam. De verschijning van dien Vorst in Engeland was aan de Ministers van het Britsche Kabinet niet aangenaam. Het was voor hen pligt, wanneer eenmaal het Staten-verband van Europa

op nieuw zou kunnen worden zamengesteld, in de eerste plaats voor de belangen van Groot-Brittannië te zorgen, en het scheen hun wenschelijk, wilden zij daarbij ten aanzien van Nederland de handen vrij hebben, den Prins van Oranje onkundig te laten van hunne bedoelingen. Zij hadden ook reeds een begin van uitvoering gegeven aan een plan, buiten weten van den Prins beraamd.

Te weten, zes weken voor de komst van Prins Willem Frederik in Engeland, op den Achtsten Maart, was aldaar uit Ostende een Hollander gekomen, wiens hart niet alleen warm klopte voor zijn Vaderland, gelijk er meer waren, maar die ook moed had om iets te ondernemen. Het was Claudius Pieter Gevers, die zeer verknocht was aan het Huis van Oranje en vóór 1795 zitting had gehad in de Vergadering der Staten van Holland. Daar hij na dien tijd het ambtelooze leven en het handelsbedrijf gekozen had, was het hem gelukt in zijne reizen, eerst naar Parijs en vervolgens naar London, aan de Argus-oogen der Fransche Policij geene andere bedoeling te zien te geven dan de bevordering van bijzondere belangen. Het gewigt der mededeelingen van hetgeen hij in Frankrijk was te weten gekomen, verwierf hem het vertrouwen der Engelsche Staatslieden, en meer bijzonder van Lord Castlereagh. Aan deze stelde hij voor, hoe het Nederlandsche volk, door de vernedering en de rampen

welke het in het laatste jaar geleden had, in eene stemming was gebragt, waarin een Prins van Oranje, komende met kracht van wapenen onder de bescherming eener magtige Mogendheid, met opene armen zou ontvangen worden. Ook de Britsche Staatslieden, die toen aan het bewind waren, geloofden in de maanden Maart en April van het jaar 1813, toen de Russen en Pruissen voortrukten naar de Elbe en Napoleon zijne nieuwe oorlogskrachten nog niet ontwikkeld had, dat het tijdstip nabij was, waarop eene Expeditie in Nederland met beter gevolg zou kunnen ondernomen worden, dan geschied was in 1799 en in 1809. Zij oordeelden zulk eene onderneming wenschelijk, in de eerste plaats, opdat zij, de hand reikende aan Rusland en Pruissen, ook de Britsche belangen op het Vaste-Land zouden kunnen doen gelden bij de verwachte instorting van het Fransche Keizerrijk, en in de tweede plaats, om hunnen politieken tegenstanderen den mond te breidelen, die luide deden hooren, dat de lauweren door het Britsche leger bij Salamanca en elders verworven geen het minste nut hadden, en dat de onvoldoende afloop van Wellingtons laatsten veldtogt een duidelijk bewijs was van de vruchteloosheid der onnoemelijke schatten door het Ministerie in Spanje verspild. Men kon — dus verspreidde de Oppositie — Bondgenooten helpen, van wie Engeland grootere voordeelen en meer dank-erkentenis te wachten had.

Doch, bij de keuze van den Vorst uit het Huis van Oranje, onder wiens naam de Britsche Bewindslieden Nederland aan de magt van Napoleon hoopten te ontrukken, vestigden zij de oogen op den zoon, niet op den vader. Zij konden het Prins Willem Frederik niet vergeven, dat hij ten jare 1802 zich heimelijk naar Parijs had begeven, om de Staatkunde tegen-te-werken door Engeland bij den vrede van Amiens gevolgd. Zij wisten, hoe hij zich steeds verontwaardigd toonde, dat Engeland de Nederlandsche vloot en de Nederlandsche Koloniën voor zich had behouden. Zijn karakter was hun ook niet buigzaam genoeg om hoop te geven, dat zij hem gemakkelijk naar hunne hand zouden kunnen zetten. De zoon daarentegen, jong, gemakkelijker te leiden, minder gedachtig aan het verledene, verknocht aan Engeland en gezien in het Britsche leger, was bij uitnemendheid de persoon, geschikt voor hunne bedoelingen. Het waren — indien het den Geschiedschrijver geoorloofd is aldus te oordeelen over de geheime drijfveeren der Staatkunde — het waren deze inzigten, welke den Graaf van Bathurst op den Twintigsten April aan den Opperbevelhebber in Spanje een brief deden schrijven, waarin de Minister zijn verlangen te kennen gaf, dat de Erfprins van Oranje naar Engeland terugkeerde. Deze terugroeping niet alleen geschiedde buiten weten van 's Prinsen vader, maar ook nadat deze onverwacht

in London was gekomen, schreef Bathurst op den Acht-en-twintigsten April andermaal over den Erfprins aan den Opperbevelhebber in Spanje, zonder dat den vader eenige kennis werd gegeven, noch van dezen stap noch van de bedoelingen van het Britsche Ministerie. Het antwoord van Wellington, waaruit zich ook de inhoud van den brief des Ministers laat opmaken, is in te vele opzigten merkwaardig, om de mededeeling van het oorspronkelijke niet door eene vertaling te doen volgen:

"Freneda, 18th May, 1813.

"My Dear Lord,

"I have received your letter of the 28th, in regard to the "Prince of Orange. I recollect that he spoke to me respecting "his wihs to join the Prussian army, when the probability that "the King of Prussia would take a line with the Russians was "talked of here; and after some consideration, finding that he "was anxious to go, I gave my consent, provided the Prince "Regent should approve of his doing so. He afterwards received "the account of the Prussian defection from the French, and "the Prince wrote to the Duke of York and to your Lordship "on the 4th ultimo. It appears that you had not received "these letters when you wrote to me on the 28th, and, therefore, "I conclude that the letters from the Prince's gentleman to Mon-"sieur Fagel must have referred to my conversations with the "Prince before we were certain of the line taken by the King "of Prussia, and must have been written before the Prince "wrote to the Duke of York, or I to your Lordship, on that "subject.

"I do not recollect to have mentioned to the Prince, or to

"any body, that I had any communication with you respecting "his return to England, and as I find that his father has not "written to him by the mail wich brought mine of the 28th, I "do not propose to speak to him respecting his departure till "the next mail shall arrive.

"The Prince of Orange appears to me to have a very good "understanding, he has had a very good education, his manner "are very engaging, and he is liked by every person who ap- "proaches him: such a man may become any thing; but, on the "other hand, he is very young, and can have no experience in "business, particularly in the business of revolutions; he is very "shy and diffident and I do not know that it will not be a "disadvantage to him to place him in a situation in which he "is to be at the head of great concerns of this description; and "that too much is not to be expected from him, The worst that "can happen to him, in my opinion, is, that he should remain "long in England; and if it had been arranged that he should "go to the Prussian army, and his father had not been in Lon- "don, I should have advised him on his departure to stay in "London as short a time as was possible, and to keep himself "quite clear of cabals and disputes; and I am sure he would "have done as I should desire him. His father being there, "things are different; and as he is looked to as the head of the "insurrection in Holland, he will have to wait in London, of "course, till there shall be some appearance of such an insur- "rection.

"Believe me, &c.

"Wellington.

"Earl Bathurst."

De vertaling van dezen brief luidt als volgt:

Freneda, 18 Mei 1813.

Waarde Lord!

Ik heb uw brief van den Acht-en-twintigsten betrekkelijk den Prins van Oranje ontvangen. Ik herinner mij, dat hij mij gesproken heeft over zijn verlangen om zich naar het Pruissische leger te begeven, toen hier sprake kwam van de waarschijnlijkheid, dat de Koning van Pruissen ééne lijn zou trekken met Rusland; en, na eenige bedenkingen te hebben gemaakt, ziende dat hij begeerig was om te gaan, heb ik mijne toestemming gegeven onder voorwaarde, dat het met de goedkeuring van den Prins-Regent zou geschieden. Later kreeg hij berigt van Pruissen's afval van de Franschen, en de Prins schreef aan den Hertog van York en aan uwe Lordschap den Vierden l.l. Het blijkt, dat gij deze brieven niet ontvangen hadt toen gij den Acht-en-twintigsten aan mij schreeft, en daaruit moet ik opmaken, dat de brieven van den Heer die bij den Prins is, aan Monsieur Fagel, betrekking gehad hebben tot mijne gesprekken met den Prins, voordat wij met zekerheid kennis droegen van de partij, die de Koning van Pruissen gekozen heeft, en dat zij moeten geschreven zijn voordat over dit onderwerp de Prins aan den Hertog van York heeft geschreven, en ik aan uwe Lordschap.

Ik herinner mij niet, bij den Prins of bij iemand anders mij te hebben uitgelaten dat ik met u in eenige briefwisseling ben geweest over zijne terugkeering naar Engeland, en daar ik bevind, dat zijn vader hem niet geschreven heeft met de brievenmaal welke den mijne van den Acht-en-twintigsten heeft aangebragt zoo ben ik niet voornemens over zijn vertrek met hem te spreken voor dat de eerstvolgende brievenmaal zal aankomen.

De Prins van Oranje komt mij voor een zeer goed verstand te hebben; hij heeft eene zeer goede opvoeding gehad, zijne manieren zijn zeer innemend, en hij is bemind bij ieder die met hem in aanraking komt. Zoo iemand kan worden wat hij wil.

Maar, van den anderen kant, hij is zeer jong en hij kan nog geene ondervinding hebben in het behandelen van zaken, inzonderheid niet waar het revolutiën geldt. Hij is zeer schroomvallig en heeft weinig zelfvertrouwen, en ik weet niet of men hem wel eene dienst zou doen, met hem in eene stelling te plaatsen waarin hij aan het hoofd zou moeten staan van groote ontwerpen van dien aard, en of men wel te veel van hem moet verwachten. Het ergste wat hem, naar mijn oordeel, kan gebeuren, is, dat hij lang in Engeland zou moeten blijven: en zoo het bepaald ware dat hij naar het Pruissische leger zou gaan, en zijn Vader niet te London was, dan zou ik hem raden in London zoo kort mogelijk te blijven en zich geheel te onthouden van kabalen en twisten: en ik ben zeker dat hij zou gedaan hebben zoo als ik hem zou geraden hebben; nu zijn vader zich te London bevindt, is het iets anders, en daar men op hem het oog heeft als het hoofd van den opstand in Holland, zal hij in London moeten blijven wacthen totdat er zich eenig blijk van zulk een opstand vertoont.

Geloof mij etc.

Wellington.

Graaf Bathurst.

De ontwerpen en toerustingen in Engeland tot bevrijding van Nederland, kwamen echter toen niet tot rijpheid. De bewonderenswaardige spoed waarmede Napoleon aan het hoofd van een nieuw leger te velde verscheen, en op nieuw zegevierde bij Lutzen en Bautzen, zette klem bij aan de hoogdravende woorden, waarmede overal zijne magt, ook na de nederlaag in Rusland, breed werd uitgemeten. Zoo werd de moedeloos-

heid der onderdrukten gaande gehouden, en de Fransche dagbladen deelden dagelijks uit alle Departementen van het Keizerrijk en zelfs uit kleine steden van Nederland aanbiedingen mede van geld en manschap, vervat in Adressen, waarvan de slaafsche vleitaal op de meest treffende wijze de diepte doet kennen waartoe het Nederlandsche volk gezonken was. Eene poging om het te bevrijden werd in Engeland nu meer algemeen als ontijdig aangemerkt, en de Ministers staakten de uitvoering van hun voornemen. Zij bleven echter uitzien naar een gunstig tijdstip om die te hervatten, en het ongeduld van Prins Willem Frederik bewoog hen te volharden in hunne terughouding ten zijnen aanzien. Den Oranje-vriend Gevers, door wien zij eenige gemeenschap onderhielden met het Vaste Land, werd opgelegd, elk onderhoud te vermijden met den Prins van Oranje, zoolang het hun zou goed-dunken.

Inmiddels werd de nieuwe Organisatie van het leger in Spanje voltooid, en Wellington gaf toe aan het verlangen van den Erfprins, die in de betrekking van Aide-de-Camp bij den Veldheer wenschte te blijven, en alzoo af te wachten wat in Engeland over hem zou beslist worden. Had de Prins zijn wensch vervuld gezien om in het Pruissische leger over te gaan, hij zou later het bevel niet gevoerd hebben over Britsche troepen; en had Wellington terstond gevolg gegeven aan het verlangen van Graaf Bathurst, dan

ware de Prins naar Engeland gegaan en had er het jaar in gevaarlijke werkeloosheid doorgebragt, of welligt in eene dubbelzinnige stelling tusschen de Britsche Bewindslieden en zijnen vader. De Erfprins van Oranje moest ook den laatsten veldtogt van het Britsche leger in Spanje bijwonen om nieuwe kracht te verkrijgen voor volgende tijden en het vertrouwen te winnen van den man, onder wiens opperste leiding hij later gestreden heeft op het gewigtigste punt van den gedenkwaardigsten aller veldslagen.

XVIII.

Het gebeurt somtijds dat eenig woord eene historische vermaardheid verkrijgt, omdat daarin een kort begrip te vinden is van voorafgegane en gevolgde gebeurtenissen, wier zamenhang het oogenblik waarop het gesproken werd gewigtig heeft doen zijn: zoo kent men het "Alea jacta est" van Caesar toen hij over de Rubico trok.

Van gelijken aard is het woord door Wellington gesproken toen hij, om den veldtogt van 1813 te openen, de rivier overtrekkende welke Portugal scheidt van Spanje, zich oprigtte in de stijgbeugels en met de hand wuivende naar het eerstgenoemde land, uitriep: "Farewell Portugal!" Vijf jaren had hij, ten einde het hoofd te kunnen bieden aan overmagtige tegenstan-

ders, Portugal, de voorraadplaats van alle legerbehoeften, moeten in het oog houden, gelijk een adelaar de rots waartoe hij telkens moet terugkeeren, om op hare toppen te rusten en uit te zien, of in hare kloven zich te beveiligen. Nu had alles eene andere wending genomen. Bij de Spanjaarden, sedert de Cortès aan den Engelschen Veldheer het opperbevel hunner geheele krijgsmagt hadden opgedragen, was eene betere aanwending van alle strijdmiddelen in de plaats getreden van vroegere kracht-verspilling. De onderscheidene Spaansche legers, beter uitgerust en ingerigt, hadden, door de eenheid van een algemeen Opperbevel, een zamenhang gekregen, dien zij vroeger niet bezaten. De strijdbare menigte waarover de Opperbevelhebber beschikken kon, beliep een aantal van tweemaal-honderd-duizend strijders, waarvan het leger onder zijne persoonlijke leiding, bestaande uit vijf-en-veertig-duizend Engelschen en acht-en-twintig-duizend Portugeezen, als de kern was. Onderscheidene deelen der leger-inrigting hadden verbeteringen ondergaan, welke de ondervinding van den vorigen veldtogt wenschelijk had doen achten. Bij de Fransche krijgsmagt in het schier-eiland, had van dit alles het tegendeel plaats. Hare sterktestaten vertoonden nog wel een getal van ongeveer twee-maal-honderd-en-veertig-duizend hoofden; maar twintig-duizend oude soldaten waren door den Keizer naar Duitschland geroepen, en dertig-duizend waren

onbruikbaar door ziekte en verwonding. De zedelijke kracht der Fransche legers was verflaauwd door de nederlaag van het Groote Leger en door den wapenkreet van Pruissen. Napoleons bekwaamste Maarschalk, Soult Hertog van Dalmatië, was plotseling uit Spanje teruggeroepen, en de zamenwerking der overige Generaals had opgehouden door onderlinge naijver en door het gemis van vertrouwen in het algemeen Legerhoofd, Koning Joseph. Deze, van alle zijden dreigende onweerswolken zich ziende zamenpakken, was besluiteloos en verlegen, luisterende, noch naar de raadgevingen der Fransche Generaals omdat hij hen niet vertrouwde, noch naar de voorschriften van zijn grooten broeder, omdat het doel daarvan verre buiten het bereik lag van den beperkten blik zijner strategische bekwaamheid.

De overweging van dit alles gaf aan Wellington het zelfvertrouwen, 't welk zich uitdrukte in zijn Vaarwel aan Portugal. In plaats van behoedzaam te moeten rondzien bij elken stap, kon hij thans het oog onverdeeld naar een bepaald doel rigten en in meer vrije vaart daarheen streven. Zijn vertrouwen is niet te leur gesteld: op den Twee-en-twintigsten Mei trok hij met het Hoofdkwartier op van de Portugeesche grenzen, en twee maanden later kon hij van de toppen der Pyreneeën het vaarwel toeroepen aan Spanje en het zegevierend "Hurrah!" zijner soldaten beantwoorden

met een welkom-groet aan Frankrijk. Die uitkomst is de vrucht geweest van een oorlogsplan, met bedaardheid overwogen en zorgvuldig geheim gehouden, aan welks uitvoering de slag bij Vittoria de ontknooping heeft gegeven.

Van de Fransche legermagt, bekwaam om in het vuur gebragt te worden, werden zeventigduizend man in Valencia, Aragon en Cataloniё bezig gehouden, tienduizend deden in Madrid het gezag van den Franschen Koning eerbiedigen, de overige waren uitgespreid in kantonnementen van de Tormes tot aan de Pyreneёn. Het Hoofdkwartier van Koning Joseph was te Valladolid. Dáár had men elke gedachte om als aanvaller in dezen veldtogt op te treden laten varen. Bij het gissen naar de voornemens van den Engelschen Veldheer tastte men rond in het onzekere. Het was mogelijk, dat hij de Hoofdstad tot het doelpunt zijner operatiёn zou kiezen, 't zij door derwaarts te rukken over Avila en door de vallei van den Taag, 't zij door den overtogt over de Tormes aan de Duero te overweldigen. Hij kon ook zich zuidwaarts wenden, zich dáár in verbinding stellen met het Derde Spaansche leger in de Morena onder den Hertog Del Parque, met het Tweede in Murcia onder den Generaal Elio, en met een Engelsch-Siciliaansch leger, 't welk onder den Luitenant-Generaal Sir John Murray te Alicante stond; aldus, met de talrijke troepen van Castaños en het

Engelsch-Portugeesche leger zelf, een zamenhangenden halven kring vormende, zou hij kunnen pogen de Franschen op te drijven en hen tegen de Pyreneeën te verpletteren. Niets van dit alles viel in het oorlogsplan van Lord Wellington. Toen hij met het Hoofdkwartier opbrak van Freneda, was van het leger 't welk bestemd was om een beslissenden slag toe te brengen, de linkervleugel ten Noorden van de Duero in vollen marsch naar de Esla, en de regter rukte dienzelfden dag op om de beweging te volgen. In dezelfde rigting waren twintig-duizend Spanjaarden uit Estremadura en uit Gallicië op marsch, om mede te werken met het Engelsch-Portugeesche leger, en honderd vuurmonden bewogen zich mede derwaarts om de taak, welke de zeventig-duizend bajonnetten en de twaalfduizend ruitersabels van het operatie-leger wachten kon, mogelijk of gemakkelijk te maken.

De streek door welke de marsch ging, was tot hiertoe geheel ongeschikt geoordeeld voor den doortogt van een leger. Vele wegen waren zoo eng, dat tusschen hunne steile wanden een enkel voertuig niet dan bezwaarlijk kon doorgetrokken worden. Talrijke rivieren en stroompjes doorsneden het terrein, en telkens daalden de wegen af in diepe dalen en bergkloven, waaruit de gewone bespanning niet in staat was het geschut weder op te trekken: dikwijls was de vereende kracht van mannen en paarden naauwe-

lijks voldoende om de artillerij op te werken tegen de steilten. Het is bij de toebereidselen tot soortgelijke ondernemingen, dat het een Veldheer past uit de hoogere sfeer zijner strategische berekeningen af te dalen tot de kleinste bijzonderheden. Dan mag hij het niet beneden zich achten, schoenen en kapotjassen, trektuigen en veldketels en kampementsgoederen tot voorwerpen zijner persoonlijke beschouwing te maken. Zoo deed Napoleon; zoo deed ook Wellington. Hierdoor was voor den Erfprins van Oranje ook deze veldtogt eene leerschool, waarin hij de roeping van het Hoofd eens legers in haren geheelen omvang kon leeren kennen. Dagelijks had hij zijnen grooten leermeester uit zijn verheven standpunt gewigtige aangelegenheden in een oneindigen omvang met goed gevolg zien besturen, omdat deze niet door kleingeestige bemoeizucht de zelfstandigheid ondermijnde der mannen op wie de uitvoering steunde, en nu leerde hij, dat, zoo de Veldheer alles door anderen moet laten verrigten, hij echter van alles kennis moet hebben om op alles toezigt te kunnen houden en om te weten wanneer eene kleinigheid ophoudt eene kleinigheid te zijn. De groote bezwaren, welke de landstreek ten Noorden van de Duero opleverde voor den marsch van Wellingtons leger, werden te boven gekomen omdat alles met overleg was voorbereid, omdat het voerwezen sterkte en ligt-beweegbaarheid in zich vereenigdė, omdat voor

de kleeding en de voeding van den soldaat alles met zorg berekend was, omdat allen vervuld waren met de verwachting dat de togt leiden zou tot eene beslissende gebeurtenis, en omdat het bewerktuigde legerbestuur, 't welk men een Hoofdkwartier noemt, organen bezat uitnemend geschikt om de wilsbeslissingen van den Veldheer vlug en juist te doen ten uitvoer brengen.

Op den Zes-en-twintigsten Mei zag de Prins ten derden male Salamanca. Van daar te Miranda over de Duero zijnde gegaan, bewoog het Hoofdkwartier over Zamora en Toro, de aldaar geposteerde vijanden onder dagelijksche gevechten voor zich heen drijvende, zich voorwaarts in de rigting, welke de onderscheidene marsch-kolonnen volgden. Groot was de ontsteltenis bij Koning Joseph, toen het schoon strategisch verband, waarin het leger zich bewoog, duidelijk werd: zich rigtende naar de bronnen van de Ebro zou het welhaast Spanjes noordelijke havens afsnijden; de Zeekust van Biscaye zou dan, in plaats van Portugal, de grondslag worden van meer geduchte ondernemingen; ja de Koning met zijne geheele Fransche krijgsmagt in het Schier-eiland liep gevaar te worden ingesloten zonder hoop op hulp of terugtogt. IJlings besloot Koning Joseph met zijne legers Spanje te ontruimen, en reeds den Zeven-en-twintigsten Mei braken de Fransche troepen te Madrid en langs den

Taag op naar het Noorden. De Koning en al wie aan zijn Hof verbonden waren of als voorstanders der Napoleontische Dynastie zich hadden doen opmerken, gingen derwaarts op reis, en een onafzienbare trein van allerlei voertuigen teeg op weg om geld goederen en kostbaarheden in veiligheid te brengen. Middelerwijl had het oprukkend leger de Tormes en de Duero achter zich gelaten, den overtogt over de Esla, in weêrwil eener ongewone waterzwelling en stroomsnelheid, volbragt, deels door het overzwemmen van eenige Eskadrons Hussaren met Infanteristen aan de stijgriemen, deels door zich een pad te leggen van de medegevoerde ponton-toestel. De Carion en de Pisuerga waren zonder moeite overgetogen.

In den morgen van den Dertienden Junij na de Hormasa te zijn overgetrokken, stond Wellington met den Prins en andere Staf-Officieren op eene hoogte, in het verschiet voor zich ziende liggen hetzelfde Burgos 't welk acht maanden geleden getuige was geweest van zijn ongeduld en zijne teleurstelling. De vraag was nu, welk gewigt die stad hebben zou in de op handen zijnde gebeurtenissen. Napoleon had zijn broeder geraden Burgos in een geduchten staat van tegenweer te brengen, en werkelijk had deze daarmede een aanvang gemaakt. Verscheidene berigten en de stellingen door de Fransche troepen ingenomen deden vermoeden, dat Joseph hier zijnen terugtogt staken en voor

het behoud van Burgos een veldslag wagen zou. Aan de Fransche Generaals die op de Kust van Guipuscoa en in de Montaña Spaansche Guerilla's vervolgden, en aan Clausel die aan de Aragon stond, had hij herhaaldelijk bevelen gezonden om met hunne legerkorpsen naar de zijde van Burgos te spoeden en zich bij hem aan te sluiten. De tijding van Napoleons overwinning bij Bautzen was tot hem gekomen. Zou hij nu juist Spanje voor altijd prijs geven, zonder voor het behoud zijner kroon, voor de magt zijns broeders, voor de eer van Frankrijks grondgebied eene enkele maal het lot der wapenen te beproeven? — In de onzekerheid derhalve of Koning Joseph Burgos aan haar lot zou overlaten, of dit allergewigtigst punt met al zijne magt zou verdedigen, waren de bewegingen geregeld voor den dag, waarop Wellington daar stond op eene der hoogten van Hormillas, en een veehoeder voor zich deed brengen die gewoon was in die streken om te zwerven. In den afgeloopen nacht hadden zich zware ontploffingen uit Burgos doen hooren, en nu werd aan den herder de vraag gedaan of hij had opgelet hoeveel spitsen van gebouwen ginds uitstaken op de hoogte waarop het kasteel gelegen was. "Si Señor" was het eenvoudig antwoord "no se cam- "pean tanto como otros dias;" en op deze verzekering dat er niet zoo veel te zien waren als andere dagen, verkreeg hetgeen vermoed werd de hoogste mate van

waarschijnlijkheid, gelijk het daarna tot zekerheid kwam, dat de Fransche Bevelhebber het kasteel van Burgos voor het grootste gedeelte had doen springen, omdat hij zijnen aftogt naar de Ebro wilde voortzetten. Terstond werden nu de beschikkingen voor den dag veranderd en het geheele leger begaf zich op marsch, met den linkervleugel aan het hoofd, naar de bronnen van de Ebro.

Die marsch was in vele opzigten geschikt om diepe indrukken na te laten. Door talrijke holle wegen en dals-ingangen drongen de verdunde marschkolonnen de landstreek in van de Sierra de Oca, door welke de Ebro verhinderd wordt van, gelijk de andere hoofdrivieren van Spanje, eene westelijke rigting te nemen. Meer verrassende afwisselingen van begroeide bergen en naakte rotshoogten, schuimende bergstroomen en holle zandwegen, van kronkelpaden over bergzijden en tusschen loodregte rotswanden, van valleijen in allerlei gedaante, van woestheid en van bebouwing, van al de bijzonderheden welke het schilderachtige eener landstreek uitmaken — schooner verscheidenheden eener romanesque natuur vindt men weinig in het geheele Schier-eiland. Maar hoe veel malen ook de heirbanen over de grenzen tusschen Frankrijk en Spanje door krijgsbenden zijn overgetrokken, een marsch van een geheel leger met al zijn oorlogsmaterieel door deze bergstreek was ongehoord. Al de be-

zwaren welke de Artillerij en de Trein in hare beweging bij zulk eene terreinsgesteldheid kunnen belemmeren, deden zich voor, en werden te boven gekomen. De ondervinding der vorige dagen had oefening gegeven: waar de trekbeesten te kort schoten werden de manschappen aangespannen; waar de raderen verhinderd werden te rollen werd het geschut op zeelen en touwen gedragen. Ook de Infanterij, tegen vermoeijenissen gehard, overwon de onnoemelijke hindernissen welke hare marschorde konden verstoren, hetzij zij langs kronkelende wegen afdaalde in eene diepte, of door bergsleuven moest doorkruipen, of lustig opklouterde langs paden waar alleen een berggeit plag gezien te worden. Zes dagen worstelde aldus het leger in onverpoosden arbeid, en op den zevenden daalde het uit de uitgangen van het gebergte, als zoo vele stroomen met bruissende golven, in de schoone vlakte neder door welke de Zadorra stroomt. Op dezen gedenkwaardigen marsch door de landwegen en de woeste bergstreek ten Noorden van Burgos, werd de Ebro overgetrokken deels over de bruggen van Rocamunde en San-Martin, deels ter plaatse waar de brug is die Puente-de-Areñas genoemd wordt. Onbeschrijfbaar was de verbazing van den vijand op de tijding dat het gros van Wellingtons leger op den linkeroever van de Ebro had post gevat. Een eerste gevolg dier verbazing was de ontruiming van al de zeeplaatsen van Biscaye met

uitzondering van Bilbao en Santona: een tweede gevolg was de slag bij Vittoria.

XIX.

De groote weg welke van Madrid over Burgos naar de Fransche grenzen voert, gaat te Miranda de Ebro over en loopt vervolgens, na bij het dorp La Puebla-de-Arganzon door een bergpas te zijn doorgegaan, langs de dorpen Ariñez en Gomecha naar Vittoria. De doorgang te Puebla is eene opening in eene reeks van hoogten, welke ter regter-zijde de bergen van La Puebla genoemd werden, ter linker-zijde de bergen van Morillas, naar de twee dorpen die in hare nabijheid liggen. Halvemaanswijze zich krommende, omvatten deze hoogten een terrein, ten Westen en Noord-Westen van Vittoria, lang ongeveer drie uren gaans en twee uren breed. Deze wijde kom is het stroomgebied der Zadorra. De Zadorra heeft ten Noord-Oosten van Vittoria haren oorsprong. Zij doorsnijdt den weg van Durango bij het dorp Gamarra Mayor, en den weg van Bilbao tusschen de dorpen Abechucho en Ariaga, westwaarts afstroomende totdat zij door de bergen van Morillas gedwongen wordt zich in eene meer zuidelijke rigting te kronkelen: zij sluipt dan door de bergpas van Puebla heen naar de Ebro, waarin zij bij Miranda hare wateren gaat uitstorten.

Op eene der meest uitstekende hoogten, welke de Zadorra dwingen met eene scherpe kronkeling eene meer-zuidelijke rigting te volgen, stond in den morgen van den Een-en-twintigsten Junij van het jaar 1813 de Erfprins van Oranje in een groep Staf-Officieren, waarvan Lord Wellington de hoofdpersoon was. Ten negen uur toen de nevelen en morgenwolken, welke den omtrek overdekt hadden, waren opgetrokken, zag men in 't verschiet de torenspitsen van Vittoria in den glans der zonnestralen schitterend afgeteekend tegen het azuur. De tusschenliggende vlakte, ter wederzijde van de Zadorra, met een dorpje op elke verhevenheid, met een bloemtuintje of een wijngaard bij elke landwoning, met graanvelden ingesloten door fraai geboomte, zou het gemoed hebben kunnen streelen door het bekoorlijk gezigt van een vruchtbaar landschap rustende in den gloed der zomerzon, indien zij die daar stonden te turen naar alle zijden, niet met geheel andere gedachten waren vervuld geweest. Het schitteren van wapenen allerwege en de opstelling van troepen overal waar het oog tusschen de terrein-hindernissen kon doordringen, deden voorzien dat de worsteling van twee legers binnen weinige uren die heerlijke vlakte tot een ijslijk slagveld zou doen worden.

Koning Joseph had, op de ontzettende tijding dat Wellingtons leger in zijne nabijheid was, eene keuze

moeten doen tusschen den aftogt naar Frankrijk of het aannemen van een veldslag. Hij had het laatste gekozen, en nu stonden de overblijfselen van de zoogenoemde legers van het Zuiden en van het Centrum, met bijvoeging van een deel van het leger van Portugal, uitmakende zestig-duizend strijders van alle wapenen met honderd-vijftig vuurmonden, in het front van Vittoria geschaard ter bescherming van hovelingen, vlugtelingen en schatten, tot welker vervoer een eerste, onafzienbare trein, voor het aanbreken van den dag, den weg naar Bayonne had ingeslagen. Het Fransche leger had eene stelling betrokken van zeer wijde uitgestrektheid: eene linie, met den regter-vleugel te Gamarra-Mayor, stond langs de beide oevers van de Zadorra evenwijdig met den Grooten Weg. Eene andere linie doorsneed dien weg bij Ariñez, en eene derde was als Reserve geschaard bij Crispyana en Gomecha. Koning Joseph was de Opperbevelhebber in naam, maar de operatiën werden bestuurd door een Majoor-Generaal, onder dezen titel hem door zijnen broeder toegevoegd. Deze was dezelfde Jean Baptiste Jourdan, die negentien jaren vroeger op den Zestienden Junij 1794, aan het hoofd eener groote overmagt van Fransche Republikeinen voor Charleroi werd teruggeslagen door den Prins van Oranje, wiens zoon daar nu tegen hem over stond aan de zijde van Lord Wellington. Het Fransche leger had reeds in

den nacht van den Negentienden deze uitgebreide slagorde aangenomen, en dat het voorbereid was tot den strijd was gebleken bij eene algemeene en naauwkeurige verkenning door Wellington met den Prins en andere Staf-Officieren op den Twintigsten gedaan. Het verloop van dien dag had aan de kolonnen van het Britsche leger, welke om den aard van het doorgeloopen terrein ongemeen waren verlengd geworden, tijd gegeven om op te komen.

Van de Britsche, Portugeesche en Spaansche krijgsmagt waren tachtig-duizend hoofden met negentig stukken geschut nabij genoeg om deel te kunnen nemen aan den slag of tot Reserve te dienen; doch daartoe hadden sommige Divisiën reeds in den nacht haren opmarsch moeten aanvangen. De aanvoerder van den linker-vleugel, Sir Thomas Graham — dus waren de algemeene beschikkingen voor den slag — zou met twintig-duizend man en eenig geschut langs den weg van Bilbao uitkomen, de Zadorra bij Gamarra-Mayor en Ariaga overweldigen en alzoo zien de vijandelijke legerstelling om te trekken. Sir Rowland Hill zou achter de bergen van Morillas tusschen de Bayas en de Beneden-Zadorra den regter-vleugel, van gelijke sterkte, ten aanval scharen en van daar de bergpas en de hoogten van Puebla vermeesteren, om aldus in de rigting van den Grooten Weg voorwaarts te dringen. Wellington zelf zou den aanval van het cen-

trum leiden, en de Midden-Zadorra overtrekken met dertig-duizend man waaronder de kavallerij en de grootste hoeveelheid geschut, met het voornemen om het centrum der vijandelijke stelling door te breken.

Het was ongeveer tien uur in den morgen toen de Opperbevelhebber en zijn Staf van de hoogte, waarop zij zich bevonden, waarnamen, dat Sir Rowland Hill met den regter-vleugel den slag begon door de bemagtiging van het dorp Puebla, het overtrekken der Zadorra daar ter plaatse, en het bestijgen der hoogten ter regterzijde van den Grooten Weg. Eene Divisie Spanjaarden aangevoerd door den vurigen Generaal Morillo, en de Bergschotten door den onversaagden Luitenant-Kolonel Cadogan, wedijverden met elkander om deze steilten te beklimmen tegen 's vijands vuur in. Het gelukte hun die te bemagtigen, maar beiden ten koste van het bloed hunner aanvoerders. Morillo echter, ofschoon gewond, bleef in 't vuur; Cadogan deed zich op het hoogste punt van het veroverd terrein brengen om het beloop van den slag te kunnen overzien: eer die was afgeloopen had hij den doodstrijd volstreden. Terwijl dus de hoogten van Puebla vermeesterd werden, drong langs haren voet het overige der Tweede Engelsche Divisie, tot welke Cadogans Bergschotten behoorden, voorwaarts naar het dorp Subyana-de-Alava in het front van 's vijands linker-vleugel. Het dorp werd veroverd, en het gevecht breidde zich

van daar meer en meer uit in een levendig kanon- en tirailleurvuur. De vijand, wiens aandacht hierdoor bijzonder naar dit punt getrokken werd, begon nu versterking op versterking daarheen te zenden, verzwakkende aldus andere deelen zijner slagorde zonder dat het hem gelukte den verloren grond te herwinnen.

Middelerwijl hadden de Divisiën die meer bijzonder onder de persoonlijke leiding van Wellington in het midden zijner slagordening ten aanval oprukten, zijnde de Derde, de Vierde, de Zevende en de Ligte Divisie, door de menigvuldige oneffenheden en hindernissen van het terrein, moeite om de Zadorra te bereiken en die rivier over te komen. Eene niet berekende vertraging werd hierdoor veroorzaakt, te meer geschikt om stoornis te brengen in een vooraf beraamd aanvalsplan, omdat de menigvuldige afscheidingen van het terrein de gemeenschap tusschen de verschillende kolonnen verhinderden. Het gevolg hiervan was dat in bijzondere mate de hoogste inspanning van het waarnemingsvermogen, en menig vliegende galop, en menig sprong met het paard, en het braveren van menigen kogel, gevorderd werden van hen uit wier berigten en opmerkingen de Veldheer nieuwe ingevingen ontleenen moest voor de verdere gevechtsleiding. Die vertraging had echter dat voordeel, dat zij Koning Joseph in den waan bragt als of de geheele magt welke tegen hem

over stond zich bevond naar de zijde van Puebla, en dat hij de overige deelen zijner slagorde verzwakte om zijnen linker-vleugel tegen Hill te hulp te komen. Maar Wellington hield met ongeduldig verlangen den verrekijker gerigt naar zijn linker-vleugel, wachtende dat dáár de aanval van Sir Thomas Graham zou zigtbaar worden. Ten één uur gaven krullende rookwolkjens in de verte en kanongebulder ten Noorden van Vittoria de zekerheid, dat Graham op zijn post was. Een oogenblik te voren had de Ligte Divisie, aangevoerd door den Generaal-Majoor Charles Baron Alten, wien door een Spaanschen boer de weg was gewezen naar de brug Tres-Puentes genoemd, deels over deze, deels over de brug van Villodas trekkende, post gevat op den linker-oever der Zadorra, waar deze zich buigt om de hoogte Yruna. Bijna terzelfder tijd vertoonde zich bij het dorp Mendosa het hoofd der kolonne, welke uit de Derde en Zevende Divisie bestond. Toen ontvlamde de strijd op alle punten langs de boorden der Zadorra, waarvan de overtogt werd ten uitvoer gebragt over bruggen en door waadbare plaatsen, bij verrassing en door geweld, onder levendig tirailleur-vuur en de geweldige werking der wederzijdsche Artillerij. De Vierde Divisie, onder den Luitenant-Generaal Sir Lowry Cole, welke reeds vroeger de bruggen van het dorp Nanclares was overgegaan, rukte nu voorwaarts en schaarde zich ten aanval dwars over

den Grooten Weg. De Zware Ruiterij ging mede aldaar over en snelde in galop naar de regter-flank van Cole's Divisie om de ruimte te bezetten, welke haar scheidde van Hill's legerafdeeling. De Derde Divisie vermeesterde de brug van Momarlo bij het dorp Mendosa, vatte post op den linker-oever der Zadorra, stelde zich regts in gemeenschap met de Ligte Divisie, en bood links het hoofd aan eene vijandelijke kolonne die van Crispyana over La Hermandad kwam aanrukken.

Met deze bewegingen konden de beschikkingen, door den Opperbevelhebber vooraf bepaald, geacht worden in volle werking en de tijd gekomen te zijn om den beslissenden schok toe te brengen. Toen gingen naar alle zijden bevelen om op alle punten met nadruk aan te vallen, en Wellington trok met zijn Staf over de brug Tres-Puentes de Zadorra over. De Derde Divisie onder het bevel van Sir Thomas Picton, stond daar in slagorde tegen-over een hoogen heuvel, Junguiz geheeten, achter welke het dorp Ariñez gelegen was. Ziende dat deze hoogte, welke als een centraal punt van 's vijands slagorde eerst sterk door hem was bezet geweest, nu aanmerkelijk was ontbloot geworden, doet Wellington eene Brigade zijner Derde Divisie voorwaarts trekken en in gesloten kolonne met den stormpas voorbij het front der beide legers daarheen rukken, biedende alzoo de flank aan 's vijands

frontvuur en aan het inhouwen van diens Ruiterij, zoo zij vastberaden genoeg ware om toe te rennen. Wellington zelf bestuurt dien marsch, welke misschien roekeloos zou genoemd zijn, zoo die niet met een gelukkigen uitslag ware bekroond geworden. Aan den voet van den heuvel gekomen, klimmen, voorafgegaan door de Riflemen van de Ligte Divisie, Wellington, de Prins, Constant en andere Staf-Officieren naar boven. Ziende, dat een bataljon van het Acht-en-tachtigste Regiment, 't welk zich aan het hoofd der achter hen opkomende kolonne bevindt, in groote wanorde is geraakt, doen zij halt houden, en het bataljon herstelt zich. Toen stellen zij zich andermaal aan de spits, en de vijand verdwijnt geheel van de kruin der hoogte. Maar, zelve den top bereikt hebbende en aan de andere zijde afdalende, vinden zij de hoofd-massa der Fransche Artillerij, vuur gevende uit vijftig vuurmonden, en groote benden tirailleurs jagen hun een hagelbui van kogels te gemoet. De kogels lieten hen echter ongedeerd, en het geschutvuur werd beantwoord door eenige Engelsche batterijen, met spoed voorwaarts en in werking gebragt.

De zegevierende verschijning van Wellington en die bij hem waren op de Junguiz was het beslissend oogenblik van den slag. Koning Joseph, ziende zijn regter-vleugel door Graham bestookt, zijn linker door Hill omgetrokken, en zijn centrum door Wellington

bedreigd, had reeds bevel gegeven tot den afmarsch zijns legers van het slagveld. Doch waar de terugtogt begonnen was met orde volbragt te worden, ontaardde die weldra door de verrassing van Wellingtons verschijning in eene verwarde vlugt. Ariñez was nog een gewigtig steunpunt, waar de vijand stand hield en zich als wanhopend verdedigde: Picton deed zijne bataljons, ook dat 't welk bij het beklimmen van den Junguiz een oogenblik van verwarring had gehad, met gevelde bajonnet het dorp binnen stormen. Eenigen tijd lag voor de oogen van Wellington en de zijnen het dorp in een dikke wolk van kruiddamp gehuld, waarin zich het woest geschreeuw der vechtenden deed hooren in weêrwil van het bulderen der kanonnen en het knetteren der geweren overal in den omtrek: — toen zagen zij Pictons dapperen uitkomen op den Grooten Weg, de Franschen voor zich henen drijvende. Ten drie ure trok Wellingtons Staf het ververoverde dorp door, den weg op naar Vittoria. Voor hen uit werd de vijand uit Gomecha verdreven, en ten zes uur zagen zij zijne laatste strijders van de laatste verdedigbare hoogten bij Ali en Armentia de vlugt nemen, al zijn geschut, al zijn legerwagens, al zijn voorraad, al zijn geld, prijs latende aan den overwinnaar. De stralen der avondzon beschenen een wild tooneel van vlugtenden en vervolgers: roode massa's voetvolk van alle zijden opkomende in de rigting van

Vittoria; Wellington en zijn Staf ter zuidzijde van de stad steeds voorttrekkende om nadruk te geven aan de vervolging, totdat zij 's vijands terugtogts-weg bereiken, waar het geschut, vastgeraakt in de door regens doorweekte wegen, den doortogt verspert aan alle andere voertuigen; ter regterzijde de kolonnen van Hill, die het dorp Zumelza en den berg El-Pico-Zoroz vermeesterd hebbende, de op-een-gedrongen vijanden meer en meer terugwerpen; ter linkerzijde de Engelsche Hussaren de reiskoets van Koning Joseph nazettende, die alleen ontsnapt door ijlings te paard te stijgen en het rijtuig prijs te laten; vooruit, Rijdende Artillerij vlugtende benden, hier in galop trachtende te bereiken, ginds met haar vuur verpletterende; wagens met geld en goederen reeds nu bestormd door soldaten: in 't kort, al wat er pleegt te gebeuren wanneer een leger zich in een staat bevindt, waarvoor alleen de Fransche taal eene eigene, zeer zinrijke uitdrukking heeft — in een staat van volslagene *déroute*. Één kanon en één houwitser had de vijand in zijn vlugt kunnen medevoeren: al het overige geschut, munitie, legertuig — het materieel van drie legers — lag rondom Vittoria ten buit voor den overwinnaar.

Sir Thomas Graham had aanvankelijk niet zoo groote vorderingen kunnen maken aan de Boven-Zadorra, waar hij den bekwamen Luitenant-Generaal Reille te bestrijden vond. Doch nadat eene Brigade, afgezonden over

de hoogten waarachter de twee dorpen Gamarra lagen, Gamarra-Mayor over de Zadorra-brug met de bajonnet vermeesterd had, gelukte het den Kolonel Colin Halkett met zijne Brigade stormenderhand in Abechucho binnen te dringen, en nam op de linker-flank de Spaansche Divisie van den Kolonel Longa Gamarra-Meñor in: uit Durana zelfs werd de vijand verdreven. Door het bezetten dezer laatste plaats was voor het geslagene leger de terugtogtsweg langs de heirbaan naar Frankrijk afgesneden en moest het zijn behoud zoeken langs de wegen die over Lorriaga en Arcaya, Metauco en Argandona in de rigting van Salvatierra naar Pamplona voeren. De late avondschemering op den langsten der dagen liet nog toe dat de drie leger-afdeelingen van Hill, Wellington en Graham, ten Oosten van Vittoria met elkander in gemeenschap kwamen. Tusschen negen en tien uur trok Wellington met zijn Staf van de vervolging terugkeerende, Vittoria binnen.

Zelden zal wel een nacht na een veldslag zonderlinger verscheidenheid van voorwerpen en toestanden in een kort bestek vereenigd met zijne schaduwen overdekt hebben, dan die nacht in den omtrek van Vittoria. De akelige bijzonderheden van een slagveld ontbraken wel niet, maar de dooden en gekwetsten, wier gezamenlijk getal bij de Franschen op zes-duizend kan geschat worden, en bij de Engelschen, Spanjaarden

en Portugeezen vier-duizend-negen-honderd bedroeg, lagen over eene wijde uitgestrektheid gronds verspreid, meest op eenigen afstand achter het terrein waar het overwinnend leger overnachtte. Het schijnsel der bivakvuren gaf groepen te zien, gelijkende naar die van een jaarmarkt, waar verkocht en vertoond en geschertst wordt. Van waar de voorwerpen kwamen, die daar verkocht en vertoond werden, bleek het duidelijkst toen het spoedig weder aanbrekend morgenlicht geheel den inhoud zigtbaar deed worden van de ontelbare karren en bagaadje-wagens, beladen met velerlei voorwerpen, en der reisrijtuigen van alle gedaanten met hofbeambten, kamerjuffers, tooneelspeelsters en velerlei — een trein en een stoet waarmede Koning Joseph den aftogt uit de Hoofdstad van zijn eendaagsch koningrijk belemmerd had en geschandvlekt heeft. Het was maar een deel van zijne in Spanje geroofde schatten, 't welk hij bij Vittoria moest achterlaten, en evenwel zijn het aan geld alleen twaalf-millioenen gulden geweest, waarvan slechts het vierde van één millioen voor de Britsche krijgskas heeft kunnen behouden worden, en al het overige deels ten buit van den soldaat, maar het grootste deel de prooi is geworden van dien zwerm van beiderlei kunne, die gewoon zijn een leger gelijk hongerige jakhalzen te vergezellen. Onder den buit bevond zich de Maarschalksstaf van Jourdan, waarvan de opzending naar Engeland is beantwoord door den Prins-Regent

met de toezending van den Britschen Maarschalksstaf voor den overwinnaar.

Dienzelfden dag, den dag na den slag en na zoo vele dagen van verhittende inspanning, gaf Wellington te Salvatierra zijn legerberigt in de pen, waarin hij de bewegingen van zijn leger op den dag der overwinning met eene bewonderenswaardige koelheid van uitdrukking geschetst heeft. In dat legerberigt komt de volgende zinsnede voor:

"Colonel His Serene Highness the Hereditary Prince "of Orange was in the field as my aide-de-camp, and "conducted Himself with his usual gallantry and intel-"ligence."

Wanneer eenig geschreven stuk zich onderscheidt door soberheid en juistheid in de bewoordingen, eigen aan den Steller, dan mag men, wanneer daarin eenig oordeel wordt uitgesproken, de woorden wegen. Voor de tweede maal ziet men Wellington in zijne Legerberigten aan den Prins eene eigenschap toekennen, welke de Fransche taal gelijk de Engelsche benoemt met het aan 't Latijn ontleende woord Intelligentie. Het drukt de vaardigheid uit van het redelijk denkvermogen, de gave om door middel van het redevermogen het algemeene van eenige voorstelling spoedig in een bepaald begrip te denken. Deze deugd is het waardoor de krijgsman waardig wordt, naar de mate waarin hij haar bezit, in hoogeren of lageren rang bevel te voeren over

B.D. Buchler, del.

hen, die alleen kunnen vuur geven, en bajonnet, sabel of lans hanteren. Toen de Prins voor 't eerst in het vuur was bij El-Bodon, had Wellington reeds die deugd bij hem opgemerkt; hij had hem die verder bij elke gelegenheid zien ten toon spreiden: van het slagveld bij Vittoria kon hij inzonderheid daarvan getuigenis afleggen, omdat dáár van zijne Staf-Officieren de Prins meer bijzonder, gestadig onder zijne oogen was geweest. De dapperheid die hij daar den Prins had zien betoonen noemt hij "zijne gewone," en hij kenschetst die, door uit de zinverwante woorden der Engelsche taal er een te kiezen, 't welk alle gedachte aan bedoelingen en uitwendige prikkels buiten sluit en eene zekere blijgeestige dapperheid te kennen geeft, welke alleen om haar zelfs-wille aanwezig is, eene dapperheid, waarvoor de Nederlandsche taal geene eigene benaming heeft. Dapper onder vele dapperen was de Erfprins van Oranje op het slagveld van Vittoria opgemerkt, zich verlustigende in de gelegenheid om den aandrang van zijn heldenhart te kunnen volgen, en zijne gewone Intelligentie had zich ook daar geen oogenblik verloochend.

XX.

Aldus werd een bewonderenswaardig geheel van berekening en uitvoering, waardoor een leger van

honderd-duizend man met al zijn materieel in zes weken tijds uit Portugal over zes rivieren tot aan den voet der Pyreneeën gevoerd was, in de velden van Vittoria bekroond met eene overwinning zoo onbetwistbaar, dat van de Fransche zijde zelfs geen legerberigt van den slag in 't licht is verschenen. De beslissende gevolgen echter, welke Josephs nederlaag voor Spanje gehad heeft, lieten zich eenige dagen wachten. Terstond na den slag was het overwinnend leger onbekwaam om den geslagen vijand te vervolgen ook met den geringen nadruk, welke genoegzaam zou geweest zijn om een leger te vernietigen, waarvan Soldaten en Officieren, Generaals zelfs, hun bijzonderen kleederenvoorraad verloren hadden en velen barrevoets liepen. De begeerlijkheid der zegevierende soldaten naar de buit-geworden schatten was sterker dan de krijgstucht: en acht dagen na den roemrijken dag verklaarde Wellington, dat de vervolging hem meer manschappen had gekost dan den vijand, en dat hij tweemaal zooveel soldaten uit de gelederen miste als hij er in den slag verloren had. Bovendien had de overwinnaar op de linker-flank den Generaal Maximilien-Sebastien Foy in het oog te houden, van wiens krijgsmagt hij de sterkte niet kende, omdat zij dagelijks vermeerderd werd met de Fransche troepen, die de zeeplaatsen van Biscaye ontruimden, en op zijne regter-flank den Generaal Clausel, wiens krijgsmagt

evenmin als die van Foy gedeeld had in de nederlaag, vermits zij niet tijdig genoeg het slagveld had kunnen bereiken. Beide deze talentvolle Bevelhebbers bragten de troepen onder hunne bevelen buiten het bereik van het Britsche leger met onmiskenbaar beleid.

In drie hoofdrigtingen bewoog zich de vlugtende krijgsmagt, om door de Pyreneën heen den Franschen bodem te bereiken. Wellington en zijn Staf waren rusteloos in beweging, trachtende op elken dier terugtogtswegen den vijand, door de marschrigting der hem vervolgende kolonnen, in te halen, voor te komen, af te snijden. Dagelijksche verkenningen, hiertoe vereischt, schonken den Prins menig treffend schouwspel van de veelvormige berggroepen en valleijen der Westelijke Pyreneën. Schier elk van die dagen bood nieuwe indrukken en verrassende ontmoetingen. Op den vierden dag na den slag werd de vallei van Roncesvalles verkend, en werd den Prins El Prado de Rolando gewezen. Het was het veld, waar die middel-eeuwsche krijgsman gesneuveld is, wiens naam onder alle Romantische Riddernamen het meest is vermaard geworden en daarom door Ariosto gekozen is voor zijn Eoischen Roman. Hij werd daar verslagen, toen Karel de Groote, met een leger even als dat van Joseph Bonaparte met buit bezwaard naar Frankrijk terugkeerende, bij Roncesvalles door de Basken

overvallen werd: en het is mogelijk dat de nederlaag van het Fransche Leger bij Vittoria bezongen is met het Baskische triomflied op de nederlaag van Karel. Althans zij hebben het niet vergeten, de Euskaldunacs in hunne bergen, het lied van Altobiçar, waarin uitdrukkingen voorkomen als deze: "Wat hadden zij te doen in onzen bergen, die mannen van het Noorden? waarom zijn zij onzen vrede komen verstoren? Wanneer God de bergen schept, dan is het opdat de mensch die niet overschrijde. Vlugt, vlugt gij allen die nog kracht over hebt en een paard. Vlugt, Koning Carloman, met uwe zwarte pluimen en uwe roode kaproen."

Daags na de verkenning van Roncesvalles verzelde de Prins den Veldheer bij het voltooijen der insluiting van Pamplona. Wellington namelijk, in plaats van - stout of roekeloos, mogen anderen beslissen - met het gros zijner krijgsmagt in Frankrijk en op Bayonne te vallen, besloot zich te bepalen tot eene blokade van Pamplona en eene belegering van San-Sebastian, terwijl hij inmiddels den vijand voet voor voet opdreef over de Grenzen. Deze was reeds met den regter- en den linker-vleugel in Frankrijk teruggetrokken, toen in 't midden de Generaal Graaf Gazan de la Peyrière met drie Divisiën zijne vervolgeren het hoofd bood in de vruchtbare en voor verdediging zee vatbare vallei van Baztan. De Luitenant-Generaal

Hill deed echter door twee Engelsche en twee Portugeesche Brigaden, aangevoerd door de Generaals William Stewart en Graaf De Amarante, de Franschen achtervolgens al de door hen genomene stellingen verlaten. Doch de laatste post door hen bezet, in de Puerto de Maya, was buitengewoon sterk. Wellington zelf bestuurde den aanval op dit punt, en het was om deze laatste stelling te verkennen, welke het bij Vittoria geslagene leger nog bezet hield in Spanje, dat de Prins op den Zevenden Julij in het gevolg van den Velheer die berggroep van de Pyreneën besteeg, welke Los Alduides genoemd wordt. Een blik door de sleuven en verwijdingen van het gebergte gaf de zekerheid dat de vijand zich gezet had in de dal-engte tusschen het dorp Maya in het front en het dorp Urdax in den rug, waar het terrein in zijn voordeel was. Toen deed een naauwkeurig overzigt van den omtrek tot een plan van aanval besluiten, 't welk terstond op de volgende wijze werd ten uitvoer gebragt. De Zevende Divisie van het Engelsche leger bevond zich te San Estevan: aan deze werd bevel gezonden, om van daar door de bergen heen, den weg naar Urdax te nemen en alzoo den rug der vijandelijke Stelling te bereiken. Wellington en zijn Staf, afgedaald van Los Alduides, begaven zich naar Elisondo, ten einde van daar de hoogten op 's vijands regterflank te beklimmen en met eene Brigade van den Generaal Ste-

wart de hand te reiken aan de Zevende Divisie. Eene Portugeesche Brigade onder den Generaal De Amarante trok door de laagte, om in het front het dorp Maya aan te tasten. Wellington, de Prins, Constant, en eenige andere Officieren gingen de Brigade van Stewart voor, welke langs het bergpad, man aan man, de Piek D'Atchiola beklom. Toen zij boven gekomen waren, mogt hun oog bij den eersten aanblik onweêrstaanbaar getrokken worden door het vergezigt - voor hen uit over de bergen heen in de vlakte, steden en dorpen van Frankrijk, links de zee, regts met sneeuw bedekte bergkoppen: - in de diepte ziende, bespeurden zij dat zij door de vijandelijke schildwachten en verkenningsposten reeds ontdekt waren, en zagen zij de Fransche soldaten te wapen snellende en alles in beweging om de stelling in de Puerto de Maya te handhaven. De vijand, ontrust door de verschijning van Engelsche Staf-Officieren schier in zijnen rug en ziende boven zijn hoofd de Engelsche Brigade post vatten in de kloven van den berg welke zijne stelling beheerschte, begon uit het dorp Maya waar de Portugeezen hem opdrongen, terug te wijken, maar te gelijk een aanval te ondernemen op de Piek D'Atchiola. Nu ving een bloedig gevecht aan tusschen Stewarts Brigade, die hare Stelling op den berg verdedigde, en de Franschen die telkens versche troepen deden aanrukken om haar te verdrijven; terwijl Wel-

lington vruchteloos uitzag naar de Zevende Divisie welke niet kwam opdagen. Gedurende dezen strijd, des namiddags ten 5 ure, kwam er uit zee eene mist op, die de bergen in den omtrek als met wolken overdekte. Dit natuurverschijnsel gaf aan het gevecht eene zonderlinge gedaante en deed het niet verflaauwen, maar veeleer toenemen in woede, nu de kogels uit het verborgene troffen en de strijdenden het aantal en de nabijheid hunner tegenstanders niet konden waarnemen. Waar niemand verder zien kon dan weinige schreden van zich af, heeft ook niemand de bijzonderheden van den strijd kunnen opmerken. Maar de uitslag was niet twijfelachtig, en in den avond verkondigde het klokgelui der omliggende dorpen en de Viva's der dorpbewoners, - die gedurende het gevecht met hunne vrouwen en kinderen op de hoogten gekomen waren, - dat de Franschen waren afgetrokken. 's Nachts keerde de Prins met den Veldheer door Elisondo terug naar het Hoofdkwartier te Irurita. Nu was Spanjes noorder-frontier tusschen Roncesvalles en de monden van de Bidassoa op alle punten door Wellingtons leger bezet, en in het open veld was geen gewapend Fransch soldaat meer te zien in het geheele Schier-eiland.

XXI.

Met Josephs nederlaag bij Vittoria was het pleit beslecht tusschen Napoleon en de Spanjaarden; maar de strijd tusschen de Britsche en de Fransche wapenen was daarmede niet geëindigd. Zoodra de Fransche Keizer in zijn Hoofdkwartier te Dresden de tijding had bekomen, dat Wellington de Ebro was overgetrokken, had hij, voor dat hem nog de noodlottige vlugt zijns broeders was bekend geworden, den Maarschalk Soult, die bij het leger in Saksen was, met onbepaalde volmagt bekleed tot alles wat deze noodig zou oordeelen om den verloren grond te herwinnen, en de eer der Fransche wapenen tegen over den Brit te herstellen. Al wat er van strijdbare manschap, van bruikbaar geschut, van allerlei legerbehoeften in de Dépots en Magazijnen van Frankrijk beschikbaar was, met voorbeeldelooze snelheid in gereedheid gebragt, was naar de Spaansche grenzen gezonden, en juist ééne maand na den slag bij Vittoria stond Soult met een nieuw leger, het Leger van Spanje genoemd, strijdvaardig voor de Pyreneeën.

Het werd nu voor Wellington van het uiterste gewigt meester te worden van San-Sebastian. De werkzaamheden der belegering werden derhalve verhaast; doch een storm op de bressen, in den nacht van den

Vijf-en-twintigsten Julij ondernomen, werd door de Bezetting afgeslagen. Daags-daaraan verzelde de Prins, die hersteld was van eene ligte ongesteldheid waardoor hij te Hernani was aangetast, den Veldheer naar de belegeringswerken. De veerkracht der belegeraars te verhoogen, was het doel van dien togt; doch het bleek weldra raadzaam, ten aanzien van San-Sebastian, gelijk van Pamplona, zich vooreerst tot eene blokade te bepalen. Berigten, door den Veldheer, deels toen hij naar Lesaca terugkeerde op weg ontvangen, deels 's avonds aldaar gevonden, deden een uitgestrekt plan van aanval bij den Maarschalk Soult onderstellen. Werkelijk was die dag de eerste eener reeks van dagen, gedurende welke de Pyreneeën getuigen geweest zijn van talrijke wapenfeiten, waaronder er waren die den naam van veldslagen verdienen. Het tooneel van dien strijd was de bergstreek tusschen Pamplona, San-Sebastian, Bayonne en St. Jean-de-Pied-de-Port: een groot doolhof van hoogten en diepten, vol bergpassen, dals-ingangen, sleuven, afgronden, wildernissen en woeste waterstroomen. De zamenhang dier veeldaagsche gevechten heeft alleen kunnen waargenomen worden uit een hoog strategisch standpunt; en uit dien hoofde is er eene veelbeteekenende getuigenis gelegen in de reden welke den Opperbevelhebber op den Eersten Augustus bewoog den Erfprins van Oranje te kiezen om het legerberigt van de gebeurtenissen der zes verloopene dagen

naar Engeland over te brengen, te weten: "omdat de Prins volkomen bekend was met al wat er was voorgevallen, en met de situatie van het leger, zoodat hij in staat zou zijn menige bijzonderheid mede te deelen, waarvoor in eene Dépèche geene plaats is." De Prins namelijk had bestendig den Opperbevelhebber verzeld, die zelden in 't Hoofdkwartier was, maar dagelijks in 't gebergte te midden der grootste gevaren. Een paar trekken zullen voldoende zijn om eene voorstelling te geven van de verscheidenheid der toestanden, waarin Wellington en die hem verzelden in die dagen verkeerd hebben.

In den vroegen morgen van den Zeven-en-twintigsten Julij bevonden de Opperbevelhebber en zijn Staf zich in de vallei van Baztan bij den Generaal Sir Rowland Hill. Zij waren den vorigen dag van Lesaca over Sumbilla en San-Estevan derwaarts gereden. Van-daar den hoofdrug der Pyreneën door de Puerto de Velate zijnde doorgegaan, renden zij de vallei van de Lanz door, in ongerustheid over het lot van Sir Thomas Picton en diens Divisie, van welke dien dag geene tijding was ingekomen. Het dorp Lanz zijnde doorgereden hoorden zij achter de bergen die zij ter linkerzijde hadden, kanon- en geweervuur in de rigting van Zubiri en Roncesvalles, en te gelijkertijd vernam men dat Pictons Divisie terugdeinsde naar de zijde van Huarte. Op dit berigt zendt Wellington naar alle zijden bevelen om

den marsch van alle troepen in de vallei van de Lanz vooreerst te stuiten; hij zelf met weingen snelt voort over Ostiz naar Sorauren. Bij het binnenrijden van dit dorp ontwaart hij het leger-korps van den Generaal Clausel over de kruinen van het gebergte trekkende in eene rigting, dat de troepen in de vallei van de Lanz onvermijdelijk afgesneden zouden zijn. Terstond van het paard gestegen schrijft hij op de leuning der brug van het dorp nieuwe marschbevelen voor de troepen die in aantogt zijn naar de vallei van de Lanz; maar te gelijkertijd, terwijl Lord Fitz-Roy Somerset met deze orders wegsnelt, rennen reeds op een zeer korten afstand Fransche Hussaren het dorp binnen, en Wellington, de Prins, Constant en welligt twee of drie andere Officieren die van den Staf daar ter plaatse waren, hebben naauwelijks den tijd om zich op hunne paarden te werpen en spoorslags door het dorp Oricain naar het gebergte te ijlen. Dáár, op de berggroepen tusschen de rivieren de Guy en de Lanz, stond de Luitenant-Generaal Sir Lowry Cole met zijne Divisie tegen-over den Maarschalk Soult en diens leger, alleen gescheiden door eene diepe smalle vallei. Wellington, op de hoogten gekomen, werd niet zoodra ontdekt door zijne troepen, die onkundig waren van zijne nabijheid, of er ging een gejuich op, 't welk spoedig oversloeg tot de gewone aanvalskreet der Britsche soldaten en snel voortliep langs de geheele linie. Toen den Franschen Veldheer

de oorzaak van dien plotseling aangeheven kreet werd te kennen gegeven, wilde hij daaraan geen geloof geven: "Wellington was met zijn Staf eergisteren voor San-Sebastian: hoe zouden zij nu hier kunnen zijn?" De Fransche Maarschalk scheen nog niet te weten, waartoe Engelsche paarden in staat zijn, en Engelsche rijtrant, en Staf-Officieren even onvermoeibaar geworden als het ijzer-harde ligchaamgestel van Wellington. Terwijl hem spoedig alle twijfeling daaromtrent benomen werd, en hij zijn tegenstander door een kijker begluurde, wees een Spie den Maarschalk aan den Britschen Veldheer: en de twee legerhoofden Soult, en Wellington, beiden even bedachtzaam, twee in wilsvermogen en stoffelijk organismus even krachtvolle gestalten, stonden ieder met zijnen Staf, een wijle tijds elkander te beschouwen op de Pyreneën.

Waar alleen dien dag fel gestreden werd was Wellington tegenwoordig: het was bij een heuvel voor het midden zijner legerstelling, welke door zijne Spaansche troepen met groote standvastigheid verdedigd werd tegen de pogingen van Soult om dien meester te worden. Eene hieruit gevolgde schermutseling langs de geheele linie had ligt tot een algemeene slag kunovergaan, zoo niet in den avond een zwaar onweder over de Pyreneën ware losgebarsten, vergezeld van plasregens. Toen werd een donkere nacht door de beide legers doorgebragt in overspoelde dalen of op

een vochtigen grond met glibberige paden: alleen den Engelschen Veldheer viel eene tent te beurt, welke de Generaal Cole had laten opslaan.

De volgende dag had bloedige uren. Ten half-elf in den voormiddag schreef Wellington op de hoogten die in het front van Vilalba en Huarte gelegen zijn, aan den Luitenant-Generaal Sir Thomas Graham, dat Soult niet genegen scheen hem aan te tasten; en nog eenige regelen geschreven hebbende moest hij ijlings te paard stijgen: want Soult viel hem aan met dubbele overmagt. In den toen volgenden strijd bij Sorauren werd den Prins bij het oprijden tegen eene hoogte, een paard dat hem door menige kruidwolk had gedragen onder 't lijf doodgeschoten, en geen gebruik makende van het aanbod van den Baron De Constant, die hem het zijne wilde doen bestijgen, klom hij te voet nâar boven en stond eenige oogenblikken later op de kruin der hoogte bij den Veldheer ten doel aan een hagelbui van kogels, waardoor verscheiden Officieren bij hen gekwetst en bijna al de paarden getroffen werden. Een ander Aide-de-Camp, de Kolonel Gordon, bekwam bij het overbrengen eener order eene zware verwonding, en het Britsche leger, ofschoon daarvan slechts twaalf-duizend man in het vuur geweest waren, telde een verlies van twee-duizend-en-zeshonderd. Ten half-vier ure in den namiddag vervolgde Wellington zijn brief aan Graham en, de reden mel-

dende waarom hij had moeten afbreken, kon hij er bijvoegen: "de vijand is op alle punten teruggslagen met een aanzienlijk verlies."

Soortgelijke tooneelen leverde elk der drie volgende dagen op, en dezelfde slotsom was de uitkomst der geheele reeks van marschen, evolutiën en gevechten gedurende de zeven dagen waarvan Wellington, toen hij op den Eersten Augustus in het Hoofdkwartier te San-Estevan was teruggekeerd, het legerberigt schreef, tot welks overbrengen hij den Erfprins van Oranje bestemde. De Prins was gestadig aan zijne zijde geweest wanneer de berigten inkwamen en de bevelen uitgingen, door welke de bewegingen van zoo vele troepen-afdeelingen in de doolwegen van het gebergte tot de verijdeling van Soults aanvalsplan geleid hadden: hij was dus in staat de schets aan te vullen welke de Veldheer slechts in een droog verslag geven kon. Voor het zamenstellen der Bijlagen van het legerberigt moesten de lijsten worden ingewacht van de verliezen door de onderscheidene Divisiën geleden. De drie dagen welke hiermede verliepen, leverden op nieuw verrassende ontmoetingen op. Het opligten van een post van het Fransche leger verschaften den Prins de zonderlinge gewaarwording van zijne eigene landgenooten als zijne krijgsgevangene vijanden te zien: het was een post van Hollandsche Soldaten, behoorende tot de kolonne van den Generaal-Majoor Chassé. In

den namiddag van den Tweeden Augustus werden Wellingtons overwinningen in de Pyreneeën bekroond door het schitterend wapenfeit der Brigade van den Generaal Barnes, vijftien-honderd man sterk, die zesduizend man van den Generaal Clausel in eene sterke stelling, op eene steile kale rots, tusschen de Puerto d'Echalar en de stad van dezen naam, in een bajonnet-aanval overweldigde met eene onversaagdheid en eene kracht, welke de bewondering wekten van allen die het zagen. De Prins was getuige van het heldenstuk, en deelde op denzelfden dag in het gevaar van den Veldheer toen deze, het peloton 't welk hem tot bedekking zou dienen zijnde vooruitgegaan om den vijand waar te nemen, eensklaps een troep Fransche Dragonders, gereed hem en zijne Officieren af te snijden, voor zich uit en boven zijn hoofd op de bergen ontwaarde en met moeite in galop aan 's vijands handen ontsnapte en aan de kogels die hun werden nagezonden. Eene algemeene verkenning op den volgenden dag, waarbij al de bergpassen van de Westelijke Pyreneeën bevonden werden zoo bezet te zijn dat de vijand niets daartegen zou vermogen gaf de overtuiging dat de poging van Soult om op nieuw in Spanje te dringen mislukt was.

In den morgen van den Vierden Augustus - het was te Lesaca - vervoegde de Prins, vergezeld van den Luitenant-Kolonel Baron de Constant, zich bij den

Opperbevelhebber. Wellington, door eene rheumatische ongesteldheid aangedaan, lag op een veldbed, en alzoo, ruggelings uitgestrekt, las hij de Dépèche voor, welke de Prins zou overbrengen naar Engeland, en waarvan eene getrouwe overzetting aldus luidt:

San-Evestan, den Eersten Augustus 1813.

Mylord,

Nadat er, op den Vier-en-twintigsten Julij, te San-Sebastian twee beklimbare bressen gemaakt waren, zijn er bevelen gegeven om die aan te vallen in den morgen van den Vijf-en-twintigsten. Het doet mij leed te moeten berigten dat deze poging om de plaats te vermeesteren mislukt is en dat ons verlies zeer aanzienlijk is geweest. Ik begaf mij naar het beleg op den Vijf-en-twintigsten, en na in overleg te zijn getreden met den Luitenant-Generaal Sir Thomas Graham en de Officieren van de Genie en de Artillerij, kwam het mij voor noodzakelijk te zijn, eerst de middelen om den aanval gemakkelijk te maken te vermeerderen alvorens dien te hervatten. Doch mijne aandacht vestigende op den staat van onze munitie, bevond ik dat wij daarvan geen genoegzamen voorraad hadden om iets met goed gevolg te verrigten voor dat de nieuwe aanvoer zou aangekomen zijn, om welken ik den Zes-en-twintigsten Junij geschreven heb en die ik reden heb om te gelooven dat te Portsmouth ingescheept en ieder uur te verwachten is. Uit dien hoofde heb ik verlangd dat de belegering voor het oogenblik in eene blokade zou worden veranderd: een maatregel dien ik te meer wenschelijk vond toen ik 's avonds te Lesaca terug kwam.

De Maarschalk Soult was aangesteld tot "Lieutenant de l'Empereur" en Opperbevelhebber van de Fransche legers in Spanje en in de Zuidelijke provinciën van Frankrijk bij een Keizerlijk

Besluit van den Eersten Julij. Op den Dertienden Julij is hij aangekomen en heeft toen het opperbevel over het leger aanvaard, bij hetwelk ongeveer terzelfder tijd het corps zich gevoegd heeft dat onder het bevel van den Generaal Clausel in Spanje geweest is. Met andere versterkingen vereenigd wordt het Geheel genoemd "l'Armée d'Espagne" en het heeft eene nieuwe formatie gekregen in negen Divisiën Infanterij, uitmakende den regter-vleugel, het centrum en den linker-vleugel, onder het bevel van den Generaal Reille, den Graaf d'Erlon en den Generaal Clausel als Luitenant-Generaals, en de Reserve onder den Generaal Villatte, en twee Divisiën Dragonders en eene Divisie ligte kavallerij, de beide eerste onder aanvoering van de Generaals Treillard en Tilly, de laatste onder het bevel van den Generaal Pierre Soult. Er was bovendien aan het leger toegevoegd eene naar evenredigheid groote hoeveelheid Artillerij; een aanzienlijk aantal kanonnen was alreeds aangekomen.

Het geallieërde leger was geposteerd, gelijk ik Uwe Lordschap reeds berigt heb, in de bergpassen, met oogmerk om de blokade van Pamplona en de belegering van San-Sebastian te dekken. De Brigade Britsche Infanterie van den Generaal-Majoor Byng en de Divisie Spaansche Infanterij van den Generaal Morillo waren op den regter-vleugel in de bergengte van Roncesvalles; om deze troepen te ondersteunen was de Luitenant-Generaal Sir Lowry Cole geposteerd te Viscarret, en de Luitenant-Generaal Sir Thomas Picton met de Derde Divisie te Olague in reserve. De Luitenant-Generaal Sir Rowland Hill bezette de vallei van Baztan met het overige van de Tweede Divisie en met de Portugeesche Divisie onder den Graaf Amarante, hebbende de Portugeesche Brigade van den Generaal Campbell gedetacheerd naar Los Alduides, binnen het Fransche grondgebied. De Ligte Divisie en de Zevende hielden de hoogten van Santa-Barbara bezet benevens de stad Vera en de Puerto de Echalar en onderhielden de gemeenschap met de vallei van Baztan, en de Zesde Divisie was in reserve te San-Estevan. De Divisie van den Ge-

neraal Longa onderhield de gemeenschap tusschen de troepen te Vere en die onder den Generaal Sir Thomas Graham en de Mariscal-de-Campo Don P. A. Giron op den Grooten Weg. De Graaf De la Bisbal blokeerde Pamplona.

Deze stelling had het gebrek dat het onderhouden der gemeenschap tusschen de onderscheidene Divisiën zeer lastig en moeijelijk was, terwijl de gemeenschapswegen van den vijand in het front der bergpassen gemakkelijk en kort waren, en dat bij een aanval de troepen in de frontlijn elkander niet konden te hulp komen en om ondersteuning alleen rugwaarts konden uitzien.

Op den Vier-en-twintigsten vereenigde de Maarschalk Soult den regter- en den linker-vleugel van zijn leger, met eene Divisie van het centrum en twee Divisiën Kavallerij te St. Jean-Pied-de-Port, en viel op den Vijf-en-twintigsten met eene magt van tusschen de dertig- en veertig-duizend man den post aan van den Generaal Byng te Roncesvalles. De Luitenant-Generaal Sir Lowry Cole rukte op tot diens ondersteuning met de Vierde Divisie, en deze bevelhebbers waren in staat dien post gedurende den dag te handhaven; maar de vijand trok dien in den achtermiddag om, en de Luitenant-Generaal Sir Lowry Cole oordeelde het noodzakelijk in den nacht terug te trekken; en hij nam zijnen marsch naar de omstreken van Zubiri. In de gevechten die dezen dag plaats hadden onderscheidde zich het Twintigste Regiment.

Twee Divisien van het centrum van 's vijands leger vielen in den achtermiddag van denzelfden dag de stelling van Sir Rowland Hill aan in de Porte de Maya aan het hoofd van de vallei van Baztan. De voorname schok van dit gevecht trof de Brigaden van de Generaal-Majoors Pringle en Walker, in de Tweede Divisie, onder het opperbevel van den Luitenant-Generaal W. Stewart. Deze troepen werden in den beginne genoodzaakt te wijken; maar ondersteund door de Brigade van den Generaal-Majoor Barnes van de Zevende Divisie, herwonnen zij

dat gedeelte der stelling 't welk de sleutel was van het geheel, en dat hen in staat zou gesteld hebben het verloren terrein te hernemen indien de omstandigheden het gedoogd hadden. Doch Sir Rowland Hill onderrigt zijnde dat Sir Lowry Cole genoodzaakt was geweest terug te trekken, achtte het raadzaam insgelijks zijne troepen terug te voeren naar Irurita, en de vijand trok den volgenden dag niet verder voorwaarts voorbij de Puerto de Maya.

Niettegenstaande 's vijands meerderheid in getalsterkte behaalde hij slechts weinig voordeel op deze dappere troepen gedurende de zeven uren dat zij handgemeen waren. Al de Regimenten hebben gechargeerd met de bajonnet. Er wordt bijzonder melding gemaakt van het gedrag van het Twee-en-tachtigste Regiment, hetwelk met de Brigade van den Generaal-Majoor Barnes is opgerukt. De Luitenant-Generaal W. Stewart is ligt gekwetst geworden.

Ik kreeg van deze gebeurtenissen geen berigt voor laat in den nacht tusschen den Vijf-en-twintigsten en Zes-en-twintigsten; en ik nam onverwijld maatregelen om het leger zamen te trekken op den regter-vleugel, inmiddels blijvende zorgen voor de belegering van Sebastian en voor de blokade van Pamplona. Dit zou vroeg op den Zeven-en-twintigsten zijn bewerkstelligd, ware het niet geweest dat de Luitenant-Generaal Sir Lowry Cole en de Luitenant-Generaal Sir Thomas Picton eenstemmig geoordeeld hadden dat de post van Zubiri niet houdbaar was gedurende den tijd waarin het voor hen noodig zou zijn geweest daar stand te houden. Uit dien hoofde trokken zij vroeg op den Zeven-en-twintigsten terug en namen eene stelling geschikt om de blokade van Pamplona te dekken. Zij hadden den regter-vleugel, bestaande uit de Derde Divisie, in het front van Huarte zich uitstrekkende tot aan de heuvelen voorbij Olaz, en den linker — bestaande uit de Vierde Divisie, de Brigade van den Generaal-Majoor Byng der Tweede Divisie, en de (Portugeesche) Brigade van den Brigadier-Generaal Campbell behoorende tot

de Portugeesche Divisie van den Graaf de Amarante — op de hoogten in het front van Villalba. De linker-vleugel stond bij eene kapel achter Sorauren op den Hoogen Weg van Ostiz naar Pamplona, en de regter-vleugel was aangeleund tegen eene hoogte welke den Hoogen Weg bestreek tusschen Zubiri en Roncesvalles. De Divisie Spaansche Infanterij van den Generaal Morillo en dat gedeelte van het corps van den Graaf De la Bisbal hetwelk geen dienst deed bij de blokade, waren in reserve. Van het laatstgenoemde waren de Regimenten van Pravia en El Principe gedetacheerd om een gedeelte van den heuvel te bezetten, door welken, op den regter-vleugel van de Vierde Divisie, de Hooge Weg verdedigd wordt die van Zubiri voert. De Britsche Kavallerij onder den Luitenant-Generaal Sir Stapleton Cotton was geplaatst nabij Huarte op den regter-vleugel, zijnde dat het eenige terrein waarop het mogelijk was gebruik te maken van Kavallerij.

De rivier Lanz stroomt in de vallei welke op de linker-flank was van de Geallieerden, en op de regter van het Fransche Leger langs den weg naar Ostiz. Voorbij deze rivier is er een andere reeks van bergen verbonden met Lizasso en Marcalain, door welke plaatsen het nu noodig was gemeenschap te houden met het overige van het leger.

Ik kwam bij de Derde en Vierde Divisie juist toen zij opbraken op den Zeven-en-twintigsten, en kort daarna formeerde de vijand zijn leger op een berg, wiens front zich uitstrekt van den Hoogen Weg naar Ostiz tot den Hoogen Weg naar Zubiri. Zij plaatsten eene Divisie ter regter-zijde van dien weg op eene hoogte, en in eenige dorpen in het front van de Derde Divisie; zij hadden hier ook een sterk corps Kavallerij.

Kort nadat de vijand was opgerukt, deed hij een aanval op den heuvel in de regter-flank van de Vierde Divisie, welke toen bezet was door een Bataljon van het Vierde Regiment Portugeezen, en door het Spaansche Regiment van Pravia. Deze troepen verdedigden haar terrein, en dreven den vijand met de

bajonnet van daar terug. Ziende het gewigt dat deze heuvel had voor onze stelling, versterkte ik dien met het Veertigste Regiment, en dit Regiment met de Spaansche Regimenten El Principe en Pravia behielden van dien tijd af dit punt, in weêrwil van de herhaalde pogingen des vijands op den Zeven-en-twintigsten en Acht-en-twintigsten.

Nagenoeg terzelfder tijd dat de vijand deze hoogte op den Zeven-en-twintigsten aanstastte, nam hij bezit van het dorp Sorauren op den weg naar Ostiz, waardoor hij de gemeenschap langs dien weg verkreeg, en hij onderhield een geweer-vuur langs de linie tot dat het donker was geworden.

In den morgen van den Acht-en-twintigsten kwam de Zesde Divisie Infanterij bij ons, en ik gaf order dat de hoogten ter linker-zijde der vallei van de Lanz bezet zouden worden, en dat de Zesde Divisie zich zou scharen dwars door de vallei in den rug van den linker-vleugel der Vierde Divisie, zoodat zij regts steunde tegen Oricain en links tegen bovengemelde hoogte.

Naauwelijks had de Zesde Divisie hare stelling ingenomen, of zij werd aangevallen door een zeer sterke vijandelijke magt welke zich verzameld had in het dorp Sorauren. Haar front echter werd zoo goed verdedigd door het vuur harer ligte troepen van de hoogten af die op haar linker-flank lagen, en door het vuur van de hoogten af welke door de Vierde Divisie en door de Portugeesche Brigade van den Brigadier-Generaal Campbell bezet waren, dat de vijand spoedig werd teruggedreven met een overgroot verlies, te weeg gebragt door het vuur in zijn front, op de beide flanken en in den rug.

Met oogmerk om zijne troepen uit de moeijelijkheid te wikkelen waarin zij zich bevonden in hare stelling in de vallei van de Lanz, viel de vijand nu de hoogte aan waarop de linker-vleugel van de Vierde Divisie stond, welke bezet was door het Zevende Caçadoren, en voor een oogenblik nam hij daarvan bezit. Nogtans werd hij weder aangevallen door het Zevende

Caçadoren ondersteund door de Brigade van den Generaal-Majoor Ross van de Vierde Divisie, en werd teruggeslagen met groot verlies.

De slag werd nu algemeen langs het geheele front van de hoogten door de Vierde Divisie bezet, en op alle punten in ons voordeel, uitgezonderd waar een Bataljon van het Tiende Portugeesche Regiment van de Brigade van den Generaal-Majoor Campbell geposteerd stond. Dit Bataljon door overmagt overstelpt zijnde, was genoodzaakt onverwijld terug te wijken op den regter-vleugel der Brigade van den Generaal-Majoor Ross, waarop de vijand zich in onze linie vastzette en de Generaal-Majoor Ross gedwongen was van zijn post terug te trekken. Ik gaf evenwel last aan het Zeven-en-twintigste en Acht-en-veertigste Regiment om een bajonnet-aanval te doen vooreerst op dat vijandelijk corps, hetwelk zich het eerst geposteerd had op de hoogte, en vervolgens op dat van den linker-vleugel. Beide aanvallen gelukten, de vijand werd teruggedreven met een overgroot verlies, en, als nu te gelijker tijd de Zesde Divisie was voorwaarts gerukt naar eene stelling in de vallei digter bij den linker-vleugel van de Vierde, zoo hield de aanval op dit front geheel op, en werd slechts flaauwelijk voortgezet op andere punten van onze linie.

In den loop van dit treffen heeft de dappere Vierde Divisie, welke zoo dikwijls zich in dit leger heeft onderscheiden, haar vroeger loffelijk gedrag nog overtroffen. Elk Regiment heeft met de bajonnet gechargeerd en het Veertigste, Zevende, Twintigste, en Drie-en-twintigste vier onderscheiden malen. De Officieren gaven het voorbeeld aan de Soldaten, en den Generaal-Majoor Ross werden twee paarden onder 't lijf doodgeschoten. De Portugeesche troepen gedroegen zich insgelijks op eene bewonderenswaardige wijze, en ik had alle reden om voldaan te zijn over het gedrag der Spaansche Regimenten El Principe en Pravia.

Zoodra als ik vernam dat de Luitenant-Generaals Sir Thomas

Picton en Sir Lowry Cole van Zubiri waren opgebroken, had ik aan den Luitenant-Generaal Sir Rowland Hill last gegeven om over Lanz te marcheren naar Lizasso, en aan den Luitenant-Generaal Graaf van Dalhousie van San-Estevan naar dezelfde plaats, waar beide op den Acht-en-twintigsten aankwamen, en de Zevende Divisie kwam te Marcalain. De vijandelijke magt welke zich in het front van Sir Rowland Hill bevond volgde zijnen marsch en kwam op den Negen-en-twintigsten te Ostiz.

De vijand aldus versterkt zijnde en eene stelling op de bergen bezettende welke weinig geschikt scheen voor een aanval bevindende bovendien dat hij geene indruk kon maken op ons front, besloot te beproeven onzen linker-vleugel om te trekken door een aanval op het corps van Sir Rowland Hill. De vijanden versterkten de troepen die reeds tegenover hem stonden met eene Divisie, bezettende nog steeds dezelfde punten in het gebergte waarop hunne hoofdmagt geschaard stond; maar zij trokken de troepen welke de hoogten bezet hielden tegenover de Derde Divisie, op hunnen linker-vleugel terug; en in den nacht van den Negen-en-twintigsten op den Dertigsten hadden zij met eene sterke magt de kruin bezet van den berg die op onze linker-flank aan de Lanz was tegenover de Zesde en Zevende Divisie: aldus hun linker-vleugel in hunne stelling verbindende met de Divisiën, die gedetacheerd waren om Sir Rowland Hill aan te vallen.

Ik besloot desniettegenstaande hunne stelling aan te tasten, en ik gelastte den Luitenant-Generaal Graaf Dalhousie zich in het bezit te stellen van den top des bergs, dien hij voor zijn front had, waardoor de vijandelijke regter-vleugel zou worden omgetrokken, - en den Luitenant-Generaal Sir Thomas Picton over de hoogten heen te trekken waarop de vijandelijke linker-vleugel gestaan had, en hun linker-vleugel om te trekken langs den weg van Roncesvalles. Alle beschikkingen werden gemaakt om het front der vijandelijke stellling aan te vallen,

zoodra de uitwerking van deze bewegingen op hunne flank zou zigtbaar worden. De Generaal-Majoor Edward Pakenham, wien ik gezonden had om het bevel op te nemen over de Zesde Divisie, vermits de Generaal-Majoor Pack gekwetst was, trok het dorp Sorauren om zoodra als de Graaf Dalhousie den vijand had teruggedreven van den berg waardoor die flank beschermd werd; en de Zesde Divisie, benevens de Brigade van den Generaal-Majoor Byng, die de Vierde Divisie had afgelost op de linker-flank onzer stelling aan den weg naar Ostiz, viel terstond dat dorp aan en vermeesterde het. De Luitenant-Generaal Sir Lowry Cole viel insgelijks op het front aan van 's vijands hoofdstelling met het Zevende Caçadoren, ondersteund door het Elfde Portugeesche Regiment, het Veertigste en de troepen onder den Kolonel Bingham, bestaande uit het Drie-en-vijftigste Regiment en dat van de Koningin. Al deze operatiën noodzaakten den vijand eene stelling te verlaten, die eene van de sterkste en moeijelijkste om te naderen is welke ik tot hiertoe door troepen bezet heb gezien.

Bij den terugtogt uit deze stelling verloor de vijand een groot aantal krijgsgevangenen. Ik kan niet genoeg mijne tevredenheid te kennen geven over het gedrag van al de Generaals, de Officieren en de troepen gedurende deze operatiën. De aanval ondernomen door den Luitenant-Generaal Graaf Dalhousie werd op eene bewonderenswaardige wijze door zijne Lordschap bestuurd, en uitgevoerd door den Generaal-Majoor Inglis met de troepen welke zijne Brigade uitmaakten; ook die van den Generaal-Majoor Edward Pakenham, den Generaal-Majoor Byng, en die van den Luitenant-Generaal Sir Lowry Cole, en de beweging door Sir Thomas Picton gemaakt, verdienen mijne hoogste goedkeuring. De laatst-genoemde Bevelhebber werkte mede bij den aanval op den berg, door het detacheren van troepen naar den linker-vleugel, waarbij de Luitenant-Kolonel R. Trench gekwetst werd, maar zoo ik hoop niet gevaarlijk.

Terwijl deze operatiën plaats hadden, en naar gelang ik ha-

ren voortgang waarnam, zond ik troepen af tot ondersteuning van den Luitenant-Generaal Sir Rowland Hill. De vijand verscheen laat in den morgen voor zijn front en begon onmiddellijk eene uitgebreide manoeuvre op zijn linker-flank, welke hem noodzaakte om van de hoogte die hij bezet had achter Lizasso, terug te trekken naar de naastbijgelegene bergreeks. Daar echter hield hij zich staande, en ik sluit hier in het rapport van het gedrag zijner troepen. Ik zette de vervolging der vijanden voort na hunnen aftogt van den berg tot Olague, waar ik bij zonsondergang mij onmiddelijk in den rug bevond van hun aanval op den Luitenant-Generaal Sir Rowland Hill. Zij trokken van voor zijn front terug gedurende den nacht, en plaatsten zich gisteren met twee Divisiën in eene sterke stelling om hunnen rug te dekken in de berg-engte van Dona Maria. De Luitenant-Generaal Sir Rowland Hill en de Graaf van Dalhousie deden een aanval op de bergpas en namen die in, in weêrwil van den hevigen tegenstand der vijanden en de sterkte hunner stelling. Het doet mij leed daarbij te moeten voegen dat de Luitenant-Generaal W. Stewart bij deze gelegenheid gekwetst is. Ik sluit hier in het Rapport van den Luitenant-Generaal Sir Rowland Hill.

Terzelfder tijd marcheerde ik met de Brigade van den Generaal-Majoor Byng, en met de Vierde Divisie onder den Luitenant-Generaal Sir Lowry Cole, door de bergpas van Velate, op Irurita, met oogmerk om de stelling van den vijand om te trekken te Dona Maria. De Generaal-Majoor Byng maakte in Elizondo een groot transport, voor den vijand bestemd, prijs, en nam verscheidene krijgsgevangenen. Wij hebben dezen dag de vervolging van den vijand in de vallei van de Bidassoa voortgezet, en er is een groot aantal krijgsgevangenen gemaakt en veel bagaadje is in onze handen gevallen. De Generaal-Majoor Byng heeft bezit genomen van de vallei van Baztan, en van de stelling in de Puerto de Maya, en het leger zal dezen nacht ten naastenbij in dezelfde stelling zich

bevinden welke het op den Vijf-en-twintigsten Julij had ingenomen.

Ik vertrouw dat Zijne Koninklijke Hoogheid de Prins-Regent voldaan zal wezen over het gedrag van Zijner Majesteits troepen en van hare bondgenooten bij deze gelegenheid. De vijanden, aanzienlijke versterking en eene nieuwe uitrusting hebbende gekregen na hunne laatste nederlaag, deden eene allergeweldigste poging om de blokade van Pamplona te doen opbreken met de geheele sterkte hunner troepen, met uitzondering van de reserve onder den Generaal Vilatte, die in het front van onze troepen is gebleven op den Grooten Weg van Irun. Deze poging is ten eene maal mislukt door de operatiën van slechts een gedeelte van het Geallieërde leger; en de vijand heeft eene nederlaag geleden, en een aanzienlijk verlies aan Officieren en manschappen. De verwachtingen der vijanden strekten zich ongetwijfeld veel verder uit dan tot het ontzet van Pamplona Zij bragten een sterk corps Kavallerij in Spanje, en een groot aantal kanonnen; doch van beide deze wapens kon door geen van beide partijen eenig gebruik van belang gemaakt worden in den voorgevallen slag. Zij zonden het geschut terug naar St. Jean-Pied-de-Port in den avond van den Acht-en-twintigsten, en het is alzoo behouden in Frankrijk teruggekomen.

De uiteenzetting van deze operatiën zal Uwe Lordschap doen zien hoeveel reden ik heb van tevreden te zijn over het gedrag van al de Generaals, de Officieren en de troepen. Het is niet mogelijk eene beschrijving te geven van de geestdrift en de onverschrokkenheid der Vierde Divisie; en ik ben grooten dank schuldig aan den Luitenant-Generaal Sir Lowry Cole over de wijze waarop hij hare bewegingen heeft bestuurd; aan den Generaal-Majoor Ross, den Generaal-Majoor Anson, den Generaal-Majoor Byng en den Brigadier-Generaal Campbell in Portugeesche dienst. Al de bevelvoerende Officieren en de Officieren der Regimenten hebben eene opmerkelijke dapperheid

aan den dag gelegd, maar in 't bijzonder heb ik den Luitenant-Kolonel O' Toole van het Zevende Caçadoren bij eene charge op onzen linker-vleugel op den Acht-en-twintigsten opgemerkt, en den Kapitein van het Elfde Regiment Portugeezen Joaquim Telles Jurdaõ, bij den aanval op den berg den Dertigsten. Ik verzoek ook Uwer Lordschaps aandacht voor de belangrijke hulp die ik gedurende deze operatiën ontvangen heb van den Luitenant-Generaal Sir Rowland Hill, en van den Luitenant-Generaal Graaf Dalhousie en van den Luitenant-Generaal Sir Thomas Picton bij die van den Dertigsten en Een-en-dertigsten Julij. Ik ben insgelijks verpligt aan den Graaf De-la-Bisbal, voor alle mogelijke hulp waartoe hij in staat was, in verband met de oplettendheid welke hij aan de blokade moest geven. Ik heb reeds melding gemaakt van het gedrag der Regimenten van Pravia en El Principe, behoorende tot het reserve-leger van Andalusië, in een uiterst hagchelijk oogenblik, en het geheele corps bleek bezield te zijn door dezelfde aandrift waardoor al de troepen in die stelling doordrongen waren. De Maarschalk Sir William Beresford was gedurende deze operatiën bij mij en ik ontving van hem al die ondersteuning, welke zijne uitstekende bekwaamheid mij kon verleenen. Het loffelijk gedrag van de Portugeesche Officieren en troepen bij al de operatiën van den tegenwoordigen veldtogt, en de opgewektheid welke zij bij iedere gelegenheid betoond hebben, is niet minder vereerend voor die natie dan voor het Militair Karakter van den Officier, die door zijne oordeelkundige maatregelen de krijgstucht hersteld en een Militairen geest heeft doen herleven in dat leger. Ik heb op nieuw de aandacht van Uwe Lordschap te vestigen op de krachtvolle ondersteuning die ik gedurende de operatiën ontvangen heb van den Kwartier-Meester-Generaal den Generaal-Majoor Murray en van den Adjudant-Generaal den Generaal-Majoor Pakenham en de Officieren van dat Departement ieder in zijne betrekking, van Lord Fitz-Roy Somerset, den Luite-

nant-Kolonel Campbell en de Officieren van mijn persoonlijken Staf.

Ofschoon onze gekwetsten velen in getal zijn, heb ik echter het geluk te kunnen melden dat de gevallen over het algemeen van een ligten aard zijn. En het strekt mij tot een bijzonder genoegen aan Uwe Lordschap te mogen melden dat de meest mogelijke oplettendheid aan hen besteed is door den Inspecteur-Generaal Dr. M' Grigor en door de Officieren van het Departement onder zijn bestuur.

In aanmerking nemende de uitgestrektheid en den aard onzer operatiën, en de moeijelijkheid onzer communicatiën ten allen tijde, heb ik reden bij uitstek voldaan te zijn over den ijver en de krachtsinspanning van den Commissaris-Generaal Sir Robert Kennedy en de Officieren van zijn Departement gedurende den Veldtogt, wien het over het geheel beter gelukt is in het onderhoud der troepen te voorzien dan had kunnen verwacht worden.

Ik zend deze dépèche over door Zijne Doorluchtige Hoogheid den Erfprins van Oranje, die volkomen bekend is met al wat er is voorgevallen en met de situatie van het leger, en die in staat zal zijn Uwe Lordschap menige bijzonderheid mede te deelen betrekkelijk deze reeks van operatiën, waarvoor in eene dépèche geene plaats is. Zijne Hoogheid heeft een paard onder zich doodgeschoten gehad in den slag bij Sorauren op den Acht-en-twintigsten Julij. Ik heb de eer te zijn etc.

Wellington.

Aan Graaf Bathurst.

De lezing van dit stuk, van tijd tot tijd afgebroken door eenige woorden ter verklaring, werd gevolgd door de bijvoeging van een Naschrift, meldende het verlies van vier stukken Portugeesch geschut in de Puerto-

de-Maya. Dienzelfden dag werd eene tweede Dépèche geschreven, die de Prins mede zou overbrengen. Daarin schetste Wellington de gebeurtenissen, waarmede de Negen Dagen in de Pyreneeën besloten waren, van welke hij aan Lord William Bentinck schreef: "Nooit zag ik zulk een vechten als wij hier gehad hebben," er bijvoegende 't geen, als ontleend uit de spraak der Engelsche vechtpartijen, voor geene vertaling vatbaar is: "The battle of the 28th was fair *bludgeon* work."

Den volgenden morgen begaf de Prins zich naar Los Passagos de Francia, waarheen Constant en Johnson hem den vorigen dag waren voorafgegaan om toebereidselen te maken tot de reis. Te Passagos ging de Prins aan boord van den Kotter Fancy, waarvan de Gezagvoerder Holland heette, en in het middaguur van dien Vijfden Augustus stevende dat vaartuig de baai van Biscaye in, koers zettende naar Engeland.

XXII.

In den morgen van den Zestienden Augustus des jaars 1813 werd de bevolking van Londen plotseling tot nieuwsgierigheid gewekt door het bulderen van 't kanon, 't welk zich van den Tower en uit het St. James-park hooren deed. Weldra verspreidde zich het

gerucht, dat de Erfprins van Oranje te middernacht uit Plymouth aan het War-Office in Downingstreet was aangekomen met de tijding eener nieuwe overwinning: weinige uren later verschenen de twee legerberigten door hem medegebragt in de dagbladen. De Prins had bij zijne aankomst aan het Bureau-van-Oorlog de Ministers Graaf Bathurst en Lord Liverpool gevonden, en door eerstgenoemden terstond naar den Prins-Regent geleid, had hij dezen in den nacht het medegebragte verhaal voorgelezen, door het invlechten van eenige bijzonderheden verlevendigd, en verduidelijkt door de aanwijzing op eene kaart van het oorlogstooneel, welke de Luitenant-Kolonel Baron De Constant gedurende de reis aan boord van de Fancy met de hem eigene keurigheid vervaardigd had.

Na den afloop van dit Gehoor zag de Prins zijnen vader weder na eene scheiding van vier jaren. De Prins van Oranje namelijk, nadat hij in de maand April in Engeland was gekomen, was daar gebleven, ofschoon weinig voldaan over de terughouding van de Britsche Ministers te zijnen opzigte, waarvan in het Zeventiende Hoofdstuk van dit Boek is melding gemaakt. Wel is waar hadden zij nu eindelijk hunnen onderhandelaar Claudius Pieter Gevers vrijheid gegeven om het doel van zijn verblijf in Engeland aan den Prins van Oranje bekend te maken en was

er een begin gemaakt met krijgsvoorraad te laden in een viertal transportschepen; maar van hunne bedoelingen ten aanzien van Nederland en het Huis van Oranje deden zij den Vorst niets blijken. Er schijnt zelfs later nog een oogenblik geweest te zijn, dat bij dezen uit misnoegen het voornemen opgekomen is om Engeland te verlaten en zich weder onder de banier van Pruissen te gaan scharen.

Wellington had in zijn brief van den Tienden Mei, vroeger medegedeeld, op het gevaar gewezen 't welk er voor den Erfprins van Oranje in kon gelegen zijn, hem langen tijd te London ten doel te laten aan Staatkundige Kabalen. Naar het oordeel van den Edelen Lord was het alzoo ter goeder ure, dat de Prins, wien overal eene bijzondere eerbetooning te beurt viel, op den Acht-en-twintigsten Augustus met Graaf Bathurst overeenkwam, dat hij naar het leger in Spanje zou terugkeeren. Hij zelf was reeds te veel gewend aan de afwisseling van ontzaggelijke en schitterende oorlogstooneelen, om smaak te vinden in Hofleven en Staatkundige kringen. Herinnert men zich echter het vroegere verlangen der Ministers om den Prins in Engeland te hebben, en voegt men daarbij de bijzonderheid, dat op den Vierden September Gevers op nieuw naar Holland vertrok met eene geheime zending om het rijpen van een opstand aldaar te bevorderen, dan kan het eenige bevreemding

baren, dat juist in dat tijdsgewricht de Erfprins van de hand werd gezonden naar het Engelsche leger in de Pyreneën. Nogtans laat zich het verlangen der Ministers om den Erfprins te verwijderen verklaren, zonder dat het noodig is daarom aan te nemen dat zij waren teruggekomen van de voorkeur die zij aan den zoon gegeven hadden boven den vader, bij eene toekomstige onderneming in Nederland. Op dit tijdstip stond Napoleon nog te Dresden omgord met ontzagwekkende oorlogskrachten, en eene beslissende wending der Staatsaangelegenheden van het Vaste-Land liet zich niet zoo spoedig verwachten, of er zou tijds genoeg zijn om den Prins terug te roepen. Wat den Prins van Oranje betreft: deze begeerde steeds vurig een huwelijk van zijn Willem met de Prinses Charlotte te zien tot stand komen. Hij moest dus wenschen, dat deze aan de belangen van Groot-Brittannië verknocht bleef en in de dienst dier Mogendheid voortging zich de achting te verwerven van het Engelsche volk. Het moest daarom in den Vader aangename gewaarwordingen te-weeg-brengen, ofschoon hij zelf daarbij eenigzins in de schaduw werd gesteld, toen hij zijn zoon naar Plymouth vergezelde, vanwaar deze naar het leger zou terugkeeren, de oplettendheden op te merken, waarmede de jonge Prins bejegend werd: eene eerewacht, vaarwel-schoten, en de muzijktoonen van het bekende volkslied, waarmede de Engelschen hunne

regerende Vorsten en Vorstinnen aan de hoede des Allerhoogsten opdragen.

Het was onder deze eerbewijzen dat de Prins op den Zestienden September des middags ten één uur te Plymouth, waar hij den vorigen dag, vergezeld door zijn vader en diens Adjudant Robert Baron Fagel, was aangekomen, naar een ter reede liggend klein oorlogsvaartuig Achates afvoer. Eerst daar aan boord nam de Baron De Constant afscheid van den Prins, wien hij gedurende acht jaren en zes maanden vergezeld had, eerst als opvoeder, daarna als wapenbroeder in het oorlogsveld. De kundige krijgsman mogt de voldoening smaken van zich de liefde te hebben verworven van den Zoon en den Vader. Maar het was hem niet gelukt, dien geest van orde en netheid, die voor hem - den man van fijne manieren - de kleinste bijzonderheden zelfs van het dagelijksche leven tot voorwerpen verhief van oplettendheid, aan zijnen kweekeling mede te deelen. Deze was te vroeg gewoon geworden schitterende zaken in het groot te overzien, en heeft, bij al zijne vlugheid om de hoofdtrekken te vatten van wat zich ook voordeed, nooit kunnen leeren in alle zaken het ordelijke te onderscheiden van het kleingeestige, waarvan hij uit dien hoofde wel-eens het eerste versmaad heeft uit afkeer van het laatste.

De Achates, waarop Kapitein Morrisson het op-

pergezag voerde, ging, toen de Prins zich ingescheept had, denzelfden dag onder zeil en wendde, buiten het Kanaal gekomen, den steven naar de Baai van Biscaye.

XXIII.

Toen de Prins op den Twee-en-twintigsten September in het Hoofdkwartier te Lesaca was teruggekeerd, vond hij den toestand van het oorlogstooneel slechts weinig veranderd. Alleen was in zijne afwezigheid San-Sebastian stormenderhand ingenomen, ofschoon Soult al het mogelijke beproefd had om die vesting te ontzetten. Lord Wellington werd door de mededeeling van hetgeen de Prins gedurende zijn verblijf in Engeland had waargenomen, bevestigd in de overtuiging dat dáár een inval in Frankrijk algemeen verlangd en verwacht werd, als de vrucht der voordeelen door het Engelsche leger in de Pyreneën behaald. Aan de Verbondene Mogendheden die in Duitschland oorlog voerden zou ook eene aanranding van Frankrijks grondgebied eene afwending kunnen geven van Napoleons oorlogskrachten, en bij toekomstige onderhandelingen aan het einde van den grooten strijd zou Groot-Brittannië een hooger toon kunnen voeren, indien het een leger had op Franschen bodem.

Door zulke beschouwingen geleid wees de Staat-

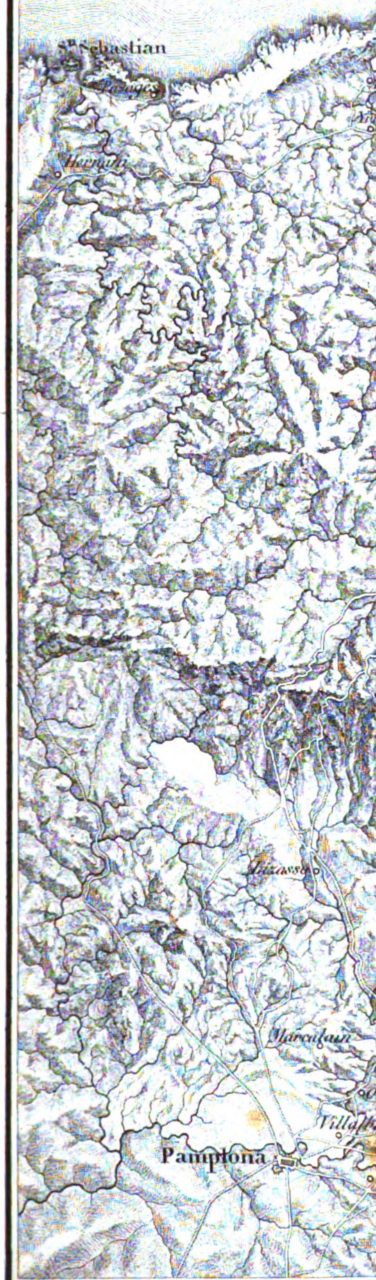
kunde den Veldheer den weg naar de Garonne. De eerste stap in Frankrijk om aanvallenderwijze op te treden, was de overgangen te vermeesteren van Spanjes grensrivier: en daarbij was de Prins den Britschen Veldheer weder ter zijde. De overtogt over de Bidassoa werd met den linkervleugel volbragt op den Zevenden October met zoo groote behendigheid, dat de Maarschalk Soult, die zich met zijn leger in de nabijheid bevond, hoe omzigtig en doorslepen hij ook ware, door een ondoorgrondelijk verband van krijgslisten, manoeuvres en schijnbewegingen om den tuin werd geleid. Maar ofschoon door het wel-gelukken dezer stoute onderneming het Engelsche leger vasten voet had gekregen in Frankrijk, verliep er echter eene geheele maand eer het eene schrede verder deed. De reden van dezen stilstand was daarin gelegen, dat de regter-vleugel zich niet voorwaarts kon bewegen, zoolang Pamplona niet gevallen was, en toen op den Eersten November een brief van den Spaanschen Mariscal-de-Campo Don Carlos de España, die voor de ingesloten vesting het bevel voerde, de tijding bragt dat Pamplona zich den vorigen dag zonder bloedvergieten had overgegeven, werd de uitvoering der voorlang gemaakte beschikkingen tot eene algemeene beweging van het geheele leger op nieuw verhinderd door zware regens en sneeuwig herfstweder. — "Er zijn dingen in den oorlog" — schreef Wellington

eenige dagen later — "die volstrekt onmogelijk zijn: en daaronder behoort, met troepen te manoeuvreren op een terrein als dat van de Pyreneeën gedurende plasregens of kort nadat deze gevallen zijn."

De Maarschalk Soult, die zijn leger in eene verschanste stelling had geplaatst met den regter-vleugel aan de zee in het front van St.-Jean-de-Luz, ging steeds voort den tijd van stilstand zich ten nutte te maken om zijne stelling door nieuwe veldwerken en verhakken aanzienlijk te versterken, totdat voor Wellingtons leger op den Tienden November een schoone morgen een roemvollen dag opende. Op dien dag werd, door eene menigte afzonderlijke gevechten, waaraan men om hun onderling verband den naam van Slag bij de Nivelle gegeven heeft, het Fransche leger met een aanmerkelijk verlies aan dooden, krijgsgevangenen en veroverd geschut, uit de stelling verdreven die het met grooten arbeid en bijzondere zorg versterkt had.

Het valt niet bij elken veldslag in het oog, of de uitkomst, welke bij alle oorlogsbedrijven verkregen wordt door leidende bevelen en strijdende wapenkrachten, meer de vrucht is geweest van het overleg der Legerhoofden dan van den strijd der troepen. Maar den roem door Wellingtons leger aan de Nivelle behaald, had het blijkbaar bijzonder te danken aan de schranderheid der beschikkingen, welke uit de

K A
VAN EEN G
PIJRE

St. Sebastian
Hernani
Pamplona

2

e

e

o

p

s

a

s

r

v

l

r

c

r

l

e

g

v

v

ı

v

l

(

;

v

a

sfeer van het Legerhoofd waren uitgegaan voor den opmarsch en de algemeene gevechtsleiding. Voordat het daglicht aanbrak stond een leger, sterk negentigduizend Sabels en Bajonnetten en vijf-en-negentig Vuurmonden, slagvaardig met de voorste kolonnen binnen het bereik van een pistoolschot van de werken welke het stond aan te vallen, zonder dat de vijandelijke Bevelhebber eenige kennis droeg dat hij meer dan de gewone piketten en veldwachten voor zijn front had; en toen de avond viel, had dat leger, na op alle punten gezegevierd te hebben, post gevat in den rug van 's vijands regter-vleugel.

Al wie militaire talenten weet te waarderen, moet elk aandeel in de leiding van een zoo schitterend oorlogsbedrijf vereerend rekenen. Daarom heeft Wellington, niet gewoon loffelijke diensten hem in zijne Veldheersloopbaan door anderen bewezen opzettelijk te verzwijgen, in het Berigt, waarin hij de verrigtingen van zijn leger met weinige groote trekken beschreven heeft, na den algemeenen gevechtsloop bij de onderscheiden troepen-afdeelingen geschetst te hebben, hulde bewezen aan de Officieren, die hem 't naast omgeven hebben, in eene zinsnede welke dus luidt: "Ik heb bij het vormen van het plan voor dezen aanval en gedurende de operatiën de grootst mogelijke hulp ontvangen van den Kwartier-Meester-Generaal Sir George Murray, en van den Adjudant Generaal Sir Edward

Pakenham, en van de Luitenant-Kolonels Lord Fitz-Roy Somerset en Campbell, en van al de Officieren van mijn persoonlijken Staf, en van Zijne Doorluchtige Hoogheid den Prins van Oranje."

XXIV.

Het behoort niet tot de levensgeschiedenis van Willem den Tweede, de oorzaak te ontvouwen, door welke het Fransche leger, na geslagen te zijn bij de Nivelle, aan eene geheele nederlaag ontkomen is, noch ook, het Engelsche leger verder te volgen in het oorlogsveld ten noorden van de Pyreneeën. De Prins, hevig aangetast door eene oogziekte welke in het leger heerschte, werd daardoor verhinderd den Veldheer voortdurend te vergezellen, en op den dag toen hij in 't vuur was aan de Nivelle, schreef Graaf Bathurst te London een brief aan Wellington, het voorstel behelzende om den Prins naar Engeland te doen terugkeeren.

Van dezen stap des Ministers droeg 's Prinsen vader weder geene kennis, en den zoon werd zijne terugkeering naar Engeland alleen voorgesteld als voor hem raadzaam kunnende zijn bij mogelijke gebeurtenissen. Zijne terugroeping was geheel het werk van een overleg der Britsche Bewindslieden. De gevolgen van den slag bij Leipzig waren deels zigtbaar geworden, deels vooruit te zien. De tijd scheen gekomen te zijn, dat,

door zich te plaatsen aan 't hoofd van een opstand in Holland, Groot-Brittannië, zonder te behoeven eene oorlogsmagt te ontwikkelen geëvenredigd aan de Russische, Duitsche en Zweedsche legerscharen die in aantogt waren naar den Rijn, in de gelederen der Verbondene Mogendheden bij het oprukken naar Frankrijks oude grenzen zou kunnen intreden met haar Staatkundig gewigt. Doch de welberadenheid van een Nederlandsch Driemanschap kwam, door zelf leiding en bestuur te geven aan de herrijzenis van het Nederlandsche Volk, zoowel de vreemde Staatkunde voor als de vreemde legers. Nederland hernam zijne zelfstandigheid als onafhankelijke Staat met een gelijk regt, als waarmede de vrije burger krijgsgevangen geworden, zoodra hij uit 's vijands banden verlost is, zijn vrij burgerschap onverkort herneemt: en toen bij dit zelf-beleid de vraag zich opdeed naar een Hoofd voor den herboren Staat, werd even weinig naar het goedvinden eener vreemde Mogendheid gevraagd als over eene keuze van personen beraadslaagd. Prins Willem Frederik was in zijn Vaderland vergeten; men kende er noch zijne lotgevallen noch de eigenschappen van zijn geest en zijn hart: maar hij was Prins van Oranje, en het erfregt van zijn Huis was van Willem den Vijfde op hem overgegaan. Gelijk het Volk van Nederland in zijne Staatsburgerlijke regten, zoo werd de Prins van Oranje hersteld in de regten van zijn Huis, en Wil-

lem de Zesde werd Willem de Eerste, als bekleed met grootere magt dan de Stadhouders ooit bezeten hadden. De bezorgdheid der Bewindslieden in Engeland om gereed te zijn op het tijdstip dat de Britsche Mogendheid zich in de Nederlanden zou kunnen doen gelden, heeft alleen dit te weeg gebragt, dat eenige oorlogstoerusting gereed was en, spoedig overgescheept, heeft medegewerkt tot de verijdeling van Napoleons vloekspraak: "Holland opgeven? — eer verzinke het in de zee!" In den levensloop van den Erfprins van Oranje heeft toen het spinnen der Staatkunde geene verandering gebragt, dan dat de brief van Graaf Bathurst den Prins eenige dagen vroeger het Engelsche Hoofdkwartier heeft doen vaarwel zeggen, en zonder dat hij kon vermoeden waarheen de reize hem brengen zou.

Lord Wellington schreef den Twee-en-twintigsten November op den brief van den Engelschen Bewindsman voor de zaken van Oorlog het volgend antwoord:

St. Jean de Luz, 22nd Nov. 1813.

"My dear Lord,

"Since I received your letter of the 10th regarding the Prince of Orange, I am sorry to tell you that I have not been able to see him, as he has got the ophthalmia rather badly, although

"I understand he is in no danger of losing his eyes. I am, "however, decidedly of opinion, that under existing circumstances "he ought to return to England; and I propose to recommend "him to return immediately that he recovers.

"Believe me &c.

"Wellington.

"Earl Bathurst."

Toen Lord Wellington aldus zijne vaste meening te kennen gaf dat, bij den toenmaligen loop der gebeurtenissen, de Prins naar Engeland moest terugkeeren — op denzelfden dag waarop hij dien brief schreef — was geheel Engeland in vreugde over de tijding den vorigen dag te London aangebragt, dat in Holland de Fransch-Keizerlijke wapenborden waren onder den voet getreden en de oude leuzen van Nederland en Oranje opgestoken. In het leger aan de Pyreneeën is die tijding eerst gekomen toen de Prins reeds vertrokken was. Het hoofd van deze werd na Wellingtons dringende raadgeving om naar Engeland terug te keeren zoodra hij van zijne oogziekte zou hersteld zijn, vervuld met allerlei hersenbeelden, welke zijne fantasij te vrijer kon scheppen, omdat het in het geheel niet te berekenen viel welke toekomst hij te gemoet ging. Dus voegde zich het ongeduld bij het lijden des ligchaams: voor het een en voor het ander vond de lijder verzachting in het menigvuldig bijzijn van zijn trouwen vriend Lord Fitz-Roy Somerset.

Op den Acht-en-twintigsten November berigtte Wellington aan Graaf Bathurst, dat de Prins hersteld was en de reis kon aannemen, zoodra hem een schip tot zijne overvaart zou kunnen gegeven worden. Doch nu het ligchaamslijden geweken was, kon de vurige krijgsman niet langer het ongeduldig verlangen bedwingen, om door de nevelen heen te breken, waarachter voor het vorschend oog van zijn geest een nieuw perk zijner levensbaan scheen verborgen te liggen. Zonder te wachten dat hem een schip naar Wellingtons verlangen kon gegeven worden, nam hij het eerste vaartuig 't welk hij bekomen kon en stak er mede in zee. Het was klein en onaanzienlijk, maar de merkwaardige persoon dien het voorspoedig heeft overgevoerd naar Engeland, heeft dáár aan boord het oogenblik beleefd, waarin zijn geest eene geheele omwenteling ondergaan heeft van overleggingen en vooruitzigten. Toen het vaartuig voor den Engelschen wal ten anker was gekomen, vond de Prins 's morgens bij het ontwaken in zijne kajuit door eene gedienstige hand eene menigte Nieuwsbladen uitgespreid, waarin hij den loop lezen kon der Staats-Omwenteling in Holland en de verheffing van het Huis van Oranje tot het Souverein Gezag in Nederland. Nu verdunden zich voor zijn geest de nevelen der toekomst, en Nederland deed zich schemerend voor, boven alles uit zich verheffend als rigtpunt bij zijne verdere vooruitzigten.

Doch in welke gemoedsstemming zal het geweest zijn,

dat hij in Engeland aan wal gestapt terstond het bevel deed hooren: "naar Holland!"? — was het in eene vervoering van geestdrift, opgeweld uit eene ingeschapene liefde tot het Vaderland? — Neen. Was Nederland ook het Land zijner geboorte, het was een Land 't welk hem, ofschoon bloed van zoo veler helden bloed, toen hij een onschuldig kind was in ballingschap had laten vertrekken; een Land welks taal hij moest gaan leeren, welks geschiedenis hij vergeten had, welks lot hem onverschillig was geworden. Gelukkig is de Vorst, die in zijne jeugd het Land heeft lief gekregen waarover hij eenmaal het bewind zal voeren. Hij-alleen kan eenigzins nabij komen aan het ideaal van den volmaakten Regent. Bij hem wordt het hart gedreven om ieder zaadkorreltjen op te sporen 't welk den oogst van kennis vermeerderen kan, waardoor hij zijn volk zal kunnen gelukkig maken. Dat voorregt was niet te beurt gevallen aan den Vorstenzoon die uit Engeland overstak naar Holland, om op een-en-twintigjarigen leeftijd het Land en het Volk te leeren kennen, waarvan hij eenmaal Koning zou zijn. Een tijd van zeven-en-twintig jaren, gelijk hem wachtte voordat hij den scepter zou aanvaarden, is wel-is-waar voor een reeds wel-opgevoeden en tot mannelijke zelfstandigheid gevormden jongeling lang genoeg om alles te verkrijgen wat noodig is ook voor den allermoeijelijksten werkkring in het maatschappelijk leven: maar onder de krachten waardoor gevoel en verstand gevormd wor-

den zijn er die alleen op jonge en onbevangen zielen werken, en er zijn indrukken, die, in de jeugd ontvangen, voor altijd onvatbaar maken tot het opnemen .van tegenovergestelde indrukken.

Het Vorstelijk kind, dat op den Achttienden Januarij des jaars 1795 van de Scheveningsche duinen in de vischpink werd gedragen op de armen eener baker, zag op den Negentienden December van het jaar 1813 zijne geboortestad weder als een volwassen man van behaaglijken ligchaamsbouw, als een Ridder zonder vrees en zonder blaam, met onvermoeibare spierkracht, met een vluggen geest, met een schat van militaire kennis en met een gevoelig hart, maar met een veel-geprikkeld zenuwgestel, met eene verhitte verbeelding, met eene minachting voor elk ander leven dan dat van den krijgsman en omgeven met een stralenkrans van oorlogsroem. Of hij op zijn volgenden levensweg evenveel gelegenheid tot nuttige ervaring, evenveel eer, evenveel geluk zou vinden, stond thans aan den Vader, die den krijgshaftigen zoon zou moeten gewennen aan de rustige overleggingen van Hofbestier en Staatsbewind, aan het Volk, 't welk prijs-stelling op zijne edele hoedanigheden had te betoonen en toegeeflijkheid voor zijne onvolkomenheden, - en bovenal aan de genadige leiding der Goddelijke Voorzienigheid.

TWEEDE BOEK.

TWEEDE BOEK.

I.

Gelijk in de lotwisselingen van Nederland, zoo ook in die van den Prins wiens levensloop het onderwerp is van deze bladen, is een nieuw tijdperk begonnen met den Zesden December van het jaar 1813. Dien dag, waarop hij zijn twee-en-twintigste jaar intrad, nam zijn Vader de teugels over der Regering uit de handen der moedige voorgangers van het Nederlandsche volk in de hagchelijke dagen der Revolutie van dat jaar, en werd hij alzoo de Erfgenaam eener Grondwettelijke Souvereiniteit van Nederland.

Troonsopvolgers, zonen van Regerende Vorsten wanneer zij den mannelijken leeftijd bereikt hebben, bevinden zich in eene stelling, waarvan de moeijelijkheden en verzoekingen door die van geene andere in de menschelijke zamenleving worden geëvenaard. De Levensgeschiedenissen van de meesten die dezen weg tot een Vorstenzetel eenigen tijd hebben moeten gaan,

leveren de blijken op hoe bezwaarlijk het hun was onbelemmerd hunne krachten te ontwikkelen en zich in hunne ware gedaante te doen kennen. Het behoort voorzeker tot het ideaal eener Monarchale Regering, dat de Monarch, bij het klimmen zijner jaren en zijner wijsheid, aan de overleggingen van zijne rijpere ondervinding gloed en veerkracht geve door de frischheid der vermogens van een zoon, die, bestemd om hem op te volgen, en geen andere lust en geen andere eerzucht hebbende dan geheel zich te wijden aan 't geluk van het volk waarover hij eenmaal zal regeren, in vertrouwelijkheid en dagelijksche raadpleging met zijn vader leve. Maar het historisch bewijs is nog niet gegeven, dat zulk een heerlijk verschijnsel in het Staatsleven der volken voor de menschelijke natuur in hare verdorvenheid bereikbaar is. Koning Willem de Eerste althans en de zoon die hem is opgevolgd, hebben dat ideaal niet kunnen verwezenlijken: daartoe ontbrak hun overeenstemming van gemoed en van inzigten.

Willem de Eerste heeft met zijn tijdgenoot Louis Philippe van Orléans, die in vele opzigten ook zijn lotgenoot was, twee karaktertrekken gemeen gehad: van natuur was hij bezadigd en onvermoeid in 't werken; en de ballingschap had zijne schranderheid gescherpt tot het uitvinden van velerlei hulpmiddelen, en hem gewend op eigen overleg en persoonlijk beheer

te steunen. In zijn zoon Willem niets van dit alles. Zijn beweeglijker karakter had door het leven in het oorlogsveld eene onrustigheid verkregen waardoor het rekenen en peinzen en zitten aan de schrijftafel hem eene pijnlijke bezigheid was: terwijl de vader acht uren achter-een in het Kabinet arbeidde, reed de zoon in acht uren te paard van 's Gravenhage naar Brussel. De schranderheid, waarmede ook hij was bedeeld, had in zijne militaire dienstverrigtingen zich meer gerigt op spoedig en juist waarnemen dan zich geoefend in eigen-werkzaamheid van het denkvermogen. Tegen eene te ver gedreven zucht om alles zelf te willen doen was hij dagelijks gewaarschuwd door zijne bewondering voor Wellington, die, als het een enkele maal noodig was uit eigen oogen te zien hoe het in den ransel van den soldaat gesteld was, tot het Korporaalswerk afdaalde, maar die zijne geestkrachten niet versnipperde en zijne aandacht niet verdeelde tusschen de groote combinatiën der Veldheerskunst en zaken tot wier verrigting hij bekwame helpers om zich heen had. Willem de Eerste was door den aankoop en het beheer van uitgestrekte Landgoederen in Polen en Silezië een naauwlettend financier en een bekwaam administrateur geworden. Zijn zoon had nooit over eenige aanmerkelijke geldswaarden beheer gehad en nooit de behoefte gevoeld aan zuinigheid: gelijk de soldaat in het veld leeft bij den dag, zoo was hij ge-

woon uit te geven hetgeen voorhanden was, naar zijn lust het begeerde of zijn edelmoedig hart het gebood. De vader berekende gaarne hoe hij verscheidenheden van karakter en belangen zou kunnen doen zamenwerken tot zijn voordeel: de zoon had daartoe te veel afkeer van zamengestelde overleggingen en te weinig kennis van menschen en zaken. Willem de Eerste eindelijk, die in haat en strijd tegen de regeringsbeginselen der Fransche revolutie was opgevoed en zijne jongelingsjaren had doorgebragt, maar niettemin het Vorstelijk gezag over Landen in Duitschland aanvaard had, welke door den revolutionairen invloed der Fransche Republiek aan vroegere Regenten ontnomen waren, bevond zich hierdoor in eene eenigzins valsche stelling, waarin hij later gebleven is toen hij begrippen van Staatsbestuur waarmede hij geenszins ingenomen was, moest gebruiken als een noodzakelijk middel om in de Negentiende Eeuw over een volk van West-Europa te regeren. Zijn zoon de Erfprins was, en door 't geen hij van Geschiedenis en Staatsregt gehoord of gelezen had, en door zijne ingenomenheid met de Britsche Staatsinstellingen, en door eigen vrijzinnigheid, met hoofd en hart de leer toegedaan, dat gelijk Kroonen hare regten hebben, zoo ook Volkeren het regt hebben in eene krachtige vertegenwoordiging zich waarborgen te geven tegen willekeur van de Regering.

Zoo verschilden bij Vader en Zoon neigingen en begrippen waarvan de werking zich dagelijks gelden doet in het Staatsleven en in het familieleven, en altijd zijnde gescheiden geweest hadden zij niet kunnen leeren van elkander de goede hoedanigheden te waardeeren, de gevoeligheden te ontzien, de gebreken te verschoonen. Doch in den eersten tijd na de herstelling van den Nederlandschen Staat en de hereeniging van het Vorstelijk gezin uit de ballingschap in het Vaderland, bij de toejuiching waarmede de opdragt der Souvereiniteit aan Oranje overal werd begroet, losten zich bij het Volk en het Vorstenhuis alle verscheidenheden van gezindheid en van denkwijze op in een gevoel van blijdschap en onbegrensde dankbaarheid. Het volk trad vertrouwend - al te vertrouwend - de toekomst te gemoet, zich gelukkig droomende met de herinneringen der welvaart en glorie van het voorgeslacht: het oud-Stadhouderlijk Stamhuis zag reeds over de grenzen van het kleine Nederland heen waar in het verschiet eene glansrijke Koningskroon blonk; en in de Aanspraak waarmede Willem Frederik bij zijne plegtige inhuldiging op den Dertigsten Maart van het jaar 1814 in de Nieuwe Kerk te Amsterdam zijne beëediging der Grondwet van zijn Souverein Gezag deed voorafgaan, waren deze niet de minst merkwaardige woorden: "De gewigtigste onzer buitenlandsche betrekkingen, die met het edelmoedige Groot-Brittannië, zullen eerlang

door de huwelijksverbindtenis van mijnen oudsten zoon, eenen nog hoogeren trap van vertrouwelijkheid en wederkeerige dienstvaardigheid bereiken."

II.

De stellige toon waarop de Souvereine Vorst het huwelijk van den Erfprins had aangekondigd baarde opzien, en verried - dus meenden sommigen - meer ingenomenheid met de zaak dan diplomatieke voorzigtigheid. Nogtans had de Vorst reden om het verwezenlijken van zijn lang gekoesterden wensch als zeker te stellen. De Prins-Regent van Engeland bleef de vereeniging zijner Dochter met den Erfgenaam der nieuwe Nederlandsche Souvereiniteit begunstigen. De Prinses Charlotte had hare toestemming gegeven en in de briefwisseling tusschen de verloofden toonde zij hare genegenheid op de ondubbelzinnigste wijze. De Prins zelf, nadat hij met eigene oogen de schoone vrouwelijke gedaante had aanschouwd, had terstond na zijne terugkomst in het Vaderland aan zijn vader verklaard geene weifeling meer te hebben: hij wist wel dat in de Vorsten-wereld de banden van den echt gestrengeld worden door het belang van Staten of Dynastiën, en dat de liefde daar eerst ontkiemen kan op de huwelijkssponde.

Onder het volk stelde men zich vrij algemeen de

naaste gevolgen van het aangekondigd huwelijk verkeerd voor, door te meenen dat de Prins met het te voltrekken van zelf afstand deed van zijn Erfregt op het Souverein gezag in Nederland. De nieuwe Grondwet verbood wel den Nederlandschen Souverein eene vreemde kroon te dragen, maar verbood hem niet de Gemaal te zijn eener Vorstin die eene vreemde kroon droeg. Voor 't overige streelde de aanzienlijkheid der verbindtenis den Volks-trots, die onlangs uit de vernedering ontwaakt was. Doch die dieper en verder zagen, vonden in dit huwelijk veel bedenkelijks. Was de Stadhouder Willem de Derde, ofschoon op den Engelschen troon gezeten, altijd Hollander gebleven, deze Willem vreesde men dat ook op den Nederlandschen Vorstenzetel nooit Hollander zou worden. Er was ook vrees dat, bij het regelen van overeenkomsten tusschen de beide volken, Engelsche invloed aan het Hof de Nederlandsche belangen drukken zou, en in het verschiet zag men reeds het Vaderland der Trompen en De Ruyters verlaagd om op den Oceaan der Staten niet meer te zijn dan een sloep van het Engelsche Oorlogsschip.

Dan, ijdel waren deze bekommeringen, en ijdel werden al de verwachtingen door het Hoofd van het Huis van Oranje gebouwd op de verbindtenis van zijn oudsten zoon met de Erfgename van de Kroon van Groot-Brittannië. Eene maand na de plegtige inhuldiging

waarbij het huwelijk was aangekondigd, vertrok de Erfprins naar Engeland alwaar hij den Negen-en-twintigsten April aankwam. De Prins-Regent en de Ministers betoonden dezelfde ingenomenheid met het huwelijk waarover George de Derde in zijne gezonde dagen met den Prins van Oranje was overeengekomen. Den Tweeden Junij was het cirkel bij de Koningin. De Prins had dien morgen een bezoek afgelegd bij de Prinses Charlotte in haar paleis Warwicks-house, en toen 's avonds de Prinses hem met groote minzaamheid de hand bood om haar uitgeleide te doen naar het rijtuig, betwijfelde niemand meer de stellige verloving - behalve zij die in stilte werkten om haar te verijdelen.

De oneenigheid tusschen de Prinses Carolina van Brunswijk en haren Gemaal den Prins-Regent, was toen op het hoogst geklommen, en in naam des Konings werd haar verboden aan het Hof te verschijnen juist toen die smaad door de tegenwoordigheid van vele buitenlandsche Vorsten en Grooten het meest in 't oog vallen en het diepst grieven moest. Nu was het voor haar genoeg dat de hand harer Dochter door George den Derde en door den Prins-Regent was toegezegd, en even zoo voor de oppositie der Whigs, die zich partij stelden voor de Prinses Carolina, was het genoeg dat de Ministers het huwelijk van den Erfprins van Oranje begunstigden, om met vereenigde

middelen zich daartegen te kanten. Zelfs de Hertog van York, Oom van de beide verloofden, wordt gezegd niet vreemd te zijn geweest aan de zamenspanning. Onwaarschijnlijk is dit niet. De Hertog had wel is waar den jongen Prins altijd eene bijzondere genegenheid toegedragen, maar hij was geen vriend van 's Prinsen vader. De koelheid die tusschen dezen bestond, was vermoedelijk daardoor veroorzaakt, dat de laatstgemelde zich niet ontzien had meermalen zijne verontwaardiging te doen blijken over het gedrag van de Engelsche troepen en haren Opperbevelhebber, den Hertog van York, in den Veldtogt van 1794. Dat de Opperbevelhebber van de laatste verdedigers der Republiek het huwelijk dreef, was voor den Hertog genoeg, om het althans niet te bevorderen. Men heeft ook verhaald dat de weduwe van Prins Peter van Holstein-Oldenburg, de scherpzinnige Groot-Vorstin Catharina-Paulowna, die zich destijds mede in Engeland bevond, als zij spoedig al de gevolgen dier kuiperijen voorzag, aan hare jongste zuster Anna gedacht heeft en in haar binnenste den Prins van Oranje heeft toegewenscht, dat de teleurstelling die hem te wachten stond — want hij had de Prinses Charlotte lief gekregen — voor hem een oorzaak worden mogt van grooter geluk.

Er was reeds voorloopig over eenige schikking gesproken omtrent het verblijf der toekomstige Echtge-

nooten beurtelings in Engeland en in Nederland, maar niet dan met weêrzin had de Prinses Charlotte zich laten vinden om daarin toe te stemmen. Nu geviel het dat in die dagen Keizer Alexander van Rusland en de Koning van Pruissen, Friedrich Wilhelm de Derde, Engeland kwamen bezoeken met een aanzienlijk gevolg en daaronder een drie-en-twintig-jarig Officier van Vorstelijken huize, Leopold George Christian Friedrich, Prins van Saksen-Coburg en Gotha. Deze door zijne gelaatstrekken en blonde schoonheid, welke door geen leven in het Veld onder een Spaanschen hemel hadden kunnen lijden, wekte te meer de belangstelling der Engelsche schoonen in de hoogste kringen, omdat hij in zijn fraai en rijk Hussaren-uniform zich zeer zediglijk op den achtergrond hield. Op hem sloeg de partijzucht het oog en dikwijls ontmoette hem Prinses Charlotte. Aan dezen Prins van Coburg zou zij het offer niet behoeven te brengen van een telkens herhaald verblijf in een vreemd land. Zijn karakter, zijne hoofsche manieren, alles beloofde eene grootere volgzaamheid dan te verwachten was van een Prins die het leven aan eene Hooge-school en onder de Legertent gezien had, en die eenmaal zelf de diadeem van het Souverein gezag zou dragen.

Kortom, alle veren in staat om bij dergelijke gelegenheden eenige werking te doen, werden gespannen, om het huwelijk waarvan de verloving reeds was aan-

gekondigd te doen afspringen. De Erfprins van Oranje had een te open karakter om zich anders te willen voordoen dan hij was, en te veel gevoel van eigen waarde om door verhoogde voorkomendheid een mededinger terug te dringen. In de eerste helft der maand Junij kwam hij uit Engeland te 's Gravenhage terug en schreef daar een brief aan de Prinses, waarin hij met veel waardigheid wees op de eer van zijn Huis en van zijn Vaderland en met veel kieschheid van haar afscheid nam. De Prins-Regent heeft later te vergeefs pogingen aangewend om de verstoorde verbindtenis weder aan te knoopen, ook toen reeds voor den Prins zich andere uitzigten geopend hadden. De Prinses Charlotte trad den Tweeden Mei 1816 in den echt met Prins Leopold van Saksen-Coburg en Gotha: en door haar overlijden op den Zesden November van het jaar 1817, en van het kind hetwelk zij ter wereld bragt, heeft na de regering van haren Vader George den Vierde, en van haren Oom Willem den Vierde, de dochter van haren jongeren Oom, van Eduard Hertog van Kent, Alexandrina Victoria, den Troon bestegen van Groot-Brittannië.

III.

Toen de Erfprins van Oranje den Negentienden December 1813 in het Vaderland terugkwam, was hij

kort te voren door den Prins-Regent bevorderd geworden tot Generaal-Majoor in Engelsche dienst. Drie dagen na zijne wederkomst werd hij door zijn vader benoemd tot Generaal der Infanterij en Inspecteur-Generaal aller Wapenen van het Nederlandsche leger en de op te rigten Nationale Militie. Doch wat er toen van troepen te inspecteren viel was van geene beteekenis en de oprigting eener Nationale Militie vond geen gunst bij het volk. "De wapenen der Bondgenooten zouden de bevrijding des Lands wel voltooijen; wat het kleine Nederland bij hunne groote legers zou kunnen voegen, was ook niet meer dan een druppel in de zee; Tractaten en Grondwetten onder de bescherming der Groote Mogendheden zouden voortaan het Westen van Europa beveiligen tegen rustverstoring en dwingelandij:" dus redeneerde het Volk. Maar de Regering mogt niet alzoo redeneren. Overwinnende Bondgenooten overstroomden het Land, en de Regering van Groot-Brittannië was er ernstig op bedacht om het hoofdtooneel harer oorlogskrachten van de Pyreneeën naar de Nederlanden over te brengen. Het was van groot belang, terstond door de vertooning van eenige geregelde strijdmagt bij de Geallieërde overwinnaars het denkbeeld te versterken, dat Noord-Nederland door zijne zelfbevrijding, als herrezen Staatsligchaam eene onafhankelijkheid herkregen had, welke het kon doen gelden boven veroverde gewesten, waar-

mede men den herboren Staat zou willen vergrooten. Op die vergrooting toch met de Zuidelijke Nederlanden had Willem de Eerste het oog gehad van het oogenblik dat hij in het Vaderland was teruggekomen. Maar het Land was van strijdmiddelen afgestroopt en uitgeput, en de nadrukkelijke, de hartstogtelijke toon zelfs, waarop de Souvereine Vorst in zijne Proclamatie bij de aanvaarding van het Gezag de natie opgeroepen had om zich het dragen der wapenen te getroosten in het belang van het Vaderland, was algemeen zoo flaauw beantwoord geworden, dat men aanstonds tot het huren van vreemde troepen moest overgaan. Wel waren in de eerste geestdrift velen te wapen geloopen om de Franschen, die bij het aanrukken der overwinnende legers van Rusland en Pruissen zich in sommige vestingen geworpen hadden, in toom te houden, of tot overgaaf te dwingen; maar de voortdurende noodzakelijkheid van een leger te bezitten, werd ook toen algemeen niet gevoeld.

Zoo duurde het tot in het voorjaar van 1814 eer men een vertoonbare strijdmagt kon te velde brengen, waarvan het Hoofdkwartier te Tilburg gevestigd werd op den Tweeden April. De Erfprins aanvaardde den Elfden dier maand te Breda het Opperbevel over het Leger te Velde, waarvan het Hoofdkwartier vervolgens naar Rozendaal verlegd werd. Doch de verrigtingen van dezen veldtogt bepaalden zich tot eene

verkenning van de door Engelsche troepen belegerde vesting Bergen-op-Zoom, op den Zestienden, en het onderteekenen van een wapenstilstand met den Franschen Bevelhebber op den Twintigsten. Toen de Veldtogt door het nieuwe Nederlandsche leger geopend werd had de verovering van Parijs door de verbonden Mogendheden reeds een einde gemaakt aan den strijd.

Intusschen werden de werkzaamheden van 's Lands verdediging vereenigd tot een Departement van Algemeen Bestuur. De Opperdirectie van het Ministerie van Oorlog, bij Besluit van den Zesden April aan den Erfprins opgedragen, scheen nu aan dezen de gelegenheid te geven, om de militaire kundigheden welke hij verkregen had, en zijne ervaringen in het oorlogsveld, met warme belangstelling toe te wijden aan de bescherming van het volk waarover hij eenmaal regeren zou. Maar, reeds met de eerste vrucht zijner werkzaamheden, een ontwerp van Landsverdediging, waaraan hij dagen en nachten gearbeid had, stiet hij het hoofd. Zijn vader had andere raadslieden, die weinig gezind waren om de inzigten te volgen van een jong kweekeling uit de school van Wellington. Uit den boezem der natie vernam hij ook reeds vroeg den weêrklank van hetgeen in de gemeene volkstaal aldus werd uitgedrukt: "Wij hebben genoeg van de Soldaterij." Zoo werd hij, juist toen hij noodig had zijn

Vaderland te leeren lief hebben en met het volk aldaar zich te vereenzelvigen, geplaatst op een standpunt, het allerminst daarvoor geschikt: — hij, krijgsman in zijn hart, aan 't hoofd van een Departement voor de Zaken van Oorlog, bij een volk geneigd om een leger te beschouwen als eene bende dood-eters. Vraagt men, of dan hetgeen een krijgshaftigen aard doet ontstaan - en hetgeen den Nederlandschen volksaard gevormd heeft, strijdige beginselen zijn? Integendeel: beiden zijn veeleer de ontwikkeling van dezelfde eigenschap der menschelijke natuur. Het schijnt niet ongepast, hier ter plaatse een oogenblik bij deze bewering stil te staan. Willem de Tweede is de Ridderlijke Krijgsman bij uitnemendheid genoemd: het is noodig dat men de beteekenis dier benaming begrijpe, en leere oordeelen in welke verhouding de Vorst die te regt zoo genoemd is, daardoor gestaan heeft tot het Nederlandsche Volk.

Er is in den Man eene neiging om, door het gebruik zijner krachten, te beheerschen wat er van de wereld buiten hem onder zijn bereik valt: het is het beginsel in zijne natuur 't welk hem verheft tot een Persoon. Als kind toont hij deze hoofdneiging door zijn speelgoed in stukken te breken. Door die neiging vindt de jongen op de straat er vermaak in, wanneer, getroffen door den steen dien hij geworpen heeft, een hond jankend wegloopt of een paard verschrikt ter

zijde springt. Uit die neiging ontspruit de fierheid waarmede de knaap beurtelings door zweep en toom den bok dwingt om den tred te houden, dien de kleine meester begeert. Later vertoont zich die trek in de baldadigheden der jongelingschap. Doch van het oogenblik dat de jonge Man ontwaart ook geestvermogens te bezitten, begint zich die neiging te verdeelen tusschen de krachten van het ligchaam en de krachten van den geest. Gebruikt hij bij voorkeur de laatste, dan wordt hij de leergierige knaap, die al wat leerstof is beheerschen wil; die meester wil worden van de taal; die al weten wil wat er te weten is: het studieleven wordt zijne roeping. Op tallooze wijzen kan deze neiging, door hare dubbele werking, nu eens op de krachten van het ligchaam dan eens op die van den geest, en door inmenging van onderscheiden begeerten en hartstogten, verschillende rigtingen aannemen; maar zij vergezelt den Man door zijn geheele leven: zij bezielt hem in de werkplaats en in het studeervertrek; zij maakt zijne kracht grooter in den zadel hoe wilder het paard is, en aan het roer van het vaartuig hoe heviger de storm woedt; zij geeft hem lust in het jagtveld en spant zijne aandacht aan het schaakbord: zij vergezelt hem overal. Het is deze neiging die in het manlijk gemoed zoo dikwijls zich ontwikkelt tot een trek naar het oorlogsleven. Men bedriegt zich, zoo men meent dat de lust om bloed te vergieten en om men-

schen-lijden te veroorzaken het beginsel is der roeping van den Soldaat en den Veldheer. De artillerist die met een lach van vergenoegen door zijn welgerigt kanonvuur een gewapenden troep uit-een ziet stuiven en over den grond tuimelen, kan de goedhartigste mensch van de wereld zijn. De helden der Middeleeuwen waren de edelmoedigste beschermers van vrouwen en kinderen en alle weerloozen: daarin zelfs bestond het ridderlijke hunner heldhaftigheid, dat zij streden voor de eer, voor het regt, voor de onschuld, met opzien tot God den grooten Wreker van onregt en leugen. Die met het meeste talent en met de meeste hardnekkigheid de Napoleons zijner eeuw bestrijdt kan, zoo zeer als de meest naauwgezette kwaker, den oorlog houden voor een ongeluk en voor eene barbaarschheid. Toen de Hertog van Wellington eens door eene vrouw van aanzien werd toegesproken met den uitroep: "Wat moet een overwinning eene heer-"lijke zaak zijn!" antwoordde de Prins van Waterloo: "Heerlijk? - ik ken maar eene zaak die afgrijsselijker "is - en dat is eene nederlaag." Neen: onmenschelijkheid is het niet geweest, waardoor een Hebreeuwsche herdersknaap de koninklijke krijgsheld van Juda geworden is: hij die troost en stichting onder de menschen van acht-en-twintig eeuwen heeft verspreid door zijne Godgewijde Hymnen, al heeft hij den verslagen Filistijn met eigen hand het hoofd afgehouwen en dit

als een trofee ten toon gedragen. Een bloedgierige woestaard was hij niet, die het ideaal geweest is van den held der Middel-eeuwen, Rodrigo de Cid, de edelmoedige, de teedere, de geloovige, al heeft hij gewoed gelijk een losgelaten leeuw en al heeft hij rondgereden met menschenhoofden aan zijn zadel. Voorzeker is het geen bloeddorst geweest, wat Michiel Adriaansz. de Ruyter uit de lijnbaan gedreven heeft om een toonbeeld te worden van den Christenheld der nieuwere tijden: met een gerust geweten heeft hij in zijn Bijbel gelezen: "Zalig zijn de vreedzamen, want zij zullen "Gods kinderen genoemd worden," al heeft hij in veertig zeestrijden het sein gegeven tot den aanval en al is hij op den Oceaan de schrik geweest van drie magtige Koningrijken. Maar de oorlog is een tooneel waarop de man de krachten van zijn ligchaam en de vermogens van zijn geest beide, naar buiten kan doen werken in de hoogste mate, in den ruimsten omvang, met de uitgebreidste gevolgen. De gewone ruiter, die onwrikbaar in den zadel zit en met de teugels in de eene hand zijn paard beheerscht en in de andere den sabel klemt, brullend van ongeduld om toe te rennen en in te houwen, en wiens strijdlust in de hitte van het slaggewoel kan doorslaan tot razernij, deze moge niets anders wezen dan de uitgegroeide straatjongen, die geen andere lust had dan om te breken en te smijten en te slaan: maar niet

alzoo de bevelvoerders. De bekwaamheid van dezen is de som van waarnemingen, onderzoekingen, studiën, vaardigheden, waarbij al de vermogens van den geest in rekening komen. De Veldheer die zijne gewapende legerscharen door zijn magtwoord geketend houdt of loslaat, naar de ingeving van zijn schranderen geest, bevindt zich in de hoogste spanning van het menschelijk levensgevoel, en op het oogenblik dat hij mag uitroepen: "De slag is gewonnen!" staat hij op den hoogsten trap van zelfvoldoening dien een man kan bereiken. Daarom is het dat zoo menig mannelijk gemoed zich geroepen voelt tot het leven van den krijgsman. Daarom ook is het dat groote dichters, zelve magthebbers en verwinnaars in de wereld der gedachten, meestal groote bewonderaars zijn van den krijgsheld. Onder de warmste vereerders van den Erfprins van Oranje was Neêrlands groote dichter Bilderdijk. Met vuur heeft hij hem bezongen als den man in wien - met het bloed van Oranje - de heldengeest zijner Vaderen leefde, en met wellust heeft hij zich den tijd herinnerd toen hij te Brunswijk hem als knaapjen

"In d'onbedreven hand gewapend met penceelen
"Soldaten in 't geweer zag scheppen op 't papier,
"Als die, door 't hart geperst, aan legers moest bevelen,
"En ademde voor 't oorlogsvier!"

Maar gelijk Bilderdijk in andere opzigten niet de tolk was der meerderheid van zijne land- en tijdgenooten, zoo ook niet wanneer hij zijne ingenomenheid met krijgstalenten te kennen gaf. En evenwel is ook de Nederlandsche volksaard niet anders dan eene ontwikkeling in een andere rigting, van denzelfden grondtrek in het mannelijk karakter. Hoe zouden zich ook menschen hebben willen nederzetten op die slijkgronden, en schorren, en zandhoopen door den noordewind uit zee opgejaagd, om er een altoos-durenden strijd met de golven te beginnen, indien niet eene natuurdrift er voldoening in had gevonden, door handenkracht en schranderheid golven en stormen te beheerschen. Dat het karakter van den Nederlander, met zijnen praktischen geest, met zijne kansen-berekenende schranderheid, met zijne liefde voor zijn Vaderland, zich gevormd heeft door de volharding, met welke hij den grond waarop hij woont heeft vrij gevochten van vijandige natuurkrachten en vijandige menschen, is eene waarheid waarvan de bewijzen te vinden zijn in de Geschiedenis van Holland en de Hollanders. Maar het volk, aldus gevormd, heeft, ook na dure ondervindingen kunnen gaan vergeten, dat zijne schatten, gelijk door dammen en dijkwerken, door borstweringen en bajonnetten moeten beveiligd worden. Vreemd! In een land, vroeger binnen zijn kleinen omtrek rijker in Ridderlijken Krijgsadel dan elders wijd-uitgestrekte koningrijken, - in een land.

welks Historie een helden-tijdperk heeft van schitterende wapenfeiten te land en ter zee, - in een land, waar men om meester te zijn van den wereldhandel geweldige legers in het veld en geduchte vloten in zee gezonden heeft: - in dat land is ten laatste het volk zoo onvatbaar geworden om onder zijne Staatskrachten ook het gewigt te waarderen eener geregelde Strijdmagt met hare beginselen van tucht en orde, dat het Verraad gemakkelijk zal kunnen slagen om er en Staande Legermagt en Volkswapening onmogelijk te maken en alzoo bij eenen aanval van vreemd geweld het eenig bolwerk, en bij de stormen eener Revolutie het laatste plegtanker tegen de Anarchie te doen ontbreken. Waardoor die versmading van wapenen en oorlogskrachten ontstaan is, kan hier ter plaatse niet worden ontvouwd: maar dat zij bestond in de jaren welke op het jaar 1813 gevolgd zijn, behoort te worden in 't oog gehouden door wie den Erfprins van Oranje in zijn openbaar leven als Hoofd der Krijgsmagt en als Troonsopvolger in den herboren Nederlandschen Staat, onpartijdig en menschkundig wil beoordeelen.

IV.

Doch de Troonsopvolger in den nieuwen Nederlandschen Staat zou, ook als Erfgenaam der Souvereiniteit,

niet voor zijn Vaderland alleen te leven hebben. De Nederlandsche Natie, welke in de Zestiende Eeuw zich in twee Volksgroepen had gesplitst, eene Hollandsch-Nederlandsche met een eigen Staatsbestuur als Souvereine Mogendheid, en eene Brabantsch-Nederlandsche onder vreemd Gezag, stond in een Koningrijk der Nederlanden vereenigd te worden. Om den Prins in zijne betrekking tot de twee hoofddeelen van het Rijk, waarover zijn Vader de Koninklijke Regering bekwam, onpartijdig te beoordeelen, moet deze bijzonderheid worden opgemerkt, dat hij na zijne terugkomst in het hem vreemd geworden Vaderland terstond is verstoken geworden van de gelegenheid om zich gemeenzaam te maken met de taal, de zeden, de denkwijze en de verlangens van het Hollandsch-Nederlandsche Volk. Hij-zelf zocht elke gelegenheid daartoe op. Terstond na zijne terugkomst deed hij, in het strengste van den winter, eene reis door eenige gewesten van het Land, waarbij echter de goedhartigheid zijner landgenooten meer viel op te merken dan eenige andere hunner deugden. Op deze reis werden in de eerste plaats de Landstorm en de Vrijwilligers bezocht in hunne kantonnementen rondom de plaatsen die nog door Fransche troepen bezet waren. De slappe blokade waarmede die vijandelijke Bezettingen werden ingesloten voldeed hem weinig, en als hij om eene vesting te verkennen zonder eenig bedenken tot onder het bereik van haar

geschut voort-reed, ontwaarde hij wel, dat het trotseren van vijandelijke kogels den belegeraren nog niet tot gewoonte was geworden. Maar hij liet nooit na hun een woord te doen hooren van welverdienden lof aan hunne Vaderlandsliefde: en dan werden de ontberingen van het oorlogsleven in den winter weder blijmoedig verdragen. Waar hij een enkele maal onwil bespeurde, vertoonde zich inzonderheid de hem eigene gave om allerlei menschen voor zich in te nemen. Dit was het geval in het Maaslandsche gedeelte der Meijerij van 's Hertogenbosch, waar het landvolk volstrekt weigerde, na verlost te zijn van de Fransche Conscriptie, aan nieuwe verordeningen tot het dragen der wapenen zich te onderwerpen. De Prins besluit daarheen te gaan; doch, toen hij te Lith gekomen is, wordt hem geraden terug te keeren, vermits zijn leven in gevaar zou komen, wanneer het doel zijner komst bekend wierd. In plaats van gehoor te geven aan dien raad, begeeft hij zich den volgenden morgen naar Oss, waar de boeren destijds nog berucht stonden als spoedig gereed om hun wil te doen gelden door het mes. Daar, terwijl hij het landvolk dreigend ziet zamenscholen, verneemt hij, dat eene Bezending op weg is gegaan naar Grave, om aan de Franschen kennis te geven, hoe kostelijken prijs zij zullen kunnen bekomen door een uitval naar die zijde. Maar reeds het gezigt van den Prins bedwingt de menigte. Het weinige Hollandsch

dat hij geleerd heeft wordt, hier aan een boer door een gemeenzamen handslag, daar aan eene boerin door een minzamen knik, verstaanbaar gemaakt; de negentigjarige Deken, die aan het Hoofd is van het Geestelijk Gezag over veertien Pastorijen van den omtrek, ontvangt een bezoek vol ongedwongen eerbiedbetooning; de eerwaardige grijsaard beantwoordt daaraan door den Prins de zegengroet te geven ten aanschouwen der menigte; — en toen de Prins in den namiddag Oss verliet, waren de vlaggen der zes aloude schuttersgilden te voorschijn gehaald, om die tot een vloerkleed voor zijne voeten te spreiden; — een troep kloeke gasten plaatste zich op den weg naar Grave om de Franschen tegen te houden zoo zij mogten aanrukken, en er werd niet meer gehoord van verzet tegen de gewapende dienst in de Meijerij van 's Hertogenbosch.

Gulhartiger onthaal kan niet wel een Vorst ten deel vallen, dan 't welk de Prins genoten heeft bij zijne daarop gevolgde reis door Friesland. Onvergetelijk was hem zijn bezoek te Leeuwarden. Men had hem daar verzocht zich te verklaren, welk soort van feest hem het meest welgevallig zou zijn, en hij had een bijeenkomst gekozen waar de Friesche Schoonen zouden verschijnen in haar nationaal costuum. De Friesche vrouwenkleeding, waaraan de rijkdom schatten en het vernuft oneindige verscheidenheden kan ten toon spreiden zonder haren grondvorm te veranderen, —

eene kleeding, waarin de statigheid der huismoeder een altijd aangenamen vorm heeft en het meisje een eerbaar gewaad dat zij kan tooijen en schikken tot den behagelijksten zwier, — deze voor het Nederlandsch klimaat onovertrefbare kleederdragt was toen reeds uit de Groote Wereld bijna geheel verdwenen, omdat de aanzienlijke dochteren der Vrije Friezen zich ook waren gaan onderwerpen aan de bevelen die de Mode uit Parijs over Holland haar toezond. Desniettemin verschenen met haar eigenaardig hoofdtooisel, rijk in goud en kantwerk, met hare lange jakken en rokken van satijn, damast of andere fijne stoffen en zwartkanten voorschoten, ongeveer drie-honderd gehuwden en jonkvrouwen uit de aanzienlijkste standen, op het feest aan den jongen Prins van Oranje te Leeuwarden gegeven. Men zag er de Friesche Kap niet alleen zoo als die in breede strooken van de slapen en het achterhoofd luchtig neêrfladdert op de schouders, voorhoofd en gelaat in het volle licht latende voor elken aanblik, maar ook nog de groote muts het aangezigt overschaduwende door een groot uitspansel van kamerdoek, dat, omboord met nederhangende kant, werd opgehouden door een gouden draad, hoepelswijze gebogen en vastgehecht aan de fraai bewerkte of met diamanten opgeluisterde knoppen van het gouden oorijzer. Men zag er ook nog den breeden platten hoed van het fijnste stroo, gevoerd met gebloemd damast,

waarvan het zwierige werd verhoogd door een breed zijden lint, nederhangende, of met eene wijde bogt als een bloemslinger, of, wanneer de hand aan het stroovlak bevalligheidshalve eene bijna loodregte rigting gaf, als een sierlijke werpslinger: kortom men zag er Frieslands Schoonen als in de dagen toen Leeuwarden nog de Hofstad was van den Frieschen Tak van het Stamhuis Oranje-Nassau. Dikwijls in later tijd sprak de Prins met opgetogenheid van dit tooneel uit zijne eerste kennismaking met het Vaderland. Maar het waren vormen van het verledene: de behoeften der toekomst te leeren kennen, was toen van grooter belang.

Op de vier eerste maanden na zijne aankomst te 's Gravenhage, maanden waarin het land als een bajert was die op eene herschepping van den Nederlandschen Staat wachtte, volgden eerst een verblijf bij het leger in Noord-Brabant, toen de reis naar London. Na zijne terugkomst uit Engeland bleef hij vier weken rustig in Holland en kon hij de eenvoudige gulhartigheid van den Oud-Nederlandschen volksaard bij eene bijzondere gelegenheid op eene treffende wijze leeren kennen. Hij vergezelde namelijk Keizer Alexander, toen deze, op zijne zegevierende terugreis van Parijs over Engeland naar Petersburg, vijf dagen in Holland vertoefde, en hij was er getuige van, dat de Beheerscher van Rusland, Zaandam bezoekende waar zijn

groote voorzaat dissel en hamer gehanteerd had, op het gezigt van de eerbiedige hartelijkheid der welgekleede volksmenigte die toegestroomd was en de lucht met haar gejuich vervulde, de beide handen op de schouders van Willem den Eerste legde en met aandoening uit riep: "Mijn God, wat zijt gij gelukkig onder zulk een volk!" Doch weldra werd de Prins omgeven door het bedwelmend geruisch van juichtoonen, waarvan hij zelf het gevleide voorwerp was.

Den Een-en-twintigsten Julij vertrok de Prins naar Brussel. Daar aanvaardde hij den Dertienden Augustus als Engelsch Generaal het opperbevel over de Engelsche troepen die in België zouden blijven, om daar, gelijk elders de krijgsmagten der Duitsche Mogendheden, voor de rust van Europa tegen Frankrijk te waken totdat de Besluiten van het Congres te Weenen zouden in staat zijn, bajonnetten en kanonnen te vervangen. Te Brussel en elders in de Zuidelijke Nederlanden werd de Prins omgeven met feestelijkheden en eerbetooningen zooals onmisbaar zijne toegenegenheid moesten trekken. Deze wierookwolken stegen op in andere kringen dan waar de Nederlandsche taal gehoord werd, en die de reukvaten zwaaiden waren andere dan Nederlandsche handen. Daaronder waren twee plegtigheden, waardoor hulde werd gebragt aan zijne verdiensten in het oorlogsveld: de inlijving in de Orde der Vlies-ridders en in die der Ridders van

het Bad. De eerste dezer plegtigheden had eene historische opmerkelijkheid.

De Ridderorde van het Gulden Vlies — eene aloude overzetting van het oorspronkelijke Toison d'Or, gelijk de Orde genoemd is, of naar het wonderteeken der Schapenvacht aan Gideon verschenen om zijn geloof aan de hulp des Allerhoogsten te versterken volgens de Heilige Schrift, of met toespeling op den Heldentogt van Jason in de Grieksche Mythologie — deze Orde is door Philips den Goede, Hertog van Bourgondië, te Brugge ingesteld en de eerste Ridderwijding had plaats in de St. Jacobskerk te 's Gravenhage. Toenmaals behoorden de meeste Nederlandsche Gewesten tot de Bourgondische Heerschappij en zij maakten daarvan het voornaamste deel uit. Bij het vervallen van het Hertogdom Bourgondië aan de Fransche Kroon, is, gelijk de Koningen van Frankrijk door hun stilzwijgen steeds erkend hebben, het Grootmeesterschap der Orde met de overige Souvereiniteits-regten welke niet uitsluitend tot dat Hertogdom behoorden, overgegaan op den wettigen Beheerscher der gezamenlijke Nederlanden. In de Zestiende Eeuw hebben zich daarvan de Noordelijke Gewesten afgescheiden door de Unie van Utrecht in eenen Regeringsvorm, waarin niemand op het Grootmeesterschap eener Ridderorde kon aanspraak maken. Alzoo bleef de Orde van het Gulden Vlies een eigendom van den Souve-

rein der Zuidelijke Nederlanden. De Koningen van Spanje met dit Gezag bekleed, hebben aan de Orde van lieverlede eene Spaansche gedaante gegeven en ten laatste de meening voorgestaan, dat zij behoorde tot de Spaansche Monarchij. Doch toen in het begin der Achttiende Eeuw de Spaansche Nederlanden onder het gebied der Vorsten van Oostenrijk zijn gekomen, hebben deze laatsten hunne bevoegdheid doen gelden tot het Grootmeesterschap eener Orde, welke op Nederlandschen grond geboren en een eigendom was van den Souverein der Nederlanden. Sedert dien tijd bestaan er twee Orden van het Gulden Vlies, eene Oostenrijksche en eene Spaansche, welke elkanderen de wettigheid van haar bestaan betwisten. Nu derhalve het Huis van Oranje werd geroepen tot het Souverein Gezag van al de Nederlanden, zou het geheel overeenkomstig althans met de Oostenrijksche bewering zijn geweest, zoo het Huis van Oranje zich het regt op de Orde had toegeeïgend. Dit echter is niet geschied. De Erfprins werd den Twaalfden Augustus 1814 in de Spaansche Orde opgenomen met toestemming van zijn vader, die op den Eersten dier maand uit handen van den Oostenrijkschen Gevolmagtigdo Baron Vincent het voorloopig Bestuur der Zuidelijke Nederlanden had aanvaard met de zekerheid zijner aanstaande verheffing tot de Souvereiniteit ook van die gewesten, en die, twee jaren na zijn zoon,

zelf van den Koning van Spanje, als een blijk van diens welgevallen over het sluiten van het traktaat van Alcala-de-Henares, de Vlies-orde heeft aangenomen, over welke hij de beschikking had kunnen eischen. Doch in de dagen toen geheel Europa, uit al hare verbanden gerukt, moest hersteld worden, waren er zoo vele regten te regelen, zoo vele verordeningen te ziften, zoo vele belangen te berekenen, dat het betwistbare regt op eene Ridderorde de aandacht niet trekken kon. Koning Willem de Eerste vergenoegde zich, toen hij op den Dertigsten April van het jaar 1815 eene nieuwe Nederlandsche Ridderorde instelde tot vereering van verdienstelijke oorlogsdaden, met eene zeer bescheidene herinnering van de Ridder-Instelling zijner Bourgondische Voorzaten. Hij koos den gouden vuurslag aan de versierselen der Vlies-orde ontleend, ter verbinding van de groene laurierstokken, waaruit het Bourgondische Kruis bestaat op het eereteeken der Militaire Willems-Orde. De Orde was ook niet meer wat zij was in de eerste anderhalve eeuw na hare instelling. Toen was zij eene kerkelijke vereeniging van Edelen, bestemd om het Ridderdom in aanzien en de nagedachtenis van verdienstelijke Ridders in eere te houden, met andere pligten en met voorregten waardoor zij eene Magt in den Staat was. Nu was zij eene onderscheiding geworden, eenvoudig door den Vorst geschonken, zonder medewerking van

een Kapittel, als een blijk van toegenegenheid of als erkentenis van bewezene diensten. Als zoodanig echter was de Vlies-Orde, de Spaansche inzonderheid, in zeer groot aanzien, en Koningen rekenden het zich tot eer daarin opgenomen te worden. Het was derhalve een schitterend bewijs van de diensten welke de Erfprins van Oranje geacht werd aan de Spaansche Monarchij te hebben bewezen, dat Fernando de Zevende hem op dien leeftijd de Orde van het Gulden-Vlies vereerde.

De omstandigheden waarmede de wijding van den jongen Ridder vergezeld ging, verhoogden den luister der vereering. De dag daartoe gekozen was de verjaardag van den Prins-Regent van Engeland, en de Vlies-ridder die den Grootmeester vertegenwoordigde was de Hertog van Wellington. Te Brussel, den Twaalfden Augustus 1814 ten drie ure, na een grooten wapenschouw van Engelsche troepen ontving de Hertog - omhangen met de halsketen der orde bestaande in het beeld eener schapenvacht, hangende aan eene aaneenschakeling van gouden vuurslagen tusschen welke vlammen schitteren - den Prins tot voltrekking der plegtigheid. De Statuten werden in de Spaansche taal gelezen door Henri Joseph Philippe Gislain de Tourneaux Graaf de Cruquenbourg, met wien de Prins aan het Hoofdkwartier in Spanje eene vriendschap had aangeknoopt, welke tot aan zijn dood heeft voortgeduurd. Treffend was het oogenblik toen de Hertog

den nieuweling in de Orde, zijn kweekeling in het oorlogsveld, met de oud-ridderlijke accollade in zijne armen sloot. Het was het sluitteeken van 's Prinsen roemvolle verrigtingen in Spanje. Voor zijn nieuw levensperk vertoonde Brussel hem dienzelfden dag, wat België in vormen en personen luisterrijkst had en aanzienlijkst. De dag namelijk werd besloten met een schitterend feest door den Engelschen Gezant Lord Clancarty gegeven in het voormalig Hôtel van den Kanselier van Brabant: dáár ontmoette de Prins de bloem van den Belgischen Adel, de Hertogen van Croy, van Ursel, van Beaufort, de Graven van Marnix en van Merode, den Baron van Hooghvorst, de Markiezen van Assche, van Verquigneul, en andere Hoofden van de aanzienlijkste geslachten, die de nieuwe Dynastie begonnen te omgeven met hoffelijkheden.

Vier dagen nadat dit te Brussel voorviel, op den Zestienden Augustus, werd de Prins benoemd tot Ridder der Engelsche Orde van het Bad. Deze benoeming, nadat hij even te voren, op den Negenden dier maand, was bevorderd tot Generaal bij het Engelsche leger, was ook daarom eene te grootere onderscheiding, omdat het getal der Bad-ridders bij de Statuten der Orde bepaald, eigenlijk toen geene nieuwe benoeming toeliet. Ook de Orde van het Bad was eene middeleeuwsche Instelling, maar ook zij was van bedoeling veranderd. Het oorspronkelijk blazoen der Orde

tria in unum behelsde het gebod, dat de drie kenmerken van den Christen, Geloof, Hoop en Liefde, voortaan in den door het badwater gereinigden Ridder moesten vereenigd worden. Doch deze zinrijke kernspreuk had ten tijde van Koning George den Eerste door een kleine verandering eene weinig-beteekenende toespeling gekregen op de vereeniging der drie Rijken onder éénen Scepter, en het ridderteeken van het Bad was enkel een bewijs geworden van persoonlijke genegenheid der Koningen, 't welk inzonderheid bij de Kroningsfeesten werd geschonken. Doch ook dit karakter had de Orde niet meer toen de Erfprins van Oranje daarin werd opgenomen. Zij was, den geest des tijds volgende, eene onderscheiding geworden voor Hoofd-Officieren en Staatslieden, die zich bijzonder verdienstelijk hadden gemaakt. Bij de bekleeding van den Erfprins van Oranje met de Ridderteekenen van het Bad werd in 't bijzonder uitdrukkelijk verklaard, dat zijne opneming in de Orde eene hulde was, door Groot-Brittannië gebragt aan zijn aandeel in den roem van het Engelsche leger. Aan weinige - zeer uitstekende Bevelhebbers alleen - was deze hulde te beurt gevallen. Het was eerst vijf maanden later, dat aan de Bad-Orde eene nieuwe inrigting werd gegeven met de onderscheiding van drie rangen, waardoor zij geheel gelijk werd aan andere Ridder-Instellingen van den nieuwen tijd. De plegtigheid had plaats op den Twee-en-twintigsten Augustus.

Op dien dag werd, overeenkomstig het vastgesteld gebruik, de Prins te Brussel, in de hand hebbende de Ridderteekenen hem door de Beambten der Orde uit Engeland overgebragt, binnengeleid bij Lord Castlereagh die zelf Bad-ridder, de cerimonie van het zwaaijen van het zwaard over den regter-schouder en van het omhangen van het ridderlint en het aanhechten van de ster verrigtte, en bij die gelegenheid eene aanspraak deed, waarin hij betuigde, dat de moed en de bekwaamheid, door den Prins in de Spaansche veldtogten aan den dag gelegd, eene ongeveinsde hoogachting voor Zijne Hoogheid aan de geheele Engelsche natie hadden ingeboezemd, en het vertrouwen hadden gevestigd, dat, zoo immer de veiligheid van Nederland en de rust van Europa op nieuw mogten worden aangerand, de Prins andermaal op eene even luisterrijke wijze den alouden roem van het Huis van Oranje zou verhoogen. Deze betuiging en de toon waarop zij gedaan werd, maakten op al de aanwezigen dien indruk, dat niemand twijfelde aan de opregtheid waarmede de Edele Lord gesproken en aan de waarheid van hetgeen hij gezegd had.

Het waren toen gelukkige dagen voor het Huis van Oranje. Het was een gelukkige dag, de eerste verjaardag dien de Souvereine Vorst in zijne nieuwe Staten doorbragt, de Vier-en-twintigste Augustus van het jaar 1814, waarop te Brussel de Erfprins, bekleed met

welverdiende eereteekenen, aan het hoofd van al de aanwezige Engelsche en Belgische krijgsmagt, voor zijnen vader voorbij trok, en te Brugge een Hertog van Aremberg — anders dan in de dagen van Alva! — het Eerste Regiment Belgische Jagers waarover hij het bevel had, de Oranje-kokarde deed opzetten. Dat het aannemen dier kleur door al de Belgische troepen op dien dag, geschiedde onder vreugdgejuich, was inzonderheid omdat het hooren van den Oranje-naam de gedachte rigtte op den Prins, dien men toen reeds gewoon werd uitsluitend den Prins van Oranje te noemen, en wien al wat krijgsman was hoogachtte om de aanzienlijke eeretitelen door hem op het oorlogsveld verworven.

Terwijl in de hoogere kringen de nieuwe Nederlandsche Dynastie met allen mogelijken luister omgeven werd, betoonde het volk haar de levendigste toegenegenheid. In België wekte de Erfprins inzonderheid overal de uitbundigste toejuichingen der volksmenigte, welke, toen hij het eerst de stad Namen bezocht, vergezeld zijnde van den Hertog van Wellington, hem tot aan het dorp Belgrade te gemoet trok en de paarden van zijn rijtuig ontspande, en hem de stad binnentrok onder het gejuich, beurtelings in de beide talen van "Vive le Prince," "Leve de Erfprins." Van zulk eene vereering was hij persoonlijk nog nooit het voorwerp geweest. Hoe zou hij er ongevoelig voor heb-

ben kunnen zijn? — Den geheelen daarop gevolgden winter bragt de Prins in de Zuidelijke Nederlanden door als Bevelhebber der Britsche krijgsmagt aldaar, en de ingenomenheid der Belgen met hem breidde zich iederen dag uit. Men vergeleek hem bij Prins Karel van Lotharingen, wiens naam bij het volk nog in aangename herinnering was. De Prins wederkeerig begon hier die edelmoedige mildheid ten toon te spreiden, welke zijne volgende levensdagen, ook nog den allerlaatsten, vruchtbaar heeft doen zijn in weldadigheid. In de kringen der kunstliefhebbers maakte hij zich welgevallig door de werkplaatsen der schilders en de kabinetten van kunstwerken te bezoeken, en het is ongetwijfeld niet zonder invloed op zijnen kunstsmaak geweest dat hij de voortbrengselen der Vlaamsche en der toenmalige Belgische School eerder heeft leeren bewonderen dan de zuivere natuurvoorstelling der Hollandsche. In 't kort: de genegenheid van den Prins voor het Belgische volksleven heeft in die dagen diepe wortelen geschoten, en zij kreeg dagelijks voedsel in alles wat hem omgaf. Dáár had hij het pijnlijk gevoel niet van te zien meesmuilen, wanneer hij zich moest uitdrukken in zijn nog zeer gebrekkig Hollandsch. Dáár had de toon der zamenleving eene losheid en aangenaamheid, welke in Hollandsche kringen gemist werden, omdat toenmaals de taal eene schoolsche stijfheid had bekomen, waarvan zij eerst later is begonnen verlost te worden. Ook waren

in de Hollandsche Gewesten, waar alle standen des volks onder den langdurigen druk van rampspoedige tijden zwaar geleden hadden, spraakzame tongen, ongedwongen scherts en vrijmoedigheid in het minder gemeenzaam verkeer, zeldzamer geworden. Het is gebeurd, wanneer de Prins, ten einde menschen, huisgezinnen en zeden te leeren kennen, beproefde met zijne wellevende gemeenzaamheid bezoeken af te leggen, dat hij bij de Hollandsche huismoeder en hare dochters de grootste verlegenheid vond, ja ontsteltenis en wegvlugting. Eindelijk, bij den Belgischen Adel vond hij in uitgestrekte landgoederen, in jagtparken en stoeterijen, eene grootheid, welke meer strookte met zijne neigingen, dan de verborgen werking van een kapitaal in een ijzeren kist. Het stond inderdaad te vreezen, dat in 's Prinsen genegenheid het Land zijner geboorte, tevens de wieg der grootheid van zijn Huis, geheel op den achtergrond zou worden gedrongen, en dat, door eene wederkeerige werking van het nationaal gevoel in de Hollandsche Gewesten, wanneer eenmaal de dagen van opgewondenheid zouden voorbij wezen, de oud-republikeinsche volkstrots de hereeniging van Oranje en Nederland meer feitelijk dan hartelijk zou doen zijn. Doch er kwam voor beiden een uur van gevaar en een uur van redding, waarin beiden op nieuw leerden hoe zeer zij elkander behoefden en hoe zeer zij elkanders hoogachting verdienden.

V.

Toen Lord Castlereagh te Brussel den Erfprins van Oranje bekleedende met de Insigniën der Bad-orde, de betuiging deed, dat Groot-Brittannië vertrouwde, wanneer wederom de rust van Europa mogt verstoord worden, den Prins op zijn post te zullen vinden met de bekwaamheid en de bravoure door hem in Spanje betoond, was dit een gezegde in denzelfden zin profetisch als dat van Van de Spiegel op den dag van 's Prinsen geboorte. De uitkomst heeft daarin eene voorspelling doen zien, en hetgeen den Engelschen Staatsman aanleiding gegeven heeft om dus te spreken — het oorlogsbedrijf in Spanje — vertoont zich als eene der draden van zamenhang tusschen twee wereld-historische toestanden, den toestand van Napoleon in den tijd toen hij het magtwoord deed hooren: "Spanjaarden uw lot is in mijne hand," en den toestand waarin hij op het dek van The Northumberland gehoorzamen moest aan dit woord: "Engeland eischt u den degen af." Al wat daartusschen ligt heeft zijne eindbeslissing gevonden in éénen veldslag: en in den oorlog op het Schier-eiland heeft niet alleen de wilskracht van Wellington die taaiheid verkregen, waardoor hij op de hoogte van Mont-St.-Jean den strijd tot het alleruiterste heeft volgehouden, maar heeft ook het vertrouwen in zijn beleid zich

gevestigd, gepaard aan eigene zelfstandigheid, bij de Legerhoofden, aan wie de Opperbevelhebber in dien veldslag over de drie deelen der slaglinie de gevechtsleiding heeft toevertrouwd, Thomas Picton, Rowland Hill en den Prins van Oranje. Van deze drie is de laatste het eerst op het oorlogstooneel werkzaam geweest.

Het vertrouwen, waarmede de Britsche Regering den Prins vereerd had door hem het Opperbevel op te dragen der Engelsche troepen welke in België een waakzaam oog moesten houden op Frankrijk tot na den afloop van het Weener Congres, gaf hem aanleiding om, reeds voor dat er eenig oorlogs-gevaar zigtbaar werd, zich bekend te maken met de streken waar het dreigen zou. Hij werd daarin bijgestaan door zijnen vaderlijken vriend den Kolonel Baron De Constant. Aan deze, als Kwartiermeester-Generaal, droeg hij het vervaardigen op eener Memorie over de gesteldheid, de verdedigingsmiddelen en de hulpbronnen van België's Zuidelijk frontier: en deze Memorie werd den Prins op den Tienden Februarij 1815 overhandigd. Opmerkelijk is het, dat bij die gelegenheid, op last van den Hertog van Wellington, eene bijzondere topographische verkenning heeft plaats gehad van het veld van Waterloo.

In de eerste dagen van Maart 1815 vierde men feestelijk de vereeniging van al de Nederlandsche Ge-

westen tot één Koningrijk onder de Oppermagt van het Huis van Oranje. In België vertoonde zich blijdschap bij de meerderheid des volks over het verkrijgen van een eigen Staatsbestuur: ontevredenheid en argwaan bepaalden zich tot toefluisteringen en oorblazingen. Bij de Noord-Nederlanders werd de vreugde over hunne wedergeboorte in den rang der volken — eene vreugde welke reeds anderhalf jaar tijd had gehad om zich te uiten — op nieuw levendig bij de plegtige uitroeping van den Souvereinen Vorst tot Koning, te 's Gravenhage op den Zestienden en te Amsterdam op den Zeventienden Maart. De Erfprins was niet bij deze plegtigheden. In dezelfde oogenblikken, waarin Willem de Eerste, vergezeld van het overige Hofgezin, bij een plegtig Gehoor in het Paleis te Amsterdam talrijke gelukwenschingen aanhoorde wegens zijne verheffing tot de koninklijke waardigheid, stond de Erfprins op de Place Royale te Brussel, onder het afwisselend gejuich eener talrijke menigte, tot een deel Nederlandsche troepen eene toespraak te houden, waarin hij zich-zelven geluk wenschte met de eer van hen ten strijd te zullen voeren, als er een tijd van oorlog mogt aanbreken. Zijn oog had het aanbreken van dien tijd reeds zien schemeren en, terwijl hij de Nederlandsche troepen te Brussel aldus toesprak, waren naar zijn bevel verscheiden Engelsche en Hannoversche Regimenten reeds op marsch naar de Fransche grenzen. Het

was echter eerst op den Elfden Maart geweest, dat te Brussel de eerste tijding gekomen was van Napoleons wederverschijning in Frankrijk. De geheime medestanders van den Geweldenaar — want zoo zal hij blijven heeten de bewonderenswaardige man, zoolang de stemmen van Regt en Menschelijkheid niet zullen kunnen gesmoord worden — hadden, om zijne onderneming door overrompeling te doen gelukken, de middelen van berigtgeving belemmerd, zoodat de telegraaf vijf dagen bezig was geweest om het eerste berigt der ontscheping op het strand van het zeestadje Cannes over te brengen naar Parijs. Zoo duurde het tot den Negentienden, eer te Brussel het berigt aankwam, dat 's Keizers gewapende Magt, aangroeijende als eene lavine, naar Parijs zich rigtte. Toen werd door den Prins terstond aan de troepen onder zijne bevelen eene voorloopige formatie gegeven voor de dienst te velde, en haar vereenigingspunt bepaald tusschen Luik en Leuven.

De tijdingen nu dagelijks inkomende verkregen een nieuw gewigt door de verschijning van aanzienlijke vlugtelingen uit Frankrijk. Daaronder was er een, wiens aankomst eene dier indrukwekkende ontmoetingen deed plaats hebben, waarmede het leven van Willem den Tweede zoo vervuld is geweest. In den namiddag van den Vier-en-twintigsten Maart kwamen reisrijtuigen met talrijke bedienden in aanzienlijk liverei te Brussel

aan, en het gerucht verspreidde zich, dat de hoofdpersoon van het reisgezelschap Koning Louis de Achttiende was. Terstond begaf de Prins zich naar de plaats waar de reizigers waren aangekomen, en weldra verkondigde zijn uitroep "*Vive le Prince de Condé*" dat hij in den grijsaard dien men voor den Koning van Frankrijk hield, een ander herkend had. Het was niet die Prins van Condé, wiens uiteinde - door eigen toedoen of door de hand eens moordenaars - eene historische vermaardheid heeft gekregen onder de pen der tegenstanders van de Dynastie van Orleans, maar het was Louis Joseph de Bourbon, Prins van Condé, die eene halve eeuw vroeger zijn Chantilly tot een der brandpunten had doen zijn der Letterkundige beweging welke de Fransche Revolutie is voorafgegaan en die zich den heldennaam van zijn Geslacht in den Zevenjarigen oorlog waardig betoond had. Dus plotseling den afstammeling van den Grooten Condé te ontmoeten trof den Nederlandschen Prins. Men verhaalt dat de toon van stem waarmede hij dat "Leve de Prins van Condé' deed hooren, en de ridderlijke manieren van wellevendheid en eerbied waarmede hij den bijna tachtig-jarigen oorlogsman bejegende, iets bijzonder sprekends en edels gehad hebben: althans de volksmenigte, van alle zijden toegestroomd om den vreemden vlugteling te zien, geleidde den Prins terug naar zijne woning onder het gejuich van "Leve de Prins van Oranje!"

Wapenschouwen over aankomende troepen, bezoeken aan de reeds aanwezige in de kantonnementen, togten naar de frontieren, overleggingen ter voorziening bij mogelijke gebeurtenissen hielden nu dagelijks den Prins bezig. Hij had de overtuiging - hoezeer velen het tegendeel geloofden of wilden doen gelooven - dat er een veldtogt op handen was, waarin op nieuw groote strijdkrachten stonden ontwikkeld te worden. Die overtuiging was blijkbaar in al zijne toespraken. Op die overtuiging berustte zijne verordening, volgens welke de Nederlandsche troepen in de eerste dagen van April eene zaamgetrokken stelling innamen te St. Truyen; en geen anderen grondslag had zijne overeenkomst met den Pruissischen Generaal Von Kleist, waarbij bepaald werd, dat deze bij een vijandelijken inval uit Frankrijk met dertig-duizend man Duitsche troepen, waarover hij tusschen den Rijn, de Moezel en de Maas het bevel voerde, naar de zijde van Thienen zou oprukken om, in vereeniging met de Engelsch-Nederlandsche troepen, aan elke vijandelijke Magt het voortrukken te betwisten door een veldslag. Geen der maatregelen door den Prins genomen gedurende den tijd dat hij alleen aan 't hoofd heeft gestaan der krijgsmagt welke in de Nederlanden de Fransche grenzen bewaakte, heeft stof tot eenige aanmerking gegeven aan de krijgskundige kritiek, die zulke fijne pennen heeft gevoerd in het beoordeelen van den veldtogt des jaars 1815.

In 't veld gewoon geworden om weinig rust te behoeven, gaf hij aan Soldaten en Officieren een voorbeeld van wakkerheid. Dat voorbeeld deed het gewigt der nog onzekere omstandigheden te beter waarderen, en daardoor werd - hetgeen inzonderheid bij de Nederlandsche troepen noodig was - de ijver verhoogd om de onbedrevenheid der nog jonge soldaten, het gebrek aan afrigting der paarden en de onvolledigheid van het oorlogsmateriëel door rustelooze oefening te verhelpen.

Dan, de gebeurtenissen in Frankrijk deden meer uitgebreide oorlogsmaatregelen noodzakelijk worden: de besluiten van het Weener Congres voerden al de beschikbare strijdkrachten van Duitschland en Engeland naar de grenzen van Frankrijk; zij bragten ook een ander Opperbevelhebber aan het hoofd van het leger in de Nederlanden. Het was de man, wien men een plaats onder de Veldheeren van den eersten rang ontzegd heeft, maar die in twintig oorlogsjaren nergens waar hij het opperbevel gevoerd heeft de Britsche wapenen door eene nederlaag heeft onteerd gezien; een man, in wien men het aanwezen ontkend heeft van een Strategisch Genie en van een adelaarsblik in het oorlogsveld, maar wiens volhardend vertrouwen op krijgskundige berekeningen aan zijne oorlogsbedrijven een eigen karakter gegeven heeft. Het was de man wiens roem altijd te worstelen zal hebben met de uit-

spraken van Fransche Schrijvers, maar wien alle Souvereinen van Europa met titels, eereteekenen en dotatiën overladen hebben, en over wien Napoleon zijn oordeel heeft uitgesproken in de bepaling van zijn testament, waarbij hij een legaat vermaakt aan den onverlaat die een moordaanslag beproefd heeft op het leven van Arthur Hertog van Wellington. Het was de man, wien men enkel meer geluk op zijne loopbaan, zonder meer Veldheers-bekwaamheid heeft toegeschreven dan Picton, Craufurd en George Murray; maar in wien Staatkundig doorzigt en Diplomatieke bedrevenheid - op zich-zelve aanwezig, grooter bij vele anderen - aan krijgstalenten gepaard waren in een zoo zeldzaam verband, dat hij, voor dat tijdsgewricht, een eenig man was. Het was - zijn naam is reeds genoemd - de Britsche Veldmaarschalk, dien de Lezers dezer Levensgeschiedenis als den Bevrijder van Spanje kennen, en die ook daarin misschien eenig was, dat de Kroonprins der Nederlanden hem gaarne het opperbevel over de Nederlandsche krijgsmagt met den titel van Nederlandschen Veldmaarschalk zag opgedragen.

Op een geheel ander oorlogstooneel zou dan nu de wensch van den Hertog van Wellington, dikwijls in Spanje geuit, vervuld worden, om den Prins van Oranje aan het hoofd eener leger-afdeeling onder zijne bevelen te zien. Ook zelfs de naam zou niet ontbre-

ken aan de vervulling van dien wensch. Want aan den Kroonprins der Nederlanden werd bij een Besluit van den Zes-en-twintigsten Maart, later door eene Grondwetsbepaling bekrachtigd, de titel verleend van Prins van Oranje, opdat een naam in leven zou blijven, waaronder voor de vrijheid van Europa zoo groote daden verrigt waren. Aldus werd ook nu die naam verbonden aan de namen van Quatre-Bras en Waterloo. De Prins van Oranje legde het Opperbevel over de Britsche en Nederlandsche krijgsmagt in de Nederlanden op den Tienden April neder bij een Generale Dagorder, waarin hij de troepen gelukwenschte dat, nu er oogenblikken van gevaar zouden kunnen komen, hare opperste leiding aan meer bekwame handen wierd toevertrouwd.

VI.

Bij de vorming van het groote leger in de Nederlanden, waarover de Hertog van Wellington het opperbevel aanvaardde op den Elfden April van het jaar 1815, verkreeg de Prins van Oranje het bevel over de Eerste der drie afdeelingen waarin het Geheel gesplitst werd. Deze eerste Divisie mogt op zich-zelve een leger heeten: zij was dertig-duizend man sterk, troepen van alle wapenen. Het bevel over het Tweede Legerkorps werd opgedragen aan Rowland Hill, een

man die rijk was in ondervinding van groote oorlogs-operatiën, hebbende in het Spaansche Schier-eiland bestendig den regter-vleugel van Wellingtons leger aangevoerd en meermalen uithoofde der uitgestrektheid van het oorlogstooneel zijne bewegingen naar eigen oordeel bestuurd met eene bekwaamheid, waaraan door zijne verheffing tot het Pairschap eene wel-verdiende hulde was gebragt. Aan het hoofd van de Algemeene Reserve werd Sir Thomas Picton geplaatst, dien men den Ajax of beter den Ney van het Engelsche leger zou kunnen noemen. Met mannen als Hill en Picton op twee-en-twintigjarigen leeftijd te worden gelijk gesteld, was grooter eer dan titelen en ridderteekenen geven kunnen, en dat de Prins van Oranje zich die gelijkstelling waardig getoond heeft, al had zijne verdienste zich daartoe bepaald, het zou een bewijs geweest zijn van een hoogst zeldzaam talent. Daartoe behoorden niet alleen zijne krijgskundige bekwaamheden, maar ook de kunst, of liever eene gave van Natuur en Opvoeding, waarmede hij eenheid en zamenwerking heeft gebragt in de ongelijksoortige hoofdstoffen uit welke zijn legerkorps was zamengesteld, verdeeld in twee hoofdgroepen, de bloem van het Britsche leger en de ongeoefende nieuwelingen van de Nederlandsche krijgsmagt. Hij die nooit zelf troepen tegen den vijand had aangevoerd, moest nu bevelen geven aan Generaals die meer jaren van Dienst telden dan hij levensjaren;

aan Generaals die hem zijne eerste kennis met de vijandelijke kogels hadden zien maken, toen zij reeds beproefd waren in het oorlogsveld, een Colin Halkett, den Lezer reeds bekend geworden, een Charles Baron Alten, die in Spanje vereerd was geworden met het Bevel over de vermaarde Ligte Divisie toen Craufurd op het glacis van Ciudad-Rodrigo gesneuveld was. Hij had overeenstemming te brengen tusschen Generaals, die elkander wel de punt van den degen maar nooit de hand gereikt hadden: een Hendrik Georg Baron De Perponcher Sedlnitzky, Oranje-vriend van vóór 1795, krijgsman uit de oude School, en David Baron Chassé, Patriot van 1787, kweekeling uit de School der Revolutie-oorlogen. Hij had het oog te houden op Officieren van allen rang, die, deelgenooten zijnde van den Franschen oorlogsroem, bewonderaars waren van Napoleon - en nu onder de vanen van diens onverzoenlijksten vijand tegen voormalige spitsbroeders moesten aangevoerd worden. En in weêrwil van deze omstandigheden, zoo ongunstig mogelijk voor de zedelijke vastheid van een gewapend ligchaam, heeft het legerkorps van den Prins van Oranje in de uren van strijd getoond ook die kracht te bezitten, welke uit onderling vertrouwen en eenheid van streven ontstaat. Die zedelijke kracht had het te danken aan de persoonlijkheid van den Aanvoerder. Destijds had bij den Prins die hoedanigheid hare volle ontwikkeling bereikt, welke Wellington reeds

uit Spanje had doen schrijven "zijne manieren zijn zeer innemend en hij is bemind bij ieder die met hem in aanraking komt." Het was de gave om, door de uitdrukking van een open karakter en door eene ongekunstelde gemeenzaamheid, waarbij men echter nooit vergeten kon dat hij een Vorstenzoon was, de menigte - burger of soldaat - voor zich in te nemen en in degenen die digter bij hem stonden vrijmoedigheid te wekken tot een verstandigen raad, maar opwellingen van kleingeestigheid tegen te houden.

Op den Tweeden Mei vestigde de Prins met zijn Staf, bestaande uit Engelsche en Nederlandsche Officieren, zijn verblijf te Braine-le-Comte, aangewezen voor het hoofdkwartier van het Eerste Legerkorps. De kantonnementen zijner troepen waren verspreid over de landstreek welke zich op de kaart als een driehoek afteekent, wanneer tusschen Genappes, Enghien en Binch regte lijnen worden getrokken. Aan den regter-vleugel zijns legers sloten zich de kantonnementen aan van het Tweede Legerkorps onder Lord Hill, sterk ruim zeven-en-twintig duizend man, waarvan de hoofdmagt zich in de omstreken van Ath bevond. Te Binch schakelden zijne voorposten zich aan de voorpostenketen van het Pruissische leger, 't welk onder het Opperbevel van den Veld-Maarschalk Vorst Blücher Von Wahlstadt langs de beide oevers van de Maas en van de Sambre stond met het Hoofdkwar-

kwartier te Namen. Het is niet gebleken dat de plaatsing van 's Prinsen legerkorps, in het Groote Hoofdkwartier voorgeschreven, is voortgevloeid uit eenig bepaald plan, 't zij van aanval, 't zij van verdediging, en de taak welke hij te vervullen had was dus eigenlijk geene andere dan te zorgen, dat zijne troepen, in haar geheel, op alle punten tot elke beweging gereed stonden in den best-mogelijken staat van slagvaardigheid. Uit dien hoofde verdient een bevel, door den Prins schriftelijk gegeven gedurende den tijd dat zijn leger zich in de voorschreven stelling bevond, eenige vermelding. Op den Negentienden Mei namelijk had de Prins te Brussel van den Opperbevelhebber den last bekomen om te zorgen, dat in den avond van den volgenden dag de Engelsche Divisie van den Luitenant-Generaal Cooke benevens eene Nederlandsche Brigade, de Indische genoemd en welke later is ingedeeld bij de Leger-afdeeling van Prins Frederik der Nederlanden, vereenigd zouden zijn rondom Halle, de Engelsche Divisie van den Luitenant-Generaal Alten rondom Soignies, en de Nederlandsche Divisie van den Luitenant-Generaal De Perponcher rondom Nivelles. Maar toen de Prins te Braine-le-Comte teruggekomen deze orde zou doen uitvoeren, voegde hij er uit eigene beweging, aan den Kwartiermeester-Generaal van de Nederlandsche troepen het bevel bij: "Zorg dat zij hare kantonnementen zoo nemen, dat zij in den kortst-

mogelijken tijd zich bij Brigaden kunnen verzamelen te Nivelles en te Quatre-Bras."

Door welke beweegreden de Prins toen gebragt is tot deze bijzondere bezorgdheid voor een punt van het leger-terrein, waarvan zich de gewigtigheid later zoo treffend heeft doen gevoelen; of het de toepassing was van eenig krijgskundig beginsel, dan wel een voorgevoel uit een duister verstands-begrip ontstaan: althans, maatregelen tot aansluiting van het leger aan het Pruissische waren hem niet voorgeschreven, en in een hem bekend plan voor den aanstaanden veldtogt kon hij geene reden vinden, om voor den linker-vleugel zijner legerstelling eene bijzondere behoedzaamheid voor te schrijven. Het is waar, de plaatsing van het Groote Hoofdkwartier te Brussel en de inlegering van de Algemeene Reserve in die stad en hare omstreken, onder het bijzonder bevel van den Luitenant-Generaal Picton, zijn in later tijd ondersteld berekend te zijn geweest op de mogelijkheid, dat Brussel het doelpunt van een vijandelijken aanval zou worden. Het is insgelijks waar, dat in eene zamenkomst van Wellington en Blücher op den Zeven-en-twintigsten Mei tusschen de beide Legerhoofden eene afspraak is gemaakt voor het mogelijke geval, dat een van beiden ten doel mogt komen te staan aan een ernstigen aanval uit Frankrijk: maar het is niettemin een onloochenbaar feit, dat de Hertog van Wellington geen anderen aanval verwachtte

dan van de zijde van Maubeuge en dat de Fransche legerbenden in vollen opmarsch zijn geweest naar de Sambre en reeds in 't bezit van Charleroi, toen de Hertog nog in de meening verkeerde, dat de Gewezen-Keizer vooreerst aan een aanval niet zou kunnen denken. Hierdoor was het Britsch-Nederlandsche leger tot op het uitbreken der vijandelijkheden veel meer in de verwachting van eerlang aanvallend over de grenzen in Frankrijk te zullen gevoerd worden, dan in het denkbeeld van zich in den verdedigingstoestand te bevinden. De Hertog had zelfs zijne operatie-lijn voor dien inval gekozen en was met Blücher overeengekomen, dat hij, wanneer de laatste dag van Junij zou verstreken zijn, in den omtrek van Maubeuge de Sambre overtrekken zou. Terwijl alzoo de algemeene legerbeschikkingen meer bijzonder de aandacht gerigt hielden op de wegen die door het centrum der Britsch-Nederlandsche legerstelling liepen, was elke vingerwijzing naar den weg die uit Frankrijk over Charleroi voert, eene waarschuwing voor de Bevelbebbers der troepen die den linkervleugel uitmaakten. Vermits nu, toen de vijand werkelijk langs den weg van Charleroi is komen oprukken, juist bij die Bevelhebbers het besef der belangrijkheid van Quatre-Bras heeft te-weeg-gebragt, dat zij zonder daartoe bevelen van het Hoofdkwartier af te wachten, de eerste maatregelen genomen hebben om hem dáár het

hoofd te bieden, zoo behoort het bevel door den Prins van Oranje op den Negenden Mei aan den Kwartiermeester-Generaal van de Nederlandsche troepen gegeven, tot die verwijderde beweeg-oorzaken van het menschelijk willen, waarvan de werking naderhand niet meer van stap tot stap kan worden nagespoord, maar niettemin behoort te worden in rekening gebragt, wanneer men het aandeel bepalen wil 't welk menschen gehad hebben aan eene gebeurtenis.

Op den Elfden Junij werd de Prins van Oranje onderrigt, dat Napoleon den volgenden dag Parijs zou verlaten om zich aan 't hoofd te stellen van zijn leger. Dit berigt vond geen geloof bij den Hertog van Wellington, die integendeel, vertrouwende op de berigten door hem uit Parijs ontvangen en op Napoleons eigen woorden in de Wetgevende Vergadering gesproken, diens vertrek naar het leger niet spoedig op handen dacht te zijn en ook nog op den Dertienden aan Thomas Graham, die toen Lord Lynedoch geworden was, schreef: "Ik denk, wij zijn nu hier te sterk voor hem." En inderdaad: de getalsverhouding der strijdkrachten die tegen elkander over stonden, kon ligt tot dit vermoeden brengen. Napoleon, die de zwakkere was, moest op de verdediging van al de grenzen van Frankrijk bedacht zijn; hij had de groote massa zijner bestrijderen aan den Boven-Rhijn te wachten: kon het anders of hij zou voor de waarschijnlijkheid

eener nederlaag van zijn hoofdleger terugschrikken! Hoe groot die onevenredigheid was, wist men in het Hoofdkwartier van den Prins van Oranje zeer goed: een geheim berigt, den Twaalfden Junij aldaar ontvangen, meldde het aanwezen van een Fransch leger, gereed om in België te rukken, welks sterkte op negentig-duizend man werd geschat, behalve vier afzonderlijke reserve-afdeelingen Ruiterij; en de opgaven die men er bezat, wezen eene sterkte aan van twee-en-negentig-duizend-vier-honderd-en-vijftig man voor het Britsch-Nederlandsche leger, en van honderd-achttien-duizend-en-twee-honderd man voor het Pruissische. Vergelijkt men hiermede de berigten welke in later tijd daaromtrent zijn bekend gemaakt, dan zal men bevinden dat de Prins van den waren stand der zaken naauwkeurig is onderrigt geweest. Wat buiten het bereik van zijn onderzoek lag, was het tijdstip wanneer de aanval zou plaats hebben, en het punt waartegen die gerigt zou zijn.

Die onzekerheid duurde voort toen de Vijftiende Junij aanbrak. De Prins van Oranje bezocht ten vijf uur in den morgen de voorposten. Hij deed dit gewoonlijk, en wanneer zijne Adjudanten vijftien uren afstands te paard met hem hadden afgelegd vóór het ontbijt, rekenden zij een niet bijzonder zwaren dienstochtend gehad te hebben: het werd wel eens twintig. Te St. Symphoriën nabij Mons gekomen, vernam hij

dat de Pruissische voorposten waren aangevallen, doch van welken aard die aanval was bleek niet: wanneer twee vijandelijke legers tegen-over elkander staan, vallen er dagelijks schermutselingen en kleine gevechten voor, die zonder gevolg blijven. Nogtans achtte hij het noodig eenige voorzorg te nemen en gaf hij mondeling last aan den Generaal-Majoor Jean Baptiste Baron van Merlen, bevel voerende over de Nederlandsche Tweede Brigade Ligte Kavallerij, dat het Regiment Dragonders en het Regiment Hussaren benevens de twee stukken Rijdende Artillerij, waaruit die Brigade bestond, zich zouden strijdvaardig houden op de plaatsen door den Prins bepaaldelijk opgegeven. Aan den Divisie-Generaal Chassé schreef hij eigenhandig het volgende:

"St. Simphorien, 15 Juin 1815.

"Mon cher Général!

"Les Prussiens ayant été attaqués, je vous prie de rassembler "sans perte de temps votre Division au point de rassemblement, "sur les hauteurs en arrière de Haine-St.-Pierre, où vous at- "tendrez mes ordres.

"Guillaume d'Orange.

"A Monsieur
"Monsieur le Lt.-Général Chassé
"commandant la troisième Divi-
"sion des troupes des Pays-Bas.

"à

"Haine-St. Pierre."

Bij zijne terugkomst te Braine-le-Comte had daar geen berigt iets nieuws aangebragt en te half-tien uur reed de Prins naar Brussel tot den Opperbevelhebber, na den last te hebben achtergelaten dat van elk nieuw verschijnsel in den stand der zaken hem onverwijld berigt zou gezonden worden: "de troepen moesten middelerwijl op hare verzamelplaatsen bij-één blijven; hij zelf zou, gelijk hij gewoon was, vóór den avond in zijn Hoofdkwartier terug zijn." Bij den Opperbevelhebber wekte de tijding door den Prins van Oranje aangebragt geen meerdere bezorgdheid dan bij hem zelven, en te Brussel vertoonde zich geen het minste voorgevoel van de nabijheid der gebeurtenissen, wier loop met het aanbreken van den dag een aanvang had genomen.

Drie of vier uren na zijne komst te Brussel moet een berigt tot den Prins zijn gekomen, door den Generaal-Majoor Johan Martijn Behr uit Mons naar Braine-le-Comte gezonden, behelzende dat de Pruissen 's morgens aan de zijde van Thuin waren aangevallen en dat hun Detachement 't welk Binch bezet had van daar was afgetrokken naar Gosselies, zonder dat zich echter aan de zijde van Binch eenig vijand vertoond had. De Kwartiermeester-Generaal Constant, dit berigt omtrent het middag-uur hebbende ontvangen, zond het onverwijld naar Brussel tot den Prins. Deze vernam daaruit weinig meer dan hij zelf in den

vroegen morgen vernomen had, en kon alzoo in dit berigt geen nieuwen grond vinden om het dreigen van eenig gevaar te onderstellen. Toen derhalve de Hertog van Wellington zijn verlangen had te kennen gegeven, dat de Prins dien avond te Brussel zou blijven, gaf deze, naar zijn Hoofdkwartier het berigt zendende dat hij niet voor middernacht Brussel zou verlaten, aan de twee Hoofden van zijn Generalen-Staf, Constant en Abercrombie, den last, dat de troepen, die hij bij zijn vertrek voorzigtigheidshalve onder de wapenen had gelaten, konden inrukken, maar te vier uur in den morgen weder op hare verzamelplaatsen moesten aanwezig zijn. De brief ten negen uur in den avond te Braine-le-Comte aangebragt, luidde aldus:

"Bruxelles 15 Juin 1815.

"Mon cher Constant, A moins que vous n'ayez des nouvelles "depuis ce matin, qui vous fassent croire nécessaire de tenir les "troupes dehors toute la nuit, je vous prie de leur envoyer l'ordre "en mon nom, de se rendre à leurs cantonnemens, mais d'être "rassemblées de nouveau demain matin à quatre heures aux "points fixés. Veuillez dire à Abercrombie en mon nom, d'en "faire autant pour les troupes Anglaises. Le Duc De Wellington "désire que je reste ici ce soir; je ne partirai donc qu'à minuit "ou une heure.

"Tout à vous

"Guillaume Prince d'Orange.

Welke tijdingen in den loop van den dag tot den

Hertog van Wellington mogen gekomen zijn, en op welke tijdstippen, en door wie aangebragt, zoo veel is zeker, dat - toen de Hertog bij het ingaan van den nacht, tusschen tien en elf ure, zich begaf naar het Bal, waartoe de Hertogin van Richmond de keur van aanzienlijke vreemdelingen, waarvan Brussel toen wemelde, genoodigd had, - die tijdingen zich bepaalden tot deze twee feiten: in den vroegen morgen zijn de Pruissische voorposten bij Thuin aangevallen en is Charleroi door den vijand bedreigd geworden. Het bleek echter niet, dat de aanval bij Thuin van een ernstigen aard was en te Charleroi had eene Pruissische Divisie haar Hoofdkwartier. Uit dien hoofde ging de bezorgdheid aan het Groote Hoofdkwartier te Brussel niet verder, dan dat in den avond eene uitvoerige leger-order werd uitgevaardigd, strekkende om de troepen digter bijeen te brengen en gereed te doen zijn voor den marsch, tot welken nadere tijdingen aanleiding zouden kunnen geven. Volgens deze nieuwe beschikkingen moesten van de Nederlandsche Krijgsmagt de Tweede en Derde Divisie zich ten één ure 's nachts in beweging stellen om te Nivelles zich te vereenigen, en moest al de Ruiterij zich verzamelen op de hoogten achter Haine-St.-Pierre. Zoodra de Prins van Oranje in den avond deze order ontving voor zoover de troepen van het Eerste Legerkorps betrof, droeg hij de overbrenging daarvan naar

zijn Hoofdkwartier op aan zijnen Aide-de-camp den Engelschen Kapitein Russel. Doch toen deze te halfelf uur te Braine-le-Comte aankwam, was even te voren van daar een ander van 's Prinsen Staf-Officieren vertrokken, om naar Brussel de tijding te gaan brengen dat de vijand zich reeds vertoond had op den weg van Charleroi naar Quatre-Bras: het was de Engelsche Kapitein Webster, daartoe gekozen omdat hij een paard had, dat den afstand van Braine-le-Comte naar Brussel in één uur kon doorrennen. De Nederlandsche Kwartiermeester-Generaal, Generaal-Majoor Baron De Constant zond dezen Officier aan zijnen voormaligen kweekeling, toen zijn Legerhoofd, met het volgende schrijven:

"Au Quartier-Général de Braine-le-Comte
"le 15 Juin 1815 à dix heures du soir.

"Monseigneur, Dans cet instant le Capitaine Baron de Ga-"gern arrive de Nivelles faisant rapport, que l'ennemi s'est mon-"tré à Quatre-Bras. J'ai cru devoir prendre sur moi d'engager "le Général De Perponcher de faire soutenir la Seconde Bri-"gade par la Première et de faire avertir la Troisième Division "et la Cavalerie afin de pouvoir en être soutenu en cas de "besoin.

"Baron de Constant Rebecque."

Voor dat deze brief den Prins bereikte, ontving de Hertog van Wellington in de Balzaal van de Hertogin van Richmond een berigtschrift van den Veldmaarschalk Vorst Blücher. Door deze mededeeling van het

Pruissische Legerhoofd werd de Hertog tot de overtuiging gebragt, dat diens leger ten doel stond van een ernstigen aanval. Nog niet vermoedende dat zijn eigen leger in dit geval verkeerde, maar ten einde te voldoen aan de overeenkomst door hem met Blücher afgesproken op den Zeven-en-twintigsten Mei, gaf de Hertog na eenige minuten peinzens nieuwe bevelen met de hem eigene begaafdheid om de voorstelling van een Geheel van bedoelde maatregelen door weinige hoofdtrekken bevattelijk te maken. Een uitvloeisel dier bevelen was het volgende schrijven van den Prins van Oranje, 't welk ten half-drie ure te Braine-le-Comte werd aangebragt.

Bruxelles 15 Juin 1815.

"La Division de Cavallerie des Pays-Bas se portera de Haine-"St.-Paul et St. Pierre sur Arquennes et se placera derrière ce "village. Le Quartier-Général doit se porter demain de Braine "sur Nivelles. La Troisième Division Anglaise marchera à Ni-"velles, la Première Anglaise à Braine-le-Comte, la Deuxième "et Quatrième Division et la Cavallerie Anglaise à Enghien.

"Guillaume Prince d'Orange."

Het was nadat de Prins dit bevel wat de Nederlandsche troepen, en dit berigt wat de Engelsche betreft, had afgezonden, dat de Kapitein Webster den brief kwam aanbrengen van den Kwartiermeester-Generaal Constant. De Hertog was na het uitvaardigen zijner bevelen, die het gevolg geweest waren van de

tijding door hem uit het Pruissische leger ontvangen, opgeruimd en onbekommerd bij de vreugde van dans en gastmaal gebleven. Het was dáár dat de Prins hem den brief mededeelde zoo even door den Kapitein Webster aangebragt. De inhoud van dien brief vertoonde den stand der zaken op het oorlogsterrein in een nieuw licht en het gevaar naderbij dan tot hiertoe vermoed was. "De vijand bedreigde het punt waar de Groote Wegen van Nivelles naar Namen en van Brussel naar Charleroi elkander kruisen; zoo hij daar post vatte zou het onmogelijk kunnen worden dat Wellington en Blücher elkander de hand boden; zijn snel voortrukken zou Brussel zelf in oogenblikkelijk gevaar kunnen brengen." Toen werd het bevel uitgevaardigd aan de troepen die te Brussel waren ingelegerd, om onverwijld den marsch aan te vangen naar Quatre-Bras: toen slopen de gasten weg uit de schitterende zalen van de Hertogin van Richmond: ieder snelde naar zijn post, en door wie de Opperbevelhebber dien dag te paard werd gezien, dien was het blijkbaar dat hij zich den tijd niet gegund had om van kleederen te wisselen. De Prins van Oranje was nog vóór twee uur terug in zijn Hoofdkwartier te Braine-le-Comte.

Hier heerschte intusschen eene groote werkzaamheid: uur aan uur had iets nieuws aangebragt en de Prins kreeg verslag van het voorgevallene en verrigte,

'twelk hierop nederkwam: "Het berigt van den Generaal Behr op den middag ingekomen en vervolgens naar Brussel gezonden, in verband gebragt met onderscheidene geruchten, had de mogelijkheid doen onderstellen dat de vijandelijkheden, in den vroegen morgen op den regter-oever van de Sambre begonnen, een ernstiger aanzien hadden gekregen. De Generaal Constant had uit dien hoofde, bij afwezigheid van den Prins, het bevel uitgevaardigd, dat van de Tweede Nederlandsche Divisie de Eerste Brigade onder den Generaal-Majoor Willem Grave van Bijlandt zich vaardig zou houden op den straatweg bij Nivelles, en de Tweede, waarover de Kolonel Bernard Hertog van Saksen-Weimar het bevel had bekomen, bij Quatre-Bras. De laatstgenoemde had reeds op eigen gezag met zijn Regiment den marsch derwaarts aangenomen, toen die order tot hem kwam, en hij was daartoe overgegaan op het berigt hem te Genappes door een Officier der Nederlandsche Marechaussée gebragt, dat de Pruissen Charleroi voor den vijand hadden moeten ontruimen. Dat berigt was spoedig bevestigd geworden: want omstreeks zes uur in den namiddag waren de Nederlandsche troepen, die te Frasnes geposteerd waren, door den vijand aangevallen en, voor de overmagt moetende wijken, hadden zij in volkomen order den terugtogt volbragt op Quatre-Bras. Dáár had de Hertog van Saksen-Weimar het besluit genomen om zich

staande te houden, en hij had van dit besluit berigt gezonden naar Nivelles aan den bevelhebber der Divisie den Generaal De Perponcher. Deze had onverwijld geantwoord dat de Hertog wel gedaan had en zijne stelling te Quatre-Bras tot het uiterste moest verdedigen, daarbij de toezegging voegende dat hij hem in den loop van den nacht met twee bataljons zou te hulp komen. Ook de Generaal Constant had, op het berigt hem door den Kapitein Frederik Balduin Baron van Gagern gebragt, 's Prinsen Adjudant den Majoor Otto Jan Herbert Graaf van Limburg Stirum naar den Generaal De Perponcher gezonden, berigtende dat de Prins afwezig was, maar hem radende den post te Quatre-Bras te verdedigen als een sleutel tot de algemeene legerstelling. Doch voordat de Generaal De Perponcher met de beloofde versterking op marsch had kunnen gaan, had hij uit het Hoofdkwartier te Braine-le-Comte de marsch-order ontvangen welke in den avond te Brussel van het Groote Hoofdkwartier was uitgevaardigd en voorschreef, dat de Tweede Nederlandsche Divisie moest vereenigd worden te Nivelles. De Generaal De Perponcher zou dus, in plaats van uit Nivelles versterking te zenden naar Quatre-Bras, integendeel de Brigade van den Hertog van Saksen-Weimar van Quatre-Bras hebben moeten terug-roepen naar Nivelles. Hij had dit echter niet gedaan, begrijpende dat het onmogelijk

de bedoeling van den Opperbevelhebber zijn kon den voortrukkenden vijand de wegen van Brussel en Namen vrij te laten en hem alzoo de gelegenheid te geven om de beide legers van één te scheiden. Onderstellende derhalve, dat toen die order gegeven was, 's vijands verschijning te Frasnes aan het Groote Hoofdkwartier niet bekend was geweest, was hij, in strijd met die order, ten twee ure na middernacht met het bataljon Jagers van den Luitenant-Kolonel Jan Willem Grunebosch naar Quatre-Bras gesneld."

De Prins, op het hooren van dit verslag, voegde bij zijne volkomene goedkeuring van hetgeen de Nederlandsche Bevelhebbers, zonder de bevelen hunner Legerhoofden af te wachten verrigt hadden, het berigt zoo vereerend voor hun kloek beleid, dat ook de Hertog van Wellington, zoodra hij vernomen had hoe de vijand zich vertoonde op den weg van Charleroi en Frasnes, tot het besluit was gekomen om zijne hoofdmagt op Quatre-Bras te rigten. Tot voortzetting der genomene maatregelen vertrok de Generaal Constant ten vier ure naar Quatre-Bras; de Prins nam onverwijld de verdere beschikkingen voor den marsch der overige Divisiën van zijn Legerkorps, en stond ten zes uur in den morgen van den Zestienden Junij bij den viersprong, vermaard geworden door hetgeen daar dien dag is voorgevallen.

Het was noodig, den Prins van Oranje gedurende

de dagen van voorbereiding tot den grooten strijd in eene algemeene voorstelling te doen kennen, doch met bijzondere oplettendheid hem in zijne gangen en handelingen op den Vijftienden Junij na te gaan, en op te teekenen wat daaromtrent, uit berigten en bescheiden die vertrouwen verdienen, als waarheid kan worden aangenomen. Op dien dag werd aan de beslissende gebeurtenissen der drie volgende dagen de rigting gegeven, welke de vooraf-gegane legerbeschikkingen toelieten: en over de hagchelijkheid van den strijd, waarin het lot van Volken en Staten toen als op de punt eener naald heeft gewaggeld, zijn door de krijgskundige kritiek de Opperbevelhebber en zijne Onderbevelhebbers gedaagd voor de regtbank der Geschiedenis. Zoo iemand daarbij regt heeft op een toegeeflijk oordeel - ofschoon het niet blijkt dat hij op eenig punt die toegeeflijkheid behoeft - dan is het gewis de jongste der Legerhoofden, die gewoon was geworden den man, wien hij als Opper-Veldheer had te eerbiedigen, in het oorlogsveld naar de oogen te zien, en op wiens uitnemend verstand hij geleerd had met volkomen vertrouwen zich te kunnen verlaten.

VII.

Ter plaatse waar de straatwegen van Brussel naar Charleroi en van Nivelles naar Namen elkander snijden, ligt een kleine buurt waaraan de vier armen van den wijspaal, die den reiziger op dit kruispunt de viervoudige rigting van den weg aanwezen, het eerst den naam hebben doen geven Aux-quatre-bras. Wanneer men van daar den weg opgaat naar Charleroi, treft men na een kwartier uurs, ter linkerzijde aan den straatweg, eene bouwhoeve aan Germioncourt geheeten, en wederom na een uur gaans bereikt men het dorp Frasnes. Dit gedeelte van den weg met de ter wederzijde liggende streek is het terrein waarop de strijd gevoerd is, welke het Treffen bij Quatre-Bras genoemd wordt. Toenmaals waren aldaar de heuvelvlakten en golvingen van den bodem digt begroeid met koren, en ter regter-zijde van den straatweg werden de bebouwde gronden begrensd door een hollen weg die, ingaande ter zijde van Quatre-Bras, langs den zoom van een bosch liep, het bosch van Bossu geheeten, in later tijd uitgeroeid en insgelijks in bouwland herschapen. Ook ter linker-zijde was het bebouwde land door een bosch ingesloten, den naam dragende van het dorp Villers-Peruin; overigens bepaalde zich daar 't geen in de krijgskundige Plaats-

beschrijving de accidenten, de deelen en voorwerpen van het Terrein genoemd wordt, tot het gehucht Peraumont en een poel, l'Etang Materne, zich bevindende tusschen dat gehucht en Quatre-Bras.

Toen de Prins van Oranje ten zes uur te Quatre-Bras kwam, werd het kanon-vuur gehoord voorbij de hoeve Germioncourt: het was het vuur van drie stukken eener Batterij Rijdende Artillerij die den vorigen avond uit Frasnes was teruggetrokken. Ook waren reeds twee kompagnieën van het bataljon Jagers van Grunebosch in gevecht geweest naar de zijde van het bosch van Villers-Peruin. De Prins vernam voorts, hoe de Hertog van Saksen-Weimar en de Generaal De Perponcher eene zamenhangende stelling hadden gegeven aan de troepen die aanwezig waren, te weten de Tweede Brigade der Nederlandsche Tweede Divisie, uitmakende met het bataljon Jagers en acht vuurmonden der Rijdende Batterij van de Kapitein Adriaan Bijleveld, eene getal-sterkte van vier-duizend-zes-honderd-dertig man. Over de meestgeschikte plaatsing dezer troepen hadden de Nederlandsche Bevelhebbers geen lang beraad noodig gehad: zij hadden het terrein bij Quatre-Bras, opmerkzaam geworden op het gewigt van dit punt, reeds met oplettendheid gade geslagen gedurende hun verblijf in die streken. De Prins vond ook vooreerst niets te veranderen in hunne beschikkingen, maar ging terstond zelf den vijand verkennen en

vond de hoogten van Frasnes bezet met Fransche Lanciers en Jagers te paard. Voortrijdende — hoe ook Constant hem smeekte dit wagen van zijn leven aan hem en zijn Staf over te laten — en doordringende tot onder het bereik hunner karabijnen, die zij een voor een op hem aanlegden en afschoten, ontwaarde hij alleen eenige blijken dat de omstreken van Frasnes door Infanterij bezet waren; maar hoe sterk de Magt was welke hij tegen zich over had, wie de Generaal die haar aanvoerde en of zij een hoofdaanval beoogde of misleiding door eene aanvalsvertooning, daarvan deed zich geen zeker teeken voor. In deze onzekerheid, waarbij het echter vaststond dat den vijand niet mogt worden toegelaten post te vatten op den Viersprong, deden zich twee wijzen van verdediging voor tegen de onbekende Magt waaraan het hoofd moest geboden worden. Den schoon-schijnenden beweeggrond volgende dat men zijne krachten niet moet verdeelen, had de Prins zijne kleine krijgsmagt kunnen zamentrekken rondom het hoofdpunt: had hij het gedaan, de gevolgen zouden noodlottig geweest zijn. De man die hem stond aan te vallen was de Maarschalk Michel Ney, dien Frankrijks Keizer tot Prins van de Moskowa en Hertog van Elchingen verheven, en zijne land- en tijdgenooten "*le brave des braves*" genoemd hebben. Ney die, terwijl Napoleon zelf over Fleurus de Pruissen ging bevechten, van zijn Meester

in last had langs den weg van Charleroi naar Brussel het Engelsch-Nederlandsche leger op te zoeken, aan te grijpen en tegen te houden, zou dan ontwaard hebben hoe gering de Magt was welke hij tegen zich over had, en hij zou in den vroegen morgen, toen hij reeds een Infanterij-Divisie van vijf-duizend bajonnetten en een Divisie Ligte Ruiterij van achttien-honderd paarden onder zijn bereik had te Frasnes, niet hebben behoeven te weifelen maar met zijne gewone voortvarendheid hebben kunnen doortasten. De Prins besloot tot een tegen-over-gestelden maatregel. Aan de Rijdende Artillerij werd last gegeven haar kogel-voorraad te sparen voor de gelegenheid tot eene meer afdoende werking. De voorposten werden vooruitgeschoven en aldus gesteld, dat een keten van kleine posten regts het bosch van Bossu dekte, en tusschen de hoeve Germioncourt en Frasnes den straatweg kruisende, links reikte aan het gehucht Peraumont en aangesloten was tegen de poel Materne. Hierdoor kwam het dat de Maarschalk Ney, berigt ontvangende hoe zijne Ruiters op verkenning uitgezonden, overal troepen vonden, overal wierden afgewezen, een ernstigen aanval uitstelde tot dat de Divisiën van zijn legerkorps die nog in aantogt waren Frasnes zouden bereikt hebben. Dus verliep de geheele voormiddag, waarin wel het tirailleursvuur der voorposten zelden werd afgebroken, maar al de bezette punten, waarvan

de vijand eerst meester moest zijn wilde hij tot Quatre-Bras doordringen, onaangetast bleven. Inmiddels zag de Prins uit naar versterking en naar berigten van hetgeen er elders op het oorlogstooneel voorviel. Zoodra hij ontwaard had dat hij zich bevond tegenover een vijand die rijkelijk was voorzien van Ruiterij, waarvan hij zelf geheel ontbloot was op een terrein voor de werking van dat wapen geschikt wanneer eenmaal het koren zou zijn onder den voet getreden, had hij een zijner Adjudanten naar Nivelles gezonden om den Generaal-Majoor Van Merlen te bevelen, zoodra deze met zijne Brigade Ligte Ruiterij aldaar zou zijn aangekomen, overwijld door te trekken naar Quatre-Bras, waarheen ook de Brigade van den Generaal-Majoor Van Bijlandt in aantogt was. De Prins mogt echter niet uitsluitend zijne aandacht bepalen tot de verdediging van den Viersprong, hoe gewigtig ook. Toen hij 's nachts te Brussel den Hertog van Wellington had verlaten, had deze nog zijne twijfeling te kennen gegeven, of wel dat punt het meest ernstig bedreigde zijner legerstelling was. De terughouding van den vijand die zich te Frasnes vertoonde, verlevendigde bij den Prins de meening dat eene vijandelijke hoofdmagt zich elders heen rigtte, en als Bevelhebber van het Eerste Legerkorps was hij verantwoordelijk voor het behoud van Nivelles. Wierp de vijand zich op dit punt en vond hij het zonder genoegzame ver-

dediging, dan zou eene vereeniging der verstrooide deelen van het Britsch-Nederlandsche leger geheel onmogelijk worden. Hij zond uit dien hoofde ten negen ure zijn beide Kwartiermeesters-Generaals Constant en Abercrombie naar Nivelles, ten einde dezen aldaar op het meest geschikte terrein de plaatsing zouden besturen, de een van de Nederlandsche Divisie van den Generaal Chassé, de ander van de Engelsche Divisie van den Generaal Alten, zoodra die Divisiën aldaar zouden aangekomen zijn.

Tusschen tien en elf ure kwam de Hertog van Wellington te Quatre-Bras. Men mogt elkanderen vermoedens en meeningen mededeelen, nog altijd ontbrak de kennis van 's vijands bewegingen noodig tot een bepaald inzigt zijner bedoelingen. De wederzijdsche stellingen hebbende verkend, betuigde de Hertog zijne goedkeuring over al hetgeen verrigt was, en gaf als zijne meening te kennen dat de Prins spoedig zou worden aangetast. De Prins vroeg toen 's Veldheers bevelen, maar met een "Het is in goede handen" gaf de Hertog zijn paard de sporen en reed naar Sombref om een onderhoud te hebben met den Opperbevelhebber van het Pruissische leger.

Het eerste namiddaguur was reeds geheel verloopen toen de vijand van de zijde van Frasnes de eerste kanonschoten deed hooren en andere verschijnselen zich vertoonden van het nabij zijn eens ernstigen aanvals.

De Prins van Oranje had toen onder zijn bereik acht bataljons Infanterij, tellende op hunne sterkte-staten zes-duizend-acht-honderd hoofden, en twee batterijen Artillerij, waarvan eene Rijdende, te zamen zestien vuurmonden, bediend door twee-honderd-zeven-en-zeventig manschappen. Deze troepen, uitmakende, met een bataljon 't welk later op de kampplaats is aangekomen, de Tweede Nederlandsche Divisie, stonden aldus geplaatst. Van de Artillerij hadden elf vuurmonden twee batterij-stellingen aangenomen voorwaarts van Germioncourt; drie stukken bestreken links van Quatre-Bras den straatweg naar Namen, en twee waren aan het einde van het bosch van Bossu tegen-over de hoeve Pierrepont geplaatst; deze hoeve, benevens den zoom en de doorgangen van het bosch van Bossu, waren bezet door vier bataljons, uitmakende de Brigade van den Hertog van Saksen-Weimar, waarvan één bataljon tot bedekking van het geschut buiten het bosch was opgesteld; het Vijfde bataljon Nationale Militie onder het bevel van den Luitenant-Kolonel Jan Josias Westenberg had post gevat vóór en in de hoeve Germioncourt; het bataljon Jagers tusschen deze hoeve en het bosch van Peruin, en twee bataljons Nationale Militie stonden regts van Quatre-Bras in reserve.

't Werd spoedig zigtbaar dat de vijand met een aanzienlijke krijgsmagt kwam opdagen; zij is later

gebleken te hebben bestaan uit meer dan vijftien-duizend bajonnetten, meer dan achttien-honderd ruiters en acht-en-dertig stukken geschut. Den eersten aanstoot leed het bataljon Jagers, 't welk op den linkervleugel der geheele stelling op zich zelf staande, door talrijke zwermen vijandelijke tirailleurs bestookt, door Infanterij in de flank gegrepen, sterke afdeelingen Ruiterij ziende aanrennen wijken moest, en den vijand de gelegenheid liet om zich vrijelijk op de linkerflank der stelling uit te breiden. Bijna gelijktijdig opende de Fransche Artillerij haar vuur tegen de Nederlandsche, die naar Frasnes gerigt was en daarop met nadruk antwoordde. Maar de Prins van Oranje ziende hoe sterk de vijand uitkwam en hoe zich regts en links kavallerij-drommen ontwikkelden, dien hij geen enkelen ruiter kon te gemoet zenden, begreep dat de Nederlandsche Artillerij in hare vooruitgeschovene stelling zich in 't grootste gevaar bevond en dat hij het oogenblik waarnemen moest om haar nog te redden. Inzonderheid dreigde het gevaar van overstelpt en omsingeld te worden zes stukken van de voet-batterij, staande onder de bevelen van den Kapitein Emmanuel Joseph Stevenaert. Onverwijld deed de Prins deze stukken eene flankstelling achterwaarts nemen tegen het bosch van Bossu aan, waar de wakkere Stevenaert, toen hij onder een aanhoudend kanonvuur van den vijand zijn geschut daarheen verplaatst en op nieuw

in werking gebragt had, door een houwitser-granaat doodelijk getroffen werd. De vijf stukken van de Rijdende Artillerij onttrokken zich mede aan het gevaar, door oostelijk van Germioncourt zich achterwaarts te begeven. Het bleek weldra dat deze geschutsverplaatsing in het vuur, waartegen de Taktiek grond heeft in 't algemeen te waarschuwen, te regt bevolen was, ofschoon zij ook hier niet zonder verlies volbragt werd. De voetbatterij werd zelfs in hare meer achterwaarts gelegene stelling, haar door den Prins aangewezen, spoedig derwijze in 't gedrang gebragt, dat zij niet dan met moeite deels door het bosch van Bossu, deels door den hollen weg langs den boschrand, zich in veiligheid heeft gesteld.

Het gevaar waaruit de Artillerij aldus gered werd was veroorzaakt door de overmagt, waarmede de Franschen eene poging deden om meester te worden van de hoeve Pierrepont en van het bosch van Bossu. Gelukte het hun de Brigade van den Hertog van Saksen-Weimar uit hare stelling aldaar te dringen, dan waren zij overwinnaars op de beide flanken, dan zou het zwakke centrum ras moeten bezwijken en de stelling van Quatre-Bras den vijand moeten gelaten worden. Tot afwending van dit gevaar werd aan twee nog gespaarde bataljons, het Zevende Nationale-Militie en het Eerste Oranje-Nassau, bevel gegeven om voorwaarts te rukken. De persoonlijke aanvoering van den

Prins van Oranje gaf moed en vertrouwen aan de jonge Lotelingen en verhief de geestdrift der Vrijwilligers: kloekmoedig den vijand te gemoet tredende en geruimen tijd zijn vuur weêrstaande boezemden zij hem ontzag in, en bosch en hoeve werden behouden. Meer dreigend nog was het gevaar dat het centrum zou bezwijken, alwaar, nadat de Artillerij hare stelling voor Germioncourt had moeten verlaten, deze hoeve openlag voor den vijand en het hoofddoelpunt werd zijner krachtsinspanning. Al wat men hier den vijand had tegen-te-stellen was het Vijfde Bataljon Nationale-Militie, jonge soldaten, een jaar geleden knapen die gedrild werden om de eerste passen van den rekruut te leeren, maar vol pligtgevoel en gereed om op een enkel woord van hun Overste Westenberg tegen lans en kogel en sabelkling in te streven. Dat deden zij werkelijk op zijne toespraak, toen de Generaal De Perponcher hen, den straatweg op, den aanvallenden vijand te gemoet voerde. Maar terwijl de vijandelijke Ruiterij dreigend naderde begon eene artillerij-massa hare vernielende werking te doen. De Prins van Oranje, die ook dáár zich bevond toen de strijd er het heetst was, zag den harden kamp dien zijne landgenooten te verduren hadden. Hij was nu tot de overtuiging gekomen dat, zoo hij al niet reeds een geheel Legerkorps tegen zich over had, nogtans de magtsontwikkeling van den vijand in verband stond met

een hoofdplan van aanval. Hij wist zeer goed dat op een gewoon terrein daartegen te strijden alleen met de Nederlandsche Divisie welke hij onder zijn bereik had, een volstrekt hopeloze strijd was. Maar hij had in Spanje geleerd dat, wanneer twee legers tegen-over elkander in beweging zijn, eene strijdverlenging van eenige minuten op een enkel punt beslissende gevolgen kan hebben, en hij besefte, wanneer dit te voorzien is, dat dan Veldheer en Soldaat hun leven moeten veil hebben. Hij kon met geen mogelijkheid al de schroomelijke gevolgen voorzien, die het voor het Pruissische leger bij Ligny en voor de Engelsch-Nederlandsche legermagt in haren aanmarsch langs verschillende wegen zou gehad hebben, indien de Maarschalk Ney ten twee of ten drie ure had kunnen post vatten op den weg van Nivelles naar Namen; maar dit kon hij voorzien, dat het van weinige minuten strijdens zou afhangen, wie meester wezen zou van Quatre-Bras. Immers, van Merlen met de Dragonders van Moritz De Merx en met de Hussaren van Willem Boreel was niet ver meer af; de Reserve onder Picton was reeds ten twee ure in den nacht van Brussel vertrokken en kon ieder oogenblik op het slagveld komen; het geheele Engelsch-Nederlandsche leger was op marsch in de rigting van Quatre-Bras. Zoo drongen hem krijgsmanspligt en krijgsmanseer den strijd te rekken tot het uiterste, al moest het hem en velen het leven

kosten. Zwaaijende met zijn gepluimden hoed stelt de Prins zich aan 't hoofd van Westenbergs soldaten en wijst hun, tegen het vijandelijke kanonvuur in, den weg naar twee stukken welke de moorddadigste werking doen. Die aanval deed door het toesnellen van een talrijken zwerm Fransche Ruiters een wild gevecht ontstaan. 's Prinsen Adjudant, de Majoor Otto Jan Herbert Graaf Van Limburg Stirum, door een sabelhouw aan 't hoofd getroffen, viel in 's vijands magt hoewel slechts voor weinige oogenblikken. De Prins zelf, die in den vroegen morgen te Braine-le-Comte te paard zullende stijgen onder het nemen van velerlei spoed-vereischende beschikkingen verzuimd had zijn sabel aan te gespen, geraakte nu weerloos omringd door Fransche Ruiters, aan wier handen hij niet zou ontkomen zijn indien de meesterlijke rijder zijn paard niet een sprong had doen nemen en het vlugge dier hun den kostbaren prijs niet ontvoerd had.

Het vervolg van den strijd heeft bewezen dat inder daad, zoo de stelling van Germioncourt eenige oogenblikken vroeger ware opgegeven, de vijand doorgedrongen zou zijn voordat er ondersteuning ware opgedaagd. Toen Westenbergs bataljon ten laatste bezweek en de Fransche Ruiterij voorwaarts drong naar Quatre-Bras, was daar juist de Kavallerij-Brigade van den Generaal-Majoor Van Merlen aangekomen. Terstond besloot de Prins andermaal te beproeven

aanvallenderwijze den vijand tegen te houden. Doch de Hussaren van Boreel en de Dragonders van De Merx boezemden slechts weinige oogenblikken ontzag in aan Kurassiers, wier vermaardheid hen zoo geducht deed zijn, dat de tijding van hunne nadering zelfs de beste Engelsche troepen met schrik vervuld heeft. Er ontstond tusschen Germioncourt en den Namenschen straatweg een ruitergevecht, waarin de Artillerij, die aldaar weder in batterij was gekomen, overreden werd, zoodat, nu het midden en de linker vleugel der stelling geheel waren overweldigd, Peraumont door den vijand bezet werd, de Fransche Kavallerij gelijk een alles medeslepende stroom zich voorwaarts uitbreidde en een troep Kurassiers een oogenblik tot voorbij het kruispunt der twee straatwegen doordrong. Doch toen waren de voorste troepen der Reserve onder Sir Thomas Picton aangekomen, en de Bergschotten, in eene drooge sloot lans den straatweg naar Namen ter linker zijde van Quatre-Bras geplaatst, openden, toen de Fransche Ruiterij digt voor de trompen hunner geweren gekomen was, door een kogelbui uit de volle laag, het derde tijdperk van het treffen bij Quatre Bras. In de voormiddag uren had de Prins van Oranje, door den schijn te vertoonen van eene ontzag-verdienende Magt onder zijn bereik te hebben, den Franschen Bevelhebber teruggehouden van door te tasten: dit was het eerste tijdperk van den strijd geweest. In het

tweede had hij, alleen met de Nederlandsche Divisie van den Generaal De Perponcher, tegen eene aanvallende overmagt den gewigtigen post tot het alleruiterste verdedigd, om aan de Engelsche troepen tijd te geven van aan te rukken; en toen - het was tusschen drie en vier uren, - brak het derde tijdperk aan, wanneer meer dan eens de kans hagchelijk stond en de strijd met eene mislukking van 's vijands poging eindigde.

Doch kort nadat de eerste Engelsche troepen op de kampplaats waren gekomen, keerde de Hertog van Wellington van Sombref terug. De algemeene leiding van den strijd ging alzoo, met het Opperbevel, van den Prins van Oranje aan het Algemeen Legerhoofd over. Ofschoon dus niet de Veldheer zullende zijn, onder wiens opperbevel zou kunnen gezegd worden dat de strijd volstreden en met eene overwinning bekroond is, was echter de Prins niet ten einde van de taak, waarvan hij op dien dag zoo roemvol zich heeft gekweten. Als Bevelhebber van het eerste Legerkorps had hij de troepen aan te voeren, die aan den strijd eene beslissende wending gegeven hebben, de Derde en de Eerste Engelsche Divisie, tot 's Prinsen Legerkorps behoorende.

Ook door den Franschen Veldheer namelijk werden versche troepen in het vuur gebragt, en aan hare herhaalde ruiter-aanvallen mogt door muurvaste quar-

rés van Pictons bataljons het hoofd worden geboden, noch op den linker-vleugel noch in het centrum gelukte het aan de nieuw-aangekomene Britsche en Brunswijksche troepen van de Reserve eenigen grond te winnen: Friedrich Wilhelm Hertog van Brunswijk-Wolfenbuttel Oels-en-Bernstadt werd dood van het slagveld gevoerd. Nadat de Nederlandsche troepen te gelijker tijd uit de hoeve Pierrepont en het bosch van Bossu hadden moeten terugdeinzen, was de vijand op alle punten overwinnaar, toen ter goeder uur twee Brigaden van de Derde Engelsche Divisie met twee batterijen Artillerij langs den weg van Nivelles kwamen aanrukken. Daarvan werd aan de eene gelast den linker-vleugel te versterken, aan de andere den vijand het bezit van het bosch van Bossu te betwisten, aan de Artillerij in het centrum tegen het aanstormen der Fransche Ruiterij een dam te stellen. Na eenigen tijd volgde de Engelsche Garde van de Eerste Divisie, en ofschoon zij uit hare kantonnementen te Enghien een marsch van vijftien uren had afgelegd, ontving zij oogenblikkelijk bevel de Franschen uit het bosch van Bossu te helpen terugdrijven. Toen kon eene aanvallende beweging, door den Prins van Oranje vroeger alleen beproefd om den vijand eenigen tijd op te houden, tot eene meer in 't oog loopende uitkomst leiden. Op den linkervleugel werd het gehucht Peraumont, na eene vroeger mislukte poging, vermeesterd: op den regter het bosch

van Bossu en de hoeve Pierrepont, in het centrum Germioncourt hernomen. Ney gaf den strijd op en trok zijne hoofdmagt terug naar Frasnes. Ten tien uur in den avond werden aan de troepen die het slagveld behouden hadden hare bivakplaatsen aangewezen in eene stelling, waarvan de hoeve Germioncourt het middelpunt was.

Toen de bevelen voor den nacht gegeven waren en de Hertog van Wellington zich om te overnachten naar Genappes begaf, reed de Prins naar Nivelles, waarheen zijn hoofdkwartier van Braine-le-Comte was overgebragt. Daar vorderden terstond nieuwe zorgen zijne oplettendheid, en talrijke vragen zijne beslissing. Te Nivelles heerschte groote verwarring. Het bevel plotseling tot al de troepen van de drie Legerkorpsen in hare verspreide kantonnementen gekomen om zich met den meesten spoed op marsch te begeven naar den linker-vleugel, had de meesten in eenen daartoe niet voorbereiden toestand gevonden. Ieder uur kwamen er gedeelten van kolonnen Infanterij, Ruiterij, Geschut, Legertrein, troepen van verschillende Leger-afdeelingen aan, wier Bevelhebbers nieuwe bevelen vroegen, aanwijzing van stand- of legerplaats behoefden, voeding voor paarden en manschappen eischten: en wáár eigenlijk de hoofdmagt van den vijand was, wist niemand. Dit alleen bleek toen reeds duidelijk uit de tooneelen van wanorde, die het onvermijdelijk gevolg

waren van het ongeregeld zamentreffen van zoo vele op marsch zijnde troepen, dat zoo de verdedigers van Quatre-Bras teruggeslagen en de Franschen daar overwinnend doorgedrongen waren, het Britsch-Nederlandsche leger in eenen noodlottigen toestand zou verkeerd hebben. Al wat de Bevelhebber van het Eerste Legerkorps daarbij in persoon te verordenen had, werd terstond bij 's Prinsen komst te Nivelles in den nacht door hem geregeld, en toen, hoe afgemat ook na zoo vele uren van uitputtende inspanning, zette hij zich eerst aan de schrijftafel om van hetgeen er den vorigen dag was voorgevallen aan den Koning zijn vader berigt te geven, en schreef hij in 't Hollandsch, waarin hij nog weinig geoefend en nooit onderwezen was, den brief, die woordelijk hier volgt:

"Hoofdkwartier te Nivelles den 17den Junij 1815,
des ochtends ten twee ure.

De Pruissische armée is in hare positie, den 15den des morgens, zeer vroeg geattaqueerd geworden, hetwelk ten gevolge heeft gehad, dat zij, dezelve verlatende, van Charleroi over Gosselies, tot in de ommestreken van Fleurus geretireerd is. Zoodra ik van deze attaque onderrigt werd, gaf ik orders tot de noodige schikkingen voor het corps d'armée onder mijne bevelen. Het voorgevallene bij de Pruissische armée had, reeds den 15den des avonds ten vijf ure, ten gevolge, dat het bataljon Oranje-Nassau, met eene batterij rijdende Artillerij, het dorp Frasne bezettende, aangevallen werd. Deze troepen bleven in bezit hunner positie op de hoogte van het voornoemde dorp, niet verre

van den kruisweg, genaamd les Quatre-Bras. Ten acht ure nam het schermutselen op dit punt een einde.

Zoodra ik van dezen aanval verwittigd werd, gaf ik order aan de Derde Divisie, zoo als ook aan de Kavallerij en aan twee Engelsche divisiën, om naar Nivelles te marscheren, en aan de Tweede Divisie, om de positie van les Quatre-Bras te soutene-ren. Er kon maar een gedeelte van de Tweede Divisie zich dadelijk derwaarts begeven, daar de Brigade, onder de orders van den Generaal-Majoor Van Bijlandt, niet eerder van Nivelles konde marscheren, dan dat men de aankomst van de andere Divisie te Nivelles konde te gemoet zien.

Reeds om vijf ure, gisteren morgen, is het tirailleur-vuur op het boven gemelde punt begonnen en heeft zich, tot op den middag, zonder eenig gevolg, van weêrszijde onderhouden. Tegen circa twee uren werd de aanval vooral door de Kavallerij en de Artillerij veel heviger. De Brigade Ligte Kavallerij, onder bevel van den Generaal-Majoor Van Merlen, eerst tegen vier ure kunnende aankomen, had ik, vóór dien tijd, geene Kavallerij aan den vijand tegen te stellen; dan, daar ik inzag van welk groot belang het behoud der positie op de hoogten voor het kruispunt der chaussée, genaamd les Quatre-Bras, was, had ik het geluk deze positie te behouden tegen een vijand, in alle opzigten en zonder eenig vergelijk, sterker in magt, dewijl ik door de twee corps-d'armée, gekommandeerd door de Generaals d'Erlon en Reille, aangevallen ben geworden; en hierin hebbende kunnen slagen, heeft de Hertog van Wellington tijd genoeg gehad eene magt bijéén te trekken, om den vijand in zijne voornemens te verijdelen. Deze aanval heeft ten gevolge gehad, dat, na een zeer hevig gevecht, hetwelk tot 's avonds negen ure geduurd heeft, wij den vijand niet alleen tot staan gebragt, maar zelfs eenigermate terug gedreven hebben. De Pruissische armée, ook gisteren aangevallen, heeft hare hoofdpositie behouden, en het is buiten twijfel dat Napoleon met eene sterke magt over de geheele linie den aanval bestuurd heeft. Onze troepen zijn in

bivak op het slagveld gebleven, waarheen ik mij dadelijk ga begeven, daar het zeer waarschijnlijk is, dat Napoleon op nieuw zijne voornemens van gisteren zal trachten ten uitvoer te brengen. De Hertog van Wellington heeft alle mogelijke troepen op dit punt doen vereenigen.

Het strekt mij tot het grootste genoegen Uwe Majesteit te kunnen verzekeren, dat Hoogst-deszelfs troepen met veel dapperheid gevochten hebben, de Infanterij en Artillerij inzonderheid.

Door de omstandigheden nog niet in staat zijnde de rapporten van de onderscheiden korpsen, aangaande hun verlies te ontvangen, is het mij onmogelijk U. M. den staat daarvan bij dezen te kunnen overleggen, hetgeen ik de eer zal hebben zoodra mogelijk te doen.

Willem, Prinse van Oranje."

Leger-rapporten als dit, geschreven voordat de Schrijver kennis heeft kunnen bekomen van de bijzonderheden die buiten den gezigtskring van een enkel persoon lagen, hoe oppervlakkig en onvolledig ook, hebben altijd eenige waarde voor de Kritiek van de Geschiedenis der oorlogen, omdat zij zijn opgesteld toen de indruk van het voorgevallene nog geene vreemde voorstellingen had kunnen opnemen. De Prins wist toen hij dit schreef, noch welke Veldheer de vijandelijke bewegingen tegen hem bestuurd had, noch hoe die bewegingen zamenhingen met Napoleons hoofdbedoeling: hij meende dat het Pruissische leger zich in zijne stelling bij Fleurus had gehandhaafd, en dat leger was in dezelfde uren waarin de strijd bij Quatre-Bras ten einde was gebragt, op een

slagveld twee uren van daar, geslagen en toen hij zijn Rapport schreef in vollen aftogt naar Wavre; hij dwaalde in de meening dat het Legerkorps van Drouet d'Erlon tegen hem gestreden had, en hij wist niet dat hij door zijne hardnekkige verdediging van Quatre-Bras veroorzaakt had, dat dit legerkorps van het slagveld bij Ligny was afgeroepen op het oogenblik dat het gereed stond de nederlaag van het Pruissische leger te voltooijen. In gelijke dwalingen, in dezelfde onkunde als de Prins van Oranje, verkeerden de Hertog van Wellington en beider Officieren; in gelijke onkunde verkeerden ook van hunne zijde de Fransche Bevelhebbers: en zoo heeft het treffen bij Quatre-Bras even gelijk de strijd bij Ligny en de algemeene veldslag die gevolgd is, dit eigenaardigs gehad: men vocht van beide zijden om elkander terug te drijven, zonder dat de een des anderen strijdkrachten en bedoelingen kende of raden kon. Dit was echter een feit buiten alle tegenspraak, en de Zoon mogt het aan zijn Vader met eenige fierheid berigten: het was den Prins van Oranje gelukt "de positie op de hoogten voor het kruispunt der straatwegen, genaamd Les Quatre-Bras, te behouden tegen een vijand in alle opzigten en zonder eenige vergelijking sterker in magt, en daardoor heeft de Hertog van Wellington tijd genoeg gehad eene Magt bijeen te trekken om de voornemens van den vijand op dat punt te verijdelen." Hoe groot het gewigt van

dit feit was, kon op dat oogenblik niemand weten: maar twee jaren later heeft de Luitenant-Generaal Graaf Von Gneisenau, aan zijnen Koning de verklaring afgelegd, dat door het besluit van de Nederlandsche Bevelhebbers om, in strijd met hoogere bevelen, post te vatten bij Quatre-Bras en door den hardnekkigen tegenstand aan Ney op dat punt geboden, het Pruissische leger bij Ligny is behoed geworden voor eene algeheele vernietiging. Deze getuigenis laat geen tegenspraak toe, omdat juist de man door wien zij afgelegd is, de bewegingen en verrigtingen van het Pruissische leger in die dagen met zijn hoofd bestuurd heeft.

Maar die toen jong waren in Nederland en gevoel hadden voor de eer van hun Volk, vroegen niet welke gevolgen het zou gehad hebben indien de Maarschalk Ney in den morgen of op den middag van den Zestienden Junij had kunnen post vatten bij Quatre-Bras: wat hen opgetogen deed zijn over het wapenfeit, 't welk hem dit belet had, was de gedachte: "een Prins van Oranje heeft aan 't hoofd van een handvol Nederlandsche burgerzonen, die als hij hun leven daarvoor veil hadden, een lans gebroken met Fransche legerbenden, en het bloed in dien strijd gestort als in een tweekamp tot eerherstelling, heeft de smetvlak afgewasschen, welke eene Fransche overheersching nog op de natie had doen kleven." Wanneer Dicht- of Re-

dekunst het nationaal gevoel wilde streelen, was het onderwerp 't welk de meeste hoop gaf van daarin te slagen: de Prins van Oranje strijdende aan den Viersprong.

VIII.

De morgen van den Zeventienden Junij was even aangebroken, toen de Prins van Oranje reeds weder in den zadel zat, op weg naar het slagveld van den vorigen dag. Ney hield zich rustig in zijn veldleger te Frasnes; Napoleon kwam nog niet opdagen. Wat het leger dien dag zou te verrigten hebben wist niemand, totdat de Luitenant-Kolonel Alexander Gordon, Aide-de-Camp van den Hertog van Wellington, met een eskadron Hussaren uitgezonden om berigten in te winnen, terugkwam met de zekere tijding dat het Pruissische leger, den vorigen avond door Napoleon bij Ligny uit het veld geslagen, in plaats van de veiligste terugtogtslijn naar de Maas te kiezen, teruggetrokkken was naar Wavre. Toen kregen de troepen last om onverwijld de soep te koken, en in een hut van gebladerde takken achter de boerenwoning van Quatre-Bras vernam de Prins de marschorder van den dag, zoo als de Britsche Veldheer die zijnen Kwartiermeester-Generaal den Kolonel De Lancey in de pen gaf. "Ten tien ure zal het leger den terugtogt

aanvangen om stelling te nemen op de hoogte van Mont-St.-Jean vóór het bosch van Soignies, waar het Algemeene Hoofdkwartier zal gevestigd worden in het dorp Waterloo": dit was in 't kort de inhoud der algemeene bevelen des Veldheers. Wie niet bekend is met de organische werking der dagelijksche legerdienst, kan zich moeijelijk een denkbeeld vormen van 't geen de wil vermag eens Opper-Veldheers. De marsch-order in de loverhut te Quatre-Bras gegeven, door den Prins van Oranje en Sir Thomas Picton in persoon overgenomen en door Lord Hill schriftelijk ontvangen, door de Opper-Staf-Officieren dezer drie Hoofden van Legerkorpsen aan de Divisie-Generaals uitgevaardigd, door de Staven der Divisiën in nadere bepalingen tot de Aanvoerders van Brigaden gebragt, vervolgens voor de Bevelhebbers van Regimenten, van Bataljons en Eskadrons, van batterijen en voertuigen, door mond en schrift, met pen of potlood, in duizend bijzondere deelen gesplitst en zonder verwijl of tegenspraak ten uitvoer gebragt, deed in weinige uren over eene uitgestrekte landstreek de aangestroomde strijdkrachten regelmatig terugvloeijen naar de lijn door den Opperbevelhebber bepaald voor de nieuwe legerstelling.

Doch op gelijke wijze bragt het vijandelijk Legerhoofd, na eenige uren óf van besluiteloosheid óf van onbegrijpelijke werkeloosheid, zijn wil in werking, en

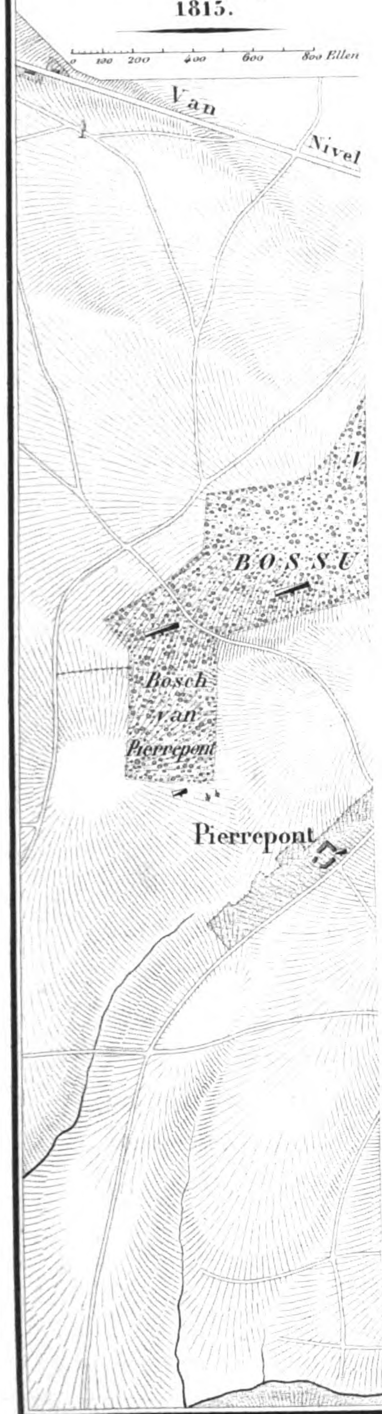
op den middag begonnen Napoleons oorlogsbenden van het slagveld bij Ligny en langs den weg van Charleroi aan te rukken over Quatre-Bras op het spoor van Wellingtons aftrekkend leger. Hadden zij het kunnen achterhalen voordat het in de voorgeschrevene stelling ware aangekomen, de nieuwe zetelstad van den nieuwen Koning der Nederlanden zou den zegepralenden intogt gezien hebben van den man, die reeds eenmaal verkondigd had dat het Huis van Oranje moest ophouden te regeren. Doch eene magt sterker dan al wat de wil van Legerhoofden vermag, verijdelde die poging. Toen reeds een groot deel van het terugtrekkend leger bij Mont-St.-Jean was aangekomen, deed plotseling over de landstreek welke het achter zich gelaten had, een ontzettende plasregen zulk een vloed van water nederstorten, dat al de wegen overstroomd en de kleigronden doorweekt werden. De vervolging door het Fransche leger verloor daardoor allen nadruk; langzaam en moeijelijk bewoog het zich voorwaarts, en toen het tegen den avond op de stelling van het Britsch-Nederlandsche stiet, afgemat en niet slagvaardig, was bovendien de duisternis zoo nabij, dat Napoleon zijns ondanks het leveren van een veldslag op dien dag moest opgeven. Dus bleven de beide legers tegen-over elkander in 't veld overnachten, aan de eene zijde het Fransche, nagenoeg zeven-en-zestig-duizend gewapenden, aan de andere zijde eene

even sterke Magt van drie natiën: Britsche en Nederlandsche troepen, doormengd met Duitschers — Hannoveranen, onderdanen der kroon van Groot-Brittannië, en Nassauers in Nederlandsche dienst. Op een afstand van drie uren lag aan de Dyle het Pruissische leger geheel vereenigd, verlangend om den volgenden morgen wraak te gaan nemen over de nederlaag den vorigen avond bij Ligny geleden. Napoleons Hoofdkwartier bevond zich in de hoeve Le-Caillou, behoorende tot de buurtschap Maison-du-Roi, een groot uur ten zuiden van Mont-St.-Jean; Wellington had het zijne in het dorp Waterloo; Blucher was te Wavre. De Prins van Oranje, na zijn Legerkorps, 't welk hij op den terugmarsch van Quatre-Bras had aangevoerd, stelling te hebben doen nemen bij Mont-St.-Jean, vestigde zijn Leger-Staf in het gehucht Le-Chénois, ten noorden van Braine-la-Leud, alwaar hij zelf zijn intrek nam in eene hoeve, Abeiche geheeten.

De Natuur ging intusschen voort zich te mengen in de berekeningen der Veldheeren. Door onweder en storm gedurende den nacht wies de aanhoudende regen tot geweldige stortvlagen aan, en toen het daglicht met moeite door de regenwolken begon te schemeren, bevond de aanvaller dat hij eenige uren droogte zou noodig hebben, eer de grond voor de bewegingen van paarden en geschut geschikt, de vuurwapenen tot bruik-

baarheid gereinigd, en de troepen vaardig zouden zijn om uit hare slijkerige bivak-legers aan te treden. Voor den Prins van Oranje had dit onweder iets opmerkelijks. Die met Wellington in Spanje geweest zijn hebben opgemerkt, dat ook daar, 's nachts of daags voor beslissende slagen, boven de legers die in elkanders tegenwoordigheid waren gekomen, meestal onweders gewoed hebben. De Rede moge het voor dwaasheid verklaren, eenig gewigt te hechten aan het toevallig zamentreffen van een natuurverschijnsel met het tijdstip waarop de berekeningen van twee Veldheeren tot eene ontknooping moeten komen: het feit echter mag niet onopgemerkt blijven voor hem die in het zieleleven wil indringen van den man die dergelijke ondervindingen gehad heeft. Krijgsmansaard en Krijgsmansleven schijnen eene overhelling mede te brengen tot het geloof aan geheimzinnige werkingen van de Natuur op ieders menschen levensloop. Mannen, die helden waren op het slagveld, heeft men niet zelden een kinderachtig gewigt zien hechten aan voorteekenen; en moge al Cicero, de Toga-man bij uitnemendheid, zijnen ambtgenoot in het Collegium der Augures niet zonder meesmuilen hebben kunnen aanzien, de geheele Romeinsche Oudheid is dáár om te bewijzen, hoe groot de kracht wezen kan van dat geloof op krijgshaftige gemoederen. Indien nu deze kiem van gemoedsbestaan ook in den Vorst geweest is, wiens

leven het onderwerp is van deze bladen, dan heeft het naauwelijks kunnen missen, of de neiging om de voorstelling van toekomstig geluk en ongeluk te verbinden aan voorkomende natuurverschijnselen heeft voedsel bij hem gevonden in de waarneming, dat herhaaldelijk juist het belangrijkste schouwspel in zijn leven, de ontzaggelijke worsteling van twee legers, was voorafgegaan door de ontzaggelijke worsteling van natuurkrachten in den dampkring. En onvatbaar was hij niet voor eene gemoedsstemming, waarin de opwellingen van een duister gevoel en de Associatie der voorstellingen sterker zijn dan de kracht der Rede. Weinige uren na den onweersnacht waarvan de vermelding gelegenheid gegeven heeft tot deze opmerking, toen hij, in een oogenblik van betoonden heldenmoed, door een kogel getroffen ter aarde was gezegen, werd hij kinderlijk aangedaan door de ontdekking dat zijne vingeren zich geklemd hadden om een vierbladerig klaverstengeltje en door hunne pijnlijke zamentrekking dit "gelukkig voorteeken" hadden vermorseld. Maar toen liep ook alles te zamen wat het meest in staat is om de kracht van redelooze voorstellingen te verhoogen: het was de avond van den dag van een allermoorddadigsten veldslag.

QUATRE-BRAS
16e Junij
1815.
0 100 200 400 600 800 Ellen
Van
Nivel
BOSSU
Bosch
van
Pierrepont
Pierrepont

IX.

De tijden waren lang voorbij waarin ieder Bevelhebber van gewapenden, ofschoon eene vijandelijke oorlogsmagt dreigend tegen-over hem lag, gerust den Dag des Heeren kon zien aanbreken, omdat ook de Mannen van het Zwaard zich toen bogen onder de tucht der Kerk tot heiliging van den Christelijken Zondag. Toen op den Achttienden Junij van het jaar 1815 het daglicht over de velden van Waterloo doorbrak, hadden allen daar die eenige kennis droegen van de stellingen der twee legers, de overtuiging, dat, zoo voor hen die dag een rustdag zou mogen heeten, het wezen zou om hun ingaan in de ruste des doods. De Prins van Oranje, na een weinig slapens in het boersche vertrek 't welk hij met vijf Officieren had moeten deelen, ten half-drie uren aldaar een eenvoudig ontbijt hebbende gebruikt, bezocht terstond daarna de troepen in de stellingen, welke zij den vorigen avond hadden ingenomen.

De straatweg, den Lezer bekend, die van Brussel naar Charleroi voert, loopt eerst door het bosch van Soniën of Soignies heen naar Waterloo, en een half uur van dit dorp over een steeds klimmend terrein door het gehucht Mont-St.-Jean en langs eene pachthoeve van dien naam zijnde gegaan, doorsneed hij - destijds

als een diepe sleuf - een heuvelrug, westwaarts uitloopende naar het stadje Braine-la-Leud, oostwaarts naar het dorp Ohain. Deze hoogte of zamenhangende rij van heuvelen, waarvan in later tijd aanzienlijke gedeelten zijn afgegraven en weggeruimd, wordt met het daarachter liggend klimmende terrein in de verhalen van den slag de Positie of de Stelling van Mont-St.-Jean genoemd. Een landweg, loopende van Braine-la-Leud naar Ohain, op sommige plaatsen diep ingezonken, en met boomen of heggen bezoomd, vormt daarvan de zuidelijke grens. Hier was de eerste linie der legerstelling, bestaande uit iets meer of minder dan veertig bataljons Infanterij, deels in linie ontwikkeld deels tot kolonnen gevormd, en honderd-twintig vuurmonden. De overige Infanterij bevond zich deels in eene tweede linie, deels op achterwaarts en ter zijde liggende punten in reserve. De Ruiterij vormde eene derde en vierde linie.

De geheele legerstelling had eene lengte van drie kwartier-uur gaans. Bij eene stelling van eenige diepte en niet zeer groote uitgebreidheid, was het van het uiterste belang, alle verbindingswegen onbelemmerd te houden. Toen echter de Prins van Oranje 's morgens aan den straatweg kwam, vond hij dien geheel versperd door wagens, vlugtelingen en allerlei gebroken voertuig. Hij gelastte derhalve den Majoor Jan Egtbertus van Gorkum, Officier van het Departement

van den Kwartiermeester-Generaal, met een Officier en dertig ruiters van de Nederlandsche Kavallerij, benevens een Detachement Pioniers, den hoofdweg van verbinding vrij te maken. Had hij dien maatregel op zich genomen om de les te volgen dat elke verdedigingsstelling een vrijen terugtogtsweg behoort te hebben, het zou een trek geweest zijn van lofwaardige voorzigtigheid. Maar de gedachte aan terugtrekken kon in den Prins van Oranje niet opkomen, en wat alleen hem bewoog tot deze zorg voor de taktische vrijheid van het leger in den aanstaanden strijd, was de vrees dat de aanvoer van munitie en versterking langs den straatweg naar de Stelling onmogelijk zou worden.

Toen vervoegde zich de Prins tot den Opperveldheer. Hetgeen deze aan de Bevelhebbers zijner groote legerafdeelingen had mede te deelen als de taak die het leger zou te vervullen hebben, was zeer eenvoudig. Het kwam hierop neder: "Een ieder verdedige dat gedeelte der legerstelling, waarover hij het bevel zal voeren, met al de krachten welke hem ten dienste staan, zoo lang hij wordt aangevallen; eerst dan wanneer de Pruissen zullen verschenen zijn, zal het kunnen blijken uit den loop van den slag, wat er tot eene aanvallende terugwerking tegen den aanvaller zal kunnen verrigt worden." Doch eene bijzondere verordening verhoogde het aandeel, 't welk de Prins van Oranje

in die taak zou hebben. De plaatsing namelijk der troepen in de slagorde had Bataljons van dezelfde Brigade, Brigaden van dezelfde Divisie, en Divisiën van hetzelfde Legerkorps, van elkander gescheiden. Hierdoor stonden er troepen die onder de onmiddelijke bevelen van den Prins gesteld waren op den regter en op den linker-vleugel en in het midden, gescheiden door andere die óf tot de Reserve behoorden óf tot het Legerkorps van Lord Hill. Een gevolg dezer van-een-scheiding der Legerkorpsen zou geweest zijn, - zoo niet de bevelvoering anders ware verdeeld geworden, - dat de Prins, nu hier dan daar troepen had kunnen in 't vuur brengen, maar dat de hoogere roem, welke hij zich dien dag verworven heeft, buiten zijn bereik zou geweest zijn. Doch de Hertog, toen hij ten negen uur, terwijl bij den vijand nog geenerlei beweging te bespeuren was, met den Prins en een talrijken Staf langs de geheele linie reed, om den staat zijner strijdmiddelen op te nemen, werd opmerkzaam op de ongelegenheden die zouden kunnen te weeg gebragt worden, door de door-een-menging zijner Legerkorpsen. Daaraan viel echter niet te veranderen zonder te schaden aan het onverbeterlijk verband, waarin de drieërlei wapenkrachten en de troepen der drieërlei natiën geplaatst stonden. Het was uit dien hoofde dat gedurende deze verkenning de Hertog de slagorde, waarin zijn leger stond, in dezer voege afdeelde, dat

hij het bevel over het Centrum opdroeg aan den Prins van Oranje, de leiding van den Regter-vleugel aan Lord Hill en die van den Linker aan Sir Thomas Picton.

Het midden-gedeelte der legerstelling, zich bevindende tusschen den straatweg naar Charleroi en een zijtak die van Mont-St.-Jean naar Nivelles voert, was bezet door de Engelsche Garde-Divisie en door de Divisie van den Luitenant-Generaal Alten met zeven batterijen Artillerij en een vuurpijlbatterij in de eerste linie, door Brunswijkers en Nassauers in de tweede linie, door Engelsche Kavallerij in de derde, door Nederlandsche in de vierde, met acht batterijen geschut in reserve. Deze magt maakte dertig bataljons Infanterij uit en honderd-twintig vuurmonden, waarover de Prins tot verdediging van den hem toevertrouwden post het bevel voerde: maar de geheele Ruiterij van het leger was dien dag onder de orders gesteld van Lord Uxbridge. Ofschoon door deze laatste verordening den Prins van Oranje wel niet alle beschikking over de Ruiterij zal ontnomen zijn, had hij echter inderdaad niet één Nederlandsch soldaat onder zijne bevelen: de Tweede Divisie, die van den Generaal Perponcher, stond in dat gedeelte der legerstelling waarover Picton het Opperbevel voerde; de Divisie van den Generaal Chassé, de derde van de Nederlandsche krijgsmagt, was onder het opperbevel gesteld van

Lord Hill, en de Eerste Divisie bevond zich onder de leiding van Prins Frederik der Nederlanden bij Halle, twee of drie uren van het slagveld. De roem door den Prins van Oranje bij Waterloo verworven, is geheel afgescheiden van hetgeen door de Nederlandsche troepen aldaar verrigt is.

De Prins, gekleed in 't uniform van het Engelsche Tiende Regiment Hussaren, koos tot zijne voorname standplaats gedurende den slag, de topvlakte van den hoogsten der heuvelen voor Mont-St.-Jean, in het centrum der stelling van de Divisie van den Luitenant-Generaal Alten. Van daar had hij links het oog op den met digte heggen omsloten moestuin en boomgaard van de hoeve La-Haye-Sainte, die met hare steenen gebouwen aan den straatweg lag. Vóór zich overzag hij geheel het golvend terrein, 't welk het slagveld stond te worden, en in de verte, wanneer zijn oog den loop van den straatweg poogde te volgen, stuitte het op eenige gebouwen, die eene oostelijk loopende keten van heuvelen bekroonden en naar het voornaamste, eene herberg La-Belle-Alliance genoemd, dezen naam droegen. Een torenspits boven die heuvelen uitkomende wees hem de ligging aan van het daar achter gelegen dorp Planchenoit. Van de hoeven Pappelotte en La-Haye, het gehucht Smohain en het kasteel Fricher-mont, vóór den linker-vleugel gelegen, kon hij met moeite iets onderscheiden. Regts werd zijn gezigtskring

begrensd door het kasteel Goumont, met zijn tuin en boerenwoning te midden van hoog geboomte in een ringmuur besloten, en 't welk in de verhalen van den slag door eene misvatting den naam van Hougoumont verkregen heeft.

De Prins kon uit zijne standplaats onderscheidenlijk de Fransche kolonnen waarnemen, die tegen het middaguur uit het zuidwesten van het slagveld ten aanval kwamen aanrukken, en door het geschutvuur, dat terstond tegen haar geopend werd, gedrongen links aan te houden, een aanval ondernamen op Hougoumont. Het was de linker-vleugel-divisie van het Fransche Tweede Legerkorps, en alzoo werd hier de slag geopend door denzelfde Generaal Reille, die op het slagveld bij Vittoria het laatst voor de eer der Fransche wapenen had stand gehouden. Hougoumont, ofschoon bezet door troepen uit het centrum, was echter meer bijzonder vóór den regter-vleugel gelegen, en zoolang de strijd zich bepaalde tot dit kasteel, waarin tegen de aanvallers dapper gestreden werd door Nassauers en Engelsche Garde, was de aandacht inzonderheid op den regter-vleugel gerigt. De taak der Hoofdbevelhebbers gedurende de twee eerste uren van den slag bepaalde zich tot bevelen, hier om eene batterij van stelling te doen veranderen, daar een troepenkorps naderbij te doen plaats nemen of geschut- en tirailleurvuur, waar het noodig zijn mogt, te onder-

houden. Inzonderheid werkte de Artillerij van den Prins van Oranje krachtig mede tot de verdediging van Hougoumont.

Doch terwijl de aanval op Hougoumont plaats had, waren tegen-over het centrum en den linker-vleugel vier-en-zeventig stukken Fransch geschut in batterij gekomen, en nadat deze ongeveer een uur lang hun vuur tegen de Britsch-Nederlandsche slaglinie gerigt hadden, zag men — het was ongeveer ten twee ure — over de heuvelen die van La-Belle-Alliance naar het gehucht Smohain loopen, vier vijandelijke aanvalskolonnen nederdalen. Het waren de Infanterij-Divisiën van het Fransche Eerste Legerkorps, aangevoerd door den Luitenant-Generaal Drouet d'Erlon. Drie kolonnen rukten op tegen dat gedeelte der slagorde, waarover Picton het bevel voerde: de vierde nam hare rigting op La-Haye-Sainte. Geene veldwerken maakten voor den vijand den toegang tot deze hoeve moeijelijk, maar bezet door vier-honderd buksenjagers uit de Brigade Ompteda van de Divisie Alten, werd zij het voorwerp van een hardnekkigen kamp. Een bataljon van Ompteda's Brigade tot ondersteuning daarheen gezonden, week terug en werd door de Fransche Kurassiers nedergehouwen en verstrooid. De strijd die er door D'Erlons aanval veroorzaakt werd en aan Picton het leven kostte, rigtte Wellingtons opmerkzaamheid van den regter- naar den linker-vleugel, zoodat hij zich

derwaarts begaf van zijne standplaats, 's morgens door hem gekozen, tegen-over Hougoumont. De Prins van Oranje, die alleen zijne aandacht te bepalen had tot het hem toevertrouwde gedeelte der slagorde, kwam, ofschoon hij de vlammen uit Hougoumont zag opgaan en den strijd op den linker-vleugel waarnam, spoedig tot de overtuiging, of althans tot het vermoeden, dat deze aanvallen van den vijand alleen strekten om de beide vleugels bezig te houden en dat op zijn gedeelte van het legerfront eene meer krachtdadige poging te wachten was tot doorbreking naar den legerweg die naar Brussel voert. Reeds in dit tijdperk van den slag zag hij zich door ernstige kavallerij-aanvallen bestookt en nam hij zijne beschikkingen om die af te slaan. Tegen vier ure werden 's vijands pogingen om op dat gedeelte van Wellingtons slaglinie tot eene beslissing te komen meer zigtbaar. De Hertog bevond zich nog links van het midden-front. Van daar, - welligt bij den boom waaraan later de zucht om dien voor verhoogden prijs te verkoopen eene al te groote vermaardheid heeft gegeven - rigtte hij zijn verrekijker naar het Oosten met eenige ongerustheid, of ook Blücher verhinderd wierd te voldoen aan zijne belofte om met zijn leger te hulp te zullen snellen, toen na eenige oogenblikken van stilstand in den strijd, eene hervatting van het vijandelijk geschutvuur over de ruimte tusschen La-Haye-Sainte en Hougoumont eene inleiding scheen

te zijn tot den hoofd-aanval. Niet lang bleef dit vuur onbeantwoord: de Engelsche Reserve-Artillerij werd in werking gebragt: de vuurpijl-batterij begon over den straatweg langs La-Haye-Sainte eene proeve te geven van haar vernielend vermogen: het moorddadigste tijdperk van den slag nam een aanvang. Het was weinig, te kunnen zeggen bij Salamanca en Vittoria te zijn geweest — zelfs die de werking der Groote Batterij bij Wagram hadden bijgewoond, bekenden dat zij ontzetting gevoeld hadden onder de losbrandingen die hier onverpoosd donderend de lucht van-een scheurden, en in wolken van kruiddamp ontelbare kogels elkander te gemoet voerden om ter weder-zijden dood te brengen en verminking. Toen stelde zich de Fransche Infanterij van D'Erlon, die zich na haren mislukten aanval tegen den linker-vleugel herzameld had en nu ondersteund werd door een gedeelte van het Legerkorps van den Generaal Reille, op nieuw in beweging — en te gelijker tijd zag men tusschen La-Haye-Sainte en Hougoumont, onder een wild geschreeuw van "Vive l'Empereur," op elkander volgende liniën Fransche Kurassiers in den draf aanrijden om de hoogte te bestijgen waar de Prins van Oranje het bevel voerde. De Divisie Alten nam, bij het naderen der eerste Kurassier-linie de quarréstelling aan; haar linker-vleugel-brigade had voornamelijk den schok te verduren en kon den aanrid dier

vijandelijke Ruiterij niet weêrstaan; een bataljon Hannoveranen werd neêrgesabeld; de Luitenant-Generaal Alten werd gekwetst; de Kurassiers drongen door tot ver op den weg naar Mont-St.-Jean; zij werden wel weder terug geworpen en telkens wanneer er vrees was dat de Infanterij zou bezwijken snelde eene Ruiterbrigade toe - eenmaal met schitterend gevolg de Nederlandsche van den Generaal-Majoor Albert Dominicus Trip, - maar ook telkens wanneer eene vijandelijke ruiter-linie was afgeslagen, werd zij door eene andere vervangen. Voor zulke omstandigheden kon de opdragt van het Opperbevel der Ruiterij aan Lord Uxbridge niet onvoorwaardelijk geschied zijn. Althans, wederom hebben de Fransche Kurassiers de hoogte bestegen, en — "zegt aan uwen Generaal dat hij chargeert," roept de Prins in 't voorbijrijden tot den Hoofd-Officier van den Staf der Nederlandsche Eerste Brigade Ligte Kavallerij: en het Regiment Dragonders der Brigade volbrengt dien last; en de vijandelijke Kurassiers deinzen af van de hoogte. Maar alle beschikbare krachten waren naauwelijks toereikend om eene doorbreking te verhoeden. Hierdoor bezweek La-Haye-Sainte, van alle zijden door 's vijands vuur omgeven; van Hougoumont was een brandende puinhoop over; al de Hoofdbevelhebbers snelden naar de bedreigde punten, de Hertog zelf naar zijne eerste standplaats in het uiterste regter-centrum waar de Engelsche Garde-

Divisie stond. Gedurende meer dan drie uren kwamen telkens versche ruiter-drommen, vijandelijke kavallerij-divisiën van kurassiers, van lansiers, van karabiniers, van dragonders, van jagers- en grenadiers-te-paard achtervolgens als golven van vloeijend metaal aanbruissen over de ruimte tusschen de beide straatwegen, om door een doorbraak in 't midden van 't legerfront alles te overstroomen. Bij een dezer kavallerij-aanvallen vond de Hertog van Wellington den Prins op den heuvel dien hij zich tot standplaats gekozen had, de allergevaarlijkste plek, onbeweeglijk met de grootste koelbloedigheid zijne bevelen gevende. Geen duim gronds, hoorde men hem zeggen, dacht hij den vijand gewonnen te geven: daar was de sleutel der Stelling: — en de Hertog betuigde aan degenen die hem omringden, dat hij gerust was voor dat gedeelte zijner slagorde; dat de sleutel der Stelling in goede handen was.

Met bewonderenswaardige onverschrokkenheid zag de Prins des vijands vervaarlijke ruiter-drommen naderen, en reed hij van quarré tot quarré, zijne bevelen gevende met de grootste koelbloedigheid, en een krachtig woord toesprekende en vermanende tot bedaardheid en volharding. Kwamen de Fransche Ruiter-liniën aanrennen, zoo hield alles zich vaardig, bedaard en gespannen, totdat de vijandelijke paarden den ren hadden aangenomen: dan joegen de kanonniers den aanrennenden uit elken vuurmond een blikkedoos-schot in het

aangezigt en borgen zich ijlings binnen de ledige vierkanten of onder de vooruitstekende bajonnetten van het eerste gelid, om wanneer de aanvallers voor de geweerliniën moesten afhouden weder naar de stukken te snellen, en bij hunnen weerloozen aftogt hun in een nieuwen kogelregen een gevoeligen afscheidsgroet na te zenden. Regts van den Prins stonden de quarrés der Engelsche Brigade van den Generaal-Majoor Colin Halkett, van welke verhaald wordt dat zij elf malen op die wijze de Fransche Kavallerij heeft afgeslagen. Daaraan sloten zich vervolgens de Engelsche Garde-Brigade van den Generaal-Majoor Maitland en de Brunswijkers; doch aan deze gaf nu de Hertog zelf bevelen. Ter linkerzijde van den Prins stonden drie quarrés van Nassauers, uitmuntende soldaten, maar waarvan velen nooit te voren vijandelijk vuur gezien hadden, en die meermalen door een voorbeeld van gevaar-trotsering in het wankelen moesten ondersteund of van het terugwijken weder voorwaarts gevoerd worden. Daarnevens, verder links, hadden de quarrés der Brigade van den Generaal-Majoor Von Kielmansegge reeds uren lang in 't vuur gestaan en groote verliezen geleden, en op den uitersten linker-vleugel van het gedeelte der slaglinie, waarover de Prins het bevel voerde, was de Brigade van den Kolonel Von Ompteda, wier aanvoerder den dood gevonden had, tot een kleinen hoop versmolten: een handvol soldaten en een

paar Onder-Officieren onder het bevel van een Luitenant waren het overschot van een bataljon. Daar was, wel is waar, de Engelsche Brigade van den Generaal-Majoor Lambert tot versterking in de eerste linie gerukt; maar het was de eenige Reserve die nog overig was, en het kon den Prins niet ontgaan dat de strijd zeer nabij was van hopeloos te zullen worden. Voor zijn front lag een aantal kanonnen reddeloos of zonder bediening. De Fransche Artillerij daarentegen was met ongelooflijke inspanning van krachten zeer digt bij hem in batterij gekomen en ging voort den dood te verspreiden onder zijne dapperen. De rijen van dezen werden bovendien steeds meer gedund door het onverpoosd tirailleur-vuur, 't welk de vijand onderhield uit La-Haye-Sainte, en alle pogingen om deze hoeve te hernemen waren mislukt. Naar het aantal dooden en gekwetsten waarmede de grond bezaaid lag, naar de vlugtende en ontschaarde troepen die hij links van zich zag, kon hij berekenen dat de helft van het leger uit de linie verdwenen was, en een onheilspellend voorgevoel welde onwillekeurig op bij de gedachte dat Napoleons keurtroepen, de vermaarde Keizer-Garde, zich nog niet vertoond hadden, van wier frissche krachten dus nog de schok te wachten stond. Te midden van deze omstandigheden bevond zich de Prins toen de algemeene kavallerij-aanvallen door Ney bestuurd, gevolgd werden door Napoleons beslissende

poging om met zijne Garde Wellingtons legerfront in 't midden door te breken.

De Pruissen, die zich in de boschachtige streken in het Oosten van het slagveld ontwikkeld hadden, waren voor het oogenblik tot staan gebragt, en voordat zij hunnen flank-aanval zouden kunnen doorzetten, hoopte Napoleon zijnen meestgeduchten tegenstander den stoot in het hart te zullen toebrengen. Het was des avonds tusschen zeven uur en half-acht, toen de Maarschalk Ney vier bataljons van de Jonge-Garde gevolgd door al de nog strijdbare Ruiterij aanvoerde tegen het regter-centrum, naar het punt waar de Hertog van Wellington in persoon met de Engelsche Garde zich gereed hield den tegen hem gerigten stoot af te wachten. Te gelijker tijd, en terwijl ook de Infanterij-Divisiën van D'Erlon en Reille weder voorwaarts rukten, kwamen twee-en-zestig stukken reserve Artillerij in den draf oprijden en in batterij bij La Haye Sainte, om van daar de slaglinie van den Prins van Oranje op nieuw te teisteren en alzoo den aanval met sabel en bajonnet door kanonkogels voor te bereiden. Waar deze Artillerij haar vuur opende plaatste Napoleon zelf zich, op den straatweg. Zes bataljons van de Oude-Garde in kolonnen geschaard, hielden achter hem bij La Belle Alliance zich gereed om, wanneer de aanval der Jonge Garde slaagde, langs den straatweg snel in het front in te breken en het geheele centrum over-

hoop te werpen. Te dien einde hervatte de Fransche Bezetting van La Haye Sainte met verhoogd nadruk hare poging om van het tegen over haar liggend gedeelte der Stelling meester te worden, en kwamen op den noordwestelijken hoek der omtuining dezer hoeve twee vuurmonden in batterij, die op den korten afstand van honderd vijftig en honderd passen een gezwind kartetsvuur aanvingen tegen de beide quarrés der Brigade Kielmansegge.

Dit vuur, versterkt door dat der overige Artillerij, deed eene vernielende uitwerking. Van een der vierkanten wordt eene der zijden geheel weggestreken; de drie overigen rollen zich op als in een kluwen. Ter regter zijde van den Prins dringt eene digte linie van vijandelijke tirailleurs steeds voorwaarts; achter haar vertoonen zich op nieuw Fransche kurassiers gereed om toe te rennen. Het is duidelijk, dat de aanvalskolonne grond wint: de slagen der trom, naar welke de Garde den pas rigt, worden met ieder oogenblik meer hoorbaar. Links boren eenige bataljons van d'Erlon en Reille werkelijk reeds tot in de Stelling door: de Prins voert tegen hen in persoon een bataljon Nassauers aan: het moet terugwijken. Van daar — het is half acht geworden — verschijnt hij voor de Eerste Brigade Nederlandsche Ligte Ruiterij de Bevelhebbers toesprekende; toen voor een Engelsch quarré; ook dáár wisselt hij eenige woorden en rijdt, geheel

alleen boven over de hoogte dwars door de kogelbanen der vijandelijke batterijen en geweertrompen, naar de twee andere bataljons Nassauers, om aan 't hoofd van deze zich op het meest-vernielend gedeelte der Fransche Artillerij te werpen. Maar het is hem niet vergund dit heldenfeit te volbrengen, noch deel te nemen aan de allerlaatste worsteling. Naauwelijks is hij, niet meer dan veertig schreden van den vijand, voor het Tweede Bataljon van Nassau, 't welk vooraan stond, gekomen, of een geweerkogel vliegt hem door den linkerarm nabij den schouder, en een ander treft het paard waarop hij gezeten is. IJlings afgestegen zinkt hij eerst duizelend neder op den doorweekten en omgewoelden grond van het klaverveld waar het schot hem getroffen heeft, rigt straks zich weder op en zoekt waggelend steun tegen het paard van een Nassauschen Officier. Daar bereikt hem de Kapitein van den Staf Jules Thierry Nicolas De Constant Rebecque de Villars, die den Prins heeft gadegeslagen en is toegesneld, en zich van zijn paard werpt en den Prins bezweert daarop te stijgen. Maar de gekwetste, wien het bloed langs arm en zijde loopt, schier bezwijmd en bleek, antwoordt niet en valt in de armen van den gedienstigen Edelman, het nederzijgend hoofd op diens borst latende steunen. Er is echter geen oogenblik te verliezen: reeds zijn de Fransche Kurassiers in beweging tot eene charge naar de plaats waar de gewonde

zich bevindt. Vruchteloos heeft hij eenige malen beproefd om den voet in den stijgbeugel te zetten bij het onrustig steigeren van het paard onder het gonzen en fluiten der kogels. Maar ook de Luitenant Kolonel van den Staf der Eerste Brigade Ligte Ruiterij Willem Hendrik Baron van Heerdt tot Eversberg is toegesneld, en nu herneemt de Prins schijnt het, de hem ontzinkende bewustheid van geest en heft hij met zelfvermanning het loodzwaar geworden ligchaam in den zadel. Terstond is ook weder zijn blik naar den vijand gerigt, en wat zijne matte stem nog doet hooren zijn woorden van verlangen om met de vechtenden te wezen. Pijn en bloedverlies doen intusschen eene geheele bezwijming nabij zijn. Nu komt, van het overbrengen van 's Prinsen orders teruggekeerd, ook Lord March te hulp, dezelfde die, later Hertog van Richmond geworden, met hem den gekwetsten Napier van de bres van Ciudad Rodrigo had geholpen. In der haast worden eenige scherpschutters tot een lijfwacht geschaard; onder bedekking van deze wordt de Prins te paard ter wederzijde gesteund, uit het vuur geleid naar Mont St. Jean, aldaar op eene deurpaneel gelegd en, onder geleide van zijn Adjudant Paulus Statius Reinier Van Hooff die even voorbij het dorp van het slagveld is komen aanrennen, door de Nassauers gedragen naar het Hoofdkwartier van den Hertog van Wellington te Waterloo.

Bij het leggen van het eerste verband verklaarden de Heelkundigen, dat de kogel den arm geheel doorboord had, maar dat de aard der wonde bij het gezond ligchaamsgestel van den lijder, hoop op herstelling gaf. In den nacht onder de zorg van den Majoor Van Hooff naar Brussel vervoerd, vernam de Prins reeds bij het aanbreken van den dag, hoe het tijdstip zijner verwonding spoedig door de beslissing gevolgd was; hoe de Hertog van Wellington in 't midden van kartetsvuur met zelden geëvenaarde koelzinnigheid de laatste minuten van zijn wederstands-vermogen en de waarschijnlijke vorderingen van den Pruissischen aanval berekend had; hoe de Derde Nederlandsche Divisie een krachtigen stoot had gegeven aan de nederlaag der Fransche Garde: hoe toen, nadat ook Planchenoit door de Pruissen was vermeesterd, de ontbinding van Napoleons leger een aanvang had genomen; hoe ontzettend het einde geweest was van den allermoorddadigsten veldslag, die op éénen dag aan vijftig-duizend menschen dood of ligchaams-lijden gebragt heeft.

Toen het geheele Fransche leger in verwarring de vlugt had genomen, werd aan Wellington, nog op het slagveld het vermoeden te kennen gegeven, dat de behaalde overwinning "de slag bij Mont St. Jean" zou genoemd worden. Maar 's Hertogs wederwoord was: "Neen - Waterloo!" Ook deze wils-uiting van den fieren Brit heeft na eenige tegenstreving, zoowel boven

het bevel van Blucher die gewild heeft dat de naam van den slag met eene vriendelijke toespeling aan La-Belle-Aliance zou ontleend worden, als boven de voorkeur der Franschen voor de herinnering van Mont St. Jean, ten laatste de overhand behouden op de bladen der Historie.

Reeds op den vierden dag na zijne verwonding stelde de Prins van Oranje het navolgend Legerberigt:

"Brussel, den 22sten Junij 1815.

Na den slag van den Zestienden, waarvan ik de eer heb gehad Uwer Majesteit, den Zeventienden des morgens ten twee uren, uit het Hoofdkwartier te Nivelles, rapport te doen, heeft de Hertog van Wellington, om in linie met het Pruissische leger te blijven, denzelfden morgen eene beweging gemaakt, ten gevolge van welke het leger, op de hoogten van Waterloo, des avonds ten zeven uren in positie stond, en aldaar den nacht bivouakeerde. De vijandelijke kavallerij, de mouvementen van het leger volgende, werd meermalen door die der Engelsche met groot verlies teruggeslagen.

In den vroegen morgen van den Achttienden ontdekte men den vijand tegenover ons, en omtrent tien uur namen zijne dispositiën van attaque eenen aanvang.

Het leger van Buonaparte bestond uit de Eerste, Tweede, Vierde en Zesde korpsen, de Keizerlijke Garde, en bijna de geheele Kavallerij, en eene Artillerij van eenige honderd stukken.

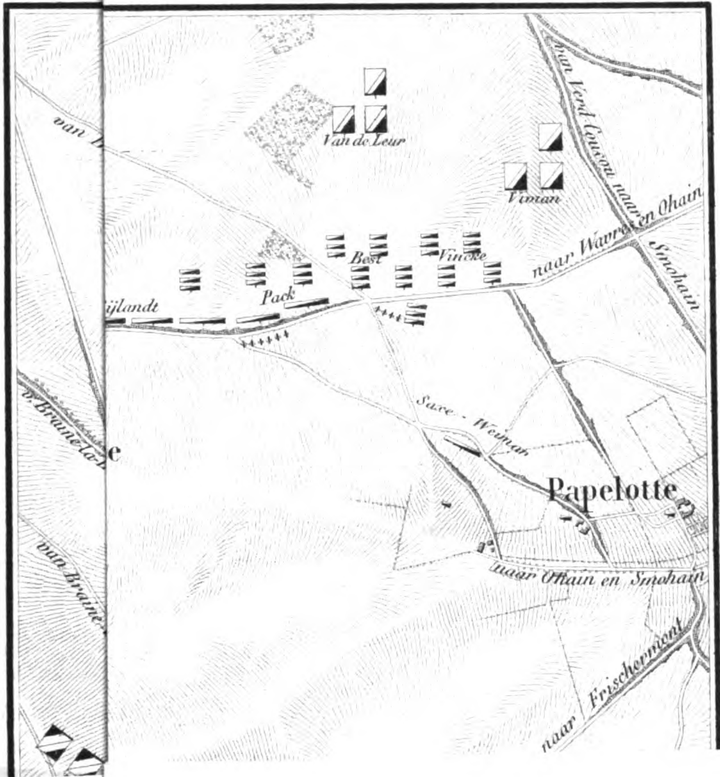
Omstreeks elf uur ontdekte de vijand eene batterij van weinige stukken, en onder derzelver vuur naderden zijne tirailleurs onzen regter-vleugel; terwijl kort daarop zijne attaque zich tegen eene hofstede rigtte, welke aan dezen vleugel links van de chaussée naar Nivelles, omgeven van houtgewas, digt voor onze linie

gelegen was. De vijand heeft de hevigste attaque gedaan om deze hofstede te nemen, doch zijne pogingen waren vruchteloos. Omtrent twaalf uur werd de kanonnade sterk, en vóór half-één was het gevecht algemeen over de geheele linie. De vijand attaqueerde onderscheiden malen de beide vleugels; dan, zijn hoofdoogmerk zijnde om op de regter-zijde van het centrum door te breken, heeft hij alles aangewend om hierin te slagen. De vijandelijke kolonnen Kavallerij werden met veel onverschrokkenheid aangevoerd; dan niettegenstaande zij met de hardnekkigste woede, van half-vier ure tot aan het einde der bataille, telkens hunne aanvallen herhaalden, konde echter niets onze linie aan het wijken brengen; de vijand werd altoos teruggeslagen zoo door het vuur van de carrés, als door charges van de Kavallerij. Het is onmogelijk Uwe Majesteit te beschrijven, met welke verbittering, vooral gedurende de laatste zes uren, gevochten is. Ik heb het geluk niet mogen hebben, het einde van dezen zoo roemvollen als belangrijken veldslag bij te wonen, hebbende een half uur vóór de nederlaag van den vijand, een schot door den linkerschouder bekomen, waardoor ik genoodzaakt werd het slagveld te verlaten. Het maakt mij onuitsprekelijk gelukkig, aan Uwe Majesteit te kunnen melden, dat Hoogstdeszelfs troepen van alle wapenen met veel dapperheid gevochten hebben; bij de charges van de Kavallerij hebben zich de karabiniers gedistinguëerd. De Divisie van den Luitenant-Generaal Chassé is later in het vuur gekomen, en alzoo ik mij in persoon van het centrum niet kon verwijderen, had ik hem voor dien dag onder de orders van Lord Hill, kommanderende het tweede legerkorps, gesteld, en het berigt ontvangen, dat deze Divisie mede zeer dapper gestreden heeft, en de Luitenant-Generaal Chassé, benevens de beide Kommandanten der Brigades zich zeer goed van hunnen pligt gekweten hebben. — Ik ben nog niet in de mogelijkheid Uwe Majesteit ons geleden verlies op te geven, zijnde de rapporten daarvan inwachtende; het smart mij intusschen te moeten zeggen, dat het zeer sterk

is. De Generaals der Divisiën zijn gelast mij rapport te doen dergenen, die zich hebben gedistinguëerd, en ik moet mij bepalen die alleen op te noemen, welke dit onder mijn oog gedaan hebben: de Luitenant-Generaals Collaert en de Perponcher, de eerstgenoemde is gewond; de Generaal-Majoor van Merlen, een kundig en braaf Officier, is op het slagveld aan zijne wonden overleden; ik neme deze gelegenheid waar Uwer Majesteit zijne nagelatene weduwe en kinderen aan te bevelen. De Generaal-Majoor Trip heeft zich bijzonder gedistinguëerd, zoo door zijne kunde als dapperheid; de Generaal-Majoor Ghigny; de Kommandanten der drie Regimenten Karabiniers, als de Luitenant-Colonel Coenegracht, aan zijne wonden overleden, Kolonel De Bruin, en de Luitenant-Kolonel Lechleitner gewond; de Luitenant-Kolonel Westenberg, van het Bataillon Landmilitie N°. 5, is een zeer goed en braaf Officier en heeft zijn bataillon, dat zich zeer dapper en braaf in den slag gedragen heeft, met zeer veel beleid aangevoerd; de Majoor Hegman, van het Derde Bataillon Nassau, gewond; de Majoors Merx en Bryas, van het Regement Karabiniers N°. 2, de laatste gewond; de Majoor van de Artillerij de la Sarraz; de Kwartiermeester-Generaal, de Generaal-Majoor De Constant Rebecque, heeft zich zeer wel van zijnen pligt gekweten, en is mij van groote dienst geweest. Ik achte mij eindelijk nog verpligt, Uwe Majesteit mijne tevredenheid te betuigen over alle mijne Adjudanten. De Majoor van Limburg Stirum is reeds in den slag van den Zestienden gewond geworden, en op den Achttienden zijn den Kolonel Du Caylar één, en den Luitenant-Kolonel De Cruquenbourg twee, en den Majoor Ampt één paard onder het lijf dood geschoten.

Mijnen Adjudant, den Majoor Van Hooff, heb ik opgedragen dit rapport over te brengen, nemende de vrijheid denzelven in Uwer Majesteits gunst aan te bevelen.

Willem, Prins van Oranje.

Van de Leur
Viman
Best
Vincke
Pack
naar Wavre en Ohain
Smohain
Saxe - Weimar
Papelotte
naar Ohain en Smohain
naar Frischermont
van Braine

Talrijk en treffend waren de betuigingen van dank en bewondering aan den Prins van Oranje toegebragt: alzoo volge na het verhaal van het wapenfeit, een tafereel van de Ovatie.

X.

Geheel Nederland was in opgetogene verbazing toen het vernam, hoe nabij de terugkeering der vreemde overheersching geweest was en hoe groot het aandeel van den Prins van Oranje aan de bevochten zege. Van 's Prinsen dapperheid — al kende men de gebeurtenissen niet waarbij hij die had aan den dag gelegd — had men veel hooren gewagen: maar beleid en bekwaamheid in die mate schenen tot een rijperen leeftijd te behooren. Koning Willem de Eerste smaakte het volle genot der vaderlijke tevredenheid bij het lezen van den eersten brief van gelukwensching dien hij ontving. De Generaal-Majoor Constant, die den Hertog van Wellington op het slagveld verzeld had tot aan diens ontmoeting met Blucher tusschen Maison-du-Roi en Le-Caillou en bij het krieken van den dageraad naar Brussel tot den gewonden Prins gesneld was, had dien aldaar in den vroegen morgen geschreven. De Koninklijke Vader antwoordde reeds den volgenden dag om zijn gevoel van geluk uit te storten. "Gij hebt hem nooit gevleid," schreef de Vorst:

"ik kan dus te meer verzekerd zijn, dat mijn zoon zoo "veel lof verdient als Gij hem geeft."

Hoe langzaam ook en twijfelachtig de bijzonderheden der groote gebeurtenis in haren zamenhang bekend werden, men hoorde spoedig, door berigten in de Dagbladen, door brieven van het oorlogstooneel, door gesprekken der gekwetsten die naar de hospitalen binnen 's lands vervoerd werden, het geheele land gewagen van hem, over wien maar ééne stem was in het leger. De verwonding van den jongen held en de bezorgdheid der edele Koningin, die van 's Gravenhage zich spoedde naar Brussel om aan de sponde van haren zoon te waken over zijne verpleging, wekte eene deelneming, voorbeeldeloos in algemeenheid; en onder de aandoening van aller gemoederen werd de Prins van Oranje het troetelkind der geheele natie. De Vertegenwoordigers van het Gezag in Staat en Kerk gingen voor met lofbetuiging en eerbetooning. De Staten-Generaal, te 's Gravenhage vergaderd, namen in het eind der maand Junij het besluit om den Prins — niet eene belooning aan te bieden, "want die vond," gelijk zij zich uitdrukten "het edel hart van den Prins in de bewustheid van de redder zijns vaderlands geweest te zijn," maar een blijk van liefde en dankbaarheid. Zij besloten op den Achtsten Julij, dat dit blijk van nationale erkentelijkheid bestaan zou in het Domein van Soestdijk — het Jagtslot ten koste van den Lande Vorstelijk ge-

stoffeerd en de Domaniale aanhoorigheden waarin een eereteeken zou worden opgerigt tot gedachtenis der verdediging van Quatre-Bras — in naam van het Nederlandsche volk den Prins van Oranje aangeboden, om door hem en zijne erfgenamen als patrimoniëel goed in vollen eigendom bezeten te worden. Deze hulde der Volksvertegenwoordigers van Noord-Nederland is niet voldoende gekeurd door de Staten-Generaal van alle de Nederlandsche Gewesten. Toen deze in de maand September ter gelegenheid der inhuldiging van Koning Willem den Eerste buitengewoon en voor de eerste maal vergaderd waren, verklaarde de Tweede Kamer bij besluit harer vergadering, dat het Hun Edelmogenden als Vertegenwoordigers der natie aangenaam wezen zou "waardiglijk te zien vereeuwigd de dankbaarheid en de liefde, die zij gewijd heeft aan den Vorst, wiens dappere en hardnekkige verdediging van den belangrijken post van Quatre-Bras de gedenkwaardige overwinning van Waterloo heeft voorbereid, en die, onder al de helden van dien onsterfelijken dag, door den schitterendsten moed en door de uitstekendste talenten heeft uitgeblonken." Deze verklaring heeft een voordragt van Wet ten gevolge gehad, welke met eenparige stemmen op den Een-en-twintigsten December door de Tweede Kamer en drie of vier dagen later door de Eerste is aangenomen, waarbij bepaald werd, dat voor rekening van den Staat te Brussel

een paleis zou worden gekocht en vorstelijk van huisraad voorzien en ingerigt, 't welk benevens het Domeinpark Tervueren en het aanhoorige lusthuis den Prins van Oranje in vrijen en vollen eigendom kosteloos zou worden overgedragen.

Van lof uit den mond van woordvoerders der Kerk zal dit voorbeeld voldoende zijn. Toen de genezing der wond boven verwachting gezegend was geweest en de Prins daarvoor op den Tweeden Julij in de Hervormde kerk te Brussel zijn dankgebed zou opzenden tot den Allerhoogste, werd door hem vooraf met allen die in Burgerlijk Bestuur of Militair Gezag eenig aanzien hadden, in de Hoofdkerk dier stad een Te Deum bijgewoond, en hij door den Aartspriester van St. Michiel en Gudule in dezer voege plegtstatig toegesproken: "Grootmoedige Held, hartelijk geliefde "Prins! Wij hebben niet opgehouden den God der "legerscharen te bidden om de spoedige herstelling "welke Hij u schenkt. Daarom gaan wij ons aan den voet "der heilige altaren nederbuigen, om Hem daarvoor "onzen dank toe te brengen, en voor de roemvolle "overwinning, op dien hoovaardigen vreemdeling en "zijne trawanten behaald, waaraan Uwe Koninklijke "Hoogheid door moed en onversaagdheid zoo veel "heeft toegebragt. Ondertusschen vermeten wij ons, "Doorluchtige Vorst, U, in naam van al de Nederlan-"ders te smeeken, U zelven niet meer zoo bloot te

"stellen, omdat gij te dierbaar aan onze harten en te "noodzakelijk voor ons geluk zijt, om U te verliezen. "Dat God U dan steeds behoede, en ons geluk zal "volkomen zijn!"

In meer luidruchtige kringen werden woorden niet voldoende gekeurd om de opgetogenheid uit te drukken. Toen de Prins het eerst na zijne herstelling den Schouwburg te Brussel bezocht, namen plotseling de strophen van het zangspel op eene verrassende wijze een wending tot verheerlijking van den jongen held, en onder dien zang daalde, door eene verborgene bewerking een lauwerkrans op zijn hoofd neder. De vervoering der toeschouwers in de gevulde zaal kende toen geene palen en deelde zich mede aan de menigte daarbuiten: bij het verlaten van den Schouwburg werden de paarden van het rijtuig gespannen en de Prins door eene jubelende menigte, vergezeld van eene Burgergarde-te-paard, door de straten der stad in triomf naar zijn paleis gevoerd.

Dicht- en Redekunst namen in Zege-zangen en Dankredenen de gelegenheid te baat, om door vergelijking met Prins Maurits de herinnering te verlevendigen van den Oud-Nederlandschen wapenroem. De Schilderkunst bleef niet achter. Joseph Dénis Odevaere, een kweekeling uit de school van David, trok terstond de schets voor een tafereel, waarin de Prins van Oranje zou worden voorgesteld, te midden van het slaggewoel

zijne ridderteekens werpende tusschen Nederlandsche Soldaten. Men had den kunstenaar verhaald, dat de Prins, in zijn alles trotserenden ijver onder de vijanden geraakt, door het Zevende Bataljon van Linie — 't welk tot de Brigade van den Generaal-Majoor van Bijlandt behoorde en op den linker-vleugel gestaan had — zou ontzet zijn geworden, en toen zijne ridderteekenen zich van de borst gerukt en op de Soldaten geworpen hebben, roepende dat zij allen die verdiend hadden. Maar de gevierde held gedoogde niet, dat met zijn weten de kunst door valsche voorstellingen onwaarheid aan de nakomelingschap zou overbrengen. Nadat hij den Zevenden Julij den schilder in zijne werkzaal bezocht had, trad een ander onderwerp in de plaats: en toen den Negentienden October 1818 Koning Willem de Eerste te Brussel de vergaderingen der Volksvertegenwoordiging opende, voor het eerst in een nieuw gebouwd Paleis der Staten-Generaal, prijkte de Vergaderzaal der Eerste Kamer met de groote schilderij van Odevaere, den Prins voorstellende op het oogenblik dat hij gewond in de armen valt van den Kapitein Jules Constant de Villars.

Doch alle lof-uitingen, waarbij de verdenking niet kan onderdrukt worden dat zij door de geestdrift van het oogenblik gekleurd zijn, hebben voor het bezadigd oordeel niet zoo vele waarde, als deze woorden door

den Hertog van Wellington in zijn Legerberigt geschreven: "His Royal Highness the Prince of Orange "distinguished himself bij his gallantry and conduct, "till he received a wound from a musketball trough "the shoulder, which obliged him to quit the field." Eenvoudig en sober in de uitdrukking is deze getuigenis, gelijk het geheele Verslag waarin zij te lezen staat, naar de gewoonte van het koelzinnig hoofd 't welk het in de pen heeft gegeven: maar de zin die daarin verborgen ligt, is van veel beteekenis. Dezelfde soort van dapperheid wordt hier den Prins toegekend als in het berigt van den slag bij Vittoria, en daarbij de hoofddeugd van den Veldheer, beleid. Wat de Hertog bedoelde toen hij dat woord "conduct" bezigde als de hoedanigheid door den Prins aan den dag gelegd, "totdat hij eene wond van een geweerkogel door den schouder bekwam die hem noodzaakte het veld te verlaten" — heeft hij zelf verklaard op eene bijzondere wijze. Te Brussel namelijk bevond zich te dien tijd Godart Alexander Gerrit Philip Baron van der Capellen Heer van Berkenwoude, die sedert Mei van het jaar 1814 totdat de vereeniging van al de Nederlandsche Gewesten tot één Koningrijk Grondwettelijk geregeld was, als gevolmagtigde van de Nederlandsche Regering, zich aldaar had opgehouden en reeds benoemd was tot Gouverneur-Generaal van Nêerlandsch-Indië. Toen kwam hij van het Weener Congres terug, waar

hij geweest was met den geheimen last van Koning Willem den Eerste, om toe te treden tot een verdrag in het diepste geheim tusschen Frankrijk, Engeland en Oostenrijk gesloten en strekkende om de overdrevene eischen van Rusland en Pruissen bij het regelen der Europische Staatsaangelegenheden tegen te gaan. Dáár had hem de Hertog van Wellington leeren kennen, en op denzelfden dag waarop deze zijn Legerberigt schreef, den dag na den Veldslag, droeg hij aan Van der Capellen op om aan Koning Willem den Eerste deze woorden over te brengen, die reeds den volgenden dag door de Nederlandsche Staatscourant zijn bekend gemaakt: "Ik vind geen lof groot genoeg voor den "Prins van Oranje, door wien de bewegingen, den "geheelen dag, zoo voortreffelijk bestuurd zijn, dat ik "hem, van het begin tot het einde van het gevecht, "geene bevelen heb behoeven toe te zenden." Een weêrklank dezer vereerende getuigenis werd in het Britsche Huis der Gemeenten gehoord uit den mond van Lord Castlereagh. Deze Staatsman op den Drie-en-twintigsten Junij een voorstel doende, om namens Groot-Brittannië dank te betuigen aan de Officieren die onder den Hertog van Wellington tot de overwinning bij Waterloo hadden medegewerkt, vestigde in zijne rede bijzonder de aandacht van het Parlement op den naam dien hij "boven-aan op de lijst" der dapperen vond, den Prins van Oranje dien hij

noemde "den jongen held, opgevoed in de school en in de grondbeginselen van den Hertog van Wellington."

Van een anderen bevoegden getuige werd eene overeenstemmende verklaring in Duitschland vernomen. Het was in het Rapport van den Hannoverschen Generaal Alten, waarin gelezen werd dat de Prins van Oranje "tegen wiens Legerkorps de hoofdmagt des vijands gerigt was geweest, eene dapperheid had ten toon gespreid zijner roemruchtige Voorzaten waardig." En in een Verslag, gerigt aan Don Pedro Cavallos, Secretaris van Staat van Koning Fernando den Zevende, en geschreven door den Generaal Miguel De Alava, Gevolmagtigd Minister van Spanje bij het Nederlandsche Hof, die den slag had bijgewoond, lazen de Spanjaarden den hun zoo wel-bekenden naam in eene zinsnede, welke overgezet aldus luidt: "De Prins van Oranje heeft zich allerbijzonderst onderscheiden; doch ongelukkig zal eene wond, schoon die niet doodelijk is, het leger voor eenigen tijd van zijne gewigtige diensten berooven, en misschien zal hij het gebruik van zijnen linker-arm verliezen." De vrees echter, door den Spaanschen Staats- en Krijgsman op den tweeden dag na den slag geuit, was ongegrond. Op den dag toen de bevolking van Madrid zijne woorden in hare Stads-courant las, op den Dertienden Julij, kwam de Prins Oranje in het Hoofdkwartier van zijn broeder

Frederik te Curgies aan, om den volgenden dag te vertrekken naar Parijs, en aldaar het bevel over het Eerste korps van het Britsch-Nederlandsche Leger weder op te vatten.

Merkwaardig in menig opzigt voor den Prins is de maand geweest van zijn verblijf te Parijs, alwaar hij den Zeventienden Julij aankwam en zijn intrek nam in de Rue du Mont-Blanc, in het fraaije Hôtel van den Kardinaal Joseph Fesch, oom van den gevallen Keizer en die na den tweeden val zijns neefs naar Rome gevlugt was. De Prins werd hier, door dagelijksche ontmoetingen met de magtigste Souvereinen, met de aanzienlijkste Legerhoofden, met de hoogstgeplaatste Staatslieden, geheel ingeleid in de Europische Vorstenwereld en hare politieke kringen. Twee der dagen dier maand hadden ook een historische merkwaardigheid. De een was de Dertigste Julij, toen de Nederlandsche troepen van Wellingtons leger geschaard stonden op den straatweg tusschen St. Dénis en Epinay, en, aan wie zich onderscheiden hadden bij Quatre-Bras en Waterloo, tachtig in getal, de eereteekenen der Militaire Willems-Orde werden uitgereikt, de eerstelingen dier Orde, juist drie maanden na hare instelling. De Prins van Oranje, versierd met het Groot-kruis der nieuwe Orde, sprak daarbij de troepen aan in de Hollandsche taal en herinnerde haar Neêrlands herrijzenis na Neêrlands vernedering, en op een groot gastmaal door hem dien

dag gegeven, waarbij al de nieuwe Ridders, Soldaten zoowel als Officieren genoodigd waren, klonk het "Leve Koning Willem" en "Heil het Vaderland" luide en openlijk in Frankrijks hoofdstad. Het was de meesttreffende uitdrukking van de volkomene eerherstelling des Nederlandschen volks na de verguizing die het had doorgestaan onder de Fransche overheersching.

Een ander tooneel, evenzeer eenig in de Geschiedenis en grootscher ter aanschouwing deed zich voor op den Achtsten Augustus. Het was het gezigt van een Russisch leger, langs de Boulevards van Parijs in parade trekkende voorbij een stoet van Vorsten en Legerhoofden, die daar allen stonden als overwinnaars van het Napoleontische Frankrijk. Aan hun hoofd was Alexander, Keizer aller Russen, hebbende ter regter- en linkerzijde Franz Keizer van Oostenrijk en Friedrich Wilhelm den Derde Koning van Pruissen. De vierde der magtigste Mogendheden werd vertegenwoordigd door den Hertog van Wellington, verheven tot Prins van Waterloo. Voorts zag men in den stoet Prinsen die eenmaal Heerschers zouden worden: den Grootvorst Nikolaus, den Pruissische Kroonprins, den broeder van Louis den Achttiende met zijne beide zonen, en nevens hen Louis Philippe Hertog van Orleans; en onder deze en meer andere Vorstenzonen trok inzonderheid de aandacht, door den zwarten doek

waarin zijn linker-arm gesteund hing, als de gekwetste bij Waterloo, de Prins van Oranje. De wapenschouw op de Boulevards van Parijs was de scherpst-geteekende vertooning van de dagen der wedervergelding voor de natie, die den vertegenwoordiger van hare kracht ook nog ondersteund had in zijne laatste poging om meester te worden van de vrijheid en den vrede der volken.

Bij de eereteekenen die op de borst en aan den hals van den held van Quatre-Bras reeds schitterden, voegde de Keizer van Rusland de versierselen der Tweede Klasse van de Orde van St. George, de Koning van Pruissen die der Eerste van den Rooden Adelaar en de Keizer van Oostenrijk het Kommandeurskruis der Militaire Orde van Maria Theresia. De schenking dezer Oostenrijksche Orde, behalve dat zij uiterst-zeldzaam te beurt viel, had dit opmerkelijks, dat dezelfde Keizer Franz, - die haar nu aan den Nederlandschen Kroonprins schonk tot loon zijner dapperheid betoond bij Napoleons laatsten veldtogt, - ter gelegenheid van den eersten oorlog waarin deze als legerhoofd is opgetreden, met het ridderkruis van Maria Theresia een anderen Oranje-Vorst vereerd had, den veelbetreurden Prins Frederik, die toen het eerste voorbeeld was van een Ridder dier Orde buiten de Roomsche Kerk.

Op den Negentienden Augustus legde de Prins zijn

afscheidsbezoek af op de Tuilleriën; op den verjaardag zijns vaders ontving hij te 's Gravenhage de gelukwenschingen eener talrijke schare, en de twee laatste dagen dier maand bragt hij te Amsterdam door onder de dankzeggingen en juichtoonen eener opgetogene menigte. In Amsterdam, omdat daar alles leven moet van den Handel en alles gekwijnd had onder de stremming van het volkren-verkeer, was de erkentelijkheid onbegrensd jegens den jongen Vorst, die den Dwinger van het Vaste-Land bedwongen had bij Quatre-Bras en zijn bloed had gestort bij Waterloo. Nooit te voren was het gewigt der vereeniging van Nederland en Oranje zoo diep gevoeld en zoo duidelijk begrepen. Het volk had gezien, dat het tot bescherming zijner vrijheid en tot beveiliging der bronnen zijner welvaart ook nu nog den helden-arm en de bezielingskracht van een Oranje-Vorst kon behoeven: de tijd zou komen, waarin de Dynastie van Oranje ondervinden zou, dat zij behoefte heeft aan de liefde en de trouw van het Nederlandsche Volk.

XI.

Te midden der zegeliederen waardoor de Prins van Oranje omsuisd werd, en der eerbetooningen, waarvan hij het voorwerp was, werd hem een schoon juweel toegedacht als tot een sluitsieraad voor zijnen lauwer-

krans. Te Petersburg was in edelheid van gestalte en van gemoed de dochter der Czaren opgegroeid, over wier geboorte er blijdschap was geweest op den dag toen, twintig jaren geleden, het Hof te 's Gravenhage stil en verlaten was geworden: — en in hetzelfde Parijs waar destijds door de oorlogskreet der Conventie het banvonnis tegen het Stadhouderlijk Geslacht was geveld, ontving nu de Prins van Oranje de zekerheid, dat de Keizerlijke Groot-Vorstin Anna hem tot bruid was bestemd.

Veertien dagen was de Prins in Parijs geweest, alwaar hij Keizer Alexander gevonden had, toen hij in vertrouwen kon mededeelen, dat zijn verlangen naar eene echtverbindtenis met de Groot-Vorstin Anna Paulowna de goedkeuring had verworven van zijn vader, en dat tusschen deze en het Hoofd van het Huis Romanow brieven gewisseld werden over de vervulling zijner wenschen. Van de genegenheid der Groot-Vorstin zelve mogt hij nog niet verzekerd zijn, de toestemming van den Czar kon niet twijfelachtig voor hem wezen. Keizer Alexander, die den Prins een jaar geleden in Engeland had leeren kennen toen daar het huwelijksplan met de Britsche Kroon-Prinses verijdeld werd, had gedurende zijn kort-daarop gevolgd verblijf in Holland eene bijzondere genegenheid voor hem opgevat, en op het Paleis te Amsterdam had hij den Zoon-Troonsopvolger dezelfde onderscheiding bewezen als

aan den Vader die Regerend Vorst was, door aan beiden gelijkelijk de Groote Orde van Rusland te schenken, waaraan behalve het Ridderschap der Orde van St. Andreas de waardigheid verbonden was van Grootkruis der Orde van Alexander-Newsky en van Grootkruis der Orde van St. Anna. En het was niet vreemd, dat Keizer Alexander spoedig eene bijzondere genegenheid voor den Prins had opgevat: er was in beiden eene mengeling van ziels-eigenschappen, die bij verschil van levenstoestanden zich onderscheidenlijk ontwikkeld, doch tevens eene gelijkvormigheid van gemoed voortgebragt had, welke ook in den omgang werd waargenomen door allen die met beiden in aanraking kwamen: in beider gemoed welden gelijksoortige bronnen van menschelijk gevoel; beiden hadden gelijksoortige zwakheden en aandriften. Het schitterend gedrag van den Prins in 1815 deed hem nog hooger rijzen in de achting van den man, die zelf aan de waardigheid van een Monarch de hoedanigheden paarde van een volmaakten Ridder.

De vertrouwelijkheid tusschen den Czar en den Nederlandschen Kroonprins werd inzonderheid opgemerkt, toen de eerste uit Parijs terugkeerende naar zijne Staten, zich eenige dagen te Brussel ophield. Bij die gelegenheid werd ook het slagveld van Waterloo bezocht, en toen vóór de herberg, naar welke Blücher den veldslag had willen genoemd hebben,

waarvan de gevel met den naam "La Belle Alliance" in groote letteren prijkte, den Czar een glas wijn werd aangeboden, wendde hij zich tot Koning Willem den Eerste en den Prins van Oranje en dronk het uit op "het Schoon-Verbond van Staten en Familiën." Zij die niets wisten van 't geen toen nog een geheim moest heeten, merkten in die woorden geene bijzondere toespeling op. Men wist dat Alexander een hart had toegankelijk voor alle teedere aandoeningen, en dat hij het geluk van Europa meer zocht in verbindtenissen van broederschap en liefde, dan in de gewone werktuigen der Staatkunde. Die trek van zijn karakter deed hem ook het ontworpen huwelijk op alle wijzen bevorderen: de liefde voor de jongste zijner zusteren kwam hier te zamen met de genegenheid die hij voor den Prins van Oranje had opgevat.

De tijden waren voorbij, waarin de verloofden in Rusland alleen aan de overeenkomst hunner ouderen hadden te gehoorzamen, en het hun zelfs niet veroorloofd werd elkander te zien dan bij de voltrekking van het huwelijk. Czar Peter de Groote had dit gebruik afgeschaft door te vorderen dat geen huwelijk mogt voltrokken worden dan nadat de verloofden elkander hadden leeren kennen en tot hunne echtvereeniging toegestemd. Het verlangen van den Prins om zich dit geluk te zien te beurt vallen, wies bij elk meer gelijkend afbeeldsel dat hem van de gelaatstrek-

ken en de gestalte der Groot-Vorstin werd aangeboden, en bij het vernemen van elken trek waaruit hij het beeld van hare ziel kon zamenstellen. Doch hij had na zijne verwonding bij Waterloo niet lang genoeg rust gehouden, en ofschoon het gebruik der wateren te Spa in de maanden September en October, zijn geschokt ligchaamsgestel versterkte, opende zich echter telkens de wonde, en zijn Eerste Heelmeester John Gunning verklaarde dat aan het ongeduld van den Prins niet spoedig zou kunnen voldaan worden dan na eene insnijding en wegruiming van beensplinteren. Geen beraad ging het besluit van den lijder vooraf: schrijlings op een stoel gezeten onderging hij de pijnlijke kunstbewerking zonder andere gewaarwording te doen blijken dan het verlangen naar de vervulling van zijn vurigsten wensch.

Op den Acht-en-twintigsten November werd de reis aanvaard over Frankfort, Weimar en Berlijn naar Petersburg. De Czar had zijnen Adjudant-Generaal, den Luitenant-Generaal Graaf Alexander Czernicheff gezonden om den Nederlandschen Kroonprins tot een bezoek aan het Russische Hof uit te noodigen en derwaarts te geleiden. De hoofdpersonen van 's Prinsen Gevolg waren drie Noord-Nederlandsche Edelen, Jan Daniël Cornelis Carel Willem Baron d'Ablaing van Giessenburg als Hofmaarschalk, Reinoud Graaf van Reede van Athlone en Jacob Baron van Nagell

Tot Ampsen als Kamerheeren. Twee Kolonels verzelden den Prins als Adjudanten, een Oranje-vriend reeds van vroegeren tijd, Louis Jean Henri Theodore Du Caylar, en een Oranje-vriend van den jongsten tijd, Jacques Antoine Edouard Baron De Knijff. Het reisgezelschap kwam in den voormiddag van den Twintigsten December te Petersburg aan, alwaar allen in vertrekken van het groote Winter-paleis, tot hunne huisvesting gereed gemaakt, met de uitgezochtste hoffelijkheden werden opgewacht. In den namiddag van denzelfden dag had de eerste ontmoeting der aanstaande verloofden plaats bij de eerwaardige weduwe van Keizer Paul, de Keizerin-Moeder Maria. Dichters en Romanschrijvers hebben het voorregt, dat zij toestanden waarvan niemand getuige was, gesprekken die door niemand gehoord zijn, ja de innigste aandoeningen des harten en de vlugtigste gewaarwordingen der ziel aan hunne lezers mogen voorstellen in trekken en kleuren, die zij berekenen dat de aandacht het meest zullen boeijen: — de getrouwe Geschiedschrijver mag van de hier vermelde zamenkomst alleen dit berigten: zij, die gelegenheid hadden het Vorstelijk Paar na dit oogenblik waar te nemen, meenden op te merken, dat beiden te vreden waren over den zamenloop van gebeurtenissen, ontmoetingen, gesprekken en briefwisseling, waardoor zij tot elkander waren gebragt. Toen verscheen ook weldra een Buitengewoon Gezant uit

's Gravenhage, om statiglijk namens den Koning zijn Meester, de hand der Groot-Vorstin Anna te verzoeken voor den Prins van Oranje. Willem den Eerste had die zending opgedragen aan denzelfden Edelman, dien eene vroegere zending als huwelijksbode naar Spanje bijna het leven had gekost, aan Timon Cornelis Van Heerdt tot Eversberg, ter gelegenheid der vestiging van het Koningrijk der Nederlanden tot de Graaflijke waardigheid verheven. Het gewenschte antwoord dat hij terugbragt, verwekte blijdschap in Nederland. De Staten-Generaal, overeenkomstig de Grondwet uitgenoodigd om hunne toestemming tot de voltrekking van den Vorstelijken Echt te geven, voerden vier beweegredenen aan, die hen, als Vertegenwoordigers der Natie, noopten eenparig aan die voorgestelde verbindtenis hunne goedkeuring te geven. Eerstelijk, oordeelden zij, was eene naauwere aansluiting van de Nederlanden aan het magtige Rusland wenschelijk, omdat beider politieke belangen in het algemeen volkomen overeenstemden. In de tweede plaats zagen zij in een verbindtenis van het Koninklijk-Nederlandsche Stamhuis met het Stamhuis der Czaren, wel verre van eenige reden tot die bekommeringen, waartoe anders de vermaagschapping van magtige Vorstenhuizen te meermalen aanleiding gaf, integendeel een waarborg tegen heerschzuchtige inzigten, die zich andere Volken of Vorsten te eeniger tijd omtrent het geluk en de onafhanke-

lijkheid van de Nederlanden mogten veroorloven. Ten derde hoopten zij voor den Nederlandschen Koophandel, door menigvuldiger en duurzamer betrekkingen met het Russische Rijk, een vermeerderden voorspoed. Eindelijk verklaarden zij, dat hetgeen hun bekend was geworden van de uitmuntende hoedanigheden der Groot-Vorstin Anna Paulowna, hun de zekere verwachting gaf, dat in de voorgestelde Echt-vereeniging het geluk zou gelegen zijn van "den Jongen Held, het voorwerp der algemeene liefde en erkentenis." De Staten-Generaal drukten op die wijze een oordeel uit, 't welk dat van het Algemeen was, en wat zij als hunne laatste beweegreden opgaven, deed den Dichter van het Nederlandsche Volkslied, toen hij op hoogeren toon dan hij gewoon was een Feestzang stemde bij het Vorstelijk huwelijk, die verbindtenis voorstellen als eene schuldverrekening tusschen Rusland 't welk zooveel aan Nederland verpligt was, en Nederland 't welk daarvoor een zoo edel juweel ontving.

De ondertrouw is in Rusland naar de voorschriften der Grieksche Kerk eene godsdienstige plegtigheid, waaraan groot gewigt wordt gehecht. De kerkelijke verloving van den Prins van Oranje en de Groot-Vorstin Anna Paulowna had plaats in de Hofkerk van het Paleis, ten overstaan van de twee Staats-ligchamen die als de oogen zijn van den Alleenheerscher aller Russen, den Rijks-Raad en het Heilige Synode.

Het Keizerlijk Hofgezin werd bij het binnentreden in het kerkgebouw, waar eene aanzienlijke schare van Grooten en Diplomaten vergaderd was, door de Leden van het Synode en de Hooge Geestelijkheid in hare gekleurde plegtgewaden, ontvangen met Wijwater en Kruis. Vóór de deur, die het altaar, gelijk het Heilige der Heiligen, doet kennen als een Adyton of voor de Leeken ontoegankelijke plaats, waren het heilig Evangelie en een Kruis op een lezenaar gelegd; en in gouden schalen, op het altaar, als de heilige tafel, geplaatst, lagen de trouwringen, reeds in voorchristelijke tijden zinnebeeldige onderpanden eener onverbreeklijke verbindtenis. Terwijl de Keizer en de Keizerin, de Groot-Vorsten en de Groot-Vorstinnen en de overige Vorstelijke Stoet plaats namen, geleidde de Keizerinne-Moeder de aanstaande verloofden op eene verhoogde plaats in 't midden der kerk, waarover een rood-fluweelen kleed gespreid lag met goud omzoomd, en de Ceremonie nam een aanvang. De Metropolitaan Ambrosius ontving uit de hand van 's Keizers Biechtvader den gouden ring voor den Bruidegom bestemd, en uit de hand van den Aartspriester den zilveren ring, die de beloften der Bruid moest verzinnebeelden; en onder het uitspreken van het gebruikelijke gebed stak hij de beide ringen, na daarmede het teeken van het kruis gemaakt te hebben, aan de vingeren van den Prins en de Groot-

Vorstin, en verklaarde hij "Willem van Oranje en Anna Paulowna, dienstknecht en dienstmaagd des Heeren, verloofd, nu en voor altijd tot in aller eeuwen eeuwigheid, in den naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes." Toen naderde wederom de Keizerinne-Moeder en verwisselde de ringen, en drieen-vijftig kanonschoten gaven berigt aan de bevolking van Ruslands jongste Hoofdstad, dat de ondertrouw voltrokken was. Gebeden door de Geestelijken geknield opgezonden, lofgezangen door een zang-koor en den Aartsdiaken aangeheven, dankbetuigingen der Ondertrouwden en gelukwenschingen van het Hofgezin besloten de plegtigheid: gastmalen, feesten en pligtplegingen volgden.

Op den Een-en-twintigsten Februarij des jaars 1816 des morgens ten acht ure herinnerden vijf kanonschoten van de Forteres van St. Petersburg, dat het de aangekondigde dag was der voltrekking van het huwelijk van Hare Keizerlijke Hoogheid de Groot-Vorstin Anna Paulowna en van Zijne Koninklijke Hoogheid den Kroonprins der Nederlanden.. Wederom werd de Hofkerk de verzamelplaats van al wat Petersburg aanzienlijks had, Rijks-ambtenaren en Geestelijken, Bevelhebbers van allerlei rang der Keizerlijke Garde en Hoofd-Officieren van het Leger, den geheelen stoet van Diplomaten die alle Regeringen van Europa sommigen ook van Azië en Amerika vertegenwoordigden,

eene zelden-geziene verscheidenheid van kleedren-pracht, gala-gewaden en Russische kleeding. In het laatste voormiddaguur trok in het Paleis naar de Kerk een eindelooze trein van Vorstelijke personen en Groot-Officieren, Edelen en Edelvrouwen van het Hof, Kamerjonkers en Hofjonkvrouwen, Beambten van velerlei rang. In de hoofdgroep dezer Hoftrein was de Keizerlijke Bruid kenbaar aan de gouden bruidskroon die op haar hoofd schitterde en aan den purper-fluweelen staatsie-mantel, door vijf Edellieden opgehouden, tegen welks binnenzijde van hermelijn het wit-satijnen bruidskleed om de jonkvrouwelijke leest gepast, zich afteekende door eene gelijke kleur-verscheidenheid als een parel in haar schelp: het edelste metaal en de edelste stoffen met flonkerende edelgesteenten afgezet, vormden eene prachtige lijst om eene edelheid van gelaat die een bijzonder eigendom was, en om eene blankheid die gemeen is aan de Schoonen van Noord-Europa. De Koninklijke Bruidegom, hoe ook zijn krijgsmansgewaad overdekt was met goud en ridderteekenen, zou in dit Vorstelijk gezelschap niet zoo ligt te onderkennen zijn geweest, indien hij niet aan de zijde der Bruid had gegaan: wat hem echter bovendien deed opmerken was eene bevallige losheid in elke wending zijner slanke gestalte, waardoor hij een onderscheiden beeld vormde bij de athletische vastheid van den Russischen ligchaamsbouw.

Wederom was het de Keizerinne-Moeder, die de verloofden bij de hand geleidde naar de verhevene plaats in het midden der kerk, terwijl in eene Latijnsche Vertaling de Psalm werd aangeheven: "O Heer, in Uwe sterkte verblijden zich de koningen: den wensch hunner harten geeft Gij hun: de bede hunner lippen hebt Gij niet afgewezen." Naar de Grieksche Kerkorde gelijk reeds in de oudste tijden der Christenheid, vangt elke huwelijks-voltrekking aan met de krooning van het echtpaar, bestaande in het opheffen van twee kroonen, oudtijds bloemkransen dikwijls met goud en edelgesteenten doormengd, later geheel van metaal, boven de hoofden der echtelingen, — kroonen der eerbaarheid, kroonen als zinnebeelden eener overwinning. Die hier de gouden kroonen boven de hoofden der ondertrouwden hielden, waren de Groot-Vorsten Nikolaus en Michaël. Middelerwijl volbragt de Hooge Geestelijkheid de gebruikelijke kerkgebaren en zong zij de voorgeschrevene Troparions. Toen werd het Evangelie gelezen: in het formulier-gebed werden de woorden ingelascht: "Voor Mevrouw de Groot-Vorstin Anna Paulowna en haren Gemaal;" het Te-Deum deed zich hooren en honderd-en-één kanonschoten verkondigden dat het hooge huwelijk voltrokken was. Hierna begaven zich de Hoftreinen de stoet der vreemde Gezantschappen naar dat gedeelte van het Paleis, waar het huwelijk naar het gebruik der Protestantsche Kerk

zou worden ingezegend. De Leeraar der Hollandsche Gemeente was kort te voren overleden, en zoo werd de plegtigheid verrigt door een Franschen Bedienaar van het Heilig Evangelie met name De La Saussaye. Een altaar met groen laken bekleed, waarop geen andere voorwerpen te zien waren dan een Bijbel en het Formulier-boek, en waarvoor de Leeraar stond in zijn deftig zwart gekleed, terwijl twee purper-fluweelen kussens lagen te wachten aan den voet des altaars: hierin bestond de geheele toestel, waarmede de Witte Zaal in het Winterpaleis was ingerigt voor de trouwplegtigheid van den Prins van Oranje, naar de Godsdienst zijner Vaderen. De Kerkelijke opneming in den huwelijken staat is ook naar de instellingen der Hervormden eene zeer eenvoudige handeling. Vooraf worden alleen drie aankondigingen vereischt, opdat de Gemeente getuige kunne dat geene wettige verhindering tegen het huwelijk opgekomen is. Bij de plegtigheid zelve leest de Leeraar, zonder eenige symbolische teekenen of gebaren, aan de verloofden het verhaal voor der instelling des huwelijks naar de Heilige Schrift, en eene voorstelling der pligten van echtgenooten naar de leer van het Evangelie, en de ondertrouwden, elkanderen de regterhand gevende verklaren door een eenvoudig "Ja" dat zij de een den andere tot echtgenoot nemen en de voorgehouden pligten getrouwelijk zullen volbrengen. Dan volgen de zegenspreking des

Leeraars en het gebed. De echtelingen, terwijl de Gemeente voor hen bidt, verootmoedigen zich voor den Allerhoogste door neder te knielen, of wel gaan zij eerbiedig overeind staan ten teeken van de opstanding uit den dood der zonde tot een leven van eerbaarheid en geregtigheid en godsvrucht.

Aan het bruiloftsmaal, waarbij de vier feestdronken onder pauk- en trompetgeschal door één-en-vijftig en driemaal één-en-dertig kanonschoten werden aangekondigd, - op het bal in de zaal van St. George waarmede de dag besloten werd, - bij de groote staatsie der gelukwensching door den handkus op den derden dag, - bij de tooneelvertooningen in de Hermitage, - bij de verlichtingen der overdekte wintertuinen, - bij het gemaskerde dansfeest in het Taurische Paleis, - bij de velerlei andere verlustigingen op de volgende dagen gedurende eene geheele maand - werd een rijkdom ten toon gespreid, bij welks pracht en schittering al wat de Prins tot heden gezien had klein en mat werd voor zijne verbeelding. In de reusachtige vormen der gewrochten van het Noorden praalde de weelde van het Oosten doormengeld met de verfijningen der beschaving van het Westen.

De verscheidenheid die schier elken dag door nieuwheid van feesten en van kleedren-tooi de oogen boeide, deed den vindingrijken geest der Groote Wereld aan het Russische Hof te meer uitkomen, omdat reeds eene

andere maand van huwelijksfeesten was vooraf gegaan. De Groot-Vorstin Katharina Paulowna, de weduwe van Prins Peter van Holstein-Oldenburg, was den Vier-en-twintigsten Januarij in den echt getreden met Wilhelm Friedrich Carl Kroonprins van Wurtemberg; en zoo gebeurde het dat twee Echtparen elkanders huwelijksverbond zagen sluiten, wier kinderen op hunnen tijd door den Echtelijken band met elkandren vereenigd en Nederlands Koning en Koningin zouden worden.

Het verblijf van den Prins van Oranje in Rusland heeft langer dan een half jaar geduurd. Daarvan heeft hij de eerste maanden doorgebragt met de kennis te maken van het Hof, met de prachtgebouwen der Keizersstad te bezigtigen, met de Instellingen des Rijks te leeren kennen, met wapenschouwen bij te wonen, - waarvan één hem vijftig-duizend man keurtroepen van alle wapenen te zien gaf, geschaard op het plein voor het Keizerlijk Paleis, - met wintervermaken die hem nieuw waren te genieten, met deel te nemen aan de huwelijksfeesten; en toen de Neva, waarvan de Prins met den Keizer en de Groot-Vorsten de plegtige waterwijding op den Driekoningen-dag had bijgewoond, haar ijs door de lentezon voelde smelten, begaf het Hof zich naar Gatschina, vanwaar de jonge echtelingen van tijd tot tijd weder andere lustoorden bezochten. De eigenaardige uitdrukking van het Russische volksleven verrijkte in den Prins met nieuwe beelden

van bouwwerken en kleederdragten en gewoonten zijne wereld van voorstellingen, die reeds zoo verscheidenlijk was gestoffeerd geworden in Pruissen en Engeland in Portugal en Spanje in Frankrijk en de Nederlanden.

Op den Drie-en-twintigsten Augustus kwam het jonge Echtpaar op Het Loo aan, en Koning Willem de Eerste, toen hij daags daaraan zijn geboortedag vierde, mogt bij de herinnering van genoten zegeningen zich verblijden in de verwachting van spoedig het geluk te zullen smaken, door zijn vader eenmaal zoo hoog geschat, van zich Grootvader te hooren noemen.

XII.

Uit het huwelijk van den prins van Oranje en de Groot-Vorstin Anna Paulowna zijn vijf kinderen geboren, wier aanwezen in het leven van hun vader gedurende de vijftienjarige vereeniging van Noord- en Zuid-Nederland en Europa's vijftienjarigen vrede, meer uren vervuld heeft dan Staatsbelangen en Oorlogszaken.

Het kind waarvan de verwachting reeds de blijdschap verhoogd heeft met welke de Keizerlijke Hoogheid eener Prinses van Oranje het eerst begroet is door het Konings-Gezin op het Loo en door het Volk in Nederland, was de Prins die door de Nederlandsche Grondwet en eigen pligtgevoel na den dood zijns vaders tot den troon geroepen is. Brussel zag hem ge-

boren worden op den Negentienden Februarij 1817, en bij den doop in de voormalige Kerk der Augustijnen, toen voor de Protestantsche Eeredienst gebruikt, werden de namen van twee Czaren tusschen de oudvaderlijke namen aldus ingevoegd: Willem Alexander Paul Frederik Lodewijk.

In het daarop gevolgde jaar op den Tweeden Augustus, werd op het lustslot Soestdijk een tweede zoon geboren, Willem Alexander Frederik Konstantijn Nikolaas Michaël, dien zijne ouders tot den vollen wasdom zijner stoffelijke gestalte en zijn gemoed tot een zelfstandig karakter ontwikkeld hebben gezien om met te dieper weemoed hem op negen-en-twintigjarigen leeftijd te zien wegkwijnen.

Een derde zoon werd op hetzelfde lustslot geboren den Dertienden Junij 1820: het was Prins Willem Frederik Hendrik, de eerste Prins uit het Huis van Oranje-Nassau die als Scheepsbevelhebber de Nederlandsche vlag heeft doen wapperen aan de boorden van de Neva, voor de kusten der Middellandsche Zee en in den Indischen Archipel.

Een vierde zoon zag den Een-en-twintigsten Mei 1822 insgelijks te Soestdijk het levenslicht en kreeg de namen Willem Alexander Frederik Ernst Kasimir: doch de doop-sluijer waaronder dit kind op den zevenden Gedenkdag van Waterloo in de Nieuwe Kerk te Amsterdam het voorwerp was van veler gebed en

hope, werd reeds vier maanden later met een lijkgewaad verwisseld.

De geboorte eener dochter bekroonde den huwelijkszegen op den Achtsten April 1824. De jonge Prinses te 's Gravenhage geboren bekwam de namen Wilhelmina Maria Sophia Louise, en is, als aanvallig kind, als vorstelijke jonkvrouw en als beminde gade van een erfgenaam der Groot-Hertoglijke kroon van Saksen-Weimar-Eisenach, de oogappel geweest van haren vader, en voor de Vorstin die haar onder 't hart gedragen heeft een bron van levensvreugd en een troost in moedersmart en weduwrouw.

Voor de opvoeding zijner zonen had het gezond verstand bij den Prins van Oranje denkbeelden tot overtuiging gebragt, die hij wenschte gevolgd te zien: maar hij werd gedwongen daarmede terstond een weg in te slaan, lijnregt strijdig met dien hij voor den besten hield. Hij was een bepaald voorstander van hetgeen men de Publieke Opvoeding noemt, — waarbij de zonen van verschillende huisgezinnen vereenigd zijn, tot verkrijging van kennis in dezelfde leerschool, en tot vorming van het karakter in een gemeenschappelijk opvoedingsgesticht. Hij kleefde de leer aan, dat kinderen met kinderen, knapen met knapen, jongelingen met jongelingen dagelijks moeten omgaan, om reeds door kinderkennis tot menschenkennis te komen, om in bespotting van kameraden het beste geneesmid-

del te vinden tegen stugheid en opvliegendheden en allerlei eigenwaan, om inschikkelijkheid en hulpvaardigheid te leeren, om zich te gewennen gevatheid aan voorzigtigheid te paren in de zamenleving, met één woord om dien menschkundigen tact in den omgang met anderen te verkrijgen, die eene kostbare gave voor ieder een is en voor Prinsen het allermeest, maar ook voor Prinsen het allermoeijelijkst te verkrijgen. Zelf een huis van Opvoeding te doen bouwen en met zorg inrigten, waarin op niet te grooten en niet te kleinen afstand van zijn Hof zijne zonen met eene uitgelezene schare wakkere knapen uit andere huisgezinnen door eene keur van bekwame en verstandige mannen zouden worden onderwezen en opgevoed: dat scheen hem het wenschelijkst toe. Maar het was een wensch aan wiens vervulling hij niet denken mogt. Naijver maakte Noord- en Zuid-Nederland, gelijk de dwang bewijst, die aan het Hof, aan de Staten Generaal, aan de Hooge Staats-Collegiën werd opgelegd om telken jare beurtelings van Brussel naar 's Gravenhage en van 's Gravenhage naar Brussel te verhuizen, zeer gevoelig voor elke voorkeur aan het een of aan het andere deel des Rijks bewezen: en de Prins van Oranje moest alles vermijden wat deze ligtgeraaktheid zou kunnen kwetsen. Zoo zag hij zich verpligt zijns ondanks het stelsel van huis-onderwijs te volgen en zijne zonen onder zijne persoonlijke leiding op te voeden aan zijn eigen Hof.

Eene eerste zorg was nu, de nadeelen weg te nemen die voor de ligchamelijke en zedelijke ontwikkeling van een kind ontspruiten uit een leven in den overvloed eener Vorstelijke huishouding. De verpleging der jonge Prinsen had van hunne geboorten af de strekking gehad om hunne ligchamen te sterken en te harden door onthouding van al wat weekelijkheid kan bevorderen. Deze verplegingswijze werd voortgezet naar vaste levensregelen door den Prins voorgeschreven, en gelijk in hunne wiegen zoo ook op hunne eerste legersteden en bij hunne maaltijden werden de jonge Prinsen door hunnen Vader gadegeslagen, die zich dikwijls kwam verzekeren of er voldaan werd aan dit zijn gebod: "Doet hen zoo weinig mogelijk gevoelen dat rijkdom een voordeel is, en gewent hen aan eene zeer eenvoudige levenswijze."

Toen de oudste Prins den zesjarigen leeftijd naderde, kwamen Koning Willem de Eerste en de Prins van Oranje overeen omtrent den persoon, die de opvoeding der koninklijke kleinzonen zou besturen. Ook hierbij moest de gevoeligheid van het Noorden en het Zuiden ontzien worden: de keus viel op Juste Thierry Baron de Constant Rebecque de Villars. Deze — mogt ook zijn naam in Hollandsche ooren luiden als die van een vreemdeling — was te 's Gravenhage geboren even als zijn vader de Generaal Guillaume Anne de Constant Rebecque de Villars dien de Stadhouder Prins Willem de Vierde had ten doop gehouden; zijne moe-

der was eene Geldersche Edelvrouw, en zijne voorouders gedurende verscheidene geslachten hadden hun deel gehad aan den roem door de wapenen der Nederlandsche Republiek behaald ter zee en te land. Zuid-Nederland kon worden gewezen op de Heerlijke goederen, die de Constants gedurende vijf eeuwen bezeten hadden in het Oud-Nederlandsche Gewest Artois, en op vermaagschapping door echtverbindtenissen met de Adellijke Huizen der Graven van Lens, van Bethune, van Croy en andere, in een tijd toen nog geen kerkverschil de geslachten van elkander verwijderde die of de Hervorming omhelsd hebben of Rome zijn getrouw gebleven. De gekozen Edelman was Majoor bij den Algemeenen Legerstaf, had veldtogten in Duitschland en Italië bijgewoond, en paarde aan een bezadigden geest en een Godsdienstig gemoed kundigheden die hem in staat stelden te zorgen dat aan het onderwijs, 't welk onderscheiden Leeraars zouden op zich moeten nemen, eene gewenschte rigting wierd gegeven.

De Prins van Oranje vergenoegde zich echter niet met zijn vertrouwen te schenken aan een Gouverneur zijner zonen: hij had hoogere gedachte van de pligten van het Vaderschap, en hij geloofde dat geene opvoeding, wel is waar, de magt heeft om de kiemen van verdorvenheid in de menschelijke natuur uit te roeijen, maar dat toch het ontspruiten dier kiemen door verstandige en aanhoudende zorg kan worden te keer

gegaan, voor 't minst bedwongen. De Majoor Constant de Villars werd door hem uitgenoodigd om de grondregelen die hij in de vervulling zijner taak wenschte te volgen, in schrift te brengen, en toen hij op den Vijfden November 1822 zijnen arbeid aanbood, overhandigde de Prins hem een geschrift waarin deze zijn eigene inzigten had ontwikkeld, opdat alzoo bij een gemeenschappelijk overleg de denkbeelden door beiden onafhankelijk van elkanderen geuit, zouden kunnen in aanmerking komen. De eenvoudigheid, die bij de ligchamelijke verpleging der jonge Prinsen werd in acht genomen, werd door den Vader ook verlangd bij hunne verstandsontwikkeling. "Het doel der verstandelijke opvoeding — dus redeneerde hij — is, het kind te leeren op te merken, te begrijpen en te oordeelen. Daartoe moet het vroeg gewend worden om zuiver waar te nemen, en men moet het van jongs af ieder denkbeeld in den eenvoudigsten vorm voorstellen: zoo zal zijne Rede de gewoonte bekomen van zich alles te denken in ware begrippen; en wanneer dan het oordeel ontwaakt is, dat niet te vroeg moet gewekt worden opdat het te krachtiger in werking trede, dan zal het onderwijs in onderscheiden wetenschappen zeer kunnen vereenvoudigd worden. Zoo zal, bij voorbeeld, de knaap wijsgeerige vatbaarheid verkrijgen, zonder dat hij zich in de stelsels van Wijsbegeerte behoeft te verdiepen; hij zal logisch kunnen bewijzen zonder het

onderwijs der Logica te behoeven; en zijn redelijk denkvermogen zal hem van elke gebeurtenis de toepassing aanwijzen, zonder dat hij van de Geschiedenis eene andere dienst behoeft te vergen dan hem feiten te doen kennen." De Geschiedenis van het Vaderland wilde hij niet dat zijne zonen jong zouden leeren, en drie redenen bewogen hem daartoe. Vooreerst beschouwde hij de Geschiedenis der voormalige Republiek als een gesloten tijdvak, waarvan hij de kennis zeer wetenswaardig achtte maar van gering nut voor het praktische leven der Koninklijke Prinsen. In de tweede plaats vond hij in de werken die destijds over de Historie des Vaderlands het licht hadden gezien zooveel valsche en partijdige oordeelvellingen, dat hij eerst naar een beter leerboek daarover wilde uitzien. Eindelijk oordeelde hij het gevaarlijk jonge Prinsen geschiedverhalen vol van den roem hunner voorouderen te doen lezen voordat hun oordeel genoegzame rijpheid verkregen had om de daden, waarop die roem gegrond was, op hare regte waarde te schatten. Hij wilde toch zijne zonen zoo lang mogelijk onkundig laten van hunne bestemming om eenmaal de eersten van het Land te zijn, en hun niets dieper ingeprent hebben, dan dat, zoo zij bemind en geacht wilden zijn, zij dat verkrijgen moesten door deugd en bekwaamheid, en hunne leer- en leesboeken werden door hem zelven onderzocht, of daarin ook denkbeelden omtrent de voor-

regten van Geboorte en Vorstengezag voorkwamen, die voor de jeugdige gemoederen verleidelijk konden zijn. Zijn stelregel naar welken hij de hoofden en de harten zijner kinderen wilde geleid hebben was: "de Vorsten moeten zich zoo gedragen als of de Volken het regt hebben hen af te zetten, en de Volken moeten zich laten regeren als of de Vorsten hun door God tot Souvereinen zijn gegeven." Over schier elk gedeelte der verstandelijke opvoeding zijner zonen had de Prins van Oranje eene gevestigde overtuiging, en over de wijze waarop, naar zijn oordeel, de vaardigheid kon verkregen worden om duidelijk en met nadruk zijne gedachten in schrift te brengen, of, gelijk hij het noemde "goed te redigeren" heeft hij zijne denkbeelden schriftelijk geuit. In welke mate hij zelf die gave bezat, zal misschien aan de Nakomelingschap blijken wanneer zij meerdere brieven, aanteekeningen en geschrevene stukken van Koning Willem den Tweede zal leeren kennen.

Wat de zedelijke opvoeding betreft, „Cicero," zeide hij, "heeft fraai over de Pligten geschreven, maar de Christelijke Zedeleer omvat alles en die is de onze." Een ander gedeelte der opvoeding maakte hij tot het onderwerp eener afzonderlijke Memorie, het Godsdienstig onderwijs. Hij stelde niet alleen hoogen prijs op Godsdienstige indrukken — dagelijks moesten de jonge Prinsen hun morgengebed doen bij hunnen Vader —

maar ook nam hij zelf de taak op zich om hen de leidingen Gods in de lotsbestemming der Israëlieten als de beginselen der Christelijke Bijbelleer te doen kennen: en er is een tijd geweest, toen ook reeds Prins Hendrik voor dat onderwijs vatbaar was geworden, dat de Held van Quatre-Bras wekelijks negen uren Godsdienstig onderwijs gaf aan zijne kinderen. Naarmate echter zijne jonge leerlingen vorderden, kwam de Vorstelijke Onderwijzer tot de ontdekking, dat zijne eigene Bijbelkennis te onvolledig gebleven en door het oorlogsleven te veel, als hij zeide, "verroest" was dan dat hij de taak die hij op zich genomen had zou kunnen volbrengen. Hij bekende dat met de opregtheid die hem eigen was en hij herhaalde die bekentenis met eene uitdrukking van leedgevoel, toen hij dat onderwijs hebbende opgedragen aan een der twee Koninklijke Hofkapellanen, den Waalschen Predikant Daniël Delprat, gestadig diens lessen bijwonende, den geheelen omvang eener Hervormde Geloofsbelijdenis leerde kennen uit den mond van een man van fijnen geest en uitgebreide kennis. De lessen in andere vakken van onderwijs aan zijne zonen gegeven werden mede door den Prins dikwijls bijgewoond, en telken halven jare had in zijn bijzijn een geregeld onderzoek naar hunne vorderingen plaats 't welk twee of drie dagen duurde. Deel te nemen aan hunne spelen was zijn meest geliefde uitspanning, zoodat ieder uur hem verdrietig

was, waarin de verpligte bijwoning eener Hof-vereeniging of het bezoek van een aanzienlijken vreemdeling hem van het bijzijn zijner kinderen beroofde.

Tot de oorzaken van stoornis in deze vaderlijke zorgen en genietingen behoorden inzonderheid eenige buitenlandsche reizen. De bijzonderheden echter van al die reizen, behoorende tot het persoonlijk leven en het familie-leven van Willem den Tweede in het tijdvak waarin hij Kroonprins was, zijn niet belangrijk genoeg geweest om in eene levensgeschiedenis eenige vermelding te verdienen. De langdurigste waren, eene naar Warschau in den herfst van 1820, eene in September 1824 tot geleiding der Prinses van Oranje naar Petersburg, vanwaar de Prins alleen in December terugkeerde; wederom eene in Maart van het daarop gevolgde jaar aanvaard tot teruggeleiding der Prinses; en niet meer dan vier maanden na de terugkomst in September van deze laatste reis, volgde er nogmaals eene naar Rusland, inzonderheid vermeldenswaardig. In 't algemeen hebben deze reizen gewis invloed gehad op de deels gezonde deels ziekelijke ontwikkeling der aangeborene eigenschappen van 's Prinsen levensorgaan. Zijn ligchaamsgestel, zwak in zijne jeugd, had door het oorlogsleven, inzonderheid in Spanje, onder een gevoelig zenuwgestel een zoo groote vastheid verkregen, dat nimmer een zijner Adjudanten hem bestendig in al zijne vermoeijenissen heeft kunnen vergezellen.

Maar reeds vroeg heeft het oog van den opmerkzamen kenner der menschelijke natuur kunnen ontdekken, dat de behoefte aan gestadige beweging die men in hem waarnam, voortsproot uit eene al te groote ontwikkeling en te sterke werkzaamheid van het hoofdorgaan van den bloedsomloop, het hart. Deze ziekelijke voorbeschiktheid bragt zelfs somtijds verschijnselen te weeg die der aandacht van wie hem lief hadden niet ontsnapten. Zoo wekte zijn uiterlijk voorkomen bij gelegenheid der zoo evengemelde reis in 1824 bij Keizer Alexander zooveel bekommering, dat hij 's Prinsen Lijfarts Pierre Florent Everard daarover onderhield en aan drie zijner eigene Geneesheeren opdroeg om de gezondheid van den Prins van Oranje tot het onderwerp hunner gezette overweging te maken. In een uitvoerig Verslag hunner bevinding schreven de Keizerlijke Artsen den verzwakkenden en rust-bevelenden leefregel voor, die den naam draagt van den Italiaanschen Ontleedkundige Valsalva. Maar noch bij den lijder zelven noch bij zijn Lijfarts vond die raad goedkeuring; en de laatste was zelfs van oordeel, dat de opvolging daarvan binnen twee jaren de noodlottigste gevolgen zou hebben: rust verlamde steeds in den Prins de veerkracht zijner ziel, en het kwijnen zijner ziel bragt altijd lijden van zijn ligchaam voort. Aldus door de behoefte zijner natuur gedreven, alle afstanden doorrennende in den toenmaals kortstmogelijken

tijd, reed hij dikwijls gedurende vele dagen en nachten achtereen onverpoosd voort in een open rijtuig, of het winter was of zomer, in zonnegloed en hagelslag, over schaduwlooze vlakten of de besneeuwde velden van Polen en Rusland. De kleinere binnenlandsche reizen mogen van deze opmerking niet worden uitgesloten. Een dier vogelsnelle togten te paard, waarvan hij in Spanje de gewoonte verkregen had, is reeds in 't voorbijgaan aangeduid. Te 's Gravenhage 's morgens tusschen acht en negen ure het ontbijt hebbende gebruikt, steeg hij te paard en ten vijf ure was hij te Brussel ter maaltijd bij den Koning zijn Vader. In de maand October van het jaar 1818, in het kamp te Zeist, bij het besturen van groote manoeuvren der troepen in het bijzijn van Koning Willem den Eerste, van 's morgens zes uur tot op het middaguur in regenachtig weder te paard gezeten en toen in zijne tent met den Koning zijn vader het middag-ontbijt hebbende gebruikt, steeg hij op nieuw te paard, wenschende de Prinses van Oranje die zich te Spa bevond met een bezoek te verrassen: en voor het nacht was geworden had hij den afstand van veertig uren afgelegd. Maar de reis die hij op den Achtsten Januarij 1826 van 's Gravenhage naar Petersburg aanvaardde, was allerbijzonderst aandoenlijk voor zijn gemoedsbestaan en zenuwgestel.

Keizer Alexander was den Eersten December te Taganrok overleden, en een bezoek van rouwbeklag

aan het Russische Hof was het doel der reis. Doch, waren de Prins en de Prinses door de tijding van het afsterven des teêrgeliefden broeders zeer diep bedroefd geworden, schrik en angst voegden zich daarbij, toen, daags voor den dag waarop de afreis bepaald was, een renbode het geheim berigt kwam aanbrengen dat Petersburg in oproer was. Oorzaak, omvang en afloop dier geweldige volksbeweging werden bij deze eerste tijding niet gemeld, en de Prins, voor wien nu de reis meer dan eene pligtpleging werd, vertrok in de pijnlijkste bekommering voor de Keizerlijke bloedverwanten zijner Gemalin. Eerst te Berlijn kreeg hij de zekerheid der gebeurtenissen van den Veertienden December. Daar vernam hij dat de eedgenooten eener lang gebroeide zamenzwering het openbaar worden der afstandsverklaring van den Grootvorst Konstantijn en diens volharding in het afwijzen der Keizerkroon hadden te baat genomen om, op den dag waarop de Rijksraad en het Garnizoen der Hoofdstad getrouwheid zouden zweeren aan Keizer Nikolaus, de troepen in den waan te brengen alsof de afstand van Konstantijn verdicht ware; dat het bloed had gestroomd over de pleinen van Petersburg; dat de Generaal Graaf Miloradowitz aan de zijde des Keizers door een pistoolschot eens zamemzweerders gevallen was; dat de Neva eene menigte lijken van verslagenen had weggevoerd, maar dat de geestkracht van den nieuwen Czar den

toeleg tot omverwerping der Rijks-instellingen had verijdeld. Vele bijzonderheden van deze zamenzwering en hare uitbarsting, die het Keizerlijk Geslacht zoowel als het Russische Rijk bedreigd had, zijn den Prins van Oranje kort daarna bekend geworden in het Kabinet van Keizer Nikolaus, toen deze door eigen onderzoek zich van de meerdere of mindere schuld van ieder der zaamgezworenen wilde overtuigen en de Prins dikwijls daar met hem gewerkt heeft. Hij leerde hierdoor vele personen kennen wier gehuichelde droefheid over den dood van Keizer Alexander hem, die door veel overeenstemming innig aan den overleden Monarch was verknocht geweest, ergernis en afgrijzen verwekte. De afmattende langdurigheid der rouwplegtigheden voegde zich bij deze gemoedsaandoeningen en eene geheele ongesteldheid der zenuwen bragt hem in een toestand, dien de te hulp geroepen Geneesheer voor bedenkelijk verklaarde, indien de lijder voortging allen raad en alle geneesmiddelen van zich te stooten. De Prins werd op deze reis vergezeld door zijn getrouwen Adjudant Otto Jan Herbert Graaf van Limburg Stirum, en aan deze gelukte het door ernstige bede en hartstogtelijke smeeking zijn diep geschokten Meester te bewegen om zich aan de behandeling des Geneesheers te onderwerpen: met het voorkomen van gezondheid zag de Prins zijn Hofgezin weder, maar de indrukken die gevoel en ligchaamsgestel op deze

reis ondergaan hebben, zijn nimmer geheel uitgewischt.

Het huisselijk leven van Willem den Tweede in de jaren toen hij den titel voerde van Prins van Oranje, was veeltijds genoeg vervuld dan dat hij naar hetgeen men tijdkortingen noemt behoefde te zoeken. Niet alles ook wat daartoe gewoonlijk gebezigd wordt kon hem behagen. De bijwoning eener goede uitvoering van een roerend of geestig Tooneel- of Zangspel was hem eene verlustiging, en aan het Schaakbord speelde hij met belangstelling zijne partij. Maar de Jagt gaf hem geen vermaak, en in het kaartspel was hij geheel onbedreven. Men heeft destijds verhaald, dat hij eenige malen aan de Speelbank te Spa gezien is, en de kwaadsprekendheid heeft het gerucht aangeblazen en vermenigvuldigd en er hatelijke kleuren in doen spelen. Indien inderdaad de kanswisselingen van het hazardspel kort na het uittreden uit zijne onrustige jongelingsjaren eenigen tijd zijn lust hadden gewekt, dan zou daarin niets zijn dat bevreemden moest. Een spel te zoeken waarbij hartstogten in beweging zijn en de uitkomsten snel op elkander volgen is een zwak, dat niet zelden in hen wordt aangetroffen die door het oorlogsleven zijn gewend geworden aan de prikkels, waarmede hun levensgevoel de gestadig-afwisselende werking ondergaan heeft van voor- en tegenspoed, van winst en verlies, van overvloed en gebrek. Maar het kon bij

Willem den Tweede niet ligt een blijvende hartstogt worden, omdat de uitkomst zich bepaalde tot winst of verlies van geld. Hij is, wel is waar, niet ongevoelig gebleven voor de waarde die het geld heeft ook in de huishouding van een Vorst: maar het was geheel in strijd met zijn gemoedsbestaan en karakter, kansen te berekenen of kunstgrepen te bedenken om geld te verkrijgen.

De Muzijk heeft hij zelf niet beoefend, maar gaarne deed hij uitmuntende Toonkunstenaars in avond-vereenigingen aan zijn Hof hooren, en hij stelde er prijs op, wanneer in zijne kinderen zich eenige muzikale smaak openbaarde dat die in hen werd aangekweekt: "want" zeide hij, "zij zullen dikwijls behoefte hebben aan onschuldige verstrooijingen, die zij onafhankelijk van anderen zich kunnen verschaffen."

Eene onuitputtelijke bron van verlustiging opende hij zich zelven reeds vroeg in 't versieren zijner paleizen met de voortbrengselen van penseel, teekenpen en kunstbeitel. Uit dit verlangen om de voorstelling van schoone vormen dienstbaar te doen zijn aan de veraangenaming van het leven in zijn Hof, breidde zijn kunstzin zich uit, die reeds vroeger zich geopenbaard had in zijne bedrevenheid om de teekenpen te hanteren en die later in zijn Paleis te 's Gravenhage eene wereldberoemde schatkamer van kunstwerken gesticht heeft. De eerstelingen eener Verzameling met

dit doel begonnen versierden een Paleis te Brussel, 't welk in den morgen van den Acht-en-twintigsten December des jaars 1820 een prooi der vlammen is geworden bij een brand, die, veroorzaakt door te sterke verhitting der verwarmingsbuizen en daardoor snel verspreid, het leven der Vorstelijke bewoners zelve in gevaar bragt. Van slechts enkele der kunstwerken toen door het vuur verteerd is eenige herinnering overgebleven: eene schilderij van den Vlaming Joseph François Ducq, voorstellende den Schilder Antonello van Messina - Jan van Eyck te Brugge in zijne werkplaats bezoekende, is in hare zamenstelling nog bekend door eene gegraveerde schets in omtrekken; een marmeren Venus-beeld van den Bruggenaar Jan Calloigne leeft voort in pleister-afgietsels, en de graveerstift van Frédéric Lignon heeft het gelaat van den Prins bewaard zoo als het zich destijds vertoonde en door het penseel van Odevaere was op doek gebragt. Nieuwe kunstschatten prijkten spoedig in een nieuw Paleis, en zij hebben er de pracht van menig Hoffeest veredeld. Brussel was toen een behaaglijke Residentie voor den Brabantschen Adel en voor eene menigte daar wonende vreemdelingen: en die er aan de zamenleving der Groote Wereld leven en bezieling gaven waren de Prins van Oranje en zijne Keizerlijke Gemalin. Menig aangenaam onderhoud en menig verlustigend schouwspel van costuum-verscheidenheid en

bevallige vormen heeft Willem de Tweede in de verschillende tijdperken zijns levens aan die vereenigingen te danken gehad; doch wat veel meer dan dit hem tot hare vermenigvuldiging deed medewerken was, dat zij den overvloed van den rijkdom langs tallooze kanalen doen afdruppelen op arbeid en nering. Dat was zijne edelste verlustiging, die bij het klimmen zijner jaren is toegenomen, welvaart door arbeid te bevorderen en den druk van behoeftigen te verligten.

"Minzaam en menschlievend" werden reeds vroeg de eeretitelen die hem bemind maakten bij het volk: en wat hij daardoor vermogt, bleek, toen in 't voorjaar van 1817 eene duurte van levensmiddelen door het misgewas des vorigen jaars veroorzaakt, tot bedenkelijke volks-oploopen aanleiding gaf, maar te Brussel het ter voorkoming van alle buitensporigheden genoeg was, dat de Prins van Oranje zich onder de opgewonden menigte begaf en haar met een vriendelijke toespraak tot orde vermaande. In Februarij van het jaar 1825, toen hij de kusten der Zuiderzee bezocht, die door geweldige overstroomingen geteisterd waren, bragt zijne menschlievendheid daar een diepen indruk te weeg, minder nog door de vele giften die hij deed uitdeelen, en met eene algemeene gift van dertig-duizend gulden voor zich en de Prinses van Oranje bekroonde, dan door de vormen waaronder de uitingen van zijn medelijdend hart zich deden waarnemen. In-

zonderheid was dit het geval in Amsterdam, alwaar een doorbraak in den Waterlandschen dijk den bewoneren van de buitenkaaijen dier hoofdstad de jammeren van een watersnood uit hunne vensters deed aanschouwen. De onverwachte verschijning van den Prins van Oranje uit Brussel, waar het Hof zich bevond, in den avond van den Twaalfden Februarij, zijn zwerven en zwalken in een sloep door de overstroomde streken van Noord-Holland den volgenden dag van den dageraad af, zijne eerbiedige bijwoning van de avond-godsdienstoefening na dien watertogt, om gebed bij daad te voegen, en inzonderheid zijn bezoek daags daaraan bij de achttien-honderd geredden uit het water, die van huis en have beroofd in drie gebouwen verpleegd werden, deden aller tongen spreken van zijne prompte hulpvaardigheid. In een dier gebouwen - het voormalig Aalmoezeniers-weeshuis dat later in een Paleis van Justitie omgeschapen is - in eene zaal waar vele ongelukkigen, mannen, vrouwen, kinderen, op banken aan tafels gezeten waren, gebeurde het dat men den Prins plotseling zag toeschieten naar eene vrouw die daar zat met hare kinderen. "Burgemeester, help een handje" roept hij den deftigen David Willem Elias toe: en beiden beuren de hoog zwangere vrouw, die door ongesteldheid overvallen werd, uit de zaam-gedrongene schare. "Ik geef twee-honderd gulden voor de kraam en neem het Peetschap van het kind op

mij," roept de Prins haar na, terwijl zij ter verdere verzorging wordt weggedragen: en al de aanwezigen, waarvan niemand de vrouw had opgemerkt, verhaalden het de stad rond, hoe zij diep getroffen waren geweest door dat snelziend oog en die uitdrukking van meêwarigheid in elk woord en elke beweging: zij wisten niet, dat, hierin zich zelven altijd gelijk, de jonge held in de bres van Ciudad-Rodrigo onder even dappere strijdmakkers als hij, de eerste geweest was om een gekwetsten spitsbroeder te hulp te komen.

Dergelijke voorvallen en de minzaamheid van zijn omgang met alle menschen deden onder het volk, geneigd in een Hof vooral een zetel van hoogmoed te zien, dit woord verspreiden: "de Prins van Oranje heeft niets van het Hof dan de beschaafde manieren." Inderdaad, waar gezochte hoogheid en slaafsche stijfheid den boventoon hadden daar bevond hij zich ongaarne, en knellende vormen van zamenleving bragten in zijn gemoed eene zekere aamechtigheid te weeg, die hem deed hijgen naar de vrijheden eener ongedwongene verkeering. Toegevende aan den lust om te voldoen aan die behoefte ging hij wel eens verder dan de bedachtzaamheid zou hebben raadzaam geoordeeld. In zijne argeloosheid viel het hem niet te binnen, dat elke gemeenzaamheid hem toegankelijk maakte voor een soort van lieden, die in onze zamenleving wel bekend zijn, al hebben zij in onze taal nog geen bena-

ming gevonden, en die wij met een uitheemsch woord Intriganten noemen. Hij vergat, dat er eene Harpy in de zamenleving is, die men kwaadsprekendheid noemt, en hij zag niet in, dat met elken stap dien hij deed buiten den kring der Vorstelijke terughouding, hij nader onder het bereik kwam van hare al-bezoedelende boosaardigheid. Indien echter de stokers der partijen die in 1830 het Koningrijk der Nederlanden hebben van-een-gescheurd, niet reeds vroeg het er op hadden toegelegd, om den Kroonprins nu eens te verbijsteren - of hij hun werktuig zou kunnen worden - dan eens op hem inzonderheid, den lieveling van het Belgische volk, hunne algemeene verguizing van het Huis van Oranje te doen drukken, het zou dien helschen Geest nooit gelukt zijn een toestand te doen geboren worden, waarin de held, dien men omlauwerd en omstraald van glorieglans op de handen had gedragen, miskend en verdacht, allerwege stemmen van veroordeeling vernam, behalve van zijn Geweten en van de lippen der Vorstin zijner liefde. Doch het verhaal der gebeurtenissen van die dagen behoort te worden voorafgegaan door een overzigt van het politieke leven des Troonsopvolgers in het vereenigd Koningrijk van al de Nederlandsche Gewesten. Het laat zich natuurlijk in twee deelen splitsen: zijne verrigtingen als Legerhoofd, en zijne werkzaamheid in het Staatsbestuur.

XIII.

In het Derde Hoofdstuk van dit boek is gemeld, dat de Souvereine Vorst van den nieuwen Nederlandschen Staat bij een Besluit van den Zesden April 1814 aan zijn oudsten zoon de Opperdirectie der Zaken van Oorlog heeft opgedragen, maar een ontwerp van Landsverdediging door deze bearbeid heeft afgewezen of ongebruikt gelaten. Die opdragt van het Bestuur der Zaken van Oorlog, waarbij in het Besluit de uitdrukking gevoegd was "met al den aankleve van dien," was in de bedoeling van den Vorst meer eene bekleeding van zijn zoon met eene aanzienlijke waardigheid, dan de uiting van het verlangen om hem een werkzame taak en het bestuur der Oorlogszaken met der daad toe te vertrouwen. De Prins-Directeur had, nevens zich meer dan onder zich, een Commissaris-Generaal van Oorlog en een Intendant-Generaal der Administratie van Oorlog, die beiden met zijn vader persoonlijk arbeidden. Nu was de Prins, ten gevolge der vroeger verhaalde gebeurtenissen, gedurende de twee eerste jaren na zijn aanstelling zeer zelden aanwezig ter plaatse waar de Vorst en het Ministeriëel-Departement zich bevonden; en nadat tot de vereeniging van al de Nederlanden besloten was, is nog weder afzonderlijk de Luitenant-Generaal Ralph Dundas Tin-

dal met het bestuur der zaken van Oorlog in de Zuidelijke Gewesten belast geworden: zoodat de nieuwe verordeningen tot de Landverdediging en de Legerorganisatie op eene wijze tot stand werden gebragt, dat de Prins, wien het Opperbestuur der Zaken van Oorlog met al den aankleve van dien was opgedragen, daarop zelfs niet den geringsten invloed gehad heeft. De Commissarissen-Generaal daarentegen, zijnde achtervolgens eerst geweest de Luitenant-Generaal Barend Hendrik Baron Bentinck tot Buckhorst, de Staatsraad Johan Hendrik Mollerus en de Luitenant-Generaal Jan Willem Janssens, werden gewend met den Koning ook de gewigtigste maatregelen te bespreken en vast te stellen zonder dat het goedvinden van den Prins-Directeur daarover zelfs gehoord werd. De Prins, bij de vorming van het Occupatie-leger, 't welk na den tweeden Parijschen Vrede in 1815 Frankrijk zou bezet houden om te waken voor de nakoming der geslotene verdragen, zijne betrekking bij het Engelsche leger hebbende nedergelegd en na de voltrekking van zijn huwelijk in 1816 tot meerdere rust gekomen, kon zich nu aan de behartiging van zijn Ministerie geheel toewijden. Doch weinige dagen voor den slag bij Waterloo was de Luitenant-Generaal Janssens uit zijne betrekking van Commissaris-Generaal van Oorlog op zijn verzoek ontslagen, en in zijne plaats door den Koning aangesteld de Generaal-Majoor Frederik Adri-

aan Graaf van der Goltz. Deze in 1816 tot Luitenant-Generaal bevorderd en voor de behandeling der Zaken van het Departement van Oorlog in het spoor getreden zijner voorgangers, had meer nog dan dezen door langdurigheid van gang daarin een vasten tred gekregen. Bij de ontevredenheid van den Prins over de nietigheid van zijn invloed in zaken die hem ter harte gingen en waarover hij in naam het Opperbestuur had, voegde zich toen eene bijzondere oorzaak van misnoegen.

Na den vrede van 1815 was aan vele Nederlandsche Officieren die vroeger in de legers van den Franschen Keizer gediend hadden, en nu buiten werkelijke dienst gesteld werden, eene daarmede en met hunnen rang overeenkomstige bezoldiging of een zoogenoemd wachtgeld toegelegd, en de aanzienlijke uitgaven daardoor veroorzaakt drukten de Schatkist. Ten einde de aanmerkingen daarop te voorkomen, die bij de Volksvertegenwoordiging elke Begrooting van het Departement van Oorlog zouden kunnen bedreigen, was de Koning met den Commissaris-Generaal Van der Goltz overeengekomen, om eenige dier Officieren bij de Krijgsmagt in 's Rijks Overzeesche Bezittingen over te plaatsen, opdat hunne namen op den Staat der Officieren van het Leger niet meer zouden gezien worden. Eene lijst tot dat einde op den Drie-en-twintigsten September 1817 aan den Koning aangeboden, behelsde, op

drie uitzonderingen na, alleen de namen van Zuid-Nederlanders, en de voordragt om eenigen hunner naar Oost-Indië te zenden, den Vijftienden October gedaan, werd reeds drie dagen daarna door een Besluit des Konings bekrachtigd. De Prins kreeg van het voornemen zijns vaders kennis toen hij in de eerste helft van October de troepen die in het Zuiden in bezetting lagen in oogenschouw nam te Namen, Bouillon, Philippeville, Mons, Doornik, Yperen, Brugge, Gend, Antwerpen en Bergen-op-Zoom, terwijl zijn broeder Prins Frederik der Nederlanden gelijke wapenschouwen hield over de troepen in de Noordelijke Gewesten. Bij die gelegenheid had de Zuid-Nederlandsche bevolking den Prins van Oranje weder vele blijken van verknochtheid gegeven. Te Gend, bij voorbeeld, waar hij te gelijker tijd de inwijding der Universiteit bijwoonde, had eene redekunstige wending, waarmede de Graaf Van Lens, Burgemeester dier stad, in eene plegtige Aanspraak herinnerde hoe Willem de Zwijger zijn zoon te Leyden had doen studeren, bij deze woorden: "Maurits die zoo jong als gij, Spinola niet had overwonnen," - eene onbeschrijfbare geestdrift te-weeg-gebragt, en de geheele Burgerij had 's Prinsen belangstelling in de Vlaamsche Schilderschool en den voorspoed der Gendsche fabrieken, met blijken van erkentelijkheid beantwoord. Het moest hem dus te meer treffen, een maatregel dien hij, in 't geheel, afkeurde, op zijnen

naam, althans onder zijn schijn-bestuur genomen, inzonderheid ten bezware der Belgische Officieren te zien toegepast. Men zou echter onbillijk oordeelen door zijn misnoegen hierover alleen toe te schrijven aan een overdrevene voorliefde voor het Belgische volksleven. Hoe diep zelfs de herinnering van onregt en hardheid hem ook ten gevalle van Noord-Nederland treffen kon, bewijst zijn onverwinnelijke afkeer van den Graaf De Celles, wiens naam als van den onbarmhartigen Prefect uit de tijden van het Fransche Keizerrijk in Hollandsche geschiedboeken geschandvlekt staat, en dien desniettemin de Staten eener Zuid-Nederlandsche Provincie tot Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal verkozen hebben en Willem de Eerste tot zijn Gevolmagtigde bij den Pausselijken Stoel heeft benoemd. Wanneer de Prins van Oranje ontdekte dat hij onverhoeds met den meêdoogenloozen kwelgeest der Amsterdamsche burgerij en van het Departement der Zuiderzee in gezelschap was gekomen, verwijderde hij zich oogenblikkelijk.

In de herfst van dat jaar 1817 was de beurt weder aan 's Gravenhage om de Residentie van het Hof en der Hooge Staatsambtenaren te worden. De Prins van Oranje woonde op den Twintigsten October de opening van de zittingen der Staten-Generaal bij, doch was daartoe den vorigen dag van Brussel gekomen waar zijn Hofgezin zich nog bevond en vertrok den

volgenden dag weder derwaarts. Welke woorden en welke brieven er tusschen den vader en den zoon gewisseld zijn over hun verschil van zienswijze in het bestuur van het Departement van Oorlog is een geheim gebleven van het Vorstelijk Kabinet. Zoo veel heeft men kunnen ontwaren, dat de Prins aan den Koning zijn vader onbewimpeld de beweegredenen heeft opengelegd die hem bewogen om zich aan het bestuur der Militaire aangelegenheden van het Rijk te onttrekken, en dit weet men dat de Koning beseffende welligt den ongunstigen indruk dien het zou te-weegbrengen, wanneer die redenen algemeen bekend werden, op den Twaalfden November van 's Gravenhage zich naar Brussel begeven heeft met geen ander oogmerk dan om te trachten zijn zoon tot andere gedachten te brengen. Die poging echter was vruchteloos, en op den Vijftienden November teekende Koning Willem de Eerste te Brussel een Besluit, 't welk bij afwezigheid van den Secretaris van Staat door den Eersten Secretaris van 's Konings Kabinet Jean Gijsberto de Mey van Streefkerk was opgemaakt en aldus luidde:

"Gelet op het verzoek aan Ons gedaan door onzen beminden zoon den Prins van Oranje, hebben goedgevonden en verstaan, dat verzoek accorderende aan onzen beminden zoon den Prins van Oranje te vergunnen, zoo als Wij hem vergunnen bij deze, zijn eervol ontslag van de bij ons Besluit van den Zesden April

1814, No. 4, aan hem opgedragene Opperdirectie van het Departement van Oorlog met al den aankleve van dien, alsmede van de waardigheden van Generaal-en-chef en Inspecteur-Generaal van alle wapenen, die hij bij de Nederlandsche Armée tot dus verre heeft bekleed."

Dit besluit te moeten nemen strekte den Vader en Koning tot groot verdriet. De onverzettelijkheid van zijn zoon, dien hij zijn Eersten Onderdaan noemde, moest hem te dieper smarten, daar hij in andere Staatsambtenaren een grootere rekkelijkheid ondervond, wanneer er maatregelen genomen werden die met hunne zienswijze niet strookten. Maar deze afloop der zaak was ook verre van den Prins te vrede te stellen, die nu wel zelf ontheven was van de verantwoordelijkheid van verordeningen die hij afkeurde, maar de oorzaak van zijn beklag niet zag weggenomen. Hij. kon zijne verstoordheid daarover niet verbergen. Den Dertienden December met zijn Gezin Brussel hebbende verlaten om den Koning en het Staatsbestuur naar de Noordelijke Gewesten te volgen, begaf hij zich met de Prinses en den jongen Erfprins naar Utrecht in plaats van naar 's Gravenhage. Aan bevredigende raadgevingen gehoor gevende, geleidde hij wel op den Zeventienden dier maand de Prinses en den Erfprins naar de Noordelijke Residentie; doch hij vertoonde zich aldaar alleen in burgerkleeding met Russische ridderteekens, en buiten weten des Konings ging hij, ver-

gezeld van een enkelen Adjudant, zich in Amsterdam ophouden, aldaar aanzienlijke ingezetenen bezoekende en op het Paleis ter maaltijd ontvangende. Voor niemand kon deze verstoring der eensgezindheid tusschen den Koning en den Kroonprins pijnlijker zijn dan voor de Koningin. Haar zachtaardig gemoed werd door al wat naar twist zweemde beleedigd, en hier vond zij zich geplaatst tusschen den Koning haren Gemaal voor wien zij ontzag gevoelde, en haren zoon Willem dien zij bij uitnemendheid liefhad. Zij wist echter dat de liefde die haar zoon wederkeerig zijne moeder toedroeg een middel kon worden tot zijne bevrediging, en ook Koning Willem de Eerste had in zijne moeder de Prinses Wilhelmina Weduwe van den Stadhouder Willem den Vijfde, eene vrouw voor wier moederlijke betrekking en helderziend verstand hij eerbied had. De pogingen der beide Vorstinnen gevoegd bij die van eenige getrouwe vrienden en dienaren van het Huis van Oranje bragten zoo veel te weeg, dat de Secretaris van Staat Anton Reinhard Falck gelast werd een Besluit op te stellen, 't welk door den Koning op den Vier-en-twintigsten December geteekend werd en uit drie Artikelen bestond. In het eerste werd de Prins van Oranje "hersteld in de waardigheden van Generaal-en-chef mitsgaders Inspecteur-Generaal van alle wapenen bij de Nederlandsche Armée." Het tweede Artikel luidde aldus:

"Hem wordt daarenboven op nieuw opgedragen de Opperdirectie van het Ministerie van Oorlog, met al den aankleve van dien, in dezer voege, dat de verdeeling en inrigting der werkzaamheden voorloopig blijvende op den tegenwoordigen voet, onze Commissaris-Generaal van Oorlog en onze Staatsraad-Intendant-Generaal der Administratie van Oorlog, welke bij voortduring met Ons persoonlijk zullen arbeiden, omtrent de voornaamste maatregelen, door hen in hunne respectieve vakken te nemen, en omtrent alle rapporten die zij ons te doen hebben, alvorens de intentiën verstaan van welgemelden onzen Zoon, en zich dien overeenkomstig gedragen, alsmede dat zij hem regelmatig verslag doen van de door Ons in elke zaak gedane beslissing."

Het Derde Artikel, waarbij de Koning zich voorbehield, om "ten aanzien van den gang der werkzaamheden en der onderlinge betrekkingen op het einde der aanstaande maand Januarij nadere bepalingen te maken naar gelang van hetgeen de ondervinding inmiddels als meest oorbaar voor het gemak en de regelmatigheid van de dienst zal hebben doen kennen," dit Artikel duidde aan dat de nieuwe regeling der zamenwerking van den Opper-Directeur met den Commissaris-Generaal van Oorlog meer een verzoenende maatregel van welvoegelijkheid was dan van duurzame organisatie. Van nu aan echter werkte de Prins dagelijks met den Graaf van der Goltz, ofschoon ook in dat tijdsbestek verzoekschriften, waarin de Officieren die naar Oost-Indië verwezen waren hunne bezwaren daartegen inbragten, herhaaldelijk of met hun ontslag of afwijzend beantwoord werden. Maar op den Twee-

en-twintigsten Februarij 1818 teekende de Koning een Besluit van den volgenden inhoud:

> "Willende voldoen aan het Ons door onzen beminden Zoon den Prins van Oranje gemanifesteerd verlangen, om met behoud van zijne Militaire Charges, te worden ontheven van de Opperdirectie van het Ministerie van Oorlog: Hebben goedgevonden en verstaan onzen beminden Zoon den Prins van Oranje te ontheffen, gelijk hij wordt ontheven bij deze, van de bij Art. 2 van ons Besluit van den Vier-en-twintigsten December 1816, No. 54, aan hem opgedragene Opperdirectie van het Ministerie van Oorlog."

Daags daaraan werd door een ander Koninklijk Besluit het bestuur van het Departement van Oorlog op een anderen voet gebragt. De Graaf Van der Goltz erlangde mede, op het herhaald door hem te kennen gegeven verlangen, een eervol ontslag als Commissaris-Generaal van Oorlog, en werd door den Koning tot Lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal benoemd. De Koning behield aan zich de behandeling der zaken van zuiver-militairen aard, daarin bijgestaan door een Adjudant-Generaal, den Generaal-Majoor Alexander Carel Joseph Gislain Graaf d' Aubremé, in 1820 tot Graaf verheven. Alle verdere zaken het Departement van Oorlog betreffende, werden gebragt onder het bestuur van een Secretaris van Staat voor de zaken van Oorlog, waartoe de Intendant-Generaal Marinus Piepers werd benoemd.

Het opperbevel der Nederlandsche Krijgsmagt aan den Prins van Oranje gebleven gaf hem geen bepaalden werkkring, dan wanneer hem die bij eene talrijke vereeniging van troepen op last des Konings door het Ministerie van Oorlog bijzonder werd aangewezen. Zoo voerde hij het Opperbevel toen in den herfst van 1818 twee Divisiën Infanterij door de Luitenant-Generaals Gerhard Heinrich von Heldring en Gijsbert Martijn Cort-Heyligers aangevoerd, en te zamen uitmakende acht-en-twintig bataljons, in een kamp bij Zeist vereenigd waren, en een jaar later bij het dorp Mechelen in de Limburgsche Kempen, alwaar de Prins zijn hoofdkwartier had te Hocht, toen aldaar een-en-twintig bataljons, in twee Divisiën geordend, onder de bijzondere leiding van de Luitenant-Generaals Tindal en Von Heldring, gelegerd waren. In volgende jaren is het opperbevel in dergelijke oefenings-kampen te Ravels, Gorssel en Turnhout aan Luitenant-Generaals opgedragen geweest, en in 1828 andermaal te Zeist aan Prins Frederik der Nederlanden.

Zoo bleef de Prins van Oranje buiten invloed op de vorming en ontwikkeling der Nederlandsche Krijgsmagt, hij, die zeer bijzonder alles in zich vereenigde wat in staat zou zijn geweest om de bezieling die haar ontbroken heeft, te brengen in de ongelijksoortige hoofdstoffen die in 1814 tot een ligchaam waren te zamen gebragt en vervolgens door strengheid van

krijgstucht en reglementen-heerschappij zijn bij-een-gehouden. Wat de invloed had kunnen te-weeg-brengen van den vluggen ridderlijken Leger-Overste die zoo veel gezien en gedaan had, van den Prins dien de militaire jongelingschap in Nederland als haar Ideaal beschouwde, daarvan heeft men een voorbeeld gezien in hetgeen zijn broeder Prins Frederik verrigt heeft, die aan de Nederlandsche Artillerij, toen hij als Grootmeester het opperbestuur over dat Wapen had, leven, ontwikkeling en eene zeldzame voortreffelijkheid heeft weten te geven. Het was ook onder het beheer van denzelfden jongeren zoon van Koning Willem den Eerste, toen hij door zijn vader tot Commissaris-Generaal van Oorlog was gekozen, dat het gevoel der behoefte aan eene bezielende kracht in het leger pogingen deed aanwenden om de intelligentie van den soldaat te verhoogen en de vorming van Onder-Officieren en Officieren te verbeteren, door Inrigtingen van onderwijs bij de troepen en door de stichting eener Militaire Akademie te Breda. De Prins van Oranje begreep door eigen inzigt, dat zoo niet meer persoonlijke zelfstandigheid gegrond op eergevoel en pligtbesef de werktuiglijke dienst bij Soldaat en Officier verving, leering en wetenschap alleen niet in staat zouden zijn om in tijden van vrede een nieuw leven te brengen in de Nederlandsche Krijgsmagt. Maar dat hij met die pogingen tot wetenschappelijke geest-ontwikkeling van

het leger niet bijzonder was ingenomen, werd inzonderheid daardoor veroorzaakt, dat afgunstige oorblazingen hem in den waan bragten, dat boeken-geleerdheid onbruikbaar in den oorlog, meer dan militaire hoedanigheden, door die inrigtingen werd aangekweekt. Later door eenige ondervindingen van het tegendeel, reden vindende om te vermoeden dat hij misleid was, maar op nieuw door ongunstige berigten in verkeerden waan gebragt, ging hij op een tijdstip dat niemand daarop voorbereid was de Militaire Akademie bezoeken, en onderzocht met de grootste oplettendheid, inrigting, leerwijzen, oefeningen en den geest die er heerschte. Toen uitte hij, met de opregtheid die hem eigen was, zijne bijzondere tevredenheid over de vereeniging van militairen geest, humaniteit en liefde voor wetenschap, waarheen de vorming der Jonge Officieren daar gerigt was; bij zijne troonsbestijging gaf hij uitdrukkelijk te kennen er grooten prijs op te stellen, dat aan de Militaire Akademie in de aangenomen rigting werd voortgegaan, en toen hij als Koning nogmaals de Kweekschool zijner toekomstige krijgsbevelhebbers bezocht, had hij de edelmoedigheid van te betuigen gaarne te zullen zien, dat het openlijk wierd bekend gemaakt, hoe hij door misleiding eene Instelstelling had miskend, die hij als een sieraad van het Vaderland had moeten vereeren.

Twee vreemde Mogendheden behalve Groot-Brittan-

nië hebben den naam van den Prins van Oranje op hare Leger-Staten geplaatst gezien. In den zomer van 1825 werd hem terwijl hij zich in Rusland bevond, het opperbevel opgedragen over het Regiment Hussaren, 't welk het Regiment van Wit-Rusland geheeten, van toen af den Oranje-naam bekwam: het was nog een laatste blijk der toegenegenheid van Keizer Alexander, die weinige maanden daarna overleed. In de maand September van hetzelfde jaar, toen de Koning van Pruissen het slagveld van Waterloo bezocht, werd de Prins van Oranje op de plaats zelve daar hij gekwetst was, door dien Monarch benoemd tot Bevelhebber van het Vierde Regiment Kurassiers van het Pruissische leger, 't welk tevens de oranje-kleur als uitmonstering bekwam. Beide deze benoemingen waren eerbetooningen, waardoor de krijgstalenten van den Opperbevelhebber van het Nederlandsche leger in de legers van bevriende Mogendheden eene dagelijksche hulde ontvingen, maar geene dier beide waardigheden gaf gelegenheid om die talenten op nieuw te doen waarderen.

XIV.

Door eene bepaling der Grondwet was de Prins van Oranje Lid van den Raad van State. Dit Ligchaam was bestemd om als eene bestendige vereeniging van bekwame Staatsmannen tusschen den Koning en de wis-

selbare Hoofden der Ministeriëele Departementen te staan: bij elk Wets-ontwerp, bij elken maatregel van algemeen bestuur door de Ministers voorgesteld, moest de beslissing des Konings door eene raadgeving van den Raad van State worden voorafgegaan. Door velen is een zoodanig Ligchaam verklaard onbestaanbaar te zijn met het wezen eener Constitutioneele Monarchij, waarin de Ministers de wettige raadslieden der Kroon zijn, verantwoordelijk voor alle Regeringshandelingen des Konings. Doch vermits Willem de Eerste - blijkens hetgeen hij openlijk deswege verklaard heeft - het denkbeeld eener Ministeriëele Verantwoordelijkheid buiten zijn Regeringstelsel sloot, zoo was hem de Raad van State het eenig scherm, waarachter de onschendbaarheid zijns persoons zich nog eenigzins kon verschuilen tegen de bestrijders zijner Vorstelijke Autokratie. Dat echter in zulk een Ligchaam de Zoon de raadgever van den Vader, de Troonsopvolger de voorlichter van den Koning zijn zou - de Grondwet mogt het voorschrijven - het was eene schier onvervulbare taak. Willem de Tweede heeft ook in de eerste vijftien jaren der regering zijns vaders zich daarvan meestal onthouden. Op den Vijftienden Julij 1814 zitting hebbende genomen, voorgesteld door zijn Vader, toenmaals alleen Souvereinen Vorst der Noord-Nederlanden, woonde hij twee malen in dat jaar de Vergaderingen van den Raad van State bij, en op den

Vier-en-twintigsten November 1815 - vier dagen voor zijn vertrek tot de huwelijksreis naar Petersburg - verscheen hij wederom daar en ontving hij de hulde van den Raad wegens zijn heldhaftig gedrag bij Quatre-Bras en Waterloo.

Een onderwerp, dat bijzonder zijne belangstelling trok, deed hem in 1819 een reeks van zittingen van den Raad getrouw bijwonen. Het was de Lijfstraffelijke Wetgeving, waarvan de behandeling bij den Staatsraad begonnen is den Acht-en-twintigsten Januarij van dat jaar en geëindigd op den Tweeden Maart. Het onderzoek van een Wetboek vorderde eene afwijking van de wijze van beraadslaging die, zoo als zij bij den Raad gebruikelijk was, bestond in het bespreken en goedkeuren of wijzigen van een Advies aan den Koning, ontworpen door twee Leden, aan wier bijzondere overweging de zaak was opgedragen die onderzocht moest worden. Over het Wetboek van Strafregt — en hetzelfde was ook reeds geschied bij de behandeling van het Burgerlijk Wetboek — werd de raadpleging gevoerd bij wijze van vragen, door de Leden voorgesteld over de punten die hun bij het lezen van het Ontwerp bedenkelijk waren voorgekomen. Zoo had de Prins van Oranje de vraag gesteld, of de bepalingen tegen het Tweegevecht in het Ontwerp voorkomende, inzonderheid die van eene onteerende doodstraf tegen den uitdager en van straffen tegen de

Getuigen niet als te streng moesten beschouwd worden. Toen op den Achttienden Februarij de beurt aan deze vraag gekomen was om overwogen te worden, ontwikkelde de Doorluchtige Voorsteller uitvoerig zijne meening over het daarin opgeworpen geschilpunt. Hij erkende, dat de menigvuldigheid van tweegevechten betreurenswaardig was, maar het vooroordeel 't welk ze te-weeg-bragt was, naar zijn gevoelen, zoo algemeen verspreid en zoo diep ingeworteld, dat geene strafbedreiging in staat zou zijn den man van eer af te schrikken van de voldoening voor een aangedanen hoon te zoeken in een tweegevecht met den beleediger; en in den tegenwoordigen stand der Maatschappij moest geen Wetgever willen in een volk het eergevoel uitdooven waarop die zienswijze berust: verachtelijk zou in zijn oog eene Natie zijn, wanneer zij zonder verontwaardiging den man die zijn eer in een tweegevecht had pogen te wreken, aan dezelfde galg zijn leven zag eindigen waaraan de eerlooze boosdoener voor zijne misdaad boet. Hij was daarom van oordeel, dat nimmer iemand ter zake van Tweegevecht ter dood of tot eenige onteerende straf mogt worden verwezen. En ten aanzien van de Getuigen of Seconden verklaarde de Ridderlijke Spreker elke strafbepaling voor onbillijk en verwerpelijk: dezen waren alleen bij het gevecht om een pligt van menschelijkheid te vervullen, de partijen - kon het geschieden - met elkander zonder bloed-

storting te verzoenen, verraderlijke overrompeling of het gebruik van bedrieglijke wapenen te verhinderen, aan den gekwetste hulp te verleenen. Dit betoog bragt te weeg dat de Raad van State met eenparige stemmen besloot, in het voorgestelde ontwerp van Strafwetboek zoodanige veranderingen aan te raden dat, vooreerst, den Regter genoegzame magt wierd toegekend om den euvelmoed van een baldadigen beleediger zelfs met een onteerenden dood te straffen, maar zonder dat immer ter zake van een eigenlijk gezegd en duidelijk als zoodanig gekenmerkt Tweegevecht eene onteerende straf zou mogen worden toegepast, en ten andere, dat de Getuigen of Seconden nimmer te dier zake in regten zouden kunnen betrokken worden. Weinig dacht hij, die dit besluit had uitgelokt, dat dertig jaren later, wanneer de regering zijns vaders en zijne eigene regering reeds zouden zijn voorbijgegaan, Nederland nog niet in het bezit zou wezen van een eigen Wetboek van Strafregt.

Een jaar later lokte het ontwerp eener Wet op de Regterlijke Organisatie en het beleid der Justitie in het Koningrijk hem uit tot het bestendig bijwonen eener andere reeks van zittingen van den Staatsraad, van den Zesden Januarij tot den Twintigsten April 1820. Bij de hoogstgewigtige vraagpunten die het onderwerp eigenaardig opleverde, voegde zich het onderzoek eener Memorie van Consideratiën van den

Staatsraad Van Keverberg van Kessel, die, gedreven door een geest van bezuiniging, den Koning een geheel ander ontwerp had aangeboden, berustende op de instelling van zes Provinciale Geregtshoven. De langdurige overwegingen en uit-een-loopende beschouwingen over de vraag, of de Grondwet stellig gebood dat elke Provincie haar Hof zou bezitten, dan wel of zij eene beperking van het getal Hoven toeliet, hebben toen bewezen dat, hoe spoedig ook noodeloos gerekte redeneringen hem ongeduldig deden worden, zijne aandacht lang gespannen kon blijven, als het onderwerp hem belang inboezemde en met kennis, bekwaamheid en warmte behandeld wierd.

Na deze beraadslagingen zijn er negen jaren verloopen waarin hij geen deel heeft genomen aan de werkzaamheden van den Raad van State. De reden hiervan moet gezocht worden in de weinige overeenstemming zijner denkbeelden van Opperstaatsbeheer met de zelfwerkzaamheid zijns Vaders, die de raadgeving van den Raad van State weinig hooger stelde dan een Grondwettelijke Formaliteit. Hij daarentegen kleefde de meening aan, dat die Raad een zelfstandig Ligchaam zijn moest, vrij in zijne overwegingen en onbelemmerd in zijne raadgeving: doch na zijne ondervinding van 't geen er met de Opperdirectie der zaken van Oorlog was voorgevallen - ofschoon de verzoening tusschen Vader en Zoon volkomen was ge-

weest - moest hij vreezen dat hij met eene volgzame stem of een gedienstig stilzwijgen zijn zelfstandig oordeel zou moeten verloochenen, of denkbeelden uiten die evenwel geen ingang bij zijn vader zouden vinden. Want ofschoon hij de noodige vastheid van wil en van denkkracht niet bezat om eenmaal erkende beginselen altijd met stelselmatige getrouwheid te ontwikkelen en toe te passen, werd echter zijne zienswijze in Staatsaangelegenheden steeds beheerscht door eene gedachte en een gevoel. Hij had eene zeer hooge gedachte van de bestemming van een Monarch, die in waarheid als Souverein en Regent aan 't hoofd van het Staatsbestuur en der Natie staat, en het hinderde hem daarom dat de Koning van het Rijk waarin hij Troonsopvolger was, werd voorgesteld - het mogt dan te onregt zijn - als de gekroonde voorstander van de beweging der Eeuw tot ondermijning van het Vorstelijk Gezag. Hij had tevens een diep gevoel voor regtmatig verkregene volksvrijheden, en uit dien hoofde had zijn opregt hart een afkeer van elke daad van willekeur die onder Constitutioneele vormen bemanteld wierd. Hoe dit gevoel hem de Historische regten van het Nederlandsche volk deed waarderen heeft hij in het jaar 1819 bij eene bijzondere gelegenheid op eene ondubbelzinnige wijze uitgedrukt.

Er was te Brussel eene uitgelezene vereeniging tot gezellig verkeer van Edelen en Aanzienlijken, die een

naam voerde waarvan de veel-omvattende beteekenis niet door één woord is weder te geven, maar zich uitdrukte door levende voorbeelden in den Prins van Oranje die er Voorzitter, en zijn broeder Frederik die er Onder-Voorzitter van was. Zij heette La Loyauté. Op den Twintigsten Mei des genoemden jaars werd in het gebouw der Vereeniging, van ouds het Konings-huis en gemeenlijk het Broodhuis genoemd, tegenover het Stedelijke Raadhuis gelegen, eene nieuwe zaal ingewijd, en de Prins-Voorzitter bij die gelegenheid het woord voerende, vestigde inzonderheid de aandacht der aanwezigen op de nationale herinneringen, die door het overoude gebouw waarin men zich bevond werden opgewekt. "Indien deze wanden konden spreken" - dus luidde het laatste gedeelte van 's Prinsen Aanspraak - "wat zouden zij ons niet al melden! Van hoe vele gebeurtenissen zijn zij niet de zwijgende aanschouwers geweest! Zij hebben binnen hunnen omtrek een van de Hoofden der Kerk, een Keizer en Koningen ontvangen: maar hetgeen hen bovenal voor ieder echt Nederlandsch hart belangrijk doet zijn, is dat de onsterflijke Graven van Egmond en Hoorne, die hunnen ijver voor het heil des Vaderlands zoo duur hebben betaald, binnen dezen omtrek hunne laatste oogenblikken doorbragten. Staan wij stil bij deze herinnering. Laten wij voor een oogenblik het belangeloos en even edel als open gedrag van deze beide martelaren der

nationale vrijheid herdenken, en er onzen roem in stellen van Nederlanders genoemd te worden. Van alle tijden was ons volk een vijand van dwingelandij en verdrukking, maar verknocht aan degenen die het met regtvaardigheid, met gematigdheid en ongeveinsde trouw regeerden. Ik voor mij, omdat ik de edele inborst dier natie naar waarde weet te schatten, ben er fier op van er toe te behooren. Mogt de herinnering dezer beide heldhaftige burgers, met wie wij ons in dit gebouw naauwer vereenigd gevoelen, steeds levendig bij ons zijn en ons tot de meest belanglooze Vaderlandsliefde opwekken. Laten wij trachten het welzijn van allen te bevorderen, voordat wij op dat van ons zelve letten: betoonen wij ons altijd het volk waardig waarvan wij een gedeelte uitmaken, en bewaren wij den eerlijk verkregen roem onzer voorvaderen, in de Historie van ons Land vermeld, ongeschonden!"

De indruk van deze toespraak, die met vergunning van den Prins in het licht verscheen, deed het plan ontstaan om een standbeeld op te rigten voor een der twee geprezene Vrijheidshelden, voor Egmont, den lieveling van Nederland in de dagen van martelaarschap van het Nederlandsche Volk. Het beeld zou geplaatst worden op het marktplein van Sotteghem in Oost-Vlaanderen, waar in 1804 de grafkelder ontdekt is in welke het stoffelijk overschot bewaard was van den onthoofden held. De Prins van Oranje ging

voor met zich te verbinden tot eene bijdrage in geld, en beloofde begunstiging en bescherming; het negen-voet hooge beeld door den beeldhouwer Calloigne geboetseerd versierde reeds de Tentoonstelling van kunstwerken die in 1820 te Gend plaats had; op den Achttienden Augustus 1824 werd het voetstuk plegtig geplaatst waarop het zou worden opgerigt: maar - of de Prins een wenk of raad tot voorzigtigheid ontvangen heeft - althans hij woonde die plegtigheid niet bij, ofschoon hij in de nabijheid zich bevond; het beeld is het eigendom des beeldhouwers en van diens erven gebleven, en Egmont heeft te Sotteghem, behalve een grafzerk zonder opschrift, alleen een voetstuk, dat in plaats van zijn standbeeld een waterpomp draagt.

Eene aandachtige karakterstudie van hetgeen door Willem den Tweede in den tijd toen hij Kroonprins was gesproken en geschreven en gedaan is, geeft tot uitkomst zijn begrip van Staatsbestuur in deze drie beginselen: In Monarchale instellingen door wapenkracht gesteund ligt alleen een vaste waarborg voor orde en bestendigheid van den Staat; - Vrijheid is het levensbeginsel van het Nederlandsche volksbestaan; - de volmaakbaarheid der Staats-inrigting mag alleen beproefd worden op den wettigen weg en in eerbied voor verkregen regten. Hij was geen voorstander van alles wat de Revolutiën der laatste vijftig jaren gesloopt had-

den. Hij wilde den geheelen toestand der vervlogene tijden beschouwd hebben als onherroepelijk ondergegaan, en deze gedachte lag in de diepte van zijn geest toen hij bij eene vroeger vermelde gelegenheid zeide: "de antecedenten kunnen niet meer dienen." Maar zijne gehechtheid aan Monarchale instellingen deed hem de Partij wantrouwen die zich de Liberale noemde, en die den toestand van Europa na Napoleons val wilde aangemerkt hebben als een tijdelijken stilstand op de baan door de Fransche Omwenteling voor het menschdom geopend. Hij nam met bezorgdheid de bevingen en schuddingen waar, die zich van tijd tot tijd bij sommige volken deden gevoelen, en met leedwezen zag hij dat Brussel een vereenigingspunt werd van de driftigste drijvers der Bewegingspartij en een stookplaats van Dagbladen en Kleine Geschriften gerigt tegen de Monarchij in Frankrijk ter voorbereiding van nieuwe omkeeringen. Dit leedwezen en die bezorgdheid werden aangekweekt in zijne menigvuldige ontmoetingen met vreemde Vorsten, waarin hij spoedig de ongunst ontdekte die zijn Vader bij de Monarchale Mogendheden van Europa op zich laadde door de gunst die hij zich verwierf bij de Liberale partij. Zijne vrees voor geweldige pogingen van den woelenden Revolutiegeest tot omverwerping van Troonen, heeft voedsel gekregen bij eene zamenkomst met het Hoofd van het Huis der Bourbons, eene zamenkomst die vermelding verdient.

In October van het jaar 1827 begaf Koning Charles de Tiende zich naar Rijssel en St.-Omer om de oefeningen bij te wonen van een gedeelte der Fransche Krijgsmagt, bij laatstgenoemde vesting in een kamp vereenigd. De Staatspartijen in Frankrijk hadden toen juist hare krachten tot het uiterste gespannen. Bezield door Casimir Périer, Benjamin Constant, Royer Collard, had de tegenstand tegen de middel-eeuwsche regerings-beginselen van dezen Bourbon eene kracht en eene algemeenheid gekregen, waarvan eerlang de val van het Ministerie van Joseph de Villèle en zijne medestanders het bewijs zou leveren. De Koning had toen nog niet besloten tot de ontbinding van de Kamer der Volks-afgevaardigden, maar zijne Ministers verzekerden hem, ook bij nieuwe verkiezingen in die Kamer eene meerderheid te zullen vinden waarop hij zou kunnen rekenen bij zijn volharden in het bestrijden van den vrijzinnigen geest der eeuw. Hij gevoelde meer dan immer, van de trouw des Legers te moeten verzekerd blijven, nu hij, na de ontbinding der Nationale Garde van Parijs, in zijne Hoofdstad zich door zestig-duizend bajonnetten minder en door even zoo vele verdachte burgers meer omgeven vond, en hij deed zich naar het kamp te St.-Omer vergezellen door den Hertog van Angoulême, onder wiens aanvoering het Fransche Leger met groote trouw een anderen Bourbon tegen denzelfden Tijdgeest in Spanje had ge-

handhaafd. Het was in dit tijdsgewricht der regering van Charles den Tiende dat de Prins van Oranje dien Vorst te Rijssel aantrof en naast hem in 't rijtuig gezeten hem vergezelde naar het kamp van St.-Omer. Indien den Monarch het plan is bekend geweest, elf jaren vroeger bij eene vereeniging van zoogenaamde Patriotten opgeworpen, om dienzelfden Prins op den glibberigen troon van Frankrijk te plaatsen, dan heeft hij zeker ook geweten dat de Prins zelf aan dit voornemen geheel vreemd is geweest. Hetgeen deswege verhaald is, schijnt het onzinnig denkbeeld geweest te zijn van eenige heethoofden, overtuigd dat om den ziekelijken zwaarlijvigen Louis den Achttiende, die in zijn voorkomen niets koninklijks, niets had dat aan het Fransche volk aangenaam kon zijn, in minachting te brengen, zij geen zekerder middel konden uitdenken dan tegen hem over te stellen den Ridderlijken Prins, wiens houding en manieren toen hij zich te Parijs had opgehouden, aan de Franschen uitermate behaagd hadden. Zij verwarden daarbij 's Prinsen Liberaliteit, ook in beginselen, waarvan hunne vrienden te Brussel hun berigt gaven, met hun eigen Liberalisme, en zij dachten niet dat de Prins even veel eerbied had voor de regten eener kroon als voor de regten van een volk. De Prins, ofschoon hij te St.-Omer bescheidenlijk alles vermeed wat strekken kon om zich te doen opmerken, werd desniettemin door de troe-

pen en de zaamgevloeide bevolking overal met onderscheiding, met geestdrift zelfs ontvangen, en de Koning betuigde meermalen zijne ingenomenheid met den Nederlandschen Kroonprins.

Het is niet gebleken, dat de reis naar St.-Omer van de zijde van het Nederlandsche Hof eenige andere bedoeling gehad heeft, dan een bezoek van beleefdheid aan den Koning van Frankrijk bij zijn verblijf in de nabijheid der Nederlandsche grenzen. Doch toen de Prins van zijnen Gastheer afscheid nam, had er in 't kabinet des Konings tusschen de twee Vorstelijke personen zonder getuigen een langdurig onderhoud plaats, waarin, gelijk later in vertrouwelijke kringen verhaald is, de Koning van Frankrijk de kracht der Staats-Partijen in zijn Rijk ter sprake gebragt en in haar verband met de Regering van Koning Willem den Eerste aan den Prins voorgesteld heeft. Te weten, de Roomsche Geestelijkheid en hare Partij in Frankrijk beschouwde Charles den Tiende, die de wet op de Heiligschennis had doorgedreven, die de Jesuieten beschermde, die kloosterlijke instellingen vermenigvuldigde, die de uitbreiding van het Kerkelijk gezag op alle wijzen begunstigde, als haren beschermheer. In België was de betrekking tusschen de talrijke aanhangers van den Pausselijken Stoel en den Regerenden Vorst juist het tegenovergestelde. De Roomsche Geestelijkheid in België, die na den val van

Napoleon de vroegere oppermagt der Kerk had terug begeerd, die geëischt had de uitsluiting van alle andere godsdienstoefening dan de Roomsche, de herstelling der Geestelijke Tienden, de terugroeping der Jesuieten voor het onderwijs, onbelemmerde stichting van kloosters en Geestelijke Corporatiën, was diep verbitterd geworden toen zij, in plaats van de vervulling dier wenschen, het Land had zien aanhechten aan een Protestantschen Staat onder een Protestantschen Vorst, met een Grondwet waarin zij geenen waarborg vond tegen de uitbreiding van Protestantsche beginselen. Haar misnoegen tegen de Regering van Willem den Eerste had rijkelijk voedsel gekregen door Koninklijke Besluiten, waarbij het onderwijs der jeugd en zelfs de opleiding van Roomsche Priesters onder het beheer der Regering werden gesteld. Hare verbittering steeg juist in de dagen van het Fransche legerkamp te St.-Omer, ten jare 1827, ten top door de wijze waarop de Regering, in tegenspraak met eene Pausselijke Bulle, zich verklaarde over de uitvoering van een met den Heiligen Stoel gesloten Concordaat. Verstandhouding tusschen de Roomsche Geestelijkheid van het eene en van het andere Rijk bestond er sedert lang; maar nu was er - dus luidde, naar men meent, de mededeeling door den Koning van Frankrijk aan den Prins van Oranje te St.-Omer gedaan - eene zamenspanning ontstaan en een toeleg beraamd door het Ministerie Villèle, een toeleg waarvan

de Koning verklaarde de uitvoering niet meer te kunnen tegenhouden, om in België eene omwenteling te bewerken, en dat land met zijne talrijke Roomsche bevolking aan de Regering van "den nieuwen Joseph den Tweede" die op den Nederlandschen troon zat, te onttrekken.

Deze mededeeling, als eene openhartige waarschuwing van vriendschap voorgedragen, aan Koning Willem den Eerste zijnde overgebragt, verloor in het oog van deze spoedig hare kracht, toen twee maanden later het Ministerie Villèle bezweek en plaats maakte voor een ander, waaraan men den naam van den meest begaafden redenaar dier meer vrijzinnige Bewindslieden, den Burggraaf De Martignac gegeven heeft. Koning Willem de Eerste ging dus voort op het pad 't welk hij tot hiertoe had betreden. Op dit pad vond de hoog-achtenswaardige Vorst toejuiching bij alle voorstanders der Liberale begrippen in Noord- en in Zuid-Nederland. Het was voor hen een welbehaaglijk schouwspel te zien, hoe de Spaansch-Oostenrijksche geest, de geest van vroegere eeuwen, waarmede Zuid-Nederland was doortrokken geworden, begon te wijken voor het licht van den nieuweren tijd, hoe de volksmenigte in België door verstandsonderwijs aan Geloofsdwang onttrokken werd, en hoe door Industriëele welvaart een rijke Middelstand het overwigt van den Adel deed bezwijken: in 't kort, hoe in België de hervorming van den maatschappelijken

toestand, het ideaal der Groote Revolutie, eene schrede voorwaarts deed. - Men zag het niet, of men sloot er moedwillig de oogen voor, dat het Regeringstelsel, waarvan men de Liberale strekking verhief, het Nederlandsche Koningschap van lieverlede moest brengen tot de Volstrekte Magt van een Alleenheerscher, omgeven met de vormen eener nationale vertegenwoordiging. - Maar onder velen die aldus juichten, waren er nogtans, die in 's Konings persoonlijk albestuur zonder verantwoordelijke Ministers, in Besluiten over de gewigtigste belangen genomen zonder medewerking der Staten-Generaal, in gemis van onafhankelijkheid der Regterlijke Magt, in het ondoorgrondelijke van 's Lands Financiën, te gewigtige grieven vonden tegen de Regering, om haar uit haat tegen de Ultramontanen, Jesuieten en Aristokraten langer te steunen. Deze voorvechters der nationale vrijheden begonnen te stouter hunne stemmen tegen de Regering te verheffen, naarmate de Liberale Partij in Frankrijk zegevierend hare krachten ontwikkelde. Met welgevallen zag de Belgische Geestelijkheid hare vrijzinnige vijanden zich van het Bondgenootschap der Regering afscheiden, en nu zij verstoken was van de hulp die zij uit Frankrijk onder het Ministerie Villèle had te gemoet gezien, sloeg zij het oog op de mannen, die tot hiertoe tegen haar gestreden hadden achter het schild der Regering onder de banier der vrijzinnigheid. Aan dezen werd in de Dagbladen der Geestelijkheid het voor-

stel gedaan, om het beslechten der wederzijdsche geschilpunten tot een meer geschikten tijd te verdagen en intusschen zich te vereenigen tot een gemeenschappelijken strijd tegen het Koninklijk Oppergezag: en het voorstel werd aangenomen.

In de dagen toen de Unie tusschen de Hoofden der Belgische Liberale en Roomschgezinde partijen tot stand kwam, weinige weken voor de opening van de merkwaardige zitting der Staten-Generaal waarin de beide Partijen met vereende krachten haren aanval tegen de Regering van Willem den Eerste begonnen, op den Zevenden September van het jaar 1828, schreef de Prins van Oranje in zijn lustslot te Tervueren een brief aan zijn vader, waarin hij met veel openhartigheid zijne denkbeelden ontwikkelde over het rigtsnoer van Buitenlandsche Staatkunde, dat zou moeten gevolgd worden bij de onrust-spellende verschijnselen, die, naar zijn inzien, zich meer en meer vertoonden. Die mededeeling van politieke beschouwingen was uitgelokt door den Koning. Er was, namelijk, door een Fransch Diplomaat, aan wiens oordeel Koning Willem groote waarde hechtte, aangedrongen op eene naauwere aansluiting der Nederlandsche Regering aan Frankrijk, en de Minister van Buitenlandsche Zaken, Johan Gijsbert Baron Verstolk van Soelen, had in eene Memorie den Koning gewezen op Groot-Brittannië als de eenige Mogendheid waarop hij zich gerust en veilig verlaten kon. Willem

de Eerste, die zijne uitstekende bekwaamheden bij voorkeur bezigde tot het besturen der binnenlandsche aangelegenheden, had deze Memorie aan den Prins van Oranje ter hand gesteld en het verlangen geuit diens oordeel daarover te vernemen: het was ter voldoening aan dien wensch zijns vaders dat de Prins den bovengemelden brief schreef. Hij oordeelde het Bondgenootschap met Groot-Brittannië alleen, niet genoegzaam tegen de gevaren die het Rijk bedreigden. Het bevreemdde hem in het betoog des Ministers eene oordeelvelling over Rusland te hebben aangetroffen, waartegen hij, en als Prins van Oranje, en als Schoonbroeder des Keizers ten stelligste moest opkomen. Hij hield het veeleer daarvoor, dat Rusland en Frankrijk, onder de Dynastie der Bourbons, de twee Mogendheden waren, in wier bondgenootschap Nederland zijnen steun moest zoeken. Hij keurde het volstrektelijk af, dat Nederland zich zou willen stellen "aan het hoofd der Eeuw," hetgeen naar zijn inzien hetzelfde wezen zou, als zich stellen "aan het hoofd der Revolutie, die het Monarchaal beginsel wilde uitroeijen." Ook daarom ried hij den Koning zijn vader groote voorzigtigheid aan ten aanzien van den Pausselijken Stoel: het kwam hem voor, dat de Liberalen de Protestantsche Mogendheden wilden gebruiken om aan het Katholicisme den doodsteek toe te brengen, ten einde door Regeringloosheid hunne bedoelingen te bereiken.

Zoodanig waren de beschouwingen die de Prins zon-

omwegen en op den toon eener vaste overtuiging zijnen vader mededeelde. Wanneer hij daarbij wees op Rusland en de Bourbons als twee voorname steunpunten voor de Nederlandsche Regering, dan deed hij dit omdat hij den Czar gewapend zag met een reuzenzwaard, omdat hij in de Fransche Lelievaan een banier zag van Legitimiteit, en in beiden waarborgen tegen republikeinsche regeringloosheid. Zoo hij niet voorzien heeft 't geen twee jaren later gebeurd is, dat het nederhalen der Lelievaan te Parijs het sein zou wezen tot het nederhalen der Oranje-vaan te Brussel, hij heeft echter toen reeds de mogelijkheid ingezien eener toekomst waarin de Koning der Nederlanden zich zou beklagen Mogendheden van zich vervreemd te hebben wier hulp hij zou moeten inroepen tot bescherming van zijn Gezag.

Toen de Prins aldus zijn bezorgdheid te kennen gaf over de Staatkunde der Regering, werden reeds de wapenen gereed gemaakt tot den binnenlandschen strijd. De eerste kampplaats was de Tweede Kamer der Staten-Generaal, gedurende de Zitting die op den derden Maandag van October 1828 te Brussel geopend werd. Het belangrijkste voordeel door de Tegenstanders der Regering behaald in den loop dier Zitting was eene wet, aan den Koning ontwrongen, waardoor de losbandigheid der Drukpers buiten het bereik der Strafwet werd gebragt. Tegelijkertijd, terwijl de Regering in de kamers der Staten-Generaal bestreden werd met Parlementaire wapenen,

werd de menigte daar-buiten, die tot hiertoe wel-te-vreden geleefd had bij toenemende welvaart, in beweging gebragt door het ronddragen van Petitiën over allerlei onderwerpen tot herstel van allerlei grieven. De beide partijen tot eene Roomsch-Liberale Factie vereenigd hadden in de Unie mannen van bekwaamheid en geweten gebragt, vrome Katholijken en opregte voorstanders van Constitutionele Volksregten; maar beiden voerden mede ten strijde eene dagelijks aangroeijende schare van ongeregelde benden, van de eene zijde sluwe Jesuieten en dweepzieke weetnieten, van de andere woeste Jacobijnen en onzinnige Radicalen, van beide zijden huichelende fortuinzoekers, en eerzuchtige Demagogen. Door zoo-velerlei drijfveren in beweging gebragt strooide de Drukpers in talrijke Dagbladen en Libellen wantrouwen en haat tegen de Regering onder het volk, om eene Volksmeening te doen ontstaan waarvan zij voorgaf de tolk te zijn. De Katholijk werd opgehitst tegen den Protestant, de Belgische volkstrots geprikkeld tot verzet tegen de overheersching van den Hollander, en vermits, naar de bepalingen der nieuwe Drukpers-Wet, om ongestraft door hoon en laster het volk op te ruijen, het alleen noodig was, den toon van regtstreeksche aansporing tot oproer te vermijden, zoo werden met voorbeeldelooze hatelijkheid de Koning, zijn Huis, zijne Ministers, de Hollandsche Natie met schimp en met smaad overladen. Het tijdstip waarop de Parlementaire Tegenstand tegen de

Regering, een natuurlijk verschijnsel in Constitutioneele Staten, met-der-daad eene poging tot omverwerping van het Bewind van Willem den Eerste over België geworden is, was dat der uitvaardiging van de reeds aangeduide Wet op de Drukpers den Zestienden Mei 1829. Toen werd in de straten van Brussel ter beschouwing voor de voorbijgangers een prent ten toon gehangen, waarop de Belgische Leeuw was afgebeeld die gebrokene kluisters vertrapt en een slang vermorselt op het altaar van het Belgische Vaderland; en boven dien Leeuw werd de Genius der Vrijheid zwevende gezien, en nog hooger een Kruis met het bekende opschrift: "In hoc signo vinces." De overtuiging dat voor een zoo stellige oorlogsverklaring tegen Holland en den Koning de geest des Volks in België nog niet rijp was, wekte ongerustheid, en de hoogere plaats aan het Symbool der Geestelijkheid boven dat der Vrijheid gegeven, ijverzucht bij de Liberale Hoofden der Unie. In hun voornaam Dagblad, 't welk onder de leiding van Sylvain van de Weijer en anderen, geschreven werd, las men op den Een-en-twintigsten Mei een betoog, waarin dat voortbrengsel van "de Patriotsche Lithographie" niet werd misprezen om de bedoeling van het hoofd-denkbeeld der Allegorie, maar omdat de tentoonstelling onvoorzigtig was, en werden de daders onder "die onhandige lieden" gerangschikt "die alles ondereen mengen en met de beste bedoelingen van de wereld alles bederven."

Op den dag toen deze woorden in 't licht verschenen, daags na de sluiting van de Zitting der Staten-Generaal wier onstuimigheid een voorspel was geweest van den strijd op leven en dood die volgen zou, werd de Prins van Oranje door zijn vader benoemd tot Voorzitter van den Ministerraad, en van den Raad van State voor de vergaderingen waarin de Koning niet zelf zou tegenwoordig zijn, in plaats van den Baron Mollerus, die reeds herhaaldelijk verzocht had uit die betrekking, na zijne veeljarige dienst, ontslagen te worden. Deze benoeming werd drie dagen later, op den Vier-en-twintigsten, gevolgd door een Besluit, waarbij den Prins het opperbevel werd opgedragen over al de Schutterijen des Rijks, met den titel van Kolonel-Generaal.

Deze twee benoemingen juist in dat tijdsgewricht, bragten den Prins ter kwader ure terug op het schouwtooneel van het openbare leven. Door de eerste werd hij oogenschijnlijk medepligtig aan het regeringsstelsel dat de Koning en zijne Ministers bleven volgen; door de andere werd hij aan de Bewegingspartij aangewezen als de man op wien de Regering rekende wanneer het mogt noodig worden met de gewapende Burgerij het Grondwettig Staats-Gezag te handhaven tegen oproerig geweld. Met verhoogde felheid van schimp en laster werd derhalve een vuur van haat gestookt tegen den Prins van Oranje: waar de naam van Nero gevonden was voor den Vader, ontbrak het niet aan woorden

van smaad voor den Zoon. Tot hiertoe was deze in het Staatsburgerlijke leven alleen 's Konings eerste onderdaan geweest. Zoo hij uit dit standpunt met de volle tooverkracht zijner vroegere populariteit als bevrediger zich had kunnen werpen tusschen den Koning en diens oproerige onderdanen, zijne pogingen hadden welligt een andere uitkomst gehad. Hij verloor die onzijdige stelling, nu zijn vader hem als tot zijn Eersten Staatsdienaar verhief. Hij liet zich echter die benoeming welgevallen. Mogt hij al, om de vroeger aangevoerde reden, van het lidmaatschap van den Staatsraad, hem door de Grondwet opgedragen, geen werkzaam gebruik hebben gemaakt, nu rekende hij het pligt, bij het toenemend gewigt der tijdsomstandigheden de betrekking van Voorzitter, waartoe het verlangen van den Koning zijn vader hem riep, aan te nemen. Hij ontveinsde zich de moeijelijkheden daaraan verbonden niet, en deelde zijne bedenkingen deswege mede aan de Leden van den Raad toen dezen hem ter gelegenheid zijner benoeming hunne hulde kwamen aanbieden, en hij hun zijne zienswijze over den werkkring van den Raad van State openhartig mededeelde: "maar hij was - zeide hij - zoo zeer overtuigd, dat het geluk van het Rijk afhing van de overeenstemming van den Koning en het Volk, dat hij zich verpligt achtte, tot bevordering daarvan met al zijn vermogen mede te werken." De Koning had bepaald, dat het Voorzitterschap op den Eersten

Julij aan zijn oudsten zoon zou overgaan; maar deze begon terstond de vergaderingen bij te wonen ten einde zich te beter op de hoogte te stellen van den loop der zaken, en eene ziekte van den Baron Mollerus was oorzaak, dat de nieuwe Voorzitter, door den Koning daartoe gemagtigd, reeds op den Zestienden Junij zijne betrekking aanvaardde. Zijne denkbeelden over de noodzaaklijkheid eener volkomene vrijheid voor de Leden van den Raad in het uiten hunner meeningen waren niet veranderd, en hij had van den Koning een Besluit verkregen, op den Zevenden Junij geteekend, waarin eene stipte geheimhouding hunner beraadslagingen werd voorgeschreven. Hij vestigde daarop de aandacht bij de aanvaarding van het Voorzitterschap, en deed opmerken hoe hij als Opvolger van den Troon in eene andere stelling geplaatst was dan zijne voorgangers, en voor hem inzonderheid de voorgeschrevene geheimhouding noodzakelijk was, zou hij met vrijmoedigheid zijne meeningen kunnen uiten over de voorkomende zaken. Uithoofde van deze bijzondere stelling had hij ook aangedrongen op eene andere wijziging in de toen bestaande voorschriften, en de Koning had die toegestaan in een ander Besluit van dezelfde dagteekening. Tot hier toe namelijk was de Voorzitter verpligt geweest over elke zaak, die in beraadslaging werd gebragt, zijn gevoelen het eerst uit te brengen: de nieuwe verordening liet hem de keus dit het eerst of het laatst te doen:

maar Willem de Tweede heeft ook als Prins van Oranje bestendig vermeden van door zijn prae-advies eenigen invloed uit te werken op de overwegingen van den Staatsraad. Na zich aldus geplaatst te hebben op een standpunt zoo vrij als dit mogelijk was, nam hij het Voorzitterschap met groote naauwgezetheid waar ofschoon de andere betrekking, hem te gelijker tijd opgedragen, hem verpligtte dikwijls de zetelplaats der Regering te verlaten. Opperbevelhebber geworden der Gewapende Burgermagt moest hij Inspectie-reizen doen door al de Provinciën des Rijks, en zijne wapenschouwen der Schutterijen hebben - met tusschenpoozingen en afgewisseld door eenige snelreizen tusschen Brussel en 's Gravenhage, naar Tervueren, Ems en Soestdijk - voortgeduurd tot aan de gedenkwaardige Augustus-maand van 1830. Smartelijke gewaarwordingen heeft de vroeger zoo gevierde held ondervonden, toen hij in September en October van het jaar 1829 de Schutterijen in de beide Vlaanderens, in Zuid-Brabrant en Luik in oogenschouw nam. Daar waar de opruijingen reeds hare werking hadden gedaan, was het zigtbaar dat koelheid de vroegere geestdrift had vervangen: gemompel werd hier en daar in de gelederen gehoord en wel eens een schimpwoord met moeite onderdrukt. Van nu af zag de Prins bij elke wederverschijning in de Zuidelijke Gewesten de gemoedsgisting gerezen: de Revolutie stond voor de deur.

XV.

De Prins van Oranje en zijn broeder Prins Frederik waren te 's Gravenhage, toen aldaar in den nacht na den Zes-en-twintigsten Augustus 1830 het berigt aankwam dat te Brussel in den vorigen nacht een opstand was uitgebroken. Oproerige kreten waren aangeheven, Koninklijke wapenborden onder den voet getreden, gebouwen door den haat des volks aangewezen geplunderd en in brand gestoken; van de Militaire Bezetting mogten enkele gedeelten, hier vuur gegeven, daar een volkshoop met de bajonnet uit-een-gejaagd hebben, het bleek uit het aangebragte berigt, dat de Gewapende Magt in de oproerige stad eene andere houding aannemen en versterking erlangen moest, zou zij er 's Konings gezag kunnen handhaven.

Wanneer het muitend gepeupel meester is in eene volkrijke stad, hetzij het oproer een beraamd voorspel is eener Revolutie of de enkele uitspatting van het opgewonden Graauw, als in ieder uur een Partij, een toongever, een leus, aan de volksberoering eene bepaalde rigting en een onweêrstaanbare vaart geven kan, dan is voor het Openbaar Gezag niets kostbaarder dan de tijd. De beide Prinsen waren daarvan doordrongen. Prins Frederik had toen met den titel van Admiraal en Kolonel-Generaal het opperbewind

over alle strijdkrachten van het Rijk, en oogenblikkelijk werd er van het Departement van Oorlog bevel gezonden naar Gend, Antwerpen en Breda, dat vier bataljons Infanterij, drie eskadrons Hussaren, twee eskadrons Dragonders, allen met scherpe patronen gewapend, benevens eene batterij Rijdende Artillerij en eene batterij Veld-Artillerij, met de voorwagens gepakt en van munitie voorzien, naar Brussel zouden oprukken en aldaar tot nader bevel garnizoen houden. De overbrenger dezer bevelen, een van 's Prinsen Adjudanten, was reeds in het eerstvolgend middernachtsuur te Brussel, om de Bevelhebbers aldaar, die zich met de troepen binnen de Koninklijke Paleizen aan het Park hadden teruggetrokken, te verwittigen dat zij spoedig versterking te wachten hadden.

Maar terwijl aldus de jongere broeder, door zijne ambtsbekleeding daartoe bevoegd, terstond met veerkracht werkzaam was zonder hooger bevel af te wachten, was het ongeduld pijnlijk, en onbeschrijfbaar de spijt van den Prins van Oranje. In plaats van naar het tooneel des oproers te mogen snellen, moest hij eerst de schrikmare naar het Loo brengen om daar de bevelen zijns Vaders te vragen. Onverwijld keerden wel beiden, de Koning en de Prins, naar 's Gravenhage, maar toen zij in den vroegen morgen van Zaturdag den Acht-en-twintigsten aldaar aankwamen, was reeds de derde dag na den eersten oproernacht

aangebroken, en met iederen dag trad de rustverstoring in een nieuwe ontwikkelingsperiode: op den eersten was de Brabantsche revolutie-vlag uit het Raadhuis van Brussel gestoken; op den tweeden werden de teugels van het Militair Gezag in de oproerige stad uit de handen van 's Konings Krijgsmagt gespeeld in de handen eener Burgerwacht die zich eigener beweging gevormd had; en op den derden verpandde de Generaal, wiens roeping het was door geweld van wapenen het Wettig Gezag te doen eerbiedigen, bij openbare afkondiging aan de oproerlingen zijn woord, dat de troepen die van Regeringswege tegen Brussel in aantogt waren zijn tegenbevel ontvangen zouden en niet in de stad komen. Nogtans het keerpunt waarop de volksberoering den stroomloop eener Revolutie zou aannemen was nog niet gekomen, althans men behoefde nog niet te wanhopen aan het stuiten van dien loop. Wel had Luik reeds het voorbeeld van Brussel gevolgd en was de gesteldheid van al de Zuidelijke Gewesten zorgelijk door de gisting waarin de gemoederen reeds sedert lang gebragt waren: wel had eene maand te voren te Parijs het opsteken der driekleurige vlag een oproer tot eene Revolutie doen worden en lag er ook nu eene onmiskenbare kracht in de driekleurige leus eener nieuwe nationaliteit, maar men wist dat een zeer aanmerkelijk deel der bevolking, handelaars, fabrijkanten, ambtena-

ren, vele anderen, geen omverwerping van het bestaande Gezag wenschten, dat de Roomsche Geestelijkheid, na den val der Bourbons in Frankrijk meer beducht geworden voor den triomf der Liberale Partij dan voor de Besluiten van Koning Willem, zich terughield, en er was nog geen de minste vrees dat de trouw van het Leger aan de Regering ontvallen zou.

De Prins van Oranje inzonderheid was overtuigd dat zonder buitengewonen staatsschok het geschonden Gezag zou kunnen hersteld worden. Hij hield het oproer voor het werk van drijvers, die niets onbeproefd zouden laten om het te doen aangroeijen tot een Volksopstand, waarin de welgezinden huns ondanks zouden worden medegesleept. Gelukte hun dit, dan was er alles te vreezen. Van de Buitenlandsche Mogendheden, al was ook de zamenstelling van het Koningrijk haar werk, had men naar zijn oordeel geen hulp te wachten. Men had, wel is waar, ook nog na de Fransche Julij-Revolutie, van Groot-Brittannië de verzekering ontvangen, dat zij vast besloten had de Integriteit van het Rijk der Nederlanden te handhaven, maar de val der Bourbons had de Europische Diplomatie in een moeijelijken toestand gebragt. Het verlangen om den vrede in Europa te bewaren was zoo groot, dat de erkenning van Louis-Philippe als Koning der Franschen alleen was te-weeg-gebragt door

de zekerheid die men had dat hij den vrede niet zou willen verstoren. Van geene Mogendheid was de tusschenkomst ten behoeve der Nederlandsche Regering in hare binnenlandsche aangelegenheden te verwachten, en men moest daarom op zijne hoede zijn van geen vuur te stoken dat men niet in staat zou zijn met eigene middelen te dempen. Hij was zeer gevoelig voor de beleediging door de Brusselsche oproerlingen aan den Koning en zijn Huis aangedaan, maar ook zelfs de voldoening voor een geleden hoon moest men niet hooger schatten dan het behoud van het Rijk. De eerherstelling zou van zelve volgen wanneer eenmaal de rust hersteld was, en de rust zou wederkeeren zoo men, ja, het oproer bedwong en toonde de regten der Kroon te willen handhaven, maar bovenal zoo men aan het volk waarborgen gaf voor de toekomst. De Regering had al te lang, naar zijn oordeel, wenschen onvoldaan gelaten die hij niet alle voor onbillijk kon verklaren, en nu men zich het pistool op de borst had laten zetten was het beter toe te geven wat men niet had behooren te weigeren, dan den aanvaller te tarten tot losbranding van het schot. Deze waren de denkbeelden die de Prins van Oranje met veel vuur ontwikkelde in een Ministerraad, onder zijne Voorzitting gehouden, zoodra hij in den vroegen morgen van Zaturdag den Acht-en-twintigsten van het Loo te 's Gravenhage was teruggekeerd. Dezelfde taal voerde

hij tot den Koning zijn Vader, wien hij smeekte het ontslag aan te nemen van den Minister Cornelis Felix van Maanen, den man in wien het Regeringsstelsel waartegen de Brusselsche beweging gerigt was als verpersoonlijkt werd. Maar noch bij den Koning noch in den Ministerraad vonden zijne woorden goedkeuring. De Koning nam nog dienzelfden dag het besluit om de Staten-Generaal buitengewoon bijeen te roepen te 's Gravenhage tegen den Dertienden September, en erkende daardoor den kreet des oproers voor eene volksstem. Het zenden van troepen naar het Zuiden werd op breeder schaal voortgezet, maar het ontslag van den Minister van Maanen, ofschoon door deze aangeboden, werd geweigerd: de tegenstanders van het aangevallen Regeringsstelsel werden hierdoor te meer verbitterd. Een derde maatregel dien dag genomen was nu geheel krachteloos.

De Koning droeg namelijk aan zijne beide zonen eene zending op naar de Zuidelijke Gewesten, niet met onbeperkte volmagt om naar bevind van zaken te handelen, maar "zoowel om met de middelen daartoe te hunner beschikking gesteld personen en eigendommen te beschermen, als om zich te verzekeren van den waren staat van zaken en den Koning de meest geschikte maatregelen voor te dragen om de gemoederen tot bedaring te brengen." De Koning en zijne Ministers koesterden de meening, dat zoodra de Prinsen

zich zouden vertoonen met een krijgsmagt die sterk genoeg was om de rust te verzekeren, de Burgerwachten waar zij zich mogten gevormd hebben, terstond de wapenen zouden afleggen. Ware dit geschied dan zou de opstand gestuit zijn geweest: in de Burgerwachten, niet in het muitend gepeupel, lag de kiem eener Revolutie. Doch de hoop der Regering is ijdel bevonden: het oproer had reeds te lang geleefd, en de gewapende burgerij had de bewustheid harer krachten gekregen door de weifeling der Overheden. Er stonden, om tot hare ontwapening te geraken, reeds niet meer dan twee wegen open, - of militair geweld te bezigen en dan was de burgerkrijg ontstoken,- of milde Concessiën toe te zeggen, en daartoe ontvingen de Prinsen geen volmagt. De Prins van Oranje vertrok te middernacht uit 's Gravenhage naar Breda, en toen hij met zijn broeder zonder dralen voortgereisd, ten vijf ure in den namiddag van Zondag den Negen-en-twintigsten te Merxem nabij Antwerpen gekomen was, hadden zij een ontmoeting die hen eenigzins meer van nabij de hoogte der eischen van de opstandelinden kennen.

Den vorigen avond namelijk had er op het Stadhuis te Brussel eene zamenkomst plaats gehad van een veertigtal mannen van invloed, om zich te beraden over hetgeen er in het hagchelijk tijdsgewricht zou moeten gedaan worden. Het voorzitterschap was op-

gedragen geworden aan François Marie Joseph Hubert Baron de Sécus, een voornaam woordvoerder van de Roomsch-Katholijke Partij in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, en het voeren van de pen aan Sylvain van de Weijer, den meest bekwamen dagbladschrijver van de Liberale Partij. De Vergadering had den Baron Joseph d' Hooghvorst, den Graaf Felix de Merode, den Baron Frédéric De Sécus den Zoon, Alexandre Gendebien en Palmaert den Vader naar den Koning afgevaardigd: het was deze Bezending die op weg naar 's Gravenhage door de Prinsen ontmoet werd te Merxem en met welke dezen aldaar een onderhoud hadden. Het verzoekschrift 't welk zij overbragten was onderteekend door al de deelgenooten aan de zamenkomst, die zich in den aanhef van het stuk verklaarden, 's Konings eerbiedige en getrouwe onderdanen te zijn. Men gaf voorts den Koning te kennen, dat de gevaarlijke opbruissing des volks bedwongen was door de vastberadenheid der welgezinde Burgerij, maar dat deze zelve gevaar liep het slagtoffer harer pogingen te worden, indien de ontevredenheid door de hardnekkige Staatkunde der Ministers in het Land gebragt, niet gestild werd; en als een der beste middelen om aan het volk de verzekering te geven eener herstelling der grieven waarover het zich beklaagde, stelden zij voor de bijeenroeping van de Staten-Generaal. Het berigt door de Prinsen

aan de Brusselsche afgevaardigden medegedeeld, dat de Koning reeds den vorigen dag de Staten-Generaal had doen bijeenroepen en alzoo hunnen wensch was voorgekomen, weêrhield hen echter niet de reis naar 's Gravenhage voort te zetten. Zij hadden niet alleen het verzoekschrift in de Vergadering der Veertigen vastgesteld over te brengen, maar ook eenige wenschen des volks voor te stellen, voor wier vervulling zij 's Konings beloften zouden vragen. Het waren tien artikelen, waarin men eischte: opregte naleving der Grondwet zonder uitleggingen door Koninklijke Besluiten of aanschrijvingen van Ministers; het ontslag van den Minister Cornelis Felix van Maanen; een nieuw verkiezing-stelsel; verantwoordelijkheid der Ministers; herstelling der Regtspraak door Gezworenen; een nieuwe Wet op de Regterlijke Organisatie; het staken van alle vervolgingen tegen Liberale Schrijvers; vernietiging van alle vonnissen wegens zoogenoemde Staats-misdrijven; voorloopige afschaffing der belasting op het Geslagt, totdat de Staten-Generaal daarover zouden beslissen; vaste uitdeelingen van brood aan alle behoeftige werklieden.

Tot hier toe derhalve erkenden nog de woordvoerders der opstandelingen het gezag des Konings, de kracht der Grondwet, de wettigheid der Staten-Generaal. Maar inmiddels vormden zich even als te Brussel ook elders, ten gevolge van kleine volksoploopen, met

hetzelfde doel Burgerwachten, en het stond te vreezen, dat de gemoederen van dag tot dag meer verhit, het opsteken der Brabantsche kleuren meer algemeen, en zij die zich van de beweging poogden meester te maken, spoedig door driftiger voorgangers verdrongen zouden worden. Ook te Antwerpen had zich reeds een Burgerwacht beginnen te vormen, die echter nog niet gelijk te Brussel de Brabantsche kleuren had aangenomen, en toen de Prinsen de stad naderden was den vorigen avond door twee afdeelingen gewapende burgers op een zaamgerotten volkshoop met scherp geschoten: er heerschte groote gisting. De Luitenant-Generaal Chassé die te Antwerpen zijn hoofdkwartier had, - zijnde hij Bevelhebber in het Vierde der Groote-Militaire-Kommando's in welke het Rijk bij eene territoriale verdeeling van het Militair Gezag was afgedeeld, - deed uit dien hoofde de Prinsen verzoeken dat zij dien avond niet binnen de vesting zouden komen. Na te Goor-end in het Posthuis overnacht te hebben, kwamen zij den volgenden morgen te negen uur in de stad. Zij vonden er de Burgers die zich-zelve tot een Burgerwacht gevormd en wapenen uit de Citadel bekomen hadden, reeds tot een getal van drie-duizend vermeerderd, aan wier hoofd zich de Graaf Augustijn de Baillet gesteld had. Ook de Schutterij was onder de wapenen: Augustus Geelhand had er het bevel over. Het aanwezen in dezelfde stad van twee

gewapende Burger-korpsen, waarvan het eene door het Wettig Gezag was ingesteld, het andere zich eigener magte had opgeworpen, was eene zaak die bedenkelijke gevolgen kon hebben, en het stond te vreezen dat de zelfwapening spoedig het Militair Gezag zou kunnen overvleugelen. Uit dien hoofde stelden de Prinsen eene Afkondiging op, waarin zij den wensch uitdrukten, dat de vermoeijenissen der rustbewaring voor de burgers die hunne bezigheden hadden te vervullen niet noodeloos verlengd wierden, en zij verder de instelling te kennen gaven eener Commissie, aan wier beoordeeling alle maatregelen zouden moeten onderworpen worden, die in het belang der algemeene veiligheid werden voorgesteld. De Luitenant-Generaal Chassé, de Gouverneur der Provincie en de Burgemeester der stad maakten het driemanschap uit met die taak belast: de Bevelhebber der Schutterrij Geelhand werd tot Adjudant van den Prins van Oranje benoemd. Aldus werd aan de welgezinden, die zich ter goeder trouw gewapend hadden, een wenk gegeven om de wapenen neder te leggen, aan de onruststokers een breidel aangelegd tegen uitspatting, en aan het wettig ligchaam van gewapende Burgers eene onderscheiding bewezen.

Terstond na het vaststellen dezer Afkondiging en deze benoeming verlieten de Prinsen Antwerpen en kwamen nog in den avond van dienzelfden Maandag over

Mechelen te Vilvoorde, alwaar zij buiten de poort hun intrek namen. Hier bevonden zich sedert den Zeven-en-twintigsten drie bataljons Infanterij, twee eskadrons Ruiterij en een batterij Veld-Artillerij. Den volgenden morgen, terwijl de Prinsen een wapenschouw hielden over deze troepen reed de Graaf De Cruquenbourg, Adjudant van den Prins van Oranje, naar Brussel, ten einde de Hertogen Van Aremberg en Van Ursel tot een onderhoud met den Prins uit te noodigen en aan den Baron Emmanuel van der Linden d' Hooghvorst, Bevelhebber der Burgerwacht, den last over te brengen om zich in het Hoofdkwartier der Prinsen te vervoegen. De Baron d' Hooghvorst verscheen, vergezeld door den Oud-Artillerij-Majoor Baron Van der Smissen, die zich met den tweeden rang van het Bevel over de Burgerwacht bekleed had, door den Ridder Hotton die eene Burgerwacht te paard aanvoerde, door den Graaf Alexander Van der Burch die Lid was van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, door Nicolas Jean Rouppe die onder het Fransche Keizerschap Maire van Brussel geweest was, en door Sylvain Van de Weijer, allen afgevaardigd, zoo zij zeiden, door de Burgerij van Brussel. Hunne stoutheid van aan het Hoofdkwartier der Prinsen zich te vertoonen met driekleurige sjerpen en linten, ontschuldigden zij door de verzekering, dat die kleuren geene andere bedoeling hadden dan een herken-

ningsteeken te zijn voor de leden der Burgerwacht. Ook, zeide men, was het aannemen der Brabantsche drie kleuren het eenige middel geweest om het opsteken der Fransche te verhoeden. Eerst werd alleen d' Hooghvorst, omdat aan hem alleen het bevel tot verschijning gegeven was, tot een Gehoor toegelaten. Aan hem gaven de Prinsen mondeling hunne voornemens te kennen, en opdat niet bij de overbrenging van dat langdurig onderhoud, waartoe vervolgens ook de afgevaardigde Rouppe werd toegelaten, aan het gehoorde een niet-bedoelde toon zou kunnen gegeven worden, onderteekenden de Prinsen een geschrift van dezen inhoud:

> "Gij kunt aan de brave Burgerij van Brussel berigten, dat de Prinsen zich aan de poort der Koninklijke Residentie bevinden en de armen openen voor allen die tot hen willen komen. Zij zijn geneigd de stad binnen te komen van dezelfde Burgerij omringd en gevolgd door de Militaire Magt die bestemd is om haar te verligten in de moeijelijke dienst van waakzaamheid die de Burgerij tot dus verre heeft waargenomen, zoodra de kleuren en de vaandels welke niet wettig zijn zullen zijn afgelegd, en de teekenen die eene verdoolde menigte heeft doen verdwijnen zullen hebben kunnen hersteld worden.

Toen deden de Prinsen de geheele Bezending tot zich komen, en de Prins van Oranje overhandigde het geschrift met deze woorden in diepe ontroering uitgesproken: "God behoede u, en Hij leide u om

de stem der Rede te hooren. Ik heb gedaan wat mijn pligt is."

Het antwoord door de afgevaardigden der Burgerij in den namiddag in de stad gebragt, verwekte daar bij de heethoofden terstond opgewondenheid om geweld met geweld te keeren, en bij de vreedzame bevolking angst voor eene bloedige botsing. Maar ernstiger gevolgen had de indruk, die in de Staatkundige kringen werd te-weeg-gebragt door het berigt, dat de Prins van Oranje verklaard had wel gezonden te zijn om wenschen aan te hooren, maar geene volmagt te hebben om inwilligingen toe te zeggen. Eene gedachte, die tot hier toe in het brein van velen rondgedwaald had, de gedachte aan een splitsing van het Staatsbestuur zonder scheuring van het Rijk, kreeg toen plotseling eene vastheid en uitbreiding, waardoor in weinige uren Brussel gelijk een verschanst legerkamp werd waarin de Revolutie hare eerste stelling nam. Men gevoelde zich echter niet sterk genoeg om dit denkbeeld tegen kracht van wapenen te verdedigen, en uit dien hoofde werd op het Raadhuis, in eene vergadering van den Staf der Burgerwacht en vele andere ingezetenen, nadat d' Hooghvorst daar verslag gedaan had van zijne zending, besloten nog voor den nacht eene tweede Bezending af te vaardigen naar Vilvoorde, ten einde de Prinsen te bewegen het voornemen tot een gewapenden intogt te laten varen.

Hier was intusschen tegen den avond de krijgsmagt versterkt met twee bataljons Grenadiers en een halve batterij Rijdende Artillerij, en deze troepen, bij hare aankomst door de Prinsen in oogenschouw genomen, hadden eene zoo eenparige geestdrift doen blijken van allen zonder onderscheid, Zuid- en Noord-Nederlanders, dat op de trouw van het Leger met gerustheid kon gerekend worden. Doch de aandrang waarmede de nieuwe zendelingen uit de oproerige stad zich des avonds ten negen ure bij het Hoofdkwartier kwamen aanmelden en de aanzienlijkheid van sommigen hunner deden hen toegang vinden bij de Prinsen. Met sterke kleuren schilderden zij den toestand van Brussel, de stemming van het opgewonden Gemeen, dat, zoo het getergd wierd, onmogelijk zou te bedwingen zijn, en het gevaar, dat bij een gewapenden intogt de schoone Residentie het tooneel zou worden van een bloedbad. "Wilden daarentegen 's Konings beminde zonen zonder gewapende Magt in de stad komen, zij durfden de verzekering geven dat de orde terstond zou terugkeeren." Het misnoegen der Prinsen over de onwelvoegelijkheid eener vertooning van oproerleuzen in de tegenwoordigheid van 's Konings zonen, werd beantwoord met de betuiging dat men ten onregte kleuren, die alleen een teeken van Plaatselijke vereeniging waren, als oproerleuzen aanmerkte, en met de verontschuldiging die ook hunne voorgangers 's morgens

hadden gebezigd. En reeds begonnen, op de nadrukkelijke toespraak van den Prins van Oranje, sommigen de driekleurige linten weg te nemen of te verbergen, reeds deden de Woordvoerders de toezegging hooren, dat vóór de komst der Prinsen die kleuren zouden worden afgelegd, en dat de Burgerwacht buiten de poort zou geschaard staan om als onder hare hoede de Prinsen binnen de stad te geleiden, toen zich met verontrustenden ophef twee personen aan het Hoofdkwartier deden aanmelden: het waren de Oostenrijksche Gezant de Graaf Von Mier en de Gezant van Spanje de Ridder Anduaga. Deze Diplomaten, ofschoon vertegenwoordigers hunner Hoven bij het Nederlandsche Hof, waren niet gewoon dit Hof naar 's Gravenhage te vergezellen, en zij waren ook nu nog te Brussel gebleven, ofschoon daar reeds gedurende zes dagen het Gezag van den Koning der Nederlanden openlijk gehoond werd. Bij hunne aankomst in het Hoofdkwartier waren zij in een afzonderlijk vertrek gebragt; maar de Prins van Oranje, die niet wist dat zij met de opstandelingen zelve in overleg waren getreden over hun voornemen om zich tot hem te begeven, altijd open van karakter, kon zelfs den schijn van geheimzinnigheid niet dulden, en liet hen vrij-uit spreken in aller tegenwoordigheid. De somberheid van het tafereel, 't welk zij ophingen van den toestand der stad overtrof nog de voorstelling der Brusselsche af-

gevaardigden, en ieder die luisterende ooren had moest het hooren, hoe de onrust er hand over hand toenam, en hoe de toebereidselen ter verdediging tegen gewapend geweld van oogenblik tot oogenblik algemeener werden en geduchter. De schrikbarende berigten der twee vreemde Gezanten gaven nieuwen klem aan de voorstellingen der Brusselsche zendelingen, wier toon terstond weder klom tot een dringend beroep op het gevoel en het geweten van 's Konings zonen. En inder-daad, ontzettend was de verantwoording die de Prinsen op zich zouden laden, indien zij onder deze omstandigheden besloten, gelijk daartoe eerst het voornemen bestond, met de troepen tot voor de poorten van Brussel op te rukken, den volgenden morgen de stad op te eischen, en dan gewapenderhand binnen te rukken, - verantwoording voor het vernietigen der belofte door 's Konings Militairen Bevelhebber te Brussel gegeven, - verantwoording voor bloedstorting en vernieling die te voorzien waren, - verantwoording voor de miskenning van 's Konings bedoelingen in de vervulling hunner drieledige taak: onderzoeken, beschermen, bevredigen. En echter, zij konden noch onverrigter zake terugkeeren, noch lijdelijk aanhooren dat het oproer onder hun bereik van uur tot uur dieper wortelen schoot. De omstandigheden van het oogenblik hadden een knoop gelegd, dien de oudste der broederen doorhakte met het grootmoedig besluit om tot

sparing van burgerbloed zijn leven te wagen in de oproerige stad. De afgevaardigden uit Brussel kwamen te middernacht in de stad terug met de tijding, dat de Prins van Oranje den volgenden dag zou binnen komen alleen vergezeld van zijnen Staf.

Deze tijding, ofschoon het nacht was, door Brussel verspreid met de snelheid van vlammend kruid, dreef den volgenden morgen velen de stad uit den Prins te gemoet, opregte vrienden van 's Konings Huis — en minder te betrouwen raadgevers. Daaronder was de eenige van 's Konings Ministers die den kabinetsraad te 's Gravenhage niet had bijgewoond, Pierre Louis Joseph Servais van Gobbelschroy. Maar noch de schildering van den woesten hoop die de straten der stad vervulde, noch de voorstelling van hinderlagen en gespannen strikken, noch eenige bedenking deed hem een oogenblik wankelen in het eenige besluit, dat in die oogenblikken zijner waardig was. Eenmaal, toen hij zijn oordeel moest uiten over de middelen om bij de opvoeding zijner zonen Moed in hen aan te kweeken, heeft hij gezegd: "Leer hun "de dingen die de vrees voor den dood wegnemen: "dan zullen zij nimmer schromen hun leven te wa- "gen." Die vrees had hij nooit gekend in het oorlogsveld, en dat hij ook den zedelijken moed bezat, die buiten de verhittende sfeer van het slaggewoel elk doodsgevaar trotseert, heeft dien dag zijn intogt in

Brussel bewezen: toen hem daarna eens de vraag gedaan werd, hoe hij zich aldus had durven wagen, was zijn antwoord: "Men durft alles wanneer men zijn pligt doet." Prins Frederik liet zijne begeerte om mede in de stad te gaan alleen varen op de bedenking, dat hij het was die de troepen moest bevelen, wanneer zijn broeder hulp of ontzet noodig had. Hij was overtuigd dat, welke verzekeringen ook door de Brusselsche afgevaardigden mogten gedaan zijn, geen sterveling het in zijne magt had een toestand te voorkomen, waarin zijn broeder met geweld uit de klaauwen des oproers zou moeten gerukt worden. Roerend was daarom het afscheid 't welk de Vorstelijke broeders 's morgens ten tien uur van elkander namen. De bezorgdheid van den jongste werd vermeerderd door het besef der mogelijkheid, dat hij het tijdstip niet zou weten waarop hij zou moeten te hulp snellen. "Er zal er altijd wel één zijn dien ik u zenden kan," was het antwoord van den oudste: voor elke bedenking had deze een wederwoord: "De Voorzienigheid had in zoo vele gevaren over hem gewaakt. Oproermakers waren niet noodwendig sluikmoordenaars. Hij had nooit met zijn wil en weten iemand kwaad gedaan. En als het zoo was voorbeschikt dat alleen ten koste van zijn leven rust en orde zouden terugkeeren.— zijn dood zou niet minder eervol zijn dan of hij dien gevonden had op het slagveld."

De Brusselsche afgevaardigden van de tweede Bezending hebben beweerd van den Prins van Oranje de toezegging te hebben ontvangen, dat hij bij zijnen intogt de drie-kleurige teekenen zou gedoogen, onder voorwaarde dat de oranje-kleur daarnevens prijkte. Werkelijk was er in den nacht en vroegen morgen een groote hoeveelheid oranje-kokarden gereed gemaakt; korven vol daarvan waren op het Stadhuis; en toen de Kolonel Graaf De Cruquenbourg, vooruit gezonden om de komst van den Prins van Oranje aan te kondigen, overal drie-kleurige teekenen zag, toonden verscheiden gewapende Burgers hem de oranje-kokarden, die zij verborgen bij zich droegen. Maar ook toen de Burgerwacht geschaard stond om den Prins op te wachten, vertoonde zij alleen de drie kleuren, en op elke vermaning om die af te leggen werd ten antwoord gegeven, dat men zich daartoe niet verbonden had. De Prins van Oranje dreef zijn grootmoedig waagstuk tot aan de uiterste grens der Vorstelijke waardigheid. Hij was onderrigt, toen hij het grondgebied der stad naderde, dat hij alleen de oproerleus zou vinden, en hij kon niet berekenen wat er zou gevorderd worden om de oranje-kleur te doen opsteken. Desniettegenstaande ging hij door, omdat hij meende alleen dan te mogen hopen, door zijne tegenwoordigheid een beslissenden indruk te zullen te-weeg-brengen, wanneer hij toonde zich geheel te

verlaten op de trouw der Brusselsche Burgerij.

Op het middag-uur gekomen zijnde aan de Laekenbrug deed hij, alvorens die over te gaan, een Geleide van acht Dragonders terugkeeren: hij vond zich thans alleen vergezeld door den Luitenant-Generaal Constant die zoo menig gevaar met hem getrotseerd had, door zijne Adjudanten den Markies d'Assche, den Kolonel Henri Baudry Baron De Roisin, den Kolonel Jan François Graaf Dumonceau, den Kolonel Graaf De Cruquenbourg, den Majoor Otto Jan Herbert Graaf van Limburg-Stirum, door den Luitenant der Kavallerij Willem Jan Graaf van der Goltz en Adolf Baron Sirtema van Grovestins, Kamerheer der Koningin, die in burgerkleeding was. Door dezen gevolgd trok hij, gekleed als Generaal van het Nederlandsche leger en op een overschoon Arabisch paard gezeten, de brug over en vond op een kleinen afstand van daar twee sectiën der Burgerwacht geschaard, die hem met het Vorstelijk eerbewijs van gepresenteerd geweer en slaande trom, ontvingen. Hij sprak haar toe, minzaam en met waardigheid, en toen hij deed opmerken, hoe hij vol vertrouwen weêrloos zich overleverde in de handen der gewapende Burgerij ging de kreet op van "Vive le Prince!" Hij antwoordde met een "Leve!" voor den Koning: en telkens wanneer op dezen togt een kreet werd aangeheven te zijner eere, heeft hij dien op ge-

lijke wijze beantwoord, en dan volgde schier overal een afkeurend stilzwijgen. De overige sectiën der Burgerwacht, ten getale van meer dan vijf-duizend man opgekomen, hadden, in weêrwil van de gedane toezegging, geweigerd de stad te verlaten en stonden in de straten geschaard in ééne rij van de Laeken-poort tot aan het Stadhuis. De poort was versperd, en door een zijdeur die slechts éénen ruiter te gelijk doorliet reed men binnen. Ontroerend was het gezigt dat zich toen voordeed. De Burgerwacht, in plaats van tusschen twee rijen een doorgang open te houden, stond aan ééne zijde der straat in twee of drie gelederen geschaard en kon dus het opdringen niet verhinderen der zaamgepakte volksmenigte, die het poort-plein en de Laeken-straat en alle toegangen vervulde. Vreedzame nieuwsgierigen, belangstellende voorstanders van 's Konings Huis waren daaronder; maar de meerderheid die blijkbaar den volkshoop beheerschte, bestond uit lieden wier barsch voorkomen en uitrusting van allerlei wapentuig niets dan woestheid teekenden en dreigend geweld. De Burgerwacht zelve, die de blaauwe kiel als dienstkleed had aangenomen, was niet alleen met oorlogs-geweer gewapend: men zag er pieken, jagtgeweren, zeissen en slagtmessen. De drie kleuren werden overal gezien, de oranje-kleur zelfs niet aan vensters die bestuwd waren met vriendelijker aangezigten. Geen ge

juich, geen welkomstgroet barstte los toen de vroeger zoo gevierde Held uit den doorgang der kleine hulppoort te voorschijn kwam. De Prins verbleekte zonder zijne tegenwoordigheid van geest te verliezen, en wilde terstond ter linker-zijde de Boulevards oprijden, ten einde langs dien weg de Koningsstraat te bereiken, en door deze zich naar zijn Paleis aan het Park te begeven, waar de Koninklijke troepen onder de wapenen stonden. Dan, de Hoofden der Burgerwacht, D'Hooghvorst, van der Smissen, anderen, bragten daartegen in, de teleurstelling die de welgezinde Burgerij, geschaard langs den weg waar hij verwacht werd, ondervinden zou, en na degenen die hem weêrhielden, aansprakelijk te hebben gesteld voor zijn leven ving hij den togt aan door de Laeken-straat.

De zijstraten die men voorbij trok droegen reeds de blijken van geduchte toebereidselen tot een hardnekkige straatverdediging tegen een geweldadigen aanval: versperringen door voertuigen en huisraad, verhakken van omgehouwen boomen, afgravingen, steenhoopen, alles wat de oproertaktiek heeft uitgedacht tot het voeren van een barrikaden-oorlog, was in eersten aanleg aanwezig, het werk van éénen nacht. Brussel was in de zes dagen die er na den eersten oproernacht verstreken waren, volgeloopen van allerlei volk uit de naburige steden, gedreven deels uit eigen beweging, opgewonden jongelieden en allerlei fortuinzoekers, deels

door omkooping en de belofte dat voor de huisgezinnen der Patriotsche strijders zou gezorgd worden, fabriek-arbeiders, mijnwerkers, ambachtslieden, boeren, zelfs oud-soldaten van Waterloo wien men had voorgespiegeld dat het de verheffing gold van hunnen Held. Van straat tot straat dieper in de stad werd het voortgaan moeijelijker, de houding der menigte meer dreigend. Het haveloos gepeupel drong sterker aan, met afzigtelijk voorkomen, gloeijende aangezigten,vurige oogen, woeste gelaatstrekken, monden die vloeken uitstieten en bedreigingen uitschreeuwden terwijl naakte armen messen en bijlen omhoog hieven. De held van den dag behield ongestoord zijne rustige kalmte. Ontmoette zijn oog in de gelederen der Burgerwacht een bekende, dan sprak hij dien toe; en hoorde het volk daar-om-heen gegroept hem zijn goeden wil betuigen om te trachten al de wenschen des volks te doen bevredigen, dan ging wel eens de kreet op "Vive le Prince! leve de Prins!" - de dooreenmenging van talen in 't geen er geroepen en gesproken werd vermeerderde de verscheidenheid der indrukken door dit bont gewoel te-weeg-gebragt; - maar drukte hij zijn misnoegen uit over zooveel wapenvertoon, onnoodig omdat 's Konings troepen daar waren tot bescherming van het volk, dan werd hem toegeduwd: "Wij zijn geene kinderen, wij weten wel wat we doen." Wanneer de vrijpostigheid tot

onbeschaamdheid in woorden of gebaren oversloeg, heeft men tranen in zijne oogen gezien. Herhaaldelijk rees ook de kreet "Leve Frankrijk!" en dan rigtte zich zijn blik verontwaardigd daarheen en riep zijne stem met vuur "Neen, neen, leve het Vaderland!" Lange gedeelten van den weg, daar waar de menigte uit geen zijstraten kon opdringen, werden in eene indrukwekkende stilte afgelegd. Eenige jonge Brusselaren te paard, wel-gekleed en met sabels gewapend, tot eene Rijdende Burgerwacht vereenigd, begeleidden den stoet en vermaanden het volk tot stilte. "Geen kreten" was het woord dat overal rondliep, herhaald door den een uit vrees dat het gejuich, door den ander uit vrees dat hoon en bedreiging den boventoon zouden erlangen in het dubbelzinnig gejoel. Wat echter niet verhinderd kon worden, was de stille bewondering, waarmede menig-een de Vorstelijke Riddergestalte beschouwde door zooveel gemeenheid aangegrijnsd: en hief de bewonderde held zijne oogen naar boven, dan wuifden uit menige burgerlijke en aanzienlijke woning handen en doeken hem belangstellend tegen.

Zoo was na menig oponthoud de stoet langs het Muntplein door de Oude-kleerkoopersstraat op de Gerzemarkt gekomen. Hier gaf de Prins zijn verlangen te kennen om langs den kortsten weg door de Magdalenastraat zijn paleis te bereiken. Doch - men

verzekert hem dat dit ondoenlijk is, dat de doorgang door die straat geheel is versperd, dat een andere weg moet gekozen worden; en eensklaps doet zich een geroep hooren: "Naar 't Stadhuis! dat is het Paleis van het Volk." Te gelijk dringt eene athletische gestalte met woestheid door de menigte tot voor het Vorstelijk paard, en zwaait de onbeschaamde de piek, waarmede hij gewapend is, den Prins voor de oogen onder 't geschreeuw van "Leve de Vrijheid!" op gebiedenden toon er op latende volgen: "Naar 't Stadhuis!" "Zonderlinge Vrijheid," hoorde men den Prins bedaard zeggen, "die aan iemand zelfs niet vergunt om naar zijn huis te gaan." Maar 't gedrang en gedruisch namen toe; de kreet "Naar 't Stadhuis!" werd algemeen; 't was niet meer mogelijk tegen de rigting die de volksstroom nam in te dringen, en weinige oogenblikken daarna hield de Vorstelijke lofredenaar van Egmont zijn paard op voor 't Stadhuis, tegen-over de veertig vensterramen, uit een van welke Alva aanschouwd had dat het hoofd van Egmont daar viel op 't schavot. In de opene gallerij onder aan het voorfront van het middeleeuwsche gebouw was het Stedelijk Bestuur vergaderd, en de Burgemeester Louis Baron de Wellens trad nader met een welkomstgroet, waarvan de inhoud door niemand schijnt verstaan of onthouden te zijn. Geen wonder! de volksmenigte die uit zeven straten naar het Stadhuis-plein kon toe-

stroomen, had spoedig den stoet geheel omsingeld. De vraag waar al dit bedrijf op uit zou loopen, was hoog-ernstig geworden, sedert de toeleg om den Prins naar het Stadhuis te dringen duidelijk gebleken was. Onder het volk verhaalde men elkander dat dáár eene Acte van scheiding tusschen Noord- en Zuid-Nederland ter onderteekening gereed lag, en bij de Officieren die den Prins omgaven werd de vrees, dat de volksleiders den Troonsopvolger in hunne magt zochten te hebben als een onderpand voor de voldoening aan al hunne eischen, volle overtuiging. Ware zulk eene poging gelukt, en had aan de troepen in het Park en aan Prins Frederik te Vilvoorde het berigt moeten gezonden worden dat de Prins van Oranje op het Stadhuis werd gevangen gehouden, een bloedbad ware onvermijdelijk, de gevolgen onberekenbaar geweest. Een onvoorzien voorval bragt eene andere ontknooping te weeg.

De Prins sprak het volk toe dat digter om hem heen drong, en de stilte eener luisterende menigte verving het luidruchtig gewemel. Wat zou hij zeggen? - Niet een enkele belofte kon hij geven op hetgeen verlangd werd. Men had hem herhaaldelijk afgevraagd of hij het ontslag van den Minister Van Maanen kwam aankondigen. Eene ontkenning, een schouder-ophalen of eene ontwijkende betuiging had het antwoord moeten zijn. Maar wat hij verzekeren

en beloven kon, dat hij zijn leven veil had en zijn geheele bestaan wilde toewijden aan het geluk van het volk, dat drukte hij uit met eene welsprekendheid van woorden en toon en gebaren, die de verholen oranje-leuzen zou te voorschijn getooverd en de gebeurtenis van den dag beslist hebben, indien hij, die daar het woord voerde, een mensch geweest was zonder geweten, en hetgeen hij sprak een welkomstgroet aan de zelfstandigheid en de onafhankelijkheid van het Belgische Volk. Maar hij besloot zijne toespraak met een "Leve de Koning!" en, beantwoord met het gejuich van "Leve de Prins van Oranje!" herhaalde hij met al den nadruk zijner stem "Leve de Koning, Mijne Heeren, Leve de Koning!" Twee of drie stemmen uit het volk riepen het na, maar werden spoedig gedempt door velerlei kreten "Leve de Vrijheid! Weg met Van Maanen! Leve Frankrijk!" Toen werd aan dit tooneel, tooneel van Vorsten-grootheid en Volksdriften eenig in de rijke Geschiedenis van het Huis van Oranje, een einde gemaakt door den Arabischen schimmel-hengst dien de Prins bereed. Dit dier, vurig van aard, te midden van het gedrang telkens in de lendenen geraakt, en door het geschreeuw steeds onrustiger geworden, had reeds den Baron van der Smissen een slag toegebragt, zoodat deze zich had moeten verwijderen. Nogtans door zijn Vorstelijken berijder bedwongen, had hij, zoo lang deze het

woord voerde, stil aan de teugels gestaan, knabbelende op zijn gebit, kringswijze omringd door het zaamgedrongen volk. Maar toen onder het geschreeuw dat daarop weder volgde, een uit de menigte de hand onzacht op het kruis van het dier sloeg, trof het den vermetele met een der achter-pooten zoo gevoelig, dat hij bedwelmd in de armen der omstanders viel. Op dit gezigt en het geroep "zijn paard heeft een man gedood" ontstond er een schrikbarend getier van allerlei kreten: "Steekt het beest dood" "laat hij afstijgen" "wij zijn niet geschapen om vertrapt te worden onder de pooten van de paarden der Hollanders" en al wat de verbolgenheid met de natuurlijke kracht eener grof-gespierde volkstaal kan uitdrukken. De Prins, betuigende geen dier te willen berijden dat een zijner medeburgers gekwetst had, steeg af en ging over op een ander zijner paarden, dat tot hiertoe door den Generaal Constant was bereden. Op nieuw toen de breede volksschare overziende ontwaarde hij ras aan 't gewoel en getier, dat de verbittering door het voorval opgewekt snel veld won. De razernij ontstoken in dien zaamgestroomden hoop; de houding der Hoofden van de Burgerwacht die hem, voor wiens leven zij hadden ingestaan, blijkbaar overlieten aan alle mogelijke uitspattingen der volksdriften; het somber stadhuisgebouw daar voor hem, waar die er zich vertoonden het voorkomen hadden van een geheim te

verbergen: alles werkte zamen tot een onheilspellend voorgevoel. Onder dien indruk wendt hij zich tot de groep waarin de getroffene zich bevindt met de woorden "Zoo hij gekwetst is geef ik hem een pensioen van vijf-honderd gulden," en zet zijn paard in galop. De menigte, verrast, stuift uit-een, ruimte makende voor de galopsprongen en den gang van het dier, dat gehoorzaam aan de teugelwijzing van zijn nieuwen berijder langs de zijde van het Stadhuis de Voilet-straat insnelt, aldaar met sprong op sprong over de straatverschansingen heen hupt, gevolgd door Constant, Grovestins, de Adjudanten en eenige van de Burgerwacht te paard. In de Gasthuis-straat waar eene hoogere barricade verrezen is, volbrengt de geoefendheid van ruiter en ros den vervaarlijken sprong, maar niemand dergenen die volgen, is in staat aan zijn paard de vereischte krachts-inspanning te geven om insgelijks daarover te geraken. Inmiddels holt het Gemeen door alle zijstraten op het spoor van den Prins, die alleen het Plein bereikt van het Paleis van Justitie, dat door gewapend volk is afgezet. Een uit den hoop ijlt op hem toe met de bajonnet op het geweer en zou den gruwel volbragt hebben, zoo niet een der aanschouwers ware toegeschoten en door een slag tegen 't geweer aan den stoot eene andere rigting had gegeven. De zamenscholing van volk, schimpend en dreigend, en steenen werpend, was hier voor

het doorrijden van een enkelen ruiter grooter beletsel dan de versperringen geweest waren. Doch de overige Officieren kwamen spoedig door neven-straten weder aansnellen en hielpen ruim baan maken. 't Was nabij dat zij handgemeen werden met het volk: de Generaal Constant, die het paard bestegen had van den rijknecht die in 't gevolg was, stortte neder en werd gegrepen, maar geholpen door een man van de Burgerwacht rukte hij zich los en wierp zich weder in den zadel. In de Ruysbroek-straat werden stoelen en tafels uit de vensters geworpen om de paarden te doen struikelen, maar door de Stroostraat, over den Grooten Savel, door de Regence-straat en over de Place Royale bereikte men kwartier over drie ure behouden het Paleis. Twee uren had de togt in de stad geduurd, uren beurtelings van de diepste smart en de hoogste verontwaardiging.

Zoodra de Hoofden der Burgerwacht en de Afgevaardigden op wier verzekeringen de intrede ondernomen was, op het Paleis waren aangekomen, gaf de Prins lucht aan zijn overstelpt gemoed. "Gij hebt op verbeurte van uw hoofd u aansprakelijk voor mij gesteld, Mijne Heeren" - zeide hij zich tot d' Hooghvorst wendende - "houdt gij aldus uwe beloften en hebt gij den zoon van Uwen Koning alleen in deze stad gelokt om hem prijs te geven aan al de beleedigingen van het Graauw! Is dat de trouw der Belgen!" Ver-

legenheid en ontschuldigingen waren het antwoord. Voor velen waren gewis de tooneelen die plaats hadden gevonden onverwacht en smartelijk geweest, en niets meer dan de betuiging van dit leedwezen was er noodig om 's Prinsen goedhartigheid spoedig de overhand te doen bekomen over zijne billijke verontwaardiging. De Hertogen van Aremberg, van Ursel, en anderen die in 't Paleis den stoet hadden opgewacht, voegden hunne verzekeringen bij die van d'Hooghvorst om de onwelvoegelijke houding des volks te doen beschouwen als het werk alleen van schooijers en vreemd gespuis. Op dien grond noodigde de Prins eenige der Aanzienlijken die hij om zich heen zag uit, om met hem te raadplegen over de middelen waardoor aan dien staat van wanorde een eind zou kunnen gemaakt worden. Hoe zijn vertrouwen op de goede gezindheid van de meerderheid der bevolking van Brussel geheel was teruggekeerd en hij zelfs den geleden smaad als niet geleden geheel wilde vergeten, bleek spoedig uit eene afkondiging van dezen inhoud:

"Ingezetenen van Brussel!

Ik heb mij met vertrouwen in uw midden begeven: daar ben ik volkomen veilig, uwe goede gezindheid strekt mij daarvan ten waarborg. Aan uwe zorg heeft men het herstel der orde te danken: gaarne erken ik dit en met genoegen bedank ik u daarvoor uit naam van den Koning.

Vereenigt u met mij om de rust te bevestigen, dan zal geen krijgsvolk de stad binnen rukken; en dan zal ik, in overeenstemming met uwe overheden, de noodige maatregelen nemen, om de kalmte en het vertrouwen te herstellen.

Eene Kommissie, bestaande uit de Heeren: Hertog Van Ursel, Voorzitter, Van der Fosse, Gouverneur der Provincie, De Wellens, Burgemeester van Brussel, Emmanuel Van der Linden d' Hooghvorst, Kommandant der Burgerwacht, Generaal d'Aubremé, Kockaert, Lid van den Stedelijken Raad, Hertog van Aremberg (die zich op mijn verzoek wel met deze taak heeft willen belasten), Stevens, Lid van den Stedelijken Raad, Secretaris, is gelast mij die maatregelen voor te stellen. Zij zal morgen den Tweeden September des morgens ten negen ure op mijn Paleis vergaderen.

Brussel, 1 September 1830.

Willem Prins van Oranje."

Gelijk in deze kennisgeving geenerlei herinnering van het gebeurde zoo wilde hij ook geenerlei wantrouwen op eenige andere wijze doen blijken. De Generaal-Majoor Willem Graaf van Bijlandt, onder wiens bevel de troepen te Brussel waren, den vorigen avond door verkennings-patrouillen berigt hebbende ontvangen, dat het volk de Namensche en de Leuvensche Poort had digtgesperd en hij alzoo met de troepen, wanneer het muitend gepeupel uit de benedenstad opdrong, in het Park zou zijn opgesloten, had aan den Eersten Luitenant van den Staf, De Normandie 's Jacob, opgedragen, om op een door hem te kiezen punt een brug over de stadsgracht te leg-

gen, en aldus een weg naar buiten te openen. Deze Officier had terstond een punt gekozen van dat gedeelte der drooge gracht, 't welk van achter 's Prinsen Paleis zich uitstrekt naar de Namensche Poort, en daar in den nacht een brug doen slaan over de steenen muur heen, die in 't midden der gracht stond en tot op de hoogte van de grachtsboord werd afgebroken: een tweede was daarnevens gelegd. Maar de Prins, gedurende zijn togt in de stad door d' Hooghvorst kennis hebbende gekregen van het aanwezen dier bruggen en van het misnoegen der Menigte daarover, had den Graaf Van der Goltz vooruit gezonden met den last dat zij weder zouden worden afgebroken. Zoodra werd er niet gereedheid getoond om dit bevel uit te voeren, of het Graauw schoot toe en vernielde de bruggen onder tergend geschreeuw.

Vóór de Paleizen stond de Koninklijke Krijgsmagt den Prins te verbeiden - een bataljon Grenadiers, een bataljon Jagers, twee zwakke bataljons Linie-Infanterij en twee eskadrons Dragonders, van welke laatsten echter vijf-en-twintig manschappen de wacht hadden aan het Kasteel te Laeken en achttien aan eene fabriek buiten de Laeken-poort. Deze troepen, nadat zij, niet door hare eigene Officieren maar door hoogere Bevelvoerders, geoordeeld waren niet bij magte te zijn om het oproer te bedwingen, hadden kommervolle dagen gesleten en de nachten doorgebragt op de

stoepen der Paleizen om deze te beveiligen tegen de bedreigingen van plunderzieke volkshoopen: het waren voor haar dagen geweest van verontwaardiging en van spijt. De Prins, zoodra hij aankwam, deed de troepen binnen-rukken op de binnen-plaatsen en in de tuinen achter de Paleizen, en een uur daarna ging hij deze diep gegriefde krijgslieden bezoeken. In volle wapenrusting en ordelijk geschaard stonden zij daar en ontvingen hunnen held met een geestdrift als of hun een reddende engel verscheen. De gedachte, dat die troepen, bezield - Soldaten als Officieren - met den besten geest, het oproer in zijne geboorte hadden kunnen verstikken - die gedachte werd bij den Prins geheel verdrongen door zijne blijdschap van haar behouden en ongedeerd weder te vinden. Er was sedert de Parijsche Julij-dagen maar ééne maand verloopen en 't was nog versch in 't geheugen, hoe moorddadig voor de meest-geoefende troepen straatgevechten tusschen barricaden kunnen zijn: en daarom was het dat hij vol vreugde over de behoudenis van zoo vele krijgskameraden den Generaal Van Bijlandt toesprak: "Waarde Bijlandt, ik ben het aan u verschuldigd, dat deze braven niet vermoord zijn."

De nacht bragt den Prins eenige rust aan, ofschoon hem van tijd tot tijd berigt werd gegeven van den toestand der stad. Het was daar rustig geworden. Het gepeupel, na eenigen tijd onder een vervaarlijk getier

om het Paleis te hebben gezworven, was naar de beneden-stad afgezakt en verloopen. De Afkondiging had eenige geruststelling te-weeg-gebragt: onder degenen, wier benoeming daarbij werd aangekondigd, waren eenigen die bij het volk verdacht werden gehouden, doch daarom was later Sylvain van de Weijer er bijgevoegd.

Den volgenden morgen vergaderde de Commissie in het Paleis. Beurtelings woonde de Prins hare beraadslagingen bij en beurtelings gaf hij gehoor aan hen die in grooten getale kwamen om hunne opwachting te maken, hunne berigten mede te deelen, hunne inzigten te doen kennen. Ten twee ure in den namiddag deed hij, alleen vergezeld van den Generaal Constant, te voet eene wandeling door het Park en legde een bezoek af bij de Hertogin Van Aremberg. Daarna ontving hij aan zijn disch de leden der Commissie, den Minister Van Gobbelschroy en eenige andere personen. Maar inmiddels was de stad op nieuw in groote gisting gebragt. De Afgevaardigden, die te Merxem de vroeger verhaalde ontmoeting met de Prinsen hadden gehad, waren in den afgeloopen nacht uit 's Gravenhage teruggekomen: en het verslag van hun onderhoud met den Koning, waarvan een uittreksel overal in de stad was aangeplakt, liet geen de minste hoop dat de Koning iets zou inwilligen van 't geen men hem door oproer wilde afpersen. De Menigte werd

bovendien opgehitst door onrustbarende geruchten: "men zag aan de Paleizen - dus werd er uitgestrooid - toebereidselen maken om de troepen te ontvangen, die van Vilvoorde in aantogt waren en met het vallen van den avond zouden binnen rukken, ten einde het volk te overweldigen en wraak te nemen over de beleediging het Koninklijk Gezag aangedaan." Het berigt van de dreigende houding die het volk in de benedenstad op nieuw aannam, verspreidde zich aan den maaltijd op het Paleis onder de aanzittende gasten en verwekte daar eene ontsteltenis die op veler gelaat te lezen kwam. De Prins bleef onvervaard. D' Hooghvorst werd buiten geroepen en stond op: "Mijnheer d'Hooghvorst"- riep de Prins hem toe - met eene veel-beteekenende herinnering van den vorigen dag - "vergeet niet dat gij op verbeurte van uw hoofd voor mij instaat." Den Generaal van Bijlandt werd de tijding gebragt, dat er een aanval tegen het Paleis beraamd werd: toen hij opstond zeide de Prins hem met volkomene bedaardheid: "Generaal, gij waarschuwt mij als het tijd is den degen te trekken." Zijne ongemeene kalmte te midden van de angstvolle verwachting der overige gasten, sproot gedeeltelijk daaruit voort dat hij reden had om de aangebragte berigten van overdrijving te verdenken. Doch ook dit vermoeden verdween voor het dreigend geschreeuw der aangestroomde Menigte, 't welk tot in de eetzaal doordrong. Toen stond hij op met de

houding eener edele onverschrokkenheid en zag met ernst en waardigheid eenige der gasten aan. Van de Weijer ging naar buiten om het volk toe te spreken en men bezwoer den Prins om zich onder de bescherming der troepen te plaatsen en de stad te verlaten. "Mijne zending is nog niet afgeloopen" - was het antwoord - "morgen zal de Commissie haar werk ten einde brengen, en ik moet althans met François Premier kunnen zeggen: "Tout est perdu hors l'honneur." Het zij dat de toespraak van Van de Weijer die uitwerking gehad heeft, hetzij de overtuiging bij de Menigte dat de Koninklijke troepen, daar aanwezig, niet meer dan een wenk noodig hadden om zich op het volk te storten: althans de zamenscholingen voor het Paleis liepen uit-een, en de avond bleef rustig.

Men heeft den toestand van den Prins van Oranje in zijn paleis te Brussel ingesloten door eene oproerige burgerij, vergeleken met den toestand van Karel den Twaalfde in zijn huis te Bender belegerd door de Turken. Er is hier echter maar één punt van overeenkomst: beide krijgshelden hadden vast besloten met het zwaard in de vuist aan 't hoofd hunner dapperen tot den laatsten man en den laatsten druppel bloeds hunne eer te handhaven - en beiden hadden vroeger getoond den moed te bezitten om zulk een besluit ten uitvoer te brengen. Maar de Koning van Zweden had zich in dien toestand gebragt door eene

stijfhoofdigheid waarover ook zijne bewonderaars het vonnis hebben geveld, en de Nederlandsche Koningszoon door een pligtgevoel waaraan ook zijne tegenstanders hulde hebben gebragt. Voor den Scandinaviër is zijn wanhopige strijd uitgeloopen op nederlaag en ontvlugting, de Nederlander heeft het zwaard niet behoeven te trekken maar een zedelijke overwinning behaald die hem tot onvergankelijke eer verstrekt.

In den avond na dien onrustigen maaltijd meldden zich op nieuw onderscheidene personen tot een Gehoor aan, daaronder Alexandre Gendebien. Deze, wiens bekendheid met den toestand des lands gebleken was bij eene mededeeling waarin hij, weinige dagen vóór het uitbarsten van het oproer, den Prins door een derde opmerkzaam had gemaakt op het dreigend gevaar, verklaarde nu met nadruk dat, zoo als de gesteldheid der gemoederen zich in de laatste dagen ontwikkeld had, gelijk ook bleek uit de berigten, die uit Luik, Leuven en van elders inkwamen, de vereeniging van de Brabantsche met de Hollandsche gewesten onder den bestaanden Staatsvorm niet meer was te handhaven: "de bepaalde wensch naar scheiding - verzekerde hij - was zoo algemeen geworden, en Zijne Hoogheid zelve had gehoord met hoeveel woede het "weg met de Hollanders" was uitgeschreeuwd, dat zelfs, mogt het zijn dat de Koning bleef volharden,

eene geheele scheuring onvermijdelijk zou wezen." Hij smeekte daarom den Prins dat hij zich aan 't hoofd der Belgische beweging zou stellen: "zoo alleen zou het te verhoeden zijn dat het Huis van Oranje zich het grootste deel des Rijks zou zien ontvallen, en zoo wachtte hem, naarmate de loop der gebeurtenissen zijn zou, of het opperbewind als Stedehouder zijns Vaders of de kroon van België." En de eerste onderdaan des Konings zou opstaan tegen den Koning! en de Zoon tegen den Vader! en de Ridder bij uitnemendheid zou den eersten van alle ridderpligten schenden - trouw aan een gezworen eed en een gegeven woord! Neen: Macchiavelli moge het geleerd hebben, dat Vorsten niet alles wat eerlijk is behoeven op te volgen zoo zij maar zorgen alles te boven te komen wat het geluk van een Staat kan benadeelen: een ander gevoel sprak in hem wien men onder andere lasteringen ook nagegeven heeft, dat hij een oneerbiedige en weêrspannige zoon geweest is: - met verachting wees hij een voorstel af, dat hij slechts behoefde aan te nemen om onder de toejuiching van Europa beheerscher te worden van België. "Neen, neen" - riep hij uit - "de nakomelingschap moet nooit kunnen zeggen, dat een Nassau de kroon van het hoofd zijns Vaders gerukt heeft, om die op het zijne te zetten."

Nogtans moet zijne ziel pijnlijk aangedaan zijn geworden door de gedachte dat de glans van zijns Vaders

Huis op die wijze zou kunnen verduisterd worden. Men zegt zelfs, dat na het zoo even-gemelde gesprek, toen hij door een gezang der Dragonders die in den tuin gelegerd waren naar de vensterramen gelokt het donkerlicht opmerkte eener juist plaats hebbende Maansverduistering, het afgematte brein eenige oogenblikken in eene mijmering verzonken is, waaraan zijne overhelling om te gelooven aan een verband van natuurverschijnselen en levenslotgevallen eene bijzondere somberheid gegeven heeft. Hij bevond zich in omstandigheden waarvoor zijn karakter het allerminst berekend was. Sluwheid, kunst om zijne gedachte te verbergen, onwankelbaar vertrouwen op zich-zelven en wantrouwen jegens anderen, zijn de hoofdstoffen waaruit de geest wordt voortgebragt die bij volksberoeringen eene baan weet te breken: en omdat van die hoedanigheden de tegenovergestelde in hem aanwezig waren, daarom had, toen hij twintig jaren oud was, de Hertog van Wellington het Engelsche Ministerie gewaarschuwd van niet te veel van hem te verwachten zoo men hem plaatsen wilde aan het hoofd van een Volksopstand. In deze merkwaardige dagen te Brussel, belaagd door al de geslepenheid van zamenzweerders, bestormd door allerlei voorstellingen van dubbelhartige raadgevers, beurtelings door tegenovergestelde drijfveeren bewogen, nu eens door zijne Staatkundige overtuiging en kinderlijken eerbied voor

zijn vader, dan weder door de drangredenen van zijn geweten en de gedachte aan de toekomst zijner kinderen en van zijn Huis, bevond hij zich in den allerneteligsten toestand waarin welligt ooit iemand geweest is. De getrouwe dienaren en vrienden die met hem waren, zouden, als het zwaard had moeten getrokken worden, eene borstwering van trouw, krijgservaring en dapperheid om den hun dierbaren Vorstenzoon gevormd hebben; maar wat deze boven alles behoefde was de leiding van een geoefend, schrander en eerlijk Staatsman, en in de oogenblikken toen die behoefte het diepst gevoeld werd heeft men in zijn Paleis hooren zeggen: "Was Falck nu hier!" Zijne zedelijke krachten waren reeds dien dag overspannen geworden, en de volgende morgen zou een tooneel doen plaats hebben waarin zijne voorzigtigheid op de allerzwaarste proef zou worden gesteld.

Het was Vrijdag de Derde September geworden en de Commissie, benoemd tot het voorstellen van maatregelen waardoor de rust zou kunnen wederkeeren, had haar werk voltooid. Ten tien uur in den morgen bij haren vorstelijken lastgever toegelaten, legde zij als de slotsom harer overwegingen bij monde van haren Voorzitter de verklaring af, dat aller eenstemmige wensch nederkwam op eene scheiding van de beide deelen des Rijks. Hoezeer de eenparigheid dezer verklaring overeenstemde met de verzekeringen

van allen die berigten hadden gegevēn van wat het volk verlangde, scheen het echter wenschelijk dat aan de volksstem eene nog ruimere gelegenheid wierd gegeven om zich te uiten. Te dien einde werden terstond de Bevelhebbers van al de sectiën der Burgerwacht, de Leden der Staten-Generaal die zich te Brussel bevonden, de Hoofden der Regterlijke Magt en zoo vele ingezetenen van aanzien of invloed als er konden worden bij-een-geroepen uitgenoodigd om zich onverwijld in het Paleis te vereenigen. Eer twee uren verloopen waren was niet alleen de zaal voor die zamenkomst aangewezen gevuld, maar toen de Prins binnentrad schenen de daar vergaderden als de voorhoede te zijn van een oneindigen stoet die door gang, portaal en plein zich voortzette in het volk op de straat. De voorstelling van het doel der vergadering was kort en eenvoudig: de vraag was of de vergadering, evenzeer als de Commissie, van oordeel was, dat "eene Administrative Scheiding van het Rijk" moest geacht worden de wensch van het geheele volk te zijn. Naauwelijks was die vraag uitgesproken of het geroep "Ja, ja! scheiding, scheiding! Leve de Prins!" weergalmde door de zaal en loste zich op in een algemeen gejuich, dat zich mededeelde naar buiten en herhaald werd door de Menigte in het Park. Toen mengde zich de Prins onder de aanwezigen in de zaal en onderhield zich met onderscheidene personen

in 't bijzonder. Hij vroeg naar den aard der scheiding die men verlangde: men wees hem op de betrekking van Noorwegen tot Zweden, van Hongarijë tot Oostenrijk. Hij merkte aan dat het Koningrijk der Nederlanden was zamengesteld in het belang van geheel Europa en dat zelfs de Koning de splitsing van dat Rijk niet kon toezeggen zonder de Grondwet te schenden en traktaten waardoor hij gebonden was: men herinnerde hem dat er eene magt was, sterker dan alle wetten en alle traktaten - de noodzakelijkheid.

Het verlangen naar eene splitsing van het Rijksbestuur was op zich-zelf niet van dien aard dat de Troonsopvolger verpligt zou zijn geweest het te bestrijden of te verwerpen. Hij wist dat in 1829 bij den Koning zelf het voornemen had bestaan om door eene wijziging in de Staats-instellingen de Brabantsche en de Hollandsche Gewesten onder zijn oppergezag minder afhankelijk van elkander te maken, en dat de uitvoering alleen was uitgesteld omdat de hooge toon, toen door de Tegenstanders der Regering aangeheven, aan dien maatregel den schijn zou gegeven hebben als ware die afgedwongen. Doch twee voorwaarden moest hij pogen vast te houden: de zekerheid voor de Dynastie dat het Oppergezag in het Huis van Oranje zou blijven, en de zekerheid voor Europa dat de Nederlanden niet zouden ophouden een bolwerk tegen Frankrijk te zijn. Toen dus de stoute taal van som-

mige woordvoerders oogenblikken van algemeene stilte deed ontstaan, rigtte hij zich met verheffing van stem tot de geheele vergadering, eerst met deze vraag: "Indien het gebeure dat de verlangde scheiding wordt tot stand gebragt, zult gij dan trouw zweren aan de Dynastie?" — "Ja, Ja!" klonk het met geestdrift door de zaal. "En indien eene vereeniging met Frankrijk wierd beproefd" — "Neen, Neen" lieten zich veler stemmen hooren, maar minder in getal. "En zoo de Franschen in het land vielen, zoudt gij dan met mij oprukken om hen terug te drijven?" — "Ja, Ja!" klonk het wederom. Er was gewis in den vrager een groote mate van goed-geloovigheid noodig om aan dergelijke uitingen eener vergadering als die daar voor hem stond eenig gewigt te hechten: maar het behoorde ook tot zijn karakter dat hij, verblind door de zelfbewustheid zijner eigene opregtheid, nooit valschheid in anderen zag. Doch, getroffen door de opmerking dat onder al wat er gesproken en geroepen werd niet een enkele stem zich voor zijn Vader deed hooren, voegde hij bij zijne belofte, van den wensch dien men hem had doen kennen aan den Koning tot eene gunstige beslissing te zullen aanbevelen, de uitdrukking zijner overtuiging dat zijn Vader alles waartoe hij bevoegd was zou inwilligen, en hij besloot met deze vraag: "Zult gij mij met denzelfden uitroep antwoorden als ik u toeroep: Leve de Koning!" — Op dit woord

ontstond er een verward gedruisch van gemor en geschreeuw, waaronder "Neen, Neen!" den boventoon hield, vermengd met kreten als deze: "Eerst de herstelling der grieven, tot zoolang Leve de Prins! Leve de Vrijheid! Leve België." Toen werden de sprekers die boven-anderen-uit hunne stemmen verhieven, menigvuldiger: "Blijf bij ons Prins" - hoorde men onderscheidenlijk - "wees onze Chef, - wees onze Koning!" - en de vergadering werd woeliger: hoeden werden in de hoogte geheven, doeken en linten gezwaaid; en de hartstogtelijkheid der aanwezigen nam toe: men gaf elkander de hand, men liet tranen vallen, men omhelsde elkander. Het was tijd geworden dat aan dit tooneel een einde werd gemaakt. De Prins, zigtbaar getroffen, nam een hoog-ernstige houding aan, en de regterhand op zijn hart leggende zeide hij met waardigheid: "Ik bedank u voor de gevoelens die gij jegens mij aan den dag legt; maar als eerste onderdaan des Konings ben ik u het voorbeeld van gehoorzaamheid schuldig. Mijn hart is altijd met u geweest, maar ik wil niet iets doen, waardoor ik uwe achting onwaardig zou zijn! Hebt geduld. Ik hoop spoedig in uw midden terug te komen met berigten die u voldoen zullen. Tot dan, Vaartwel!" - Eer hij de zaal verliet, werd hem nog het verzoek gedaan, dat hij aan de troepen bevel zou geven om de stad te ontruimen. "Het gepeupel kon ligt worden opgeruid tot geweld-

dadigheden, en dan zou voor de Koninklijke Krijgsmagt eene werkelooze houding vernederend zijn en eene botsing heilloos voor allen." Het antwoord werd met meer hoogheid dan anders in zijn aard lag uitgesproken en was: "Ik ga mij daarop bedenken." Voor dat de vergadering uit-een ging werd er eene kennisgeving aan het volk opgesteld van den volgenden inhoud:

"Zijne Koninklijke Hoogheid de Prins van Oranje heeft ons aangeboden om zich terstond naar 's Gravenhage te begeven, ten einde in persoon onze wenschen aan zijne Majesteit te doen kennen. Hij zal die met al zijnen invloed ondersteunen en heeft reden om te hoopen dat zij ons zullen toegestaan worden.

Terstond na Hoogstdeszelfs vertrek zullen de Troepen Brussel verlaten.

De Burgerwacht stelt hare eer te pand, dat zij geene verandering van Regerend Stamhuis zal dulden en de stad en bepaaldelijk de Paleizen zal beschermen.

Brussel, 3 September 1830."

Dit stuk, na geteekend te zijn door twee-en-twintig der aanwezigen en daaronder Hoofd-Officieren en Adjudanten van den Koning en van 's Konings zonen, aan den Prins aangeboden verkreeg de neven-teekening van zijne hand, en dit is hem uit hoofde van de laatste daarin voorkomende zinsnede als eene groote onvoorzigtigheid aangerekend. De Troonsopvolger - heeft men gezegd - mogt nimmer een denkbeeld uiten waarin eene verandering van Dynastie als mogelijk werd on-

dersteld. Men heeft uit het oog verloren, dat hetgeen men eene Proclamatie genoemd heeft, niet anders was dan een verslag van 't geen in de vergadering was voorgevallen, door de twee-en-twintig onderteekenaars, die daarin sprekende voorkomen, aan de Ingezetenen van Brussel gedaan, en voorzien van het contra-seing van den persoon die de vergadering bijeengeroepen en geleid had.

Zeven Leden van de Staten-Generaal stelden een afzonderlijk Verslag op, gerigt aan hunne Landgenooten en dienzelfden dag bij openbare afkondiging bekend gemaakt, waarin zij verklaarden, bij den Prins ontboden, hem als den vurigsten wensch van geheel België te hebben voorgesteld, eene geheele scheiding van het Noorden en het Zuiden zonder ander aanrakingspunt, dan het Regerend Stamhuis, het bestendig voorwerp der verknochtheid van alle Belgen.

Eenige oogenblikken nadat de vergadering in het Paleis gescheiden was zond de Prins aan den Generaal Van Bijlandt bevel om met de troepen af te trekken zoodra hij de stad zou verlaten hebben; doch, even voor zijn vertrek meldden zich nog eenige personen tot een Gehoor aan, en daaronder Sylvain Van de Weijer. Hetzij dat tot hen de uitnoodiging ter bijeenkomst in het Paleis niet of niet tijdig genoeg gekomen was en zij echter bij eene raadpleging van dien aard niet wilden op den achtergrond gelaten worden; hetzij dat het hun voorzigtiger was toege-

schenen, zich wel eene plaats in de gunst der Dynastie te bereiden voor het geval dat zij Beheerscheres bleef van België, maar tevens aan het volk zich te kunnen voordoen geheel vrij van alle verbindtenis of belofte te dien opzigte: - althans tot een afzonderlijk Gehoor toegelaten hadden zij niet iets nieuws te berigten, maar alleen de betuiging te herhalen, dat algemeen, en ook door hen een spoedig besluit verlangd werd tot splitsing van het Rijksbestuur onder het oppergezag van het Regerend Stamhuis, en gretig gebruik makende van de aangeboden vergunning om ook van deze hunne toetreding tot het besluit der zoo-evengehoudene vergadering schriftelijk te doen blijken, stelden zij in der haast - de Prins stond gereed tot zijn vertrek - eene daartoe strekkende verklaring op. Zij hebben toen het vermoeden eener bijzondere gewigtigheid van dit onderhoud doen ontstaan door het daarin behandelde te hullen in den sluijer van een geheim, en toen het daarna om gezag te erlangen in België eene aanbeveling is geworden nooit een voorstander van het Huis van Oranje geweest te zijn, toen is van dit allerlaatste onderhoud met den Prins te Brussel een verhaal in omloop gebragt, waarvan de ongerijmdheid niet belet heeft dat het zelfs in de Geschiedboeken dier Revolutie eene plaats heeft gevonden. De Prins zou namelijk aan Van de Weijer en die hem verzelden, zijne vrees hebben te kennen ge-

geven, dat zijne tusschenkomst bij den Koning ter verkrijging eener scheiding vruchteloos zou wezen, zoo hij niet aan zijn vader een bewijs kon leveren van de geloofwaardigheid zijner berigten en van de zelfverloochening waarmede hij zich te Brussel gedragen had; hij zou deswege van hen een getuigschrift verzocht hebben, waarvan zij, onder verpanding van hun woord van eer, hadden beloofd nimmer den inhoud te zullen openbaren, en zoodanig getuigschrift zouden zij, na eenig beraad, opgesteld en onderteekend hebben. De waarheid is, dat in het bedoelde geschrift, door den Prins naar s' Gravenhage medegenomen, de onderteekenaars eenvoudig de algemeenheid en het dringende van het verlangen naar een afzonderlijk bestuur voor de Zuidelijke Provinciën hebben te kennen gegeven met de verklaring, dat het behoud van het Regerend Stamhuis niet had opgehouden de wensch van het volk en ook hun wensch te zijn.

De Prins steeg ten half-drie ure te paard en reed terstond de Boulevards op en door de Leuvensche poort de stad uit. De Burgerwacht te paard - een bedriegelijk geleide bij dien uittogt - gedoogde de uitjouwingen die het volk ook nu nog zich veroorloofde, ongehinderd en ongestraft. Doch spoedig volgden aangenamer tooneelen. Reeds in de vlakte van Mon-Plaisir kwamen de soldaten, die daar hun bivak-leger hadden en bezig waren met het reinigen hunner wapenen, ziende

in 't verschiet den rid van Staf-Officieren naderen, uit het veld naar den straatweg stroomen, om met al de warmte van een getrouw soldaten-hart, door een "Welkom!" en een "Leve!" hunne blijdschap en hunne verknochtheid te uiten. Toen volgde de terugkomst in het Hoofdkwartier, de ontmoeting met Prins Frederik, en de wapenschouw over het Garnizoen van Brussel dat ten vier ure te Vilvoorde aankwam, en in den avond het vertrek naar 's Gravenhage.

Zoo groot als de angst in het Land geweest was op het berigt dat de Prins van Oranje zich in de oproerige stad gewaagd had, zoo groot was de blijdschap op de tijding zijner behoudenis. Toen hij den volgenden morgen - het was Zaturdag den Vierden September - ten acht ure te Rotterdam aankwam, trok het volk zijn rijtuig onder uitbundig vreugdgeschater als in triomf door de stad. Twee uren later zag de Prinses van Oranje haren Gemaal weder, de Koningin haren Zoon, de Koning zijn Eersten Onderdaan, den eersten in rang en den eersten in trouw.

"De zending mijner zonen - sprak Koning Willem de Eerste in eene Afkondiging van den volgenden dag - is volbragt met eene menschlievendheid en eene edelmoedigheid die door de Natie hoog zullen gewaardeerd worden." En niet door de Natie alleen: eenstemmig is daarover het oordeel van landgenoot en vreemdeling. Eene enkele getuigenis ten aanzien

van den oudsten van het broederpaar moge hier volstaan.

Charles Withe, die te dier tijde zich te Brussel bevond en omdat hij in betrekking tot de Engelsche Diplomatie gestaan heeft en bevriend geweest is met de voornaamste personen die toen in België eene rol hebben gespeeld, van vele omstandigheden beter dan anderen heeft kunnen kennis dragen, heeft in eene Geschiedenis der Belgische Revolutie de volgende verklaring afgelegd: "Het gedrag van den Prins van Oranje gedurende al den tijd van zijn verblijf te Brussel verdient den grootsten lof. Zijne koelbloedigheid, zijne openhartigheid, zijne minzaamheid, zijn moed hebben alle edelaardige harten voor hem gewonnen, en zelfs de allerbitterste vijanden van zijn Huis en van zijne Godsdienst hebben hem hunne lofspraken niet kunnen weigeren. Indien daarvan de behoudenis der Monarchij had afgehangen, zij zou niet twijfelachtig geweest zijn." Maar schooner lof dan deze woorden behelst het verwijt hem door denzelfden Schrijver gedaan, dat hij zich de gelegenheid die niet terugkeeren zou, van België voor zijn Huis te behouden, toen heeft laten ontglippen. "Hij heeft zich die laten ontglippen - schrijft de Engelsche Machiavellist - omdat kinderlijke piëteit, diepe eerbied voor zijn vader en een ridderlijk eergevoel, dat hem niet minder onderscheidde dan persoonlijke moed, volkomen de overhand hadden in zijn hart."

BRUSSEL.

1830.

13

20

f Weg door den Prins van Oranje afgelegd 1 Sept.

1. Laeken Poort. *12. Ruijsbroek Str.*
2. Laeken Straat. *13. Groote Savel.*
3. Konings Str. *14. Stroo Straat.*
4. Munt Plein. *15. Regence Straat.*
5. Oude Kleerk. Str. *16. Place Roijale.*
6. Gerze Markt. *17. Park.*
7. Magdalena Str. *18. Paleis des Konings.*
8. Stadhuis Plein. *19. „ v. d. Pr. v. Oranje.*
9. Violet Straat. *20. Namensche Poort.*
10. Gasthuis (Hopi-tal) Straat. *21. Leuvensche Poort.*
a. a. Hooge Barricade.
11. Plein v. h. Pal. v. Just. *b. b. Bruggen 1 Sept.*

D. D. Büchler, del.

XVI.

De Proclamatie van den Vijfden September, waarin Koning Willem de Eerste den lof van edelmoedigheid toebragt aan zijne zonen, behelsde tevens het antwoord op de verzoeken die de Prins van Oranje te Brussel op zich genomen had aan zijn vader over te brengen. De Prins had dáár de hoop te kennen gegeven dat hij spoedig zou terugkeeren met voldoende berigten; in een kabinetsraad terstond na zijne komst te 's Gravenhage gehouden, betoogde hij op nieuw de noodzakelijkheid van milde toezeggingen, en bood hij aan om daarmede op nieuw naar het tooneel van den opstand zich te begeven: doch alleen door twee Ministers ondersteund, die Belgen waren, vond hij noch bij de overigen noch bij zijnen vader gehoor. De Koning, binnen de perken zijner grondwettelijke bevoegdheid willende blijven, verwees in zijne Afkondiging de verzoeken der "onruststokers" naar de op handen zijnde bijeenkomst der Staten-Generaal, en gaf zijn stellig besluit te kennen van alleen langs den regelmatigen weg te willen overgaan tot den geëischten maatregel eener wijziging der betrekking door de Traktaten en door de Grondwet tusschen de twee groote Afdeelingen van het Koningrijk gevestigd.

Grievend was deze teleurstelling voor den Prins

van Oranje. Pijnlijk waren de dagen die hij toen heeft doorgeleefd, de September-dagen van 1830. Het is waar, zijn afkeurend oordeel over de houding der Regering in deze gewigtige dagen kon eenigzins aan 't wankelen worden gebragt door den toon van Koninklijke waardigheid dien hij zijnen vader hoorde voeren, toen hij hem vergezelde bij de opening van de Buitengewone Zitting der Staten-Generaal, en zijn smartelijk voorgevoel eener verduistering van den glans der Dynastie kon een oogenblik worden teruggedrongen door de voorbeeldelooze geestdrift, waarmede de Hollandsche Gewesten hunne verknochtheid aan zijn Stamhuis op nieuw begonnen aan den dag te leggen; maar zijn leedgevoel kreeg nieuw voedsel toen hij het bevel vernam door zijn vader aan zijnen broeder gegeven, om gewapenderhand de gehoorzaamheid aan het Wettig Gezag te doen terugkeeren, en zijne spijt klom ten top op de tijding dat de Koninklijke troepen met bebloede wapenen en gehoonde vaandels voor het zegevierend oproer uit Brussel waren teruggeweken. De uitkomst van dien strijd bevestigde in hem de overtuiging, die hij reeds in den Ministerraad van den Acht-en-twintigsten Augustus had uitgesproken, en die ook de overtuiging was van een man wien niemand ooit een Hollandsch hart en een helder doorzigt in de Staats-aangelegenheden van Nederland ontzegd heeft, van Gijsbert Karel Graaf van Hogendorp.

Zij kwam hierop neder: uit grieven die vijftien jaren gebroeid hebben is de opstand geboren; de opstand kan niet anders dan met een herstel dier grieven een einde nemen.

Weinige uren nadat 's nachts te 's Gravenhage de mare was aangekomen van den terugtogt der Koninklijke troepen uit de oproerige stad, op den Negen-en-twintigsten September, viel in de Tweede Kamer der Staten-Generaal het besluit tot splitsing van het Rijksbestuur en tot herziening der Grondwet. Maar intusschen had het vuur van den opstand zich wijd en zijd verspreid, en terwijl de wettige vertegenwoordigers van het Belgische volk bijna allen ter Vergadering waren in de Noordelijke Residentie, hadden in de Zuidelijke de drijvers der Revolutie zich meester gemaakt van de leiding der gebeurtenissen. Het was te vreezen, dat deze Demagogen slechts op het burgerbloed in de straten van Brussel gestort behoefden te wijzen om aan de volksberoering eene zwelling en eene kracht te geven, waardoor in haren stroom Staten-Generaal, Grondwet, Traktaten, Kroon, al te gader zouden kunnen verzwolgen worden. Dit te verhoeden was het doel van een maatregel, waardoor de getrouwen in België een steunpunt zouden vinden, dat hen kon behoeden van verpligt te zijn aan de Regering te ontvallen. Koning Willem namelijk ontving op den Eersten October een Adres van Notabele Ingezetenen der

Zuidelijke Gewesten, meest Leden van de Staten-Generaal, hebbende aan het hoofd der onderteekenaars de namen van den Hertog Van Ursel en van de Ministers Van Gobbelschroy en De la Coste, strekkende om hem te verzoeken den Prins van Oranje als Gouverneur-Generaal der Zuidelijke Provinciën naar Antwerpen te zenden, voorzien van uitgestrekte volmagt en met een eigen Ministerie en een afzonderlijken Staatsraad: deze maatregel werd door de onderteekenaars voorgesteld als het uiterste redmiddel geschikt om het Oppergezag in België voor het Huis van Oranje te behouden. De Koning, ofschoon hij door het Besluit der Staten-Generaal meerdere vrijheid had dan vroeger om in de aangelegenheden van het Zuiden naar stemmen uit het Zuiden te luisteren, vond zich thans in eene andere moeijelijkheid gewikkeld door de gisting die werd waargenomen in het Noorden. Van het oogenblik dat de tegenstand in de Brabantsche Gewesten gebleken was niet enkel tegen de Regering gerigt te zijn, niet bijzonder ook tegen het Huis van Oranje, maar tegen allen invloed van Hollanders en Protestanten, was er tusschen de twee hoofdafdeelingen van den Nederlandschen Stam eene toenemende verwijdering ontstaan. Bij het uitbarsten van het oproer te Brussel was de kreet "Weg met de Hollanders" het referein geworden van schimpliedjes en spotschriften, en terwijl de Belgische Dagbladen de Hollandsche Natie

ten toon stelden als een handvol schraapzuchtige kooplieden, die teerden op den roem hunner Voorvaderen waarvan zij de bastaardtelgen waren, goot de Hollandsche Drukpers een stroom van verwenschingen uit over het ondankbaar gespuis van meineedige muiters, brandstichters en plunderaars. "Oorlog, oorlog aan de rebellen!" - klonk het - "hun bloed is het bloed onzer broederen niet." En in het leger, waarvan de Belgische bestanddeelen begonnen te verloopen, riep al wie getrouw bleef wraak over den hoon dien het Nederlandsche Vaandel ondergaan had. Bij elke toenadering - van wie ook - tot het Zuiden vatte men vuur in het Noorden. Men had daar openlijk zijne verontwaardiging doen hooren over het enkele feit, dat de Koning de Bezendingen uit de oproerige steden had te woord gestaan en ongedeerd laten terugkeeren. Ja zelfs had men aan het slot van een Adres, in de steden van het Noorden ter onderteekening rondgezonden om de diepe droefheid van alle getrouwe Nederlanders daarover uit te drukken, deze veel beteekenende bedreiging durven stellen "Nog is het Noordelijk gedeelte des Rijks in rust!" Toen eenmaal het woord "Scheiding" was uitgesproken, wekte daar alles argwaan wat scheen te zullen leiden tot weder-aanknooping der banden die voor Oud-Nederland tot boeijen waren geworden. Vijftien jaren had de Handel zich moeten plooijen onder een Fransch-Belgisch verbodstelsel: men

juichte over het verbreken der lang openlijk gevloekte vereeniging. Koning Willem, verlangend en verpligt zijn vereenigd Koningrijk tot het aller-uiterste te verdedigen, werd door deze spanning der gemoederen van zijne getrouw geblevene onderdanen gedrongen om zich onbewimpeld aan te sluiten aan het Noorden, op hetzelfde oogenblik waarin hij besloot tot toegevendheid jegens het Zuiden. Hij moest dus dit zijn besluit zooveel mogelijk verbloemen; hij mogt de volksgunst niet op het spel zetten, die hij in de Noordelijke Gewesten genoot: van hunne trouw hing het lot af zijner Dynastie. De Prins van Oranje kon met minder gevaar het oordeel des volks trotseren; hij bood zich steeds aan om met den olijftak des vredes in de hand op nieuw de bezwering van den opstand te gaan beproeven; hij was bereid om eene populariteit prijs te geven, die hij ligt zou weten te herwinnen.

Het was de indruk van dit alles waardoor Koning Willem, na menigvuldige raadplegingen met zijne Ministers en de Gezanten der vreemde Mogendheden, bewogen werd om op den Vierden October een Besluit te teekenen waarbij aan den Prins van Oranje een tweeledige taak werd opgedragen. Vooreerst moest hij "tijdelijk in 's Konings naam het bestuur waarnemen over alle die gedeelten der Zuidelijke Gewesten, waar het grondwettig gezag erkend werd," en daartoe werd

hem Antwerpen als Residentie aangewezen; ten andere moest hij "de pogingen, die door wel-gezinde ingezetenen mogten worden aangewend om die gedeelten waar de orde gestoord was onder het Wettig Gezag terug te brengen, door middelen van bevrediging zoo veel mogelijk bevorderen en ondersteunen." De Minister van Staat Hertog Van Ursel, de Ministers Van Gobbelschroy en De la Coste werden hem toegevoegd ten einde hem in het bestuur behulpzaam te zijn, de Pausselijke Internuntius Capaccini nam aan mede te gaan om raad te geven in maatregelen waardoor de Belgische Geestelijkheid zou kunnen bevredigd worden, en zeven Leden van den Raad van State uit de Zuidelijke Gewesten afkomstig werden aangewezen om hem naar Antwerpen te volgen en "hem van Raad te dienen in alle zaken waarover de Raad van State moet worden gehoord of waarover hij zou verlangen die Leden te raadplegen." Twee Referendarissen en twee Commiezen-van-Staat, ook dezen Zuid-Nederlanders, kregen last om bij dien Raad werkzaam te zijn. Nog denzelfden avond vertrok de nieuwe Landvoogd van het Zuiden naar Antwerpen en reeds den volgenden morgen vaardigde hij aldaar een Manifest uit van dezen inhoud:

"Wij Willem, Prins van Oranje-Nassau,

Aan de ingezetenen der Zuidelijke Provinciën van het Koningrijk.

Door den Koning Onzen Doorluchtigen Vader tijdelijk belast zijnde met het bestuur der Zuidelijke Gewesten, keeren wij in uw midden terug, met de hoop, om er tot herstel der orde en tot heil des Vaderlands mede te werken.

Ons hart bloedt over de rampen, die gij ondergaan hebt. Mogten Wij in staat zijn, om met den bijstand van alle goede ingezetenen, de ongelukken voor te komen, die u nog zouden kunnen bedreigen!

Toen Wij u verlieten, hebben Wij den wensch, door velen uwer geuit, naar eene afscheiding der beide deelen des Rijks, die echter onder denzelfden schepter zouden blijven, aan de voeten des troons gebragt. Die wensch is verhoord geworden.

Maar alvorens de wijze en de voorwaarden, waarop deze gewigtige maatregel moet worden uitgevoerd, volgens de grondwettige vormen, die uit den aard eenig tijdsverloop noodzakelijk maken, kunnen vastgesteld zijn, staat Zijne Majesteit aan de Zuidelijke Gewesten reeds voorloopig een afzonderlijk Bestuur toe, aan welks hoofd ik sta, en hetwelk geheel uit Belgen is zamengesteld. Alle zaken zullen bij hetzelve met de verschillende besturen en bijzondere personen verhandeld worden in de taal, welke zij zullen verkiezen. Alle bedieningen, die van dit Bestuur afhangen, zullen gegeven worden aan de ingezetenen der Gewesten, die tot hetzelve behooren. Ten opzigte van het onderwijs der jeugd zal de grootste vrijheid gelaten worden.

Nog andere verbeteringen zullen worden ingevoerd, om aan den wensch des volks en aan de behoeften van onzen tijd te voldoen.

Landgenooten! Om deze verwachtingen te vervullen, verlan-

gen wij niets anders van u, dan dat gij uwe pogingen met de onzen vereenigt: en zoodra dit plaats heeft, waarborgen wij u dan ook eene geheele vergetelheid voor de staatkundige misslagen, die vóór het uitvaardigen dezer proclamatie begaan zullen zijn.

Om te beter het doel te bereiken, dat wij ons voorstellen, zullen wij alle verlichte lieden raadplegen, en met alle nuttige raadgevingen ons voordeel doen. Wij zullen eenige aanzienlijke en door hunne vaderlandsliefde uitmuntende ingezetenen tot ons roepen. Dat dan ook allen, die door zulk een gevoel bezield worden, ons met vertrouwen naderen. Belgen! door deze middelen hopen wij met uwe hulp dit schoone gewest, dat ons dierbaar is, te redden.

Gegeven te Antwerpen, den 5den October 1830.

Willem, Prins van Oranje."

Op denzelfden dag waarop de Prins van Oranje aldus de ergernis van het Noorden op zich laadde door - met overleg van zijn vader - aan de Belgen de opheffing hunner voornaamste grieven en eene Amnestie toe te zeggen van misdaden die hij bij woordverzachting misslagen noemde, vaardigde zijn vader aan de Noord-Nederlanders zijn vermaarden Wapenroep uit. De geestdrift hierdoor te-weeg-gebragt - nooit bij eenige natie geëvenaard in algemeenheid, langen duur en krachts-ontwikkeling - terwijl zij Koning Willem verhief tot het voorwerp eener onbegrensde volksgunst, bragt den Prins te Antwerpen van twee zijden onder de werking van vijandige gezindheden. In 't Noorden

steeg, door opwinding van het nationaal gevoel, de verbolgenheid bij elken stap dien men hem zag doen om de hand te reiken aan de oproerlingen: en de opgestane gewesten wezen de hand af van den zoon en stedehouder eens Konings, die al zijne onderdanen tegen hunne Revolutie in 't geweer joeg. Behalve den indruk der volkswapening van het Noorden, werkten drie oorzaken zamen om te verhinderen, dat de vestiging van een Belgisch Bestuur te Antwerpen de uitwerking had, die men zich daarvan had voorgesteld. Vooreerst, was in den aanhef van 's Konings Besluit als de eenige beweegreden tot dien maatregel opgegeven de belemmering, door den toestand der Zuidelijke Provinciën te-weeg-gebragt in de werking van het Algemeen Bestuur uit de Residentie 's Gravenhage: het bleek derhalve dat de nieuwe Landvoogd, wien geen bepaalde titel gegeven en wiens magt in onbepaalde bewoordingen was uitgedrukt, niet met een onafhankelijk gezag was bekleed, maar de bevelen zou ontvangen uit 's Gravenhage. In de tweede plaats, bleef een Hollandsch Generaal Opperbevelhebber van Antwerpen, en Prins Frederik behield aldaar zijn Hoofdkwartier, bekleed met het Opperbevel over eene getergde krijgsmagt, binnen weinige dagen zullende versterkt worden met de opgewondene burgerscharen die de Volkswapening uit het Noorden zou doen aanstroomen: het viel derhalve aan de Hoof-

den van den opstand ligt, de vredelievende woorden van den Prins van Oranje te doen voorkomen als het fluiten van den vogelaar. Eindelijk - het tijdstip der Koninklijke benoeming van een afzonderlijk Bestuur over België was dat, waarop de Opstand de beslissende vaart eener Revolutie aannam. Een man, dien een vonnis, in naam des Konings uitgesproken, uit het Land gebannen had, in triomf met Vorstelijke eerbewijzen uit Frankrijk teruggehaald en begroet als Bevrijder, was te Brussel aan 't hoofd van een Voorloopig Bestuur geplaatst, en dat Bestuur had daags voor 's Prinsen benoeming dit Besluit afgekondigd: "de Gewesten van België die gewelddadig van Holland zijn losgemaakt, zullen een Onafhankelijken Staat uitmaken."

Nogtans, wie waren de mannen op wier wenken de Revolutie haren loop had begonnen? Twee hunner waren gezworen vijanden van het Huis van Oranje, maar in niets met elkander overeenkomende dan in dit ééne punt. Het waren Louis de Potter, die met diepe verachting voor alle Christelijke Openbaring in het hart en de Demokratische Republiek in het hoofd op een zeepbel van volksgunst was in de hoogte geheven, en Felix Graaf de Merode, een onderworpen zoon van de Roomsche Kerk, een vijand van republikeinsche denkbeelden, wien alleen zijn vermogen en de eeuwen-oude naam van zijn Geslacht tot een

voorwerp maakten van veler eerbied. De twee andere Leden van het Centraal Comité, in welks handen zich de voorloopige regering van België bevond, hadden zich wel vurig betoond in het afbreken van het Staatsgebouw, maar schenen hun bestek voor een nieuw nog niet te hebben vastgesteld. Dezen waren Sylvain van de Weijer, al de overigen in sluwheid en talenten verre te boven strevende, en die nog niet zóó ver was gegaan, of hij zou zich de regering van een Oranje-Vorst, waaronder hij een aanzienlijke rol kon spelen, kunnen laten welgevallen; en Charles Rogier, een Luiksch Advokaat, die te Brussel onbekend was geweest totdat hij aan 't hoofd van een bende Vrijwilligers aldaar gekomen was om België van de Hollandsche Regering te helpen bevrijden, met geen ander doel dan een Onderkoningschap van den Prins van Oranje. Een vijfde Lid was Alexandre Gendebien, die echter eerst den Dertienden October in het Voorloopig Bestuur zitting nam: hij was naar Parijs geweest om de Regering van Louis Philippe en de Hoofden der Republikeinsche Partij aldaar te polsen over eene vereeniging van België met Frankrijk, eene vereeniging waarvan hij een verklaard voorstander was.

Welke krachten ook een aldus zamengesteld Bestuur mogt kunnen in werking brengen, het had voorzeker niet de sterkte die door eendragt wordt te-weeg-gebragt. Daarenboven, allen waren Nieuwe

Mannen: niet één hunner had of in Regeringsbetrekking of in de Staatsvergaderingen eenig vertrouwen op zijn bekwaamheden of beginselen bij het Algemeen kunnen vestigen. Te Antwerpen daarentegen, waar al de Belgische leden van de Staten-Generaal verzocht werden zich te vereenigen, gelijk ook velen zich daarheen begaven, bestond het Bestuur onder den Prins van Oranje uit mannen, die behoorden tot hetgeen België of meest aanzienlijks bezat of meest uitstekends vertoond had op het Nederlandsche Staats-tooneel. Het was te verwachten, dat aan dit Bestuur de voorkeur zou gegeven worden door allen die de Zuidelijke Provinciën van den dwang eener vereeniging met de Noordelijke wenschten ontheven te zien zonder de schokken eener Revolutie; en wat de oproerige menigte betreft: het volk werd beheerscht door de Dagbladen, de Dagbladen door de Hoofden van den Opstand: welligt zouden dezen door beloften te winnen zijn. Doch het was boven alles noodig dat de toezeggingen door den Koninklijken Landvoogd gedaan, bleken vertrouwen te verdienen, en daartoe werd zijn Manifest reeds daags daaraan gevolgd door een Besluit waarbij de Prins tot zijne Raadgevers, die hem maatregelen zouden voorstellen ter bereiking van het doel zijner Afkondiging van den vorigen dag, elf Leden van de Staten-Generaal benoemde, en daaronder de twee welsprekendste woordvoerders der Liberale Op-

positie in de Tweede Kamer, Charles Le Hon en Charles de Brouckère, voorts, een rusteloozen bestrijder der Regering van Willem den Eerste, den Baron Erasme Surlet de Chokier, later Regent van België geworden, den meestbekwamen vlagvoerder der Roomsch-Katholijke Partij, Etienne Constantin de Gerlache, en - zoo ver ging 's Prinsen zelfverloochening - Napoleons onbarmhartigen Prefect, Antoine Philippe Fiacre Ghislain de Vischer Graaf de Celles. Dit Besluit was mede-onderteekend door den Hertog van Ursel, en daardoor werd bij voorraad het beginsel gehuldigd eener Ministeriële Verantwoordelijkheid, waarvan de miskenning eene der voornaamste grieven was tegen de Regering van Koning Willem. Doch drie dagen later nam de Prins een meer bepaald Besluit, waarbij werd vastgesteld dat geene zijner verordeningen van kracht zoude zijn, ten zij onderteekend door den Minister of eenig ander Hoofd van het Departement waartoe de zaak betrekking had.

Na de instelling van een Verantwoordelijk Ministerie volgde eene volledige vrijverklaring van het Onderwijs door een Besluit van den Elfden October. Als eene andere grieve was aangevoerd het gemis eener Regtspraak door Gezworenen: op den Veertienden werd eene voordragt der Ministers tot de wederinvoering der Jury door den Prins goedgekeurd, en naar zijnen Staatsraad ter verdere behandeling verzonden.

Terwijl aldus te Antwerpen door een Regent, een Verantwoordelijk Ministerie en een Staatsraad de grondslagen werden gelegd tot een regelmatig Bestuur over België, werden te Brussel, inzonderheid door een Russischen Diplomaat van aanzien die te Petersburg in ongenade gevallen te Gend in afzondering leefde, pogingen aangewend om de Leden van het Voorloopig Bestuur aldaar te winnen. Gedurende veertien dagen werd de Prins van Oranje door degenen die hem omringden met de verwachting van een gewenschten uitslag zijner pogingen gevleid, en wanneer het in later tijd bevreemding mag hebben gebaard, dat hij, die anders zoo vlug van doorzigt was, niet eerder tot de bewustheid is gekomen van de onvereenigbaarheid zijner betrekking van Stedehouder des Konings en van Hoofd des Bestuurs van België, dan mag dit niet alleen op rekening zijner goed-geloovigheid gesteld, maar moet daarbij ook herinnerd worden, dat in 't midden eener handeling de gezigtskring anders is dan na de uitkomst. Hij die door de slingerpaden van een doolhof gaat, omstuwd door raad- en berigtgevende personen, waarvan het onmogelijk is de vriendelijke maskers van de natuurlijke wezenstrekken te onderscheiden, moet over zijn toestand geheel anders oordeelen dan zij, die door het oog der Historie het geheel der gelijktijdige voorvallen en handelingen overzien, en met een bedaarden blik de personen die daarin werkzaam zijn geweest

ontmaskerd beschouwen kunnen. Dan, 't was hier minder de vraag, wat uit die verwarring en regeringloosheid zou te voorschijn komen, dan wat de inspraak van 't geweten als pligt voorschreef. Die stem sprak luid en duidelijk: tot het uiterste moet de poging tot bevrediging der oproerige gewesten worden doorgezet. Dat was hij verschuldigd aan zijn vader die in de schipbreuk van de groote staatshulk hem had aangegrepen - gelijk de Belgische Notabelen in hun Adres van den Eersten October het hadden uitgedrukt - als de laatste reddingsplank. Hij was het verschuldigd aan zijne kinderen, wier toekomst, naar het wel-slagen of mislukken zijner poging, door den luister eener dubbele Kroon of door den minderen glans eener enkele zou bestraald worden. Hij was het verschuldigd aan de talrijke vrienden, die hij nog in België bezat en die niet ophielden hem toe te roepen: "Gij zijt voor België eene noodzakelijkheid geworden." Hij was het eindelijk ook verschuldigd aan geheel Europa.

Koning Willem namelijk had op denzelfden dag waarop hij zijne Noord-Nederlanders te wapen riep, denzelfden ook waarop zijn zoon zijn manifest uitvaardigde aan de Zuid-Nederlanders, eene gewapende tusschenkomst ingeroepen van de Mogendheden die zich door traktaten tot handhaving van het Koningrijk der Nederlanden verbonden hadden: eene spoedige zending van hulptroepen was daarbij verzocht tot dem-

ping van het oproer. De Diplomatie aarzelde. Men begreep dat eene vreemde krijgsmagt in België - van wie ook - een oorlog zou ontsteken waarin ligt geheel Europa kon gewikkeld worden. Maar men begreep van den anderen kant, zoo België werd overgelaten aan de Revolutie-koorts die daar de menigte beheerschte - welke verbindtenis ook Louis Philippe mogt hebben aangegaan - eene zamenstrooming van de onstuimige partijen in Frankrijk en België welligt ook in de Pruissische Rijn-provinciën, niet te verhinderen, en ook dan een algemeene oorlog onvermijdelijk zou zijn. Gelukte het integendeel aan den Prins van Oranje de oproerige gewesten tot rust te brengen door een zelfstandig Bewind te vestigen, dan ware het gevaar geweken, en de taak der Mogendheden zou zich bepalen tot het erkennen van den nieuwen toestand in het Europische Statenstelsel. Daarom hield de Diplomatie, alvorens aan Koning Willem haar antwoord te geven, de oogen gerigt naar Antwerpen, en hoorde men bevoegde Staatsmannen toen zeggen: "de eenige man die een algemeenen oorlog kan voorkomen is de Prins van Oranje." Het gewigt dezer bedenking werd hem van verschillende zijden op het hart gedrukt, en de voorstanders van een onafhankelijk België riepen hem met nadruk toe: "Behoed ons van in vreemde handen te vallen."

Middelerwijl greep de Revolutie met kracht om zich

heen, en de Brabantsche vlag woei zelfs in de beide Vlaanderens van schier alle torenspitsen. Al de in opstand zijnde gewesten hadden, door het Voorloopig Bestuur te Brussel te erkennen, zich verklaard voor de stichting van een onafhankelijken Staat en de beslissing over de toekomstige Staats-inrigting opgedragen aan een Nationaal Congres. Het was onherroepelijk beslist dat de Koning van het Noorden geen Koning van het Zuiden zou zijn, tenzij hij kwam in 't gevolg van gewapend geweld: en de Diplomatie - de tijdingen uit Londen gaven daarvan de zekerheid - weigerde ten behoeve van een Vorstenhuis den vrede van Europa in de waagschaal te stellen. De leiders der Revolutie sterk door zelfvertrouwen, en reeds hunne eischen uitstrekkende tot de ontruiming van Antwerpen en Noord-Brabant door 's Konings troepen, verklaarden duidelijk in geen onderhandeling met den Prins van Oranje te kunnen treden, zoolang hij de koorde niet losliet waarmede hij te 's Gravenhage werd vastgehouden. Te Antwerpen eindelijk nam hand over hand de tweezijdige spanning toe waartusschen de Prins zich dáár geklemd vond. Van de eene zijde morden de Hollandsche Bevelhebbers van 's Konings Krijgsmagt, verontwaardigd over zijne voorkomenheid jegens al wat Belg was; van de andere zijde nam de Burgerij, die om de aanwezigheid dier Krijgsmagt ook den Prins wantrouwde, opgeruid van buiten, eene dreigende houding aan.

Zoo was de stand van zaken op Zaturdag den Zestienden October. In den vroegen morgen van dien dag zond de Prins een zijner Adjudanten naar 's Gravenhage om den Koning daarvan te onderrigten en voor te bereiden op de verklaring die hij stond af te leggen, en waarvan hij alleen de bewoording nog niet had vastgesteld. Hij had nu tot behoud van zijns vaders gezag in de Zuidelijke Gewesten het uiterste beproefd, maar van dit tijdstip aan traden andere pligten in de plaats van zijn kinderpligt. Wat voor zijn Vader onherstelbaar verloren was, moest hij trachten te behouden voor zijn Huis: hij moest ook, ware 't mogelijk, verhoeden dat België of een twistappel wierd der nageburen of een beheerscher ontving die vijandig was aan zijn geslacht en aan zijn Vaderland. Om dit doel te bereiken, deed hij op dien Zaturdag den gewigtigen stap, die hem zeer euvel geduid is door velen omdat hij dien gedaan heeft, door vele anderen omdat hij dien niet vroeger gedaan heeft. Zijne drie Ministers, die tegelijk Ministers des Konings waren, ontsloeg hij uit hunne betrekking van Leden der Hoofd-Administratie van België, op grond "dat de omstandigheden een meer vereenvoudigd bestuur toelieten totdat het naar de wenschen der natie op vasten voet kon gebragt worden." De Gouverneurs en Gedeputeerde Staten der Provinciën die zijn Gezag erkenden, werden gemagtigd om zonder andere

tusschenkomst de zaken ten einde te brengen, en in geval eene hoogere beslissing vereischt wierd zich regtstreeks tot hem te wenden. Eindelijk verklaarde hij met de Provinciën die hij bestuurde te willen toetreden tot de Staatkundige onafhankelijkheid van het Belgische volk. Deze verklaring was vervat in de volgende Proclamatie:

"Belgen!

Sedert ik bij mijne Proclamatie van den 5den dezer tot u gesproken heb, heb ik uwen toestand zorgvuldig overwogen; ik besef dien, en erken u voor een onafhankelijk volk.

Ik zal u dus, zelfs in die gewesten, alwaar ik eene groote magt uitoefen, niet in het minst belemmeren in het gebruik maken van uwe regten als staats-burgers.

Verkiest vrijelijk, en op dezelfde wijze als uwe landgenooten in de andere provinciën, afgevaardigden tot het Nationaal Congres, hetwelk eerlang zal plaats hebben, en gaat daar over de belangen van het Vaderland raadplegen.

Ik stel mij in de provinciën, die ik bestuur, aan het hoofd der beweging, welke u tot eenen nieuwen en vasten staat van zaken leidt, waarvan de nationaliteit de kracht zal uitmaken.

Ziedaar de taal van hem, die zijn bloed gestort heeft voor de onafhankelijkheid van uwe gewesten, en die zich thans met u vereenigt in uwe pogingen, om uwe staatkundige onafhankelijkheid te vestigen.

Antwerpen, 16 October 1830.

Willem, Prins van Oranje."

Op den tweeden dag nadat dit stuk te Antwerpen

werd uitgevaardigd, opende de Koning te 's Gravenhage de Gewone Zitting der Staten-Generaal, en in zijne Troonrede laschte hij deze woorden in: "De geheel onverwachte tijdingen uit Antwerpen ontvangen, strekken op nieuw ten bewijze van den dagelijkschen voortgang der daadwerkelijke scheiding tusschen de twee groote afdeelingen van het Rijk." Groot was de verbazing toen terstond de beteekenis dezer woorden duidelijk werd door het gelijktijdig bekend worden van 's Prinsen Proclamatie. De dubbelzinnige koelheid der uitdrukking waarmede een zoo gewigtig feit in de Troonrede was aangeduid; de terughouding van het Regeringsdagblad, waarin het Stuk eerst drie dagen later werd opgenomen; de ongeloofbaarheid der onderstelling dat de Prins, dien men kende, Provinciën die hij ontvangen had om ze in naam des Konings te besturen, verraderlijk in de armen der Revolutie zou geworpen hebben; dit alles voegde bij de verontwaardiging over den Zoon argwaan tegen den Vader; men drong dieper door in den zin der woorden van het bevel den Prins door zijn vader gegeven, om ook de pogingen der Belgen tot herstelling van het wettig Bestuur "zooveel mogelijk te ondersteunen en te bevorderen:" de gloeijende geestdrift der Natie onderging plotseling als een ijskoude waterstorting; men schold, men riep verraad.

Dezen indruk, die zich in de Hof- en in de Hoofd-

stad beide oogenblikkelijk deed opmerken, uit te wisschen, was het doel eener Boodschap door den Koning op den tweeden dag na het houden zijner Troonrede aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal gezonden. Hetgeen toch de hoofdinhoud dier Boodschap scheen uit te maken, dat voortaan "de middelen en krachten der Noordelijke Provinciën uitsluitend voor de belangen dier Provinciën zouden worden aangewend," was eene noodelooze herhaling van 't geen de Koning, niet meer dan twee dagen geleden, in de Troonrede verklaard had. Maar wat te-weeg-bragt dat nu die verklaring met uitbundig gejuich door de Afgevaardigden werd ontvangen, en dat dezen van nu aan zich aanmerkten als vertegenwoordigende het Noord-Nederlandsche Volk alleen, was de verzekering des Konings dat de vermoedens ten zijnen opzigte gerezen, als of hem de scheiding geen ernst ware, en als of hij de gunst der muiters zocht te winnen om den gehaten band weder vast te knoopen, ongegrond waren, en die verzekering was vervat in de volgende woorden, uitmakende den aanhef der zoo even gemelde Boodschap:

"Uit de Proclamatie door onzen beminden zoon den Prins "van Oranje den Zestienden dezer te Antwerpen uitgegeven, "waarvan de aanleidende oorzaken Ons even weinig bekend zijn "als de gevolgen daarvan door ons kunnen berekend worden, "blijkt intusschen ontwijfelbaar, dat de erkenning van het grond-"wettig gezag in de Zuidelijke Provinciën thans geheel heeft "opgehouden."

Bij twee Koninklijke Besluiten van denzelfden Twintigsten October werd de opdragt aan den Prins van Oranje op den Vierden gedaan vervallen verklaard en aan de Opperbevelhebbers der vestingen Maastricht en Antwerpen, de uitvoering van het Opperste Gezag in de Provinciën Limburg en Antwerpen opgedragen "'t welk de Prins zich bij zijn Besluit van den Zestienden had voorbehouden." Deze openlijke en plegtige afkeuring van den stap zijns zoons, den Koning afgeperst door de stemming der gemoederen, die hij om zich heen waarnam, rigtte nu den geheelen stroom der volksverbittering tegen den Prins van Oranje. Elke handreiking door hem gedaan en door de opstandelingen afgewezen werd als een hoon aangemerkt dien de Natie door hem onderging. Zoo hartstogtelijk was de verbolgenheid, dat openlijk de vraag werd gedaan, of ook de omstandigheden aanwezig waren, waarin volgens eene bepaling der Grondwet eenige verandering in de Troonsopvolging aan de Staten-Generaal behoorde te worden voorgesteld. Ééne stem slechts van gewigt waagde het tegen de afkeuring van het Algemeen openlijk woorden te doen hooren van goedkeuring, van bewondering zelfs: het was eene stem die vroeger voor vele had gegolden en die nooit gezwegen had waar 't geluk van het Vaderland het spreken gebood. Gijsbert Karel Graaf van Hogendorp gaf een kort geschrift uit getiteld "de Prins van Oranje."

Hij schetste daarin den toestand van het oogenblik, stelde den moed en de staatkundige schranderheid in 't licht, waarmede de Prins den weg gebaand had tot de meest wenschelijke toekomst van Nederland, die, naar hij toen daarover oordeelde, dan zou aanbreken wanneer de beide Volks-afdeelingen twee zelfstandige Staten zouden worden, onafhankelijk van elkander en beide naar hunne behoeften bestuurd, onder het gemeenschappelijk Oppergezag van het Huis van Oranje. Het pleitschrift van den Grooten Burger mogt velen tot nadenken gewekt hebben, het kon de vrijspraak niet te weeg brengen van den aangeklaagde dien hij verdedigde, voor de regtbank der Nationale Geestdrift.

Te Antwerpen hield intusschen de Prins, terwijl hij de uitwerking verbeidde van den stap dien hij den Zestienden gedaan had, niet op van te wuiven met den palmtak des vredes. Op den Achttienden maakte hij bij eene Dagorder aan het Leger bekend, dat de Belgische en de Hollandsche troepen met toestemming des Konings, eerstdaags in afzonderlijke Afdeelingen zouden gescheiden worden, en dat de Belgische troepen onder zijn bevel in België zouden blijven. Daags daaraan stelde hij alle Belgische krijgsgevangenen die te Antwerpen waren, en over wier lot hij uitdrukkelijk verklaarde dat hem uitsluitend de beslissing was gegeven, in vrijheid. Ook deze edelmoedigheid werd hem

ten kwade geduid omdat zij niet werd beantwoord met eene wederkeerige vrijlating der Hollandsche Officieren, die in onderscheidene plaatsen laaghartig werden gevangen gehouden. De kennisgeving dezer vrijlating aan het Voorloopig Bestuur te Brussel, ging vergezeld van een voorstel tot het staken der vijandelijkheden die dagelijks noodeloos bloed deden storten. Smadelijk was het antwoord: "Bewijs ons dat de troepen u gehoorzamen wier vijandelijkheden gij wilt doen ophouden; beveel haar Maastricht en Antwerpen te ontruimen, en over den Moerdijk tot in Holland terug te trekken; wanneer zij dit zullen gedaan hebben, dan zijn wij genegen over een wapenstilstand te onderhandelen." De Proclamatie had geen beter lot. Te Maastricht en te Antwerpen werd wel door de Burgerlijke Overheden de verkiezing voorbereid van Afgevaardigden voor het Nationaal Congres te Brussel, maar de standvastige houding van den Generaal-Majoor Bernardus Johannes Cornelis Dibbets, later tot Baron verheven, handhaafde het gezag der Nederlandsche Regering te Maastricht, waar hij het opperbevel voerde, en te Antwerpen betrok Chassé reeds den Achttienden de Citadel, die hij niet weder zou verlaten dan toen zij een puinhoop was geworden. Het Voorloopig Bestuur te Brussel, het gunstig onthaal bemerkende dat aan 's Prinsen Proclamatie bij het Algemeen ten deel viel, haastte zich dien te beantwoorden met eene Afkondi-

ging, waarvan inhoud en toon wedijverden in onbetamelijkheid. Zij kwam in 't kort hierop neder: "Willem van Nassau moet kiezen of Hollandsch onderdaan te zijn of Belgisch, kiest hij het eerste dan is hij een vijand van het Belgische volk, en kiest hij het laatste dan moet hij zich gehoorzaam onderwerpen aan het Voorloopig Bestuur."

Intusschen vertoonden zich te Antwerpen, waar de deftige Burgerij door den eerbied voor 's Prinsen tegenwoordigheid nog werd in toom gehouden, meer en meer oproerige verschijnselen: reeds op den Negentienden had de Generaal Chassé de stad in staat van beleg verklaard. De Prins, toen hem de Besluiten zijns vaders waren bekend geworden ontdaan van alle gezag, moest bedacht worden om zich te verwijderen. Hij was thans tot de overtuiging gekomen, dat hij door verkeerde voorstellingen omtrent den gang der gebeurtenissen zich met ijdele verwachtingen had laten vleijen, en hij legde de bekentenis af van een slagtoffer te zijn geworden van misleiding toen hij op den Vijf-en-twintigsten aan Chassé een afscheidsbezoek bragt op de Citadel. "De onvriendelijke aangezigten der Hollandsche Officieren waren zijner aandacht niet ontgaan; maar men moest toch zien op zijne bedoelingen: het griefde hem miskend te worden: waar de degen moest getrokken worden tegen een vijand kon men op hem rekenen; maar hij had een afschuw van burger-oorlog

en wenschte vrede." Dienzelfden dag riep hij aan België een eenvoudig en aandoenlijk Vaarwel toe; het was van den volgenden inhoud:

"Belgen,

Ik heb getracht u al het goede te doen waartoe ik in staat was, zonder dat het mij gelukt is het edel doel te bereiken waartoe al mijne pogingen strekken, de bevrediging uwer schoone gewesten. Gij zult nu over de belangen van het Vaderland gaan beraadslagen in het Nationaal Congres, 't welk wordt voorbereid. Ik reken dus mijne pligten jegens u volbragt te hebben voor zooveel in dit oogenblik van mij afhing, en ik ga een nog smartelijker pligt vervullen door mij van uwen grond te verwijderen om elders den uitslag af te wachten der politieke beweging van België. Maar van verre gelijk van nabij zullen mijne wenschen met u zijn en ik zal altijd trachten mede te werken tot uw waarachtig welzijn.

Ingezetenen van Antwerpen, die mij gedurende mijn verblijf in uwe stad zoo vele blijken uwer verknochtheid gegeven hebt, ik zal, hoop ik, in meer kalme tijden terugkomen om met u zamen te werken tot vermeerdering der welvaart van uwe schoone stad.

Antwerpen, 25 October 1830.

Willem, Prins van Oranje."

De verwijdering van den ondankbaren grond in dezen afscheidsgroet betreurd, werd in den morgen van den Zes-en-twintigsten October volbragt door eene stoomboot die de Schelde afzakte en koers zette naar de stroomen welke Holland scheiden van Zeeland en Noord-

Brabant. Aan den Zuidelijken zoom van het Eiland van Dordrecht, op eene buitengors als op een klein schiereiland, waar de groote weg die uit Zuid-Holland naar Breda voert wordt afgebroken door de wateren van het Hollandsch Diep, ligt het gehucht Willemsdorp, van waar de overtogt geschiedt naar den Moerdijk. Hier deed de Prins zich aan wal zetten, en in de Postherberg, 't welk het hoofdgebouw is in dit gehucht van doorreize en overtogt, nam hij zijn intrek om er af te wachten wat het goedvinden des Konings over hem beslissen zou. Openlijk verloochend door zijnen vader, veroordeeld in het Noorden, versmaad in het Zuiden, verdacht door zijne vrienden, gelijk een balling in zijn vaderland, was echter de doorluchtige martelaar niet lang daar zonder 't geen, na de stem van het Geweten, meest het hart kan sterken in 't lijden: woorden van liefde uit den mond van gade en kinderen. De Prinses van Oranje spoedde zich met de twee oudste Prinsen, Willem en Alexander, naar Willemsdorp, zoodra de tijding van het verblijf van haren gemaal 's Gravenhage bereikt had. Vier dagen strekte het gehucht, waar nooit iemand verwijlt dan om zoo spoedig mogelijk de reize voort-te-zetten, aan het Vorstelijk Gezin aldus vereenigd, ten verblijf. Hoewel de huisvesting bekrompen was en het gemis van de gemakkelijkheden eener aanzienlijke huishouding volkomen - voor de Keizerlijke Vorstin zijn het

gewis dagen geweest van teedere zelfvoldoening, voor haren Gemaal dagen van verademing na de dagen die hij had doorgebragt in een dampkring van list, ondank en verraad.

Spoedig echter moest hij op nieuw zich gaan begeven in 't midden van de strikken der Staatslist. Tot den Koning geroepen kwam hij in den vroegen morgen van den Een-en-dertigsten te 's Gravenhage. Omtrent de ontmoeting tusschen Vader en Zoon is alleen dit bekend geworden, dat de Koning den Prins eene nieuwe zending opdroeg tot bevordering der belangen van zijn Huis. Wederom was deze zending, reeds toen zij aanvaard werd, veroordeeld om in hare hoofdbedoeling te mislukken. Het bombardement van Antwerpen, daags na het vertrek van den Prins uit die stad had in België den naam van Oranje-vriend zinverwant doen worden aan dien van Landverrader, en het woord Wraak, dat men voorgaf door de monden van het geschut der Citadel te hebben hooren donderen, werd onverwijld teruggekaatst met de bijvoeging "Weg met het Huis van Nassau ten eeuwigen dage." Op den Tweeden November vertrok de Prins naar Rotterdam en van daar naar London, alwaar twee dagen later de eerste bijeenkomst stond gehouden te worden der Gevolmagtigde Gezanten, wier vereeniging onder den naam van Conferentie is bekend in de Staatkundige Schriften van dien tijd.

De Regtbank van Diplomaten te London gezeteld, had reeds toen, ofchoon nog de Hertog van Wellington aan 't hoofd van het Bewind in Engeland stond, maar éénc gedachte, te zorgen dat de gebeurtenissen in de Nederlanden geene oorzaak werden van rustverstoring voor Europa. Zij was geneigd om de Belgische Revolutie als een volbragt feit te erkennen, en de Souvereiniteitsregten over België, die in 1815 in 't belang van Europa aan den Koning der Nederlanden waren opgedragen, voor vervallen te verklaren aan het Volk, zoo maar bij het vestigen van een nieuwen Staat het belang van Europa ook nu werd in 't oog gehouden. Geen der Mogendheden was genegen om ten behoeve van een Stamhuis den vrede op het spel te zetten. Niets kon Koning Willem voor zijn Huis meer hopen, dan in België zelve de gevolgen der Omwenteling door eene Tegen-omwenteling te vernietigen. Ruim vier maanden heeft de Prins van Oranje toen in Engeland doorgebragt. Daar zag hij de twintig eerste Protokollen der Conferentie uit het Britsche Ministerie van Buitenlandsche Zaken in de Staatkunkundige wereld verschijnen, en de eerstelingen dier ontelbare Nota's waarin de langdurige pennestrijd gevoerd is ter beslissing van het Belgisch-Nederlandsche vraagstuk. Daar vernam hij de handelingen van het Nationaal Congres te Brussel, en de weigering van Louis-Philippe om den Hertog van Nemours, en die

van andere Mogendheden om den Hertog van Leuchtenberg op den Belgischen troon te zien plaatsen, en de benoeming van Surlet-de-Chokier tot voorloopig Regent van den nieuwen Staat. Daar kreeg hij berigt van de houding van Oud-Nederland: hoe er de bloem der strijdbare manschap uit alle standen den geheelen winter gewapend aan de grenzen stond, eerst morrend over den tragen gang der onderhandelingen, maar toen weder in Vaderlandsch vuur ontvonkt door het heldenfeit van Van Speyk. Inzonderheid leende hij daar hoopvol het oor aan elk berigt in dagbladen, brieven en zamenspreking hem gegeven, omtrent de gezindheid van velen ten zijnen opzigte. Hij wist dat het geld niet ontbreken zou en reeds mildelijk vloeide om de pogingen tot het bewerken eener Tegen-omwenteling te schragen. Hij vernam, hoe de regeringloosheid in België het verlangen algemeener deed worden om onder de hoede van het verworpen Vorstenhuis rust en welvaart te zien terugkeeren; het streelde hem van Belgische Officieren de verzekering te vernemen dat de heerschappij der blaauwe kiel hun smartelijk was bij de gedachte aan den glorierijken naam en den ridderlijken persoon van den Prins van Oranje. Ten gevolge van dergelijke mededeelingen vertoonde zich voor zijne verbeelding de sterkte van 't geen men de Belgische Oranjepartij noemde, grooter dan zij in-derdaad was. Zij was zwak, omdat toewijding en zelfop-

offering niet te wachten zijn uit de berekeningen van het eigenbelang. Het ontbrak haar aan een bezielend beginsel of een geestdrijvend gevoel. Bij de tegen-over-gestelde partijen was daarentegen de opgewondenheid zoo groot - het wordt stellig verzekerd - dat er zelfs dolken en kogels gereed lagen tot Vorstenmoord.

Toen de betuigingen en aanzoeken der Belgische Oranje-vrienden het meest dringend waren, en het Congres te Brussel tot de keuze van een Vorst zou overgaan, was het tevens het tijdstip waarop de Prins te London vernam, dat de vrees voor eene naauwere aansluiting van België aan Frankrijk bij de overige Mogendheden zeer levendig werd en dat zijne verheffing op den nieuwen troon, zoo die dat kon verhoeden, krachtige ondersteuning zou vinden. Te gelijker tijd kwam er eene bezending van ingezetenen uit Brussel, Antwerpen, Gend en Brugge te London met Adressen, waarin negentig-duizend hunner medeburgers het verlangen naar de regering van den Prins van Oranje als den algemeenen wensch van België uitdrukten. Tot een antwoord op deze verzoekschriften verscheen toen in de Dagbladen een Manifest, 't welk uit de Fransche taal overgezet aldus luidt:

"Belgen,

De laatste gebeurtenissen in België zijn gevolgd geworden door ongelukken, voor mij, voor mijn Huis, voor mijn Volk. Die ongelukken heb ik onophoudelijk betreurd, maar te midden van mijn verdriet heb ik nooit de vertroostende hoop verloren, dat er een tijd komen zou wanneer aan de zuiverheid mijner bedoelingen zou worden regt gedaan, en ik persoonlijk zou kunnen medewerken om vrede en geluk te doen terugkeeren in een Land waaraan ik steeds gehecht zal zijn door de heilige banden van pligt en toegenegenheid. De keuze van een Souverein nadat België van Holland is gescheiden, heeft moeijelijkheden opgeleverd, die het nutteloos is hier op te halen. Mag ik zonder aanmatiging de hoop behouden, dat de keuze op mij gevestigd de best-mogelijke oplossing zou geven der moeijelijkheden die u omringen! Er is geen de minste twijfel aan of de vijf Groote Mogendheden, die gezamenlijk met zooveel belangeloosheid hare pogingen hebben in 't werk gesteld om de rampen waaronder wij leden te doen verdwijnen, en wier vertrouwen het zoo noodig is te bewaren, zien in deze schikking den besten waarborg voor onze binnenlandsche rust en voor den algemeenen vrede van Europa. Ik heb de toegenegenheid van een groot deel der bevolking niet verloren. Uitgestrekte mededeelingen die ik dezer dagen ontvangen heb uit de voornaamste steden des Lands hebben mij daarvan een overtuigend bewijs gegeven, en ik durf hopen dat die gezindheid zal toenemen, wanneer mijne bedoelingen genoegzaam bekend zijn. Uit dien hoofde heb ik behoefte, hier mijne inzigten te ontvouwen. Het verledene zal, voor zooveel mij aangaat, voor altijd vergeten zijn. Ik zal geene onderscheiding van personen maken, gegrond op een vroeger politiek gedrag. Al mijne pogingen zullen daarheen strekken om in dienst van den Staat ieder-een te behouden wiens bekwaamheden en ondervinding die onderscheiding zullen verdiend hebben. Ik verzeker aan de Katholijke Kerk en aan hare Bedienaren de

bescherming der Regering: ik zal bereid zijn om mede te werken tot alle maatregelen die waarborgen zullen geven voor de vrijheid der eerediensten. Het zou ook mijn eerste wensch, gelijk mijn eerste pligt zijn, mijne pogingen te voegen bij die der wetgeving om de Instellingen die op de nationale onafhankelijkheid gegrond zijn te voltooijen, en om aan onze buitenlandsche betrekkingen alle mogelijke veiligheid te geven. Voor het verwezenlijken dezer wenschen wacht ik met vertrouwen de hulp af der Mogendheden, wier handelwijze geen andere strekking heeft, dan het evenwigt van Europa te handhaven en den algemeenen vrede te bewaren. Haar belang is het, België sterk, onafhankelijk en gelukkig te maken. Daarin ligt de zekerste waarborg voor de veiligheid van allen. Al wat strekken kan om eene oplossing te verschuiven, moet noodwendig die heilzame uitkomsten verlammen, zoo al niet geheel vernietigen, en bij de overweging van de middelen die aan België, behalve de vestiging van hare onafhankelijkheid de weldaden van een duurzamen vrede kunnen verzekeren, zou het overtollig zijn aan eenig ander middel te denken, waardoor in de tegenwoordige omstandigheden de moeijelijkheden en gevaren van een langer uitstel ook maar eenigzins zouden kunnen vermeerderd worden.

Ik heb mij geuit met al de openhartigheid die mijne stelling tegen-over het Belgische Volk vorderde. Mijne hoop is geheel gevestigd op zijne verlichte zienswijze in de belangen en op zijne gehechtheid aan de onafhankelijkheid van zijn Land. Ik eindig met de verklaring, dat ik tot den stap dien ik doe, minder ben gedreven geworden door mijn persoonlijk belang, dan door een levendig en opregt verlangen om een perk te zien stellen aan de rampen van het Land, door heilzame maatregelen van vrede en van verzoening.

London, 11 Januarij 1831.

Willem, Prins van Oranje."

Deze zelf-aanbeveling en dit Programma van Regeringsbeginselen deden de ongunstige stemming die in Noord-Nederland ten opzigte van den Prins van Oranje heerschte, tot op het hoogste klimmen. Men hield daar toen nog in de beschaafde standen vrij algemeen 't geen de Romeinen noemden een betrekking in den Staat ambiëren en zich daarvoor Candidaat stellen, voor onbetamelijk; en nu had bovendien een Koningszoon het Opperste Staatsgezag verlaagd tot een gewoon ambt, om 't welk te verkrijgen hij zich was gaan buigen voor de Majesteit van het Souvereine volk, dat tegen zijn vader was opgestaan. De toestand had inderdaad dit karakter. Doch wat in die dagen bij het beoordeelen van personen en handelingen niet altijd genoeg werd in 't oog gehouden, was dit, dat de betrekking van België tot het Vorstelijk Stamhuis geheel verschilde van die der Noordelijke Gewesten. De Nederlandsche Staat zoo als die onder Gods leiding in de Zestiende Eeuw ontstaan is, was het gewrocht van den gemeenschappelijken arbeid van het Noord-Nederlandsche Volk en van het Huis van Oranje, en daardoor staan beiden met de door hen gestichte Staatseenheid in een historisch regtsverband, dat door revolutionair geweld verbroken in 1813 hersteld is. Maar op eenig bewind over de Brabantsche Gewesten had de Oranje-Nassausche Dynastie geen ander regt, dan het regt dat de Di-

plomatie in 1814 had om die landen aan den Nederlandschen Staat te hechten, en het regt op de erkentelijkheid van een door haar gedurende vijftien jaren veelzins beweldadigd volk. Nu had dezelfde Magt die deze aanhechting bevolen had, reeds bij een Protokol van den Twintigsten December 1830 haar Besluit tot vereeniging van al de Nederlanden voor vervallen verklaard, en het Belgische volk ging, uit kracht van den geopenbaarden volkswil en met toestemming der Europische Hoofdmagten, zich een eigen Staat stichten, waarvan de grondslagen toen nog niet waren vastgesteld, doch waarin schier ontwijfelbaar aan een Koning het Rijksbewind zou worden opgedragen. Daartoe bood de Prins van Oranje zich openlijk en zonder omwegen aan. Men zag in deze aanbieding eerder een trek van Machiavellistische Staatzucht, dan van een open karakter, omdat men hem tevens hield voor den aanlegger en het Hoofd der Komplotten, die tot zijne verheffing door de Oranjepartij in België gesmeed werden. Hij was dit echter niet. Drie weken na de dagteekening van de boven-medegedeelde verklaring, op den Tweeden Februarij, rukte Ernest Grégoire, een Franschman die om de dapperheid door hem te Brussel tegen de Koninklijke troepen in de September-dagen betoond tot den rang van Luitenant-Kolonel was verheven, aan 't hoofd van vier-honderd man Gend binnen om er eene Tegen-omwenteling

ten behoeve van het Huis van Oranje te bewerken. Na de mislukking van zijn aanslag werd hij te Eecloo gevangen genomen, en men vond een brief bij hem, waaruit blijkbaar is dat de Prins ofschoon hij de bovenstaande verklaring uit London wilde dienstbaar maken aan de pogingen der Oranje-partij om het vonnis van uitsluiting te vernietigen, dat door het Nationaal Congres van België tegen zijn Huis was uitgesproken, hij zich evenwel onthouden heeft van zich aan 't hoofd van eenig klomplot tot dat einde te stellen. De brief was van dezen inhoud:

"Kolonel, ik heb dezen morgen uw brief door M*** ontvangen. Ik meen daarop niet beter te kunnen antwoorden dan door u dank te zeggen voor de gevoelens die gij jegens mij betuigt, en voor den ijver dien gij gezind schijnt voor mijne zaak aan den dag te leggen. Het ingesloten stuk behelst mijne Politieke geloofsbelijdenis. Deel het aan mijne aanhangers mede en tracht de Belgen, die zouden kunnen meenen dat zij te ver gegaan zijn en die voor reactiën zouden kunnen vreezen, gerust te stellen: een volkomen vergeten van het verledene beveiligt hen door een soort van Manifest dat ik u hierbij toezend. Gij weet dat ik mijne beloften nooit geschonden heb.

Willem, Prins van Oranje."

Het Manifest boven medegedeeld, behelsde de laatste woorden van vrede en verzoening door den Prins van Oranje tot de Belgen gerigt: als hij zich weder tot hen zou wenden, zou het wezen aan het hoofd van

het getrouwe Noorden, met den degen in de hand en het Voorwaarts in den mond.

XVII.

Op zaturdag den Negenden April van het jaar 1831 zag men te Amsterdam tegen den tijd wanneer daar de handelaar zich naar de Beurs begeeft, behalve het gewoel van het dagelijksch bedrijf in de straten die van de Haarlemmerpoort naar het koninklijk Paleis voeren, vele nieuwsgierigen op en neder wandelen of in groepen staan, gelijk pleegt te geschieden, wanneer de komst van vorstelijke personen wordt te gemoet gezien. De Koning en de Koningin waren echter reeds den vorigen avond gekomen: het Hof kwam als naar gewoonte na het Paaschfeest eenige dagen in de Hoofdstad doorbrengen. De nieuwsgierigheid was toen bijzonder gespannen omdat ofschoon zijne komst niet in de Dagbladen was aangekondigd, men echter wist dat de Prins van Oranje verwacht werd, en men wenschte te zien met welk gelaat hij zich zou vertoonen te midden der verontwaardiging die zijne houding jegens België had opgewekt. De Prins was door brief op brief van aanzienlijke en bedachtzame ingezetenen onderrigt, dat de stemming der Burgerij ten zijnen opzigte zeer ongunstig was. Zijne terugkomst uit London te 's Gravenhage op den Een-en-twintigsten Maart had - zeide

men - geen ander doel gehad dan om, wanneer de aanslag van Van der Smissen te Antwerpen geslaagd ware, zich aan 't hoofd der zaamgezworenen te stellen ter verovering eener Kroon, die eene vreemde geworden was: hij scheen dus voort te gaan met zich voor Oud-Nederland verloren te geven. De Policij der Hoofdstad had de vrees doen kennen dat de komst van den Prins onlusten zou veroorzaken, of althans dat hij aan openlijke beleedigingen zou ten doel staan, en hij was ernstig gewaarschuwd om zich niet naar Amsterdam te begeven, of zijne komst te doen vooraf-gaan door eene openlijke verklaring zijner gevoelens ten aanzien van Oud-Nederland. In plaats van het een of het ander te doen besloot hij alleen de inspraak van zijn open karakter te volgen en steunende op de rust van zijn geweten zich geheel bloot te geven aan het oordeel van het Volk. Daarom koos hij voor zijne wederverschijning in de Hoofdstad het uur van den dag waarop daar de bevolking zich het talrijkst op de straten bevindt, en deed hij zijn intogt in een open rijtuig met zes paarden bespannen. Hij was wel niet geheel onbekommerd omtrent hetgeen hem zou kunnen wedervaren, inzonderheid daar de Prinses van Oranje aan zijne zijde was gezeten, en hij de Vorstin niet had willen verontrusten door de berigten en waarschuwingen die tot hem waren gekomen. Doch geenerlei vrees was op zijn gelaat te lezen, en de minzaamheid van het edel

Vorstenpaar deed de gewone uitwerking. Overal werd het Vorstelijk rijtuig met betamelijken eerbied of met gulhartige vriendelijkheid begroet: het "Leve!" en hier en-daar zelfs een "Welkom in het Vaderland!" deed zich hooren. In den Schouwburg - dus luidde eene nieuwe waarschuwing - zou het misnoegen zich in meer beduidende vormen openbaren: hij liet zich hierdoor niet terughouden en werd er met blijken van toegenegenheid ontvangen. Aan de Officieren der Gewapende Burgerij en der Bezetting gaf hij gehoor in de Troonzaal van het Paleis, en gekleed als Kolonel-Generaal der Schutterij verscheen hij voor hen. Eene enkele zwakke stem sprak van de geringe overeenstemming die er scheen te bestaan tusschen den Erfgenaam des Troons en de getrouwe onderdanen zijns vaders; maar zij vond afkeuring bij de aanwezigen, en ieder aan wien de Prins de hand reikte toonde zich verheugd en vereerd. Gedurende het vijfdaagsche verblijf van het Hof in Amsterdam zocht hij alle gelegenheden op om zich in het openbaar te vertoonen aan alle standen der Burgerij, en overal ontving hij blijken van welwillendheid, overal openbaarde zich eene neiging om voor zijne handelingen, toen nog onvolledig bekend, eene bevredigende verklaring op te sporen, overal het verlangen dat hij voor het Vaderland mogt behouden blijven. Waar zijn naam, zijn voorkomen en zijne toespraak misschien niet voldoende waren geweest om die gezindheid te-weeg te

brengen, daar werd het overige te-weeg-gebragt door het gezigt van 's Konings vertrouwelijkheid met zijn zoon en door eene algemeene hoogachting voor de Prinses van Oranje, die, verknocht aan de eer van haren Gemaal, in 't besef zijner onschuld zich scheen aan te bieden om gunst of ongenade met hem te deelen.

Tot deze terugkeering der volksmeening werkte mede eene meer bezadigde beschouwing van den loop der gebeurtenissen. Zij die te midden der nationale opgewondenheid hunne kalmte behouden hadden, zagen voor het Vaderland nog geen het minste voordeel van de standvastigheid der Regering tegen-over de dubbelhartigheid der Diplomatie, en berekenden dat de oorlogstoestand, waarvan men begon de bezwaren te gevoelen en de gevolgen in de uitputting der Schatkist te vreezen, had kunnen voorgekomen worden indien de verzoenende Staatkunde van den Prins van Oranje van den beginne aan begunstiging in plaats van tegenwerking had gevonden. Nu de Groote Mogendheden hare goedkeuring hadden gegeven aan de vestiging in haar midden van den nieuwen Staat die uit eene Revolutie geboren was, vond men het vergeeflijker dat de Prins die daartoe meer dan iemand den moed bezat, zich op het hollend paard dier Revolutie geworpen had om te zien of hij het kon meester worden. Er waren er ook die het betreurden dat een vreemde Vorst eene Nederlandsche kroon zou wegdragen, en die het

in allen gevalle den Prins van Oranje niet euvel duidden, dat hij deze kroon voor het Nederlandsche Vorstenhuis had willen behouden. In 't kort, de ontvangst te Amsterdam was voor velen het keerpunt der volksveroordeeling, die op den Prins drukte.

Bij het leger dat aan de grenzen de vestingen bezette of in kantonnementen lag, waren de gezindheden eenigzins scherper geteekend. In 't algemeen heerschte daar nog groote ingenomenheid tegen den Koningszoon die zich aan 't hoofd had willen stellen van Muiters en Brigands - namen waarmede nog altijd de bewoners der "in opstand zijnde Gewesten" werden aangeduid. Velen echter, die ondervinding of begrip van den oorlog hadden, gevoelden dat die krijgsmagt, met al de zedelijke kracht harer bestanddeelen, met al de bekwaamheid waarmede zij was ingerigt en bestuurd werd, met al den goeden wil waarmede men zich gereed hield en verlangend was om een veldtogt te openen, wanneer zij ten strijde zou moeten gevoerd worden, zich eerst sterk zou gevoelen onder de leiding van den eenigen man, wiens militaire vermaardheid in staat was om vertrouwen te geven aan allen. Welke stemming de overhand zou behouden, was twijfelachtig: een schoone dag zou dien twijfel doen ophouden.

Omtrent dien tijd namelijk begonnen de Staatkundige onderhandelingen eene nieuwe wending te nemen.

Op den Eersten Junij verviel de termijn, dien de Conferentie aan de Bewindslieden in België had toegestaan, om zich te verklaren over de eerste grondslagen der scheiding van de twee Staten, door haar in de maand Januarij vastgesteld en door den Koning der Nederlanden terstond aangenomen. Toen dat tijdstip naderde, op den Een-en-twintigsten Mei, deed de Koning door zijne Gevolmagtigden aan de Conferentie verklaren, dat indien de Belgen op den gestelden termijn niet zouden zijn toegetreden, hij zich zou "vrij achten om voor zijn eigene rekening te handelen, ten einde die langdurige onzekerheid te doen ophouden, die voor de belangen zijner getrouwe onderdanen zoo hoogst nadeelig was." De termijn verliep zonder dat de Belgen de grondslagen van Scheiding aannamen, en in plaats van over te gaan tot middelen om hen te dwingen, wendde zich de Conferentie plotseling ter hunner gunste met de uiterste toegeeflijkheid. Twee redenen werkten daartoe te zamen. Vooreerst was het aan de Bewindslieden, die in Engeland het Ministerie Wellington hadden vervangen gelukt, Prins Leopold George Christian Friedrich van Saksen-Coburg en Gotha tot Souverein van België te doen verkiezen; zij hadden dit te-weeggebragt door de Oranje-vrienden zoolang aan te moedigen, tot dat aan Frankrijk en de Franschgezinde partij geen andere uitweg overbleef dan de keus van

den vriend der Ministers Grey en Palmerston, of de weder-verheffing van het Huis van Oranje. Ten andere werd de vrees dat uit de Nederlandsche Revolutie een algemeene oorlog zou geboren worden op nieuw levendig, zoo wel door den roekeloozen overmoed der Belgen als door de dreigende houding die Koning Willem begon aan te nemen tegen-over de bewoners der "in opstand zijnde gewesten" - gelijk België door hem genoemd werd, zoolang geene eindschikking was tot stand gebragt.

De Nederlandsche Gevolmagtigden - zij waren Anton Reinhard Falck en Hugo Baron van Zuijlen van Nyevelt - gaven in eene Nota van den Twee-en-twintigsten Junij aan de Conferentie te kennen, dat de Koning hun Meester zich houdende aan de Acte van Scheiding waarover hij met haar was overeengekomen, den persoon die de Souvereiniteit van België aannam zonder vooraf die Acte onderteekend te hebben, evendaardoor zou moeten beschouwen als zijn vijand, en dat, wanneer de Conferentie nalatig bleef van overeenkomstig hare stellig aangegane verbindtenis middelen aan te wenden, om de bestaande overeenkomst tot Scheiding door België te doen eerbiedigen, de Koning zich verpligt zou rekenen "de toevlugt tot zijne eigene middelen te nemen en de toegevendheden te doen ophouden, die niet meer zouden kunnen overeenkomen met de in- en uitwendige zekerheid van

den Staat, noch met de belangen zijner getrouwe onderdanen." Vijf dagen na deze voorwaardelijke maar onbewimpelde oorlogsaankondiging, op den Zeven-en-twintigsten Junij, stelde de Conferentie in Achttien Artikelen aan de beide partijen de voorwaarden voor, waarop zij verlangde dat er vrede zou zijn tusschen de beide Nederlandsche Staten. Bij de bepalingen in deze Artikelen voorgesteld werd het regt, 't welk Koning Willem zich door zijne toetreding tot de grondslagen van Scheiding verzekerd had, zoo geheel miskend en de belangen van Oud-Nederland zoo zeer aan de eischen van België ten offer gebragt, dat zij bij de Nederlandsche Regering naauwelijks eenige overweging verdienden. Koning Willem deed ook door zijne Gemagtigden in eene Nota van den Twaalfden Julij aan de Conferentie zijne verbazing te kennen geven over den loop harer overleggingen, en andermaal de verklaring afleggen, dat hij den Prins, die bezit nam van de kroon van België zonder de schikkingen aan te nemen, waaromtrent hij met de Conferentie reeds in Januarij was overeengekomen, als zijn vijand zou beschouwen. In weêrwil van deze verklaring des Konings nam Prins Leopold met de Achttien Artikelen de kroon aan der in opstand zijnde gewesten van het Koningrijk der Nederlanden. Op den Een-en-twintigsten Julij deed hij zijne intrede te Brussel en verbond hij zich de integriteit van een grondgebied te zullen handhaven,

waarin de Staatsregeling die hij bezwoer, Limburg had opgenomen, een deel van het Oud-Nederlandsch gebied. Toen - na zoolang de speelbal te zijn geweest zijner Bondgenooten - was voor Koning Willem de tijd gekomen om de hand aan het zwaard te slaan. Reeds had op den gedenkdag van Waterloo, nadat de bevelen naar London waren afgevaardigd, waarvan de inhoud in de Nota van den Twee-en-twintigsten Junij is uitgedrukt, de Prins van Oranje te 's Gravenhage in de stilte van zijn Kabinet een plan ontworpen tot een veldtogt in België. Het leger op de grenzen was door de berigten van de mishandelingen die Koning Willem onderging van de Diplomatieke wetgevers te London vervuld met verontwaardiging, en het smalen op Hollandsche lafhartigheid in het Nationaal Congres te Brussel, door Belgische Dagbladen alom verspreid, deed zelfs de minst-oorlogzuchtigen smachten naar het uur waarop de laster zou beschaamd gemaakt en de bezwalkte naam van het Nederlandsche volk gewroken worden. Deze stemming werd verhoogd door de tijding dat de Koning het leger zou bezoeken, en dat er een groote wapenschouw zou plaats hebben.

Ongeveer te halverwege tusschen Breda en Tilburg ligt ten noorden van den grooten weg het dorp Rijen. Op het terrein tusschen dit dorpjen en den straatweg is in de zomers van 1831 en van de zeven volgende

jaren, een deel der Nederlandsche Krijgsmagt in een kamp vereenigd geweest, en voor het front dier legerplaats, ten zuiden van den weg, is eene uitgestrekte heidevlakte. Deze vlakte heeft op den Drie-en-twintigsten Julij van het genoemde jaar een schouwspel opgeleverd, onvergetelijk voor die het hebben bijgewoond en gedenkwaardig voor de nakomelingschap. De troepen die daar ter wapenschouw stonden aangetreden in onafzienbare liniën geschaard - twee Divisiën Infanterij, drie Regimenten Ruiterij en drie-en-vijftig stukken geschut - waren een gedeelte van een nationaal leger, gelijk er nooit op den Vaderlandschen bodem gestaan had, eerbiedwaardig zoo er ooit een geweest is. In dezelfde gelederen, stonden er mannen en jongelingen uit de aanzienlijkste huizen en uit de armoedigste stulpen, die vrijwillig uit allerlei bedrijf en betrekking zich hadden los gescheurd, en in dienst getreden waren bij schutterijen, in afzonderlijke Jagerkorpsen, onder alle wapenen, om het Hoofd van den Staat, als een middelpunt van wet en orde, te steunen tegen het onregt, en, gelijk zij op de stem huns Konings waren te wapen gesneld en maanden achter-een zich aan de eischen der krijgstucht hadden onderworpen, nu verlangend maar geduldig zijn wenk stonden te verbeiden ten aanval. En die daar toen, omstuwd van een schitterenden Staf, te paard langs de liniën reden en vervolgens die krijgsscharen voor

zich voorbij deden trekken - het was de onwrikbare Koning zelf met zijne beide zonen en drie kleinzonen, - drie geslachten van Oranjevorsten, Willem de Eerste en die Willem de Tweede en Willem de Derde zouden worden. De Koning kwam er den erfgenaam zijner kroon, dien hij zelf scheen verdacht en mistrouwd te hebben, in de liefde van het leger herstellen. Prins Frederik kwam er aan zijn vader en ouderen broeder eene Krijgsmagt vertoonen door zijn verstandig beleid en onvermoeide zorgen tot een geheel gebragt van zeldzame voortreffelijkheid. Vader en zonen wilden het weten of dat leger bereid was voor het regt der Dynastie, voor de belangen des Lands, voor de eer des Volks, de veldheerspluim van Oranje te volgen tot in de vuurkolk des oproers. De leger-afdeelingen bij Rijen vereenigd, toonden op dien schoonen dag door ondubbelzinnige teekenen dat zij daartoe bereid waren. De Bezetting van 's Hertogenbosch, de Derde Divisie bij Eindhoven en de Reserve-Divisie bij Best en Oirschot op de volgende dagen met het Vorstelijk bezoek vereerd, deden dezelfde gezindheid blijken. De Prins van Oranje ontmoette wel hier en daar een ernstig gelaat, maar het minst eerbiedige woord dat zich hooren deed was "Vooruit of naar huis!" en waar hij gelegenheid had gevonden tot een openhartige toespraak, daar hoorde men de een tot den ander zeggen: "Hij is nog dezelfde." De

Koning keerde naar de Hofstad terug met de volkomene overtuiging, dat het leger in den aanstaanden strijd voor het regt en de eer van het Vaderland, geen anderen aanvoerder verlangde dan den held die daarvoor gestreden had bij den Viersprong en bij Waterloo. Toen volgde op den Negen-en-twintigsten Julij het Koninklijk bevelschrift: "Onze beminde zoon de Prins van Oranje zal het Opper-Kommando over onze Krijgsmagt aanvaarden en zich onverwijld aan het hoofd van het leger stellen."

Alle Dienst-orders lagen gereed tot uitvoering van het aangenomen Operatie-plan: alleen het laatste woord des Konings ontbrak nog. Maar in den avond van den Een-en-dertigsten Julij nam de Prins van Oranje te 's Gravenhage onder eene mengeling van zeer bijzondere aandoeningen afscheid van de zijnen, en in den nacht ten één uur kwam hij in het Hoofdkwartier te Breda met het bevel des Konings om onverwijld den veldtogt te openen. Zijne eerste daad in zijn Opperbevel was eene Dagorder te stellen, waarin hij het leger met 's Konings besluit bekend maakte, en ten zijnen opzigte eene verklaring aflegde, die zijdelings tot de geheele natie gerigt was. Zij luidde aldus:

"Dagorder voor het Leger te Velde.

Door den wil van mijnen Vader en Koning geroepen, om het bevel over het leger te voeren, stel ik mij aan het hoofd

op den dag, waarop het woord: Voorwaarts! door hem is uitgesproken. De bewijzen van liefde en trouw, welke gij reeds aan den Koning en het Vaderland hebt gegeven, en die den volkeren van Europa tot het schoonste voorbeeld strekken, waarborgen mij ook de dapperheid, welke gij zult ten toon spreiden op het slagveld, dat ons welligt binnen weinige dagen ten strijde wacht, voor de ware belangen van het Vaderland en tot verkrijging van voordeelige voorwaarden eener afscheiding van de gewesten, die zich onttrokken hebben aan de regering van dienzelfden Vorst, voor welken wij bereid zijn ons leven en onze dierbaarste belangen ten offer te brengen. Maar, bij het nemen van toevlugt tot de wapenen, sluit de Koning, die een waar vader zijner onderdanen is, geenszins den weg tot onderhandelingen uit, hoezeer deze tot dusverre zoo vruchteloos beproefd zijn; zijne Gevolmagtigden bij de Conferentie te Londen zullen aldaar, bij voortduring, de regten der Natie blijven voorstaan. Wat mij betreft, ik gevoel al het gewigt van de eervolle taak, mij door den Koning opgedragen; zij zal ongetwijfeld voor mij verligt worden door uwen moed, waarop ik met vertrouwen reken, bij de herinnering aan de dapperheid van zóo vele oude wapenbroeders van alle rangen, die ik nog in uwe gelederen zie, en aan de geschiedenis, welke mij leert, wat het Vaderland van de edele pogingen van deszelfs schutterijen en vrijwilligers mag verwachten. Na Quatre-Bras en Waterloo hebben wij ons niet meer in gelijke betrekkingen bevonden als die, welke ons thans vereenigen; in dat tijdsverloop hebben er vele gewigtige, meestal gelukkige, doch sedert een jaar zeer rampspoedige omstandigheden voor ons Vaderland plaats gehad; mijne pligten en de wil des Konings hebben mij geroepen, om een werkelijk deel aan de laatste Staatkundige gebeurtenissen in Nederland te nemen. Al mijne daden, woorden en bedoelingen hadden destijds eeniglijk ten oogmerk, om van het Koningrijk die onheilen af te weren, welke het te voorzien was, dat hetzelve konden treffen, en welke wij tegenwoordig allen ondervinden; maar daar

de middelen, met zulk een oogmerk door mij aangewend, geene gunstige uitkomst hebben opgeleverd, moet ik zelf gelooven, dat ik mij in de keuze dier middelen heb bedrogen. De drijfveren, die mij bezielden, waren intusschen van den zuiversten aard. Thans hoop ik u, met het zwaard in de hand, te overtuigen, dat het bloed der Nassau's nog in mijne aderen vloeit en dat geen offer mij te zwaar zal zijn om het geluk te verzekeren van dien geboortegrond, voor welks onafhankelijkheid onze voorouders zoo dikwerf met een gewenschten uitslag legermagten hebben bestreden, die hun verre in getal, maar geenszins in moed te boven gingen.

Hoofdkwartier Breda, den Eersten Augustus 1831.

Willem Prins van Oranje."

Groot was de tevredenheid door de lezing dezer Dagorder in het geheele Land te-weeg-gebragt. Maar wie op dien dag den nieuwen Opperbevelhebber zelven mogten hooren spreken, werden bezield met eene blijmoedigheid en een vertrouwen, waardoor elke andere gewaarwording week om plaats te maken voor een zegevierend voorgevoel. In het kamp bij Rijen waarheen hij zich begaf om er in persoon 's Konings lang gewenscht bevel te doen hooren; te Breda, in een klein en onaanzienlijk vertrek, waar hij behagen vond zich reeds als in het oorlogsveld te behelpen en al wie met eenig militair gezag bekleed waren te ontvangen om zich met hen te verblijden en te verbinden tot pligtsbetrachting: overal vertoonde hij zich

op dien gedenkwaardigen dag in de volle kracht zijner volksbetoovering. "Wat ik in mijne Dagorder van dezen morgen gezegd heb, zijn de gevoelens van mijn hart: ik hoop daarvan op het slagveld te doen blijken. - Ons Vaderland verkeert in moeijelijke omstandigheden, het heeft dappere mannen noodig. - Met God moet onze regtvaardige zaak zegevieren. - Vertrouwen wij op God, Mijne Heeren. Ik reken op het leger: het kan stellig op mij rekenen:" deze woorden uit zijn mond opgevangen mogen den algemeenen inhoud doen kennen zijner menigvuldige toespraken op dien dag, maar zij kunnen de geestvervoerende kracht niet wedergeven die het eigenaardige van zijn persoon, de glorie van zijn naam, het gezag van zijn rang en de herinnering van zijn verleden daaraan gegeven hebben. De geestdrift die zij deden ontstaan deelde zich als een vlammende kruidloop mede, en in den avond van dien Eersten Augustus werd langs geheel het Oud-Nederlandsche frontier van de Schelde tot de Maas de leuze van den dag gehoord vereenigd met de Oud-Nederlandsche leuze: "Voorwaarts, met God voor Vaderland en Oranje!"

XVIII.

Op den Tweeden Augustus des morgens ten negen uur reed de Prins van Oranje met zijn Staf te Breda

de poort uit waarbuiten de weg door het dorp Ginneken het naast naar de Belgische grenzen voert; Prins Frederik was aan zijne zijde, om overeenkomstig den wensch zijns broeders en den wil des Konings, als Kolonel-Generaal der Landmagt den Opperbevelhebber van het Leger te Velde behulpzaam te zijn: - de veldtogt was geopend, de Staatkundige onderhandelingen zouden worden voortgezet met de wapenen. Geen ander doel had de opmarsch van het leger: de Koninklijke Veldheer kondigde het aan in het volgende manifest:

"Aan de bewoners der gewesten, waar het leger van Z. M. den Koning der Nederlanden zal doorgedrongen zijn.

Aan het hoofd van het nationale leger der Nederlanden, heb ik voet gezet op uwen grond. Ik kom de vreedzame bewoners dezer gewesten gerust stellen omtrent de bedoeling van deze vijandelijke daad.

Geene zucht naar overwinning of wraak bezielt het leger en zijnen aanvoerder.

De Koning, mijn Vader, zendt mij met geen ander doel herwaarts, dan om billijke en regtmatige voorwaarden te verkrijgen van scheiding, tusschen de gewesten die hem getrouw zijn gebleven, en die welke zich aan zijne heerschappij onttrekken.

Wij doen den oorlog aan om te spoediger eenen duurzamen vrede te bewerken.

Aan de rustige bewoners van den grond, waarop ik thans sta, waarborg ik bescherming en veiligheid; zelfs ondersteuning beloof ik aan hen die der goede zaak zijn toegedaan.

Moge soms, hier of daar, eenige ongeregeldheid worden gepleegd, dat altijd onvermijdelijk kwaad van een talrijk leger, elke klagt die de inwoner doet, zal door de legerhoofden worden gehoord. Op het bewijs van de misdaad zal de strenge straf onmiddellijk volgen.

Gegeven in ons Hoofdkwartier den 2den Aug. 1831.

De Opperbevelhebber van het Nederlandsche leger,
Willem, Prins van Oranje."

Het leger bestemd om in België te rukken, telde op dat tijdstip vijf-en-dertig-duizend-acht-honderd-acht-en-negentig hoofden. Daarvan was de Infanterij tot vier Divisiën gevormd, aangevoerd door Luitenant-Generaals. De Eerste onder het opperbevel van Joseph Jacobus Baron van Geen bestond uit elf bataljons, en de vrijwillige Jagers die de wakkere volksvertegenwoordiger Edmond Willem van Dam van Isselt vereenigd had. Bij eene der Afdeelingen van deze Divisie was het Studentenkorps ingedeeld der Universiteit van Groningen, waarbij twee Hoogleeraaren Willem Vrolik en Joan Frederik van Oordt JWzn. den degen voerden. Voor de geheele Divisie was de heide van Chaam als verzamelplaats aangewezen, van waar zij de grenzen zoude overschrijden en op Baerle-Nassau trekken. De Tweede Divisie was zamengesteld uit tien bataljons benevens het korps Jagers van Studenten der Utrechtsche Hooge-School, en een dat den naam

voerde van Koninklijke Jagers: deze Divisie had tot Bevelhebber Bernhard Hertog van Saksen-Weimar en vereenigde zich voor het kamp bij Rijen om vandaar zich op het dorp Poppel te rigten. De Derde Divisie waarover Jonkheer Adriaan Frans Meijer het bevel voerde telde negen bataljons en drie vrijwillige Jagerkorpsen, een van Studenten der Leydsche Universiteit, een van Noord-Hollandsche en een van Groninger Jagers: zij brak op uit de omstreken van Eindhoven in de rigting van het dorp Postel. Eene Reserve-Divisie van acht bataljons stond onder het bevel van Gijsbert Martijn Cort-Heyligers, en rukte te gelijker tijd uit hare kantonnementen, waarvan St. Oedenrode het middelpunt was, op naar de grenzen voorwaarts van Eindhoven.

De Ruiterij was onder de bevelen gesteld van den Luitenant-Generaal Jonkheer Albert Dominicus Trip, en bestond uit twee Afdeelingen of acht eskadrons Kurassiers, een Regiment van vier eskadrons Lansiers, twee Regimenten elk van twee eskadrons Dragonders en een Regiment van drie eskadrons Hussaren. Zij was verdeeld in eene Brigade Zware Kavallerij die zeventien-honderd-twee-en-vijftig en eene Ligte die elf-honderd-negen-en-zeventig Officieren en Ruiters telde.

Twee-en-zeventig stukken geschut waaronder acht twaalfponders en twintig houwitsers, waren tot negen

Batterijen gevormd, bij eene van welke nog bovendien zes handmortieren op een wagen gevoerd werden. Deze vuurmonden met hun munitie-wagens, de wagens voor geweer-patronen, reserve-affuiten en al wat verder tot het Materiëel der Artillerij behoorende, deels bij de Batterijen werd medegevoerd deels in een groot reserve-park werd bij de hand gehouden, maakten in alles drie-honderd-twee-en-veertig voertuigen uit. Te 's Hertogenbosch en te Breda stonden in elk dezer vestingen twintig legerwagens met Infanterij-munitie vol gepakt, om terstond te kunnen worden heen gevoerd waar behoefte mogt ontstaan. De Generaal-Majoor Hendrik Rudolph Trip had het opperbevel over de Artillerij.

Aan het hoofd van den Algemeenen Legerstaf was de Luitenant-Generaal Constant geplaatst, die nu de zelfvoldoening had, bevelen te ontvangen van zijnen Vorstelijken kweekeling.

Van de overige Nederlandsche Krijgsmagt, die toen in 't geheel zes-en-tachtig-duizend-zeven-honderd-vijf-en-twintig man telde, lagen Bezettingen in het Kasteel van Antwerpen en de Forten aan de Schelde, in Maastricht en de Noord-Brabantsche vestingen, zes-duizend-zeven-honderd man verdedigden in Staats-Vlaanderen de Zeeuwsche oevers van de Schelde, en vijftien-duizend man bevonden zich in het binnenland. Het leger te velde was alzoo op de flanken en in den rug naar

behooren gedekt, en had vóór zich geen andere hinderpalen dan die dapperheid en beleid zouden kunnen opwerpen.

De sterkte der strijdkrachten die België daartegen had te stellen, kan niet met gelijke naauwkeurigheid worden opgegeven. De Minister van Oorlog des nieuwen Konings, de Baron De Failly, heeft verzekerd dat op den Eersten Augustus 1831 de sterkte van het Belgische leger twee-en-zestig-duizend-zes-honderd-en-elf man heeft bedragen, en naar de berekening van een zijner opvolgers den Franschen Generaal Evain, zijn er op dien dag zeven-en-vijftig-duizend-negen-honderd man in werkelijke dienst geweest. Daaronder waren veel geoefende soldaten en een zeer groot aantàl scherpschutters, die door de jagt en het wildstroopen behendigheid hadden verkregen in 't gebruik van het schietgeweer. Doch het ontbrak er aan overeenstemming en krijgstucht. De Revolutie had niemand te voorschijn gebragt die genoeg ontzag en bekwaamheid bezat, om aan de strijdmiddelen van den nieuwen Staat de eenheid eener voldoende legerinrigting te geven: daartoe hebben later drie-honderd-vijftig vreemde Officieren moeten in dienst genomen worden. De blaauwe kiel was door eenige voorbeelden van stoutmoedigheid en door veel gezwets in eere gebragt, en de voorganger van den Minister De Failly had op den Zestienden Mei wanhopig zijne

betrekking nedergelegd, verklarende niet in staat te zijn krijgstucht te brengen onder de soldaten en eendragt onder hunne bevelhebbers. De voortreffelijkheid van het eene leger boven het andere moge de overwinning gemakkelijker hebben gemaakt, zij strekt tevens ten voorbeelde, wat de bedaardheid vermag van den Hollandschen landaard waarmede men zoo gaarne den spot drijft, wanneer die bezield wordt door Vaderlandsliefde en een nationaal eergevoel.

De Belgische hoofdmagt was in twee legers gesplitst. Het eene, dat zich den naam gegeven had van Leger van de Maas, sterk ruim tien-duizend man met vier-en-twintig bespannen vuurmonden, stond onder de bevelen van den Luitenant-Generaal Nicolas Daine, die in dienst van Koning Willem met het Provinciaal krijgsbevel was bekleed geweest in Gelderland, in Noord-Holland en in Limburg. Hij had zijn Hoofdkwartier te Hasselt, en zijne troepen lagen wijd-uiteen tot in den omtrek van Roermond en Venlo. Het andere leger, waarvan de sterkte nu eens op dertien-, dan eens op vijftien-duizend man geschat wordt met twaalf stukken geschut, hield deels te Antwerpen het oog op de Citadel en bezette daar het Noorder-fort, deels was het gekantonneerd in de landstreek die zich van de Schelde uitstrekt tot aan Gheel en Turnhout: het werd Leger van de Schelde genoemd, en stond onder het opperbevel van den Oud-Hussaren-Officier

toen Luitenant-Generaal Marie Michel Balthasar Baron De Tiecken de Terhove.

De Prins van Oranje had met zijn aanvalsplan ten oogmerk, tusschen deze beide legers het zijne in te schuiven, het Leger van de Maas te omvleugelen, vervolgens het andere af te snijden of - moest het zijn - te bevechten, en over Leuven naar Brussel te trekken. Te dien einde liet hij zijne Leger-divisiën in drie kolonnen uit drie punten eener gemeenschappelijke grondlijn oprukken, de grenzen over, de Kempen in: het doelpunt dezer eerste marschregeling was Diest. Te gelijker tijd moest Dibbets uit Maastricht Daine in de regter-flank bestoken en diens aandacht aftrekken van het leger dat op zijn linker-flank naderde. Opdat de vijand het voornemen dezer zeer eenvoudige oorlogsoperatie niet te spoedig raden zou, moesten drie marsch-kolonnen uit Bergen-op-Zoom en eene uit Breda in de rigting van Antwerpen over de grenzen rukken, en aan de Schelde zou de Flotilje en de Bezetting van Liefkenshoek het Fort St. Marie aantasten, waarin de Belgen zich genesteld hadden: zoo kon de meening ontstaan dat de hervatte vijandelijkheden inzonderheid tegen Antwerpen gemunt waren waar Chassé de witte vlag had doen inhalen, die zoo lang vredespellend op het kasteel had gewapperd. In Vlaanderen waren Brugge, Gend en Ostende door eene vijandelijke magt van acht-duizend

man bezet: om ook deze bezig te houden moest de Luitenant-Generaal Henri Baron Merkus de Kock, die als Bevelhebber der Nederlandsche troepen zijn Hoofdkwartier te Yzendijke had, den Kapitalen-Dam en het naburige Verlaat aanvallen.

Al deze bewegingen werden op den Tweeden Augustus, naarmate zij verordend waren, aangevangen of volbragt; en in den avond van dien dag drukten de beide Prinsen die ieder reeds voorlang den vuurdoop hadden ondergaan, de een bij El-Bodon, de ander bij Lutzen, in eene broederlijke omhelzing de gewaarwordingen uit die bij hen opkwamen nu zij voor 't eerst te zamen in het vuur zich bevonden. De vijandelijke ontmoeting, waarin de Vorstelijke broeders voor 't eerst aan dezelfde kogels ten doel stonden, had plaats tusschen het gehucht Den Eel en het dorp Raevels.

Terwijl namelijk de Divisie Van Geen de Belgische voorposten over Sondereygen tot Merxplas terugwierp, stiet de Divisie Saksen-Weimar, die over Poppel en Weelde voorwaarts trok, op de voorhoede eener Divisie van het Schelde-leger. Deze troep, beschermd door ruiterij, verschanst in huizen, gedekt door verschillende deelen en voorwerpen van het terrein, stelde zich hardnekkig te weer, maar vond dappere bestrijders in het Tweede Bataljon der Achttiende Afdeeling. De Hertog die over de Divisie het bevel had, de

Kolonel die de Brigade aanvoerde Daniël Otto Bagelaar, de Bataljons Kommandant Hendrik Tegelaar gingen te voet aan 't hoofd der kolonne, en de Prinsen, te paard daarneven rijdende, wezen in 't vuur de rigting aan, waarin de aanval de beste werking zou doen. Overal werd de vijand verdreven; de Divisie Saksen-Weimar zette hare beweging voort, en in den zeer vroegen morgen van den volgenden dag schreef de Opperbevelhebber zijn eerste legerberigt, aldus luidende:

"Aan den Koning.

Hoofdkwartier Baerle-Hertog, den
3den Augustus 1831.

Ik heb de eer Uwe Majesteit te berigten, dat de eerste beweging van het leger, overeenkomstig de gegevene dispositiën van den dag van gisteren, is ten uitvoer gebragt: ingevolge waarvan de Eerste Divisie voorwaarts van Baerle-Hertog staat, hebbende de voorposten te Sondereygen en Baerle-Brugge. Bij de eerste plaats is een gevecht voorgevallen, tusschen het Tweede Bataljon Jagers en den vijand, wiens sterkte geschat werd op vier-honderd man. Van dit Bataljon Jagers zijn drie vrijwilligers gewond. De vijand is tot Merxplas terug getrokken.

De Tweede Divisie bezette Poppel en Weelde, en heeft hare uiterste voorposten tusschen den Eel en Raevels, alwaar een gevecht onder mijne oogen heeft plaats gehad tusschen het Tweede Bataljon Achttiende Afdeeling, gekommandeerd door den Majoor Tegelaar, en de vijandelijke Jagers, ondersteund door eenige Kavallerij. Gemeld Bataljon heeft met geveld geweer den vijand uit de huizen en uit het daarbij gelegen bosch verdreven.

De Hertog van Saksen-Weimar en de Kolonel Bagelaar hebben te voet aan het hoofd van gemeld Bataljon der Achttiende Afdeeling dezen aanval met uitstekenden moed geleid.

Ik geef mij de eer, den Majoor Tegelaar, die het Bataljon kommandeert, in de bijzondere gunst van Uwe Majesteit aan te bevelen.

De Kavallerij, onder bevel van den Generaal Post, en de Reserve-Artillerij staan in het bivac te Alphen.

Heden denk ik met de Eerste en Tweede Divisie, de Brigade Kurassiers en drie batterijen Rijdende-Artillerij daarbij gevoegd, mij voorwaarts te begeven, en te trachten van Turnhout meester te worden.

De Opperbevelhebber van het leger,
Willem, Prins van Oranje."

De poging om meester te worden van Turnhout aan het slot van dit berigt aangekondigd, gelukte volkomen. In den namiddag deden de Prinsen hunne intrede in de stad onder het gejuich hunner troepen, die haar ten twee uur hadden ingenomen. Door de Hoofden der Burgerij werd aan den Opperbevelhebber de eerewijn aangeboden: "Ik dank u - was het antwoord - ik ben niet gekomen om mij als Vorst hulde te zien bewijzen, maar om de regten van mijn Vaderland te handhaven." Dat dit het doel was der vijandelijkheden, wilde hij luid verkondigd hebben. Daarom gebood hij dat de bemagtiging van het Belgisch grondgebied door de nationale kleuren zou worden aangetoond, niet door de kleuren van zijn Huis; zoo werd de Nederlandsche

vlag geheschen van den toren van Turnhout, terwijl op het marktplein voor de bijlslagen der Hollandsche Sappeurs een groote vrijheidsboom nederviel die de Belgische kleuren in top voerde. In den avond schetste de Opperbevelhebber de beweging van den dag, in het volgende berigt aan den Koning:

"Hoofdkwartier Turnhout, 3 Augustus 1831, 's avonds.

Ik heb de eer Uwe Majesteit te berigten, dat wij met drie kolonnes heden op Turnhout gemarscheerd zijn. De Tweede Divisie, die gisteren avond nog Raevels ingenomen had, in de nabijheid van welk dorp Niellon stond met eenige bataljons en twee stukken geschut, is heden ochtend ten vijf ure uit het dorp Raevels gedeboucheerd. Zij ontmoette weldra de bovengenoemde vijandelijke troepen. Na een korten tegenstand trokken deze terug, en vervolgd door de Eerste Brigade der Tweede Divisie, ontruimden zij Turnhout, waarop de stad door gemelde Brigade bezet werd. Deze geheele operatie is met een zeer gering verlies volvoerd.

De Tweede Brigade der Tweede Divisie bezette Oud-Turnhout; de Eerste Divisie verliet hare bivacs heden morgen ten vier ure; trok over Merxplas en Beerse, en stelde zich in positie dwars op den straatweg van Turnhout naar Antwerpen, bij het dorp Vosselaer. De brigade Kavallerij, onder bevel van den Generaal Post, met de Reserve-Artillerij, trok vooruit tot op de hoogte van de Raevelsche Heide.

Ik zelf heb mijn hoofdkwartier hier gevestigd.

Mijne communicatie met de Derde Divisie is heden daargesteld. Zij bezet de dorpen Arendonck en Rethy.

Volgens ingekomen berigten, zouden de vroeger genoemde

troepen onder Niellon zich op den weg naar Lier terug getrokken hebben, alwaar ook andere gedeelten der vijandelijke magt zich, naar het schijnt, vereenigen.

Ik hoop de eer te hebben, om Uwe Majesteit morgen nader de gebeurtenissen te vermelden, die in den loop van den dag plaats mogen hebben.

De Opperbevelhebber van het Leger,

Willem Prins van Oranje."

De beweging van het Hoofdkwartier op Turnhout en de marsch der Divisie Van Geen op Beerse en Vosselaer waren uitnemend berekend, om de Belgische Gezagvoerders voor eene insluiting van Antwerpen te doen vreezen, en hen te bewegen om al hunne strijdkrachten te rigten ter beveiliging van den grooten weg die over Lier naar Brussel voert. In-der-daad trokken hunne troepen, die uit de omstreken van Raevels en Turnhout gedreven waren, op dezen weg te zamen, en Leopold, die te Luik de tijding ontvangen had dat Chassé de wapenschorsing tegen den Vierden had opgezegd, snelde, toen hij te Brussel den marsch van het Hollandsche leger vernam, naar Antwerpen en zond aan Daine bevel om zich aan te sluiten aan het Scheldeleger, waarvan het Hoofdkwartier zich te Schilde bevond. Het was om den vijand in dien waan te versterken, dat de Prins van Oranje met zijn Hoofdkwartier en den regter-vleugel

van zijn leger, terwijl de linker de algemeene beweging voortzette, één dag te Turnhout bleef. Zijne eerste schrede in de rigting van Diest zou zijn oogmerk verraden: nu was - nog in den morgen van den Vijfden - bij den Belgischen Legerstaf de meeste vrees, dat het Hollandsche leger van Turnhout zou uitkomen in de rigting van Lier: daarom vestigde Leopold dien dag zijn Hoofdkwartier te Mechelen.

Opmerkelijk is de behoedzaamheid waarmede de Prins van Oranje in het ontwerpen en besturen van dezen geheelen veldtogt is te werk gegaan. Terwijl de voorspoed zijner wapenen door den één is toegeschreven aan overrompeling, heeft een ander beweerd dat hij met grooter veerkracht zijn leger in vijf dagen voor de poorten van Brussel had kunnen brengen. Is dit zoo, dan is zijn Vaderland, tot in vele geslachten hem te grooteren dank schuldig, dat hij niet gehandeld heeft als een Veldheer die alles te winnen had - en niets te verliezen. Het leger dat hij aanvoerde bevatte de kern en de bloem der Natie, en bloedige veldslagen hadden Nederland kunnen treffen met een gelijke, maar nog uitgestrekter ramp, als tien jaren vroeger het herrijzend Griekenland getroffen heeft, toen de Heilige Schaar van vijf-honderd der meest-beschaafde Griekenzonen, de hoop van hun Vaderland, aan de oevers van de Olt in Wallachije verslagen is. Napoleon, die altijd vlammend op de

schitterendste uitkomst, naar elke ingeving van zijn geest om daartoe te geraken medoogenloos zijne legers voortsleepte tot aan de uiterste grens der mogelijkheid, is voor een eerzuchtig Veldheer een verleidelijk voorbeeld. Maar de kweekeling van Wellington, nu hij toereikende gronden had om op het wel-gelukken van zijn eens-doordacht veldtogts-ontwerp te vertrouwen, hield daaraan vast en bragt het ten uitvoer met eene omzigtigheid, die hooger verdient gewaardeerd te worden omdat zij in strijd was met zijne gewone voortvarendheid. Zijn verslag aan den Koning op den Vierden luidde aldus:

"Hoofdkwartier Turnhout, 4 Augustus 1831.

Ik heb de eer Uwe Majesteit te berigten, dat mijn Hoofdkwartier alhier gevestigd is gebleven. De Tweede Divisie is voorwaarts gerukt, om den nacht te Gheel door te brengen. De Tweede Brigade van de Eerste Divisie behoudt hare stelling van gisteren op den grooten weg van Turnhout op Antwerpen, bij het dorp Vosselaer. De Derde Divisie moet heden te Moll aankomen. De Brigade van den Generaal Post bevindt zich heden met de Reserve-Artillerij te Casterlé. Ik hoop morgen mijn Hoofdkwartier te Gheel te vestigen, en het leger tot aan de rivier den Demer te laten oprukken.

De Opperbevelhebber van het Leger,

Willem, Prins van Oranje."

Den volgenden dag, waarop het Hoofdkwartier en de regter-vleugel zich van Turnhout - schijnbaar

plotseling - naar den Demer wendden, werd het voornemen van den Veldheer blijkbaar om tusschen de twee vijandelijke legers door te dringen. Het Hoofdkwartier werd naar Gheel overgebragt, maar de Opperbevelhebber reed door tot Schaffen nabij Diest, om met eigen oogen zich te overtuigen dat zijne marschregeling geen hinderpalen vond en dat zijne troepen slagvaardig bleven. Op dien togt haalde hij de Divisie Saksen-Weimar in. Het Tweede Bataljon der Achttiende Afdeeling werd gelast zich in bataille te scharen; de geweren werden met den wel-bekenden handgreep in de houding gebragt die eerbewijs en toewijding teekent, de ban werd geslagen gelijk wanneer een plegtige handeling in naam des Konings zal plaats hebben, en toen sprak de Koninklijke Veldheer den Majoor Tegelaar aan met een treffend woord van dankzegging voor de eerste proef van moedbetooning op vijandelijken grond door het Bataljon gegeven, overhandigde hem het Kruis der Militaire Willemsorde en sloot hem als met de Ridder-accolade broederlijk in zijne armen.

Uit de omstreken van Diest te Gheel teruggekeerd, na meer dan twaalf uren dien dag in den zadel te hebben gezeten onder menigvuldige slagregens, schreef de Opperbevelhebber het volgende Legerberigt:

Hoofdkwartier Gheel, 5 Augustus 1831.

Ik heb de eer Uwe Majesteit te berigten, dat de armée heden eene voordeelige, en, uit een militair oogpunt beschouwd, gewigtige voorwaartsche beweging op de volgende wijze voltooid heeft.

De Tweede Divisie onder bevel van den Hertog van Saksen-Weimar, verliet Gheel vroegtijdig, en dirigeerde haren marsch op Diest.

Eenige vijandelijke kavallerij was nog des morgens in die stad, maar bij het naderen der kolonne, die door een detachement lansiers voorafgegaan werd, ontruimde zij die, en nam hare rigting naar de kanten van Hasselt. De Tweede Divisie heeft daarop Diest en de omstreken bezet, op de linker-vleugel tot op het dorp Sichem, op den regter digt bij Halen.

De Eerste Divisie, onder het bevel van den Luitenant-Generaal Van Geen, verliet Turnhout en bezette Gheel en Casterlé.

De Derde Divisie, onder het bevel van den Luitenant-Generaal Meijer, verliet Moll, met het oogmerk om Beeringen en omstreken te bezetten. Op dezen aantogt ontmoette zij den vijand te Oostham. Het dorp werd terstond door den Generaal aangetast, en de vijand trok onmiddellijk op Quaed-Mechelen terug. In de nabijheid van Beeringen gekomen, vond de Generaal den vijand aldaar weder; hij was vrij aanzienlijk sterk. De Generaal liet terstond eenen aanval op hem doen door de Vrijwillige Jagers en het flank-bataljon der Dertiende Afdeeling. De Generaal roemt in het bijzonder het gedrag van het geheele korps Leydsche Vrijwillige Jagers.

Te Beeringen zelf heeft de Generaal verscheiden krijgsgevangenen gemaakt en zijn Hoofdkwartier aldaar gevestigd.

Ik heb de eer een afschrift van het berigt van den Generaal Meijer hierbij over te leggen.

Mijn Hoofdkwartier is hier te Gheel gevestigd.

De geheele armée zal morgen, den Zesden dezer, rustdag houden, en in de vroeger gemelde positiën blijven.

De Opperbevelhebber van het Leger,

Willem, Prins van Oranje."

Een bevel om rustdag te houden te midden van bewegingen wier welslagen van snellen voortgang scheen af te hangen, kan bevreemding wekken. Er waren gewis gedeelten van het leger die eenige verpoozing behoefden, om in staat te zijn tot de grootere krachtsinspanning die bij meer beslissende gebeurtenissen zou gevorderd worden. De ondervinding van alle veldtogten had zich reeds bevestigd, dat marschen de strijdkrachten buitengewoon doen slinken, en men had gezien, dat de Schutterijen, waarin de kloekste gestalten werden aangetroffen en handen die gewoon waren met ploeg en spade geheele dagen in het zweet des aanschijns te arbeiden, daarom nog niet berekend waren, om onder den last van ransel en wapenen groote afstanden in korten tijd door te loopen. Doch wat een rust heette voor het leger was eene voortzetting van de Strategische Manoeuvre, waardoor het Belgische Maasleger moest omvleugeld worden. Aan de Reserve-Divisie onder Cort-Heyligers, schijnbaar bestemd geweest om de verbindingswegen te beveiligen die het leger in 't voorwaarts-trekken achter zich zou laten, en reeds in Limburg tot Neder- en Over-Pelt doorgetrokken, moest de tijd worden gegeven om in de frontlijn der

overige Divisiën op te rukken: voor haar was de Zesde Augustus niets minder dan een rustdag. Na van den vroegen morgen op marsch of in het gevecht te zijn geweest en de troepen van Daine bij Helchteren te hebben teruggeworpen, sloeg de Divisie haar nachtleger neder in het open veld bij Houthalen, waar de Friesche, Groningsche, Geldersche en Hollandsche Schutterijen hare dapperheid met haar bloed hadden bezegeld. Voor de overige gedeelten van het leger was het bevel tot een rustdag slechts een verplaatsing der vermoeijenissen van den dag in den nacht. Een korte aanwijzing van de uitkomst der marschen in den nacht na dien rustdag volbragt of aangevangen, maakt den inhoud uit van het vijfde Legerberigt.

"Hoofdkwartier Diest, 7 Augustus 1831.

Ik heb de eer Uwe Majesteit te berigten, dat ik heden morgen mijn Hoofdkwartier alhier te Diest heb gevestigd.

De Tweede Divisie is voorwaarts gerukt, en staat te St. Truyen.

De Derde Divisie heeft positie genomen te Herck, op de helft van den afstand tusschen Diest en Hasselt.

Het korps van den Generaal Cort-Heyligers is te Heusden gevestigd.

Volgens herhaalde berigten van dien Generaal, moeten bij de gevechten die plaats hebben gehad, de Schutterijen zich telkens door den voorbeeldigsten krijgsmoed onderscheiden hebben.

De Opperbevelhebber van het Leger,

Willem, Prins van Oranje."

In den avond van den dag waarop dit geschreven werd, te Diest teruggekeerd van eene verkenning door de beide Prinsen tot in St. Truyen gedaan, kwam de Opperbevelhebber tot de overtuiging, dat het noodig werd met Daine tot eene beslissing te komen. De Ligte Ruiterij onder den Generaal-Majoor Willem Frans Boreel, die de dorpen Kermpt en Herckenrode bezette, werd dien avond door een sterke verkenningstroep uit Hasselt zoo vinnig aangegrepen, dat zij hare kantonnementen niet weder kon bereiken; en de koelbloedigheid, die een Bataljon Friesche Schutters moest betoonen om de aanvallers het verder doordringen te beletten, bewees dat men een vijand voor zich had die niet te verachten was; de bewegingen van Daine deden ernstige voornemens vermoeden, en het was te denken dat Leopold, zoodra hij den marsch van het Nederlandsche leger naar Diest zou vernomen hebben, met het Schelde-leger zou toesnellen om aan het leger van de Maas de hand te reiken. In-derdaad was de aanval van Daine in den avond van den Zevenden het begin eener poging om door te dringen in de rigting van Scherpenheuvel. Hij hoopte dit dorp, dat bij het meer en meer verfranschen van de Zuidelijke Nederlanden den naam Montaigu verkregen heeft, in den avond van den Achtsten te bereiken, en Leopold met het Schelde-leger ging mede derwaarts op marsch. Het was noodig dat Daine ver-

slagen werd, voor dat deze vereeniging der beide legers tot stand wierd gebragt.

Tot hiertoe had de Nederlandsche Krijgsmagt alleen in voorpost-gevechten moed en kracht betoond: thans zou zij zich met een geheel leger te meten hebben. Doch het beleid van den Opperbevelhebber voorkwam het bloedvergieten eener algemeene worsteling, en de vernietiging van het Maas-leger, dat zich den bijnaam L'Invincible had aangematigd, is het Vaderland slechts op weinige menschenlevens te staan gekomen. De regeling der marschen en kantonnementen van de vorige dagen, had de onderscheidene Brigaden derwijze geplaatst, dat de Opperbevelhebber in den vroegen morgen van den Achtsten Augustus tien-duizend Bajonnetten, twee-duizend Ruitersabels en vier Batterijen Artillerij te Herck kon vereenigd hebben, om zijn besluit van den vorigen avond te volvoeren en Daine slag te leveren. De uitnemende gevechts-stelling aan deze Magt gegeven in het front van Hasselt, en de omsingelende vorm dien zij verkreeg door de Divisie Saksen-Weimar, die als een spits tot St. Truyen was doorgedrongen, maakten op den vijand een zoo versagenden indruk, dat hij zijne stelling te Curinghen verliet, Hasselt prijs gaf en aftrok naar Tongeren. Toen ging onverwijld uit den mond van den Veldheer, terwijl hij stond voor zijne Ruiterij in het gezigt van Hasselt, het bevel aan Boreel, om de stad

door, den vijand na te zetten. De Luitenant-Kolonel Abraham Theodorus Van Campen met twee Eskadrons Dragonders en eene halve Batterij Rijdende Artillerij achterhaalde het aftrekkend leger op den weg naar Tongeren; de werking van eenige kanonkogels bragt den eersten schrik in de gelederen der wijkende achterhoede; de Dragonders hieuwen in en hieuwen door met volharding; het angstgeschrei plantte zich voort door de geheele kolonne; in wilde vlugt vlood alles regts en links en voorwaarts; Daine vernemende dat van de zijde van St. Truyen de Divisie Saksen-Weimar op zijne flank naderde, ijlde omgeven van zijne Lansiers - die met een schilderachtige uitdrukking Kozakken van de Maas werden genoemd - met eenig ligt geschut in galop door Tongeren om te Luik zijn behoud te gaan zoeken. De Prins van Oranje was zijne Ligte Ruiterij nagesneld en omtrent het middag-uur stonden de beide Prinsen bij het dorp Wimmertingen te midden van een rijken buit, drie kanonnen en twee houwitsers en een aanzienlijk krijgsmateriëel, de akkers in den omtrek overdekt ziende met ransels, wapenen en kleedingstukken, door de vlugtenden weggeworpen om te sneller te kunnen voortkomen. Het leger van de Maas was verdwenen. Dit achterhoede-gevecht, vergezeld van eenige ontmoetingen tusschen kleinere troepen-afdeelingen in en rondom de stad, was 't geen men de slag bij Hasselt

genoemd heeft. De Opperbevelhebber gaf er in den avond van den roemvollen dag dit bescheiden verslag van aan den Koning zijn vader:

"Hoofdkwartier Curinghen, 8 Augustus 1831,
des avonds ten acht ure.

Ik heb de eer Uwe Majesteit te berigten, dat het aan het leger van Uwe Majesteit heden heeft mogen gelukken, de vijandelijke troepen onder bevel van Daine, bekend onder den naam van Armée de la Meuse, te omvleugelen, Hasselt te doen verlaten, en op Tongeren terug te trekken. Uwe Majesteit zal voorzeker al het gewigt gevoelen van het bezetten van Hasselt. Dit punt toch opent ons gemakkelijke communicatiën met Maastricht en 's Hertogenbosch.

Deze belangrijke operatie is op deze wijze tot stand gebragt: De troepen op den linker-vleugel onder het bevel van den Luitenant-Generaal Cort-Heyligers, rukten van Heusden voorwaarts tot Sonhoven. Te gelijker tijd formeerde ik een sterk korps tusschen Diest, Halen, Herck en Beerenbroek, houdende ik de stad Diest bezet door de Tweede Brigade der Eerste Divisie onder den Generaal-Majoor Favauge. Dit korps was zamengesteld uit de Derde Divisie (Generaal Meijer) staande te Herck en Beerenbroek, en vergezeld door de Brigade Ligte Kavallerij, onder bevel van den Generaal-Majoor Boreel; te Halen de Eerste Brigade der Eerste Divisie, onder bevel van den Generaal-Majoor Schuurman, waarbij zich de Luitenant-Generaal Van Geen bevond; de Brigade Kurassiers, onder bevel van den Generaal-Majoor Post, en vier Batterijen Artillerij en-réserve ondersteunden deze Brigade Infanterij. Het was mijne bedoeling, om, met dit korps, Daine door kracht van wapenen te noodzaken zijne stelling voor, in en om Hasselt te verlaten. Ik zelf bevond mij, met mijnen beminden broeder, Prins Fre-

derik, en den Staf van het Hoofdkwartier, aan het hoofd der Derde Divisie. Het alzoo zamengestelde korps zette zijne bewegingen voorwaarts, op den grooten weg van Diest naar Hasselt. Intusschen had ik aan de Tweede Divisie onder den Hertog van Saksen-Weimar het bevel gegeven, om uit St. Truyen voor het oogenblik op te breken, en zich voorwaarts te bewegen op Hasselt, ten einde het korps van Daine aan den kant van St. Truyen en Tongeren te omsingelen. Ik had redenen om te gelooven, dat de Armée de la Meuse ons te Hasselt wilde afwachten, of misschien zelfs ons in de rigting van Diest aanvallen. Mijne meening rustte hierop, dat de stellingen van Sonhoven en het dorp Houthalen nog laat in den vorigen avond (Zeven Augustus) door die armée bezet waren, en de Ligte Kavallerij, onder bevel van den Generaal-Majoor Boreel, die de dorpen Kermpt, Herckenrode en omstreken inhield, nog dienzelfden vorigen avond door eene sterke verkenning van Hasselt komende, was aangetast geworden, en zelfs genoodzaakt zich achter de eerste brigade der Derde Divisie te Berenbroek terug te trekken. Het terrein waar de Brigade stond was te veel met heggen en struiken bezet, om iets te kunnen uitvoeren. De Infanterij van gemelde Eerste Brigade der Derde Divisie, onder bevel van den Kolonel Stoecker, dreef de verkenning onmiddellijk terug tot Kermpt, waarop zij weder naar Curinghen terug trok. In en achter dit dorp trof ik heden morgen den vijand aan. Ik liet het dorp aanstonds door het korps Leydsche Jagers en de korpsen Noord-Hollandsche en Groninger Jagers en-tirailleur aantasten. Hierop scheen het, alsof uit het dorp een aanval op ons zou bewerkstelligd worden, waarom ik genoodzaakt werd eenige Bataljons te deployeren en eene positie te nemen, regts en links van den weg, dien wij veroverden. Mijn regter-vleugel steunde op het bosch van Steewoort, hetwelk door een der Bataljons der Eerste Brigade Derde Divisie bezet werd. De linker-vleugel werd gedekt door het dorp Herckenrode; ook dit dorp deed ik tevens sterk bezetten.

Tusschen de gedeployeerde Bataljons stond de Batterij Veld-Artillerij: en op mijn regter-vleugel tusschen het bosch en de bezetting van hetzelve, stonden twee stukken Rijdende-Artillerij. De vertooning van zoo groot een aantal troepen was de waarschijnlijke oorzaak, waarom de vijand van zijne voorwaartsche beweging afzag. Ik hervatte derhalve mijne voorwaartsche beweging met de troepen, die in vermelde slagorde stonden. De korpsen Vrijwillige Jagers ageerden steeds en-tirailleur. Bij ons naderen van het dorp, ontruimde de vijand het onmiddellijk. Wij trokken er om en doorheen, en namen eene stelling op de hoogten van de andere zijde van het dorp en in het gezigt van Hasselt.

Ik zond mijnen Adjudant, den Luitenant-Kolonel Van Tuyl, als parlementair naar de stad, om de militaire bezetting, zoowel als de ingezetenen te waarschuwen, dat, indien men de poorten niet terstond voor mij ontsloot, en tegen mijn bevel aan, zich durfde verdedigen, ik hen verantwoordelijk stelde voor de treurige gevolgen, die het innemen der stad door kracht van wapenen na zich zoude slepen. Spoedig keerde de overste van Tuyl terug met het berigt, dat de bezetting, zoowel als het geheele korps van Daine, zich op Tongeren terugtrok, en de achterhoede van hetzelve op hetzelfde oogenblik de stad had verlaten. Hij meldde mij tevens, dat de Burgemeester en Wethouderen mij te gemoet kwamen, om veiligheid voor hunne stad van mij af te smeeken. Ik beloofde ze.

Nu besloot ik de achterhoede van het vijandelijk korps terstond te vervolgen, en zoo mogelijk aan te tasten. Te dien einde beval ik den Generaal-Majoor Boreel, met zijne Brigade en eene halve Batterij Rijdende-Artillerij de stad op een draf door te trekken en op den weg van Tongeren den vijand te vervolgen.

De Generaal trof hem al dadelijk buiten de stad aan, en bragt met zijne Kavallerij en Artillerij hem geen gering verlies toe. Er ontstond weldra groote verwarring. De vijand vlugtte van

alle zijden. Wij vervolgden hem tot aan het dorp Wimmertingen. Deze aanval van den Generaal Borcel had vooreerst ten gevolge, dat wij drie zesponds kanonnen en twee houwitsers en zeven caissons voor kanon en houwitsers veroverden, een aantal van omtrent honderd gevangenen van alle wapenen maakten, en tevens veel kavallerij- en trein-paarden in onze handen vielen, gelijk ook vele wagens, met equipement-stukken uit het magazijn van Hasselt beladen.

De déroute, hier aan den vijand toegebragt, had daarenboven nog dit andere gelukkige gevolg, dat de vijand, een gedeelte van den straatweg op Tongeren verlaten hebbende, door dwarswegen heen zocht te ontkomen, en de Hertog van Saksen-Weimar gelegenheid vond, op zijnen togt van St. Truyen naar Hasselt, nog een getal van twee-honderd gevangenen te maken, waaronder drie Officieren.

Mijn Hoofdkwartier is op dit oogenblik nog te Curinghen; morgen zal het te Hasselt gevestigd zijn. De stad is intusschen bezet door de Eerste Brigade der Derde Divisie, met welke de Luitenant-Generaal Meijer er zijn Hoofdkwartier geplaatst heeft.

De Hertog van Saksen-Weimar zal morgen weder St. Truyen met de eene, en Looz met de andere Brigade onder zijn bevel gaan bezetten.

De Brigade, die Diest bezet, zal zich morgen weder aan mij aansluiten, en Halen en Herck bezetten, latende alleenlijk eene sterke bezetting te Diest achter. De Luitenant-Generaal Cort-Heyligers staat te Sonhoven en omstreken.

Het is mij ten hoogste aangenaam, om de troepen, onder mijn bevel, in de gunst van Uwe Majesteit aan te bevelen.

Ik kan hunnen moed en hunnen ijver niet genoeg prijzen.

De Opperbevelhebber van het Leger,

Willem, Prins van Oranje."

Toen Daine bij Hasselt werd verslagen was het leger van Tiecken tot Westermeerbeek gevorderd. Leopold bezocht het daar, nadat hij in den vroegen morgen zijn Hoofdkwartier te Aerschot had gevestigd, en onder den indruk van het gezigt dier troepen schreef hij aan den Luitenant-Generaal Augustin Daniël Graaf Belliard, die als Gevolmagtigde van de Fransche Regering te Brussel de gebeurtenissen gade sloeg, een brief waarin hij betuigde, dat hij weder adem haalde, nu hij zich aan 't hoofd bevond van een leger zoo sterk en bezield met een zoo voortreffelijken geest: "Ik denk morgen ochtend - dus luidde het in dien brief - alhier zeventien-duizend man en twintig stukken Artillerij bijeen te hebben om Montaigu weg te nemen en naar Daine op te rukken, die voordeelen schijnt te hebben behaald." Dit zelf-vertrouwen van Leopold, die werkelijk den Negenden zich op marsch bevond naar Scherpenheuvel toen de tijding van Daines nederlaag tot hem kwam, had denzelfden grond als de behoedzaamheid, waarmede de Prins van Oranje, ook na het verslaan van het Maas-leger is te werk gegaan. De voorstelling van de onbeduidendheid der strijdkrachten, die België tegen het Nederlandsche leger heeft kunnen in 't veld brengen, is na de uitkomst van den strijd ontstaan. In die dagen zelve was Nederland niet zonder bezorgdheid, en België vol verwachting dat het besluit van Koning Willem om

het uitgetrokken zwaard aan de stoutmoedigheid van zijn oudsten zoon toe te vertrouwen, zijn volk duur zou te staan komen. Zoodra dit besluit in het Zuiden bekend was geworden, had Leopold alle Belgen, "wien hun Vaderland, de eer en de vrijheid lief was" ten strijde geroepen tegen de Hollanders "die zij reeds eenmaal overwonnen hadden," en d' Hooghvorst Opperbevelhebber van alle Burgerwachten had bij eene algemeene Dagorder aan de gewapende burgers van 't geheele land, punten op de grenzen aangewezen waar 't Vaderland hen wachtte tot bescherming zijner onafhankelijkheid: de wegen waren er vervuld van gewapende burgerscharen, die de lucht deden weêrgalmen van oorlogskreten, triomfgejuich, en schimpliederen tegen de Hollanders. Niemand kon berekenen hoe groot het aantal dezer opgewondene strijders, dat met ieder uur aangroeide, in het uur van den strijd wezen zou, niemand met eenigen grond de waarde schatten der bezielende kracht, die het nationaal eergevoel tot vergoeding kon stellen van krijgstucht en bekwaamheid. Die geestdrift in België was den Prins van Oranje bekend, en de menigte van nieuwgemaakte pieken die men vond in de streken waar het leger doortrok, was een overtuigend bewijs dat men omgeven was door een vijandelijke volkswapening.

Bij de redenen van voorzigtigheid die den Prins van

Oranje moesten weêrhouden van snel door te tasten en zich met alle geweld een weg te banen naar Brussel, voegde zich een gevoel. In de zeven dagen die van den veldtogt verloopen waren, had zich de bitterheid van den volkshaat, waarmede van beide zijden gevochten werd, in treffende voorbeelden geopenbaard. Er waren lijken van gesneuvelden gevonden die sporen droegen van persoonlijke worstelingen tot in den laatsten doodstrijd, en op den weg van Kermpt naar Curinghen had men een Frieschen Schutter en een Belgischen Lansier dood zien liggen, die blijkbaar na het toebrengen van zware verwondingen, ook met andere dan gewone oorlogswapenen, bij eene poging om elkander te verworgen in hunne moorddadige omhelzing beiden bezweken waren. Een gevoelig hart moest huiveren bij de gedachte aan de afgrijsselijkheden die te verwachten waren in de hitte van een algemeen treffen. De Veldheer van Koning Willem bevond zich op een ander standpunt dan waarop Veldheeren staan in gewone oorlogen. Hij voerde een leger aan van het eene deel des Nederlandschen Volksligchaams tegen het andere. Hij had een strijd te besturen tusschen twee stamverwante volken wier beider geluk hem ter harte ging, en - moest ook een grenslijn aanwijzen, dat hunne Staatseenheid was verbroken - beider geluk vorderde dat geen kloof hen scheidde. De gewone stelregel, dat de vernietiging der vijandelijke strijdkrachten

de hoofdzaak is in den oorlog, verviel voor den Prins van Oranje om plaats te maken voor dit rigtsnoer, waarvan de opvolging door zijn Koning bedoeld, door zijn Vaderland gewenscht, door zijn hart begeerd werd: met de minst-mogelijke bloedstorting België en de Diplomatie tot reden te brengen. Wanneer men dit niet in 't oog houdt, kan men noch de Strategische toestanden waarin hij zich gedurende den veldtogt bevonden heeft, noch de bekwaamheid en zelfverloochening, waarmede hij zich daarin gedragen heeft, naar eisch beoordeelen.

De geheele omvang van het voordeel bij Hasselt op Daine behaald, werd bij het Hoofdkwartier eerst den volgenden dag bekend. Men had eene achterhoede verslagen, en kon zich niet voorstellen dat een geheel legerkorps ten gevolge dier nederlaag binnen weinige uren tot op de laatste kern zou ontbonden zijn. De beide Prinsen gingen derhalve op den Negenden de Divisie Cort-Heyligers bij Heusden en Zolder in oogenschouw nemen. Het voornemen bestond om door deze Divisie het leger in gemeenschap te brengen met de Bezetting van Maastricht en alzoo, gedurende de volgende bewegingen van het midden en den regter-vleugel, met den linker-vleugel Daine in toom te houden. Doch toen het berigt werd aangebragt dat deze voorzorg onnoodig was, vermits de Generaal-Majoor Cornelis Gerardus Iman Baron

Van Boecop met troepen uit Maastricht Tongeren bezet had, viel terstond het besluit om regtstreeks op Leuven te trekken. De Opperbevelhebber meldde dit aan den Koning in het volgende schrijven:

"Hoofdkwartier St. Truyen, 10 Augustus 1831.

Ik heb de eer Uwe Majesteit te berigten, dat ik gisteren mijn Hoofdkwartier te Hasselt vestigde, en het voornemen had om heden naar Tongeren voort te rukken, en den vijand te noodzaken om terug te trekken op Luik; toen de Majoor Roloff mij de verrassende tijding bragt van het bezetten van Tongeren door den Generaal Van Boecop, met een gedeelte van de Bezetting van Maastricht, uit Infanterij, Kavallerij en Artillerij zamengesteld. Ik had genoemden Majoor juist den Achtsten dezer naar Maastricht gezonden, om den Luitenant-Generaal Dibbets van het innemen van Hasselt en onze behaalde voordeelen kennis te geven, en hem tevens uit te noodigen om den volgenden dag, den Negenden dezer, eenen uitval op Tongeren te doen. De Generaal Daine was reeds daags te voren, den Achtsten dezer, tot op Luik teruggetrokken. Het korps onder zijn bevel schijnt zich toen bijna geheel ontbonden te hebben; weggeworpene wapenen en militaire kleedingstukken hadden den weg in het veld bedekt, en de vlugtelingen doolden allerwege om; slechts een klein gedeelte bereikte Luik. Ten gevolge van deze gebeurtenis heb ik besloten om op Leuven te naderen. De Tweede Divisie zond ik daarom reeds heden van St. Truyen voorwaarts naar Thienen.

De Derde Divisie bezet St. Truyen.

De Eerste Divisie vereenigt zich weder te Diest.

De Generaal Cort-Heyligers bezet Hasselt.

De Ligte Kavallerij, onder bevel van den Generaal Borcel staat tusschen St. Truyen en Thienen.

De Brigade Zware Kavallerij, onder den Generaal Post, en de Batterijen Reserve-Artillerij, bezetten Looz.

Mijn Hoofdkwartier heb ik alhier te St. Truyen gevestigd.

De Opperbevelhebber van het Leger,

Willem, Prins van Oranje."

Leopold, met het leger van Tiecken op marsch naar Scherpenheuvel, den Negenden de tijding hebbende gekregen van 't geen er den vorigen dag bij Hasselt was voorgevallen, week terstond naar Aerschot en spoedde zich met onmiskenbare gevatheid van daar naar Leuven, om onder de muren dier stad den Prins van Oranje tegen te houden: reeds in den avond van den Tienden betrok zijn leger het bivak voor Leuven naar de zijde van Thienen. Het was eerst in den avond van den Elfden, dat de voorhoede van het Nederlandsche leger op deze troepen stiet, en met haar handgemeen werd bij Bautersem. Doch het was ook de voorhoede der Divisie Meijer, die bestemd was om de vijandelijke stelling voor Leuven in het front aan te tasten en derhalve de voortgangen van de beide vleugels moest afwachten. Deze waren op dien dag in den gloed eener buitengewone zomerhitte in vollen marsch, om de omtrekkende beweging te volbrengen, door den Opperbevelhebber verordend. De Divisie Van Geen, na zich te Diest vereenigd te hebben, kwam dien dag over St. Joris-Winghe tot op een kanonschot van den vijand, die bij Lubbeck had post gevat, en de Divisie

Saksen-Weimar, die met de Brigade Ligte Ruiterij en twintig stukken geschut de stad Leuven ten zuiden zou omtrekken, door de heuvelachtige landstreek over Oirbeek, Meldert, Nethene en Nodebais, bereikte dien avond Bossut en bragt hare voorhoede tot St. Joris-Weert. De Prins van Oranje namelijk, getrouw aan de beginselen waarmede hij den veldtogt bestuurde, hoopte het Belgische leger te Leuven, dat met twintig-duizend man Burgerwachten vermeerderd was, derwijze te omklemmen, dat het of de wapenen zou nederleggen, of het voorbeeld volgen van het Maas-leger, of althans de bloedstorting van een strijd op leven en dood voor zijne verantwoording hebben: en indien den volgenden dag de Eerste Divisie den straatweg naar Mechelen vroegtijdig genoeg bereikt had, gelijk de Tweede post vatte op die naar Tervueren en Brussel, het zou aan den nieuwen Souverein van België niet gelukt zijn aan het Nederlandsche leger door de vlugt te ontsnappen.

De Opperbevelhebber, van wien men zeide dat hij overal was, na het voorhoede-gevecht bij Bautersem te hebben bijgewoond, meldde den Koning zijn voornemen om den volgenden dag een aanval op Leuven te beproeven in het volgende schrijven:

"Hoofdkwartier Thienen, 11 Augustus 1831.

Ik heb de eer Uwe Majesteit te berigten, dat ik heden mijn Hoofdkwartier te Thienen heb gevestigd, welke plaats door de

Tweede Brigade Derde Divisie bezet is. De Eerste Brigade Derde Divisie bezet Comptich, en heeft eene sterke voorhoede te Bautersem.

De Tweede Divisie staat te Bossut en omstreken, en houdt het oog op de straatwegen van Namen en van Wavre naar Leuven.

De Eerste Divisie staat op mijnen regtervleugel, en bezet St. Joris-Winghe en omstreken. Deze vereeniging van de krachten des legers heeft tot oogmerk, om morgen eenen aanval op Leuven te beproeven.

In het dorp Bautersem is de voorhoede met den vijand handgemeen geweest. Het gevecht was op zich zelf niet veel beduidend; doch het deed ons het verlies betreuren van den Luitenant-Kolonel Valkenburg, die de Groningsche Jagers kommandeerde. Hij stierf aldaar eenen roemrijken dood.

De Opperbevelhebber van het Leger,
Willem, Prins van Oranje."

De dageraad van den Twaalfden Augustus vond den Prins van Oranje in zijn Hoofdkwartier te Thienen vervuld van de hoop, dat die dag een dag van beslissing zou zijn. Het bevel zijns vaders in den voornacht tot hem gekomen, om de vijandelijkheden te staken wanneer er een Fransch leger kwam opdagen, kon zijne verwachting niet verstoren: want van de nabijheid van een Fransch leger was niets vernomen. Zijne voorhoede was den vorigen avond uit Bautersem naar Roosbeeck teruggedrongen, het Belgische leger toonde zich dus gezind om stand te houden: hij had de vijandelijke hoofdmagt onder zijn bereik en reeds gedeeltelijk als met zijne leger-armen omklemd; alles was

voorbereid tot een beslissenden aanval; 't kon zijn dat de avondzon van dien dag de Oranje-banier op Tervueren zou beschijnen, en de Nederlandsche vlag op de St. Gudule te Brussel.

Het brein geheel vervuld van de gedachte aan de beslissende gebeurtenissen waarvan hij de hoofdhandeling ging besturen, zou hij ten vijf ure, vóór zijn kwartier in De Tinnen Schotel of Le Plat d'Etain op de Groote Markt, te paard stijgen om zich naar de troepen te begeven, en reeds had hij eenen voet in den stijgbeugel gezet, toen een onbekende in een blaauwen kiel gekleed naar hem toetrad. Ook nu in vijandelijk land wilde hij nooit den toegang tot zijn persoon belemmerd hebben, ofschoon hij wist dat er snoodaards waren, die zich tot een moordaanslag tegen zijn leven hadden verbonden, en dat bij Hasselt een drukkersgezel van een der Brusselsche Dagbladen, die met geweer en pistool op hem loerde, in eene hinderlage gevat was. De vrees voor sluikmoordenaars was hem even vreemd als elke andere vrees. Ditmaal echter werd er geen aanval op zijn leven bedoeld, maar op zijn meewarig hart dat in België zoo goed bekend was en in allerlei toestanden zich nooit verloochend heeft. De man die daar den Opperbevelhebber van een leger, op het oogenblik dat deze naar het slagveld zou gaan, staande hield, was een boer die schade geleden had bij een brand, en die een verzoek-

schrift aanbood, waarin hij om vergoeding verzocht, omdat de brand door inlegering was veroorzaakt. En de voet werd teruggetrokken uit den stijgbeugel: het geschrift wordt gelezen; aan de tegenwoordig zijnde Officieren een vraag gerigt om geld, om "veel geld," en een wel voorziene goudbeurs geledigd in de handen van den landman die zich om den hals werpt van zijn Vorstelijken weldoener. Het was eene eigenaardige inwijding van een roemrijken dag.

Een dikke mist die in de eerste morgen-uren den omtrek van Leuven overdekte en eerst ten half-acht optrok, belette het Nederlandsche leger niet reeds vroeger op marsch te gaan, volgens het wel-beraamde plan van aanval. De Hertog van Saksen-Weimar brak reeds ten drie uur op uit zijn bivak te Bossut, om over Neer-ysche en Leefdael op de straatwegen van Leuven naar Tervueren en naar Brussel post te vatten, en ten twaalf uur stond hij in den rug der vijandelijke stelling op den IJzeren Berg. De Luitenant-Generaal Meijer ving met zijne Divisie ten vijf uur den marsch aan tot den front-aanval, over Cumptich den straatweg op naar Leuven, en spoedig waren de Prinsen aan haar hoofd. Bij Roosbeeck geraakte men slaags met den vijand, die door Artillerij- en Tirailleur-vuur werd teruggeworpen en zich genoodzaakt zag de voorste huizen van Bautersem te ontruimen. Doch aan het einde van Bautersem liep de straatweg over

eene hoogte waarachter de vijand eene voordeelige plaatsing zijner troepen bedekt hield: zijn geschut bestreek den straatweg om het uitkomen uit het dorp te beletten. De Prins van Oranje, zijne troepen regts en links achter de huizen van het dorp den wijkenden vijand ziende vervolgen, terwijl de aanval in het midden niet scheen te vorderen, de oorzaak dier vertraging willende ontdekken, rijdt met zijn Staf naar voren, het dorp door, den straatweg op: - de nevelen waren opgeklaard en de zon bescheen het oorlogstooneel. Daar stortte plotseling het paard waarop hij gezeten was, een Engelsch volbloed, de schoone Allice, getroffen neder: een kanonskogel had het edele dier het linker-voorbeen weggenomen. Veler oogen waren op de welbekende veldheerspluim gevestigd geweest: haar nederzinken bragt ontzetting te-weeg, bij allen die het zagen. "Ik heb niets, volstrekt niets, Mijne Heeren" zijn de geruststellende woorden van hem, die alleen onder allen zonder schrik gebleven, zich bedaard losmaakt uit de stijgriemen, en onder het bestijgen van een ander paard een zijner Adjudanten toeroept: "Stirum, gij zult voor mijn zadel zorgen." - Vanwaar in dit oogenblik die bezorgdheid voor een zadel? - Het was een geschenk van Wellington.

Dit vooruitstreven in 't gevaar der vijandelijke kogels was geen nutteloose roekeloosheid, berispelijk in

een Veldheer, wiens leven aan zijn leger en aan zijn Vaderland behoort: er zijn oogenblikken waarin de noodzakelijkheid tot snelle besluiten hem die ze nemen moet, verpligt uit eigene oogen te zien. Welk gevolg de blik van den Opperbevelhebber toen gehad heeft, is door hem zelven met eenvoudige woorden te kennen gegeven in het Legerberigt van dien dag: "Ik ontwaarde dadelijk dat het deboucheren uit dit dorp en een aanval in het front op de stelling van den vijand noodeloos bloedvergieten zou ten gevolge gehad hebben. Ik gaf dus bevel die stelling regts en links te omvleugelen, ten einde den vijand te noodzaken zijne retraite te volvoeren." Zoo geschiedde het in-der-daad, en het oogenblik was gekomen, waarin eene schitterende overwinning de bekwaamheid van den Veldheer ging bekroonen, maar waarin die Veldheer op de proef werd gesteld, wat sterker in hem was, de kracht tot zelfbeheersching of de begeerte naar oorlogsroem.

Zoodra Leopold te Luik den eersten marsch van het Nederlandsche leger over zijne grenzen had vernomen, was door een zijner Ministers die hem vergezelde, de Belgische Gezant te Parijs gelast geworden om de hulp van een Fransch leger in te roepen. Oogenblikkelijk waren uit Parijs bevelen gezonden aan de troepen in het Noorden van Frankrijk om zich te vereenigen, en had de Maarschalk Etienne Maurice Graaf Gérard

zich gereed gehouden om met dit leger in België te rukken. Bij de overige Ministers te Brussel echter had die stap van hunnen nieuwen Souverein geen goedkeuring gevonden, en toen deze met zijn Hoofdkwartier te Mechelen was, hadden zij hem doen smeeken om de uitvoering voor te komen van een maatregel, dien zij beleedigend oordeelden voor het eergevoel van den Belgischen krijgsman. Leopold zelf, na de geestdrift des volks gezien te hebben, had in den reeds vermelden brief te Aerschot op den Achtsten aan Belliard aldus geschreven: "Ik geloof dat het dringend noodzakelijk is den Maarschalk Gérard tegen te houden. Het gevoel dat men zonder vreemde hulp moet strijden, is in het leger uitermate levendig, en ik vind dit natuurlijk. Ik ben van oordeel dat het ook voor de goede verstandhouding tusschen de Mogendheden wenschelijk is, om den Franschen Generaal niet te laten voortrukken, dan wanneer de drang der omstandigheden het zal vorderen." Doch het berigt van Daines nederlaag, door Belliard bijna gelijktijdig met dien brief ontvangen, had deze bewogen den Maarschalk Gérard met aandrang uit te noodigen, om onverwijld voorwaarts te rukken.

De tijding der nadering van het Fransche Noorderleger, dat reeds tot Wavre gevorderd was, werd aangebragt door Lord William Russell, die kwam aansnellen over den straatweg, op het oogenblik dat de Prins

van Oranje aan zijne Kavallerij en Rijdende-Artillerij bevel gaf om den vlugtenden vijand na te zetten. Russell was overbrenger van een brief waarin werd aangekondigd, dat de Regeringen van Groot-Brittannië en Frankrijk het staken der vijandelijkheden verlangden, dat een Fransch leger in aantogt was om het Nederlandsche tegen te houden, en dat elk schot 't welk, nadat dit berigt zou ontvangen zijn, gedaan werd, beschouwd zou worden als eene oorlogsverklaring tegen die Mogendheden. Onder hen die den Prins omgaven, heerschte het verlangen, en deed zich zelfs de raadgeving hooren dat hij zich het schoone oogenblik niet zou laten ontsnappen door in eenige redewisseling te treden, maar zonder dralen den aanval doorzetten, voor 't minst totdat de zekerheid zou verkregen zijn van de nabijheid der Franschen. Doch zijn besluit was even onwrikbaar als het zonder bedenken genomen was. Hij droeg bij zich een bevel des Konings; hij kende de bedoeling zijns vaders en hij twijfelde niet aan de eerlijkheid der zending van Lord William Russell, die zijn Adjudant geweest was in den veldtogt van 1815. En daarom, ofschoon hij aan de begeerte zijner vurigste strijders had kunnen toegeven en welligt over het voortzetten van den strijd zich voor de Regtbank der Staatkunde voldoende verantwoorden, de opregtheid van zijn hart gebood hem, een oogenblik het zwaard terug te houden om over het voorstel eener

wapenschorsing te onderhandelen. Aan ééne voorwaarde echter was zijne begeerte om het bloedvergieten voor te komen verbonden: er moest geen schijn van twijfel kunnen rijzen aan de volkomenheid der zege van het Nederlandsche leger, en daartoe moest hem Leuven worden overgegeven. Toen dus Russell verklaarde niet gemagtigd te zijn om die overgave toe te zeggen, en de vijand den korten stilstand van het Nederlandsche leger gebruikte om zijne gelederen te herstellen en zich op de hoogte van Pellenberg voordeelig te plaatsen, toen ging het weder voorwaarts: en spoedig bevond zich de Opperveldheer op nieuw in 't midden van een kogelregen. De vereeniging van vele gepluimde hoeden van Staf-Officieren had het vuur des vijands doen rigten naar het punt waar zij zich bevonden. "Gaat heen, Mijne Heeren, gij lokt al de kogels naar mij toe": met deze woorden tot zijnen Staf overziet hij rustig het slagtooneel, plaatst zich aan 't hoofd zijner tirailleurs om zelf den aanval te besturen, en rijdt steeds voorwaarts totdat hij een witte vrede-vlag tusschen de voor hem heen-vlugtende scharen naar hem toe ziet snellen: Sir Robert Adair kwam het Nederlandsche zwaard afwenden, dat dreigende met een wissen slag boven het sidderende België was opgeheven. Hetgeen verder gebeurd is op dien laatsten der tien dagen, die den naam gegeven hebben aan den veldtogt, behoeft hier ter plaatse geen breedere vermel-

ding, dan het verslag van den Opperbevelhebber in zijn Negende Legerberigt.

"Hoofdkwartier Thienen, 12 Augustus 1831,
des avonds ten negen ure.

Ik heb de eer Uwe Majesteit te berigten, dat het leger van Uwe Majesteit, aan welks hoofd ik de eer heb te staan, heden een schitterend voordeel behaald heeft over het vijandelijk leger, gekommandeerd door Tiecken de Terhoven. Prins Leopold bevond er zich bij. De vijandelijke troepen zijn van alle stellingen, waar wij ze aantastten, verdreven geworden, en genoodzaakt om in de stad en onder het geschut van Leuven terug te wijken.

Het gevolg daarvan was, het vragen van een kortstondigen wapenstilstand, om de stad Leuven te ontruimen en aan de troepen Uwer Majesteit over te geven.

De voorwaarden van dezen wapenstilstand, waardoor de vijand zijne nederlaag bekende, zijn door mij voorgeschreven.

Deze uitkomst is op de volgende wijze bereikt geworden:

Des morgens ten vijf ure brak de Derde Divisie, onder bevel van den Generaal Meijer, op, vergezeld door de Brigade Kurassiers, onder bevel van den Generaal Post, en de Batterijen Reserve-Artillerij.

Wij hadden des avonds te voren Bautersem moeten ontruimen, en de voorhoede wegens de overmagt des vijands op Roosbeek doen terugtrekken.

Wij vonden heden den vijand op de Leuvensche zijde van Bautersem geplaatst, in eene voordeelige stelling, die door bosschen en de uiterste huizen van Bautersem gedekt werd. Zijne magt bestond uit Infanterij en Artillerij. Ik ontwaarde dadelijk, dat het deboucheron uit dit dorp, en een aanval in het front op zijne stelling te wagen, een noodeloos bloedvergieten zoude ten gevolgen hebbe. Ik gaf dus bevel, die stelling regts en links

te omvleugelen, ten einde den vijand te noodzaken zijne retraite te volvoeren.

De vijand hield lang stand; maar toen hij ontwaarde, dat wij meester waren geworden van eenige heuvels op zijne linker-flank, die ik door de vrijwillige jagerkorpsen der Derde Divisie liet bezetten, zag hij zich gedwongen, om met spoed zijnen terugtogt te beginnen. Wij vervolgden hem terstond op den straatweg naar Leuven.

Ik had juist bevel gegeven hem met onze Kavallerij achter na te jagen, om van zijn verwarring voordeel te trekken, toen een parlementair over den straatweg mij te gemoet kwam.

Het was Lord William Russell. Hij bragt eenen brief van Sir Robert Adair. Dezelve was aan den Hertog van Saksen-Weimar gerigt, omdat men meende, dat de Hertog het bevel over deze kolonne voerde. De inhoud des briefs was: het vragen om een stilstand van wapenen, en het berigt, dat het Fransche leger reeds met zijne voorhoede in de nabijheid van Wavre stond. Na eenigen tijd van beraad gaf ik te kennen, dat het eenige wat mij tot het toestaan van een stilstand kon bewegen, hierin gelegen was, dat Leuven ontruimd wierd, en ik stellige zekerheid kon verkrijgen, of er reeds een Fransch leger op Belgischen bodem stond. Ik wilde derhalve eenen Officier derwaarts zenden. Lord William Russell ging weder heen, en ik vervorderde mijne voorwaartsche beweging. De vijand vlugtte op alle punten. Bij het naderen van Leuven, vonden wij hem geplaatst met eene aanzienlijke magt in eene zeer voordeelige stelling, op de hoogte van Pellenberg. Ik noodzaakte hem die positie te verlaten, door het bevel aan de Eerste Divisie, die van S. Joris-Winghe voorwaarts rukte, om van deze zijde zich op diezelfde rij heuvels te plaatsen, en dan, op het plateau gekomen, voorwaarts te rukken op den linker-vleugel des vijands.

Deze beweging werd door den Generaal Favauge, die de Tweede Brigade Eerste Divisie kommandeerde, met veel be-

leid en gelukkig gevolg uitgevoerd. Eene kortstondige kanonnade van zijnen kant, zoowel als van het kanon bij de Derde Divisie gevoegd, noodzaakte den vijand, deze ongemeen sterke militaire positie te ontruimen, en spoedig op Leuven terug te trekken.

Wij bezetteden nu dezelfde stelling en tevens den straatweg en de gehuchten op onzen linker-vleugel. Hier bevonden wij ons op den afstand van een kanonschot van Leuven. Ik wachtte intusschen op den uitslag mijner boodschap, die Lord Russell aan Sir Robert Adair, als mijn antwoord op zijnen brief overbragt. Sir Robert Adair kwam zelf. Hij verzocht een wapenstilstand. Ik verklaarde hem, geene andere voorwaarden te kunnen aannemen, dan het geheel ontruimen der stad door Prins Leopold en de Belgische troepen. Sir Robert Adair nam op zich, dit tot stand te brengen.

Hierop verscheen, dadelijk na zijn terugkeeren in de stad een Belgisch Officier van den Generalen Staf der Belgische troepen, en verzocht mij de voorwaarden, die ik wilde voorschrijven.

Ik liet ze door den Chef van den Generalen Staf, den Luitenant-Generaal De Constant Rebecque, opstellen, en eischte onmiddelijk antwoord. Ik ontving het ook terstond, geratificeerd door den Belgischen Brigade-Generaal en Chef van den Staf ad interim, A. Goblet. Zoodra deze overeenkomst gesloten was, heb ik de troepen in hunne militaire positiën tot morgen laten bivakkeren. Ik moet nog aan Uwe Majesteit berigten, dat, gedurende deze onderhandelingen, een hevig kanonvuur uit en van de poort der stad op onze troepen gemaakt werd. De oorzaak niet kunnende beseffen, zond ik terstond den Kapitein Van Stirum, van den Staf van Prins Frederik, als parlementair derwaarts, om den Bevelhebber der stad de reden te vragen van deze schijnbaar verraderlijke handelwijze.

Spoedig keerde de Kapitein Van Stirum met een Officier

terug, die zijn leedwezen betuigde over het gebeurde, en beweerde, dat het geheel strijdig was met de stellige bevelen, die de Opperbevelhebber der troepen aldaar gegeven had. Wij betreuren door dezen aanval den dood van den Luitenant Prinsen, van de Artillerij, en het verliës voor de dienst van Uwe Majesteit van den verdienstelijken Overste Gaillières, wien het linker-been door een kanonschot werd weggenomen. Zijnen zoon, die als Adjudant van hetzelfde Regiment Kurassiers bij zijnen vader de dienst deed, trof hetzelfde ongeluk door denzelfden kogel.

De Hertog van Saksen-Weimar brak met een Korps, zamengesteld uit de Tweede Divisie onder zijn bevel, uit de Brigade Kavallerij, en het noodige geschut, heden morgen, ten drie ure, op, uit zijne stelling bij Nethene en omstreken, omging de stad Leuven, en plaatste zich op den straatweg van Leuven naar Brussel, op de hoogte van den IJzeren Berg. Hij volvoerde deze beweging met overleg en beleid.

De Hertog heeft zoowel hier, als in dezen geheelen tiendaagschen veldtogt, zijn onverschrokken moed en krijgskundige begaafdheden op eene voortreffelijke wijze aan den dag gelegd; hij moet met den vijand handgemeen geworden zijn, want ik hoorde het vuur van zijn korps aan den anderen kant der stad. Ik heb er nog geene nadere berigten van, doch zond hem mijnen Adjudant, Graaf Van Limburg-Stirum, om hem van den getroffen wapenstilstand kennis te geven.

De Opperbevelhebber van het Leger,
Willem, Prins van Oranje."

Er wordt van den Prins van Oranje getuigd, dat op den dag waarvan hij de merkwaardige gebeurtenissen in de bovenstaande trekken geschetst heeft, zijne tegenwoordigheid van geest, in het vuur en bij de on-

derhandelingen, bewonderenswaardig is geweest, en dat hem geen oogenblik de ongedwongene gemakkelijkheid begeven heeft, waarmede hij de gewigtigste zaken wist te behandelen. Er was echter veel dat hem diep in zijn binnenste moest grijpen. Bij ieder zijner wilsbepalingen stonden groote belangen op het spel. De tusschenkomst der Fransche Julij-Regering kwetste hem in de ziel. Hij heeft zich zelven moeten vermannen om tot het besluit te komen van te blijven staan, waar alleen een hoop vlugtelingen hem scheidde van Tervueren en Brussel. Hij heeft tegenovergestelde verlangens moeten terugdringen, om te verkrijgen dat zijn wil volbragt werd en dat het wraakzwaard in de schede keerde nadat het slechts twee of drie slagen gedaan had. En toen de schending der wapenschorsing van de zijde des vijands hem het regt gaf of voor 't minst een voorwendsel om zijne oorlogskrachten weder los te laten, kan het niet zonder het breidelen zijner drift geweest zijn, dat hij onwrikbaar bleef in zijn wil om den strijd te staken. De smart zelfs van den ondank en de miskenning die hij in België heeft ondervonden, een gevoel waaronder zijn hart steeds veel geleden heeft, ontbrak niet aan zijne gewaarwordingen op dien onrustvollen dag. Hij heeft dat smartgevoel uitgedrukt toen hij in den vijandelijken Officier, die de goedkeuring overbragt der voorgestelde Kapitulatie van Leuven, bij het wegnemen van den blinddoek,

een zijner voormalige vrienden herkende en dit woord tot hem sprak: "Ook gij Baudry!" Onwillekeurig komt bij de vermelding dezer bijzonderheid het laatste woord voor de gedachte, van den grootsten Veldheer der Oudheid, die ook aan ondank en miskenning rijkelijk zijn deel heeft gehad. Toen Julius Caesar onder zijne moordenaars een man ontdekte, dien hij daar minder dan iemand verwachtte, gaf hij zich geheel aan zijn lot over, met den uitroep: "Ook gij Brutus!" De Geschiedenis bewaart dergelijke gezegden, opdat bij het beoordeelen van merkwaardige menschen niet alleen op daden, maar ook op gemoedstoestanden worde gelet.

De overgaaf van Leuven was de bekentenis van België, dat het Nederlandsche leger had gezegevierd. De Opperbevelhebber schreef in Leuven zelve het berigt aan den Koning, dat de stad door hem in bezit genomen, en alzoo de kroon gezet was op den Tiendaagschen Veldtogt. De plaatsaanduiding in het hoofd van dat Legerberigt, maakt het tot een gedenkstuk dat in de geschiedenis van het leven des Overwinnaars niet mag ontbreken.

"Leuven, den 13den Augustus 1831, ten drie ure na den middag.

Ik heb de eer Uwe Majesteit te berigten, dat heden, volgens de gesloten overeenkomst van gisteren, de stad Leuven om twaalf ure door de troepen, onder bevel van Niellon, aan de Eerste

Brigade, Derde Divisie, overgegeven is. De troepen Uwer Majesteit zijn in de stad wél ontvangen. Van Thienen naar Leuven rijdende, ontmoette ik den Franschen afgevaardigde, Graaf Belliard, en den Generaal Lawoestine, die het bevel voert over de voorhoede van het Fransche leger, onder den Maarschalk Gérard, en aan mij door den Maarschalk gezonden was, om mij te boodschappen, dat het Fransche leger nu reeds te Grez, voorwaarts van Wavre, op mijn linker-flank voortgerukt was. Beide deze Heeren deelden mij het officiëel berigt mede van de schikkingen tusschen Uwe Majesteit en Frankrijk, door welke de vrede van Holland met Frankrijk verzekerd blijft. Ik ben met hen overeengekomen, dat ik morgen met mijne terugwaartsche beweging naar de Noord-Brabantsche grenzen een begin zou maken.

Ik wil ten gevolge daarvan morgen, den Veertienden, om tien ure Leuven doen verlaten.

De Tweede Divisie zal Thienen en omstreken bezetten; de Derde Divisie zich tusschen twee uren afstands van Leuven en de omliggende dorpen vestigen. De Eerste Divisie bezet heden Diest, en hare achterhoede staat te St. Joris Winghe. De Kavallerij volgt deze bewegingen, en de Reserve-Batterijen Artillerij blijven onder bedekking van de Zware Kavallerij.

Ik mag dit berigt niet sluiten, zonder aan Uwe Majesteit nog eene bijzonder voordeelige getuigenis af te leggen van het uitmuntend gedrag van het gansche korps Artillerij, dat bij het gevecht van Leuven in het vuur is geweest; met name moet ik vermelden de Batterij van den Kapitein Van de Wal, die de Derde Divisie vergezelt, en de Batterij houwitsers, door den Kapitein Coehoorn gekommandeerd. Ik heb ook alle reden, in Uwer Majesteits gunst aan te bevelen al de Officieren van den Algemeenen, zoowel als van de bijzondere Staven, die met veel ijver en koelbloedigheid hunnen pligt onder het vijandelijk vuur volbragt hebben.

Ik verwacht de voordragten van de Generaals der Divisiën.

en van de Chefs van Korpsen, over die Officieren, Onder-Officieren en Soldaten, die door dapperheid en beleid uitgemunt hebben, ten einde hen nader aan te bevelen aan de welwillendheid van Uwe Majesteit.

De Opperbevelhebber van het leger,
Willem, Prins van Oranje."

Het was ook te Leuven dat eene Dagorder van den Opperbevelhebber aan het leger werd uitgevaardigd in welke gewezen werd op de volkomenheid der overwinning, waardoor "na een veldtogt van tien dagen de voorposten op twee uren afstands van de vijandelijke Hoofdstad stonden, zonder dat er een Belgisch leger meer aanwezig was om den intogt binnen hare muren te beletten;" tevens werd het voornemen tot den terugtogt naar de oude grenzen aangekondigd als het gevolg eener schikking tusschen den Nederlandschen Souverein en den Koning der Franschen.

Deze terugtogt ving reeds den volgenden dag aan, en er was veel beleid noodig, om dien zoo te besturen als overeenkwam met de vredelievende bedoeling des Konings. De Fransche troepen waren met groote overhaasting en niet genoegzaam uitgerust uit hare kantonnementen opgebroken, en bij de Nederlandsche Officieren heerschte de overtuiging dat men niet behoefde te schromen, zich met het Fransche leger te meten, al mogt het, gelijk men zeide, vijftig- of zestigduizend man sterk zijn: voor de eer der Nederlandsche

wapenen werd die strijd door velen begeerd. Zoo kon ligt het wisselen van eenige kogels, het kruisen van een paar sabelklingen, door strijdlust of gekrenkt eergevoel veroorzaakt, eene meer algemeene botsing te-weeg-gebragt hebben van onafzienbare gevolgen. Dit gevaar was zelfs zeer nabij toen nog vóór het begin van den terugtogt de Fransche en de Nederlandsche Brigaden Ligte Kavallerij bij Hoegarde bijna waren handgemeen geworden. Ook de Belgische Gezagvoerders hadden moeite hunne onderhoorigen, door de tegenwoordigheid der Franschen moedig geworden, van uittartingen en schennis der wapenschorsing terug te houden. Doch de Luitenant-Generaal Constant naar het Hoofdkwartier van den Maarschalk Gérard gezonden, beraamde met het Hoofd van den Franschen Legerstaf al wat zou kunnen verhinderen, dat de verschillende krijgsmagten met elkander in aanraking kwamen. Niets werd verzuimd om vijandelijkheden voor te komen, ook zelfs wanneer de uiterste lankmoedigheid daartoe vereischt werd, gelijk op den Zestienden te Thienen.

In den morgen van dien dag zou de Maarschalk Gérard een bezoek brengen aan het Nederlandsche Hoofdkwartier. De Prins-Opperbevelhebber, zich vleijende de stad onzijdig te kunnen doen beschouwen, had de Bezetting doen aftrekken, en alleen twee Bataljons Infanterij en eenige Lansiers bij zich ge-

houden, die op de Groote Markt geschaard stonden. Doch op het berigt dat de poorten onbezet waren, drong eene groote menigte Belgische Vrijwilligers van alle kanten de stad binnen; een deel vervulde de straten met het geschreeuw "Vive de Liberteit! Leve de Belgen!" een deel klom tergend op den toren, een ander deel nestelde zich in de huizen aan de Markt, waar de Prins van Oranje in De Tinnen Schotel weder zijn verblijf had. Met de grootste gelatenheid zag deze uit de vensters van zijn kwartier dit bedrijf aan, en zond zijne Adjudanten af om last te geven alleen het Marktplein vrij te houden, maar alle geweldpleging tegen dit gespuis voor te komen. Gérard, door een zijner Adjudanten, die zijne komst had aangekondigd, en hem weder te gemoet reed, onderrigt van den hagchelijken toestand waarin de Nederlandsche Prinsen zich bevonden, deed een zijner Regimenten Infanterij met versnelden pas naar Thienen oprukken, en spoedde zelf zich derwaarts met zijnen Staf en een Geleide Dragonders. Na den afloop van het bezoek, waarbij aan het Vorstelijk Ontbijt de Fransche Maarschalk zijne bewondering betuigde van "den schoonen veldtogt in zoo weinige dagen met schier geïmproviseerde soldaten volbragt," bleef de Prins van Oranje de komst afwachten der Fransche troepen die de stad zouden bezetten, wenschende, gelijk hij zich uitdrukte, "aan den Maar-

Oudenaerde
Renaix
Eyne
Ecke
Drongh
Elleeelles
Hoorne
Caveren
Mariak
Flobecq
Brakel
Melsen
GENT
Evergh
Velsique
Heusden
Clusen
Oosterzele
Melle
Oostaker
Leeuwerghem
Quadrecht
Loochristy
Moerbeke
Herzele
Laerne
Viane
Grimminghe
Ordeghem
Calckem
Neygene
Uitberge
Overmere
Herinnes
Ninove
Lockeren
Meerbeek
Welle
Aalst
Rooseu
Dendermonde
Castre
Oogh
Lombeke
Lennik
Hamme
Gaesbeek
Asche
Opwijk
Merchem
S. Amants
Halle
Bornhem
Zeltik
Tourn
Rhode
Uccle
Vorest
Moutebeek
Laken
Grimbergen
Heembek
Boom
Hemixem
Hoboken
BRUSSEL
Senne
Vilvorde
Eppeghem
Rupel
ANTWERPEN
Waterloo
Waelhem
Dieghem
Mechelen
Tervueren
Bierge
Rosieren
Campenhout
St. Catharine
Lier
Cortenberghe
Leefdael
Wavre
Nedr. Ysche
Patte
Archenne
Corbeek
Dyle
Grez
St. Joris Weert
Herent
Hevert
Bethlehem
Bossut
Nethene
Leuven
Kesselaer
Heijst o. d. Berg
Nodebais
Valdue
Vlierbeek
Wesemael
Bierbeek
Bautersem
Westermeerbeek
Meldert
Lubbeeck
Aerschot
Noorderwyk
Jodoigne
Roosbeek
Oirbeek
Oumptich
S. Joris Winge
Tongerloo
Thienen
Attrode
Westerlo
Hougaerde
Glabek
Sichem
Montaigu
Magdendal
Vorst
Neer W.
Orsmaal
Diest
Schaffen
Op Winden
Hespen
Webbecom
Tessenderloo
Gr. Orsmaal
Quaed Mechelen
Houtun
Loewe
Halle
Gette
Hulen
Meldert
Oostham
Olmen
Banninghen
Duras
Herck
Beverloo
Kerkum
Beerenbroek
Beringen
Erezin
S. Truijen
Kermpt
Steeword
Herckenrode
Hensden
Gelmet
Solder
Curinghen
Looz
Hasselt
Helchteren
Wimmertingen
Houthalen
Sonhoven
Peer
Demer
Tongeren
Bilsen
Bocholt
Glabbeck
Bree
Glans
Roolenge
Gr. Roij
Mechelen a/d Maas
Haccurt
Lixhe
Lanaken
Op. Itteren
Maas
Borsem
Op.
Oeteren
MAASTRICHT
Wyk
Maaswyk
N.
Keer
Elsloo
Stockhem
Heck
Beek
Urmond
Rothem
Maasyk
Papenhofen
Ophoven
Valkenburg
Rosteren
Klimmen
Sittard
Maabracht
Gulpen
Oirsbeek
Linne
Wittem
Gangelt
Roermond
Odilienberg
Asselt
Merxstein
Gilrad
Aken
Palenberg
Geilenkirchen
Wassenberg
Verlenburg
Randeradt
Arsbeck
Geog. Mijl
Ned. Uren
0 1 2 3 4 5 6
0 1 2 3 4 5 6 7 8
Steendr. v. A. J. Bogaerts, Breda

schalk, die te Thienen is gekomen toen die stad nog mijn Hoofdkwartier was, dezelfde beleefdheid te bewijzen, die hij mij heeft aangedaan." Doch toen de Maarschalk zijnen Vorstelijken Gastheer uitgeleide deed tot buiten de stad, zag men nabij de poort een Belg in een blaauwen kiel gekleed, den sabel dreigend tegen den Prins in de hoogte steken. In eenige klingslagen door vier Fransche Dragonders op-staande-voet hem toegebragt, bestond de straf van den onverlaat, en het voorval, in geschriften van dien tijd te veel gestoffeerd, is alleen merkwaardig als een trek tot de voorstelling der toestanden, waarin de lijdzaamheid en de kalmte van den Prins van Oranje in die dagen zijn op de proef gesteld. Niemand kan zeggen, voor welke rampen Nederland, België, Europa welligt, zijn bewaard geworden door de naauwgezetheid, waarmede hij zijn leger in het vuur van den strijd voor Leuven plotseling heeft bedwongen en - altijd op den voet gevolgd door het Fransche - tot binnen de grenzen van Noord-Brabant heeft teruggevoerd: maar aan ieder-een dringt zich de overtuiging op, dat in hem wiens wil dien terugtogt bestuurd, en een roemrijken veldtogt volbragt heeft met een verlies aan dooden, gekwetsten en vermisten van minder dan zeven-honderd strijders, nog andere hoedanigheden zijn geweest, dan die den oorlogsheld vormen - de meer zeldzame ziels-eigenschappen van een Staatkundig Legerhoofd.

XIX.

Herhaaldelijk had reeds bij den terugtogt uit Leuven in Dagorder en mondelijke toespraak de Opperbevelhebber aan zijne Wapenbroeders zijnen dank betuigd voor hunne moedbetooning, toen hij teruggekeerd op den Vaderlandschen grond door eene boodschap des Konings in staat werd gesteld om, overeenkomstig den wensch van zijn hart, voordat hem zelven eenige eer te beurt viel, eer en dank toe te brengen aan den Eerste zijner Wapenbroeders. Bij eene Dagorder van den Twintigsten Augustus uit het Hoofdkwartier te Eindhoven bekend makende, dat het 's Konings voornemen was, uit het metaal van het bij Hasselt veroverd geschut gedenkteekenen te doen vervaardigen, die de borst zouden versieren van ieder die eenig deel had genomen aan de verrigtingen van den afgeloopen veldtogt, voegde hij bij die kennisgeving deze woorden: "Maar dat het leger op éénen wenk marschvaardig was en krijgstucht en wapenhandel kende, dat heeft het te danken aan de onvermoeide zorgen van mijnen geliefden Broeder, den Admiraal en Kolonel-Generaal. Daarom heeft de Koning op mijne voordragt terstond besloten, de groote verdiensten van den Admiraal en Kolonel-Generaal, die mij steeds behulpzaam was, en aan mijne zijde streed, te beloonen met het Grootkruis der Willems-orde."

Eenige dagen na deze afzonderlijke vereering van Prins Frederik, bezocht geheel het Koninklijk Geslacht het teruggekeerde leger - een deel op de Woenselsche heide bij Eindhoven, een ander deel op de heide bij Gilze - en toen verhief zich te Tilburg op den Eenen-twintigsten Augustus de hand des Konings om met groote mildheid belooningen en eereblijken over het leger uit te storten, en wat daaruit het eerst nederdaalde, was het volgende Besluit:

Wij Willem, bij de Gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz. enz. enz. Verlangende aan Onzen beminden Zoon, den Prins van Oranje, Opperbevelhebber van Onze Krijgsmagt, en in zijn persoon tevens aan het gehcele Leger, bewijzen te geven van Onze erkentenis en die der Natie, voor de hoogst gewigtige diensten door hem en door dat Leger, onder zijne leiding, aan het Rijk bewezen gedurende den roemrijken veldtogt onlangs in België volbragt,

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. Onze beminde Zoon, de Prins van Oranje, Opperbevelhebber van Onze Krijgsmagt, wordt tot den rang van Veld-Maarschalk verheven.

Art. 2. Wij geven aan gemelden Onzen beminden Zoon ten geschenke, twee van de, onlangs bij Hasselt, op den vijand veroverde stukken metalen Geschut; ten einde ter gedachtenis aan den voornoemden Veldtogt geplaatst te worden bij het Monument, het welk krachtens Art. 3 der Wet van den 8 Julij 1815 (Staatsblad No. 41), ter herinnering aan de, door Hem in den Jare 1815, bewezen diensten, te Soestdijk is opgerigt.

Te midden der toejuichingen die buiten 's lands aan de trouw, het eergevoel en de moedbetooning van het Nederlandsche volk ten deel vielen, werd in alle kringen, waarin over de toestanden en handelingen eens Veldheers kon geoordeeld worden, de lof verkondigd van den Overwinnaar in den Tiendaagschen Veldtogt, en onder de Souvereinen van Europa was er een, die zich boven de terughouding eener angstvallige Staatkunde verhief, om aan den bedwinger der Belgen de hulde te brengen van zijn hart en zijn hoofd: Keizer Nikolaus vereerde den Prins van Oranje met de zeldzame onderscheiding van het Grootkruis der Orde van St. Wladimir van Rusland.

Zoo iemand wilde betoogen dat het Nederlandsche volksleven de blijken draagt eener bestendige onaandoenlijkheid, en te vergelijken is met stilstaande wateren, dan zou hij met vele andere bladzijden uit de Geschiedenis ook die moeten wegscheuren, waarop de bijzonderheden geboekt staan van de triomfdagen die op den Tiendaagschen Veldtogt gevolgd zijn. Veeleer waar men in die dagen den Prins van Oranje zag, omringd door zijne landgenooten, zou men gemeend hebben een volk te zien, waarin alleen de Sanguinische en Cholerische verscheidenheden van 's menschen natuurlijk gemoedsbestaan wierden aangetroffen. De indruk dien zijne houding jegens België weinig tijds geleden had te-weeg-gebragt, was zoo geheel uitge-

wischt, dat door opgetogenheid over zijn bezit en door uitgelatenheid van toejuiching scheen te moeten vergoed worden, wat men door morren en gispen hem had te kort gedaan. Zijne reis uit het leger naar 's Gravenhage was een zegetogt te midden eener toestroomende bevolking, die als dronken was van blijdschap. Zijne intrede in de Hofstad op den Drie-en-twintigsten Augustus is meermalen beschreven, en het kon ook beschreven worden, hoe hij door het volk in zijn rijtuig voortgetrokken, door het volk op de schouders in het Paleis des Konings gedragen, en door het volk zijnen grijzen Vader als in de armen geworpen is: maar onbeschrijfelijk zijn de verschijnselen waarin zich bij het luidruchtig gebaar op de straten en wegen, de algemeenheid dier geestdrift openbaarde. Amsterdam heeft nooit hare bevolking in eene zoo eenparige opgetogenheid gezien, als op den Zeventienden September toen daar de Overwinnaar van Hasselt en Leuven aan de zijde der Keizerlijke Vorstin zijner liefde eene zegevierende intrede deed, gevolgd door zijn trouwen broeder en roemgenoot en diens Gemalin. Een jaar geleden had een andere togt van de Laeken-poort tot aan het Raadhuis van Brussel twee uren geduurd door den onwil eener dreigende volksmenigte: twee uren duurde de togt van de Haarlemmerpoort tot aan het Paleis van Amsterdam door den aandrang des volks dat den gevierden held, overeindstaande in zijn rijtuig, met een

blik of een juichtoon of een handreiking wilde begroeten. Na twintig jaren is nog de herinnering levendig bij hen en bij haar, die door dat schouwspel in de ziel zijn geroerd geworden. Het was eene wederkeerige ontboezeming van gelukwensching en blijdschap tusschen het Nederlandsche volk en het Regerend Vorstengeslacht. De Prins van Oranje deed zich inzonderheid opmerken door de onbedwongene openhartigheid waarmede hij de aandoeningen uitte van zijn gevoel, en onder de bijzondere tooneelen van zijn zegepraalsbezoek in de Hoofdstad, was dit niet het minst treffende. In den Schouwburg werd het Vorstelijk Gezin, waarvan al de leden daar vereenigd waren, onthaald op een gelegenheidsstuk door den Dichter Jacob van Lennep vervaardigd, waarin de meest roemruchtige feiten door Hollander en Gelder, door Friezen en Zeeuwen, door Vorsten uit het Huis Oranje-Nassau voor het Vaderland verrigt in zinnebeeldige voorstellingen werden vertoond, en toen daarin aan het slot eene strophe werd gewijd aan "Neêrlands eerste vrouwe de vrome Koningin," die daar zat reeds lijdende aan de kwaal waaraan zij eenige jaren later bezweken is en, gelijk het lied luidde "thans door zulke zonen vroeger zorgen zag beloonen" toen vatte de Prins van Oranje, ten aanschouwe der vergaderde menigte de hand zijner moeder, en bragt die met vervoering aan zijne lippen: - het was de hand die het eerst in zijne kinderlijke vingeren de teekenpen

had bestuurd, en hem het zwaard schonk dat hij gedragen heeft bij El-Bodon en bij Leuven.

De opgewondenheid des volks in die dagen wordt door den Franschen Geschiedschrijver den Burggraaf De Beaumont-Vassy aldus geteekend in zijne Geschiedenis der Staten van Europa sedert het Congres van Weenen: "De Geestvervoering der bevolking steeg tot de uiterste hartstogtelijkheid. Holland had met den degen in de hand de lasteringen der Belgische Dagbladen wederlegd; het had aan Europa zijne sterkte en zijn gevoel van volkswaarde getoond; kortom het had door een sprekende manifestatie van zijn onafhankelijkheid bewezen, niet geheel afhankelijk te zijn van de Diplomatie en de Protokollen; en het Nederlandsche volk had spoedig begrepen, welke de onmiddellijke en stellige vruchten waren van dezen roemrijken veldtogt van tien dagen." Zoo was het: en deze vruchten zijn door eene Nederlandsche geschiedpen, die "de vaart der overwinning een zegen" noemt, "ofschoon ze gestuit werd, welligt ook omdat ze gestuit werd," aldus geschetst: "opbeuring van een ter neêrgeslagen volk, bevestiging van den band, die het regerend Huis aan het Vaderland verbindt, wegneming van den indruk, welken onophoudelijke lastertaal op Europa gemaakt had, overbrenging op Hollandschen moed van de hulde tot dus ver aan het gezwets, en aan de opgeblazenheid der Belgische revolutie-mannen betaald." Zoo mag,

ook nadat het nationaal gevoel dier triomfdagen bekoeld is, en nu de verwachting die den Veldheer vervuld had, gebleken is door de Staatkunde te zijn teleurgesteld, de onpartijdige Geschiedenis de getuigenis onderschrijven, die in den Staat van Dienst van Willem den Tweede, als eene uitstekende daad vermeldt: "In tien dagen tijds het vertrouwen op de Nederlandsche wapenen hersteld, en den roem van den Nederlandschen naam gewroken."

XX.

In een antwoord dat de Prins van Oranje gegeven heeft aan den Raad van State, toen dit ligchaam bij monde van Jonkheer Jan Hendrik van Lijnden van Lunenburg hem kwam gelukwenschen over den volbragten veldtogt, verklaarde hij zich te beschouwen als een werktuig te zijn geweest in de hand Gods "tot herstel, of liever" - als hij zeide - "tot handhaving der eer van het oude Nederland" - maar uitte hij tevens de hoop, dat hij spoedig zijne meer vreedzame bezigheden als Voorzitter van den Raad van State zou mogen hervatten. Die hoop is niet vervuld geworden. Na den afloop der termijnen van wapenschorsing en wapenstilstand, die met de Kapitulatie van Leuven begonnen waren, in October 1831, heeft hij acht jaren als Opperbevelhebber van een Leger te Velde zijn Hoofdkwartier

te Tilburg gehouden, en alleen wanneer hij zich tijdelijk te 's Gravenhage bevond, kon hij deel nemen aan het Staatsbestuur in de eenige betrekking die hem daartoe de gelegenheid gaf. Die acht jaren vormen in de Landsgeschiedenis een tijdperk opmerkelijk door de onwrikbare volharding des Konings in het afwijzen van een nieuw-ontworpen Scheidingsverdrag tusschen de twee Nederlandsche Staten, en door de houding des volks, dat in weêrwil van eene ontzettende vermeerdering zijner Staatsschulden, de Regering steunde in haar vertrouwen op ongegronde verwachtingen.

De houding van den Prins van Oranje ten opzigte der Buitenlandsche Staatkunde gedurende dien tijd is lijdelijk geweest. Men leest - en zijn naam wordt in 't verhaal genoemd - dat ten jare 1832 Marie Caroline Hertogin van Berry, terwijl zij zich in de Vendée verborgen hield om voor haren zoon de Fransche kroon te herwinnen, geheime zaakgelastigden en daaronder haren Gemaal Hector Graaf Lucchesi-Palli naar het Nederlandsche Hof heeft gezonden, met een ontwerp tot omverwerping der Dynastie van Orleans. Het Nederlandsche leger - dus luidde het voorstel - zou de vijandelijkheden tegen België hervatten, de Koning van Sardinië den oorlog aan Louis-Philippe verklaren, de Vendée en het Zuiden van Frankrijk ter herstelling der Bourbons opstaan; een Financier van beproefde behendigheid Gabriël Julien Ouvrard had reeds een plan

van geldleening tot dat einde ontworpen; en als de zege behaald was, zou een deel van België tot het Huis van Oranje terugkeeren, en de vergrooting van Frankrijk met het andere deel de troonsbeklimming opluisteren van Henri den Vijfde. Doch wat hiervan geweest zij - en het is een waarheid dat de Maarschalk Louis Auguste Victor Graaf de Graines de Bourmont, bekleed met volmagt van de Hertogin van Berry om de zaak van haren zoon in verband te brengen met de belangen van het Huis van Oranje, eenigen tijd te 's Gravenhage zijn verblijf heeft gehouden; - maar indien deze ontwerpen ook iets meer zijn geweest, dan de hersenschimmen van den al-beproevenden ondernemingsgeest eener moeder als Marie Caroline - dit kan als zeker gesteld worden, dat de Prins van Oranje iederen onderhandelaar verwezen heeft naar den Koning zijn vader, die het roer van Staat stuurde met de hem eigene zelfstandigheid. Daarom verdient geloof 't geen ook geschreven staat, dat op het voorstel tot medewerking aan de herstelling der Bourbons in Frankrijk den Prins van Oranje geen ander antwoord heeft kunnen ontwrongen worden dan dit: "Wat mij en 't leger betreft, wij zijn gereed." Dit gezegde drukte althans zijne beschouwing uit van de grenzen binnen welke de taak beperkt was, die na den Tiendaagschen Veldtogt tot aan de eindregeling der Nederlandsche geschillen, gedurende acht jaren op hem gerust heeft.

Die taak was tweeledig: vooreerst, altijd gereed te zijn tot de uitvoering van een vernieuwd Voorwaarts des Konings, en ten andere, te zorgen dat het leger zich altijd in weerbaren staat bevond tegen ieder mogelijken aanval.

De noodzakelijkheid van een nieuwen aanvalsveldtogt scheen meer dan eens nabij te zijn. Op den Een-en-dertigsten Maart 1832 schreef de Prins aan den Luitenant-Generaal Chassé, dat de dreigende houding der Belgen tegen de Citadel hem had doen besluiten zijn leger op den linker-vleugel zamen te trekken, zoodat hij gereed stond om op het eerste berigt van de minste beweging des vijands, waardoor de posten aan de Schelde zouden kunnen gevaar loopen, voorwaarts te rukken. In de maand Junij van dat jaar had hij reden te verwachten, dat hij zeer spoedig het bevel des Konings zou ontvangen om andermaal aan de pennetrekken van het kabinet, de klem bij te zetten der wapenen. Maar intusschen verminderde de strijdvaardigheid des legers dagelijks in getalsterkte en zedelijke kracht, door de allengs toenemende ontevredenheid van Schutters en Vrijwilligers, die, na twee winters aan de grenzen te hebben doorgebragt, verlangden tot hunnen werkkring in het burgerlijke leven terug te keeren.

Voor de veiligheid van het leger in den verdedigingstoestand heeft hij zorgvolle oogenblikken gehad.

Een voortdurende bron van ongerustheid was hem het gemis eener versterkte centraal-stelling in Noord-Brabant, regtstreeks en lijnregt in onverstoorbare gemeenschap met Holland en, verdedigbaar met weinig manschap, geschikt om het geheele leger te velde op te nemen. Gedurende den winter van 1831 en in het daarop gevolgde jaar gaf hem dit gemis te meer bekommering, omdat de Regering ter verdediging van de kusten en zeegaten belangrijke werken deed aanleggen, terwijl in zijne overtuiging op de gezindheid van Frankrijk en België veel minder te vertrouwen was dan op die van Engeland. Bij de eerste verschijning toch eener Magt sterker dan de zijne, zou hij bedacht moeten zijn om achter de rivieren terug te trekken, en dien terugtogt achtte hij hoogst gevaarlijk. Nu hij echter aan deze ongelegenheid niet kon te gemoet komen, verbloemde hij het gevaar, ontkende het zelfs, en veinsde eene gerustheid die hij niet bezat. Hierdoor zijn de troepen in hare kantonnementen en legertenten nooit een oogenblik ongerust geweest, en zagen zij den Prins Veldmaarschalk, als hij haar dagelijks te viervoet bezocht met het aan ieder bekende mutsjen op het hoofd, altijd vrolijk en schijnbaar onbezorgd, zonder dat zij in 't minste de bekommering vermoedden die zijnen geest bezig hield. Inzonderheid was dit het geval na het sluiten van het Traktaat van den Twee-en-twintigsten October

1832 tusschen Engeland en Frankrijk, ten gevolge waarvan - met toelating der overige Mogendheden - de Maarschalk Gérard, vergezeld door de twee oudste zonen van Louis-Philippe, met een Fransch leger andermaal België binnen trok, om de Hollandsche troepen uit het Kasteel van Antwerpen en de omliggende forten te verdrijven. Er was geene de minste zekerheid, dat de Fransche Regering hare bedoelingen tot de uitvoering van den wil der Conferentie beperken, en dat haar leger na de vermeestering der Citadel niet verder zou doordringen, om eenmaal een einde te maken aan de onverzettelijkheid van Koning Willem. De Prins Veldmaarschalk geloofde inderdaad, dat wanneer de Citadel zou gevallen zijn de beurt aan hem zou komen. Hij heeft gedurende de belegering de wijze waarop hij zijnen toestand beschouwde, medegedeeld in een brief aan den Generaal Chassé, waardig om aan 't licht te worden gebragt.

"Tilburg, ce 14 Decembre 1832.

Mon cher Genéral!

Je ne puis me refuser le plaisir de vous tracer ces peu de mots pour vous informer que vos rapports jusqu'au 12 du mois à 6 heures du soir me sont très-bien parvenus hier, et je les ai lus avec le plus vif intérêt et une véritable admiration. Votre défense me parait parfaitement dirigée, et le courage et l'intrépidité de la garnison, au milieu de tout ce qu'elle doit endurer, mérite les plus grands éloges; — l'Ennemi même ne peut se

refuser de rendre justice à la résistance opiniâtre qu'il rencontre, et dont sa perte fait preuve.

La défense de la Citadelle d'Anvers fournira une belle page dans l'histoire militaire de notre Patrie, et un bel Exemple à citer à notre armée, quand mon tour viendra d'être attaqué par les forces qui vous entourent. Car je me considère aussi, étant sur la défensive, comme Commandant d'une grande Forteresse, dont nos Rivières sont les fossés et nos Places fortes les ouvrages avancés.

Vous savez que dans une position pareille l'on ne peut pas sans grand danger pour la Place, risquer des sorties nombreuses en hommes et s'éloigner trop du corps de la Place, surtout quand les assiégeants sont fort supérieurs en nombre à la garnison et qu'il y a un corps d'observation prêt à les soutenir. C'est là malheureusement la raison qui me paralyse ici et m'empêche de voler au secours des Braves qui combattent sous vos ordres, avec un courage héroïque; j'en suis plus que triste, mais vous êtes trop bon Général pour ne pas apprécier ma position et ce que la prudence me prescrit impérieusement. Votre brave troupe aura rendu le grand service à l'armée, de prouver aux Français que nos soldats ne sont point intimidés par le nombre, et qu'en se fiant à la protection Divine, l'ancienne gloire Française ne les éblouit pas.

Votre bien dévoué

Guillaume, Prince d' Orange.

P. S. Veuillez communiquer ces lignes à votre Conseil de défense; mes trois fils portent cette lettre jusqu'à Bath."

Zoo had de vurige krijgsheld de smart te verduren van het gedonder des Franschen geschuts, waarmede de Citadel werd in puin geschoten, uit de verte te

hooren — en het leger met het geweer in den arm binnen de grenzen te moeten houden. Doch hierbij voegde zich de bezorgdheid voor dat leger zelf. Het gevaar van bij een terugtogt de rivieren onmiddellijk in den rug te hebben, poogde hij te verminderen door de Oude Linie van Ter Heyde weder te doen opmaken. Hij wist zeer wel dat die Linie, hoe ook versterkt, de gewenschte vastigheid niet geven kon omdat zij aan twee zijden kon worden omgetrokken, en op de bedenking dat daartoe de wegen in die streken onbruikbaar zijn, deed zijne eigene ondervinding van den oorlog in Spanje hem zeggen: "In den oorlog moet dit de stelregel zijn: waar een geit door kan daar kan een leger door." "Maar - voegde hij er dan bij - wanneer men niet doen kan wat men wil, moet men voor 't minst doen wat men kan."

Doch de verwachting van velen dat uit de belegering van het Kasteel van Antwerpen nieuwe oorlogsplannen zich zouden ontwikkelen, werd niet vervuld. Het Fransche leger trok naar Frankrijk terug, zoodra het op den eersten dag van het jaar 1833 de puinhoopen der Citadel aan de Belgen had overgegeven: en de Regeringen van Nederland zoo wel als van België verbonden zich door het Traktaat van den Een-en-twintigsten Mei, en door de overeenkomst van Sonhoven, om tot op het sluiten van

een Eindverdrag, van vijandelijkheden zich te onthouden. Toen werden de mannen die in België de zaken dreven, nu op den toestand waarin men zich wederzijds bevond geen inbreuk mogt gemaakt worden door geweld, te werkzamer in geheime pogingen om Koning Willem te ontwapenen. Het eenige middel om den onverzettelijken Vorst te doen zwichten was, hem den steun te doen ontvallen van zijn Volk: en op welke wijze dit middel werd aangewend, vernam de Prins van Oranje toen hij in Februarij van 1834 zich te Petersburg bevond.

Hij had, terwijl zijne tegenwoordigheid bij het leger voor eenigen tijd kon ontbeerd worden, gewenscht zich naar Petersburg te begeven om den Erfprins, die zijn achttiende jaar stond in te treden, aan het Russische Hof voor te stellen; en ook de Koning had die reis wenschelijk geoordeeld om redenen van Staatkunde. Te Petersburg dan, ontving de Prins eene mededeeling van 's Keizers Adjudant-Generaal Alexander Graaf von Benckendorff, een man die door het vertrouwen dat hij ook bij vreemde Souvereinen genoot, en door zijne hoog-aanzienlijke betrekkingen in het Russische Rijk, het oog kon laten gaan door geheel Europa. Uit zijne mededeeling bleek, dat hij bekend was met de geheime handelingen van personen die ter begunstiging der belangen van de Belgische Regering zich in Nederland ophielden. Hij was onderrigt dat eerlang te Rotterdam

een Dagblad zou verschijnen, alleen bestemd om wantrouwen en haat tegen Koning Willem en zijne Dynastie te stoken; hij wist den dag waarop het Blad het eerst verschijnen zou, den persoon onder wiens naam de Redactie zou doorgaan, het bedrag der geldelijke ondersteuning uit België en Frankrijk verleend, en uit Engeland toegezegd: en deze bijzonderheden werden zoo bepaald opgegeven, dat de Prins aan de waarheid van het medegedeelde niet mogt twijfelen, en onverwijld een renbode met dit berigt aan den Koning zijn vader zond. De uitkomst deed zien hoeveel scherper oogen het Kabinet van Petersburg tot zijne dienst had dan het Kabinet van 's Gravenhage. Op den dag door Benckendorf aangekondigd verscheen te Rotterdam het Dagblad L'Etendard, en nadat in eenige nommers de strekking gebleken was om Koning Willem te honen en het volk op te zetten tegen zijne Regering, werd op den Dertigsten April op regterlijk bevel de uitgever gevat. Het bleek uit de papieren waarop beslag was gelegd, dat de pers en de verdere toestel waarmede het Blad gedrukt was, door de Belgische Regering bekostigd waren, en dat de uitgever tot zijne verraderlijke onderneming was in staat gesteld door den Minister van Justitie in België Jean Louis Joseph Lebeau. Door zulke middelen werd de grond ondermijnd waarop Willem de Eerste stand hield; woorden van misnoegen en opruijing tegen de Regering begonnen gereeder ingang te vin-

den; doch het scheen dat de volksgunst, naarmate zij week van den Koning, zich op den Troonsopvolger verplaatste.

De geestdrift waarvan de overwinnaar van Hasselt en Leuven het voorwerp was na den veldtogt van tien dagen, is later in diepte van gevoel overtroffen geworden door de blijdschap over zijn behoud, toen eene ziekte hem had aangegrepen, en zijn krankbed gedreigd had zijn sterfbed te zullen worden. Het was in 1835. In den avond van den Zeventienden Januarij - de verjaardag der Prinses van Oranje was op handen - kwam de Prins met zijn tweeden zoon Alexander in een open rijtuig te 's Gravenhage terug uit het Hoofdkwartier te Tilburg, waar hij gedurende veertien dagen aan eene zware verkoudheid geleden had zonder geneeskundigen raad te willen inroepen. Hij was beweginloos, en werd door zijn trouwen lijfarts Everard met behulp van Prins Alexander uit het rijtuig in zijne kamer gedragen: den volgenden morgen bragt een eerste ziekte-berigt eenen schok te weeg, die heel het Vaderland deed beven. Een hevige borstvlies-ontsteking ontwikkelde zich tot het alleruiterste doodsgevaar: — en toen na tien dagen van angst en gebeden de hoop op herstel werd aangekondigd, toen openbaarde de blijdschap door geheel het Land, wat graad van genegenheid den herstelde was te beurt gevallen. 't Was even alsof met zijn leven het Vader-

land gered was geworden. De weêrklank van het dankgebed op den Eersten Maart door den geredde en geheel het Vorstelijk Gezin tot Hem die gered had opgezonden in de Klooster-Kerk te 's Gravenhage, werd gehoord in alle bedehuizen; een gedenkpenning met het opschrift "Salvo Principe grata patria" bewaart de heugenis van de dankbaarheid des Vaderlands; en op den Zestienden dier maand werd de herrezen held te Tilburg, waar vlaggen en wimpels en groen de huizen versierden, onder het gelui der klokken en vrolijke muzijk-toonen en het gejuich eener ontelbare menigte door de Gilden van Boogschutters en Kolveniers met hunne standaarden ingehaald, in zijn rijtuig voortgetrokken door de handen der ingezetenen, ouden en jongen, wier ongekunstelde vreugde hem tranen uit de oogen perste.

Tilburg, eene vereeniging van wijd-uit-één liggende buurten, door Koning Lodewijk tot den rang van stad verheven, met hare gelukkige vereeniging van landbouw en fabriekwezen, aangename luchtstreek, goedhartige inwoners, was reeds toen begonnen het geliefkoosd verblijf van Willem den Tweede te worden. Hij had er een kleine Hofhouding; doch toen de eenvoudigheid daarvan niet beantwoordde aan de uitgaven die op sommige rekeningen voorkwamen, was een onderzoek deswege door hem zelven ingesteld geworden, waarvan de uitkomst hem in het voorjaar van

1834 aanleiding had gegeven, om tot bezuiniging voor sommige benoodigdheden van tafel en stal, twee boeren-hofsteden met bouw- en weiland en heigronden te doen aankoopen. Op den Tweeden Junij van dat jaar was de eerste steen gelegd van het eerste der gebouwen door Tilburgs Vorstelijken vriend op woeste gronden in dien omtrek gesticht. Het was een groote schaapskooi, waarin weldra, eerst eenige overschoone rammen werden opgenomen van Spaansch ras, tot veredeling van het Inlandsche voor eene groote geldsom in Saksen aangekocht, en vervolgens een troep van twee-en-veertig allervoortreffelijkste Silezische ooijen en rammen, waaruit, door zorgvuldige behandeling en nieuwe aanvoeren uit Silezië t' elke twee of drie jaren, een eigenaardige verscheidenheid in eene kudde van eenige honderden schapen is voortgekomen, die na den dood van den Koninklijken eigenaar de Nederlandsche Landbouw, op eenigen na, zich heeft laten ontvoeren tot groote blijdschap van den vreemdeling die er zich mede verrijkt heeft. Op de gronden van deze eerst-gekochte landhoeven, bij het plekjen waarin het eerst in Mei 1834 de spade gestoken was tot een begin dier Vorstelijke hei-ontginning, waardoor in de gemeenten Tilburg, Hilvarenbeek en Berkel na verloop van vijftien jaren honderd-vijf-en-twintig bunders woesten grond in bouw- en weiland zijn herschapen, werd na 's Prin-

sen herstelling in 1835 op den Negen-en-twintigsten Mei, te midden eener vrolijke menigte van land- en krijgsvolk, waarvoor feestelijke tenten waren opgeslagen, door de Keizerlijke hand der Prinsesse van Oranje de eerste steen gelegd eener bouwhoeve, die den naam Anna bekwam: een Sophia's-hoeve verrees nog in hetzelfde jaar; een Willemshoeve, een Alexandershoeve, een Hendrikshoeve zijn gevolgd.

Aldus reeds toen de afgod geworden van het landvolk dat in Noord-Brabant rondom zijn Hoofdkwartier woonde, was hij een jaar later een voorwerp van vereering in den schitterglans en het prachtgewoel der groote wereld aan het Engelsche Hof. William de Vierde was toen nog Koning van Groot-Brittannië, en de Koningin Adelaïde, uit het Hertogelijke Huis van Saksen-Meiningen, was aan het Hof van Engeland het middelpunt van een huisselijk familie-leven, zoo als dat daar onder de vorige Regeringen tot schade der zedelijkheid in de hoogste standen, niet gevonden was. Op den Vijfden Mei 1836 kwam de Prins van Oranje met twee zonen, de Prinsen Willem en Alexander, te London aan, en van het oogenblik dat hij aan wal gestapt een Bataljon Grenadiers van de Koninklijke Garde tot eerewacht vond, totdat hij na een verblijf van meer dan twee maanden weder scheep ging naar het Vaderland, was het even alsof men aan de Nederlandsche Prinsen wilde toonen, dat de verongelijkingen

door de Diplomatie aan den Koning der Nederlanden aangedaan, de genegenheid die bij de Engelsche Natie voor den naam van "Prins van Oranje" bestond onverminderd hadden gelaten. De Koning zelf gaf daartoe als het sein in een feestdronk, waarmede hij op een allerprachtigst gastmaal door hem gegeven aan de Ridders der Schotsche Orde van den Distel en der Iersche van St. Patrick - allen Schotsche en Iersche Edelen van de alleroudste geslachten en van den eersten rang - den hoogst-geplaatste zijner gasten den beker toebragt met een heilwensch "aan het Huis van Oranje." Van toen af volgde de eene feestelijke zamenkomst de andere, door de Britsche Grooten en aanzienlijkste Staatsmannen en Legerhoofden, Whigs en Tories, ter eere van den Prins van Oranje gegeven. Eene bijzondere omstandigheid deed het onthaal dat aan de Nederlandsche Prinsen te beurt viel, en de onderscheiding die hun inzonderheid door de Koningin werd bewezen, te meer opmerken.

Op den Vier-en-twintigsten Mei trad de Prinses Victoria haar achttiende jaar in, en op een feest te dier gelegenheid door de Koningin gegeven zag men de erfgename der Kroon van Groot-Brittannië in één dansgroep vereenigd met de Nederlandsche Prinsen Willem en Alexander, met Prins Albert den tweeden zoon des regerenden Hertogs van Saksen-Coburg en Gotha, en met Prins George van Cambridge. De

toekomst van het Britsche Vorstenhuis was dikwijls het onderwerp der gesprekken in hoogere en lagere kringen, en toen zeven dagen later de Nederlandsche Prinsen den Koning en de Koningin verzelden bij de wedrennen te Ascot, hoorde men hier en daar onder de menigte door een volksredenaar de betrekking van den Prins van Oranje tot Engeland als een grond aanvoeren van de wenschelijkheid, dat diegene zijner zonen voor wiens hoofd de Nederlandsche Kroon niet bestemd was, de hand mogt erlangen waarin een jaar later de Schepter van het Vereenigd Koningrijk is overgegaan. Doch in welk hoofd of in welk hart ook die wensch mogt zijn opgekomen, in het karakter van den Prins, die de namen van Koning Willem den Eerste met die van twee Czaren en twee Grootvorsten van Rusland vereenigd droeg, was te veel behoefte aan onafhankelijkheid dan dat hij geschikt zou zijn geweest om de eerste onderdaan te zijn eener gekroonde gemalin.

Niet zonder beteekenis was ook de bijzondere luister waarmede de gedenkdag van Waterloo gevierd werd, juist nu de Prins van Oranje in Engeland was verschenen voor 't eerst nadat hij tweemalen den intogt van een Fransch leger in België met teruggehouden zwaard had moeten aanzien. Die dag werd voorafgegaan door een feest hem te Woolwich gegeven door de Koninklijke Artillerij, waarop de Grootmeester van dat Wapen, Sir Hussey Vivian, met herinneringen uit

Spanje en België en met toespeling op het gedachtenisfeest van den volgenden dag, den Nederlandschen Veldmaarschalk de hulde toebragt van het gedeelte des Britschen legers dat daar in zijne Bevelhebbers vertegenwoordigd werd. Treffend door gevoel en waarheid was een eenvoudig woord bij die gelegenheid gesproken door den Koninklijken jongeling die dertien jaren later Willem de Derde zou heeten. Op een feestdronk aan den Erfprins van Oranje gebragt sprak deze: "Ik betuig mijn opregten dank aan den edelen krijgs-"man, die mij de eer bewezen heeft van mijn gezond-"heid voor te stellen. Hij heeft de hoop uitgedrukt "dat wij het voorbeeld van onzen Vader mogen volgen: "wij geven de verzekering dat wij zullen trachten dit "te doen, en wij verzekeren bovendien dat er geen "Nederlandsch Soldaat is, die den Prins van Oranje "niet als het beste voorbeeld ter navolging beschouwt, "en die er niet trotsch op is van onder hem te dienen."

Op den Achttienden Junij was het uitgestrekte Hydepark bezet door eene menigte wier aantal op honderd-duizend werd geschat, zamengevloeid om getuigen te zijn van een wapenschouw die de Koning hield ter eere der strijders bij Waterloo. De Hertog van Wellington, de Prins van Oranje en Lord Hill waren in 's Konings gevolg. De vaandels van de Regimenten die deel hadden gehad aan den grooten slag waren omkranst, en de Soldaten die er gestreden

hadden, met lauwertakken versierd. De Koningin en de Hertogin van Kent met hare dochter de Prinses Victoria, kwamen er hare hulde brengen aan de dapperheid, en haar aandeel ontvangen aan het volksgejuich; maar in geen oogenblik schaterde dit gejuich luider en algemeener dan toen men uit den stoet van honderd-zestig legergrooten in prachtgewaad die den Koning omringden, den Nederlandschen Prins Veldmaarschalk zag voorwaarts snellen en zich uit den zadel werpen, en den eerste wezen om hulp te bieden aan een eenvoudigen ruiter die van zijn paard was gestort. In Apsley-house werd dien dag al de luister ten toon gespreid der geschenken, waarmede Vorsten en Volken den Prins van Waterloo vereerd hadden: de Hertog van Wellington had er tot gasten op zijn jaarlijksch gedachtenismaal, zijn Koning, en den Bevelhebber wiens naam hij boven aan geplaatst had op de lijst der helden met wie hij gestreden had op den dag der dagen van de Negentiende Eeuw.

Na zijne zonen te hebben doen deelen in de herinnering van zijn Akademie-leven door een bezoek te Oxford en op een gastmaal bij zijn voormaligen Tutor den Aartsbisschop van Canterbury, keerde de Prins op den Achttienden Julij terug in de Residentie zijns Vaders. De achting die hij op nieuw in Engeland had opgewekt, heeft een jaar later, toen William de Vierde ten grave was gegaan, en de Schepter van Groot-

Brittannië in de hand eener Jonkvrouw overging, de gedachte doen rijzen, of ook de Kroon van Hannover, die niet op het hoofd eener Vorstin mogt geplaatst worden, aan de Dynastie van Oranje zou kunnen vergoeden wat zij aan België verloren had. Doch de eerbetooningen, straks vermeld, golden den persoon; en de Diplomatie heeft een hoofd, maar zij heeft geen hart. Het onthaal aan de Nederlandsche Prinsen in Engeland te beurt gevallen, heeft in Nederland kunnen strekken om den Koning en de Volksvertegenwoordigers in hunne afmattende volharding tegenover België door ijdele verwachtingen te sterken, maar het heeft de voorwaarden onveranderd gelaten, die tot eene beslechting der Nederlandsche geschillen door de Vertegenwoordigers der Groote Mogendheden gesteld, en door Willem den Eerste verworpen waren: drie maanden later werd zelfs een verzoek door Koning Willem aan de Londensche Conferentie gedaan, om de afgebroken onderhandelingen weder aan te knoopen, op hoogen toon van de hand gewezen.

Zoo duurde het tot in Maart 1838, eer Koning Willem zwichtte voor den dwang der omstandigheden. Doch toen kwamen er voor den Veldmaarschalk nog oogenblikken van groote bezorgdheid. De Kamer der Belgische Volksvertegenwoordigers verklaarde zich te zullen verzetten tegen de eindschikking, waartoe de Nederlandsche Regering hare toetreding had aange-

kondigd. België toch, al had zij die schikking, in Vier-en-twintig Artikelen vervat, tot haar voordeel ingeroepen, had die aangenomen op drie voorwaarden, waarvan, zeide zij, niet ééne vervuld was. Vooreerst hadden alleen Frankrijk en Engeland, door het zenden van Gevolmagtigde Ministers aan het Hof van Koning Leopold, de zelfstandigheid van den Belgischen Staat erkend; in de tweede plaats was het verdrag der Vier-en-twintig Artikelen nimmer als onherroepelijk aangemerkt, maar integendeel na de overweldiging van het Kasteel van Antwerpen de ten-uitvoer-dwinging gestaakt en het geschil hangende gebleven; en ten derde had Koning Willem zeven jaren lang volstandig geweigerd er zich aan te onderwerpen. De gisting die er in België ontstond, toen men er vernam dat de Regering zich een verdrag zou laten opdringen dat men niet meer voldoende rekende, rees tot eene zoo groote opgewondenheid, dat Koning Leopold zich verpligt vond om op den Veertienden Junij de Zittingen der Volksvertegenwoordigers te Brussel te sluiten. De hartstogten werden op nieuw gewekt bij de weder-opening dier Zittingen op den Dertienden November. België had zich de verloopene jaren ten nutte gemaakt om een nieuw leger te scheppen, dat tot een getalsterkte van Honderdtien-duizend man was opgevoerd. Ostende, Antwerpen, de Forten in Vlaanderen, Dendermonde, de Citadellen van Gend en Luik waren in gewapenden

staat gebragt en eene aanzienlijke krijgsmagt met honderd stukken geschut stond in het kamp van Beverloo, aan haar hoofd hebbende den ondernemenden Franschen Generaal Magnan. Er was groot gevaar dat deze, al wilde ook Vorst Leopold en zijne Ministers den vrede bewaren, zich den roem zou willen verschaffen van aan België de eer harer wapenen te hebben teruggegeven, en daartoe zou het hem bij het leger aan medewerking niet ontbreken. Herhaalde marschen zijner Voorhoede in verband met uittartingen en twistzoekerijen op de grenzen, deden vermoeden dat men wenschte voorwendsels te hebben tot vijandelijkheden. De Belgische Regering zelve kon ligt meenen geregtigd te zijn om in 1839 te doen wat de Nederlandsche in 1831 gedaan had. Zij verbloemde hare bedoeling niet om bij het sluiten van een eindverdrag des noods door wapenkracht het uiterste te bedingen: haar Minister van Financiën eischte de vooruitbetaling der Grondlasten over de eerste helft van 1839 voor oorlogskosten, en bij een Besluit van den Eersten Februarij van dat jaar werd de Generaal Skzrynecki, die het leger der tegen Rusland opgestane Polen had aangevoerd in den slag bij Ostrolenka, in den rang dien hij bij de Polen bekleed had in het Belgische leger opgenomen: reeds begon hij de troepen, sterkten en stellingen in oogenschouw te nemen.

Tegenover deze oorlogzuchtige toebereidselen had

de Prins van Oranje niet meer tot zijne beschikking in het open veld dan Tienduizend bajonnetten, Drieduizend man Ruiterij en Acht-en-zestig stukken geschut, verstrooid over geheel Noord-Brabant. Wanneer de vijand met eenige overmagt aanviel, zouden deze troepen ontwijfelbaar verloren zijn, omdat het ontbrak aan een versterkt legerkamp waarin zij zouden kunnen vereenigd worden. Na met eigene oogen te hebben rondgezien kwam de Veldmaarschalk tot het besluit om te Vught een verschansing te doen opwerpen, geschikt om zijne troepen onder de bescherming van 's Hertogenbosch op te nemen, en waardoor die vesting zelve een aanvallend karakter zoude erlangen. Met grooten spoed werd dit werk volbragt door de handen van soldaten en met het gereedschap van de landbewoners, onder de leiding van den Kolonel van den Staf Charles Nepveu en den Kapitein-Ingenieur Johannes Gerrit Willem Merkes Van Gendt: en terwijl de manschappen die met verlof naar hunne haardsteden waren teruggekeerd, onder de wapenen werden gebragt, was in de maand Februarij 1839 binnen weinige dagen eene sterke Stelling, waarin St. Oedenrode, Boxtel en Helvoirt begrepen waren, in staat van tegenweer gebragt. Doch toen de vijandelijkheden op het punt schenen van uit te breken, deed zich eene waarschuwing der Conferentie hooren en het zwaard bleef ook ditmaal als bezworen in de schede. Zoo is

het een geheim gebleven, voor wat groote rampen het Vaderland is bewaard geworden door eene veeljarige wapenvertooning, wier schatten-verslindende duur de volharding van Koning Willem heeft doen vloeken ook door hen die haar vroeger hadden toegejuicht.

Dit perk van negen jaren, waarin voor hem die toen Prins van Oranje heette het openbaar leven doorweven was met onvervulde verwachtingen en onvergolden zorgen, omvatte tevens de jaren waarin hij zijne drie zonen in eene krachtvolle ontwikkeling hunner jongelingschap tot mannelijke zelfstandigheid zag rijpen, terwijl aan zijn Hof de aanvalligheden der Prinses Sophia voor hare moeder de Prinses van Oranje tot vertroosting waren bij de gebeurtenissen die de Keizerlijke Vorstin menigmalen met bekommering en met droefheid vervulden. De jongste der zonen, Prins Hendrik, bragt in die jaren den meesten tijd op de zee door onder de opleiding van een ervaren Vlag-Officier. De beide oudere, de Prinsen Willem en Alexander, door hunnen Grootvader vroegtijdig met militaire rangen bij de Landmagt bekleed, vormden zich voor het oog van hunnen Vader onder de legertenten in Noord-Brabant, bij gedurige oorlogsgeruchten meer dan oorlogsfeiten, tot de loopbaan der wapenen, waarin hunne eerste schreden reeds deden blijken welk bloed er in hunne aderen stroomde.

Doch hun Vader vergat daarbij niet tot welke hoogere betrekking de oudste hunner bestemd was: en dat hij dit nooit uit het oog had verloren, verklaarde hij met nadruk bij eene plegtigheid die zijn vaderhart met tevredenheid vervulde. Te weten, op den Negentienden Februarij 1838 werd aan den Erfprins van Oranje, die op dien dag zijn een-en-twintigste jaar had bereikt, door een Besluit des Konings zitting verleend in den Raad van State. De Prins van Oranje Voorzitter van dien Raad, verlangde dat zijn zoon reeds den volgenden dag de hem verleende plaats daar zou innemen, en sprak toen, nadat het nieuwe Lid door de twee oudste Leden van den Raad was binnengeleid, hem toe met deze woorden:

"Het is niet zonder aandoening dat ik U heden, als "Voorzitter en in naam van dezen Raad, geluk wensch "met uwe meerderjarigheid, en dat het te dier gele"genheid uwen Koninklijken Groot-Vader behaagd heeft "U, bij Besluit van gisteren, zitting in den Raad van "State te verleenen. — Ik en allen hier tegenwoordig "zien U met welgevallen in ons midden, en wij hopen "dat de bijwoning der beraadslagingen van dit grond"wettig ligchaam U zal opleiden tot die gewigtige be"trekkingen, waartoe gij, mijn Zoon, in den loop der "tijden door de Voorzienigheid bestemd zijt. Gij zult "mij ook de geregtigheid laten wedervaren, dat ik, als "Vader, vroegtijdig den loop uwer gedachten geleid heb

"op dit uw lot, en daarbij steeds getracht heb, de "pligten die op U rusten, op uw geweten te drukken. "Gij weet, dat sedert eeuwen de belangen van Neder-"land en van het Huis van Oranje-Nassau naauw aan "elkander verbonden zijn; de welvaart van het een, is "ten allen tijde de voorspoed van het andere geweest, "en de geschiedenis leert ons in tegendeel, dat de te-"genspoed van het eene ook steeds ten nadeele van het "andere gewerkt heeft: - ik houde U dit niet voor, om "U trotsch te maken op uwe voorouders, de Erfstad-"houders van deze gewesten, maar in tegendeel alleen "om U aan te toonen, dat buiten en behalve uwen "pligt ook eigenbelang U moet aansporen, ten allen "tijde gereed te zijn zakelijke offers te brengen aan "het welzijn van het Vaderland. — Ik zou niet zoo "verre uitgeweid hebben ter gelegenheid van uwe "introductie in dezen Raad, zoo ik dezen stap niet "had aangezien als den eersten, in uwen civielen en "staatkundigen loopbaan: het was daarom voor mij "van hoog belang U nog eens kort en openlijk uwe "pligten hier voor te houden. — Ontvang dan nog-"maals van ons allen de verzekering van de bereid-"willigheid en de tevredenheid, waarmede wij U hier "opnemen."

De Erfprins daarop bij monde van het oudste Lid van den Raad, Jonkheer Jan Elias Nicolaas van Lijnden van Hoevelaken, de gelukwensching van dit Staats-

ligchaam hebbende ontvangen, beantwoordde de beide aanspraken op eene waardige wijze, en gaf daarbij te kennen hoezeer hij doordrongen was van 't geen hem door zijn Vader was voorgehouden, en op hoe hoogen prijs hij het stelde deel te mogen nemen aan de beraadslagingen van den Raad van State: — eene verklaring, waarin voor de gedachte van den doorluchtigen spreker eene belofte vervat was, van wier vervulling de Handelingen van den Raad de bewijzen opleveren.

Weinig tijds nadat de Erfprins aldus in het Staatsbestuur was ingeleid, werd de afloop der Hollandsch-Belgische geschillen, die zijnen vader zooveel grievende ervaringen hadden doen ondergaan, afgewisseld door eene aangename gebeurtenis. Het is vroeger gemeld, dat eene maand voor dat de Kroonprins der Nederlanden en de Groot-Vorstin Anna Paulowna te Petersburg in den Echt zijn verbonden, aldaar het huwelijk voltrokken is van eenen anderen Kroonprins en eene andere Groot-Vorstin. Van dit Echtpaar heeft kort daarna de Vorst den Koningstroon van Wurtemberg bestegen, en de Vorstin is drie jaren later onder veler tranen ten grave gedaald. Uit hun huwelijk zijn twee dochters geboren, waarvan de jongste Sophia Frederika Mathilda heette: en de verloving dezer schoone en rijkbegaafde Koningsdochter aan den Erfprins van Oranje was eene zoete teug bij de bitterheden, waarmede de

Belgische Revolutie het Nederlandsche Vorstengeslacht gedrenkt had.

Toen dit huwelijk voltrokken werd op den gedenkdag van Waterloo des jaars 1839, was op den Negentienden April te voren het verdrag gesloten, waardoor de Staats-eenheid der twee Nederlandsche volksgroepen regtens ophield, nadat zij negen jaren met-der-daad niet meer bestaan had.

En zoo ontbrak er niets meer aan den toestand, die voor het Volk en het Vorstenhuis van Nederland uit de gebeurtenissen van 1830 zich ontwikkeld heeft door eene Staatkunde, waaraan de Prins van Oranje van den beginne aan gepoogd had eene andere wending te geven.

XXI.

Spoedig na het sluiten van den vrede met België werd voor den Prins van Oranje 't geen hem in het vereenigd Koningrijk der Nederlanden niet was te beurt gevallen, in het beperkte gebied van den Noord-Nederlandschen Staat de gelegenheid geopend om zijne bekwaamheden aan de duurzame verdediging des Lands te wijden. Op den Zesden Julij des jaars 1839 nam de Koning een Besluit, waarvan de inhoud en de bepalingen aldus luidden:

In aanmerking nemende, dat de omstandigheden thans toelaten, om met het Opper-Kommando over Onze Krijgsmagt, hetwelk Onze beminde Zoon, de Prins van Oranje, krachtens Art. 1 van Ons Besluit van den 29 Julij 1831, No. 8, heeft aanvaard, te verbinden de Opper-Directie van het Departement van Oorlog, waarmede Onze beminde Zoon, Prins Frederik der Nederlanden, ten gevolge van het 2e Artikel van hetzelfde Besluit, in hoedanigheid van Admiraal van de Vloot en Kolonel-Generaal der verschillende Wapenen van de Landmagt, voor zoover zulks met de bestaande omstandigheden was overeen te brengen, is belast gebleven,

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. Aan Onzen beminden Zoon, den Prins van Oranje Veld-Maarschalk en Opper-Kommandant over Onze Krijgsmagt, wordt, te rekenen met den 15 Julij eerstkomende, opgedragen de Opper-Directie van het Departement van Oorlog, voorloopig op denzelfden voet, op welken dezelve bij Ons Besluit van den 23 December 1829, No. 83, ten aanzien van den Admiraal en Kolonel-Generaal bepaald, en bij Ons Besluit van den 27 Februarij 1830, No. 116, nader geregeld is.

Art. 2. De Algemeene Directie der Genie, naar luid van Art. 1 van Ons Besluit van den 27 Februarij 1830, No. 117, onder het onmiddellijk toezigt van den Admiraal en Kolonel-Generaal geplaatst, wordt mede van den 15 Julij aanstaande, gebragt onder het onmiddellijk toezigt van den Veld-Maarschalk en Opper-Kommandant Onzer Krijgsmagt.

Door dit Besluit aan het hoofd geplaatst van de militaire aangelegenheden des Rijks, bragt de Prins-Veldmaarschalk terstond zijne overtuiging in werking omtrent de noodzakelijkheid, dat er een algemeen stelsel van Landsverdediging wierd vastgesteld, 't welk tot rigtsnoer

zou kunnen strekken bij de Leger-organisatie en bij alle handelingen van het Departement van Oorlog. Hierbij uitgaande van de stelling, dat het kleine Nederland altijd zal te strijden hebben met een vijand die twee- of driemaal sterker is, onderzocht en overwoog hij op de kaart en op het terrein de gesteldheid des bodems, en bragt die voor zijne verbeelding in verband met alle mogelijkheden van aanval en verdediging. Ofschoon de levende strijdkrachten altijd meer bijzonder zijne belangstelling getrokken hadden, zag hij echter terstond den bijzonderen aard in der natuurlijke verdedigingsmiddelen van Holland. Hij begeerde, dat de vervallene Utrechtsche en Hollandsche liniën zouden hersteld worden, waarvan de verwaarloozing hem zonder verzekerden steun zou hebben gelaten, indien hij in 1831 of een der daarop gevolgde jaren voor een vijandelijke overmagt uit Noord-Brabant had moeten terug trekken. Groot gewigt hechtte hij aan de verdediging van Amsterdam en drong er op aan, dat bij de droogmaking van het Haarlemmer-meer de verdedigingskracht niet zou worden uit het oog verloren van de Hoofdstad, dat Palladium wanneer het Vaderland met overmagt van wapenen wierd aangevallen. Hij ontvouwde zijn verdedigingsstelsel in eene Memorie, geteekend den Zestienden Augustus 1840, die hij zijnen vader overhandigde, om te weten of deze zijne beschouwingen goedkeurde, opdat hij zonder vrees van tegen

de zienswijze des Konings te handelen, aan de verschillende takken van het Militair Bestuur eene daarmede strookende rigting zou kunnen aanwijzen. Deze Memorie is zonder antwoord gebleven: die haar geschreven had, aanvaardde zeven weken later zelf de regering.

XXII.

Nooit welligt was aan eenig Koning zooveel vertrouwen en liefde geschonken, als aan Koning Willem den Eerste door zijne getrouwe Nederlanders. Hij had ook noodig, geloof te vinden aan het vaderlijke zijner bedoelingen en aan de onfeilbaarheid van zijn verstand, omdat hij een Vorst was die in de Staatsvormen van den nieuwen tijd zich alleen dan op zijne plaats kon vinden, wanneer volgzaamheid zijner Raadslieden, gedweeheid der Volksvertegenwoordigers en tevredenheid der natie hem de vrijheid lieten om zijn persoonlijk Staatsbeheer onbelemmerd te doen werken. Toen dus, nadat eenige jaren sedert het uitbreken van den Belgischen opstand verloopen waren, op de ontdekking dat een ontzettende schuldenlast de eenige vrucht was der gevolgde volhardings-politiek, de verkleefdheid des volks had plaats gemaakt voor mistrouwen en afkeerigheid; toen de uiting van het verlangen naar eene duidelijke openlegging van den geldelijken toestand

des Lands in zijne ooren klonk als een eisch om den Koning tot rekenpligtig ambtenaar te verlagen; toen ook zijne getrouwe Noord-Nederlanders grieven deden hooren, en betere waarborgen tegen misbruik van Gezag, en Verantwoordelijkheid van 's Konings Ministers met gewigtige hervormingen in het Staatsbestuur begeerden: toen gevoelde Koning Willem de Eerste zich niet meer op zijne plaats en ontkiemde in hem het verlangen om zich van den last der regering te ontdoen. Eene bijzondere omstandigheid deed dit verlangen spoediger tot rijpheid komen.

Op den Twaalfden October 1837 was de Koningin Frederika Louiza Wilhelmina ontslapen. Geen tranen hadden bij haar sterfbed milder gevloeid dan die van haren oudsten Zoon, en de droefheid die zich bij hare begraving algemeen geopenbaard had, was eene hulde geweest aan de zachtaardigheid, den vromen zin en de huisselijke deugden der hoog-gewaardeerde Vorstin. Den Koning, onder de klimmende zorgen van het Rijksbestuur gebukt, viel het verlies smartelijk der eenige die vrijelijk den afstand overschreed, waardoor de nadering tot een Koning altijd eenige terugwijzing ondervindt. Twee jaren waren er sedert het afsterven der Koningin verloopen - en telkens nog, wanneer de Vorst het Paleis In het Bosch bezocht, wendde hij in het gevoel zijner verlatenheid weemoedig de oogen door de vensters die op het Zuiden zien, naar de streek waar de torenspit-

sen van Delft zich boven hare grafstede verheffen. Het gemis eener vertrouwelijkheid waarin hij zoo menigmalen kalmte had gevonden onder de stormen die hem over het hoofd hadden gewaaid, bragten het verlangen mede om die terug te vinden: en toen vernam het Hof en weldra het geheele Land, dat Koning Willem voornemens was zich in den Echt te begeven met de Gravin Henriëtte D'Oultremont.

De Prins van Oranje zag bij het eerste berigt van dit voornemen zijns vaders daarin niets dat zijne afkeuring wekte. Hij achtte gelijk het geheele Hof, de Gravin hoog, en dat zij, als Staatdame van het Huis der overledene Koningin, de vertrouwde geweest was zijner moeder, deed hem te gereeder genoegen vinden in eene familie-gebeurtenis, die zijnen vader in diens klimmenden ouderdom het leven zou veraangenamen. Doch weldra kwamen velerlei influisteringen deze goedhartige gezindheid veranderen. Na al wat er in de drie vorige eeuwen en in de tien laatstverloopene jaren was voorgevallen, scheen het in veler oogen eene bespotting der Natie, dat het Hoofd van den Nederlandschen Staat en het Hoofd van het Huis van Oranje-Nassau tot zijne Gemalin en Neêrlands Eerste Vrouw zou verheffen eene Belgische, die de Roomsche Kerkleer beleed. "Het misnoegen daarover dat zich in een algemeen gemor openbaarde, dreigde - zeide men - bedenkelijke onlusten te zullen te weeg brengen, en kon ligt eene onverzoenlijke

verwijdering ten gevolge hebben tusschen de kern des volks en het Regerend Huis: — èn als Prins van Oranje èn als Troonsopvolger was hij verpligt met al zijn vermogen den ongelukkigen stap zijns vaders te keer te gaan." Een bijzonder voorval kwam klem bijzetten aan deze voorstellingen. Op zekeren Zondag zag de Prins uit een der vensterramen van zijn Paleis, den Koning zijn vader, gelijk deze gewoon was, te voet uit de Kloosterkerk terug keeren. Vroeger was dit een aantrekkelijk gezigt, wanneer al wie zich in den omtrek bevond, van wat rang of stand, langs het pad waar de Koning zijne schreden zette zich schaarde, om hem een teeken van eerbied en verknochtheid te geven: en nu — zelfs geen groete van beleefdheid! en die zich niet met afgewende houding verwijderden, bleven staan om afkeuring en minachting te doen blijken. "Zie, - riep de Prins met vuur en levendige gebaren, - zie wat daar mijn Vader overkomt. Mijn Vader gaat zich ongelukkig maken en ons met hem." Doch eene eerbiedwaardige stem, die door den grijzen Vorst met toegevendheid was aangehoord, gaf het eerst den Prins de geruststellende verzekering, dat de gevreesde ergernis niet zou gegeven worden. Maar intusschen hadden zich gedienstigen opgedaan, en aangeboden om bij die gedeelten des volks waar ondersteld werd de meeste gevoeligheid te zijn voor de gevreesde krenking der belan-

gen van Kerk en Staat, het gemor over 's Konings voornemen in luide verklaringen te doen overgaan; en deze lieden noemden den Prins van Oranje - of deden zijn naam gemakkelijk raden - als hun lastgever voor al wat zij goedvonden te spreken en te ondernemen. Er kwamen geschrevene en gedrukte waarschuwingen en smeekingen naar de Hofstad, en de oudste Predikanten van Amsterdam verschenen in bezending ten openbaren gehoore bij den Koning om hem de verpligting te herinneren, die door zijne belijdenis en zijn Koningschap op hem rustte jegens de Hervormde Kerk.

Koning Willem gaf toe aan de bedenking van hen die beweerden dat hij naast den Nederlandschen Koningszetel eene Belgische en Roomsche Vrouwe, ofschoon dan ook vermaagschapt aan Nederlandsche en Protestantsche Geslachten, niet mogt doen plaats nemen. Hij had echter meer behoefte gekregen aan de kalmte van het huisselijke leven in den omgang eener beschaafde vrouw, dan hij gehechtheid had overgehouden aan een Gezag, waarvan de verdrietelijkheden met het getal zijner jaren schenen te zullen toenemen. In den herfst van 1840 begaf hij zich onverwacht uit 's Gravenhage naar het Loo, waarheen hij te gelijker tijd zijne Zonen en Kleinzonen, zijne Ministers en de Leden van den Raad van State ontbood, en dezen op den Zevenden October in de Groote Zaal van het Koninklijk lusthuis

om zich vereenigd hebbende, verklaarde hij afstand te doen van de regering en mitsdien de Kroon over te dragen aan den Zoon, wien zij door het regt van eerstgeboorte toekwam naar de bepaling der Grondwet. Een bewijsschrift van deze verklaring werd door de aanwezige Prinsen en Staatsdienaars onderteekend, om in 's Rijks Archief te worden nedergelegd, en zonder andere pligtpleging of plegtigheid volbragten de Vorsten met 's Konings Staatsdienaren eene regerings-overdragt, die, zoo zij onder meer indrukwekkende vormen weinige jaren vroeger gedaan ware, de waardigheid der Kroon verhoogd, de nagedachtenis van Willem den Eerste vereerd en de taak van zijn opvolger minder moeijelijk zou gemaakt hebben. Twee Proclamatiën, een van den Vader en een van den Zoon, maakten dienzelfden dag den Volke bekend, dat Willem de Eerste de Kroon nedergelegd en de Prins van Oranje die aanvaard had: en niet de minst-beteekenende woorden in deze Staatsstukken zijn die, waarmede de aftredende Koning als de reden van zijnen troonsafstand opgeeft, dat eene hand "niet weifelende door vroegere herinneringen" voortaan tot het bestuur van het Koningrijk vereischt werd.

Aldus werd Willem de Tweede op acht-en-veertigjarigen leeftijd tot den troon zijns Vaders geroepen. Zijn leven was tot hiertoe van dien aard geweest, dat hetgeen er zwaks en zondigs in den mensch is, rij-

kelijk gelegenheid had gevonden om te ontkiemen, terwijl de ontwikkeling der edele bestanddeelen van zijn wezen steeds door ongunstige levenstoestanden was tegengewerkt. Hij had van den mannelijken leeftijd die jaren, waarin de geest het krachtigst is tot oorspronkelijk denken en zelfstandig handelen, doorgebragt onder eene wezenlijke voogdij zijns vaders. De groote gedachte, die de ziel noodig heeft om tot inspanning van hare krachten gewekt te worden en de volheid van haren aanleg te voorschijn te brengen, was steeds voor zijnen geest teruggeweken naar de Koninklijke loopbaan, die de bestemming zijns levens was, doch waarvan het aanvangspunt in een onzeker verschiet gebleven is tot op het oogenblik dat het daar was: en toen waren al zijne vermogens voor eene nieuwe bezieling reeds te rijp geworden. Arbeidzaamheid in het kabinet had hij zich niet eigen gemaakt: de onrustige gewoonten zijner jeugd waren in hem onderhouden door de behoefte aan beweging, die de drift van zijn bloed en de over-werkzaamheid van zijn hart aan zijn ligchaamsgestel gaven; en het voorbeeld van zijn vader die zich met het behandelen van kleinigheden overlaadde, kon hem niet navolgenswaardig genoeg toeschijnen. Doch dit gemis van geduld tot langdurige overleggingen werd in hem vergoed door de ongemeene vlugheid, waarmede hij eenige weinige hoofdpunten tot een geheel wist zamen te stellen, ten

einde zich aldus een volledig denkbeeld eener zaak te vormen. Wanneer hij zaken hoorde bespreken die hem geheel vreemd waren, was hij zeer spoedig tot de kern van het onderwerp en tot de grondstellingen der verschillende redeneringen doorgedrongen: in den Raad van State en naderhand in den Kabinetsraad met zijne Ministers heeft hij daarvan steeds de blijken gegeven. Uit diezelfde gave sproot eene vaardigheid voort, om van allerlei schrifturen spoedig den inhoud te vatten. Die daarvan geen begrip hadden en hem Rapporten en Memoriën zagen doorloopen of de Processtukken van den Krijgsraad te Velde, waarvan hij alle vonnissen moest bekrachtigen, meenden dat hij vlugtig over de zaken heenstapte: doch aan wie hij eene vraag tot nadere inlichting deed of zijn gevoelen uitte, ontdekten wel hoe hij het onderwerp doorgrond had. Hij was zich van deze vaardigheid bewust en heeft daarin eenmaal zijn meester erkend. Toen hij zich in 1826, gelijk in het Twaalfde Hoofdstuk verhaald is, te Petersburg bevond en hij eens met papieren beladen uit het Kabinet van Keizer Nikolaus was gekomen, heeft men hem hooren zeggen: "Ik dacht dat ik lezen kon, maar zulk een talent grenst aan het wonderdadige." Toen hij Koning was geworden, is hem deze kunst van snel te lezen uitnemend te stade gekomen. Zijn gelaat heeft ook nimmer de trekken bekomen, die de sporen zijn van lang ingespannen

peinzen: zijn voorhoofd en zijn blik teekenden den man die steeds tot handelen gereed is naar de oogenblikkelijke ingeving van zijnen geest. Doch toen hij aan de Regering kwam, begon in .sommige zijner wezenstrekken de invloed zigtbaar te worden, dien de menigvuldigheid van ontroerende en diep in de ziel grijpende ontmoetingen op zijn prikkelbaar zenuwgestel had te weeg gebragt. Wat hij niet op den troon met zich bragt, was het zelfvertrouwen dat in alle toestanden de bewustheid geeft van door eigene vastheid te kunnen staande blijven. Reeds in Spanje had Wellington getuigd, dat hij die eigenschap niet in groote mate bezat, en zij was sedert dien tijd niet in hem versterkt geworden, omdat zelfvertrouwen alleen groeit in zenuwkracht.

Het volk, waarover Willem de Tweede de regering aanvaardde, was uitgeput en moedeloos, en - zou de nieuwe Koning nieuwe springaderen van nationale krachten in het Nederlandsche Staatsleven kunnen ontsluiten - dan zou hij in den langen duur zijner regering en onder gunstige omstandigheden de gelegenheid moeten vinden om het vervallene te herstellen en de verdoofde levensbeginselen op te wekken. Die langdurigheid van regering en die gunst der tijden zijn hem niet toebeschikt: een overzigt van het achtjarig tijdperk waarmede zijn leven besloten is, zal moeten leeren of hij getrouw gebleven is aan deze belofte, waarmede hij

op den zevende October 1840 aan zijn volk verkondigd heeft, dat hij in de plaats trad van zijnen Vader: "Gelijk het mij heeft mogen gebeuren voor de "onafhankelijkheid van Nederland met het zwaard te "strijden, zoo zal ik daaraan ook nu geheel mijn le"ven en al mijne krachten toewijden."

DERDE BOEK.

DERDE BOEK.

I.

Indien de Geschiedenis van het leven eens Konings alleen eene bijdrage zijn moest tot de Geschiedenis van zijn volk en van zijn tijd en niet ook eene bijdrage tot de Algemeene Menschkunde: zelfs dan zou het noodig zijn geweest uit het leven van Willem den Tweede, voor dat hij als Koning optrad, alle bijzonderheden op te teekenen, waarin zich een trek zijner persoonlijkheid kon doen kennen. Toen hij de regering aanvaardde had zijne eigenaardigheid zich geheel gevormd, en na dat tijdstip heeft zich noch in zijn ligchamelijk bestaan eenig nieuw verschijnsel vertoond, noch in zijn zelfsbewusten geest eenige nieuwe kracht zich ontwikkeld; hij beklom den troon in de volheid van alle eigenschappen, waarin men het spoor zoeken moet der drijfveêren van al wat hij als Koning verrigt heeft: — en met eene naakte voorstelling der daden zijner Regenten kan een volk zich in zijne Geschiedenis niet te vreden stellen.

Bij het opteekenen der daden van een Vorst, wiens zelfwerkzaamheid is beperkt geweest door de verpligting tot gemeen overleg met Vertegenwoordigers van het volk, en door een bestuur van verantwoordelijke Ministers zoo als in de Nederlandsche Grondwet duidelijk was uitgedrukt bij de Herziening van 1840, doet zich deze moeijelijkheid voor, dat het persoonlijk aandeel des Konings in de daden zijner Regering niet altijd juist te bepalen is. Het is waar dat de Koning door de onschendbaarheid, hem bij de Grondwet gewaarborgd, niet ontheven is van de zedelijke verantwoordelijkheid voor het regeringsstelsel door de Ministers zijner keuze gevolgd: maar ook bij deze keuze, anders de meest toerekenbare handeling van een Constitutioneelen Vorst, was Willem de Tweede in zijn wil beperkt door het goedvinden der meerderheid in de Volksvertegenwoordiging, toen nog een Ligchaam van onverzettelijke kracht, omdat de Grondwet waaronder hij de regering aanvaardde, hem het regt niet gaf tot ontbinding van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Wanneer men derhalve aan Willem den Tweede zou willen ten laste leggen, dat hij bij zijne aanvaarding der regering de raadslieden van zijn Vader als zijne Ministers behouden heeft, en onder dezen den man wiens naam de leus geweest is der Belgische omwenteling en voor wiens regeringsbeginselen hij zelf nooit eenige ingenomenheid heeft betoond;

en wanneer men daaraan - ter zijner beschuldiging - zou willen toeschrijven den stilstand in de ontwikkeling van het Staatsbestuur, die gedurende de acht eerste jaren zijner regering is waargenomen: dan moet daarbij in rekening worden gebragt, dat die Ministers mannen waren, wier bekwaamheden hun het vertrouwen hadden verworven bij de meerderheid in de beide Kamers der Staten-Generaal, en dat hij den Minister Van Maanen als den trouwen en regtschapen raadsman zijns Vaders met dankbare hoogachting vereerde. Wat hem daarbij persoonlijk kan worden toegerekend komt hierop neder, dat hij, ofschoon bij het aanvaarden der regering genegen om toe te geven aan de liberale eischen van den tijd, echter steeds is teruggedeinsd voor elke stoute onderneming tot hervorming van het Staatsbestuur, deels omdat het hem daartoe aan zelfvertrouwen ontbrak, deels omdat hem door zijne geaardheid alle banden in het bestuur van den Staat, gelijk in dat van zijn Hof en zijn Huis, hinderlijk waren, deels omdat hij verre verwijderd was van de meening dat de vrijheid en het geluk van zijn volk gelegen waren in het mede-regeren der burgerij en in de mede-werking der volkskracht door al de aderen van het Staatsbestuur.

Nog eene andere overweging moet de voorstelling leiden van 't geen Willem de Tweede als Koning

gedaan of niet gedaan heeft. Men behoort namelijk te onderscheiden de regerings-maatregelen, waarvan het nemen of nalaten een onvermijdelijk gevolg is geweest van den toestand waarin hij het Rijk uit de handen van zijnen vader ontvangen heeft, en die waarbij hij en zijne raadslieden vrijelijk hunne inzigten hebben kunnen volgen. Doch deze opmerking geldt het oordeel: en de Schrijver acht zich niet bevoegd om den Koning wiens leven hij geroepen is te verhalen, voor eenige vierschaar aan te klagen of te verdedigen. Hij stelt zich de taak van den Biograaf voor als te bestaan in het te boek stellen van de uitkomst zijner onderzoekingen naar de ziels-eigenschappen, de daden en de lotgevallen van een bepaald persoon, opdat in het geschrevene stof te vinden zij voor de studie van de menschelijke natuur, voor de Geschiedenis, en voor het oordeel van anderen. Hij wenscht zich binnen deze grenzen met grootere naauwgezetheid te houden bij het opteekenen der regeringsdaden van Koning Willem den Tweede, omdat onder diens regering in het Staatsleven van het Nederlandsche Volk een nieuw tijdperk is aangevangen, waarover het oordeel op het tijdstip waarop hij de pen voert, nog niet tot rijpheid is gekomen.

II.

Toen Willem de Tweede overeenkomstig het voorschrift der toemaligen Grondwet op den derden Maandag van October des jaars 1840 de Zitting der Staten-Generaal zou openen - het was de eerste maal dat hij zich in 't openbaar vertoonde nadat hij de regering aanvaard had - begaf hij zich naar de Vergaderzaal te paard gezeten. Sommigen schreven deze krijgsmansvertooning bij eene gelegenheid waarbij die het minst scheen te voegen, toe aan 't geen zij soldaten-trots noemden en aan eene minachting van het burgerschap, die weinig goeds deed hopen voor het Gemeen Overleg. Anderen daarentegen vonden daarin niets dan een trek van 's Vorsten open karakter, die altijd moeite had om zich te dwingen in een houding welke hem niet eigen was, en die daarom te paard was gaan zitten, omdat hij zich in den zadel beter op zijne plaats gevoelde dan in een staatsiekoets.

Eene andere afwijking van de gewoonte des vorigen Konings werd evenzeer verschillend uitgelegd. Willem de Eerste was gewoon geweest wekelijks al wie goed vond hem te komen spreken ten gehoore te ontvangen, en daarvoor was hem een groote mate van volksgunst ten deel gevallen. Willem de Tweede schafte deze gewoonte af. Sommigen wilden dit beschouwd heb-

ben als een bewijs van hoogheid, anderen als het gevolg van een gevoel van onvermogen om voor alle zaken terstond een passend antwoord gereed te hebben. Maar er waren velen, die daarin een blijk zagen dat de nieuwe Koning de roeping van den Vorst beter opvatte dan zijn vader, en dat inzonderheid, nu de Ministeriëele Verantwoordelijkheid in de Grondwet was vastgesteld, de Koning zich niet over alle bijzonderheden van het Bestuur met allerlei personen behoorde te onderhouden. Die geneigd waren zoo te oordeelen, vonden voor de meening dat het Koninklijk Gezag onder deze Regering anders begrepen en uitgeoefend zou worden dan onder de vorige, eenigen steun in eene der eerste regeringsmaatregelen van den nieuwe Koning - de opheffing der Staats-Secretarij - een maatregel van persoonlijke beslissing en van te gewigtigen aard om er niet een oogenblik bij stil te staan.

De Staats-Secretarij was niet enkel eene centrale bewaarplaats van 's Koning Besluiten en andere verordeningen, maar ook de knoop van eenheid voor de onderscheiden Ministeriëele Departementen, een punt van uitstraling der voorlichtingen noodig om te verhoeden, dat bij het eene Departement geheel andere beginselen van bestuur wierden gevolgd dan bij het andere. Het Hoofd der Instelling, waardoor de Koning aldus eenheid zocht te brengen in het Staats-

bestuur liever dan door het homogeen karakter van zijn Minister-Raad, de Secretaris van Staat was natuurlijkerwijze de dagelijksche raadsman, de regterhand des Konings en tevens het orgaan waardoor zich het Koninklijk Gezag deed gelden, en het was minder om den eerlijken Staatsman persoonlijk te honen dan om het geheele regeringstelsel te brandmerken, dat de Secretaris van Staat Hendrik Jacob Baron Van Doorn van West-Capelle met den schimptitel van de Groot-Vizier werd aangeduid.

Toen bij de Grondwets-herziening van 1840 de verantwoordelijkheid van de Hoofden der Departementen van Algemeen Bestuur met het Ministerieel contra-seing als beginsel van bestuur was aangenomen, had Willem de Eerste aan zijne Ministers van Justitie, van Binnenlandsche en van Buitenlandsche Zaken — Cornelis Felix van Maanen, Hendrik Baron Merkus de Kock en Johan Gijsbert Verstolk van Soelen — de vraag doen voorleggen of nu, naar hun oordeel, de Staats-Secretarij al of niet behoorde opgeheven of door eene andere Inrigting vervangen te worden. Het antwoord dier Ministers was ontkennend geweest en het was gegeven op den Vier-en-twintigsten September, alzoo kort voordat Willem de Eerste de regering overdroeg aan zijn Zoon. Deze, op den derden dag zijner regering een Besluit hebbende uitgevaardigd, waarbij de nieuwe Grondwets-bepaling over de Mi-

nisteriëele verantwoordelijkheid in werking werd gebragt, nam tien dagen later, den Twintigsten October, tegen het gevoelen aan der drie genoemde Ministers, een besluit, waarbij de Staats-secretary met den laatsten December van dat jaar opgeheven werd verklaard. Doch vermits tot het aanteekenen, rangschikken en bewaren der Wetten, Besluiten en andere Regeringsacten, noodwendig eene vaste Instelling vereischt werd en deze zeer gevoeglijk paste in den werkkring van het Kabinet des Konings, zoo werd bij een Besluit van den Twee-en-twintigsten December de vereeniging vastgesteld dier beiderlei werkzaamheden en aan deze nieuwe Instelling de naam gegeven van Kabinet des Konings, waarvan het Bestuur werd opgedragen aan een Directeur. De Koning, terwijl hij den aftredenden Secretaris van Staat bestemde tot Vice-President van den Raad van State, benoemde tot Directeur Anton Gerard Alexander Ridder van Rappard. Hij verbond daardoor aan zijn dienst voor al den tijd zijner Regering een trouwen voorlichter, een scherpzinnigen doorgronder en een bekwamen tolk zijner gedachten, wien hij gaarne het opstellen der belangrijkste Staatsstukken toevertrouwde, doch die meermalen getuigd heeft, dat de Koning zijne aanmerkingen en beschikkingen doorgaans met zoo veel juistheid en beknoptheid plagt mede te deelen, dat zij met zijne eigene woorden in de Kabinetsbrieven konden worden overgenomen.

Op den Acht-en-twintigsten November had de Inhuldiging plaats in de Nieuwe Kerk te Amsterdam. Het was een fraai schouwspel dat zich daar toen voor 't eerst aldus voordeed: in de hooge kerkgewelven trofeën van Oranjevanen en Nederlandsche vlaggen, en in het ruim en de vleugels van het kerkgebouw op trapsgewijze zich verheffende zitplaatsen velerlei kleederpracht van Krijgs- en Staatslieden, van Burgers en vreemde Gezanten, van mannen en vrouwen. Het was treffend te zien, hoe de Keizerlijke Koningin, eer zij plaats nam op haren zetel, de fiere gestalte, blinkend van wit goud-satijn en diamanten, met eene onovertrefbare uitdrukking van vorstelijk en vrouwelijk gevoel boog tot eene groete aan den Voorzitter der Volksvertegenwoordiging. Het was een oogenboeijend tooneel, toen de Koning gekleed in een wapenrok van donker-blaauw fluweel en goud, omhangen met den Koninklijken mantel en gedekt door de staatsie-barret zijner keuze, uit welker gouden onderrand een prachtige vederbos van schitterend sneeuwwit straalswijs naar boven rees, onder een gepluimden baldaquyn door Generaals en Vlag-Officieren gedragen, te midden van rijk uitgedoste Hof-heeren en Adjudanten binnentrad onder de vergaderde schare, die eerbiedig overeind gerezen den Monarch verbeidde. 't Was alles schoon en schitterend, zoo als men dat in Nederland nog niet gezien had. Maar bij al het zinsbegoochelende

dezer prachtvertooning vond de wijze waarop de Inhuldiging van den nieuwen Koning volbragt werd niet de algemeene goedkeuring. Nu de bepaling der Grondwet van 1815, dat 's Konings Inhuldiging onder den blooten hemel moest geschieden, was opgeheven, vond men het niet ongepast, dat die plegtigheid in een ruim kerkgebouw plaats had, noch ook dat Willem de Tweede daartoe de kerk gekozen had, waarin Willem de Eerste in 1814 als Souverein Vorst de eerste Nederlandsche Grondwet had bezworen. Maar dat daarbij ook nu een Hervormd Predikant een Godsdienstige Rede hield en er kerkgezang werd aangeheven gelijk bij de Protestanten gebruikelijk is, daarin zagen velen een miskenning van den geest des tijds, die van den Vorst eener Constitutioneele Monarchij eischt, dat, zoo dikwijls hij in deze betrekking eenige handeling verrigt, zijne Godsdienstige belijdenis worde ter zijde gesteld. En wat inzonderheid stof tot aanmerkingen gaf, was de praal waarmede de symbolen van het Koningschap deels door Edellieden gedragen werden, deels op een Credenztafel ten toon gespreid lagen: kroon, en rijksappel, en rijkszwaard, en rijksstandaart, alles nu voor 't eerst opzettelijk tot opluistering dezer plegtigheid vervaardigd. Willem de Eerste had zich steeds onthouden van dergelijke vertooning der teekenen van het Souverein Gezag, en men vreesde dat de nieuwe

Koning denkbeelden op den troon bragt, die in eene vorige eeuw of bij een ander volk te huis behoorden.

Minder kitteloorige beoordeelaars beschouwden dit alles met meer toegeeflijkheid. Volgens dezen verdiende het noch verontwaardiging noch ongerustheid te baren, dat het besef van 't geen in Constitutioneele vormen al of niet betamelijk was, in het hoofd van den nieuwen Koning nog niet zoo diepe wortelen had geschoten als het Godsdienstig gevoel in zijn hart. En wat de tentoonspreiding der Koninklijke Insigniën betrof, ook zij die aan de leer der Getemperde Monarchij de meest Liberale uitlegging gaven, beschouwden den Koning toch altijd als een met kroon en schepter uitgedost Hoofd der Uitvoerende Magt. Bovendien had de vermijding van dien toestel niet belet dat Willem de Eerste een bijna autokratisch gezag had gevoerd: waarom zou Willem de Tweede, gehecht aan sierlijke vormen, ook onder die vertooning niet het voornemen kunnen verbergen om een Liberaal Koning te zijn? men moest op zijne daden wachten.

Maar er was onder de verschillende gewaarwordingen door de plegtigheid der Inhuldiging van Willem den Tweede te weeg gebragt, ook plaats voor eene opmerking die hooger voerde. Toen de Koning den eed uitsprak op de Grondwet en een bijzonderen nadruk legde op de belofte "dat hij de regten van al zijne Onderdanen zou handhaven," trof het degenen

die hem nooit hadden hooren spreken, hoe de toon zijner stem den Engelschen tongval deed hooren, die zich dan bijzonder in zijne uitspraak liet opmerken wanneer hij met vuur sprak. Voor sommigen der ouderen van jaren kon de opmerking niet zonder beteekenis zijn. Hij die, ten gevolge van Revolutionairen dwang, negentien van de eerste jaren zijns levens in vreemdelingschap had gezworven, zoodat hij niet had kunnen leeren de taal van zijn volk zuiver uit te spreken, stond daar nu op een Nederlandschen Koningstroon hulde te ontvangen ook van mannen die zelve tot dien dwang hadden medegewerkt. Maar hooger rees de gedachte bij wie het zich herinnerde, hoe in de verwijdering van het Huis van Oranje, in den ondergang der Bataafsche Republiek, in de negentien jaren van vernedering en rampspoed voor het Volk en het Vorstenhuis beiden, ja hoe van de geboorte van den Nederlandschen Staat af, in eene gestadige worsteling van Republikeinsgezindheid met het gevoel der behoefte aan de eenheid van een Oppermagtig Hoofd, - gelijk als een doorloopende draad in het bonte weefsel der Vaderlandsche Geschiedenis - de voortgang zigtbaar is eener geleidelijke ontknooping tot de verrassende uitkomst: Nederland onder een Oranjevorst eene getemperde Monarchij. Indien deze gedachte den Koning en geheel het Volk geleid had om in hunne Staatsregeling een geschenk te erkennen,

waarmede zij verwaardigd en bevoorregt zijn van Hem, die werkt door de vrijwillige daden der menschen, — aan de veredeling van dat geschenk zou onder de Regering van Willem den Tweede met meer ijver en met meer eerbied gewerkt zijn. Nu bleef de Grondwet op den Acht-en-twintigsten November 1840 door den Koning en de Staten-Generaal bezworen een bron van ontevredenheid bij het volk, en iedere uiting van het verlangen om haar verbeterd te zien, een bron van argwaan bij de Regering.

III.

Tijdens de Troonsbeklimming van Willem den Tweede heerschte er bij het volk, verschrikt door de ontdekking van den jammerlijken staat der Schatkist en bovendien gekweld door een gevoel van onlust, algemeen de overtuiging dat het in zijn burgerlijk leven anders zou moeten worden, zoo het goed zou kunnen gaan. De leiders der volksmeening wezen op eene herziening der Grondwet als op den eenigen weg om tot een toestand van welvaart en nationale kracht te geraken. De Koning sloeg een anderen weg in. Hij was van oordeel dat herstel en opbeuring niet zoo zeer moesten gezocht worden in verandering van politieke vormen, als in andere beginselen van Staatsbeheer, en hij achtte het in de allereerste plaats zijn pligt, elk onregt te

~~onregt te~~ herstellen dat, naar zijn inzien, door het opvolgen eener verkeerde Staatkunde gepleegd was. Zoo is de aanvang der regering van Willem den Tweede gekenmerkt geworden door eenige daden, waardoor hij het ongenoegen van velen op zich geladen heeft. Hij begon met eene aangelegenheid van hoogst teederen aard.

Twee strijdige meeningen omtrent het verband tusschen onderwijs en Godsdienst verdeelden zijne onderdanen in twee partijen van ongelijke sterkte. Ten jare 1806 was in Nederland eene Schoolwetgeving ingevoerd, die ten doel had door een nationaal Schoolwezen, onder toezigt der Regering, het volk te vormen tot eene verlicht ~~een~~ Christelijk-gezinde Burgerij. In de Nederlandsche School moest de jeugdige mensch als denkend wezen ontwikkeld en zoo gevormd worden, dat hij eenmaal toegerust met de voor zijnen levensstand noodige kundigheden eene Burgermaatschappij kon helpen uitmaken wel kerkelijk verdeeld in Genootschappen, maar door de vreeze Gods één in Christelijke Vaderlandsliefde. Tot bereiking dezer eenheid werden kinderen van alle kerkgenootschappen in dezelfde scholen onderwezen - zij zijn later Gemengde Scholen genoemd - en werd er elk onderwijs in de stellige Godgeleerdheid der onderscheidene gezindten en alle uiterlijkheden aan bijzondere Kerkgenootschappen eigen, geweerd. Dit School-stelsel,

waardoor de Volksschool uit den invloed der in Nederland vroeger heerschende Hervormde Kerk werd vrijgemaakt en gebragt onder den invloed van het Staatsbestuur, tot Wet geworden onder het bewind van den Raadpensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck, ingevoerd onder Koning Lodewijk, onaangerand gebleven onder de Fransche Overheersching en gehandhaafd na de Herstelling van 1813, had gedurende Vier-en-dertig jaren goedkeuring en lof gevonden bij de meerderheid des Volks, voorgegaan door de Predikanten van alle Protestantsche Kerkgenootschappen, en door eene Maatschappij, die onder den naam "Tot Nut van 't Algemeen", Christelijke Volksverlichting zonder aanzien van Kerkleer beoogt, en hare leden bij duizenden telt in alle oorden des Lands. Een openlijken aanval had het Nederlandsche Volksonderwijs voor 't eerst te verduren gehad, toen Willem de Eerste het in de Zuidelijke Gewesten van zijn Koningrijk had ingevoerd. De Roomsche Geestelijkheid in België kon de geheele afscheiding der School van de Kerk te minder gedoogen, omdat het nieuwe Schoolwezen 't welk, ofschoon niet op Wetgevend Gezag maar door Ministeriëele Verordeningen in werking gebragt, echter spoedig door het Volk begon als eene weldaad beschouwd te worden, een geschenk was uit Protestantsche handen, waarvan de aanvaarding, zoo als het toen geschapen stond, de deur

openzette voor Protestantschen invloed. De Roomsche Geestelijkheid in het Noorden, die ten jare 1806 bij monde van hare Aartspriesters het toen ingevoerde School-stelsel had goedgekeurd, had daarover later en inzonderheid na de afscheuring van België, afkeuring en beklag doen hooren. Eindelijk verhieven zich ook uit den boezem der Hervormde Kerk stemmen tegen eene school-inrigting, waardoor van de Openbare School de verkondiging geweerd werd van 't geen naar veler overtuiging de grondwaarheden zijn van het Evangelie, terwijl de voogdijschap van den Staat aan de ouders de vrije oprigting verbood van eigen Scholen ter opvoeding hunner kinderen naar den eisch van hun Kerkgeloof.

Aan Willem den Tweede waren deze klagten bekend. Toen in 1840 de Grondwet zou herzien worden, hadden de Roomsch-Katholijke Kerkvoogden in Nederland zich niet alleen tot den Koning gewend, met een verzoek dat door eene bepaling in de Grondwet de vrijheid van Onderwijs en het oprigten van Roomsch-Katholijke Scholen mogt verzekerd worden, maar zij hadden ook een gelijk verzoekschrift gerigt aan den Prins van Oranje. Zij wisten vermoedelijk dat deze naar hunne grieve tegen het bestaande Schoolwezen scherper zou luisteren, omdat dezelfde grieve een wapen geweest was, waarmede een magtige partij het Rijk der Vereenigde Gewesten had

helpen van-een kloven, en die scheiding hem steeds een bron van hartzeer was. Weinige dagen nadat hij de regering aanvaard had, werd hij andermaal geprikkeld om de zaak ter harte te nemen, door het lezen van een Rapport waarin hem verslag werd gedaan van een Adres, ook reeds aan zijn Vader ingediend, houdende een beklag van Roomsch-Katholijke onderdanen over de verordeningen op het Lager Onderwijs als strijdig met de belangen en regten der Roomsche ingezetenen. Dat Adres, als zijnde naamloos, moest worden ter zijde gelegd; maar te gelijker tijd gaf de Koning bevel dat er eene Commissie zou worden bijeengeroepen tot wegneming van de bezwaren der verschillende gezindten rakende het Lager Onderwijs, in verband met het verzoekschrift der hooge Roomsche Geestelijkheid aan 's Konings Vader aangeboden. Die Commissie werd ingesteld bij een Besluit van den Twaalfden November 1840 en bestond uit zes stem-hebbende Leden. Daaronder waren twee in Kerk en Staat teregt hooggeplaatste Roomsch-Katholijken, een Bisschop en een Regtsgeleerde; de klagende minderheid onder de Protestanten vond er een woordvoerder in een man van groote scherpzinnigheid en bekende talenten, terwijl de bestaande verordeningen op het Lager Onderwijs er bekwame verdedigers hadden in twee Hoogleeraren der Godgeleerdheid, een van de Hervormde Kerk en een van

de Remonstrantsche Broederschap, en in den Voorzitter, den Minister van Staat Godart Alexander Gerrit Philip Baron van der Capellen van Berkenwoude.

Het Verslag dezer Commissie, met ongeduld verbeid, op den Negentienden Januarij 1841 vastgesteld en geteekend, verwekte bij den Koning een gevoel van teleurstelling, dat zich bij de lezing uitte met eenige gemelijkheid. Zijn Besluit van den Twaalfden November had toejuiching gevonden en groote verwachtingen doen ontstaan; en nu werd hij rondgevoerd in een doolhof van beweringen en beschouwingen, waarin niets hem zoo duidelijk was als de steilte, waarmede de meerderheid zijner onderdanen tegen tweeërlei minderheid overstond in eene zaak, van wier regeling de toekomst zijns Volks afhing. Hij las aan de eene zijde de verzekering, dat "bijna alle" zijne Roomsch-Katholijke onderdanen en onder de Protestanten gemoedelijke belijders van geloofswaarheden die ook hij beleed, de vrijheid om Scholen op te rigten ter opvoeding der jeugd naar den eisch van ieders Geloof, als een hun toekomend regt eischten; en hij las aan de andere zijde, dat de toekenning dier vrijheid het School-stelsel zou te gronde doen gaan, hetwelk door de Nederlandsche Natie als een hoog te schatten kleinood werd beschouwd. Aldus zag hij het hoofddoel zijner poging onbereikbaar, en de maatregelen door de Commissie voorgesteld om

eenige aanstootelijkheden weg te nemen, die in de toepassing der bestaande Schoolverordeningen waren ingeslopen, schenen hem toe zaken te zijn van Ministeriëele bemoeijing. Hierdoor duurde het een jaar, eer het Besluit verscheen, 't welk de dagteekening voert van den Tweeden Januarij 1842, en waarin de voorstellen der bovengemelde Commissie, strekkende ter voorziening in eenige bezwaren tegen de toepassing der Schoolwet geopperd, alle zijn opgenomen, met uitzondering van één. De Commissie namelijk - en op dat punt was haar besluit met eenparigheid van stemmen genomen - had voorgesteld dat wanneer een verzoek tot oprigting eener Bijzondere Lagere School door de Plaatselijke Besturen geweigerd wierd, de reden van weigering aan de beoordeeling van het Departement van Binnenlandsche Zaken en vervolgens aan de beslissing des Konings zou worden onderworpen. 's Konings denkwijze echter was te duidelijk gebleken, dan dat niet de opdragt dier eindbeslissing aan de Kroon zou gelijk gestaan hebben met eene onbeperkte vrijheid tot het oprigten van Scholen: en de Minister wien deze zaak aanging, die in Junij 1841 aan het hoofd van het Departement van Binnenlandsche Zaken was geplaatst, Willem Anne Baron Schimmelpenninck van der Oye van de Poll, drong nadrukkelijk aan op de handhaving, met de vereischte wijziging, van de bestaande regeling van het Lager

Onderwijs, waarvan de ondergang als het onmisbaar gevolg dier onbeperkte vrijheid voorspeld werd. Een beroep van Plaatselijke Besturen op de Gedeputeerde Staten, was het eenige wat aan het verlangen naar onbelemmerde vrijheid tot het oprigten van Bijzondere Scholen werd toegegeven. Doch eene andere bepaling in dat Besluit opgenomen, was geheel een uitvloeisel van 's Konings persoonlijke overtuiging. Nu eene zamensmelting van het Maatschappelijk en het Godsdienstig Onderwijs onbereikbaar was, wilde hij echter het gewigt van beider zamenwerking erkend hebben, en zoo werd in het Elfde Artikel bepaald, dat voortaan de gebouwen der Openbare Scholen dagelijks buiten de vastgestelde School-uren zouden beschikbaar gesteld worden voor de Geestelijken der verschillende gezindten tot het geven van leerstellig onderrigt in de Godsdienst. Wat hij hiermede beoogde, deed hij ontvouwen in een Kabinetschrijven van den Vijftienden Januarij, waarin aan de beide Departementen voor de Zaken der verschillende Eerediensten 's Konings verlangen werd kenbaar gemaakt, dat het Elfde Artikel van zijn Besluit over het Lager Onderwijs zou worden dienstbaar gemaakt aan de uitbreiding van het Godsdienstig Onderwijs der Schooljeugd. Dit Kabinetschrijven werd ook medegedeeld aan de Commissie die, wanneer de Algemeene Synode der Hervormde Kerk niet vergaderd is, in haren naam het

bestuur voert: en zoodra was niet deze Hooge Kerkvergadering weder bijeengekomen, of uit de openingsrede van den Minister vernam zij de allerbijzonderste prijsstelling van het Hoofd van den Staat op Christelijke opvoeding door het onderwijs in de Belijdenisschriften. Die belangstelling had in dien tusschentijd nieuw voedsel gekregen.

Het was gebeurd in de maand Maart van dat jaar - het jaar 1842 - dat de Koning - gelijk hij ieder dien hij ontmoette gaarne toesprak - een gesprek had aangeknoopt met een man dien hij bezig vond met tuinwerk te verrigten. Wat het onderwerp was waarover een Koning zich hier onderhield met een tuinman, kan blijken uit de bijzonderheid, dat deze op 's Konings vragen ten antwoord gaf, dat hij nooit eenige geloofsbelijdenis had afgelegd, ofschoon in de Hervormde Kerk gedoopt en gehuwd en in eene openbare School onderwezen. Getroffen door deze ontdekking, deed hij terstond eene aanschrijving uitgaan aan de Hoofden der Departementen voor de Zaken der verschillende Eerediensten, en van Justitie en van Binnenlandsche Zaken, om 's Konings bevreemding te kennen te geven, dat er onder zijne onderdanen waren die tot geene kerkelijke gezindte behoorden, en dat de Leeraars der Hervormde Kerk konden besluiten om over personen, die nog niet tot het Avondmaal waren toegelaten, den huwelijkszegen uit te spreken. Daarom-

trent werd door den Koning onderzoek en voorziening verlangd, omdat hoedanig ook de betrekking geacht mogt worden te zijn tusschen de Kerk en den Staat, de Nederlandsche Regering, als zijnde een Christelijke Regering, naar 's Konings inzien, zich ten pligt moet stellen te waken, dat hare onderdanen die als Christenen gedoopt zijn, ook als Christenen onderwezen worden, en door het afleggen eener geloofsbelijdenis Ledematen worden eener Christelijke Kerk. Weldra vernam hij, dat de voorbeelden niet zeldzaam waren van reeds bejaarde lieden, die zich door geen geloofsbelijdenis aan eenig Kerkgenootschap verbonden hadden; hij sprak er over met velen en hij hoorde ook het Lager Onderwijs beschuldigen, als kweekende "een algemeen Christendom", dat om zelfs aan Joden geen ergernis te geven, voor de kinderen de waarheden verzwijgt waarin de verschillende gezindten de leer der zaligheid stellen. Er bestond reeds bij hem de vrees, dat op de Nederlandsche Volksscholen een overdaad van kennis gekweekt wierd ten koste van Godsdienstig gevoel en van praktische bedrevenheid; nu voegde zich daarbij de overtuiging dat uit de School, waar alle leerstellig Godsdienstig onderwijs geweerd wordt, eene bevolking moet voortkomen zeer weinig gehecht aan de Kerk, en bij gevolg, naar zijn oordeel, op wier zedelijkheid weinig te rekenen valt. Nogtans het stelsel der Gemengde School, door de

Wet gevestigd, had te diepe wortelen geschoten dan dat aan eene Wet in tegenovergestelden zin zou te denken zijn geweest. Doch met te meer aandrang wilde hij de noodzakelijkheid doen gevoelen, dat dit groote kwaad door afzonderlijk onderwijs in stellige geloofswaarheden zooveel mogelijk wierd tegengegaan; en in eene warme toespraak drukte hij aan een Bezending uit de Synode, die hem was komen begroeten, zijne bezorgdheid en zijne begeerte op het hart. De vruchten van 's Konings belangstelling bestonden in de verordeningen, strekkende ter bevordering van de Godsdienstige opleiding der Hervormde Schooljeugd, in onderscheiding van — ofschoon in verband met — hetgeen de Kerk door het katechetisch Onderwijs en de Staat door de School tracht uit te werken, vastgesteld in de Vergadering van de Algemeene Synode der Hervormde Kerk op den Zeventienden Julij 1843. Doch de bedoeling van Willem den Tweede, om het Maatschappelijk Lager Onderwijs dienstbaar te maken aan de bevordering van het kerkelijk geloofsleven, was in strijd met de denkwijze Zijner Ministers en van hen die het bestuur van het Lager Schoolwezen in handen hadden. Het gevolg hiervan was, dat de voorstanders van het Nationaal Schoolwezen over 's Konings inzigten niet verblijd waren, dat aan zijne begeerte om met onbekrompenheid magtiging verleend te zien tot het oprigten van Bijzondere

Scholen niet werd voldaan, en dat alleen bij de Roomsch-Katholijken tevredenheid werd opgemerkt over de meer naauwgezette wering uit de Volksschool van 't geen hun aanstootelijk was.

Er is altijd moed noodig om eene verdrukte minderheid in bescherming te nemen, en een Vorst trotseert niet ligt in den aanvang zijner regering het oordeel der Meerderheid van zijn Volk, zonder den spoorslag van zijn geweten. Willem de Tweede gevoelde dien moed en dien spoorslag: en nog eene andere stem eener hoog te waarderen vrijheid, trok zijne aandacht.

In de Hervormde Kerk waren klagten gerezen tegen Leeraars der Gemeenten wegens ontrouwe Evangelieprediking en verloochening van de hoofdwaarheden der Gereformeerde Belijdenis. De Algemeene Synode, aangezocht om te zorgen dat de Leer der Nederlandsche Hervormde Kerk in hare zuiverheid bewaard bleef, had zich onbevoegd verklaard om daartoe maatregelen te nemen, en vele voorstanders van de Regtzinnige Leer der Vaderen hadden zich tot kleine Gemeenten gevormd en noemden zich gezamenlijk "de Christelijke Gereformeerde Kerk onder het Kruis in Nederland": hare Leden werden Afgescheidenen genoemd. Zij beweerden, als zijnde alleen uitgegaan uit de Inrigting van het Hervormde Kerkgenootschap zoo als die in het jaar 1816 door overleg van de Rege-

gering met eenige Kerkleeraars was tot stand gekomen, regt te hebben om als Kerkelijke Gemeenten te worden beschouwd en beschermd door het Staatsgezag, omdat zij in leer en belijdenis de oude Hervormde "Gezindheid" uitmaakten, die ten jare 1815 bestond, toen de Grondwet gelijke bescherming toezeide aan "alle bestaande Gezindheden." Tot hiertoe was dit door de Regering anders begrepen, en men had de Afgescheidenen, wanneer zij ter gemeenschappelijke godsdienstoefening in huizen en schuren of in het open veld waren bijeengekomen, gewelddadig uiteen-gedreven, en voor de Regtbanken gebragt en met gevangenis of boete en inlegering gestraft. Willem de Eerste, door verzoekschriften genoodzaakt om zich te verklaren, had wel is waar in een Besluit van den Vijfden Julij 1836 een weg aangewezen, langs welken de Afgescheidenen zouden kunnen verkrijgen, dat een verzoek om erkenning en bescherming hunner Gemeenten aan den Koning "ter overweging" zou mogen worden aangeboden; maar in dat Besluit werden de Afgescheidenen gekenmerkt als wederstrevers van het wettig Gezag, als aanranders eener erkende Kerk, als kweekers van openbare onrust en verwarring, en werd een zoo vijandige toon tegen hen gevoerd dat al wie in den geest der Regering wilde handelen, tegen hen in 't harnas werd gejaagd: de vervolgingen duurden voort, totdat Willem de Tweede eigener

beweging daaraan een einde maakte. Het was terwijl hij ongeduldig uitzag naar het Verslag der bovengemelde Commissie ter voorziening in de geopperde bezwaren tegen het Lager Onderwijs, dat op den Achtsten Januarij 1841 een Besluit van hem uitging met den nadrukkelijken aanhef "Willende doen ophouden de klagten over de toepassing van het Koninklijk Besluit van den Vijfden Julij 1836." Koninklijke welwillendheid spreekt in dat Besluit, waarvan het ontwerp slechts vier dagen te voren door den Koning zelven in den Voorzitterstoel van den Raad van State met klem van redenen was verdedigd. Daarin wordt als voorwaarde van erkenning en bescherming der Afgescheidene Gemeenten voor de Regering alleen de gelegenheid verlangd om te kunnen beoordeelen, of ook van hare vestiging de regten van anderen en de publieke orde en veiligheid krenking of stoornis te vreezen hebben. De vraag, of aan deze Gemeenten het regt op onderstand van het Rijk voor hare eeredienst en hare armen, en het regt op de bezittingen van het Hervormd Kerkgenootschap mogt ontzegd worden, - deze vraag hing te zeer zamen met de meest ingewikkelde gronden van Kerkelijk Staatsregt en met de in 1795 te niet gegane betrekking der Hervormde Kerk op den Nederlandschen Staat, - dan dat niet bij hare beslissing de beschouwingen van de Raadslieden der Kroon zouden moeten gevolgd zijn.

Nogtans werd dat regt aan de Nieuwe Gemeenten door 's Konings Besluit niet dadelijk ontzegd, maar van haar alleen eene verklaring gevraagd - "zullende deswege geen andere waarborg worden gevorderd" - dat zij zonder Rijks-onderstand zouden kunnen bestaan en niet voornemens waren op de bezittingen van andere Kerkgenootschappen aanspraak te maken. Het was den Koning genoeg zijn hoofddoel bereikt te hebben en de vrijheid te hebben gehandhaafd van eene afdeeling zijner onderdanen tegen verstoring harer uiterlijke Godsdienstoefening en tegen belemmering in het regelen der innerlijke aangelegenheden harer Kerk.

Het verlangen om geenerlei schennis van eenige godsdienstvrijheid bij zijne onderdanen te gedoogen, deed almede in den aanvang zijner Regering een onweder boven zijn hoofd zamentrekken, waarvan de uitbarsting rampzalige gevolgen zou gehad hebben.

In het Veertiende Hoofdstuk van het Tweede Boek is gewag gemaakt van een Concordaat, waarvan de tweeërlei uitlegging aanleiding gegeven had tot verbittering der Belgische Geestelijkheid tegen de Nederlandsche Regering. Deze zaak had zich aldus toegedragen. Na vruchtelooze onderhandelingen te Rome vele jaren gevoerd door den Nederlandschen Gezant Reinhold, een regtschapen Diplomaat, was door den welbekenden Graaf De Celles, die daartoe

door Willem den Eerste bijzonder was gevolmagtigd, een Concordaat gesloten, welks opstel het Hof van Rome te danken had aan een Oostenrijkschen Prelaat van groote bekwaamheid en onverzettelijk in zijne godsdienstbegrippen, den Kardinaal Capellari. Doch naauwelijks had eene Pausselijke Bulle van den Zestienden der Calenden van September 1827 de Overeenkomst afgekondigd, of de Paus gaf, in eene Allocutie den Zeventienden dier maand gehouden, aan den inhoud van het gesloten Verdrag eene uitlegging, die geheel in strijd was met de bedoeling der Nederlandsche Regering, en deze deed terstond eene tegenverklaring tegen de Pausselijke interpretatie uitgaan bij een zendschrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken aan de Gouverneurs der Provinciën, van den Vijfden October deszelfden jaars. Dit misverstand, waarbij zich een teruggang voegde van 's Konings welgevallen aan de verrigtingen van zijn onderhandelaar De Celles, had veroorzaakt dat het Concordaat niet terstond in werking was gebragt: daarna had de groote Staatsgebeurtenis van 1830 verhinderd, dat daaraan gevolg wierd gegeven. Eene herinnering echter dat de overeenkomst bestond, kwam jaarlijks voor in een post op de Staatsbegrooting uitgetrokken voor het onderhoud der Bisschoppelijke paleizen te Amsterdam en te 's Hertogenbosch met de aanteekening "na de uitvoering van het Concor-

daat." Ja nog in het laatste jaar der regering van Willem den Eerste waren er schikkingen met het Hof van Rome tot stand gebragt, waarbij het bestaan van het Concordaat van 1827 van beide zijden erkend was.

Willem de Tweede kon het met zijne begrippen van opregtheid en goede trouw niet overeen brengen, dat een Verdrag, waarvan het wettig bestaan erkend was en waarvan de uitvoering begeerd werd door hen ten wier behoeve het gesloten was, geheel buiten werking werd gehouden. Maar erkennende dat er in het Concordaat punten waren wier verandering wenschelijk was, gaf hij niet lang nadat hij de regering aanvaard had, bevel dat daarover te Rome onderhandelingen zouden worden geopend. Hij beschouwde een Concordaat als een Verdrag, waarin van de eene zijde de Vorst zich verklaart over de wijze waarop hij zijn regt van toezigt op de aangelegenheden der Roomsche Kerk in zijn Rijk zal uitoefenen, - en van de andere zijde het Opperhoofd dier Kerk zich verbindt de regten te zullen doen eerbiedigen van den Staat op de Roomsch-Katholijke Landkerken, zoo als die regten in het verdrag omschreven zijn. En wilden nu anderen een zoodanig gemeen overleg over de geestelijke belangen van Nederlandsche onderdanen eene krenking noemen van het Souverein Gezag: hij oordeelde, dat de regeling van het Staatstoezigt in

den vorm van een traktaat met den Paus behoorde tot de volkomene Godsdienst-vrijheid, die hij aan alle zijne onderdanen wilde verzekeren. Waren er Christenen - Katholijken of Protestanten - die hunne Kerkaangelegenheden onder elkander wilden regelen onafhankelijk van andere Vereenigingen of van eenig Opperhoofd, het moest hun vrijstaan behoudens het toezigt van den Staat. Maar op gelijke wijze moest aan de Roomsch-Katholijken worden vrijgelaten om daarin naar het goedvinden te handelen van den Vorst dien zij als het Hoofd hunner Kerk beschouwden, en met wie derhalve de Regering moest overeenkomen omtrent de wijze, waarop zij zal kunnen zorgen dat in de Kerk niets worde toegelaten strijdig met de Grondwet of met de rust en de veiligheid van den Staat. Het beginsel dat de vrijheid van den kerkvorm zoowel als van de Geloofsleer tot eene volkomene godsdienst-vrijheid behoort, deed hem te gelijker tijd het bovenvermeld Besluit nemen omtrent de Afgescheidenen, en toen het later noodig scheen ook aan de Hervormde Kerk hare onafhankelijkheid door eene openlijke verklaring te verzekeren, verscheen, onder dagteekening van den Eersten Julij 1842, een Rescript van den Minister belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, waarin verklaard werd dat het de geest der Regering was, geenerlei "Jus in Sacra," immer zich aan te matigen,

en het "Jus circa Sacra" te houden binnen be grenzen van het noodzakelijkst Staats-toezigt. In afwachting van den uitslag der onderhandelingen te Rome en in overeenstemming met het aangenomen beginsel, gaf de Koning, op de vertoogen der Roomsche Geestelijkheid in Noord-Brabant, voorloopig verlof dat hare kweekschool te Uden weder wierd opgerigt; de Vicariaten van Megen en Ravenstein werden ontheven van de Kerkvoogdij van 's Hertogenbosch totdat daarover bij den Heiligen Stoel nader zou worden beschikt, en eenige Roomsch-Katholijke Stichtingen werden als wettig bestaande Instellingen erkend.

Eene maand na de Inhuldiging gaven de Dagbladen het berigt van de naar Rome gezonden bevelen: en in plaats van 's Konings bedoelingen - hoe men overigens daarover mogt oordeelen - in verband te brengen met den algemeenen geest dien de nieuwe Regering deed blijken, werd het huwelijk van Willem den Eerste, dat op den Zestienden Februarij 1841 werd voltrokken, te baat genomen om het lasterlijk verzinsel uit te strooijen, dat de grijze Vorst aan zijnen zoon de toezegging tot het in werking brengen van zijn Concordaat als voorwaarde zijner Abdicatie had gesteld, daartoe belezen door de Gravin D'Oultremont. Weldra werd het Vorstelijk Kabinet bestormd met Adressen, Vertoogen en Brieven van waarschuwing en raadgeving. De drukpers zette

zich in beweging. Men twistte of de Grondwet een Concordaat gebood of verbood, of de Koning tot het sluiten bevoegd of onbevoegd was. Men betoogde, dat een Concordaat aan geene zijde noodig, in alle opzigten onraadzaam, vernederend voor de Kroon, grievend voor de Natie was. Men wees aan, hoe de verheffing der Roomsche Geestelijkheid door den luister van Bisschoppelijke Waardigheden onder een Kerkbestuur afhankelijk van Rome, een overwigt aan de Roomsche Kerk zou geven, 't welk op den bodem voor Protestantsche beginselen vrijgevochten niet zou geduld worden, en dat zelfs eene poging om te Amsterdam een Bisschoppelijken zetel te vestigen - het mogt in 1827 doenlijk zijn geweest - de rust des Lands en welligt het aanwezen van den Troon zou in de waagschaal stellen. Geruchten van allerlei aard werden er verspreid: „de Utrechtsche Hoogeschool zou in een Bisschoppelijk Seminarium herschapen worden." Geschriften, gloeijende van verontwaardiging, zag men te voorschijn komen, en als ware het niet genoeg den Koning te dreigen met den opstand zijner onderdanen en den vloek van het nageslacht, men schetste hem voor de verbeelding de schimmen zijner Voorzaten, van Willem den Zwijger en van Willem den Derde, en van de martelaren der Nederlandsche vrijheid als dreigende spoken, hoe zij ter ure als de Pausselijke Concordaatsbulle op den Oud-Nederland-

schen grond luid zou worden afgekondigd, uit hunne graven opgestaan, hunne verontwaardiging en hunne smart zouden uiten.

De gisting die er onder alle standen der Protestantsche bevolking ontstaan was, bleef den Koning niet verborgen. Mannen, op wier bezadigdheid en goede trouw hij rekenen kon, en die ieder in zijne betrekking bekend waren met de stemming van onderscheidene volksklassen, gaven er hem hunne bezorgdheid over te kennen deels bij geschrift, deels mondeling toen hij in de zomermaanden van 1841 eene reis deed door de Provinciën. De antwoorden echter, die hij of zelf gaf bij menig mondelijk onderhoud, of die hij deels schriftelijk deels door onderscheidene Staats-ambtenaren deed geven, toonden dat geen bedreigingen hem zouden terughouden van 't geen hij als zijn Koningspligt beschouwde. Doch reeds in de maand April van 1841 was hij tot de overtuiging gekomen, dat in het Concordaat van 1827 de meest gewigtige bepalingen verandering zouden behoeven. Van toen af begonnen, op 's Konings last, de onderhandelingen die te 's Gravenhage gevoerd werden met den Pausselijken Gezant François Capaccini, de strekking te krijgen om in den onregelmatigen stand waarin de zaken der Roomsch-Katholijke Kerk in Nederland zich bevonden, voor zooveel het belang der bevolking dit vereischte, te voorzien door schikkingen die in eene Pausselijke Bulle

of Breve zouden kunnen uitgedrukt worden. Tot deze wijziging in 's Konings denkwijze had inzonderheid oók medegewerkt dat van de twee partijën in de Katholijke Kerk, de eene, die de voorkeur geeft aan eene van Rome onafhankelijke Landskerk gemakkelijker te vereenigen met het toezigt der Regering, zich bij hem had doen hooren, en dat de andere partij begon te zwijgen. Van deze laatste deelden de verstandigsten in den wensch naar een Concordaat onder die omstandigheden niet, terwijl de drijvers, die ook reeds hadden aangedrongen op de afschaffing van de Generale Directie voor de zaken der Roomsche Kerk en van het Placitum Regium, hunne wenschen, om welke redenen dan ook, smoorden.

Men heeft uit de bezorgdheid van Willem den Tweede voor de belangen zijner Roomsch-Katholijke onderdanen aanleiding genomen om de meening ingang te doen vinden, dat hij overhelde tot de Roomsche Kerk. De waarheid komt hierop neder. Toen hij uit de vreemdelingschap zijner jongelingsjaren in het Vaderland terugkeerde, was de Hollandsche taal hem onbekend, en het verdroot hem lange Leerredenen, waarvan hij weinig verstond, te moeten aanhooren in naakte Kerkgebouwen, waar zijn schoonheidsgevoel niets aantrekkelijks vond, en zijn behagen in schoone kleedervormen door het ambtsgewaad der Leeraars weinig gestreeld werd. Voor een gemoed als het zijne

had de Anglicaansche Kerk bij hare vestiging wèl gedaan, de behoefte der menschelijke natuur aan zinnelijke gewaarwordingen tot opwekking van Godsdienstig gevoel niet onbevredigd te laten. Hij kon het ook niet dulden dat het den Leeraar vrijstond al of niet het Volmaakte Gebed te doen hooren, zonder 't welk voor hem elke Godsdienstoefening onvolkomen was. Overzag hij de schare, wier talrijkheid niet zelden was toe te schrijven aan nieuwsgierigheid om het Hof te zien, dan herinnerde hij zich de stichting die hij ondervonden had bij de Huis-Godsdienst der Engelsche Grooten. Door dit een en ander was hij niet zeer ingenomen met de openbare eeredienst in de Hervormde Kerk. Toen hij Koning was geworden heeft hij uit dien hoofde in de Zaal van zijn Paleis, waar hij de edelste meesterstukken van Schilderkunst had vereenigd, voor zich en zijn Hof de Godsdienstoefening door den Hervormden Predikant en Hofkapellaan Isaac Johannes Dermout doen verrigten. "Daar" zeide hij "gaat hetgeen er gesproken wordt "niet over of neven mij weg, maar het gaat naar "binnen."

Bovendien was er iets in de Protestantsche Kerkleer waarmede hij niet instemde, en iets in den Kerkvorm dat hij niet goedkeurde. De regel "ieder-een is de wettige uitlegger van den Bijbel" door de Kerkhervormers der Zestiende Eeuw tegenover het gezag van

Rome's Credo gesteld - deze grondregel scheen hem toe een gevaarlijk beginsel van vrijdenkerij te bevatten, en tot allerlei loszinnigheid van meeningen te leiden: hij keurde het uit dien hoofde goed dat de Roomsche Kerk aan hare Leeken het lezen van den Bijbel verbiedt, en hij stelde grooten prijs op gehechtheid aan vastgestelde geloofsleeringen, gelijk die door de Grieksche Kerk gevorderd, door de Anglicaansche aangekweekt, en door de oud-geloovigen in de Hervormde Kerk begeerd wordt. Voorts beschouwde hij de Hiërarchische inrigting van de Roomsche zoowel als van de Anglicaansche en van de Grieksche Kerk, een krachtiger steun te zijn voor de maatschappelijke orde in het Staatsleven der volken, dan de Republikeinsche vorm der Schotsche en Nederlandsche Kerken. Hoe hij met het oog op dit verband, reeds als Prins van Oranje, zijn vader gewaarschuwd heeft tegen de pogingen van den Revolutiegeest der eeuw, tot ondermijning van den grond der Roomsche Kerk, is in het Veertiende Hoofdstuk van het Tweede Boek verhaald.

Sommige dezer denkbeelden hebben door al hetgeen hij in de vijf eerste maanden zijner Regering gelezen en gehoord heeft eenige wijzigingen ondergaan, en bepaaldelijk heeft hij van toen af de Protestantsche bevolking van zijn Rijk meer als de kern van zijn Volk leeren beschouwen. Maar hij sprak over deze onder-

werpen, gelijk over andere, met meer openhartigheid dan voorzigtigheid: en daaruit ontstonden eenzijdige opvattingen en valsche voorstellingen zijner denkwijze, die niet altijd wederlegging vonden. De kring was klein waarin men het wist, dat de Koning het onderwijs zijner dochter Sophia in de gronden waarop de Prinses in de gemeenschap der Hervormde Kerk stond opgenomen te worden, oplettend bijgewoond en door het beamen der grondwaarheden van het Hervormd kerkgeloof als op nieuw zijne eigene Geloofsbelijdenis afgelegd had; en de Hovelingen verkondigden het in geen dagbladen, hoe de Koning na in eene plegtige familievereeniging de Geloofsverklaring van de dochter zijns broeders de Prinses Louise te hebben aangehoord, tot de gasten die te dier gelegenheid aan den Hofmaaltijd genoodigd waren den wensch uitte, dat vele Roomsch-Katholijken daarvan mede mogten getuigen geweest zijn, opdat zij de uitnemendheid mogten leeren kennen eener Protestantsche Geloofsbelijdenis. Zijne gehechtheid aan die welke hij had afgelegd, heeft hij nooit verloochend, en evenwel had hij Protestant - ook dit moet herinnerd worden - van Roomsch-Katholijke bevolkingen in Portugal en Spanje, in België en Noord-Brabant veel eerbied en veel toegenegenheid ondervonden: het lag in zijn gemoedsbestaan genotene hartelijkheden, waarvan hij niet ligt de opregtheid verdacht, nooit te vergeten.

Wanneer men in dit Hoofdstuk het waarachtig verhaal gelezen heeft van de wijze waarop Willem de Tweede voor de Godsdienstige belangen zijner onderdanen geijverd heeft, en men verneemt hoe men het volk heeft doen gelooven dat hij een man was zonder Godsdienst, door elkander in de ooren te fluisteren dat hij zelf nooit eene geloofsbelijdenis had afgelegd: dan zal men een maatstaf hebben ter beoordeeling, wanneer de overlevering van zijnen tijd ook andere lasteringen aan een volgend geslacht mogt overbrengen.

IV.

Men verhaalt dat Koning Willem de Eerste zich eens dit gezegde heeft laten ontvallen: "Niemand kent de Financiën van mijn Rijk dan ik." Of de Vorst die woorden gesproken heeft of niet - zij behelzen de uitdrukking van een feit. Willem de Eerste alleen kende de geheele Geschiedenis der Staatsschuld, zoo als deze ontstaan was van het oogenblik dat hij in 1813 het bewind over een beroofd en uitgeput Land aanvaard had, en zoo als zij achtervolgens door de uitgaven van eene nieuwe en spoedig vergrootte Staatshuishouding, door de kosten van den oorlog in 1815, door overspannen uitgaven tijdens de vereeniging met België, eindelijk door de oorlogskosten die zijne negenjarige volharding had na zich gesleept, tot een

ontzettende hoogte was opgevoerd. Hij ook alleen kende den zamenhang der tallooze vormen waaronder de middelen gevonden waren om telkens terugkeerende Te-korten te dekken; hij alleen het verband tusschen jaarlijksche schuldvermeerdering en de werking van een ligchaam, waarvan de naam Schulddelging beloofde. Zelfs de hoogstgeplaatste ambtenaren doorzagen slechts het deel waarin zij werkzaam waren: de Koning alleen had den sleutel van het geheel. De Minister Willem Arnold Nicolaas van Tets van Goudriaan had van den grooten financiëlen doolhof, naar 't schijnt, genoeg kunnen zien om negen jaren de zedelijke verantwoordelijkheid te dragen, binnen welke de toen bestaande Grondwet geacht werd de verantwoordelijkheid van 's Konings Ministers te beperken, en na zijn dood in 1837 trad gedurende drie jaren Gerard Beelaerts van Blokland in het voetspoor van dien voorganger.

Maar welke geheimen ook het Financiewezen omsluijerd hielden, de vrees dat de weg tot hiertoe daarin gevolgd naar een afgrond leidde, had zich doen hooren in klagt en verwijt: en in 1840, toen na het aftreden van Beelaerts het gewigtig Staatsambt tusschentijds was opgedragen aan Adrianus van Gennep, was Willem de Eerste genoodzaakt geworden, naar een Minister van Financiën om te zien die de verantwoordelijkheid op zich zou willen nemen waarvan het be-

ginsel bij de Grondwets-herziening van dat jaar werd vastgesteld. Jan Jacob Rochussen, die als onderhandelaar over traktaten voor handel en scheepvaart, met Pruissen, het Duitsche Tolverbond en Frankrijk gesloten, blijken had gegeven van kennis, ervaring en beleid, had op het einde der Regering van Willem den Eerste het Departement van Financiën aanvaard onder beding, dat de toestand van 's Rijks geldmiddelen zonder eenige achterhoudendheid aan de Volksvertegenwoordiging zou worden medegedeeld: en toen Willem de Tweede voor de eerste maal van den Koningszetel de zitting opende der Staten-Generaal, waren deze niet de minst-beteekenende woorden zijner rede: "De meest-volledige openingen en uitleggingen omtrent "den toestand der Financiën, daaronder begrepen die "van het Amortisatie-Syndicaat, zullen eerlang aan "U Edel Mogenden worden gegeven."

De ontdekking van een toestand die reddeloos scheen, bij den aanvang zijner regering, gelijk zij verslagenheid bragt in het Land, vervulde den Koning met een verdriet dat dikwijls zigtbaar, diep hem in de ziel ging. Geen edelmoedigheid, geen zelfopoffering kon hier hulp aanbrengen. Geen groot beginsel was het waaraan leven of toepassing moest gegeven worden. Staatspapier, geldhandel, belastingstelsel, accijnsen, ramingen, berekeningen, opsporing van hulpbronnen, doorgronding van Staatshuishoudkundige stellingen -

het waren zaken buiten den kring zijner kennis, en werkzaamheden buiten de vatbaarheid van zijnen geest. Hij verlangde bezuiniging: maar toen hij op den Vier-en-twintigsten October 1840 in den Raad van State de overweging van het ontwerp der Begrooting voor 1841 had geleid, was hij tot de overtuiging gekomen, die ook de overtuiging zijner Ministers was, dat afdoende bezuinigingen niet mogelijk waren zonder dat de geregelde loop der Staatshuishouding geheel verstoord werd; en hoezeer hij doordrongen was van de overtuiging dat jaarlijksche herhaling van Te-korten onmisbaar tot ondergang van den Staat leidde, kon hij niet verhoeden, dat die ook over de drie eerste jaren zijner regering zeventien millioen beliepen. Aan een geheel herstel van 's Rijks geldmiddelen kon de hand niet geslagen worden zoolang de ingewikkelde en zeer zamengestelde geldelijke aangelegenheden met België niet geregeld waren.

Eerst op den Vijfden November 1842 werd met België na dikwijls afgebrokene onderhandelingen te Utrecht, Antwerpen en Maastricht, een nieuw traktaat gesloten tot aanvulling van 't geen in het Scheidingsverdrag van 1839 ten aanzien van schuld- en grensregeling aan latere overeenkomsten was overgelaten. Dit nieuwe traktaat, omdat het ruiling van grondgebied vaststelde, werd aan de goedkeuring der Staten-Generaal onderworpen, en toen het deze ver-

kregen had, was de tijd gekomen tot regeling van 's Lands Financiën. Daartoe was drieërlei voorziening noodig. Vooreerst moest een Te-kort van vroegere jaren, dat op een bedrag van ongeveer dertig millioen geschat werd, worden aangezuiverd; ten tweede werd er vereischt dat voor 't vervolg de Inkomsten overeenkwamen met de Uitgaven; en eindelijk moesten 's Lands Schuldbrieven die tegen te hooge rente waren uitgegeven, verwisseld worden met papier van lagere rente. Het gelukte den Minister Rochussen in eene Wet ter aflossing van 't geen Uitgestelde Schuld genoemd werd, het beginsel der wettigheid eener Schuld-conversie door de Volksvertegenwoordiging te doen erkennen; doch de wetsontwerpen, die hij voordroeg tot voorziening in den nood, werden onvoldoende geoordeeld: hij trad af uit het kabinet en werd opgevolgd door Jonkheer Johan Adriaan Ridder van der Heim van Duivendijke. De Koning hoopte den Staatsdienaar gevonden te hebben die uitkomst zou geven, in een man die groote bekwaamheid had doen blijken in het regelen en beheeren van provinciale geldmiddelen, en die zijn geest reeds gemeenzaam had gemaakt met het uitdenken van middelen tot redding uit 's Lands nood: - hij zag zich te leur gesteld. Van der Heim, ziende dat zijne denkbeelden geen steun vonden noch bij zijne ambtgenooten noch bij den Raad van State, en geen goedkeu-

ring te wachten hadden bij de Staten-Generaal, legde zijn ambt neder drie maanden nadat hij het aanvaard had.

Het was in September 1843. Met ieder nieuw tijdvak in het beheer van 's Lands Financiën verergerde de toestand. Een tweejarige Begrooting moest voor het einde des jaars zijn vastgesteld: en - 't was met zekerheid te voorzien - zij zou geene goedkeuring vinden bij de Volksvertegenwoordiging, zoo zij niet de grondslagen bevatte of het stellig uitzigt gaf op herstel van het verledene en gerustheid voor de toekomst. De verlegenheid der Regering klom bij iederen dag met de bekommernis van ieder die belang had in 's Lands welzijn. Het Crediet - een wonderkracht in het maatschappelijk leven, die omloop geeft aan hetgeen men heeft en aanvult wat men niet heeft - het Crediet van den Staat waggelde, en waar het wegzonk zou het graf zijn voor den Nederlandschen Staat. Die gevoel hadden van goede trouw, hoorden met verontwaardiging een Staatsbankroet aanprijzen als een redmiddel: maar wie zou raad schaffen?

Ofschoon Willem de Tweede zijne regering had aangevangen met de Ministers zijns Vaders, was echter, waar hij raad verlangde en benoeming te doen of onderscheiding te betoonen had, zijne keuze niet bepaald gebleven tot hen die den geest der vorige Regering in alles hadden toegejuicht. De voordragten zijner

Ministers met naauwgezetheid onderzoekende, heeft hij menig ambtenaar op de plaats gezet waarop bekwaamheid regt gaf. Van lieverlede had hij ook aan het hoofd der Departementen van Algemeen Bestuur nieuwe mannen geroepen. Frederik Carel List, Artillerij-Generaal vol vuur en veerkracht, had reeds in November 1840 het Bestuur voor de Zaken van Oorlog bekomen. Het Departement van Binnenlandsche Zaken was, gelijk in het vorige Hoofdstuk gemeld is, in Junij 1841 opgedragen geworden aan Willem Anne Baron Schimmelpenninck van der Oije van de Poll, wiens staatkundige denkwijze een getuigenis van onafhankelijkheid had erlangd toen hij in 1832 de ongenade van Koning Willem den Eerste op zich had geladen, omdat hij uit naam van eene aanzienlijke minderheid in de Tweede Kamer aan den Minister voor de Buitenlandsche Zaken de verklaring had afgelegd, dat de Leden wier tolk hij was niet genegen waren verder hunne stem te geven aan Wetten die strekken moesten om 's Konings stelsel van volharding te schragen. Het bestuur van Marine en Koloniën, op het laatst der Regering van Willem den Eerste in één Ministeriëel Departement vereenigd, was sedert het begin van 1842 weder gescheiden geworden: de koloniën waren onder het Bestuur gebleven van Jean Chrétien Baud, doorkneed, zoo iemand, met proefondervindelijke kennis van koloniale aangelegen-

heden; doch als Minister van Marine was een vastberaden en kundig Vlag-Officier in het Bewind geroepen Jules Constantijn Rijk. Aan het Hoofd der Zaken van de Hervormde en andere Eerediensten - uitgezonderd de Roomsch-Katholijke in wier bestuur François Joseph Marie Thérèse Baron de Pélichy de Lichtervelde werd gehandhaafd - was Hugo Baron van Zuylen van Nyevelt geplaatst. Het scheen dat dezen Staatsman, die Gezant te Konstantinopel was geweest in een moeijelijk tijdsgewricht toen hij alleen schier de geheele Diplomatie bij de Porte vertegenwoordigde, en later Gevolmagtigde van Willem den Eerste bij de Londonsche Conferentie, veeleer de Buitenlandsche Zaken moesten opgedragen zijn. In-der-daad werd bij een Besluit van den Dertienden September 1841 Verstolk van Soelen door Van Zuylen van Nyevelt vervangen, doch het was alleen voor een tusschentijdige waarneming, en reeds vier dagen na die dagteekening ging deze waarneming over aan den Legatie-Raad Jean Zacharie Mazel. Eene zaak die in het Achtste Hoofdstuk vermeld zal worden heeft aanleiding gegeven dat dit tusschenbestuur niet in een duurzaam bewind is overgegaan. In de betrekkingen van den Staat met het Buitenland had de Koning gaarne zelf het oog: en hij zag daarin helder en scherp. Tot dit Ministerie riep hij den Zesden October daaraanvolgende een man meer van het Hof dan van de Raad-

zaal, Jan Willem Baron Huyssen van Kattendijke, die echter, eerlijk genoeg om een ambt neder te leggen waarvoor hij, hoewel niet onbekwaam, ondervond niet berekend te zijn, daartoe besloot juist op het tijdstip toen de Koning zich ook door Van der Heim zag verlaten. Doch wat het meest de aandacht getrokken had was de vervanging van Cornelis Felix van Maanen door den Amsterdamschen Advokaat Floris Adriaan van Hall aan het hoofd van het Departement van Justitie. Op den dag der ambtsaanvaarding van den nieuwen Minister den Eersten April 1842 was er een Koninklijk Besluit verschenen, voorzien van zijn contra-seing, waarbij nieuwe bepalingen werden voorgeschreven omtrent de werking van den Kabinets-Raad, in welke voortaan de Ministers alle Wetsontwerpen, Besluiten, Reglementen en Verordeningen van algemeen bestuur gemeenschappelijk zouden overwegen. De voorstanders eener Liberale Staatkunde hadden gemeend hierin een teeken te moeten zien, dat nu een Ministerie, eenstemmig in politieke denkwijze en werkende onder collective verantwoordelijkheid, de baan zou openen van een nieuw Regeringstelsel, dat leiden zou tot eene geheele Staatshervorming. Doch welke gevolgen in andere opzigten de benoeming van Van Hall hebben zou, was toen nog moeijelijk te gissen.

Nadat de Ontwerpen van twee Ministers van Fi-

nanciën hadden schipbreuk geleden, sloeg de Koning het oog op zijn Minister van Justitie. Deze was als pleitbezorger in het handelrijke Amsterdam vele jaren de vraagbaak geweest van aanzienlijke Huizen en van de Nederlandsche Handelmaatschappij, en daardoor had hij al wat tot den geldsomloop betrekking had, in beginsel, werking en uitkomst grondig leeren kennen. Aan eene uitgebreide kennis van de regten en behoeften die bij het bestuur der huishouding van Staat in aanmerking komen, paarde hij een geest van doorzetting en overtuigende spreekkracht. In later tijd hebben partijzucht en naijver hem vergeleken bij Hannibal. In-der-daad had hij dit gemeen met den Karthager, dat geen Pyreneeën en geen Alpen hem deden terugdeinzen, en dat hij het veld niet ruimde uit vrees voor geduchte tegenstanders. Het waren juist de eigenschappen vereischt in den Staatsdienaar die op zijne verantwoordelijkheid maatregelen zou kunnen doorzetten, waarbij veelsoortige bezwaren moesten doorgeworsteld, uit-een-loopende belangen overeengebragt, gevestigde meeningen terug gezet en groote opofferingen gevergd worden. De Koning gevoelde het, en droeg den Twee-en-twintigsten September 1843 het tijdelijk bestuur van het Departement van Finantiën op aan den Minister van Justitie. Reeds spoedig legde deze hem zijne plannen open, waarvan de ontvouwing vervat is in een "Memorie van Toe-

lichting op het voorstel van Wet tot aanvulling van de Middelen van 1844 en 1845" op den Elfden December ingediend.

De Nederlandsche Staatsschuld was op dat tijdstip gestegen tot twee-duizend-twee-honderd-en-zes-millioen gulden, waarvan de jaarlijksche rentelast meer dan vier-en-dertig-millioen bedroeg. Daarenboven moest de achterstand van vorige jaren gedekt worden, en drukte op de koloniën een schuld van honderd-vier-en-dertig-millioen. Om hierin te voorzien, was het onvermijdelijk dat van het volk een groot offer gevorderd wierd. Een buitengewone belasting op de bezitting en het inkomen, voor éénmaal te heffen, tot zoodanig bedrag dat voor de Schatkist het verledene gedekt en de toekomst verzekerd wierd, - dit was de grondslag van den voorgestelden maatregel, en dat bedrag werd geraamd op vijf-en-dertig-millioen. Doch de weêrzin die er heerschte van elke belasting van dien aard was bekend. Daarom zou aan het volk zelf de keuze worden gelaten tusschen die verpligte heffing - en een vrijwillig offer tot een bedrag van honderd-zeven-en-twintig-millioen: en dit offer zou bestaan deels in de gave schenking eener som naar ieders welgevallen, deels in een Leening voor zooveel ieder goedvond tegen schuldbrieven ter rente van drie ten honderd. Dit gronddenkbeeld werd uitgewerkt in onderscheiden berekeningen en bijzondere voorstellen, en her-

haaldelijk overwogen in den Kabinetsraad. De Koning bekleedde daarbij steeds den Voorzitterstoel, en met de helderheid van zijn vluggen blik bragt hij niet zelden de meest bedenkelijke vraagpunten in 't midden of hielp die oplossen. De plannen van Van Hall vonden goedkeuring bij de Ministers en in den Raad van State. De Graaf van Nassau - onder dezen naam had Willem de Eerste na zijn troonsafstand zich metder-woon te Berlijn gevestigd - bevond zich op dat tijdstip te 's Gravenhage, door zijn zoon geraadpleegd over den voorgestelden maatregel. Hij gaf de toezegging eener bijdrage van tien-millioen in de Vrijwillige Leening, wanneer deze tot stand zou komen. De Koning, aldus gesteund door het oordeel van den grooten Ziener in 's Rijks financiën die in andere opzigten met de denkbeelden van den ontwerper geheel niet was ingenomen, besloot na zijnen tijdelijken Minister te hebben doen beloven van niet alleen de verdediging zijner voorstellen bij de Staten-Generaal te zullen op zich nemen, maar ook, zoo zij werden aangenomen, in een bestendig bewind de uitvoering door te zetten, - de Koning besloot den storm te trotseren waarvan de uitbarsting te wachten was.

De storm brak los van alle zijden zoodra het ontwerp bekend werd. Zoo men de geduchte wapenen kennen wil, waarmede kundige en eerlijke Vaderlanders het wetsontwerp te bestrijden vonden, het verslag

is daar van de Zittingen der Staten-Generaal op de zeven laatste dagen der maand Februarij van 1844. Zoo vinnig was de strijd in die gedenkwaardige zittingen, dat een Lid der Tweede Kamer den wederstand des volks, zoo het ontwerp tot Wet mogt worden, onvermijdelijk durfde noemen, en aan den Minister van Oorlog de verklaring ontlokt werd dat de Wet rekenen kon op de trouw van het Leger. Maar nevens de redenen der overtuiging deed zich het geschreeuw hooren der kwaadwilligheid, der baatzucht, der dwaling, der drift. De Koning werd bedreigd, in adressen en waarschuwingen, open of omhuld, met oproer en revolutie, en aan het volk werd een sein gegeven tot nationaal verzet door mannen schitterend van adel en rijkdom: overal heerschte verdeeldheid, spanning, onrust. Die toestand verbeterde niet, toen de Wet van Leening of Heffing bij de Wetgevende Magt haar grondwettig bestaan had gekregen en door den Koning werd uitgevaardigd op den Zesden Maart: men voedde de vrees dat door vrijwillige inschrijving de vereischte schat niet zou verzekerd worden, en dan moest de gevreesde noodwet in werking komen. Maar de burgerwijsheid van het Nederlandsche volk verkreeg den boventoon, en vele weifelenden kregen steun en opwekking in woorden van gezond verstand of toespraken doortinteld van Vaderlandsch gevoel. Isaac da Costa, in een vlugschrift aan zijne Landge-

nooten, sprak in den dichtergloed van zijn proza over de bedreiging door Edelen en Rijken gedaan het anathema uit op gezag van de Schrift des Nieuwen Testaments: en de vrucht van zijnen arbeid was veler betere gezindheid, en zijn loon - een handdruk zijns Konings.

Toen de twintig dagen verstreken waren, waarin de Leeningswet haar lot verbeidde, bleek het dat in de Vrijwillige Leening was geteekend voor bijna honderd-één-en-twintig-millioen. Daaronder was begrepen de beloofde tien millioen van den Graaf van Nassau, wiens toezegging na zijn overlijden op den Twaalfden December de Vorstelijke erfgenamen verklaard hadden gestand te willen doen. In de troonrede had de Koning verklaard, dat "geen buitengewone last op zijne onderdanen zou kunnen gelegd worden die hij en zijn beminde oudste zoon niet bereid waren mede te dragen:" beiden hadden aan die bolofte voldaan, en boven de reeds gemelde tien millioen stond het Koninklijke Huis op de Registers voor de Vrijwillige Leening ingeschreven voor bijna een millioen. Onder de ingeteekende som van honderd-één-en-twintig-millioen waren sommen begrepen die gaaf aan de Schatkist geschonken werden zonder regt van terugvordering of rente: en in de Wet was bepaald, dat bij de beslissing of de Leening als volgeteekend te beschouwen was of niet, dertig van deze Vrijwillige Bijdrage zou

gelijk staan met honderd in de Leening. Naar deze berekening bedroeg de Inschrijving ruim honderd-zes-en-twintig-millioen, en toen bragt de Koning door verhooging zijner aanvankelijke deelneming de nationale Inschrijving tot het gevorderd bedrag van honderd-zeven-en-twintig-millioen.

De vijf maanden waarin "de groote financiëele maatregel" ontworpen, overwogen, tot stand gebragt en met eene voorbeeldige zamenwerking der natie bekroond werd, waren voor Willem den Tweede maanden vol velerlei aandoening. Men zocht den Koning vrees aan te jagen en zijn vertrouwen in het ontwerp en den ontwerper aan het wankelen te brengen. De onwaarschijnlijkheid der volteekening van de Vrijwillige Leening, en het pijnlijk gevoel door de gedachte aan de uitvoering der gedwongen Heffing te-weeg-gebragt, werden hem voorgehouden onder onheilspellende gedaanten. Nieuwe plannen werden opgeworpen, nieuwe denkbeelden geopperd verleidelijk door het beroep op zijn groothartig gemoed: - en hij zou als Curtius zich in den afgrond geworpen hebben, zoo die tot behoud van het Vaderland daarmede had kunnen gedempt worden. Maar hij deed gelijk hij in het oorlogsveld had zien doen en zelf gedaan had: van een weldoordacht plan, beraamd met kennis van zaken en berekening van kansen, uitgevoerd met moed en bekwaamheid, verwachtte hij met vertrouwen, in

zegen of in mislukking, de openbaring van Gods oordeel. De uitbarsting van zijn gevoel, toen hem de gewigtige beslissing bekend werd, toonde de spanning waarin hij verkeerd had. Het handschrift is aanwezig waarop de sporen zigtbaar zijn der tranen, die den Koning ontvallen zijn terwijl hij met eigen hand op dat papier de volgende Proclamatie nederschreef, aan het volk van Nederland uitgevaardigd op den Tweeden April van het jaar 1844:

"Onder dankbaar opzien tot God, rigten wij deze woorden aan u, geliefde Landgenooten en Onderdanen! om u voor uwe vereenigde medewerking in het tot stand brengen der Vrijwillige Leening onze innigste erkentelijkheid te betuigen.

Rijken en minder vermogenden hebben daarop de ruimste aanspraak, maar ook zij, en hoe velen waren er niet, die geheel onverpligt, door de edelste gevoelens gedreven, zelfs hunnen spaarpenning op het altaar des Vaderlands hebben geofferd.

Landgenooten! De leus onzer Vaderen: Eendragt maakt Magt, heeft zich op nieuw bij ons verwezenlijkt. De gehechtheid aan de oud-Nederlandsche trouw, in het voldoen tot elken prijs van aangegane verbindtenissen, heeft zich niet verloochend. Hierop, wij mogen het eerbiedig vertrouwen, zal zegen rusten. Ieder, die tot de nu verkregene uitkomst heeft medegewerkt, smake aanvankelijk het zoet genot eener edele zelfvoldoening.

Nederlanders! Laat ons God bidden, dat Hij den goeden geest, door welken de Natie in de jongste dagen op nieuw heeft getoond bezield te zijn, beware, bevestige en versterke, opdat ook het late nageslacht er de vruchten van inoogste, en dat

Hij het Nederlandsche Volk doe blijven eene vaderlandlievende eendragtige en godsdienstige Natie.

Hiermede, geliefde Landgenooten en Onderdanen! bevelen Wij u allen in Godes heilige bescherming.

En zal deze alom worden afgekondigd en aangeplakt, waar zulks te doen gebruikelijk is, en voorts in het Staatsblad worden geplaatst.

Gegeven te 's Gravenhage den 2den April 1844.
Willem."

Nadat het redmiddel verkregen was, moest het in werking worden gebragt. Van Hall, daags nadat zijn Wetsontwerp in de Tweede Kamer was aangenomen tot Minister van Financiën benoemd, en den volgenden dag vereerd met het Grootkruis der Orde van den Nederlandschen Leeuw, heeft die taak volbragt in zijn vierjarig Ministerie. De loopende schuld door Te-korten ontstaan moest worden opgeruimd: zij werd opgeruimd. 's Lands Schuldbrieven van vijf en vier-en-een-half ten honderd, ten bedrage van vier-honderd-millioen moesten tegen papier van lagere rente worden verwisseld: zij werden verwisseld, en daarvan tevens drie-en-zestig-en-een-half-millioen uitgedelgd. De uitgaven waren gebleken voor vermindering vatbaar te zijn; en reeds in 1841 was er een begin gemaakt met al wat in de Staatshuishouding naar weelde zweemde, daaruit te verbannen: nu werd in den tijd van anderhalfjaar een bezuiniging van zes-millioen

aangebragt. Het evenwigt tusschen de inkomsten en uitgaven moest hersteld worden: het werd hersteld. Een andere kanker knaagde aan het financiewezen, de bedorvenheid der veelsoortige zilveren munt die door besnoeijing zigtbaar wegteerde: een plan van Hermunting werd ontworpen, goedgekeurd, in werking gebragt; - een maatregel waardoor van 1845 tot 1849 een bedrag van ongeveer één-en-tachtig-millioen oude zilveren munt ingetrokken en door nieuwe vervangen is. Bij de invoering van een ander muntstelsel deed zich de vraag voor, of de nieuwe standpenningen van één metaal zouden vervaardigd - of de dubbele standaard aangenomen worden, en in het eerste geval of dat metaal goud of zilver zijn zou. Het gevoelen der Regering, hoe hardnekkig ook bestreden, behield de overhand: en toen ten jare 1847 in Engeland een handelstoestand plaats vond dien men geldkrisis noemt, is het erkend geworden, dat het aannemen van den gouden standaard aan den Nederlandschen handel de gevoeligste schade zou hebben toegebragt: - voor wat verliezen het Land door het aannemen alleen van den zilveren standpenning zal behoed worden bij eene steeds toenemende voortbrenging van goud, zal de toekomst leeren.

Ook andere vruchten van de financiëele maatregelen in 1844 tot stand gekomen, hebben zich niet doen wachten. Nu het Crediet - dat aanzienlijk deel van

den nationalen rijkdom - hersteld was, schepte de Koophandel ruimer adem; de Nijverheid vond middelen om zich te ontwikkelen en de Landbouw kapitalen tot ontginning en tot het te voorschijn brengen van nieuwe gronden door droogmaking en indijking: — 1848 vond Nederland in staat om de stormen door te staan, die de magtigste Staten in hunne grondvesten geschokt hebben.

V.

Onder de bitterheden door de gebeurtenissen van 1830 in het leven van Willem den Tweede gebragt, behoorde ook eene verkoeling in de familie-vriendschap, die tusschen de Engelsche en Nederlandsche Vorstenhuizen sedert twee eeuwen, met meerdere of mindere innigheid, bestaan had. De Koningin van Groot-Brittannië, scheen al hare genegenheid naar Brussel gerigt te hebben, nadat de broeder harer moeder en de oom van haar Gemaal op den Belgischen Koningszetel was geplaatst. De onvriendelijke stemming van het Engelsche Hof had zich ook aan de Bewindslieden medegedeeld: de toon der Staatsstukken, die van hen uitgingen, gaven er de blijken van. Deze vervreemding drukte de Nederlandsche belangen, inzonderheid in koloniale aangelegenheden, en Willem de Tweede begreep, de achting die hij per-

soonlijk in Engeland genoot te moeten aanwenden, om de Staatsbetrekking tusschen de beide Landen te bevrijden van den invloed eener verkoeling, waaraan de beide Volken vreemd waren. Na eenige vertrouwelijke openingen, met welgevallen ontvangen, werd tot eene poging daartoe besloten. Een bezoek bij de Koningin Victoria zou de toenadering aanvangen. De Koning zou zich op reis naar Engeland doen vergezellen door zijnen Minister van Koloniën, die door kennismaking met de Britsche Bewindslieden onderlinge welwillendheid zou aankweeken. Een tegenbezoek van de Britsche Vorstin te 's Gravenhage zou het werk voltooijen. Op die voltooijing zou dan later het zegel kunnen gedrukt worden in één Kapittel der Orde van den Kousenband.

De Koning ondernam in 1845 de reis naar Engeland, en kwam op Donderdag den Vier-en-twintigsten Julij des namiddags ten twee ure, aan boord van 's Rijks stoomboot De Cykloop, op de Koninklijke Werf te London aan. Hij werd daar ontvangen met al de eerbewijzen voor gekroonde hoofden gebruikelijk, door de twee Eerste Lords der Admiraliteit, zijnde Lord Melrose Graaf van Haddington en de Admiraal Sir George Cockburn, en door den bevelhebber der Bezetting van London Lord Bloomfield, met een talrijken Staf, en door eene groote menigte die zich deels aan het Nederlandsche Gezantschap aangesloten, deels aan de

de landingsplaats zaamgestuwd had, om wederom den welbekenden Vorstelijken vriend van Engeland, thans als Koning, te begroeten. Twee Edellieden van het Huis der Koningin de Graaf Van Morton en de Kapitein Nelson Hood hadden mede de komst des Nederlandschen Konings verbeid en stelden zich op last hunner Souvereine, te zijner dienste zoolang het den Koning zou gelieven den Britschen bodem met zijne aanwezigheid te vereeren. Oorverdoovend was het gejuich, waarmede de aanwezige menigte den kweekeling en wapenbroeder van Wellington welkom heette, en de geestdrift bij het Volk, die blijkbaar een dieperen grond had dan ijdel straatgeschreeuw, bleef zich uiten overal waar de Nederlandsche Vorst zich vertoonde gedurende zijn zestiendaagsch verblijf in Engeland. Een reeks van luisterrijke feesten werden hem, gelijk vroeger, gegeven door den Engelschen Adel: de Hertogen van Norfolk, van Richmond, van Beaufort, van Wellington, de Graven van Jersey en De La Warr, Sir Robert Peel en de Aartsbisschop van Canterbury hadden het voorregt Willem den Tweede als gast te bezitten.

De Koningin Victoria, die kort te voren een bezoek had ontvangen van Koning Leopold vergezeld door zijne Gemalin, had na het vertrek dier gasten op den Negentienden Julij haar geliefkoosd Osbornehouse op het eiland Wight betrokken, en deed den Nederland-

schen Souverein tot een bezoek derwaarts noodigen. Hulde aan de betrekking van den Vorst tot het Engelsche Leger kenmerkte inzonderheid het onthaal in Engeland. Op den Acht-en-twintigsten Julij ontving de Koning der Nederlanden den staf van Engelschen Veldmaarschalk, eene zeer zeldzame onderscheiding, waarvan het verleenen een regt was der Kroon. Op last der Koningin werd de zeer geroemde Muzijk van het Achtste Regiment naar Wight overgescheept om het Feest te verlevendigen, dat den Koning-Veldmaarschalk bereid werd. Op den Eersten Augustus begaf zich Prins Albert met het fraaije stoomjagt The Fairy naar Portsmouth, om van daar den gast zijner Gemalin naar Wight te geleiden. De Britsche Minister voor de Buitenlandsche Zaken Graaf Van Aberdeen begaf zich op last der Koningin mede derwaarts, en in het gevolg des Konings bevonden zich de Nederlandsche Gezant te London Salomon Dedel en de Minister Jean Chrétien Baud. In den avond van dien dag had het onthaal plaats, hoffelijk en schitterend. Den volgenden dag, nadat de Koning met zijn gevolg overnacht had in Norris-Castle, door den eigenaar Robert Bell daartoe ingeruimd, vond de Koningin er behagen in, zelve haren gast eenige der grootsche tooneelen te doen zien van de vormkracht der Natuur op de rotsige kusten van het eiland Wight. De Koninklijke stoomboot "Victoria and Albert", waarop de

twee Souvereinen een zeetogt deden langs de west-kust van dat eiland, voerde de twee Koninklijke Standaards in top, van Groot-Brittannië en van Nederland: zij ontving in 't voorbijvaren van Cowes-Castle uit het geschut een dubbel Konings-saluut, en van de batterij van 't Kasteel eene groete van den Markies van Anglesea, den onversaagde in Spanje, den gekwetste bij Waterloo. Ieder uur in Engeland bragt herinneringen voort uit de dagen van wapenroem, doch geen uur meer dan het middag-uur van den Vierden Augustus. De Koning hield toen, voor 't eerst gekleed als Britsch-Veldmaarschalk, met den Hertog van Wellington aan zijne zijde, een wapenschouw in Hyde-park, onder het bulderen van het geschut, het afwisselend toongeluid van het Nederlandsch "Wilhelmus", het Engelsche Volkslied, martiale melodijen, en het gejuich eener overgroote volksmenigte.

Middelerwijl had de Minister Baud menig onderhoud met de Hoofden van het Britsche Staatsbestuur: verkeerde opvattingen werden toegelicht en zamenspreking bragt betere gezindheden te-weeg. De belangen der Kolonie Suriname waren destijds het voorwerp van klagten tegen de Nederlandsche Regering, en deze op hare beurt had zich te beklagen over de handelingen van een der Britsche Regters-Commissarissen tot wering van den Slavenhandel. De verwijdering van dien Ambtenaar werd wenschelijk

geacht: dit doel van de reis des Ministers werd volkomen bereikt. Wat de Koning gevoelde over het onthaal dat hem was te beurt gevallen, heeft hij uitgedrukt bij de opening van de Zittingen der Staten-Generaal in October van dat jaar met deze woorden: "Het bezoek hetwelk ik aan Hare Majesteit de Ko-"ningin van Groot-Brittannië bragt, zal, vlei ik mij, "hebben bijgedragen om de goede verstandhouding te "bevestigen, welke tusschen de beide Landen en hunne "Regeringen bestaat. Voor mij zelven heb ik de aan-"genaamste indrukken van de genoten ontvangst over-"gehouden."

Koningin Victoria had de toezegging gedaan tot een tegenbezoek aan het Hof te 's Gravenhage. Doch eene toen reeds bepaalde reis naar Duitschland en toen reeds gedane beloften aan Koning Leopold deden de Vorstin op hare onmiddellijk gevolgde reis naar den Rijn het Noord-Nederlandsche grondgebied voorbijgaan. De geboorte der Prinses Helena in het laatst van Mei des volgenden jaars en de toestand van Ierland waren redenen tot verder uitstel. Eene ziekte van Willem den Tweede en zijne reis naar Silezië in 1847 werden als een nieuwe hinderpaal opgegeven tegen de vervulling der wenschen van het Nederlandsche Hof, en toen zijn de gebeurtenissen van 1848 gevolgd.

Na de terugkomst uit Engeland werd door den

Franschen Gezant te 's Gravenhage een wensch kenbaar gemaakt tot een gelijk bezoek te eeniger tijd aan Frankrijk: doch daarin geen nut ziende voor zijn Rijk, heeft Willem de Tweede tot eene pligtpleging aan het Hof van den Koning der Franschen nooit eenige opgewektheid betoond, en alleen de schenking van het Grootkruis van het Legioen van Eer met die van het Grootkruis der Willems-Orde beantwoord. Nogtans was hem een aangename herinnering bijgebleven van een bezoek hem in Luxemburg door de twee oudste zonen van Louis Philippe gebragt, toen hij met een bijzonder welgevallen den Hertog van Orleans had leeren kennen, weinige maanden voor diens jammerlijk uiteinde.

Andere buitenlandsche reizen gedurende het koningschap gedaan, stonden niet regtstreeks in verband met Staatsaangelegenheden. Dat bij een bezoek in de Keulsche Domkerk de Koning van Nederland mede zijne schatting betaald heeft tot eene voltooijing, die geschieden zou uit bijdragen van alle Duitsche Volken, zal gewis niet geweest zijn omdat ook hij het droombeeld eener Duitsche Eenheid najoeg, veel min de onderwerping verlangde der volken van Germaanschen Stam aan het Vaderland der Duitschers: maar de onderneming was grootsch; de majesteit van het gebouw had hem getroffen, en door vele banden was hij aan Duitsche Vorstenhuizen vermaagschapt. Juist in die

dagen werden deze banden vermeerderd door de voltrekking, op den Achtsten October 1842, van het huwelijk zijner beminde dochter de Prinses Sophia met Prins Karel Alexander Augustus Jan Erfgroothertog van Saksen-Weimar-Eisenach: zoo was er een aanloksel tot een herhaalden uitstap naar Weimar. De straks vermelde reis naar Silezië geschiedde in het belang van 's Konings bezittingen aldaar. Het was de laatste maal dat hij de grenzen overschreden had. Gewigtige gebeurtenissen stonden voor de deur.

VI.

De Grondwet, wier handhaving bij de inhuldiging van Willem den Tweede door den Koning en de Staten-Generaal bezworen was, had drie maanden te voren eene herziening ondergaan: met de uitvaardiging der Wetten, waarin de aangebragte veranderingen vervat waren, had Willem de Eerste zijne Regering besloten. Die veranderingen werden door velen als onvoldoende beschouwd: en de nieuwe Koning zou bij sommigen goedkeuring gevonden hebben, indien hij het oordeel had uitgesproken over zijnen Vader, door terstond de Volksvertegenwoordiging uit te noodigen om in gemeen overleg te treden met de Kroon tot eene nieuwe herziening op breedere schaal. Willem de Tweede verkoos te beginnen met de won-

den van het verledene te heelen, en met de Staatswet die hij ontvangen had, door een milderen geest zijner regering in meer gewenschte overeenstemming te brengen met de regten en belangen van al zijne onderdanen, totdat de tijd zou gekomen zijn om haar van de overgeblevene gebreken te zuiveren. Dit streven om met behoud der bestaande Staatsregeling den toestand van het oogenblik te verbeteren, verhinderde niet dat een driftiger verlangen naar eene nieuwe Herziening zich een weg baande in de Volksvertegenwoordiging en daar veld won.

Het was echter eerst in October 1843, dat de beide Kamers der Staten-Generaal, in haar gemeenschappelijk antwoord op de Troonrede, van eene herziening der Grondwet gewag maakten. Zij gebruikten daarbij deze woorden: "Wij verwachten met vertrouwen, dat "de Regering het geschikte tijdstip tot herziening on- "zer Grondwettelijke instellingen niet zal laten voorbij "gaan." De Koning liet dien wenk niet onopgemerkt en sprak de Afgevaardigden uit de Staten-Generaal die hem dat antwoord overbragten in dezer voege toe: "De Staten-Generaal kunnen zich verzekerd houden, "dat ik alle belangen des Lands met een naauwlettend "oog blijf gadeslaan, en Hun Edel-Mogenden kunnen "er zich met vertrouwen op verlaten, dat ik op mijnen "tijd niets zal verzuimen, wat mijne overtuiging mij "zal aanwijzen als geschikt en noodzakelijk om tot

"wezenlijke verbetering van onzen inwendigen toestand "bij te dragen."

Een jaar later, toen de regeling der geldelijke aangelegenheden door de Leeningswet haren loop had gekregen, ging de Tweede Kamer een stap verder door in haar antwoord deze woorden te lasschen: "Wij "achten het wenschelijk, dat de dagen van kalmte en "vrede door de Voorzienigheid thans aan Nederland "geschonken, gebruikt mogen worden tot eene tijdige "herziening en verbetering onzer grondwettelijke in-"stellingen." Doch de uitdrukking van dezen wensch werd door de Eerste Kamer geacht buiten hare bevoegdheid te liggen en bij gevolg in een gemeenschappelijk antwoord strijdig te zijn met de Grondwet: de twee Kamers konden niet tot overeenstemming gebragt worden, en daar de Koning het niet voegzaam oordeelde afzonderlijke antwoorden te ontvangen, zoo bleef de Troonrede van 1844 onbeantwoord. Toen werd bij de Tweede Kamer door negen harer Leden, met den Leydschen Hoogleeraar Johan Rudolph Thorbecke aan het hoofd, een Voorstel ingediend, waarvan de aanneming een eerste stap zou zijn, door de Volksvertegenwoordiging gedaan, tot eene vernieuwing der geheele Grondwet in hare beginselen en grondslagen. De voorstellers waren in de Kamer de woordvoerders eener partij, die in eene nieuwe Staatsregeling een nieuw tijdperk van volkswelvaart en nationale

kracht voorspelde. Deze partij uitte hare wenschen en beschouwingen in gesloten kringen, door gedrukte Vertoogen en in Petitiën aan de Staten-Generaal. Haar leus was "Vooruitgang": "Vrijzinnige" haar naam.

Gedurende de beraadslaging der Tweede Kamer over dit voorstel, magtigde de Koning zijnen Minister Marinus Willem de Jonge Van Campens Nieuwland, die aan Van Hall was opgevolgd in het Departement van Justitie, om aan de Kamer de verzekering af te leggen, dat de verklaring door den Koning aan de Afgevaardigden uit de Staten-Generaal in 1843 gedaan, nog steeds de uitdrukking bleef zijner voornemens, bepaaldelijk ook ten aanzien der Grondwet. De Minister ontvouwde daarbij het geheele gevoelen des Konings, waarin door al de Ministers gedeeld werd en dat hierop neder kwam: "Voor elke Grondwet, men erkende het, komt eens een tijd van Herziening: omdat alles verandert, alles zich wijzigt. Maar eene Grondwet, zal zij vrucht dragen, moet wortel schieten in het volksleven, en dat kan zij niet wanneer zij ten doel staat aan elke vordering van het oogenblik. Daarom verbiedt de Nederlandsche Grondwet, door eene uitdrukkelijke bepaling, alle verandering, waartoe de gebiedende noodzakelijkheid niet door eene Wet erkend wordt. De Koning is door zijnen eed gebonden die bepaling te handhaven, en hij kan tot

zoodanige Wet noch voorstel doen noch medewerken, omdat hij de overtuiging dier noodzakelijkheid niet verkregen heeft."

De beraadslagingen over het Voorstel der Negen Afgevaardigden werden door allen die in Staatsaangelegenheden belang stelden, met angst en oplettendheid gade geslagen. Door het aannemen van het Voorstel, nadat de Regering de bovenstaande verklaring had afgelegd, zou de Volksvertegenwoordiging blijkbaar zich zelve een ongrondwettig overwigt tegenover het Koninklijk Gezag geven, en door het te verwerpen, zou zij zich tot beginsel stellen dat het oogenblik met geduld moest verbeid worden, waarop de Koning de overtuiging zou erlangen van de noodzakelijkheid eener Grondwetsherziening. Het Voorstel werd verworpen. Toen was er vreugde, en er was groote spijt. De beraadslagingen die gevoerd en die voorafgegaan waren over het Adres van Antwoord bragten te weeg, dat de bevolking van het kleine Land, waar steeds de leus geweest was "Eendragt maakt magt", in twee parlementaire legers verdeeld werd. Het eene, aangroeijende door vlijtige werving en dringende wapenkreten, was het leger der Radicale Staatshervormers, met afdeelingen van Gematigden Vooruitgang, van Snellen Vooruitgang, en met voorvechters die in hun vaandel, wanneer zij het in hunne Vrijzinnige voortvarendheid geheel ontrolden,

den valbijl vertoonden, waaronder een Koning van Frankrijk geboet had, zoo zij zeiden, voor zijne eigene zwakheid en de misdaden zijner voorgangers. Het overige der Natie met de Regering aan 't hoofd, werd onder den algemeenen naam van Behoud begrepen, ofschoon er groote verscheidenheid bestond van 't geen in ieders oog behoudenswaardig was, en onder dien naam toen ook zij gerekend werden, die terug begeerden wat in hun oog behoudenswaardig geweest was. De Koning zelf als hij het verlangen hoorde uiten naar ontbindbare Kamers, naar een Homogeen Ministerie, naar Directe Verkiezingen, naar de geheele huishouding van de meest ontwikkelde Constitutioneele Staatsinrigting, dan wees hij op de bevolkingen van Dertig-millioenen in Engeland en Frankrijk. Daar - deed hij opmerken - was plaats voor politieke partijen, die zich met talent kunnen doen hooren in welgeschrevene Dagbladen: daar kunnen de verschillende stelsels van Staatsbestuur mannen genoeg vinden om ze waardiglijk te vertegenwoordigen telkens wanneer eene Kamer moet ontbonden worden: daar is het te verwachten dat de Vorst bij elke Ministerie-wisseling bekwame Staatsmannen genoeg voor zijne keuze zal vinden, ieder voor een tak van algemeen bestuur berekend en gezind om te zamen ééne Staatkundige gedragslijn te volgen. En zag hij dan op den geest zijner onderdanen en hun Drie-millioental, dan kon

hij zich van de wenschelijkheid van den aangeprezen regeringsvorm voor zijn klein Volk niet overtuigen. Misschien, zoo hem een Vaderlandsche opvoeding te beurt was gevallen, zou hij zich het zinnebeeld herinnerd hebben door den Dichter Jakob Cats voorgesteld, van den man met het flodderkleed, dien de lange, wijde, ruime, lastige kleedingstukken waarin hij zich gedost heeft, belemmeren bij elken stap tot vooruitgang. In dien zin althans oordeelde de Koning.

Ten aanzien van den tijd der Herziening gaf de Troonrede van 1845 gelegenheid tot eene openhartige verklaring. "Bij het vermelden der grondwet" - dus luidden 's Konings woorden - "en met terugzigt "op het verledene, mag ik niet nalaten op nieuw mijn "gevoelen te doen kennen, dat het wijzigen dier Grond- "wet pligtmatig behoort te rusten op eene overtuiging "van noodzakelijkheid. Tot nog toe, Edel-Mogende "Heeren, is zoodanige overtuiging bij mij niet ge- „vestigd: maar ik herhaal de verzekering, dat zoodra "dit plaats zal hebben, ik niet zal aarzelen om daar- "van door een Voorstel aan U Edel-Mogenden te doen "blijken." Het bescheiden antwoord der Staten-Generaal behelsde de verzekering, dat het gevoelen van Zijne Majesteit ook geheel dat was van de Vertegenwoordigers des Volks.

De Zitting, die in October 1846 werd geopend,

ging voorbij zonder dat in de statelijke woordenwisseling tusschen den Koning en de Volksvertegenwoordiging, van Grondwetsherziening gerept werd. Doch des te heviger werd de toon van Dagbladen en Vlugschriften, waarin de Koning gehoond, de Ministers verguisd, de Staten-Generaal gegispt, de strijd voor politieke beginselen als een pligt verkondigd, de Herziening der Grondwet als het redmiddel geprezen werd dat het Land van alle kwalen zou genezen, en de onmisbare zegepraal voorspeld eener nationale deelneming aan de drijvende kracht, die voeren zou tot den meest voortreffelijken regeringsvorm.

Te midden dezer beweging brak de Achttiende October aan van het jaar 1847, waarop als naar gewoonte de Zitting der Staten-Generaal moest geopend worden. Bij de Herziening van 1840 was eene bepaling vastgesteld, volgens welke de wijze waarop de Verkiezingen zouden plaats hebben, door eene Wet moest geregeld worden. Eene poging, bijna jaarlijks herhaald, om die Wet zoo te ontwerpen, dat zij de goedkeuring eener meerderheid in de Tweede Kamer kon verwerven, was in de vorige Zitting wederom mislukt, en het scheen dat de Grondwet over dit onderwerp onoplosbare strijdigheden behelsde. Toen verklaarde de Koning, in de Troonrede van dien dag, dat er naar zijne meening, "eene onbetwistbare noodzakelijkheid bestond, om de bepalingen der Grondwet,

welke tot het Stem- en Kiesregt betrekking hebben, te verduidelijken." Hij herinnerde daarbij, hoe hij vroeger de verzekering gegeven had, van niet te zullen aarzelen "zoodra de overtuiging der noodzakelijkheid van het wijzigen der Grondwet bij hem zou zijn gevestigd, daarvan door een Voorstel aan de Staten-Generaal te doen blijken", en bij de verklaring dat die tijd nu geboren was, werd deze gevoegd "dat het welzijn van den Staat medebragt om bij dezelfde gelegenheid ook eenige andere bepalingen der Grondwet, welker wijziging noodig kon worden geacht, te veranderen." Door geen politieke proefnemingen zou bij deze gewigtige Staatshandeling het geluk des volks in de waagschaal worden gesteld: "de voorstellen - dus sprak de Koning verder - zullen het bewijs met "zich brengen, dat ik geene veranderingen schroom "welke geacht kunnen worden tot werkelijke, door "de ondervinding aangewezene verbeteringen in het "Staatsbestuur te zullen leiden." Met een plegtig en hoog-ernstig woord werd de mededeeling aldus besloten: "Ik zal ze aanbieden met dat vertrouwen, "hetwelk mij het bewustzijn schenkt van niets te be-"oogen, dan hetgeen het waarachtig heil van Ne-"derland kan bevorderen. Meer dan immer zullen "wij daarbij behoefte gevoelen aan den zegen des "Almagtigen. Hij verlichte ons door Zijne wijsheid "en besture de harten des volks, dat het eendragtig

"blijve en, gelijk het tot hiertoe deed, de ware vrij-
"heid zoeke in liefde voor orde en in ontzag voor
„overheid en wet."

Zeer verschillend waren de indrukken door deze woorden der Troonrede te weeg gebragt. Die aan de beide uitersten der strijdige meeningen stonden, waren misnoegd: aan de eene zijde omdat het wijzen op de lessen der ondervinding te weinig beloofde, aan de andere zijde uit vrees dat de Koning zich op een helling geplaatst had die voeren moest tot een volkomen Demokratie. De gematigden bouwden op de openheid en den ernst, waarmede de Koning gesproken had, de hoop op belangrijke verbeteringen.

De voorschriften der Grondwet in de Troonrede bedoeld als vereischende, naar de overtuiging der Regering, eenige wijziging, bepaalden zich tot die waarover de Meerderheid in de Tweede Kamer der Staten-Generaal zich gunstig had uitgelaten toen daar de vroeger bedoelde Voorstellen, door negen Afgevaardigden in 't laatst van 1844 gedaan, waren behandeld geworden. Directe Verkiezingen, ontbindbaarheid der Kamers en dergelijke dieper ingrijpende hervormingen, oordeelde de Koning dat tot het welzijn van den Staat niet gevorderd werden. De artikelen van Grondwets-herziening die aan de Staten-Generaal zouden worden voorgesteld, waren in 't laatst van

September door hem zelven, in overleg met twee Staatsmannen wier raad hij had ingeroepen, vastgesteld, en hadden vervolgens in een Kabinets-Raad de goedkeuring der Ministers verworven. Het aldus vastgestelde Kabinets-programma tot Grondwets-herziening, waarvan de Koning verlangde dat niet zou worden afgeweken, werd tot onderscheiden Wets-Ontwerpen gebragt door eene Commissie van vier Ministers, Baud, Van Randwijk, Van Hall en De Jonge, wien als vijfde Lid was toegevoegd een der twee zoo-even bedoelde raadsmannen des Konings, die eerlang als Minister stond op te treden. Bij het opmaken der Wets-Ontwerpen en bij de overweging daarvan in menigvuldige Kabinets-Raden gedurende de maand December, bleek het dat een der Ministers eene afwijking op twee punten van het Herzienings-programma verlangde. Van Hall drong er op aan, dat door eene bepaling in de Grondwet aan de Regering de verpligting zou worden opgelegd om door eene Reken-wet het beheer van 's Lands geldmiddelen te regelen, en dat voortaan bij het beslissen over veranderingen of bijvoegingen in de Grondwet het besluit eener Dubbele Tweede Kamer zou worden opgemaakt bij eene meerderheid, niet van drie-vierden maar van twee-derden der aanwezige Leden. Aan dit verlangen werd ten aanzien van het eerste punt toegegeven; maar het tweede gold een Artikel van

een Hoofdstuk 't welk de Koning buiten zijn Herzienings-programma, door de Ministers eenmaal aangenomen, gesloten had en aan welks onveranderd behoud hij met klem vasthield. Nogtans was de voorgestelde wijziging van het bedoelde Artikel in de overtuiging des Voorstellers van te groot gewigt dan dat hij zijn verlangen te dien aanzien kon opgeven, en de Minister die in de Leenings-, Conversie- en Muntwetten gedenkteekenen gesticht had van kracht en bekwaamheid, bekroond door geluk, oordeelde zich verpligt zijne diensten aan den Koning op te zeggen. Nog een ander Minister, James Albert Hendrik De La Sarraz, die aan Kattendijke voor de Buitenlandsche Zaken was opgevolgd, trad uit het Kabinet: lijdende aan eene toenemende verzwakking van het gehoor, was hij bovendien door zwagerschap vermaagschapt aan den man die bestemd was om in de plaats van Van Hall op te treden. De Ministers namelijk die de aftredende zouden vervangen, werden niet gekozen uit de rijen der voorstanders eener geheele Staatshervorming: noch in het Kabinet, noch in den Raad van State, noch in de Staten-Generaal was de meerderheid geneigd tot hetgeen men "doortastende veranderingen" noemde. De Koning riep in het Kabinet twee mannen, die hunne beginselen openlijk hadden verkondigd, toen zij in in 1840 Leden waren geweest van de Dubbele Kamer, waarin toen over

de Grondwets-herziening beslist was. Het Departement van Financiën werd op den Eersten Januarij 1848 aanvaard door Jonkheer Willem Louis Frederik Christiaan Ridder van Rappard: hij had in 1840 zich met nadruk verklaard tegen alle onwettige uitbreiding van magt der Volksvertegenwoordiging, en hij was het die met Van Doorn van West-Capelle, door den Koning geraadpleegd, in 't laatst van September het verlangde Herzienings-programma had opgesteld. De Minister, die Schimmelpenninck van der Oije in 1846 was opgevolgd, Lodewijk Napoleon Graaf van Randwijk, ging ten zelfden dage over bij het Departement van Buitenlandsche Zaken, en in zijne plaats kwam de voormalige Minister van Financiën Van der Heim: deze had in 1840 met zijne waarschuwende stem gewezen aan de eene zijde op de verontrustende verschijnselen eener revolutionaire rigting, aan de andere op de onveranderlijke wet van vooruitgang, waarbij de Constitutioneele Instellingen niet mogten stilstaan. Met het oog op deze behoefte der Constitutioneele Regeringsvormen verlangde Van der Heim nu, dat bij de reeds aangenomene Voorstellen tot Grondwetsherziening nog zou gevoegd worden de opheffing van de drie Standen — de Ridderschappen, de Steden en den Landelijken Stand — aan welke de verkiezing van Leden der Provinciale Staten was opgedragen: hierdoor zouden voor die Staten de Directe Verkie-

zingen zonder grootere hervormingen worden mogelijk gemaakt.

De Koning gaf toe aan dit verlangen. Maar toen deze voorstellen in den Raad van State werden overwogen, verklaarde de meerderheid van dien Raad, gelijk ook de meerderheid in den Kabinets-Raad gedaan had, zich tegen de opheffing der Standen, en deze belangrijke wijziging der Grondwet bleef dus buiten de Herzienings-Voorstellen, die in zeven-en-twintig Wets-Ontwerpen vervat, aan de Staten-Generaal zouden worden aangeboden. Reeds was de uitslag der overwegingen van den Raad van State in een Rapport aan den Koning zamengevat, toen het rammeijen gehoord werd van het geweld der Volken tegen de grondslagen van alle Staten. Sicilië was in oproer om haren Souverein in Napels de hervormingen af te dwingen, waarom zij vruchteloos gevraagd had. De Regeringen van Italië sidderden voor de tegen haar gerigte oorlogskreet "Viva Pio Nono." De strenge Staatsman, die een halve eeuw het roer der Oostenrijksche Monarchij gestuurd had, vlood heen voor de overmagt der Demokraten, meer nog dan voor de vrijheidskreten der Hongaren of voor het "Dood aan de Duitschers" der Italiaansche Patriotten. En nadat te Parijs onder het geroep van "Leve de Hervorming" de kroon van den Burgerkoning door het gepeupel in het slijk was gesleept, had Duitsch-

land schier geen stad meer, die niet in haar kronijk een Demokratische volksbeweging had op te teekenen.

Willem de Tweede werd sedert het vernemen dier gebeurtenissen een geruimen tijd door ééne gedachte beheerscht, die hij aldus uitdrukte: "Europa staat in brand en wij moeten zorgen dat de vlam niet oversla." Wie tot hem sprak vernam het uit zijn mond, maar niemand vernam de zelfverloochening waarmede hij tot dat einde reeds in de stilte van het Kabinet was werkzaam geweest. De betrekking der Belgische en Nederlandsche Regeringen na het sluiten der Scheidingstraktaten, was gelijk die gewoonlijk is tusschen Regeringen in staat van vrede: maar een stap van persoonlijke toenadering tot Leopold van Saksen-Coburg, had Willem van Oranje nooit willen doen. Doch voor het algemeen belang moest elke veete wijken, en zoodra hem de Parijsche Februarij-Omwenteling in al hare gewigtigheid was bekend geworden, zond Willem de Tweede, die wist welke geheime wenschen hem nog altijd werden toegeschreven, in een eigenhandig schrijven aan den Koning der Belgen zijn ridder-woord en zijn Koningswoord: "Koning Leopold kon met volkomene gerustheid zijn wakend oog onverdeeld voor zich uit rigten op Frankrijk: en als het noodig was kon hij rekenen op ondersteuning uit het Noorden." Als eene gelukkige omstandigheid, doch niet als het

gevolg eener persoonlijke daad des Konings, werd de overeenstemming tusschen de beide Regeringen aan de Staten-Generaal medegedeeld. In de zitting der Tweede Kamer van den Zevenden Maart berigtte de Minister van Buitenlandsche Zaken op last des Konings, dat aan den Nederlandschen Gezant te Brussel opgedragen was te betuigen "dat Nederland de grootste waarde hechtte aan de instandhouding en bevestiging der bestaande traktaten en niets anders verlangde of bedoelde, dan de voortduring der onafhankelijkheid van België en de bevestiging der bestaande betrekkingen tusschen de beide Rijken." Deze aanéénsluiting der twee Nederlandsche Regeringen herstelde voor dat tijdsgewricht het bolwerk, dat de Staatkunde van 1815 door de stichting van het Koningrijk der Nederlanden getoond had voor de veiligheid van Europa tegen Frankrijk noodig te oordeelen. De Diplomatie had in 1830 dit haar werk verbroken: zij erkende nu dat Willem de Tweede - en hij ontving daarvan de verzekering - haar een gewigtige dienst had bewezen bij haren gemeenschappelijken wederstand tegen het geweld der Demagogie dat zich uit Parijs naar alle zijden een weg baande.

Terwijl reeds, te gelijk met de meest onrustbarende tijdingen wegens de uitbreiding der Volksregering in Frankrijk, de Dagbladen uit Duitschland berigten gaven van "Concessiën," door de Regeringen aan de

woordvoerders harer volken allerwege gedaan of toegezegd, werden op den Achtsten Maart de zeven-en-twintig Herzienings-ontwerpen, nadat de vraag of het niet raadzaam ware die nog eenigen tijd terug te houden ontkennend was beantwoord aan de Tweede Kamer ter overweging gezonden. Zij zouden reeds daags te voren, den eersten dag van bijeenkomst zijn ingezonden, ware er niet eenige grond geweest om te vermoeden, dat in die eerste zitting uit den boezem der Kamer zelve door Leden die vroeger eene uitgebreide Grondwets-Herziening het sterkst gedreven hadden het voorstel zou gedaan worden om haar nu te verdagen. Dit voorstel was echter niet gedaan. Bij de Ontwerpen was eene Memorie van Toelichting gevoegd, waarin de woorden der Troonrede herinnerd werden als het rigtsnoer, waaraan de Regering getrouw was gebleven door in de aangeboden Ontwerpen alleen die wijzigingen op te nemen, die, als "werkelijke, door de ondervinding aangewezene verbeteringen" konden beschouwd worden. In den Minister-Raad was het denkbeeld geopperd, om de Wets-ontwerpen te doen vergezeld gaan van eene Koninklijke Boodschap, waarbij aan de Staten-Generaal de vergunning wierd aangeboden, om, in geval meerdere wijzigingen noodig werden geoordeeld, zelve daartoe de eerste voorstellen te doen: doch dit loslaten van een vroeger vastgehouden beginsel werd door de meerderheid afgekeurd.

Het bleek spoedig dat de voordragt der Regering eene verontrustende spanning in het Land te-weeg-bragt. Niet alleen traden er dreigend voor het aangezigt des Konings lieden, die door overrompeling zich naar boven wilden dringen, gelijk zoo velen die in Frankrijk op de puinhoopen van het Koningschap als nieuwe magthebbers te voorschijn kwamen; niet alleen werden de opregte voorstanders eener radicale Staatshervorming vervuld met spijt en verontwaardiging: - maar ook uit de gelederen van het Behoud verlieten velen de vanen der Regering; men hoorde dezelfde lieden wat zij weinige weken geleden als onaannemelijk, buitensporig, verderfelijk hadden uitgekreten, nu als politieke wijsheid verkondigen. Terwijl bij de meest hardnekkige Regeringen eene neiging bespeurd werd om voor den revolutionairen aandrang een weinig te buigen, vond men het voor 't minst onvoorzigtig dat de Nederlandsche zich halstarrig betoonde, alsof zij al wat er om haar heen gebeurde voor niets telde. In de Afdeelingen der Tweede Kamer werden de ingekomen Wets-ontwerpen zoo ongunstig ontvangen, dat ontwijfelbaar, wanneer zij aan eene openbare beraadslaging in die dagen van Europische volksberoering wierden onderworpen, de Regering door de meerderheid verlaten, de prooi harer vroegere tegenstanders zou worden. Onderrigt van de stemming die er heerschte in de Kamer en daarbuiten, begon de Ko-

ning verontrust te worden door een voorgevoel alsof het tijdstip niet verre af kon zijn waarop hij niet meer zou kunnen handelen, terwijl hij het nu nog in zijne magt had misschien noodlottige gebeurtenissen voor te komen. Zijn oordeel over de Staatsinstellingen die men scheen te willen doordrijven, was niet veranderd, maar hij was bereid zich daaraan te onderwerpen. De gedachte aan een troonsafstand kon geen voedsel bij hem vinden: de Goddelijke Voorzienigheid had, naar zijn gevoelen, de erfgenamen van zijn Huis aan 't hoofd geplaatst van het Nederlandsche Volk, en op dien post stand te houden totdat zij door de Allerhoogste Magt wierden afgelost, was een pligt waarop hij den Prins van Oranje zijn zoon, vroeger gewezen had en later gewezen heeft.

Zoo vond de morgen van Maandag den Dertienden Maart hem gekomen tot het besluit, om de gedragslijn te laten varen die hij tot hiertoe ten aanzien der Grondwetsherziening gevolgd had. De overtuiging echter der noodzakelijkheid was zijn eenige beweegreden, en hij begreep, daarvoor een beteren grond te moeten hebben dan de berigten die tot hem waren gekomen. Hij nam dus voor, aan zijn besluit niet eer eenig gevolg te geven dan het Verslag zou zijn opgemaakt van het voorloopig onderzoek der Herzienings-ontwerpen in de Afdeelingen der Tweede Kamer. Doch dit Verslag kon eenige dagen verwijlen, en de

voormiddag-uren bragten nieuwe tijdingen, schrikverwekkend als stond de Revolutie voor de deur. Toen deed de Koning den Voorzitter der Tweede Kamer Jonkheer Willem Boreel van Hogelanden tot zich roepen. Deze verschenen zijnde en gevraagd naar de gezindheid der Kamer, gaf de bevestiging van 't geen ook de Minister van Financiën weinige oogenblikken te voren den Koning had te kennen gegeven, dat zelfs de Afgevaardigden die tot hiertoe de Regering het meest ondersteund hadden, in de gelederen van den tegenstand waren overgegaan. "In dat geval is "geen tijd te verliezen - dus klonk het veelbeslissend woord - ga uit mijnen naam aan uwe ambtgenooten "zeggen dat, nu ik zie dat mijne voorstellen niet "voldoende zijn, ik bereid ben aan hun verlangen ge-"hoor te geven en alles toe te staan wat tot welzijn "van het Land zal kunnen strekken." De redenen dezer gewigtige verklaring werden nader ongeveer in dezer voege ontwikkeld: "de ontwerpen van Grondwetsherziening aan de Kamer aangeboden, waren ingerigt naar de vroegere denkbeelden van de Meerderheid der Kamer, toen er geen uitzigt bestond dat eene ruimere Herziening ingang zou vinden; nu echter die Meerderheid eene veranderde denkwijze aan den dag heeft gelegd, bestaat er meerdere vrijheid om aan den wensch door velen uitgedrukt te voldoen; de Koning wenscht daarover het verlangen der Kamer te kennen,

opdat er dien-overeenkomstig nieuwe voorstellen van de Regering kunnen uitgaan: het uiten van dien wensch geschiedt "proprio motu"; hij oordeelt het wenschelijk dat noch de Drukpers noch eenige aandrang van buiten schijne invloed te hebben gehad op de nieuwe voorstellen der Kamers, die hij daarom spoedig hoopt te ontvangen; hij stelt er prijs op dat het Volk ontzag blijve hebben voor het oordeel der Staten-Generaal, en de zamenwerking van de Kamer met den Koning zal daartoe bevorderlijk kunnen zijn."

Deze boodschap des Konings overgebragt in de Afdeelingen der Tweede Kamer die vergaderd waren, en terstond ruchtbaar geworden, verwekte de levendigste gewaarwordingen. Terwijl de Koning zich met den Voorzitter der Tweede Kamer onderhouden had, waren de Ministers buitengewoon vergaderd geweest om over eene verhooging der Begrooting voor de Departementen van Oorlog en Marine te beraadslagen — en zij vernamen het gebeurde door het algemeen gerucht. De Raad van State was vergaderd geweest, de Prins van Oranje had die zitting bijgewoond - en de Koning had met verwaarloozing van alle Constitutioneele vormen, zonder één van de Raadslieden der Kroon te hooren, een stap gedaan zoo gewigtig voor de toekomst van het Vaderland!

Den volgenden morgen vervoegde zich een der

Ministers tot den Koning met de betuiging van aller bevreemding en van hun beklag. Hij ontving de verzekering van 's Konings leedwezen, dat de mededeeling zijner veranderde zienswijze aan den Voorzitter der Tweede Kamer, als eene op zich zelve staande daad, plotseling eene ruchtbaarheid had verkregen, waardoor de Ministers eene krenking moesten gevoelen die hij niet bedoeld had. Maar 't was niet te ontkennen, het "proprio motu" was gesproken en kon niet teruggenomen worden. — Die dag ging voorbij zonder andere gebeurtenissen dan dat de Nederlandsche Gezant bij het Hof van Groot-Brittannië, Gerrit Graaf Schimmelpenninck, uit London werd ontboden. In de Hofstad heerschte groote gisting, door de levendigheid, waarmede in alle kringen en op alle openbare plaatsen het onderwerp van den dag, onder goed- en afkeuring, besproken werd. De beweging werd vermeerderd door eene bijzondere omstandigheid. De Ligtingen der Nationale Militie van twee jaren waren buitengewoon opgeroepen, en een groot aantal Lotelingen moest zich dien dag te 's Gravenhage vereenigen. De jonge Soldaten trokken bij hoopen voorbij het Paleis onder het geroep van "Leve de Koning:" in oogenblikken waarin de loop der gebeurtenissen door de opgewondenheid der gemoederen beheerscht wordt, heeft elke vertooning of uiting der volksstemming haar gewigt.

In den morgen van Woensdag begon zich, te gelijk met zeer vergroote berigten wegens de blijdschap die zich over 's Konings Liberale verklaring in de twee groote koopsteden des Lands door verlichting en andere vreugdebetooningen zou geopenbaard hebben, in de Hofstad het gerucht te verspreiden van een voornemen, om door een volksoptogt insgelijks die blijdschap aan den dag te leggen. Personen, die bekend stonden als drijvers der beweging, zag men in meer dan gewone bedrijvigheid. Er heerschte eene bijzondere verwachting, bij sommigen eenige bezorgdheid. De Ministers waren gewoon des Woensdags ten twee ure in Rade bijeen te komen: op verlangen van twee hunner werd de opening der Vergadering dien dag twee uren vervroegd. Eenparig was hun besluit: een verzoek om uit hunne betrekking ontslagen te worden, niet omkleed met eenige reden, door allen geteekend, werd onverwijld aan den Koning gezonden: tot afwachting van het antwoord, bleef de Minister-Raad vergaderd. Het antwoord liet zich niet wachten: "de drang der omstandigheden verpligtte den Koning het ontslag zijner Ministers aan te nemen; in hun aanbod zag de Koning een nieuw bewijs hunner trouw, waarop hij hoogen prijs stelde; zij werden allen uitgenoodigd om de zaken hunner Departementen gaande te houden totdat de keuze der nieuwe Ministers bepaald zou zijn." Tot deze

keuze - de Koning gevoelde het - zou hij de aanwijzing behoeven der Partij, die de wending zijner Staatkunde als haren triomf beschouwde. Doch in de eerste plaats sloeg hij het oog op een man die, ofschoon de Vrijzinnige Partij zich zijn naam toeëigende, zelf tot geene partij behoorde, en die in de algemeene achting stond aangeschreven als de onafhankelijke en Vaderlandlievende Volksvertegenwoordiger bij uitnemendheid. Zoodra de aftreding der Ministers beslist was, had de Koning een onderhoud met Lodewijk Caspar Luzac.

In den avond van dien dag, bij het ingaan van den nacht, had, gelijk voorzien was, een optogt plaats van werklieden en muzikanten, geleid door Demokratische Dagbladschrijvers, die met vaandels en fakkels, onder het zingen van Volksliederen zich naar de paleizen van den Koning, van den Prins van Oranje en van Prins Frederik begaven en hun "Leve" ter eere der Leden van het Vorstelijk Huis, afwisselden met de kreet waaronder in Frankrijk de Julij-troon was omvergehaald "Leve de Hervorming." Tweemalen verscheen de rondtrekkende volkshoop voor het paleis des Konings met verhoogde opgewondenheid. De deuren werden geopend; de Koning trad in het midden der juichende menigte en steunende op zijne gemeenzaamheid reikte wie wilde hem de hand toe, misschien een hand die de pen gevoerd had tot verguizing van

het Koningschap. Ook Luzac ontving een deel der hulde, door deze volksvertooning gebragt aan de nieuwe Staatkunde waarvoor Willem de Tweede - zijns ondanks - de baan geopend had.

Daags daaraan - het was Donderdag de Zestiende Maart - deed de Koning de Gezanten van Oostenrijk, Groot-Brittannië, Pruissen en Rusland tot zich roepen, om hen, als vertegenwoordigende eenigermate geheel Europa, den aard te doen kennen der gebeurtenissen, die onder hunne oogen voorvielen. Hij verklaarde hun openhartig dat, nu eene verandering van Staatkunde eene voorwaarde was geworden van behoud, hij liever had willen schijnen vrijwillig toe te geven, dan door geweld gedwongen worden. Hij deelde hun zijn onderhoud mede met den Voorzitter der Tweede Kamer: "hij had de uitdrukking "proprio motu" niet gebruikt om die aan de Tweede Kamer te doen overbrengen, maar om Boreel het terrein te doen kennen waarop hij stond, en deze had ook bij zijne eerste mededeeling in de Sectiën, zeer juist den inhoud zijner boodschap onderscheiden van de meer persoonlijke bijvoegselen; doch ondervraagd naar het inconstitutioneele verschijnsel eener boodschap die niet door de tusschenkomst van een Minister tot de Staten-Generaal kwam, had de Voorzitter niets anders kunnen antwoorden dan 't geen de waarheid was, dat de Koning gehandeld had zonder een zijner Ministers te raadplegen;

en dit antwoord terstond door een der Afgevaardigden aan een der Dagbladen toegezonden, was daarin reeds des avonds wereldkundig geworden: de Ministers hadden bij dien zamenloop van omstandigheden - hij erkende het - reden gehad om zich gekrenkt te gevoelen, en hunne aftreding had hem in eene onaangenamen toestand gebragt: hij gaf aan de Gezanten van dezen loop der zaak kennis, opdat zij daarvan mededeeling zouden kunnen doen aan de overige Vertegenwoordigers van buitenlandsche Regeringen en aan hunne Hoven verslag geven van 't geen er in Nederland voorviel."

Bij dezelfde gelegenheid werden de Gezanten verwittigd dat er tegen den avond van dien dag eene herhaling was aangekondigd van het tooneel van den vorigen nacht: ditmaal zou de volksvertooning uitgaan van Studenten der Leydsche Hooge-School en van den Handelstand te Rotterdam. De Koning betuigde zijn leedwezen over dergelijke "Ovatiën", die, terwijl hij ze niet kon beletten, zeer ligt, ofschoon uitgelokt door gevoelens van welwillendheid, eindigen met dienstbaar te worden aan de oogmerken van kwaadwilligen. De optogt echter van dien avond ontaardde niet alzoo: die er deel aan namen, waren voornamelijk arbeiders aan 's Konings bouwwerken, wier vreugdebetooning geen andere bron had dan erkentelijkheid aan hunnen weldoener. Doch wat het Gezag scheen

niet te kunnen beletten, dat deed eene treurmare nalaten uit eerbied voor ouderensmart.

Op Vrijdag den Zeventienden Maart kwam te 's Gravenhage een schrijven van 's Konings Gezant te Madrid, meldende dat volgens eene kennisgeving van den Hertog van Saldanha Eersten Minister van Portugal, het Hof te Lisbon, op eene tijding daar ontvangen, den rouw had aangenomen wegens het afsterven van den Nederlandschen Prins Alexander. Reeds op den Twintigsten Februarij was de veelgeliefde tweede zoon van den Koning en de Koningin der Nederlanden op het eiland Madeira overleden, doch de tijding regtstreeks naar Holland gezonden, was door tegenwind opgehouden. Noch de veerkracht van een sterk gebouwd ligchaam, noch de vastheid van een mannelijken geest, noch de oplettendheid waarmede hij was omringd geworden door ouderliefde en broedertrouw en vriendenzorg, hadden eene uitterende kwaal, die zich in het klimaat van Nederland ontwikkeld had, belet onder den zachteren hemel en als in den schoot der mildste natuur, al de levenskrachten van den negen-en-twintigjarigen afstammeling uit Koningsbloed en Keizersbloed te verslinden. Het leger verloor in Prins Alexander een wakkeren Kavallerij-Generaal. Voor de Vorstelijke ouders was het verlies smartelijk van een zoon, in wiens studiën, karakter en uitspanningen beiden steeds

groot behagen hadden gevonden, en wien de vervulling zijner levenspligten vergund had veel in de nabijheid te wezen zijner Keizerlijke Moeder. Het Geheel was verbroken van het broederen-drietal, waarin het Vaderland zou gewenscht hebben drie handhavers van drie voorwaarden zijner toekomst te vinden, één in den zetel van het Oppergezag bekleed met kracht en waardigheid, één in den zadel ter Landsverdediging aan 't hoofd van een strijdvaardig leger, één bij het geschut eener Oorlogsvloot ter beveiliging van handel en koloniën. De levendigheid der Hofstad werd plotseling vervangen door doodsche treurigheid, en de Staten-Generaal hadden regt in een Adres van Rouwbeklag de plegtige verzekering af te leggen, dat in de algemeene deelneming in den rouw van den getroffen Koning en de treurende Koningin een blijk was te zien van de gezindheid der Natie, "om zich in die gewigtvolle oogenblikken aan haren Koning aan te sluiten."

Een Dichter vergelijkt de droefheid bij wilde dieren die het hart verscheuren: dat van Willem den Tweede was in die dagen aan veler woede ter prooi. De wending zijner Staatkunde nam spoedig eene verontrustende rigting. Het Verslag der Afdeelingen van de Tweede Kamer werd op den Zestienden vastgesteld. Het behelsde een aantal Voorstellen die de Kamer meende dat, ook met het oog op "hetgeen in den laatsten tijd in Europa was gebeurd, de grond-

slagen eener zeer ruime Grondwetsherziening zouden behooren uit te maken." Van dit Verslag kennis hebbende genomen, gaf de Koning den volgenden morgen — den morgen van den Zeventienden — zijne goedkeuring aan het ontwerp van een Besluit, waarbij de taak om "met overweging van de wenschen der Tweede Kamer," aan den Koning een volledig ontwerp van Grondwetsherziening voor te stellen, werd opgedragen aan vijf mannen, waarvan vier behoorden tot de negen Leden der Tweede Kamer, die in December 1844 het Herzienings-voorstel gedaan hadden waartegen de Regering zich zoo nadrukkelijk verklaard had. Het waren Luzac en Thorbecke, reeds genoemd, benevens Jacob Mattheus de Kempenaer en Lambertus Dominicus Storm, en aan hun hoofd was, als de eerste in rang van benoeming, een man die zich nog niet in 's Lands Raadzaal had kunnen doen hooren, maar die in zijne schriften zich een vurig voorstander betoond had van groote Hervormingen, inzonderheid van regtstreeksche verkiezingen, Dirk Donker Curtius. Aan deze Commissie werd nog een tweede last opgedragen: zij moest hare denkbeelden mededeelen omtrent de zamenstelling van een nieuw Ministerie. Nadat echter de Koning aan dit Besluitsontwerp zijne goedkeuring had gegeven, bragt hij, op de mogelijke gevolgen daarvan opmerkzaam gemaakt, daarin deze twee gewigtige veranderingen: het ontwerp van Herziening

door de Commissie voor te dragen moest zich bepalen tot de voorstellen der Tweede Kamer, en de taak der zamenstelling van een nieuw Ministerie werd teruggenomen. Doch - een oogenblik nadat 's Konings hand het potlood had nedergelegd waarmede zij deze wijzigingen in het Besluit had aangeteekend op de kant van het papier waarop het geschreven stond, werd het vaderhart getroffen door de smartelijke tijding uit Madrid aangebragt, en het Besluit verscheen onveranderd des avonds in het Regeringsblad.

Op het berigt van deze benoeming deden de Ministers aan wie tot hiertoe hun ontslag wel toegezegd maar nog niet schriftelijk gegeven was, een dringend verzoek dat aan hun tusschen-toestand onverwijld een einde mogt worden gemaakt: "nadat hun het vertrouwen des Konings geheel ontvallen was, kon geen hunner meer voor eenige regeringsdaad verantwoordelijk zijn." Het ontslag volgde op den Negentienden. Dienzelfden dag nam Donker Curtius de plaats in van De Jonge; maar voor den Koning werd daardoor de moeijelijkheid te grooter om ook Baud, ook Van der Heim, ook Van Rappard, ook hunne overige ambtgenooten zoo te vervangen, dat het nieuwe Ministerie, zoo niet elk Lid op zich zelf, echter gezamenlijk, te gelijk het vertrouwen des Konings kon erlangen en het vertrouwen der Staten-Generaal. In die verlegenheid werden de vijf mannen ontslagen van

het tweede deel der taak hun opgedragen. De Nederlandsche Gezant aan het Hof van Groot-Brittannië Gerrit Graaf Schimmelpenninck inmiddels uit London gekomen, voldeed op den Drie-en-twintigsten Maart aan het verlangen zijns Konings door de weder-zamenstelling van het Kabinet op zich te nemen: en reeds op den Vijf-en-twintigsten verschenen de nieuwe Ministers in de Tweede Kamer der Staten-Generaal om, bij monde van den Voorzitter des Minister-Raads Graaf Schimmelpenninck, hare medewerking en ondersteuning te vragen. Luzac en Donker Curtius traden onder hen op als de welbekende tegenstanders zoo in als buiten de Kamer van het nu verlatene stelsel van Behoud. Leonardus Antonius Lightenvelt en de Generaal-Majoor Charles Nepveu lieten zich door de moeijelijkheid van het oogenblik bewegen den Koning ter dienst te staan, en van de afgetredene Ministers werd de Vice-Admiraal Rijk in het nieuwe kabinet opgenomen. De benoeming van allen gold echter slechts voor eene tijdelijke waarneming: het zou afhangen van de wijzigingen die in de Grondwet stonden gemaakt te worden, of zij in hunnen werkkring zouden kunnen voortgaan.

In de Zitting der Tweede Kamer, waarin de nieuwe Ministers hunne ambtsaanvaarding te kennen gaven, op den Vijf-en-twintigsten Maart, deed de Voorzitter van den Minister-Raad eene Aanspraak, waarin hij de

voor te dragen Grondwet aankondigde als zullende de grondslagen bevatten eener Constitutioneele Monarchij, zoo als die zich in de Britsche Constitutie het volkomenst afspiegelt, met die wijzigingen welke de Nederlandsche landaard en de behoeften des tijds vorderden. De Tweede Kamer ontving deze mededeeling met blijken van goedkeuring; zij verklaarde hare ondersteuning te willen schenken aan het nieuwe Ministerie, en zoo was tusschen twee van de drie takken der Wetgevende Magt openlijk eene voorloopige overeenkomst gesloten omtrent de grondslagen der toekomstige Grondwet. Ofschoon ieder die de Leden van den nieuwen Minister-Raad kende, hunne Staatkundige eenstemmigheid in twijfel moest trekken, werd echter hunne onderlinge aan-een-sluiting en hunne eensgezindheid met de Tweede Kamer als een geruststellend verschijnsel beschouwd, dat vertrouwen gaf op de toekomst.

Doch nu deed zich voor den Koning de verwikkeling gevoelen, te-weeg-gebragt door de benoeming die hij op den Zeventienden Maart gedaan had. Hij had zich, in zijne opregtheid, door die benoeming overgegeven aan de leiding der warmste voorstanders eener Staatshervorming waaraan hij eenmaal besloten had zich te onderwerpen. Doch de benoemde Vijfmannen wier Voorzitterszetel door den Hoogleeraar Thorbecke werd ingenomen, maakten een Raadgevend

Ligchaam uit, dat, ofschoon twee Ministers daarin zitting hadden, buiten de Grondwettige Regering geplaatst was. Op den Zes-en-twintigsten Maart werd een getrouw, eerlijk en bekwaam Staatsdienaar van Willem den Eerste, Hendrik Jacob Baron van Doorn van West-Capelle, die wegens overeenstemming met de denkbeelden van Willem den Tweede omtrent de onafhankelijkheid van den Raad van State, door dezen als Vice-President aan het hoofd van dien Raad geplaatst was, uit deze zijne betrekking ontslagen. Het scheen dat de Commissie, eeniglijk geroepen om den Koning persoonlijk van raad te dienen, ofschoon zij aan het ontslag van Van Doorn geenerlei deel had, de wettige raadslieden der kroon zou gaan overvleugelen: 't geen geschiedde.

Op grond dat haar was opgedragen de hoofdbeginselen eener nieuwe Staatswet, zoo als die door de Tweede Kamer bij haar Verslag van den Zestienden Maart in vijftien hoofdpunten vervat waren "in overweging te nemen," beschouwde de Commissie zich als geheel vrij in hare voordragt; en het gevolg hiervan moest zijn dat, wanneer haar Ontwerp niet overeenkwam met die hoofdpunten en met den grondslag door de Kamer met de Ministers bij hunne optreding voorloopig vastgesteld, er botsing moest ontstaan of tusschen de Commissie en den Koning, of tusschen den Koning en zijne Ministers, of tusschen dezen en de Tweede Kamer: ook dit geschiedde.

Op den Elfden April leverde de Commissie haar ontwerp van gewijzigde Grondwet in, en een bijgevoegd Toelichtend Verslag eindigde met een betuiging en een verzoek. De betuiging luidde: "Wij gevoelen de behoefte, de natie over ons werk te laten oordeelen." Het verzoek was, dat het Ontwerp en het Verslag terstond gedrukt en algemeen verkrijgbaar mogten gesteld worden. Voor den Koning was naauwelijks eenige keus: zijne toestemming volgde oogenblikkelijk. Aan de behoefte door de Commissie gevoeld om over haar Ontwerp een oordeel der Natie buiten hare wettige vertegenwoordigers te leeren kennen, kon alleen voldaan worden door dagbladsartikelen, vlugschriften en petitiën: zij bleven ook niet achter. Van de eene zijde werd de ontworpen Grondwet geprezen als een meesterstuk van politieke wijsheid: "de beschouwingen der Wetenschap, de lessen der ondervinding, de eischen der eeuw, de behoeften van den dag - 't was alles in de gelukkigste overeenstemming gebragt; vereenvoudiging in het Bestuur, vermindering van lasten, ontwikkeling der Natie - dezen zouden de zekere vruchten zijn van het medeRegeren der Burgerij en van al de vrijheden aan het volk verzekerd." Ieder dag scheen te lang dien de Koning doorbragt met overweging in zijn Kabinet en bij den Raad van State; spoedig klaagde het ongeduld, dat de Regering draalde met de herziene Grondwet aan

de beraadslagingen de Staten-Generaal te onderwerpen. Nogtans de Regering had reden om bedachtzaam te zijn. Van een tegenovergestelde zijde werd een geheel andere taal gevoerd: "het Ontwerp was niet anders dan een weêrklank der Belgische Constitutie, die de duidelijkste sporen droeg van haren revolutionairen oorsprong; in Nederland verlangde men noch alle banden van orde geslaakt te zien, noch de kracht van het Landsbestuur aan overdreven burgerzin op te offeren; er was noch meer rust, noch meer bezuiniging, noch meer volksgeluk te wachten van een Staatsregeling die in de toekomst van het Vaderland niets anders deed zien dan een Koningschap zonder gezag, een Wetgevende Magt zonder waardigheid, en een volk - zijn kostbare krachten verterende in politieke twisterijen; - de Regering had aan de Tweede Kamer eene Grondwet toegezegd die, als de Britsche, eene heilvoorspellende middelares zou zijn tusschen Monarchaal Oppergezag en Volksvertegenwoordiging: zij kon het Ontwerp niet aanbieden zonder ontrouw te worden aan hare belofte."

Door een gelijk verschil van oordeel was de Minister-Raad verdeeld. Op den Elfden Mei gaven de Ministers Schimmelpenninck en Nepveu aan den Koning te kennen, dat het hun niet was gelukt hunne ambtgenooten te bewegen om het Herzienings-ontwerp der Commissie zoo te wijzigen, dat het beantwoordde aan hunne

hunne beginselen, dezelfde waarover het Ministerie met de Tweede Kamer was overeengekomen: indien dus de Koning zich mogt vereenigen met de zienswijze hunner ambtgenooten, "in dat geval," verklaarde Schimmelpenninck en deed Nepveu gevoelen, moesten zij verzoeken uit hunne betrekkingen ontslagen te worden. Beiden droegen schriftelijk den Koning hunne onderscheiden bezwaren voor, tegen eene Grondwet zoo als die door de Commissie voorgesteld, en nu door de meerderheid van den Minister-Raad goedgekeurd was: maar beiden kwamen daarin overeen, dat de voorgestelde Staatsregeling voeren moest tot de allerongelukkigste uitkomst voor de Kroon en het Volk van Nederland, als zijnde de voorbereiding tot een Republiek.

Veel-beslissend was de keus die nu den Koning te doen stond. Liet hij op de voorgedragene bezwaren - en zij werden door de drukpers openbaar gemaakt - de twee genoemde Ministers hunne zetels verlaten, dan was aan het Ontwerp der Commissie in zijne algemeene strekking openlijk de Koninklijke goedkeuring gegeven. Werd daarentegen het Ministerie ontbonden, en de meerderheid als de kern van een nieuw aangenomen, dan zou wederom de Grondwetsherziening in het verschiet teruggeschoven worden, en - ook zij die waarschuwden tegen overhaasting, erkenden het - bij den toestand van Europa, bij de spanning

der gemoederen, bij de gewigtigheid der aangelegenheden wier regeling op de nieuwe orde van zaken wachtte, was elke vertraging gevaarlijk. Het werd ook ernstig betwist, dat in de ontworpen Grondwet onder eene monarchale belijdenis de verontrustende strekking verholen was, waarvoor de twee Ministers openhartig en edelmoedig waarschuwden. Zelfs warme bestrijders van ieder denkbeeld eener Volkssouvereiniteit en die het Eenhoofdig Opperbestuur voor Nederland als den alleen wettigen en wenschelijken regeringsvorm beschouwden, verklaarden niets voor de Monarchij te vreezen van eene ruimere deelneming des Volks aan verkiezingen en regering, zoo als die in het Ontwerp was voorgesteld. Verstandige vrienden van Nederland en Oranje gaven te kennen dat, welke leemten en verkeerdheden zij ook in het Ontwerp hadden aan te wijzen, zij daarin deze drie grondbeginselen behouden vonden: het oppergezag bij een afstammeling uit het Huis van Oranje-Nassau, het bestuur geregeld door Wetten, en de vrijheid van personen krachtig beschermd. Onjuist mogt de bewering zijn van de meerderheid der Ministers, dat in de uitgegevene geschriften en in een groot aantal petitiën ter gunste van de ontworpen Grondwet, de stem der Natie zich had doen hooren; er mogten ook in tegen-overgestelden zin krachtige stemmen zich verheffen; er mogten kringen zijn waarin,

bij eenzijdige beoordeeling van den heerschenden geest de voorgestelde Staatshervorming algemeen verwerpelijk werd gevonden: bij den Koning kon zich geen andere overtuiging vestigen, dan dat de meerderheid zijner onderdanen, deels uit liefde voor beginselen van Staatkunde, deels uit besef van de behoeften des oogenbliks, verlangde dat, behoudens nadere overweging van de bijzonderheden, de ontworpen Grondwet in hare algemeene strekking niet aan de beraadslaging der Staten-Generaal onttrokken wierd. De beslissing des Konings werd alzoo teruggebragt tot de vraag, of hij als Koning en als Hoofd van het Regerend Stamhuis, bereid was, wanneer de Volksvertegenwoordiging in enkelen en dubbelen getale dit voor het heil des Lands noodig oordeelde, voor zich en de erfgenamen der Nederlandsche Kroon afstand te doen van vele regten en zich met een beperkt gezag te vergenoegen. Het antwoord op die vraag was spoedig gegeven. De Dertiende Mei gaf de beslissende koers aan de rigting, waaraan de Dertiende Maart de eerste wending had gegeven. Een Besluit van dien dag verleende een eervol ontslag aan de twee Ministers, die daarom voorwaardelijk verzocht hadden; ten zelfden tijd legde het overgeblevene Ministerie bij monde van den Minister Donker Curtius in de Tweede Kamer onbewimpeld de beginselen open, waarop de Grondwet rusten zou die de Regering voornemens

was in beraadslaging te brengen, en die geene andere waren dan die de Natie kende uit het werk der Commissie; en De Kempenaer, aan wiens vluggen geest en innemende welsprekendheid de triomf dier beginselen veel verschuldigd was, werd bij een Besluit van denzelfden dag aan 't hoofd geplaatst van het belangrijk Departement van Binnenlandsche Zaken.

Doch hoeveel ook de Koninklijke hand mogt vieren, den draad hield zij vast. Een vernieuwd onderzoek volgde in den Minister-Raad, waarin drie Ministers werden opgenomen, die naar den tijd van ieders benoeming het werk gevorderd en de denkbeelden gevestigd vonden: Arnold Adolf Baron Bentinck voor de Buitenlandsche Zaken op den Zeventienden Mei, de Generaal-Majoor Johan Hendrik Voet voor de Zaken van Oorlog op den Twee-en-twintigsten, en Pieter Philip van Bosse voor de Financiën op den Derden Junij.

Op den Zesden en Zevenden dier maand werd het onderwerp dat aller aandacht bezig hield, in den Raad van State behandeld. Sedert geruimen tijd had de Koning de zittingen van dien Raad niet bijgewoond, omdat hij na zijn Besluit van den Eersten April 1842 alle Ontwerpen van Wet en Besluit met zijne Ministers in den Kabinets-Raad voor de Koninklijke beslissing tot rijpheid bragt. Hier had hij de Begrootingen overwogen, hier de Leenings- en Hermuntingswetten, hier de belangrijke Wet van 1847,

waarbij het beginsel van den vrijen Graanhandel werd aangenomen, hier de overige Verordeningen onder zijne regering tot stand gekomen. Doch bij de beraadslaging over de Herziening der Grondwet bekleedde de Koning zelf den Voorzittersstoel van den Raad van State, en hij opende die zittingen met het houden eener Rede, waarin hij den invloed schetste der gebeurtenissen, die sedert den aanvang des jaars in Europa waren voorgevallen. De Koninklijke Spreker drukte zijne overtuiging uit, dat de Natie algemeen eene ruime Grondwetsherziening wenschte, en zijne verwachting dat de voldoening aan dien wensch strekken zou tot het welzijn des Lands en tot bevestiging van die banden, die Nederland hechten aan het Huis van Oranje. In deze merkwaardige zittingen van den Raad van State, waarbij de Ministers tegenwoordig waren, werden in de Wetsvoordragten, die onderwerpen waren der overweging, zoovele verbeteringen gebragt, dat door de Regering later ook op grond van de diensten door den Raad van State aan de Grondwetsherziening bewezen, het behoud van dat Staatsligchaam met nadruk is verdedigd. Het was de laatste maal dat Willem de Tweede de zittingen van dien Raad bijwoonde. Er wordt van hem getuigd, dat hij daar steeds toonde prijs te stellen op eene openhartige en onpartijdige behandeling der voorkomende zaken en met onvermoeid geduld en de grootste be-

langstelling ieder Lid in het ontwikkelen van zijn gevoelen aanhoorde.

De Herziening der Staatswet aldus bij de Regering rijpelijk overwogen, werd in twaalf Wetsontwerpen op den Negentienden Junij aan de Volksvertegenwoordiging ter beraadslaging aangeboden, begeleid van eene Boodschap, waarin de Koning zich op de volgende wijze uitdrukte:

"Ik breng deze Voorstellen bij U Edel-Mogenden "ter overweging, met het oog niet slechts op onzen "binnenlandschen toestand, maar ook op de gebeur- "tenissen, welke, in de meeste overige Staten van "Europa, tot hervormingen in den maatschappelijken "toestand hebben geleid. De voorzigtigheid gebiedt "om niet uit het oog te verliezen, wat eene algemeene "behoefte voor de Volken schijnt geworden te zijn, "al is het, dat ons Vaderland, Gode zij dank! nog "vreemd gebleven is aan de geweldige bewegingen, "welke andere Staten hebben geschokt. Ik vertrouw, "dat de Grondwet, gewijzigd naar de Voorstellen "welke door U Edel-Mogenden staan onderzocht te "worden, aan de eischen van het tegenwoordig oogen- "blik zal beantwoorden, gelijk zij ruimte zal overla- "ten om, bij gewijzigden loop van omstandigheden, "ook hierop acht te slaan en onze maatschappelijke "instellingen gaandeweg te ontwikkelen en te verbe- "teren. Het is mij niet onbewust, dat over de onder-

"scheidene punten van meer of minder gewigt, verschil "van gevoelen kan bestaan, en werkelijk aanwezig is; "maar in oogenblikken als de tegenwoordige vooral, "is het de pligt van een ieder om wederkeerig in- "schikkelijk te zijn, en van eigen denkwijze iets ten "offer te brengen. Ik zelf, Edel-Mogende Heeren! "heb mij, bij de beoordeeling van de nu voorgestelde "onderscheidene wijzigingen in de Grondwet, niet aan "de beoefening van een pligt onttrokken, welken ik, "ter bevordering van eendragt, tot waarachtig heil "van het Vaderland, met aandrang op het harte "druk."

Dat deze woorden des Konings weêrklank vonden bij de Volksvertegenwoordiging, bewees de loop harer beraadslagingen. Doch hier mag de schrijver der geschiedenis van het leven van Willem den Tweede, voor zoo veel deze Herziening der Grondwet betreft, de pen overreiken aan den schrijver der Staatkundige Geschiedenissen van dien tijd. Het oordeel der Nakomelingschap zal wel verschillend zijn gelijk dat van den tijdgenoot geweest is, omdat de nakomelingen menschen zullen zijn gelijk de tijdgenooten. Dan zal, hetgeen Willem de Tweede door woord en daad heeft toegebragt aan de Staatshervorming, die in het leven van het Nederlandsche Volk een nieuw tijdperk geopend heeft, of geoordeeld worden een laakbaar zwichten te zijn geweest van de wettige Overheid

voor revolutionairen dwang, of geroemd worden als eene grootmoedigheid, waarvoor de Natie zoo vele gronden van duurzame erkentelijkheid heeft, als er waarheden zijn in de lofrede op Nederland zoo als het zich in 1848 vertoond heeft, door den Minister De Kempenaer gehouden, toen hij op den Veertienden October de Zitting sloot der Dubbele Kamer, waarin de nieuwe Staatswet het aanwezen ontving; "De geschiedenis dezer Zitting - aldus sprak hij - levert "een tafereel op, eenig in de geschiedenis der wereld, "eenig vooral in onze dagen, in het midden der beroe-"ringen van Europa. Elders stonden de Volken tegen "hunne Vorsten op, om hen te miskennen en te ver-"drijven; — hier trad de Vorst, ofschoon door huis-"selijken rouw gegriefd, zijn Volk vertrouwend te "gemoet, en beiden verbonden zich, inniger en vaster "dan ooit, aan elkander. Elders werden grondwetten "geschonden, verscheurd; - hier werd de Grondwet "geëerbiedigd, gezuiverd. Elders werd het Koning-"schap verbannen; — hier werd het op betere grond-"slagen bevestigd. Elders worden de partijen en de "partijschappen met den dag talrijker en stouter, en "bedreigen elkander met krijg en moord; — hier is "de stof tot verdeeldheid zorgvuldig opgeruimd, en "reiken alle ingezetenen elkander eendragtig de broe-"hand toe."

VII.

Wie in de kennis van het leven en de daden van Willem den Tweede belang stelt en de reeks doorloopt van Wetten en Besluiten onder zijne regering uitgevaardigd, zal daaronder nog andere vinden dan die hierboven vermeld zijn, waaromtrent hij zou wenschen te vernemen, welk deel de zienswijze van den Koning-zelven daaraan gehad heeft. De regeling der betrekkingen van Limburg tot den Duitschen Bond, de instelling eener Staats-Commissie tot keuring van jonge lieden die op de rollen van Akademie-burgers wenschen ingeschreven te worden, de toepassing van het stelsel van bezuiniging in de Staats-uitgaven op de Waalsche Kerken en op inrigtingen van Wetenschap en Kunst, zijn, met meer andere, regeringsmaatregelen geweest waarbij Willem de Tweede noch geheel onverschillig noch geheel werkeloos geweest is. Doch wanneer na gedane navorsching de berigten ontbreken of te zeer op zich zelve staan, moet de Schrijver de pen terughouden.

Met zekerheid kan echter gezegd worden, dat de Limburgsche aangelegenheden een onderwerp van zijn gezet onderzoek hebben uitgemaakt: er had zich daar over een zeer bepaald gevoelen bij hem gevestigd. Zijne denkbeelden over de regten van Kerkelijke ge-

zindten: zijn in het Derde Hoofdstuk van dit Boek ontwikkeld. Als hoogachter van Kunsten en Wetenschappen stond Willem de Tweede op een te Koninklijk standpunt voor de bekrompenheid der Staatshuishouding aan wier hoofd hij geplaatst was. Zijne kennis in vakken die niet tot de militaire wetenschappen behooren was beperkt, en hij stelde geen vertrouwen op alles wat onder den naam van volksverlichting werd rondgedragen; maar wakkere arbeiders op ieder veld van menschelijke kennis vonden in hem een begunstiger. Twee malen woonde hij vergaderingen bij van het Koninklijk-Nederlandsche Instituut van Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten: eene buitengewone waarin de Vier Klassen vereenigd waren op den Veertienden April 1841, en eene Openbare Zitting van de Derde Klasse op den Zeven-en-twintigsten April 1843. Hij wist dat het Instituut eene stichting was van Koning Lodewijk Napoleon; maar hij wist ook dat zijn Vader, wiens ingenomenheid met Wetenschap en Kunst minder groot was geweest dan de zijne, die Instelling, ofschoon in den vorm nagevolgd naar eene Fransche, behouden had omdat zij ontstaan was uit beweegredenen, die voor elke Regering van een beschaafd Land tot rigtsnoer moeten strekken. Het streelde hem zamen te zijn met beoefenaars van alle vakken van kennis en kunst, en hij wilde het voorbeeld geven van belangstelling in

hunne vereeniging tot een Ligchaam dat in betrekking geplaatst was, tot de Regering om haar voor te lichten en raad te geven, tot de Natie om haar tot vraagbaak te zijn en haar te leeren dat het beginsel van wasdom harer verstandelijke kracht gelegen is in het verband van al het menschelijk kennen en kunnen, en tot het Buitenland om daar een getuigenis te zijn dat het Volk en de Regering van zijn kleine Rijk eene plaats wenschte te behouden onder de Volken en Regeringen der beschaafde wereld. Dit drieledig doel was in overeenstemming met de denkbeelden van zijn onbekrompen geest. Daarom kwam hij bij herhaling plaats nemen in den zetel van Beschermheer van het Koninklijk-Nederlandsche Instituut. Hij betoonde daarbij geenerlei voorkeur voor de Schoone Kunsten, die hij bovenal liefhad. In het begunstigen van deze heeft hij dezelfde onbekrompenheid aan den dag gelegd. Van zijn eigen Kunstsmaak heeft eene wereldberoemde Verzameling getuigd van kunstvoortbrengselen, bij wier aankoop hij zelf de keus bepaalde. Geen overhelling tot Classische uitsluiting was daarin zigtbaar, noch kleingeestige gehechtheid aan natuurvoorstelling: Schetsen van Michel-Angelo en Raphaël waren hem onschatbare bezittingen. Zijne Kunstverzameling zal uit de geheugenis van die haar gezien hebben verdwijnen; maar de Geschiedenis der Kunst zal schatten uit alle schilderscholen te beschrijven

hebben, wanneer zij als van eene gebeurtenis melden zal, dat na den dood van den Koninklijken Verzamelaar Kunstkenners uit bijna alle oorden van Europa en van over den Atlantischen Oceaan naar 's Gravenhage zijn gekomen, om die onwaardeerlijke Schatkamer uit-een te halen. Zij zal daarbij te vermelden hebben dat, behalve de gallerij van meesterstukken waarin de Koninklijke eigenaar niets middelmatigs toeliet - en hij besliste daarover zelf, - er in zijn Paleis eene groote menigte werken vereenigd was, wier aankoop alleen ten doel had, levende kunstenaars aan te moedigen en in de vrije ontwikkeling hunner talenten bevorderlijk te zijn. Wanneer dan eenmaal de ondergang zal betreurd worden van Instellingen van Wetenschap of Kunst en het aanvangspunt van hare versterving gerekend zal worden in den tijd der regering van Willem den Tweede te vallen, dan zal, om daarover zijne nagedachtenis te mogen bezwaren, het bewijs moeten geleverd worden dat de Koning niet zijns ondanks heeft moeten zwichten voor den aandrang van verantwoordelijke Raadslieden en voor de eischen der Schatkist.

Een jaarlijks terugkeerend onderwerp voor 's Konings beslissing was de Maatschappij van Weldadigheid. Deze Instelling, tot stand gebragt met het doel om lieden die in het gewoon maatschappelijk leven hun onderhoud niet vinden, in Koloniën binnenslands door

het bebouwen van woeste gronden den kost te doen verdienen - de eerste van dien aard in Europa - is door de Natie, wier troetelkind zij scheen te moeten zijn, niet begunstigd geworden met zoo veel geldelijke bijdragen als voldoende is tot hare instandhouding. Aan hare Koloniën in Drenthe is menig vreemdeling zijne hulde komen brengen en leering vragen tot navolging, maar zij is die Stichtingen verschuldigd aan de volharding van eenige weinige harer Voorstanders en aan de veelbeproefde maar nooit bezweken belangstelling en de groote mildheden van haren Vorstelijken Beschermheer - Prins Frederik der Nederlanden. Willem de Eerste, wenschende haar van Staatswege een steun te geven die zij bleek te behoeven, had bij een Besluit van den Zeventienden Januarij 1836 aan de Maatschappij van Weldadigheid, wier Stichter Johannes Graaf Van den Bosch sedert 1834 als Minister aan 't hoofd van het Departement van Koloniën was geplaatst, eene bijdrage toegekend uit de Koloniale fondsen van 's Rijks Overzeesche Bezittingen. Willem de Tweede aan de Regering gekomen, kon deze wijze van ondersteuning niet goedkeuren. Hij wist hoe de Regering zijns Vaders steeds was aangevallen over het regt dat zij zich toekende om zonder overleg met de Staten-Generaal te beschikken over de geldmiddelen der Overzeesche Koloniën van het Rijk. De Grondwetsherziening

van 1840 werd ook daarom als onvoldoende beschouwd, omdat zij geen waarborg had gegeven voor de handelingen der Regering in het geldelijk beheer der Oost-Indische Koloniën. In zijn streven, terstond na zijne troonsbeklimming zigtbaar, om alle grieven weg te nemen waardoor het verlangen naar Staatshervorming werd levendig gehouden, verklaarde hij reeds bij het onderzoek der Begrooting voor 1841, dat hij het Besluit van den Zeventienden Januarij 1836 niet verbindend achtte voor zijne Regering, en in December 1840 onthief hij het Departement van Koloniën van de verpligting uit dat Besluit voortvloeijende tot het doen van betalingen. Zoo werd de noodzakelijkheid geboren om voortaan tot het verkrijgen van gelden voor de Maatschappij van Weldadigheid eene Wet voor te dragen aan de Staten-Generaal. Hierdoor zag de Maatschappij zich groote moeijelijkheden in den weg gelegd, die nog vermeerderd werden door dat de Minister, die haar tot hiertoe had bijgestaan, Hendrik Baron Merkus de Kock, bij het Departement van Binnenlandsche Zaken waartoe de aangelegenheden der Koloniën van Weldadigheid behoorden, te dezer zake aftrad en vervangen werd door Schimmelpenninck van der Oije. Het verhaal der belemmeringen, waarmede zij heeft te worstelen gehad nadat hare aangelegenheden aan Ministeriëel overleg met de Staten-Generaal zijn onder-

worpen geworden, maakt eene afdeeling uit van hare afzonderlijke geschiedenis. Tot het leven van Willem den Tweede behoort alleen zijn Besluit, waardoor de betrekking tusschen de Maatschappij van Weldadigheid en den Staat een onderwerp is geworden van Wetgeving. Hij was steeds een warm voorstander van haar loffelijk doel: als Prins van Oranje had hij jaarlijks het Voorzitterschap harer Commissie van Toevoorzigt aanvaard en de oprigting eener School in hare Koloniën bekostigd. Landontginning te bevorderen, om daardoor aan werkzame handen brood te verschaffen, is ook tot het einde zijns levens een zijner geliefkoosde bemoeijingen geweest. Schatten van zijn bijzonder vermogen - onbedachtzaam welligt en zonder ordelijk beheer - heeft hij daaraan te koste gelegd, waarvan hij wist dat niets tot hem zou terugkeeren dan de zegeningen der huisgezinnen, die hem hunnen weldoener noemden.

VIII.

Ten gevolge der bestaande Traktaten ontving Willem de Tweede de Groot-Hertoglijke Kroon van Luxemburg te gelijk met de Koninklijke van Nederland. In zijn bestuur van dit Groot-Hertogdom, gelijk in dat van zijn Koningrijk, is een streven zigtbaar om de onderscheidene vrijheden en verschillende

belangen zijner onderdanen onafhankelijk te houden van elkanders invloed.

Ten jare 1841 bij zijn eerste bezoek in het Groot-Hertogdom na zijne Troonsbeklimming, deed hij zelf onderzoek naar de behoeften des Lands. Men had het doen voorkomen, alsof de algemeene wensch der Luxemburgers begeerde dat het Groot-Hertogdom in het Duitsche Tolverbond wierd opgenomen. Maar door eigen onderzoek leerde de Koning-Groot-Hertog de beweringen eener partij onderscheiden van de wenschen des Volks en van de wezenlijke belangen des Lands. Hij kwam tot de overtuiging dat Luxemburg, door zich onvoorwaardelijk te verbinden aan de Duitsche Tolvereeniging, niet meer vrij zou zijn in zijne handelsbetrekkingen met België en Frankrijk, en bepaaldelijk van de handelsvoordeelen zou verstoken worden die de Belgische Wet van den Zesden Junij 1839 aan het Groot-Hertogdom aanbood. Intusschen waren de onderhandelingen over die aansluiting tusschen de Luxemburgsche en Pruissische Gevolmagtigden reeds zoo verre gevorderd, dat iederen dag een traktaat deswege stond gesloten te worden. De Koning-Groot-Hertog zond derhalve den Zevenden Augustus aan zijnen onderhandelaar, den Buitengewonen Gezant en Gevolmagtigden Minister bij den Duitschen Bond, bevel om de voorloopige verklaring af te leggen, dat, zoo er een overeenkomst

mogt gesloten zijn zonder dat hij daarbij volkomen was gerustgesteld omtrent het handelsverkeer tusschen het Groot-Hertogdom en dat gedeelte van Luxemburg dat aan België was afgestaan, hij zulk eene overeenkomst niet zou bekrachtigen. Doch toen die verklaring op den Tienden te Berlijn bekend werd, was op den Achtsten werkelijk een Verdrag gesloten, waarbij Luxemburg, zonder het door den Groot-Hertog verlangde voorbehoud, in het Tolverbond werd opgenomen. De Koning-Groot-Hertog vond zich hierdoor in geen geringe verlegenheid. Van de Pruissische zijde werd wel de belofte gedaan, dat over het geopperd bezwaar zou onderhandeld worden, wanneer eerst het gesloten Traktaat zou bekrachtigd zijn: doch de Groot-Hertog wilde bij onderhandelingen over 't geen in zijn oog een levensvraag was voor zijn Land, zijn standpunt van Onafhankelijk Souverein niet verwisselen met dat van Lid van het Tolverbond. Hij beroofde zich door deze verloochening zijner Gevolmagtigden van de diensten eens Staatsdienaars, van wien hij wel-eens in zienswijze verschild had gelijk uit het verhaalde in het Veertiende Hoofdstuk van het Tweede Boek heeft kunnen blijken, doch wiens bekwaamheden hij wist te waardeeren, van zijnen Minister van Buitenlandsche Zaken Johan Gijsbert Baron Verstolk van Soelen; doch hij wilde niet toegeven, dat een Sou-

verein verpligt is eene overeenkomst door zijne Gevolmagtigden gesloten, enkel bij wijze van vorm met zijne handteekening te bekrachtigen: hij hield integendeel staande dat wanneer hij, te regt of te onregt, die overeenkomst houdt strijdig te zijn met de belangen voor wier behartiging de onderhandeling ondernomen is, het weigeren dier bekrachtiging een gewetenspligt wordt. Uit kieschheid echter en om de werking te voorkomen der gekwetste gevoeligheid van de Pruissische onderhandelaars, ontvouwde de Koning-Groot-Hertog in een schrijven aan den Koning van Pruissen de moeijelijkheid in welke hij zich bevond, op eene wijze die, zoo zij al geen goedkeurend antwoord uitlokte, een stilzwijgen als goedkeuring moest doen beschouwen.

Nadat het antwoord op dit schrijven ontvangen, en bevonden was over een te stemmen met het verlangen van den Groot-Hertog, werd het besluit genomen en aan het Kabinet van Berlijn kenbaar gemaakt. Toen echter kwam er beklag, en de verdenking zelfs werd niet teruggehouden dat in dit besluit, om de bekrachtiging van het Traktaat te weigeren, Staatzuchtige bedoelingen haren invloed gemengd hadden. Maar de Koning-Groot-Hertog wees met nadruk die beschuldiging van zich in een vertoog van zijne hand, dat in den vorm eener mededeeling van 's Konings Geheimraad voor de Luxem-

burgsche Zaken aan den Buitengewonen Gezant en Gevolmagtigden Minister van den Koning van Pruissen bij het Nederlandsche Hof ter kennis van het Kabinet van Berlijn werd gebragt. Hij ontvouwde daarin de toedragt der zaak en den gedragsregel dien hij gevolgd had, waarvan hij verklaarde niet te zullen afwijken. De kennis die hij verkregen had van de Luxemburgsche aangelegenheden dwong hem deze ronde verklaring af: "Sedert 1839 heeft men over "Luxemburg onderhandeld zonder de Luxemburgers; "personen die vreemd waren aan de belangen van het "Land hebben over die belangen beslist: de Groot-Her-"tog acht het zijn pligt te zijn jegens zijne Luxemburg-"sche onderdanen, dien staat van zaken te veranderen." Van toen af werden de Groot-Hertoglijke regeringsbetrekkingen geheel afgescheiden van de Nederlandsche Departementen van Algemeen Bestuur; de kleine Staat ontving op den Twaalfden October van hetzelfde jaar 1841 in een eigen Grondwet zijn vertegenwoordigenden regeringsvorm, en de Ridderorde van de Eikenkroon, kort daarna ingesteld, bij een Statuut van den Negen-en-twintigsten December, was als de Vlag der onafhankelijkheid van het Luxemburgsche Staatsbestuur.

De Groot-Hertog had echter zijne bereidwilligheid te kennen gegeven, om als Onafhankelijk Vorst de handelsbetrekkingen van Luxemburg te regelen 't zij

met Pruissen, 't zij met het Tolverbond. Hij zond te dien einde twee in Luxemburg zeer geziene en in de zaken des Lands ervarene ingezetenen als onderhandelaars naar Berlijn. Doch de Koning van Pruissen, misleid door eene lasterlijke beschuldiging als hadden beide ten jare 1830 Leden zijnde van het Nationaal Congres te Brussel hunne stem gegeven tot het besluit waarbij het Huis van Oranje vervallen was verklaard van de Belgische Kroon, brak terstond daarop alle onderhandelingen af. Er volgde tusschen de beide Kabinetten, eene spanning die in het oog liep toen de Koning van Pruissen in de eerste maand van 1842 zich naar London zullende begeven ter bijwoning van de doopplegtigheid van den Prins van Wales zijn voornemen aankondigde over Ostende derwaarts te reizen en ook bij zijne terugreize Holland ter zijde te laten liggen. Doch door een eigenhandig schrijven handhaafde de Koning-Groot-Hertog den goeden naam zijner Luxemburgsche onderhandelaars, waarvan de een in het Belgische Congres tegen de ontzetting van het Huis van Oranje gestemd had en de andere zelfs niet Lid van dat Congres was geweest. De Koning van Pruissen aldus gestemd om de onderhandelingen weder aan te knoopen, ontving gedurende zijn verblijf te London op den Negen-en-twintigsten Januarij als gevolmagtigden tot het sluiten van een nieuw verdrag over de

Luxemburgsche Zaken, den Nederlandschen Minister van Financiën Rochussen en den Gezant Baron van Heeckeren tot een persoonlijk onderhoud, ten gevolge waarvan nog dienzelfden dag eene nieuwe overeenkomst voorloopig werd tot stand gebragt. Tevens deed de Koning van Pruissen de toezegging van een bezoek aan het Nederlandsche Hof, en overeenkomstig den bepaald uitgedrukten wensch van den Koning-Groot-Hertog, werd gedurende het verblijf des Konings van Pruissen te 's Gravenhage, aldaar op den Achtsten Februarij des jaars 1842 door den Pruissischen Gezant en den Staats-Kanselier voor de Luxemburgsche Zaken een Traktaat geteekend, waarbij de toetreding van Luxemburg tot de Duitsche Tolvereeniging aan toezeggingen verbonden werd, door welke de bezwaren wegvielen, die de bekrachtiging der vroegere overeenkomst verhinderd hadden.

Ook als Groot-Hertog vond Willem de Tweede wenschen te voldoen naar eene ruimere deelneming der Burgerij aan de Regering. In dezelfde onrustige dagen, waarin de Nederlandsche Staatsinstellingen vernieuwd werden, ontvingen ook de Luxemburgers een ruimer deel aan de Volksvertegenwoordiging in een nieuwe Grondwet. Zij werd door de Staten van het Groot-Hertogdom aangenomen op den Drie-en-twintigsten Junij 1848, door den Koning op den Negenden Julij bekrachtigd, en daags daaraan te

's Gravenhage beëedigd in de Troonzaal van het Paleis, dat Willem de Eerste bewoond had en Willem de Derde weldra betrekken zou. De Koning-Groot-Hertog, aan zijne zijde hebbende zijnen Zoon Prins Hendrik, ontving daar op het middag-uur van Maandag den Tienden Julij eene Bezending door de Staten van Luxemburg afgevaardigd, om den eed te ontvangen van den Groot-Hertog, dien de tijdsomstandigheden niet veroorloofden zich naar Luxemburg te begeven. Het Hoofd dier Bezending, Charles Metz, rigtte tot den Groot-Hertog nadat deze den eed had uitgesproken eene Aanspraak, waarvan het slot, uit de Fransche taal overgezet, aldus luidt: "Terwijl regeringloosheid "en rampspoed de wereld teisterden, zijn de volken "waarover Gij regeert, Sire! rustig gebleven, vol ver-"trouwen op de edelmoedige gezindheden van Uwe "Majesteit. Gij hebt hunne billijke verwachtingen niet "te-leur-gesteld: zonder schokken en door uwen vrij-"willigen eed komen reeds wij Luxemburgers het "zegel drukken op onze Constitutie, terwijl de mag-"tigste natiën nog aan 't zoeken zijn van nieuwe "Staats-instellingen." — 's Konings antwoord in de Fransche Taal was van den volgenden inhoud: "Ge-"durende de laatstverloopene maanden, waarin over "meest alle landen van Europa Staatsstormen zijn "losgebroken, en andere daardoor bedreigd zijn, heb "ik mij tot een heiligen pligt gesteld, al de middelen

"die mij ter dienste staan, te gebruiken om de volken "die aan mijne zorgen zijn toevertrouwd, voor der- "gelijke beroeringen te behoeden. Door hun de vrij- "heden toe te staan, die zij verlangd hebben en die "met den tijd waarin wij leven overeenstemmen, na "die onderworpen te hebben aan een onderzoek van "de wettige volksorganen, de vertegenwoordigers der "volken waarover ik geroepen ben te regeren, is het "mij tot heden toe gelukt, de orde, de rust en in- "zonderheid het ontzag voor al wat een wettig bestaan "heeft, te handhaven. Maar het is ook, en wel voorna- "melijk, aan de wijsheid dier volken, die mij begrepen "en getrouw bijgestaan hebben, dat ik een uitkomst "te danken heb zoo gelukkig voor ons allen, en waar- "voor ik hun opregtelijk dankbaar ben." De Vorstelijke Spreker eindigde deze Aanspraak met de betuiging van zijn verlangen naar den dag, wanneer hij zich weder in 't midden der getrouwe bevolking van Luxemburg zou bevinden. Die dag is niet aangebroken.

IX.

Acht jaren had Willem de Tweede geregeerd: zijn Koningsweg was een doornenpad geweest. Bij het aanvaarden der regering had hij eene Staatshuishouding gevonden met geheim-gehouden schulden overladen,

en een Volk vol wantrouwen en ontevredenheid: - nu bescheen het licht der openbaarheid de gesteltenis van 's Lands geldmiddelen; het crediet van den Staat had de schokken van 1848 kunnen doorstaan, in weêrwil van een aanzienlijk Te-kort door buitengewone veiligheidsmaatregelen en stremming in het handelsverkeer veroorzaakt; eene nieuwe Grondwet zoo als de geest des tijds die verlangde was overwogen, vastgesteld, afgekondigd: maar om tot die uitkomst te geraken had de Koning eene netelige taak door te worstelen gehad, onder gestadig zelfbedwang en dagelijksche verdrietelijkheden, bij Koningssmart en Vaderrouw. Onder deze geestinspanningen en zielsaandoeningen had het ligchaamsgestel te meer geleden, omdat, door de wederkeerige werking van stof en geest in het menschelijk wezen, de hartkwaal, die vroeger beschreven is, de gevoeligheid zijner zeer prikkelbare zenuwen bij het klimmen der jaren aanmerkelijk verhoogd had. Huiveringen, benaauwdheden, hartkloppingen, sedert het voorjaar van 1848 menigvuldig, waren teekenen dat de ziekelijke voorbeschiktheid van het hoofd-orgaan des levens zich ontwikkelde met versnelden gang.

De tijd was nu gekomen dat de nieuwe Staatsregeling in werking gebragt en vruchtbaar zou moeten gemaakt worden tot volksgeluk. De Vorst die door zijne persoonlijke tusschenkomst de baan voor politieke

hervormingen geopend had, mogt ook het nieuwe tijdperk in het Nederlandsche Staatsleven inwijden. Op den Dertienden Februarij 1849 had de eerste zitting plaats der twee Kamers van de Staten-Generaal wier leden voor 't eerst naar de nieuwe bepalingen der Grondwet waren gekozen. Wederom, en als met nieuwe geestdrift stroomde een overgroote volksmenigte zamen om den Koning te zien terwijl hij, als naar gewoonte te paard gezeten, met een statelijken stoet, van het Koninklijk Paleis naar het Paleis des Volks reed. Doch hoe hij ook gewoon was aan gewoel en gejuich om hem heen, ditmaal was het zigtbaar dat de luidruchtigheid en de aandrang der toevloeijende schare hem lastig vielen. Zijne groeten, minzaam als altijd, verrieden matheid en kwijning. Er was een afgezonderd vertrek gereed gemaakt, waarin de Koning - anders dan hij gewoon was - een oogenblik zou kunnen rusten als hij van het paard was gestegen. Daar vermande hij zich: en nog eenmaal prijkte de ridderlijke gestalte te midden van Krijgsbevelhebbers en Hovelingen, en zette Willem de Tweede met waardigheid zich op den troon neder tusschen zijne bewindvoerders en raadslieden voor de vertegenwoordigers van het Nederlandsche Volk. Nog eenmaal klonk zijne stem in de Vergaderzaal bij het uitspreken der Troonrede, maar zij deed de volheid van hare doordringende kracht alleen hooren bij deze slotwoorden: "Laat ons

"met die eendragt welke kracht geeft ijverig voortgaan "om het goede te bevorderen: en het Opperwezen zal "zijn zegen op onzen arbeid geven."

Dit was het begin van het afscheid dat Willem de Tweede zonder zelf het te weten van zijn volk nam. Dertien dagen later ontving hij eene Bezending uit de Tweede Kamer die hem het Adres van Antwoord op de Troonrede overbragt - de Eerste Kamer had dit twee dagen vroeger gedaan - en hij besloot aldus zijn weder-antwoord: "Aaneengesloten, Mijne Heeren, "kunnen wij de moeijelijkheden van het oogenblik met "minder schroom te gemoet gaan, en mogen wij eer-"biedig den Goddelijken zegen verbeiden op onze po-"gingen ten behoeve van een trouw Volk, met hetwelk "ik mij innig verbonden reken." Met deze betuiging van liefde had Willem de Tweede zijn laatste woord tot de Natie gesproken: maar 't was niet de laatste indruk dien hij bij hare vertegenwoordigers te weeg-bragt. Op den Zesden Maart deed hij al de Leden van de Staten-Generaal aan zijnen disch aanzitten. Voor deze gelegenheid was die rijkelijker voorzien dan gewoonlijk. Want was hij in 't algemeen zuinig op zijn huis- en hofhouding, zijne tafel inzonderheid was niet uitmuntend door verscheidenheid van gereg-ten. Hij wist dat daarover gesproken werd, en eens dat hij een aanzienlijke gift aan de armen schonk, voegde hij er bij: "om zoo iets te kunnen doen houd

"ik liever wat minder ruime tafel, en ik wenschte "dat men mijn voorbeeld volgde." Bij gelegenheid van zijn laatsten maaltijd met de Staten-Generaal vertoonde hij zich nog eenmaal in al de innemendheid zijner manieren. Hij had dit eigenaardigs, dat de gemeenzaamheid waarmede hij sprak, den eerbied niet deed vergeten dien men den Koning verschuldigd was. Hij naderde tot ieder-een, maar niet ieder-een naderde ligt tot hem: men heeft mannen, die wanneer het op redekavelen aankwam het hoogste woord konden voeren, als zij aanvingen tot hem te spreken een blos zien krijgen of verlegen staan. Eene nieuwerwetsche beschaving moge den adeldom van ridder-hoedanigheden meer en meer doen verdwijnen, zij heeft hare voedsterlingen nog niet geheel onvatbaar gemaakt om daarvan een indruk te ontvangen.

De Koning gaf zijn voornemen te kennen om eene week te Tilburg te gaan doorbrengen. Nogtans, 's Gravenhage was hem eene aangename Residentie. Hij bevond zich daar in zijn Paleis als in eene eigene schepping. Dat Paleis, waarvan het kerngebouw, staande in den hoek van den Kneuterdijk, vroeger de Wassenaers tot bewoners had, was in het Noordeinde uitgebouwd met een vleugel, waarvan hij zelf het hoofdbestek en de bouwvormen had voorgeschreven gevolgd naar 't geen hij in Engeland gezien had. Gelijk in dit nieuwe gevel-front de herinnering sprak

zijner vreemdelingschap, zoo drukte het beeld daarvoor geplaatst, het kenmerkende uit van zijnen geest. Gedurende den bouw namelijk, werd op eene Tentoonstelling te 's Gravenhage een klein standbeeld ter bezigtiging geplaatst van Prins Willem den Eerste te paard voorgesteld. Het was het werk van een Fransch Edelman uit Hollandsch bloed gesproten, den Graaf Van Nieuwerkerke. Er bestond sedert jaren een voornemen om uit bijdragen van het Nederlandsche volk een standbeeld op te rigten voor den grondlegger van den Nederlandschen Staat: en het is onthuld te midden van Staatsberoering en oorlogsgerucht, op den Vijfden Junij 1848, den dag waarop twee eeuwen te voren de Munstersche vrede was afgekondigd. Willem de Tweede heeft ook aan de nationale oprigting van dit standbeeld zijne belangstelling betoond, en zelf de keuze gedaan uit de aangebodene modellen die alle den vereeuwigden redder van het vrij geweten voorstelden in het karakter van den Zwijger. Maar de Koning die zich altijd te paard naar de Vergaderzaal der Staten-Generaal begaf, werd levendiger getroffen door de voorstelling van den heldhaftigen redder, van den strijder aan de spitse in den hopeloozen kamp tegen den magtigen Dwingeland. Uit dien indruk rees eene gedachte: en toen het Nederlandsche Volk een beeld oprigtte om het schrander overleg te vereeren van

den diepdenkenden Staatsman, had het Hoofd van het Huis van Oranje drie jaren vroeger, op het erf voor zijn Paleis, op eigen grond - dus wilde hij het - het ruiterbeeld geplaatst van den Grooten Willem die aan geheel zijn geslacht eene onvergankelijke erfenis van roem heeft nagelaten. Wie weten wil wat er bij het plaatsen van dit beeld in het gemoed van Willem den Tweede is omgegaan, kan het terugvinden in de rede door den Hoogleeraar Abraham Des Amorie van der Hoeven uitgesproken bij de plegtige onthulling op den Zeventienden November 1845: - toen de begaafde redenaar geëindigd had verklaarde de Koning diep getroffen, dat de gesprokene woorden geheel zijn gevoel behelsden in duidelijke denkvormen en sierlijke taal. In het binnengebouw van zijn Paleis droeg niet minder alles den stempel van den geest des Vorstelijken bewoners. Uit zijn slaapvertrek, waar een eenvoudig veldbed zijne legerstede was, trad hij in eene schoone verzameling van bloemen en gewassen. Hij was een plantenvriend gelijk hij een dierenvriend was. De voortbrengselen der natuur boezemden hem eerbied in: en eens dat hem voorgesteld werd een boom te doen omhouwen die een nieuwen aanleg in den weg stond, weigerde hij dit met de woorden: "ik kan "een huis doen bouwen, maar ik kan geen boom "doen groeijen." Uit zijne plantengallerij was de

toegang tot de schildergallerijen. Het middenvak van deze was een schoone zaal, de Gothische geheeten, waarvan hij zelf den bouw bestuurd en ontworpen had naar de vormen van Middeleeuwsche Architectuur, die hem te Oxford zoo diep getroffen hadden toen hij daar Student was geweest van het Christ-Church-College; de eerste steen er van was gelegd op den dag der geboorte van den eersten zijner kleinzonen. Wanneer bij avondfeesten aan zijn Hof, stroomen van licht ieder voorwerp bestraalden in die aaneenschakeling van rijke vertrekken en smaakvolle doorgangen, en men beurtelings zich bewoog tusschen schoone bloemen en zeldzame gewassen, of plaats kon nemen voor eene Heilige Familie van Raphaël, of voor een Madonna van Del Sarto, of voor de Colombine van Leonardo Da Vinci, of voor de Everjagt van Rubbens, of voor de Pellicornen van Rembrandt, of voor den Watermolen van Hobbema, of voor een Murillo, een Van Dijk, een Teniers, een Ruisdael, of voor honderd andere kunstjuweelen van vroegeren en lateren tijd, dan erkenden zij die veel gezien hadden, dat de wedergaê van dit Geheel nergens gevonden werd. En wat dreef dan den Koning om uit al die heerlijkheid naar het boersche Tilburg te gaan, waar hij in een bekrompen vertrek van een onaanzienlijk woonhuis sterven zou?

Tilburg was hem een oord gebleven waar hij zich

gaarne ging ontspannen van de zorg en den dwang die een Koning omknellen: 't is gebeurd dat hij daar aangekomen zich een stoel onder den blooten hemel deed zetten, en als met wellustige teugen de lucht inademende uitriep: "hier is het heerlijk! hier adem "ik vrij!" Zijne ontginningen en aanbouwingen daar hadden gedurende zijn Koningschap eene uitbreiding gekregen als of hij Tilburg tot de schoonste stad van Noord-Brabant en tot zijne landelijke Residentie wilde verheffen. Opdat de Koningin hem derwaarts zou kunnen vergezellen, had hij op den Dertienden Augustus 1847 den eersten steen gelegd van een Paleis waarvan hij zelf de teekening had vervaardigd. Opdat zijne zonen er het jagtvermaak zouden kunnen genieten, had hij aankoopen deels gedaan deels beproefd. Op zijne kosten was er eene kazerne voor Ruiterij gebouwd, een straatweg door zijne landhoeven aangelegd, een steen- en pannebakkerij aangekocht om kosten te besparen voor nieuwe gebouwen, en het graven van een kanaal ondernomen 't welk zijne nieuwe Schepping met Holland zou verbinden. Zijne bijzondere drijfveeren tot het stichten van verschillende gebouwen werden met telkens verhoogde drift in werking gebragt door het gezigt der zegeningen die hij daardoor uitstortte in honderden huisgezinnen, zoo te Tilburg als te 's Gravenhage waar het Willemspark daardoor het aanwezen ontving.

Het was hem zoo zeer eene behoefte geworden aan de arbeidende klasse werk te verschaffen, dat wanneer hem voorstellen gedaan werden om uit hoofde van vriezend weêr of andere beletselen werkvolk af te danken, hij zonder antwoord te geven met teekenen van onwil zich afwendde, omdat zijn hart opkwam tegen 't geen hij niet kon ontkennen dat redelijk was. Die behoefte dreef hem ook in Maart 1849 naar Tilburg. De werkzaamheden aan het Kanaal hadden gedurende de onzekerheden van 1848 om redenen van Staatkunde moeten gestaakt worden; doch in November had de Koning een uitstap naar Tilburg gedaan en toen gezegd: "Met het voorjaar moet er "weder begonnen worden; de menschen moeten werk "hebben." Om die belofte te volbrengen wilde hij, gewoon uit eigen oogen te zien, zelf zijne bevelen gaan geven. Eene hevige verkoudheid scheen wel bedenking te vereischen: en zijn Lijfarts Everard, die hem in de laatste maanden met bezorgdheid had gadegeslagen, ried de reis af; maar noch deze waarschuwing, noch eenige beden bragten den Koning terug van zijn voornemen.

Op Dingsdag den Dertienden Maart nam hij afscheid van de Koningin en verliet, vergezeld door zijn Adjudant den Artillerij-Overste Jean Philippe Baron De Girard de Miellet van Coehoorn, ten halfelf uur in den morgen zijn Paleis en de Hofstad.

Van eenig voorgevoel eener nabijzijnde afbreking zijner levenstaak heeft hij geene blijken gegeven. Wanneer hij in den laatsten tijd meermalen, als met een verlangen daarheen, sprak van den grafkelder waarin zijn Vader rustte voorwien hij steeds een kinderlijken eerbied betoonde, waarin zijn moeder lag ingesluimerd aan wier nagedachtenis hij met onbeschrijfelijke teederheid gehecht was, dan gebruikte hij uitdrukkingen waarin zich alleen deze gedachte hooren liet: "er is ook voor mij geen rust voordat "ik dit aardsche zal hebben afgelegd." Bij het vertrek van den Prins van Oranje, die eene reis deed in Engeland, had de Koning met bijzondere aandoening gezegd: "ik ben te moede als bij het afscheid "van uwen broeder Alexander." Maar ook in dat gezegde sprak een ander gevoel dan een voorgevoel: 't was dat van den Vader, die na pas geledene smart angstiger zich vast-klemt aan die hij behouden heeft.

Ongeveer een kwartier voor het middag-uur kwam het Koninklijke reis-rijtuig aan 's Lands Werf te Rotterdam. De Koning wenschte daar een stoomjagt te bezigtigen dat hij had doen bouwen, en had zijnen Adjudant Jonkheer Johannes Gerrit Willem Merkes Van Gendt met het berigt zijner komst derwaarts vooruit doen reizen. Uit het rijtuig getreden, het hoofd gedekt met de hem eigene ronde muts en een grooten grijzen mantel met een rood snoer aan den

hals vastgehecht om de schouders geslagen, deed hij zich terstond door den Kapitein-ter-zee Directeur der Marine te Rotterdam Quirijn Maurits Rudolph Ver Huell naar het Jagt geleiden. De wind woei stormachtig uit het Noord-Westen en joeg nu en dan een regenvlaag in schuinsche rigting met kracht neder. De toegang tot de drijvende Kap waarin het Stoomjagt te water lag, liep over een vlot naar 't welk langs een trap van zes treden moest worden afgeklommen, en - naauwelijks heeft 's Konings regterhand de trapleuning gevat of een windval slingert den mantel om den gespoorden voet die gereed is af te treden — een struikeling — een val — en ijlings stuiven Merkes en Coehoorn, gevolgd door wie in de nabijheid waren naar beneden, en rigten hunnen geliefden meester weder op, die na een eenvoudig "het is niets, ik dank u Mijne Heeren" met even vasten tred zijn gang hervat. Het Jagt wordt bezigtigd, van buiten en van binnen. Bij die bezigtiging, en gedurende een weinig toevens bij het vuur in een vertrek aan de Werf, kon eene versnelling der ademhaling en het gevoel van pas ontstane pijn niet verborgen blijven, ofschoon een dringend verzoek om geneeskundigen raad in te nemen werd afgewezen met de woorden "Ik dank u vriendelijk "mijn goede Ver Huell, voor uwe belangstelling. Ik "gevoel mij wel. Ik verlang niets. Ik dank u." De

reis werd voortgezet in een Stoomboot tot Geertruidenberg: doch van nu aan werd de Koning meer stil en afgetrokken; het rijtuig waarin het laatste gedeelte der reis volbragt werd moest, tegen gewoonte, digt gesloten worden: in een hoek gedoken en in zijn mantel gewikkeld reed hij Tilburg binnen, dat als in vlaggen gedost, met bevreemding het welkomstgejuich der aan de deuren verzamelde huisgezinnen niet zag beantwoorden met den minzamen knik dien ieder kende.

Wanneer de Koning te Tilburg verwacht werd, verbeidde hem altijd voor zijne eenvoudige, bijna geringe woning eene gemengde menigte waarvan de hoofdgroep bestond uit de gebrekkigen die hij deed verzorgen en uit grijsaards, vrouwen en kinderen van de met werk en onderstand beweldadigde huisgezinnen. Van velen kende hij de namen en de levensgeschiedenis. Dat gezigt bragt altijd een kinderlijk genoegen bij hem te weeg, en ook toen hergaf het hem de gewone levendigheid. Weder knikte het hoofd en groette de hand; het nieuwe Paleis, digt achter het woonhuis gelegen, werd terstond bezocht en bevel gegeven dat daar den volgenden Donderdag de maaltijd zou gehouden worden. De avond ging voorbij zonder dreigende verschijnselen: maar 't was de avond van den laatsten werkzamen levensdag van Willem den Tweede. Die dag was daarin aan de

vorigen gelijk geweest, dat de drie onderwerpen zonder wier behartiging niet ligt één voorbijging, hem ook nu hadden bezig gehouden: werken van barmhartigheid, de verdedigingskracht van het Vaderland, en de Kunst der schoone vormen. Vóór de afreize had hij nog eene beschikking van menschlievendheid genomen, op den weg naar Rotterdam een betwist stelsel van landsverdediging besproken, en op de Stoomboot een Schilder ontdekt hebbende had hij dien in zijn paviljoen genoodigd, zijn schetsboek bezigtigd, hem verzocht eenige omtrekken in potlood te teekenen, en den wensch geuit eene schilderij van hem te ontvangen.

Doch ofschoon het gevaar niet zigtbaar was, de val te Rotterdam en de guurheid van het natte voorjaarsweêr hadden de koortsige aandoening verergerd, die reeds voor de afreize was waargenomen: en een begin van hartklopping dreef den Lijder eer hij zich te slapen ging leggen, uit het verwarmd vertrek waar hij den avond had doorgebragt naar den tuin om verkoelende lucht in te ademen. Toen legde hij zich in zijne kamer op zijn veldbed neder, en Adjudanten, Kamerdienaars, allen begaven zich ter ruste. Doch de laatste der daden en natuur-oorzaken waardoor Gods raadsbesluit over het leven van Willem den Tweede stond voltrokken te worden, hadden hare werking gedaan. Naauwelijks waren twee uren na

middernacht verloopen, of de stilte der rust werd plotseling vervangen door een tooneel van schrik en doodsgevaar. Eene bezetting op de organen der ademhaling had den Koning aangegrepen: in doodsbenaauwdheid wrong zich de Lijder in de armen zijner toegesnelde dienaren; de levensadem scheen voor altijd te zullen verstikt worden. Eene aderlating met spoed bewerkstelligd bragt echter verademing te weeg, en de Lijder, aldus verligt en onbewust van het gevaar waarin hij verkeerde, wachtte herstelling van de stipte toediening der met zorg aangewende middelen. Nog zette hij zich den volgenden morgen tot het afdoen der dagelijks voorkomende zaken die zijne beslissing behoefden. Over de verdediging des Lands waren eenige stukken ter overweging mede genomen: hij gaf zijne meening te kennen dat de verdedigbaarheid der Linie van den IJssel naauwkeurig moest worden opgenomen. Hij kon zich niet vereenigen met het stelsel van Defensie waardoor die rivier bij een buitenlandschen aanval aan den vijand zou worden prijs-gelaten, maar hij wenschte door een krijgskundig onderzoek de toepassing van eenzijdige beschouwingen voor te komen. Dit was de laatste Staats-aangelegenheid waarover Willem de Tweede eenig oordeel heeft uitgesproken. Men drong hem, zijne gedachten tot zijn eigen toestand te bepalen. Een aantal pakketten, uit 's Hage aangebragt, werd

zorgvuldig aan zijn oog onttrokken, de volkomenste rust voorgeschreven. De Lijfarts Everard, naar Tilburg gesneld, gebood alle gelegenheid tot spreken voor den Lijder af te snijden. Een nieuwe aanval van benaauwdheid, door eene nieuwe ader-opening in hare doodelijke werking gestuit, verdoofde de overgeblevene veerkracht van den geest. De Koning had opgehouden te leven, de mensch ademde nog. Eene gedurige afwisseling van ziekte-verschijnselen kenmerkte de twee volgende dagen, van koorts of huiduitwaseming, van belemmerde of ruimere ademhaling, van hoest en inspanning en hartklopping, of oogenblikken van rust en sluimering.

In den morgen van Vrijdag den Zestienden, ten zeven uur was de toestand zorgelijk. De Lijder gevoelde het en gaf met groote kalmte aan Everard te kennen, zoo veel de toegenomene moeijelijkheid der ademhaling het toeliet, dat hij zijn verscheiden als nabij beschouwde. Kortstondig echter was dit gevoel, en twee uren later week het geheel. De Koning scheen te herleven, stond op van zijne legerstede, gebruikte eenig versterkend voedsel, zag met blijmoedigheid maar zonder buitengewone aandoening zijn zoon Prins Hendrik, wiens plotselijke komst men geschroomd had hem te melden: bij de geneesheeren ontstond de hoop dat in de voorbijgegane koortsverheffing de ziekte hare beslissende wending genomen had

tot een verblijdende uitkomst. Doch het hart, het orgaan dat meer dan eenig ander gevoelig is voor den sympathischen invloed van ieder ligchaamslijden, in den ziektetoestand van Aneurysma verkeerende, ging voort, en met verhoogde werking, de levenskrachten te verslinden die de borstbeklemming had overgelaten. Gedurende den dag echter hield de schijnbare beterschap aan: men vreesde 't meest dat de koorts met vernieuwde hevigheid tegen den nacht zou terugkeeren. De Koningin, door angst gejaagd op de tijding van den vorigen dag, kwam in den avond te Tilburg, maar mogt alleen in een aangrenzend vertrek de dierbare stem hooren: de geneesheeren oordeelden het gevaarlijk, door het gezigt van de onverbergbare bekommering der beminde Vorstin de aandoening van den Koninklijken Lijder op te wekken. Vruchtelooze voorzorg! IJdelheid van menschelijke pogingen! de koorts keerde niet met vernieuwde kracht, en de slag trof niettemin. In den nacht ten één uur verheft zich de hartklopping; alle middelen om die te stillen zijn vruchteloos; de benaauwdheid neemt toe; de Koning springt op van zijne legerstede zijnen Lijfarts in de armen en wordt in een ziekenstoel nedergevlijd; daar zinkt de laatste kracht weg, en houdt het hart op te kloppen. Het was vijf minuten voor drie uur in den morgen van Zaturdag den Zeventienden Maart 1849 toen Willem de Tweede de eeuwigheid is ingegaan.

X.

Bij het einde van eens menschen leven eindigt de levensgeschiedenis. Er ligt echter altijd in den indruk door een sterven te-weeg-gebragt, een oordeel van den tijdgenoot dat eenige waarde heeft. Hetgeen bij het afsterven van Willem den Tweede en bij de plegtigheid zijner begraving door anderen verrigt of geleden is, heeft op zich zelf geen biografische waarde, maar 't verdient vermeld te worden welke uitdrukking van hoogachting en liefde daarin was op te merken. En voorzeker is die uitdrukking onmiskenbaar geweest. Aan den koelzinnigsten waarnemer der volksuitingen in die dagen heeft zich de overtuiging opgedrongen, dat de ontslapene Koning hooger gewaardeerd en algemeener bemind werd dan iemand vermoed had. Alom waar in het land het gerucht zich verspreidde dat de Koning in doodsgevaar verkeerde, werd eene koortsige spanning waargenomen waarin de vrees te lezen was voor eene nationale ramp; en toen men allerwege de vraag hoorde doen: "Is het waar? is de Koning dood?" was het aan de verbleekte aangezigten en de verschrikte gelaatstrekken te zien met wat gevoel die vraag gedaan werd.

Aandoenlijk uitte zich de dankbaarheid der bevolking van Noord-Brabant, toen op den Derden April

's Konings lijk uit dat Gewest werd weggevoerd. Tilburg geleek een groot sterfhuis: de hutten der geringste daglooners waren er al die dagen gesloten gebleven, en men zag er oogen schreijen waarin niet ligt een traan opwelde. In eene aaneenschakeling van volksgroepen geschaard ter wederzijde van den geheelen weg, die langs de voormalige legerplaats bij Rijen naar Oosterhout voert, hoorde men, hier een trek verhalen van goedhartigheid, daar werd een minzaam woord herdacht of een gemeenzaam bezoek aan den boerschen haard; de een wist het aantal op te sommen der handen die door hem arbeid hadden gevonden, een ander de feiten en hoedanigheden waarom al wat soldaat heette hem liefhad. Te Geertruidenberg heeft men hooren getuigen: "wie weten wilde hoe hij bemind werd, had hier moeten zijn om te zien hoe de smart grooter was dan de nieuwsgierigheid naar een Vorstelijken lijkstoet." Er was een treffende getuigenis van hoogachting in de stemming der menigte bij de nadering van het vaartuig dat in rouwzwart gehuld het lijk des Konings de Maas afvoerde, en met dat lijk de treurende Keizersdochter in weduw-rouw verzonken, en hare dochter de Prinses Sophia, en haren zoon Prins Hendrik, aan den oever te Rotterdam opgewacht door Willem den Derde en den broeder des gestorven Konings. Er was een onbeschrijfbare uitdrukking van eerbied in de plegtige

stilte der zaamgedrongen volksmenigte, op den Vierden April toegevloeid naar Delft om het lijk des Konings te zien voeren naar de grafgewelven waar de rustplaats is der dooden uit het Huis van Oranje. Er waren bevochtigde oogen in den langen stoet van Krijgsbevelhebbers, burgers en kunstenaars, die vooraf gingen en volgden, en men zag er Lord Fitz-Roy Somerset, uit Engeland gekomen om den Vorstelijken wapenbroeder mede ten grave te brengen met wien hij in de bres van Ciudad-Rodrigo en op zoo vele slagvelden geweest was en die altijd aan oude wapenbroeders zoo gaarne de hand had gedrukt. Er was eindelijk een getuigenis zoo wel voor den Koning die ter ruste was gegaan als voor den Koning die was opgetreden, een getuigenis door de algemeene goedkeuring herhaald, in de verhevene gedachte van Willem den Derde om de plegtigheid der begraving zijns Vaders te besluiten met een lauwerkrans op de lijkkist neder te leggen in naam van zijn Volk en van zijn Huis. Luid werd het verkondigd in Nederland: "Wij hebben een heldhaftigen, edelmoedigen, beminnelijken, hoog gewaardeerden Koning verloren."

Maar - hoe rijke stof ook de pen ter beschrijving zou vinden, geene schildering van dit alles kan eenig antwoord meer geven op de vraag, waarin zich de geschiedenis des levens van iederen mensch oplost:

hoe heeft hij, in zijn gemoedsbestaan, zijne lotgevallen en zijne daden, Gods raad gediend, zijn pligt vervuld en zijn loop voleindigd? Zoo op die vraag het antwoord in dit geschiedboek, of na dieper navorsching in latere geschriften van bekwamere handen, zal gevonden worden, dan zal voor volgende tijden een volkomen beeld van Willem den Tweede bewaard blijven. Immers, de trekken voor het beeld zijner ziel liggen open in al wat hij gedaan en geleden, gesproken en geschreven heeft; en de gestalte van zijn stoffelijk levens-orgaan heeft de kunst der afbeelding door penseel en beitel en graveernaald en penningstempel menigvuldige malen voorgesteld. De sporen der onbekrompene mildheid van den menschenvriend en den kunstvriend zullen spoedig verdwijnen, maar met dankbaarheid zullen volgende geslachten zoo lang er eenig nationaal gevoel in hen is, op dat beeld staren als van den Held die twee malen de eer van den Nederlandschen naam heeft gewroken, en van den Koning wiens streven was uit den toestand dien hij gevonden had eene betere toekomst voor zijn volk te ontwikkelen.

Tot een onbevangen oordeel over 't geen Willem de Tweede op het gebied der Staatkunde verrigt heeft, zal de kennis van den mensch moeten gepaard gaan met de kennis der Eeuw. Zijne verschijning op het wereldtooneel valt in een tijd die geheel beheerscht

wordt door de werking van het vrijheidsvuur, waarvan de uitbarsting in het laatst der Achttiende eeuw Frankrijk heeft doen vergelijken bij een volkaan, naar tweeërlei opvatting, of van onvergankelijke waarheden of van heillooze leeringen. Hij heeft als Troonsopvolger en Koning geleefd in dagen, waarin alle Regeringen hare zorg voor de ontwikkeling harer volken hebben beperkt gezien door de noodzakelijkheid tot gestadige zelfverdediging. Hij heeft de Souvereinen van Europa het behoud van hun Oppergezag zien zoeken, of in overheersching van den sterken arm, of in onderwerping aan den volkswil, of in de kunst om door gestadige verplaatsing van het zwaartepunt een evenwigt in de Staatsmachine te behouden. Tegen elk dezer stelsels van verdediging was er een grond van weêrzin in zijn binnenste. Hij kon geen dwingeland zijn omdat hij een te diep gevoel had voor regtmatige volksvrijheden; tot de onderdanigheid van een ambtenaar des volks kon hij niet afdalen omdat hij een te hooge gedachte had van de roeping eens Regents, en hij was te zeer geneigd tot vooruit-strevende rigtingen om in het aanwenden van de behoedmiddelen eener sluwe regeringskunst de behendige bij uitnemendheid te zijn. Misschien zal de onderzoeker der eeuw bevinden, dat die Vorsten de ware wijsheid hebben betracht, die uit eigen beweging billijke wenschen bevredigd hebben om met te

grooter kracht aan onbillijke eischen tegenstand te kunnen bieden. De Geschiedenis van Nederland zal dan moeten leeren of Willem de Tweede, toen hij aan de wenschen der Staatshervormers van zijn Land heeft toegegeven, de kracht van het Souverein Gezag toekomende aan zijn Huis, genoeg heeft gehandhaafd, om het genot der nieuwe vrijheden verleend aan zijn volk, onschadelijk te doen zijn. Doch Nederland zal niet te vreezen hebben noch voor Vorstendwingelandij, noch voor Staats-omkeerend volksgeweld, zoo daar de Vorstenstam steeds vruchtbaar zij in mannen den roem van hun Huis waardig, en het Volk - in de deugden van het voorgeslacht. Beiden zullen op de vastheid van den Nederlandschen Staat hun geluk en hunne hoop mogen bouwen, wanneer beiden Willem den Tweede navolgen in het voorbeeld dat hij gegeven heeft, - eener getrouwe naleving van deze beginselen: eerlijkheid en opregtheid ook in de betrekkingen van het Staatsleven; liefde tot de menschen en zelfverzaking voor het algemeen; eerbiediging van alles wat wettig verordend is of een regtmatig aanzijn heeft gekregen; vertrouwen op de magt en onderwerping aan den wil van aller Vorsten Opperkoning en aller Volken Heer.

INHOUD.

INHOUD.

EERSTE BOEK. 1792—1813.

TWEEDE BOEK. 1813—1840.

DERDE BOEK. 1840—1849

DRUK-VERBETERINGEN.

Bladz.	122	reg.	8 v o. ongeregeldheden	*lees:*	ongeregtigheden
,,	144	,,	10 v. o. gekozen	,,	verkozen
,,	145	,,	1 v. b. in het laatste jaar	,,	in de laatste jaren
,,	161	,,	6 v. o. romanesque	,,	romaneske
,,	179	,,	4 v. o. Eoischen	,,	Epischen
,,	208	,,	8 v. b. op dit tijdstip	,,	op dat tijdstip
,,	211	,,	9 v. o. doorslepen hij	,,	doorslepen veldheer hij
,,	268	,,	4 v. o. eerste Divisie	,,	Eerste Divisie
,,	269	,,	1 v. b. rijk	,,	rijp
,,	272	,,	4 v. o. orde	,,	order
,,	284	,,	3 v. o. order	,,	orde
,,	329	,,	3 v. b in de boschachtige streken,	,,	uit de boschachtige streken
,,	330	,,	2 v. b. verhoogd nadruk	,,	verhoogden nadruk
,,	332	,,	2 v. o. naar het Hoofdkwartier	,,	naar het kwartier